

ಪ್ರಥಮ ಮುದ್ರಣ : ಅಗಸ್ಟ್ ೧೯೬೨

ಚೆಲೆ : ರೂ. ೨/-

Printed by H. R. Moharay at the Samyukta Karnatak Press, Hubli
and published by him on behalf of Loka Shikshana Trust, Hubli at the
Samyukta Karnatak Office, Hubli.

ಆಪ್ರಚಾ

ಆರ್ಥಿಕ ಭಾರತ ದೇಶದೊಳ್ಳ ಪ್ರಥಮದೊಳ್ಳ
ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸಂಗ್ರಹಮುಖಂ ।
ಸಾರುತ್ತುತ್ತನೆದಿಂದೆ ಕಾಡಿ, ರಣದೊಳ್ಳ
ಹೊರಾಡಿ, ಮೈತ್ತಿಯಂ ।
ವೀರಸ್ವರ್ಗವನೇರಿ ನಿಂದು, ಜಸವ್ಯ-
ವೆತ್ತು ಸವುಸ್ವರ್ಗ ಮೇಣ ।
ಧೀರಗ್ರೇ ಕೃತಿ-ನೀಸಲಾದ ಮುಡಿಪಂ
ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಂದಸೀಪೆಂ ॥

‘ಕೃತಿವರ್ಮ’

ಕುರಿತು ಶ್ರೀ ಶಿವಾಚಿ ನಾಡಗಿರ ಇವರು ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಶ್ರಮಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಸಿ ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಈಗಂಥಡಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕೆಲಸ ದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃ ಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಕರ್ತೃ ಟಕ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಮುಂಬಯಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಗ್ರಂಥಾಲಯ ಇವುಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರು ಶ್ರೀ. ನಾಡಗಿರವರಿಗೆ ಜನಾನ್ಯಗಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀ. ಬುರ್ಕಿ ಬಿಂದುಮಾಧವರು ಸುರಪುರದ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನೆಂಬ ಭಾವಚಿತ್ರವನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಶ್ರೀಷ್ಟ ಸಾಹಿತಿಗಳು ಮತ್ತು ಮೈಸೂರ ರಾಷ್ಟ್ರದ ನಾಯಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗಾರಮೇತಿಹಾಸ ಸಂಗ್ರಹ ಸಮಿತಿಯ ಪ್ರಧಾನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಆದ ಶ್ರೀ. ತಿರುಮಲೆ ತಾತಾಚಾರ್ಯಶರ್ಮರು ನಾಕಮ್ಮೆ ವಿತಿಹಾಸಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಶ್ರೀ. ನಾಡಗಿರರ ಪರವಾಗಿ, ನನ್ನ ಪರವಾಗಿ, ಅತ್ಯಂತ ಕೃತಜ್ಞ ತೆಯನ್ನರಿಸುವೇ.

ಶ್ರೀ ಶಿವಾಚಿ ನಾಡಗಿರರು ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲ್ಪಾಪ್ತಿ, ಇದೊಂದು ಹೊಸಕ್ಕೇತ್ತಿರುವಾದರೂ ಜನಾನ್ಯಗಿ ಶ್ರಮಬಟ್ಟೆ, ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಕರಡನ್ನು ತಯಾರ ಮಾಡಿದುದು ಬಹಳೇ ಶ್ರೀಯಸ್ಕರವಾದುದು.

ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಅತ್ಯಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ತೃ ಟಕ ಮುದಾರಲಯದವರು ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಅಂದಚಂದವಾಗಿ ಮುದಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಂತೆ ಅವರ ಆಭಾರಗಳನ್ನು ಮನ್ಯಿಸುವದು ಅವಶ್ಯ.

ಇನ್ನು ಈ ವಿಷಯವು ಕೇವಲ ತಾತ್ವಾಲಿಕ ಮಹತ್ವದ್ದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಭಾರತವು ಇಂದು ಒಂದು ಮಹಾನ್ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಷ್ಟ್ರವು. ಅದು ನಾಯಂತ್ರ್ಯದ ಪಶ್ಚಾತ್ ಪ್ರಗತಿ ಪಥದಲ್ಲಿ ತೀವ್ರಗತಿಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿಗಳನ್ನಿಡುತ್ತ ನಾಗಿರುವದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ತನ್ನ ಪೂರ್ವೇತಿಹಾಸದತ್ತ ಜನಾನ್ಯಗಿ ಲಕ್ಷಗೌಟ್ಟೆ, ತಾನು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಗಳನ್ನೀಲ ಸುಧಾರಿಸುತ್ತ ಮುಂದೆ ಸಾಗುವದು ಅವಶ್ಯ. ಗರ್ಭಾರಸ್ತಾತಂತ್ರಾಯಿದ್ದವು, ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರದವರು ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಶ್ರೀಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಸಾಹಸದ ಪರಯತ್ವ, ಎಂಬ ಮಾತ್ರ ನಿಜ. ಆದರೆ ಆಗ ಸಮಗೆ ಒಂದ ಸೂರ್ಯಿನ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಜನಾನ್ಯಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಆದುರ್ಗಣಗಳು ಸಮ್ಮತಿಲ್ಲ. ಏಂದೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಮಾಡುವದು ನಮ್ಮ ಪರಧಿಮ ಕರ್ತೃವ್ಯವರಿವರುವದು. ಆಗಿನೆ ಸಾರಣಸದ ತಿಳಿ ಮಾನ ಸಮಗೆ ಸ್ವಿರಬೀಕ್ರಿಯೆ ಆಷ್ಟೇ ಆಗ ನಾವು ಸೂತ್ರ ಕಾರಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಾಚಿಕೆ ಇರಬೇಕು. ದುರುಂಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಬೆಳಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಇತಿಹಾಸದ ಸಾರ್ಥಕವೇವಿದೆ.

ನಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಅಧ್ಯಾಯ	ಪುಟ
೧ ಪ್ರಾಸ್ತಾನಿಕ	೧
೨ ನೂರುವರ್ಣಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆ	೧೦
೩ ಬಂಡಾಯ ಒಳಂಜು	೨೭
೪ ಕಂಪನಿ ಸಿವಾಯಿಯ ಹಾಗೂ ಜನಕ್ಕೊಳ್ಳಬದ ಶಾರಣ	೨೯
೫ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಸಂಹಾರ	೩೬
೬ ಬೇಗೆ ಹಚ್ಚಿದ ಹೊಸ ಶಾಡತೂಸು	೪೮
೭ ಜ್ಯಾಲಾಮುಖಿಯ ಸೋರ್ಟೆ	೨೬
೮ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಬಾದಶಾಹಿ	೪೬
೯ ಶಾನಪ್ರಾರ ಹತ್ಯಾಕಾಂಡ	೯೬
೧೦ ಲಖನೌ ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯ ಮುತ್ತಿಗೆ	೧೦೮
೧೧ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಸಂಗ್ರಹದೇವತೆ	೧೧೮
೧೨ ಕುರುಕ್ಕೇತ್ರದ ಕೊನೆಯ ದಿನ	೧೨೬
೧೩ ಕನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಗಳಿಗೆ	೧೪೨
೧೪ ಕೆತ್ತುರ ಜೆನ್ನೆಮ್ಮು	೧೪೮
೧೫ ಕೊಡಗು, ಮಂಗಳೂರ ಮತ್ತು ಆಮರಸೂಕ್ಷ್ಮ	೧೫೬
೧೬ ಸುರಪುರದ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕ	೧೬೪
೧೭ ಸರಗುಂದ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ	೧೭೨
೧೮ ಮುಂಡರಿಗಿ ಭೀಮರಾಯ	೨೧೪
೧೯ ಉಪಸಂಹಾರ	೨೨೬
ಪರಿಶ್ಲೇಖೆ ಮತ್ತು ಅಧಾರ ಸ್ಥಂಭಗಳು	೨೨೯

ನಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಜಿತ್ರಗಳು

- ೧ ಬಂಡುಗಾರರ ಅಶ್ವದಳವು ಶಾಸಪೂರ ಶಾಳಗೆದಲ್ಲಿ ಆಗ್ಗೆ ಶಾಪ್ಪಣೆ ವೇಣಿದನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತದೆ.
- ೨ ಬಂಡುಗಾರರ ಸಿಹಾಯರನ್ನು ತೊಳಿನ ಬಾಯಿಗೆ ಕೊಡುವ ದೃಶ್ಯ.
- ೩ ಸುರಪುರ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕ.
- ೪ ನರಗುಂದ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ ಮತ್ತು ಸುರೇಬಾನದಲ್ಲಿಯ ಮಾರ್ಪಣನ್ನನ ಗೋರಿ.
- ೫ ಕನಾರಟಕ : ೧೧೦೦-೧೧೫೫. (ನಕ್ಕೆ)

ಬ್ರಹ್ಮಗಳ ಮನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದ್ದ ಅವಳಿ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

ಮೊದಲನೇಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ

ಪ್ರಾಸ್ತಾವಿಕ

ರಳಿಗಳನೇಯ ಇಸ್ತಿಯ ಪಾರಂಭದಿಂದ ಒಂದೆರಡು ವರುವಗಳ ವರೀಗೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಆಳಕೆಗೆ ಒಂದು ಅದ್ದುತ್ತ ಸ್ಥರೂಪದ ಗ್ರಂಡ್‌ವು ಹಿಡಿಯಿತು. ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿರೆ ಸಿವಾಯು ಒಂದಾಯವು ಒಂದು ಭಯಾನಕವಾದರೂ ಅತಿ ಮಹತ್ವದ ಘಟನೆಯಾಗಿದೆ. ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸೈನ್ಯತ್ವಕ್ಕೆಷಣವನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತೇ ಬಂದ ಸುಮಾರು ಒಂದೂರೆ ಲಕ್ಷ ಹಿಂದಿ ಸೈನಿಕರು ಈ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ವಿದೋಧಿ ಕಾರಂತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಮತ್ತು ಬ್ರಿಟಿಶರ ರಕ್ತದಾಳವಲ್ಯನ್ನೇ ಹರಿಸಿಬಟ್ಟಿದ್ದು. ಈ ಮಾಹಾ ವಿಷ್ಣುವಕ್ಕೆ ಸಿವಾಯಿಬಂಡಾಯವೆಂದು ಆಂಗ್ಲದೇ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದರು. ಆನೇತು ಹಿಮಾಚಲ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೈನ್ಯತಾಣ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದಿ ಸಿವಾಯರು ರಸ್ತೆ ಹಿರಿದು ಬ್ರಿಟಿಶರ ಮೇಲೆ ಬಿಂದ್ದರು; ಇಲ್ಲವೇ ಒಳಿಸಂಜು ಮಾಡಿದರು; ಇಲ್ಲವೇ ಕಾರಂತಿಯು ಹೆಬ್ಬಿವಂಥ ಉದ್ದೇಶದ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಸಡೆಯಿಸಿದರು. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ತೋರಿಸಿದ ಇಪ್ರತಿಮು ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಾಹಸ ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಓರಸ್ತರಣೀಯ ಪವಾಡ ವಾಗಿದೆ.

ಓದುಗರಲ್ಲಿ ಒಮೆಜನರು ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಆಳಕೆಯ ಕೊನೆಯ ಯತ್ನಿಪ್ಪತ್ತ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿಲ್ಲ ಕಂಡು ಅದರ ಕೆಪಿಯನ್ನು ಒಡವಿದೆ ಇದುವರು. ಯಾವ ಭಯ, ಅವಮಾನ, ಅವಮೇಳನಗಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶರು ಹಿಂದಿಯರನ್ನು ಇಟ್ಟದ್ದರೆಯದರ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹೊಸತಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾದ್ದರೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಆವೆಷ್ಟ ಜನ ಮನೆಂದಿದು ಕೂಡಲಿಲ್ಲ? ಎಷ್ಟು ಜನರು ಬ್ರಿಟಿಶರ ಪ್ರದಂಸೆಯನ್ನು ಸಡೆಯಿಸಲಿಲ್ಲ? ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಅದ್ದುತ್ತ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಿನ್ನು ತುಂಬದೂ ಬ್ರಿಟಿಶರು

ಎಂದಾದರೂ ಹೊಗುವದುಂಟೆ ಎಂದು ಹಾಸ್ಯವಾಡಿದ ಜನ ಇಲ್ಲಿ ಇಡ್ಲಿನೀ. ಆದರೆ ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಮೂರು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶರೆನ್ನು ಸಿನಾಮು ಮಾಡಿ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಒಳಸಂಚನ್ನು ಸಹ್ಯ ಬಿರಿಯಿದು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿದರು; ಈ ಕಢಿಯು ಆತ್ಮೀಯ ರೋಮಾಂಚಕವಾದದ್ವಾರೆ ಸಂಬಲು ಕಷ್ಟ ಸಾಧ್ಯವಾದದ್ವಾರೆ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸಂಘಟನೆ, ಪೌರ್ಯ ಮತ್ತು ರುಪ್ರಸ್ತುದೊಷ ಗಳಿಗೆ ಹೆದರಿದ ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ಅಂದೇ ಮನವರಿಕೆಯಾಯಿತು— ಹೀಗೆ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಇನ್ನು ಒಳಳಿದಿನ ನಾವು ಆಳಲಾರೆವು ಎಂದು.

ಇಂಖರ ಪ್ಲಾಸಿ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಕ್ಲೈವನ್ಸು ಬಂಗಾರದ ಸಾಂಪರ್ಕಾರ್ಥಿಯನ್ನು ಇರ್ಲೂಲನೂಡಿ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸಾಮಾಜ್ಯದ ಶಂಕಸ್ಥಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ನಂತರ, ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ಇಂಥ ಗಂಡಾಂತರೆವು ಒದಗಿರೆಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಈ ಭಂತಂಕರ ಕಾರಂತಿಯಲ್ಲಿ ಜನರು, ಜಮಿನದಾರರು, ರಾಜರು ಹಾಗು ಸ್ವೇಸಿಕರು ಬಂಡಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಶರ ವಿರುದ್ಧ ಖಡ್ಗ ಹಿರಿದು ನಿಂತರು. ಆ ಜ್ಞಾಲಾಮುಖಿಯಿಂದ ಓವೆ ಬಿಳಿಯನಾದರೂ ಪಾರಾಗಬಹುದೆ ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಉಂಟಾಯಿತು. ಈ ಕಾರಂತಿಯು ಉಗ್ರವಾಗಿತ್ತು. ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತಗಳ ವಿರುದ್ಧ ನಡೆದ ಕಾರಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಫಾರನ್ಸು ಮತ್ತು ಆಮೇರಿಕೆಯ ಕಾರಂತಿಗಳಿಗೆ ನಾವು ಇಡನ್ನು ತುಲ್ಯ ಮಾಡಬಹುದು. ಭಯಾನಕತೆ ರಕ್ತಪಾತಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಾಯಿ ಬಂಡಾಯಸ್ತು ಇವು ಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರೆಲ್ಲಿ. ತಮ್ಮ ಶೋಷಕ ಮತ್ತು ಕೃತಫ್ಱು ಧೋರಣೆಯಿಂದ ಬ್ರಿಟಿಶರು ಈ ಫೋರೆ ವಿಪತ್ತನ್ನು ತಮ್ಮ ಮೈನ್ಯನೇಲೇ ತಂದು ಕೊಂಡರು. ಆದರೆ ಹೊಸೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಅವರು ಜೀರೆ ಯಾರ ಮೇಲೆಯೂ ಹೊರಿಸಲಾರರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸೈಪ್ಪಣ್ಯವಿತ್ತು; ಹೆಚ್ಚಿನವೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಿಳಿಯರ ಮೇಲೆ ಏಕೀಯದೆ ಒಂದು ಜನಾಂಗ ಬೀದ್ದು ಇವರನ್ನು ಒದ್ದಾಡಿಸಿತು.

ಇಂಖರ ಮೇ ತಿಂಗಳ ಗಂನೆಯ ದಿನಾಂಕ ಉತ್ತರಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಮೀರತದಲ್ಲಿ ಸಿಪಾಯಿ ಬಂಡಾಯದ ಮೊದಲನೆಯ ದೊಡ್ಡ ಫರ್ಮನೆ ಸಂಭಾಷಿಸಿತು. ಹಿಂದೀ ದಳಗಳು ಬಂಪು ಸಾರಿ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮತ್ತಿಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟಿರು; ಎಷ್ಟೂ ನಾಗರಿಕರ, ಮಿಶನರಿಗಳ ಹಾಗೂ ಬಿಳಿಯ ಸ್ನಾನಾರ್ಥಿಗಳ ಭೀಕರ ಕೊಲೆಯು ಶಿಂದು ನಡೆಯಿತು; ಶಿಸ್ತಭಂಗಕ್ಕಾಗಿ ಸರೀಮನೆಯಲ್ಲಿದೆ ಲಾದ ಸಿಸಾಯರನ್ನು ಸರೀಮನೆ ಮುರದು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು; ರಾತ್ರಿ

వ్రాస్తావిక

యెల్ల ఉండల్లి భయంకర లూటి సులిగేగళు నడెదవు; తంతికంబగళున్న మురిదుహాళి ఇతర నగరగళొడనే సంపక్షవన్న తప్పిసలాయితు; కాగూ బండు సారిద సైన్యపడెగళు శస్త్రసన్నద్ధరాగి అందే రాత్రి దిల్లియ దారియన్న హిడిదవు. ముందే ఎరడే దినగళలి దిల్లియల్లియ సైన్యపడెగళు బండాయ హోడి బిలీయరన్న కాగూ ఆవర ఆస్తిపాస్తి గళన్న బెంచిగిఱువాడిదు; దిల్లియన్న బ్రిప్పికర క్యెతప్పిసి వోగల బాదశాహియన్న సారిదరు.

ఆధికారవు బ్రిప్పికరదు నడెయుతిద్దుడూ వోగల బాదశాయను ఆగ కెంపుకోటీయల్లియే ఇస్తూ ఇర్చుత్తిద్దును. ఇంథ ఐతిహాసిక స్థువన్న నాల్చు తింగళు బ్రిప్పికరించే కేసిదుకోళ్చులాయితు. మిరతడించే డవూడవూడ వెగీ, ఎందే ఇత్తర హిందుస్తానద సుమారు ఒందు సావిత మృలు ప్రదేశవల్ల ఇంగ్లీషుదు ఆంగరళ్ళకెరిల్లదే జోరగి సులయువంతిర లిల్ల. దంగిగళావలైల్ల ఉజ్జ్వల ఆధికారిగళు తమ్మ, పిండి మిత్రర మనే యల్లి ఆడగి కుఖితు ఆగ వారాగిద్దారే; హిండియరంతే వేష యాకి కోండు నుసుళి మోగిద్దారే; స్త్రీయర వేషవల్లి ఓడిజోగిద్దారే. ఎష్టో సలి తమ్మ చేండిరువుక్కొడనే ఆడవివాలాగిద్దారే. ఆ సమయదల్లి క్యుగి సిక్కువరస్తు నిద్రయుతేయించ కోల్లులాగిదే. కాసప్పారే హత్యాకాండచల్లి యుచోపియన్నర రక్తదించ గంగియు కెంపాడఱు. ఇంథ ఆసంఘ్య చుఫోటిసెగళు ఆగ ఇత్తరపుండుస్తానదల్లి నడెదవు. కెలకాల కెలప్రమేశగళ్లి బ్రిప్పితా సరెకార సినామమాగత్తుల్లదే ఎష్టో కాల బ్రిప్పిరలిగి వోదలిన వజ్రస్తు వృష్టపుండు సహ యాదూ నంబల్లిల్ల.

గల్గాలర ఫుటసెగళిగి ఇతియాసకారరు వేజ్జుగి సివాయి ఒండాయ వేంచే కచేదిద్దారే. १३०ర వెగీ ఒండాయద కథీంచున్న వేజ్జుగి ఇంగ్లీషరే ఒచేదిదువరు. १३००ర ఈజీగి ఒండాయద వ్యవకే ఇతియాసవన్న బరెద భారతీయరల్లి వీర సావరకరే వోదలనేయవర్స్తు బహుదు. ఇవరు తమ్మ పుష్టకక్షు “భారతద స్వాతంత్ర్య సమర” ఎంపి హేసరన్నిత్తరు. గల్గాలర ఫుటసెగళిగి సిజవాగి యావ నామ

ಕರಣವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಾದವಿವಾದವು ಮೊದಲು ಇವರ ಪ್ರಸ್ತುತಿ ದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ವೀರ ಸಾವರಕರರು ಈ ಪ್ರಸ್ತುತಿವನ್ನು ಮೊದಲು ಇಂಗ್ಲಿಂಡದಲ್ಲಿ ಬರೆದು, ನಂತರ ಯುರೋಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಕೆಳಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಕಳೆಯೆಂದು. ಅತ್ಯಂತ ಪುನೋಹರವಾಗಿದೆ. (ಅವರ ಗ್ರಂಥದ ಮುನ್ನಿಡಿ ನೋಡಿರಿ.) ಸಾವರಕರಿಗೆ ಸರಕಾರೇಶರ ಆಧಾರ ಗಳು, ಆಗಿನ ರಾಜಮನೆತನಗಳು ಕಾಗದಪತ್ರಗಳು ಆಧವಾ ಸಿಪಾಯಿ ಪಡೆಗಳ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರಗಳು ನೇರವಾಗಿ ಜೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಏನೂ ಲಭಿಸಿರಲ್ಲ.¹ ಆದರೆ ಸಾವರಕರರು ಒಂದು ಅಪ್ರೋವ್ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರು; ಅಂಗ್ಲ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಆಂಗ್ಲರ ವರ್ಣಾಧಿ ಸತ್ತಾಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಬಹು ವರಿಶ್ರಮದಿಂದ ಒತ್ತುಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿ ಪ್ರಕಟಮಾಡಿದರು.

ಇತರ ಕೆಲವು ಹಿಂದಿ ಇತಿಹಾಸಕಾರರೂ ಗಂಗಾರ ಘಟನೆಗಳಿಗೆ ನಾವು ಏನೆಂದು ಕರೆಯಬೇಕು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಆಸ್ಥಿಯಿಂದ ಚೆಚ್ಚಿಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಗಂಗಾರ ಘಟನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರವು ಪ್ರಮುಖ ವಾತ್ರವನ್ನು ಮಹಿಸುಧ್ವರಿಂದ ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಕಿಂತಲೂ ಜೆಚ್ಚಿನ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಮಗೆ ಲಭ್ಯವಿದೆ. ಈ ಲೇಖಕರೆಲ್ಲರೂ ಸಿಪಾಯಿ ಬಂಡಾಯದ ಸ್ವಭಾವಸ್ವರೂಪಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆಭಿವೃಂಧಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತವಾಡಿರುವರು. ಆದರೆ ಮೇಲೆ ಜೀಳಿದಂತೆ ಈ ಘಟನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಆಂಗ್ಲರ ಮುಖಾಂತರವೇ ಎಲ್ಲ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ನಾವು ಮೊರೆಕಿಸಬೇಕಾದಂಥ ಒಂದು ದುರ್ದ್ವವದಪ್ರಸಂಗವಿದೆ. ಆಂಗ್ಲರು ಈ ಘಟನೆಗಳಿಗೆ “ಸಿಪಾಯಿ ಬಂಡಾಯ”, “ಸಿಪಾಯಿ ಯುದ್ಧ” ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಸರುಗಳಿನ್ನಿಟ್ಟಿರುವರು.

ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ನೋಲಿಸಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಿಂದ ಆವರಿಸ್ತು ಓಡಿಸಿ, ಆವರ ಇಲ್ಲಿಯ ಆಲಿಕೆಯನ್ನು ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸುವದು ಈ ಭಯಂಕರ ವಿಪ್ಲವದ ಮುಖ್ಯ ಧೈರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದೊಂದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರವೆಂದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ತಪ್ಪಿಲಿ. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಧಿನಿಷಿಲ್ಲಿದ್ದ ಪಕ್ತಗಳೇ ಆವರ ಮೇಲೆ ತಿರುಗಬ್ದು ಆವರನ್ನು ಓಡಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದ್ದೀರಂದ ಆಧಿಕಾರಿಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಇದೊಂದು ಬಂಡಾಯವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಈ ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ಸಿಪಾಯಿ ದಳಗಳು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮೂಲಕ ಇದು ಸಿಪಾಯಿ

1. ಇಂಥ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾತವಡಿಸಿದ್ದರು. ಇದ್ದಷ್ಟು ಸಂಕಲನಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸುವದು ಅತ್ಯಗತ್ತು.

ಬಂಡಾಯವೂ ಆಗಿದ್ದಿತು. ಸಿವಾಯಿ ದೇಗಳು ಆಗ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೂ ಹೊರಾಡಿದವು; ರುಂಬಾಂಸಿ ರಾಣಿ, ಕುಂವರೆಸಿಂಗ್, ನಾನಾಸಾಹೇಬ್ ಪೇಶ್ವೀ, ಮೊಗಲ ಬಾಡಶಾಹ ನೋದಲಾದವರ ನೇತ್ಯತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಹೊರಾಡಿದವು. ಒಟ್ಟಿಗೆ ನಾವು ಈ ಘಟನೆಗಳನ್ನು “ಸ್ವತಂತ್ರ್ಯಸಮರ”ವೆಂದು ಕರೆಯಲು ಯಾವ ಅಭ್ಯರ್ಥರವೂ ಇಲ್ಲ.

ಒಟ್ಟಾರೆ ಹೇಳುವದಾದರೆ, ಉದ್ದೇಶವು ಬಂದೇ ಇಡ್ಡರೂ ಗ್ರಜಿಲರ ಘಟನೆಗಳಿಗೆ ಬಂದೇ ಸ್ವರೂಪವಿರಲಿಲ್ಲ, ಬಂದೇ ನೇತ್ಯತ್ವವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಡ್ಡರಿಂದ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಡುವದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. (ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಗ್ರಜಿಲರ ಘಟನೆಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಚಿತವಿದ್ದ “ಸಿವಾಯಿ ಬಂಡಾಯ” ಎಂದೇ ಸಾಮನ ಕರಣ ವೂಡಲಾಗಿದೆ.) ಆದರೆ ಬ್ರಿಟಿಷರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಅನ್ನಾಯು ಅನಾಜಾರ ಗಳಿಂದ ಬೇಸತ್ತು ಹಿಂದಿಯರು ತವುಗೆ ತಿಳಿದಂತೆ, ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುಸರಿಸಿ, ಆಗಿನ ಸಂಬಿಗಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಅವರನ್ನು ನಿನಾರವುಗೊಳಿಸಲು ಬಂದು ಅತ್ಯುಂತ ಶಾರ, ಧೀರ ಮತ್ತು ಅಭೂತಪೂರ್ವವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಕೃಕೊಂಡರೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ನಿಜ. ಬ್ರಿಟಿಷ ಆಳಿಕೆಯು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು, ಆದರೆ ಕೆಲವು ದುಷ್ಪ ಶಕ್ತಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಬಂಡು ಹೂಡಿದವು, ಎಂದು ಹೇಳುವವರ ಮಾತ್ರ ತುದ್ದ ಸುಕ್ಕಿ. ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಮಾಡಿದ ಅನ್ನಾಯವು, ಅವರು ತೊರಿಸಿದ ಕೃತಪ್ಪತೆಯು, ಅವರು ನಡೆಸಿದ ಸುಲಿಗಿಗಳು ವಣಿನಾತೀತವಾಗಿದ್ದ ಇವುಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಸಿವಾಯಿ ಬಂಡಾಯದಂಥ ಬಂದು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯುಂಟಾದದ್ದು ಏನೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ. ಮುಂದಾದರೂ ಸಮಗೆ ಇದೇ ಅನುಭವವು ಬರಲಿಲ್ಲವೇ? ಹಿಂದಿಯರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂಬಿಗೆ ಮತ್ತು ಸಹಾಯಕ ಕೃತಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಕೃತಪ್ಪತೆ, ವಿಶ್ವಾಸಫಾತ, ಅವಹೇಳಿಸೇ ಇವುಗಳನ್ನೇ ಮುಂದರಿಸಿದರು. ಬ್ರಿಟಿಷ ಸಾಮಾರಜ್ಯದ ರಾಜನಿಷ್ಠ ಪ್ರಜೆ ಎಂದು ಹೆನ್ನೆಯಿಂದ ಸಾದು ತ್ರಿಧ್ವ ಗಾಂಧಿಜಿಯಂಥವರು ಸಹ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಂದೂಡನೆ ‘ಸಾನೊಬ್ಬ ಬಂಡು ಗಾರ’ ಎಂದು ಅಸ್ಟ್ರೇ ಸ್ಟ್ರೋಡತೆಯಿಂದ ಸಾರಲಿಲ್ಲವೇ?

ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಮಾರಜ್ಯಶಾಹಿಯು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿತ್ತು. ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವತಂತ್ರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಯಂತೋಪದಿಂದ ಹೊಸ ಹೊಸ ವಿಚಾರಗಳೂ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದವು. ಹಿಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ನಾವು ಈಡಾಗುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಘಟನಾತ್ಮಕ

ಯಾಗೂ ಅಪ್ರಿಸಾತ್ಮಕ ಹೋರಾಟವ ನಾಯಕರು, ಅಡ್ವೆಂಚೇ ದಾಲಿಯು ಈಗ ನಮಗೆ ಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಸಾರಬೇಕಾಯಿತು. ಆದರೆ ಇಗ್ನೇರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ನಮಗೆ ಈಗ ಪರಿಣತಿಸಿರುವ ಹಿಂಡುಸ್ತಾನಿಕೆಂತಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಸಮ್ಮುಹಿರಿಯರ ನಾಡು ಒಹೆಳ ಜೀರ್ಣಯಾಗಿದ್ದತು. ಅಂದನ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳಕೆಯ ರೂಪವೂ ಬೇರೆಯಾಗಿತ್ತು. ಆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಪಕ್ಕಫಲ ಗಿರಿಜೆ ಇದಕ್ಕೆ ಬ್ರಿಟಿಷರೆ ಕಾರಣ. ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಪಾಪ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ರ್ಕ್ರಿಯೆ ಮಂಡಿನಲ್ಲಿ ತೊಕೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು!

ಸಿವಾಯಿ ಬಂಡಾಯದ ಕಥೆಯು ಮೋಹಂಚಕಾರೀಯಾದವ್ಯು ಬಹು-ರೂಪಿಯಾ ಆಗಿದೆ; ಬಹುಮುಖಿಯಾಗಿದೆ; ಸಹಸ್ರ ಹೆಡೆಯನ್ನೇತ್ತಿದ ಸರ್ವಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ನಾವು ಹೋಲಿಸಬಹುದು. ಶಾಲಪುರುಷನ ಈ ವಿಶ್ವರೂಪ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾದಲು ಆನೇಕರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಗಿರಿಜೆ ರ್ಕ್ರಿಯೆ ಇತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಫುಟನೆಯಾಗುವುದು ಎಂದೇ ಸಿವಾಯಿ ಬಂಡಾಯವೆಂದೇ ಬಲ್ಲವರು ಸಹಜ ಉತ್ತರ ಹೇಳುವರು.

ಸಿವಾಯಿ ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸವೂ ಇದೆ. ನೂರು ವರ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪೆ ಬಂಡಾಯಗಳು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ವಿರುದ್ಧ ಆಗುತ್ತಲೇ ಇದ್ದವು. ಗಿರಿಜೆ ರ್ಕ್ರಿಯೆ ಡಂಗರ್ಲೆ ದಲವಾಡ ಸ್ವರೂಪದ ಒಡಕು ಒಳಂಜುಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿ ಕ್ಲೈವನ್ಸು ಬಂಗಾಲದ ನಾಬರನ್ನು ಪಾಲಿಸಿ ಕಾಳಿಗದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿದ ನಂತರವೇ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಸ್ವಾಧಾರ ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸವು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಪಾಲಿಸಿ ಕಾಳಿಗದಲ್ಲಿ ಸಿರಾಜುದ್ದೂಲನು ೪೦,೦೦೦ ಸ್ವೇನಿಕರ್ಣಿಕಾರನೇ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಎದುರಾದನು. ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಹತ್ತರ ಅ,೭೦೦ ಹಿಂಡೀ ಸಿವಾಯರೂ ಒಂದು ಇಂಗ್ಲೀಷ ಸ್ವೇನಿಕರೂ ಹೀಗೆ ಕೇವಲ ನೂರೇ ಸಾವಿರ ಸ್ವೇನಿಕರಿದ್ದರು. ಸಿರಾಜುನಿಗೆ ಬೇಡಾದವರೊಡನೆ ಕ್ಲೈವನ್ಸು ಒಳಂಜು ನಡೆಯಿಸಿ ಕಾಳಿಗದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಸ್ವೇನ್ಯವು ತಸ್ತವನ್ನೆತ್ತದಂತೆ ಗುಪ್ತ ಮಾತುಕತೆಗಳನ್ನು ಇತ್ತೊಂಬಡಿಸುವು. ಆ ಪ್ರಕಾರ ಪಾಲಿಸಿ ಕಾಳಿಗದಲ್ಲಿ ಸಿರಾಜನ ಪರವಾಗಿ ಕೇವಲ ೮,೭೦೦ ಸ್ವೇನಿಕರು ಮತ್ತು ೧೨ ಹೋಸ್ಟಿಲ್‌ಗಳು ಮಾತ್ರ ಹೋರಾಡಿದವು.² ನಾಬಾಬನು ಈ

2. ಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಯವರ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಇತಿಹಾಸ. (೧೯೫೦) ಪುಟ ೪೪.

ಬಗೆಯ ವಿಸ್ಯಾಸಫೂತವಾದ್ದು ರೀಂದ ಓಡಿಕೊಗೆಬೇಕಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಗೆದ್ದ ಪ್ಲಾಸಿ ಕಾಳಿಗದ ಬಗ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟೆಕದು ಇನ್ನೂ ಜಂಭಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ! ಇಂಗ್ಲೊಫ್ರೆನ್ಸ್‌ರ ಶಾರ್ಕ್‌ವನ್ಸ್‌ ಡೋಗೆಳು (ಆದು ಸತ್ಯವಿದಲಿ ಸುಳ್ಳಿದಲಿ) ಮುಖ ಸ್ತುತಿಮಾಡುವ ಭಟ್ಟಿಂಗಳು, ಬರಹಗಾರರು ಮುಂದೆ ಬಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದಿಯರು ಆಗ ಸೋತುಹೊದುದರೀಂದ ಆವರ ಸಾಹಸದ ಪವಾಡಗಳನ್ನು ಯಾಡಲು ಮೊನ್ನಿನ ವರೆಗೆ ಯಾದೂ ದಿಕ್ಕಿರಲಿಲ್ಲ. ಆವರ ಬಗ್ಗೆ ಸಮಾಜಾರ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳೂ ದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಪ್ಲಾಸಿ ಕಾಳಿಗವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಇಂಗ್ಲೊಫರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವನನ್ನು ಬೆಳೆಸಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು. ದೊಡ್ಡ ಹೆಚ್ಚೆಯನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟರು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಾರತದೊಳಗೆ ಫ್ರೆಂಚ್, ಡೆಕ್ಕು ಅಥವಾ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹೀಜ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಜನಾಂಗದವರೂ ಆಷ್ಟೂಂದು ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಗಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಕನಾರಟಕದಲ್ಲಿಯೇ ಓರ್ನೆ ಪ್ರಭಾವಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತಲೆ ಎತ್ತಿದನು. ಕನಾರಟಕ ಹಾಗೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೈದರಾಬಾದು ಹಾಗು ಅವನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪುತ್ರ ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನ ಇವರು ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕುತ್ತು ವರ್ಷ ಇಂಗ್ಲೊಫರಿಗೆ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದೊಳಗೆ ಕಾಲಿಡಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಇಂಗ್ಲೊಫರ ಸುಫೆಲನೀತಿ ತುಂಬಾ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಭೇದನೀತಿಯಿಂದ ಬೃಟ್ಟಿರು ಒಂದು ದಿನ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಸರ್ವ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನೂ ದುರ್ಬಲ ಗೊಳಿಸಿ ತಾವೇ ಸರ್ವಾಧಿವಂತಿಗಳಾಗುವರೆಂದೂ ಆವರಿಗೆ ಹೊಳೆದಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೈದರಾಬಾದು ಹಾಗೂ ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನರ ಬಗ್ಗೆ ಇಂಗ್ಲೊಫರ ಇತಿಹಾಸ ಕಾರಣ ಇಂದಿಗೂ ಆವಸ್ತ್ರಜಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆವರು ಕೂರರಿದ್ದರು, ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆಲರಿದ್ದರು, ಜಾತ್ಯೀಯಾಂಧರಿದ್ದರು ಎಂದು ಕಟುವಾಗಿ ಟೀಕೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ತಂಡವುಕ್ಕಳಿಬ್ಬರೂ ತುಂಬಾ ಮುತ್ಸುದ್ದಿಗಳಾಗಿದ್ದರು; ಆಂಗ್ಲರ ವಿರುದ್ಧ ಹೈದರನು ಒಂದು ನಿತ್ಯಿತ ಧೋರಣೆಯನ್ನು ದೂಸಿಸಿಕೊಂಡನು. ತಾನಿರುವ ವರೆಗೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟೆಕರನ್ನು ಬಲಿಯಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ವಾರನಾ ಹೇಸ್ಟಿಂಗ್ಸ್‌ನಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಕಲಕತ್ತಾಯಿಂದ ಆವನು ನೊಕಾಡಳಗಳನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿನು. ಹೈದರ ಅಲ್ಲಿಯು ಯಾರಿಗೂ ನೊಪ್ಪು ಯಾಕದಂಢ ತಂರಸಿದ್ದನು; ಮದ್ರಾಸಿನ ವರೆಗೆ ದಾಳಮಾಡಿ ಸೆಂಟ್ ಜಾರ್ಜ್ ಕೋಟಿಯನ್ನು ಕ್ರಮಿಸಿ ತನ್ನ ಮನಬಂದ ಕರಾರುಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪುವರೆ ಆಂಗ್ಲ

ರನ್ನ ಬಗ್ಗಿಸಿದ್ದ ಇತಿಹಾಸಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ನೋಕಾರಕ್ಕೆಯ ಮುಹಡ್ತ್ವವನ್ನು ಹೈದರ ಅಲ್ಲಿಯು ತುಂಬಾ ಆರಿತನಾಗಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಮುಕರಾವಳಿಯನ್ನು ಕಡೆಯವರೆಗೂ ಇವನು ಆಂಗ್ಲರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ನಿಜಾನುನೂ ಮರಾಠರೂ ಹೈದರ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಹಳಿ ತಾಪಕೊಟ್ಟರು; ಆವನನ್ನು ಆವರು ವೈರಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೈದರ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಇದೊಂದು ಬಹಳ ಕಾಲೊಡ ಕಾಯಿತು. ನಿಜಾನು ಮತ್ತು ಮರಾಠಿಗರೂ ಹೈದರ ಅಲ್ಲಿಗಿಂತ ಒಲತಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ಹೆದರುತ್ತಿದ್ದರು! ಹೈದರ ಅಲ್ಲಿಯು ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಎಂದೂ ಬೆದರದೆ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ಕಂಫೆ ವಾದನು. ಹೀಗೆ ತನ್ನ ನಿಜಯಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದಾಗ ಹೈದರ ಗಳಿಗೆ ಅಕಾಲವಾಗಿ ಮರಣಹೊಂದಿಬಿಟ್ಟು.

ಆವನ ಮಗ ಟೆಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನನಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪನ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲವೂ ಇದ್ದವು; ಟೆಪ್ಪು ಬಹಳ ಶೂರನಿದ್ದನು. ಇಡಿಯ ಉತ್ತರ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಏಕಭಾರತಾಧಿಪತಿಗಳಂತೆ ಇದ್ದ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಟೆಪ್ಪು ಎಂದೂ ಬಾಗಿ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆವನ ದೈವನೆ ಆವನಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿತ್ತು. ನಿಜಾನು ಹಾಗೂ ಮರಾಠರನ್ನು ತಮ್ಮವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೊರಗಿಸಿವರಾದ ಬ್ರಿಟಿಶರನ್ನು ಹಿಡಿಸಬೇಕೆಂದು 'ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನ' ನಾಡಿದ ಶ್ರೀಯಸ್ಸು ಟೆಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನನಿಗೆ ಸಲ್ಲ ತಕ್ಕುದ್ದು. ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ರಾಯಭಾರವನ್ನು ನಡೆಸಿ ಬ್ರಿಟಿಶರನ್ನು ಆಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮುತ್ಸುದ್ದಿತನದಿಂದ ಓಡಿಸಲು ಬರಬಹುದೇ ಎಂದೂ ಇವನು ನೋಡಿದ. ಆದರೆ ಸಮಯವು ಆವನಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮರಾಠರು ಮತ್ತು ನಿಜಾನುನು ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಟೆಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನನ ಕ್ಷೇಬಿಟ್ಟರು. ಟೆಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನನ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ಯಾಸಗಿ ದಿನಚರಿಯಲ್ಲಿ, ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ವಿರೋಧಿ ಭಾವನೆಯು ಉಕ್ಕಾತ್ತಿತ್ತು. ಬ್ರಿಟಿಶರು ಟೆಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನನ್ನು ಹತ್ತಿತ್ತಕ್ಕಲು ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಒಳನಂಬು ಮತ್ತು ಭೇದನೀತಿಗಳ ಮಾರ್ಗನನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ಇಂಗ್ಲೀಷರ ವಿರುದ್ಧ ಪಲವಾರು ಯುದ್ಧಗಳನ್ನು ಆಡಿ ಟೆಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನನು ಕೊನೆಗೆ ಕಾದುತ್ತಲೇ ಮಾಡಿದ.

ಹೈದರ ಅಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಟೆಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನರ ಶಾರ್ಕ್, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಮುತ್ಸುವಿ ತನಗಳ ಕಢೆಯು ಮೈಸೂರಿಗಲ್ಲದೆ ಭಾರತಕ್ಕೇ ಕೇರಿತಯನ್ನು ತರುವಂಥಾಗಿದೆ. ಗಳಿಗೆ ಟೆಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನನು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರೊಡನೆ

ಕಾದುತ್ತ ಮಡಿದನಂತರ ಉತ್ತರ ದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಯಾನ ವೈರಿಯೂ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಕೆನಾರಿಕದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸಮರಗಳ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಹೈದರ ಆಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪ್ರೇಸ್ಟಿಸುಲ್ತಾನರ ಇತಿಹಾಸನ್ವ ಪ್ರಥಮ ಮತ್ತು ಮಹತ್ವದ ಅಧ್ಯಾಯ ವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರೇಸ್ಟಿಸುಲ್ತಾನನ ಪತನದ ನಂತರ ಮೈಸೂರು ಹಾಗೂ ದ್ವೀಪಭಾರತವು ಪೂರಾ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಸ್ವಾಧೀನವೇ ಆದಂತಾಯಿತು; ಮರಾಠರಲ್ಲಿ ಪೇಶ್ವೆಯವರೂ ದುರ್ಬಲರಾಗಬಿಟ್ಟದ್ದರು. ಗಂಗಾರಲ್ಲಿ ಆವರೊಡನೆ ಆದ ಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟರು ಪ್ರಾಣ ಯಶಸ್ವಿಯಾದುದರಿಂದ ‘ನಿರ್ವಿರ್ಯಾಮುವ್ವೇತಲಂ’ ಎಂಬಂತೆ ಸ್ಥಿತಿ ಯಾಯಿತು. ಅಂಗ್ಲರ ರಾಜ್ಯವಿಸ್ತರಣೆಯ ಕಾಳೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ನುಗಿದು ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತದ ಕಾಳೆ, ಆದರೆ ಅನಾಧ್ಯಾಯ, ಜುಲುಮೆ ಇವು ಹೆಚ್ಚಿಚ್ಚು, ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋಡವು. ಆವರು ತಮ್ಮ ತೀರ ನಿಷ್ಪರ್ಣಣ ಹಾಗೂ ಶೋಷಣಸೂಕ್ತ ರಾಜ್ಯ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದಲೇ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಬಂಡಾಯದ ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತಿಂದರು; ಬಿತ್ತಿದ್ದನ್ನು ನುಂದೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಳೆದುಕೊಂಡರು.

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆ

ಬ್ರಿಟಿಷರ ನಿರುದ್ಧ ಎರಡು ಮೂರು ದಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಘೋರಾಟಿನ್ನೇ ಫಡೆಯಿತು. ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ನೊಡಿ ಸಿಹಾಯಿ ಡಳಗಡು ಹೊರಾಡಿದವು. ರಾಜಕೀಯ ಘೋರಣೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟ್ಟಿಸಿ ಸಂಸಾಧಿಕರು, ಜಮಿನೆಂದಾರರು ಕೊಡಿದರು. ತವರ ಆನುಯಾಯಿಗಳಾದ ಜನತೆಯು ವಿವಿಧ ಕಾರಣಗಳ ಮೂಲಕ ಶೈಕ್ಷಿಭಗೊಂಡು ಬಂಡಾಯ ಸೇರಿದರು.¹ ಹೀಗಾದುದರಿಂದ ಬಂಡಾಯದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮೀರತ ಬಂಡಾಯ, ಕಾನಪೂರ ಕೊಲೆ, ಮುಂಡರಿಗಿ ಭೀನು ರಾಯ, ಸುರಪುರ ಬಂಡು, ಹೆಲಗಲಿ ಹರಾಕಿರಿ ಈ ಎಲ್ಲಾವುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರೋಣಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಆಗಿನ ಕಾಳಪು ಹೇಗೆತ್ತು? ಅಂದಿನ ಜನರ ಆಚಾರ ವಿಚಾರಗಳು ಹೇಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಿ ಬಂಡಾಯ ಈ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯಾಕೆ ತಾತೆತು ಎಂಬುದು ಸಮಗೆ ಸುಲಭ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯಿಲಾರದು.

ಗಲಾಖನೆಯ ಇಸ್ತ್ಯಯು ಡಳಿಯ ಭಾರತದ ಕೊನೆಯ ವರ್ಷ. ಕ್ರಾಂತಿಯ ಜ್ಞಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚೆಯ ಎಷ್ಟೂ ವಿಚಾರಗಳು, ಪಂಥಗಳು ನಾಶ ಹೊಂದಿ ಹೊಡವು. ಈಗಿನ ಬರೆಗಳಲ್ಲಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿ ಸೂರ್ಯಿದಿದರೆ ತಂಬಿನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಲ್ಲಿ ಆನೇಕ ಜನಹಿತದ ವಿಷಯಗಳ ಬಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಜ್ಞಾನವು ಇರಲಿಲ್ಲ, ಹೆಚ್ಚು ಆಸ್ಥಿಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾಜಿಕದಲ್ಲಿ ಭಯ, ಭಾವಿಕತನೆ, ತಂಧರ್ಪಣೆಗಳು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಇದರಿಂದ ನಿಜಸಂಗತಿಗಳಕ್ಕಿಂತ ಆಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಭಯನೂಕಿಕೆ ವಾತಾಂಸಂಚಾರವೇ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈಗೆ ಬಿದ್ದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರೋಮಾಂಚಕಾರಿ ವಾತೀಯನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸುವ ಆಗಿನ

1. ಅಜಮುಲ್ಲಾಖಾನ, ತಾತ್ಯಾ ಟೊಪ್ ಮೊದಲಾದವರು.

ಜನರ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಹೊಗಿತ್ತು. ಏನಾಡೆಂದು ವಾರ್ತೆ ಹೆಚ್ಚಿಗಿದರೆ ಕೂಡಲೇ ಅಧಿಕೃತ ಪ್ರಕಟನೆಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಬೇಕು ಸಿಹಿ ಸರಕಾರವೂ ಅಗ್ಗಿರೆಲ್ಲ.

ಆಕ್ಕಣ ಮತ್ತು ಹಂಡಿಗಳ ನೀಣ ಹಚ್ಚಿದ ಕೂಡತೂಸುಗಳನ್ನು ಹೆಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡಿಯಹಣಿ ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಾಚಾರಗಳನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಭರಷ್ಟುಗೊಳಿಸಲಿದ್ದಾಗ ರೀಂಬ ವಾರ್ತೆಯು ಡಪ್‌ಡಪ್‌ದಿಂದ ಮೀರೆತದ ವರೆಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿ ಬಿಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಸರಕಾರೀ ಅಧಿಕೃತ ವರದಿಗೆ ವಾತ್ರ ಯಾರೂ ಕಿವಿಗೊಡಲಿಲ್ಲ! ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಾಚಾರಗಳನ್ನು ಭರಷ್ಟುಗೊಳಿಸಲು ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಏನೇನು ಸೆಡೆಸಿರುವ ರೀಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಅಂದಿನ ಆನೇಕ ಸ್ವೇಸ್ಯತಾಣ್ಯಗಳಿಂದ್ದು ಉಂರುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸುದ್ದಿ ಸತ್ರವೇ ಸೆಡೆಯಿತು. ಕಂಪನಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಹಿಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಉಪ್ಪುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲುವಿನ ಪ್ರದಿಯನ್ನು ಬೆರಿಯಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಕೆಲವರು ಸುದ್ದಿ ಮಾಡಿದರು; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಜನರು ಬಜಾರದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಆಕ್ರೋಸಾರ್‌ ನೀಣವನ್ನು ಕೂಡಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದರು. ಆಕ್ಕ ಮತ್ತು ಹಂಡಿಯ ಮಾಂಸಗಳೇ ತುಣುಕುಗಳನ್ನು ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಾಸರಿಗಳು ಒಗೆಸಿದ್ದಾರೆಂದೂ ಇನ್ನಿತದರು ನಾರಿದರು.² ಜನರು ತುಂಬಾ ಭಾವಿಕರಾಗಿದ್ದರು. ಭರಷ್ಟುಚಾರಗಳಿಗೆ ಮರಣದ ಕಂತಣೂ ಅವರು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೆಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹಿಂಡೀ ರಾಜ್ಯಾಶ್ರಯವು ಅಂತಹ ಹೆತ್ತಿದಂತೆ ಹಿಂಡುಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮತ ಜೀವನವನ್ನು ನಾಗಿಸುವದು ಕೆರಿಣವಾಗತೊಡಗಿತು. ಉಪಜೀವನದ ಸಲುವಾಗಿ ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ಸ್ವೇಸ್ಯ ಯಾಗೂ ಮುಲ್ಲೀ ಸವಕರಿಗಳನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಹಂಡಿಯ ನಂಬಿಗೆಗಳು ಹೊಗಲಿಲ್ಲ. ಬಾರ್ಚೈಟ್‌ರೇ ಬಂಗಾಲ ಸ್ವೇಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕರಾಗಿದ್ದರು. ಆವರು ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಹಿಂಡುಗಳು ತಮ್ಮನ್ನು ಸಮುದ್ರದಾಢಿಗೆ ರಳಿಸತಕ್ಕಾದ್ದಲ್ಲವೇಂದು ಕಂಪನಿಯೊಡನೆ ಕರಾರು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಹಿಂಡುಗಳಿಗೆ ಸಮುದ್ರವಯಸ್ತಿನವು ಅಗ ಬಹಿಷ್ಕೃತವಿತ್ತು.³ ಮತ್ತು ಹಿಂಡುವಿಗೆ ಮರಣದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಗಂಗೋಡಕ ಮತ್ತು ತುರಸೀದಲವು ಬೇಕೇಬೇಕೆಂದೂ ಪರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇವು ದೊರೆಯುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದು.

2. Kaye, Vol. I 416-417.

3. ಈಗಲ್ಲ ಸಹ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೊಗಿಬಂದವರಿಗೆ ಪ್ರಾಯ. ಶ್ರೀತ್ರ ಕೂಡುವವರಿದ್ದಾರೆ:

ರಿಂದ ತಮಗೆ ಪರಾಪ್ರಾಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದು ರಕ್ತ ಮೂಲಕ್ಕಾದು ಸಿಹಾಯಿಗಳು ಸ್ವಷ್ಟಿವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆಗಿನ ಸಮಾಜ ಅಂಥದು; ಜನರಿಗೆ ಸಾರ್ವಜಿಲಿಕ ಶಾಖೆ ಸಾರ್ವಜಿಕ ಜೀವನವೆಂಬುದು ಆಗ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಭಾಷೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ್ಯಾಣಿಗಳು ಒಂದೇ ಇದ್ದುದಕ್ಕೆ ಅವುಗಳ ವಾಚಿನೆತೆಯು ಕಾರ್ಯಾಲಾಯಿತ್ತು. ಆದರೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಆದುಮುದ್ರಿಣಿದಲ್ಲಿ, ಪ್ರೊವೆಡಲ್ಲಿ ಸಡಿಯು ಪ್ರಾಂತಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ರೇಲ್ವೇಗಳು ಆದೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದ್ದವು. ಮೊಗಳರ ಕಾಲಿದರಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಂಪನಿಸರ್ಕಾರವು ಅಲ್ಲಿಸ್ತುಲ್ಲ ದುರಸ್ತಿ ವಾಳಿಸಿದ್ದಿತು. ಕುದುರೆಗಳೆಗಳೆ ಆಗಿನ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಶೀಫು ವಾಹನ. ತಂತಿಪದ್ಧತಿಯು ಅದೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಅತ್ಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿತ್ತು. ಜನರಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ಭಾಷೆಯು ಅಥವಾ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಗಂಧವಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಕಂಪನಿ ಉಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೀ ಭಾಷೆಗಳು ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಬಂಡಾಯದ ಶಾಲಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ತೊಂದರೆಯಾಯಿತು. ಪರಸ್ಪರರ ಬಗ್ಗೆ ಆನಾವಶ್ಯಕ ಭಯ ಮತ್ತು ಸಂತಯ ಗಳು ಹೆಚ್ಚಿತ್ತು ನಡೆದವು. ಹಳ್ಳಿಯ ಜೀವನಕ್ಕೇ ಪ್ರಾರ್ಥಾನ್ಯತೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮವಂಚಾಯತಿಗಳು ಇನ್ನೂ ಬದುಕಿದ್ದವು. ಹೀಗೂ ಯ ಕೆಸಬು-ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಇನ್ನೂ ನಷ್ಟಯೊಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗೆ ಜನಸಂಮಾನ ನ್ಯಾಯ ಈಗಿನಕಿಂತ ಸಂತುಷ್ಟಿರಿದ್ದ ದೇಶದ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅವರಿಗೆ ಕುತ್ತೊಹೆಲವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೂ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಆಗ ನೇರವಾದ ಸಂಬಂಧವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಸಾಫಿಕ ಜಮೀನ್‌ದಾರರು ಮತ್ತು ಪಂಚಾಯತಿಗಳು ಸಮಾಜದ ರಾಂತಿ ಸುಷ್ಮಾವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಜಮೀನ್‌ದಾರರಿಗೆ ಆಸ್ತಿ ಉತ್ಪನ್ನಗಳೂ ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳೂ ಭದ್ರಕೋರ್ಟಿಗಳೂ ಆವರ ವರದಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಸುತ್ತಲಿನ ಹಳ್ಳಿಗರು ಒಮ್ಮೆಮ್ಮೆ ಕೋರ್ಟಿಯೋಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಸರಗುಂದವು ಇಂಥದೇ ಒಂದು ಸ್ಥಳವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಜಮೀನ್‌ದಾರರು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಪರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಒತ್ತು ಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಉಭಯತರಲ್ಲಿ ಚಕವಾಕಿಗಳು ಸಂಭವಿಸಿತ್ತಾಗಿದವು. ಜಮೀನ್‌ದಾರರನ್ನು ನಿಃಶಸ್ತಗೊಳಿಸಿ ಆವರ ಭದ್ರಕೋರ್ಟಿಗಳನ್ನು ನೆಲಸಮ ಮಾಡುವುದು ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ಒಂದು ಮುಕ್ಕೆ ಉದ್ದೇಶಗಾಗಿತ್ತು. ಆ ಪ್ರಕಾರ ಆವರು ಪ್ರಣೆ, ಕಾಲಪಿ, ರುಧಾಂಸಿ, ಸರಗುಂದ,

ಕೊಪ್ಪು ಮೊದಲಾದ ಎಷ್ಟೇ ಕೋಟಿಗಳನ್ನು ಸೆಲಸಮ ಮಾಡಿರು. ಇದು ಸಂತಪ್ತರಾದವರೂ ಬಿಂಬಿಶರ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಿದರು.

ನಮಗೆ ಈಗ ಪರಿಚಿತವಿದ್ದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆಗಳು ಆಗ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಯಂತ್ರೋಪದ್ಲೀ ಕೂಡ ಅವು ಆಗ ಹೊಸವು. ಅಂದಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಬರುವೆಡು ಎಲ್ಲಿಂದ? ಅಂಡನ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಆಚಾರ ಇವುಗಳಿಗೆಯೇ ಮಹತ್ವವಿದ್ದು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಏಕೆಂದೂ ಪತ್ತಿಯಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದಿಧರ್ಮಗುರುಗಳ ಕಾಲದಿಂದ, ನಮ್ಮ ದೇಶದ ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೀಗಳನ್ನು ಆದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲಾರೂ ಅರಿತಿದ್ದರು. ಭಾಷಾವಿಭಜನೆಗಳಿಗೆ ಆಗ ಮಹತ್ವವಿರಲಿಲ್ಲ. ಜಾತೀಯ ಮತ್ತು ಭಾಷೆಯ ವರ್ತ್ಯ ಈಗಿನಕಿಂತಲೂ ಆಗ ಅಧಿಕವಾಗಿತ್ತು; ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಒಳಭೇದಗಳು ಇವರಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಜನತೆಯು ಸುಸಂಸ್ಕೃತವಾದದ್ದು; ಪರ್ವಜೀವನವುಳ್ಳದ್ದು. ಪರಕೀಯರ ಆಡಳಿತಕ್ಕ ಇಂಥಮೊಂದು ಜನತೆಯ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯು ಯಾವ ರೀತಿ ವೃಕ್ಷವಾಗಬಹುದೆಂಬುದು ಬಿಂಬಿಶರ ವಿರುದ್ಧ ಹಿಂದಿಯರು ಹೊಡಿದ ಬಂಡಾಯಗಳ ಕಢಿಯಿಂದ ಜೀನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವದು. ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಆಳಿಕೊಂಡಿಯರು ಮೊದಲು ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಭಟ್ಟಿಸಿದರು. ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಮುಂದೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದಿದ್ದು ನಮ್ಮ ದೇಶಸಂಪತ್ತಿಯ ಹೆಚ್ಚುಕ್ಕೆ ನೇರ ವಾದರೂ ಇವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಲ್ಯಾಚಾರಗಳು ಇದೇ ಬಗೆಯ ಪ್ರತಿಭಟ್ಟನೆಗಳಿಂದ ಎದುರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಪರಕೀಯ ಆಕ್ರಮಣ ಎಂಬುದು ಬಂದಿಲ್ಲಿಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಹಿತಕರವಾದುದೆ. ಗಳಿಗಳ ಪಾಲಿ ಕಾಳಿಗವಾದೂಡ ನೀಯೆ ಜನರು ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಫುಲಾಮುದುಸೇನಪಾಸನೆಂಬ ಹಿಂದಿ ಇತಿಹಾಸಕಾರನು ಗಳಿಗೆ ರೆಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಗಳಿಗಳಿಂದ ಗಳಿಗಳ ಪರಿಶೀಲನೆಗೆ ಬಿಂಬಿಶರು ತಮ್ಮ ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿನ ಕಾರ್ಡ್‌ಕ್ರೆಡಿಟಲ್ಲಿ ಸಿರತರಾಗಿದ್ದರಲ್ಲದೆ ಬಂದು ಪ್ರಚಂಡ ಆಧಿಕ ಶೈಕ್ಷಣಿಯೆ ಕಾರ್ಡ್‌ಕ್ರೆಡಿಟನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲ ಉಚ್ಚ ಸರಕಾರ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಯೆಚ್ಚೆಗೇಂದು ಹಿಂದಿಯರನ್ನು ಬಹಿರಂದಿಸಿದ್ದು ಭಾರತೀಯರ ಆಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ ವೀಕ್ಷಣಾಗಿ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಬಿಂಬಿಶರ ನಾಯಕರಿತಿ ತುಂಬಿತ್ವ ತುಂಬಾ ವೆಚ್ಚದ್ದಾಗಿ, ವಿಲಂಬದ್ದಾಗಿ ಉಂಟಾಗಿತ್ತಿರುವ ಬಿಂಬಿಶರ ಜನರಿಗೆ ಇದೂ ಬೇಸರವಾಯಿತು. ಕರ್ತೃನಾಥರವನ್ನು ಪ್ರಚಾರ

ಮಾಡುವ ಮಿಶನರಿಗಳೂ ತಮ್ಮ ಚರ್ಚಿನವರಿಗೇ ಒಂದೇ ಜನರಷ್ಟು ಸಂತಪ್ತಿ ಗೊಳಿಸಿದರು. ಉಚ್ಚ ಸ್ಥಿನಾಗ್ರಿಕಾಲಿಗಲ್‌ಲ್ಯಾ ಸರ್ವ ಎಕ್ಸ್‌ಪ್ರೈಸ್ ಮಿಶನರಿಗೆ ಇದ್ದರು. ಚಹಾ, ಕಾಣಿ, ಸಣಬು, ಅಫ್ರಿನ್‌ನು, ನೀಲಿ ಮೊದಲಾದವರು ತೊಟ್ಟಿಗಳು ಬಹುಶಃ ಪರೋಪ್ಯರ ಒಡಿತನಕ್ಕೇ ಸೇರಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲಿಯ ಕೆಲಸಗಾರರ ಗುಳಾಮ ಗಿರಿಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೂ, ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಅಸಮಾಧಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಬ್ರಿಟೀಷ್ ಸುಲಿಗ್ ಹಾಗೂ ಬಂಡವಾಳ ಹಾಹಿಯು ಅಕ್ಕೆಂತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯರಾಹಾವನನ್ನು ನಾವಿಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿತ್ತು.

ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆಳಿಕೆಯು ಭಾರವಾಗೇ ಇಂಡಿಯಾ ಹಿಂದಿಯರ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆವಹೇಳನ ಮತ್ತು ವಣಿತಿರಸ್ಯಾರಗಳು ಇಂಗ್ಲೆಷರಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿತ್ತಾಡಿದವು. ಹಿಂದಿಯರನ್ನು ಸಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ರಿಜಿಸ್ಟ್ರಿಯೆ ಘೂಲಾಮ ಹುಸೇನಿಖಾನನು ಹೀಗೆ ವಣಿನೇ ಮಾಡಿದ್ದಾಗೂ ಸೇ : “ಒಟ್ಟುರೆ ಎಲ್ಲ ಇಂಗ್ಲೆಷರೂ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಬಗ್ಗೆ ತಿರಸ್ಯಾರವುಳ್ಳವರೆ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿಯರೆಂದರೆ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಯಿಂದ ಬಳಿಸಬಹುದಾದ ಒಂದು ಸ್ವಿಚ್ಚೆ ವಸ್ತು ನಂಬಾದೇ ಅವರ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗಿದೆ.”⁴

ಕಂಪನಿಸರಕಾರವು ಬಂಗಾಲದ ಲಾಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿತು. ಉತ್ತರಾ. ಉತ್ತರಕೆ, ತಂಬಾಕುಗಳನ್ನು ಮೊದಲ್ಯೊಂದು ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಾರದ ಗುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಕುದಾಸಿಯು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಹಿಡಿದರು. ಇದರಿಂದ ಆಸಂಖ್ಯ ಹಿಂದಿ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ತಮ್ಮ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಷ್ಟಿಸಿಕೊಂದಿದರು. ಉತ್ತರಾದಕ ವರ್ಗಾವಾದಾರರು ರೈತರನ್ನು ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ನೌಕರರು ದರಿಸಿ ತಮಗೆ ಮಂಹಿಂದಾತೆ ಸರಕನ್ನು ಆಗ್ನಾಗಿ ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳತ್ತಿದ್ದರು. ರೈತರಿಂದ ತರಾಡುಗಾಗೆ ಬಂದರೆ ಕಂಪನಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಹಿಂದೆ ಸ್ವೇಸ್ಯಾನಂತರ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತಿತ್ತು! ಈಗೆ ಹತ್ತುಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಗಾಲದ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆಳಿಯಿತ್ತು. ಗಳಿಂರ ಸುವಾರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರ ಬದಗಾಲವು ಉದ್ದಿತು. ಕಂಪನಿ ಉತ್ತರಕಾರಿಗಳು ನಾಬಾಬನನ್ನು ಸುಲಿದರು. ನಾಬಾಬನು ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಸುಲಿದಾಗು. ಈ ಫೋರೆ ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಜನರು ಬದಲೆ ಬೇಸರಗೊಂಡರು.

ಗಳಿಂರಲ್ಲಿ ಮೀರ ಕಾಸಿಮ್‌ನು ಇಂಗ್ಲೆಷ್ ಗವರ್ನರ್‌ನಿಗೆ ಕ್ರೀಗೋರಿಯ ಪತ್ರನನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ—“ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪರಗಣೆಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು

ಹೆಚ್ಚಿಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಘ್ಯಾಕ್ಸೆರಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಪನಿಯ ಗುಮಾಸ್ತರು ಉಪ್ಪು, ಅಡಿಕೆ, ತುಪ್ಪ, ಆಕ್ಷ್ಯ, ಹುಲ್ಲು, ಬಿದರು, ಮಿನೆ, ಶುಂಥಿ, ಸಕ್ಕರೆ, ಅಣಿಮು ಮೊದಲಾದ ಇನ್ನೇಕೆ ಸರಕುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟವ ಮತ್ತು ಮಾರುವ ಗುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ರೈತನಿಂದ ಬಳವಂತವಾಗಿ ಬೆಲೆಯ ಒಂದು ನಾಲ್ಕುಂಶದಷ್ಟು ಕೊಟ್ಟು ಇವರು ಸರಕುಗಳನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ.”⁵

ಇಂಥಿರಿಂದ ಗಳಿಗಳ ವರೆಗೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಭೂಕರ್ಂಡಾಯ ಮತ್ತು ಭೂಹಿಡುವಳಿ ಮಧ್ಯ ತಿಯೂ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಇನ್ನಾಯಕ್ಕೆ ನಾಕಷ್ಟು ಆಸ್ತಿದಕೊಟ್ಟಿತು. ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ನೇರವಾಗಿ ಕಂಡಾಯ ತೆತ್ತುವ ಚಿಕ್ಕ ಹಿಡುವಳಿ ದಾರರು ಇಗ ಇರಲೇ ಇಲ್ಲ. ಸರಕಾರ ಮತ್ತು ರೈತರ ನಡುವೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಭಾಲೂಕರ್ದಾರರು, ಜಮಿನೆದಾರರು ಇದ್ದರು. ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ಮೊದಲಿದ್ದ ವರು ಜಮಿನೆದಾರರಿಂದ ಬರತಕ್ಕ “ಜಮಾನ್” ವಸೂಲಿಯನ್ನು ಆರ್ಥಕ ವರಿಸ್ತಿಯನ್ನು ಆಸುಲಾಗ್ಷಿಸಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಂಪನಿಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಅಂತಹಕರಣವಿರಲಿಲ್ಲ. ಇವರು ಜನರಿಂದ ಆದಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಖಿಸುಕಿ ವಿಲಾಯತಿಗೆ ಹೇಗೆ ಕೆಳಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆಯೇ ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಖಚುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇಂಗ್ಲೆಸ್ ಕಂಪನಿಸರಕಾರವು “ಕಲಕ್ಕೆಯಿಂದ ಕಾಲಿಸಿ”ಯ ವರೆಗೆ ಸುಮಾರು ಎಲ್ಲ ಪ್ರದೇಶದ ಜಮಿನೆದಾರಿ ಹಕ್ಕನ್ನು. ಮೀರ ಜಾಫರನಿಂದ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿತು! ಇದರೊಡನೆ ಸರಕಾರಿ ಆಡಳಿತದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಪನಿಯಮೇಲೆ ಇರಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕಂಪನಿ ಆಧಿಕಾರಿಗಳ ಹೊಸ್ತೆಗೇಡಿ ವರ್ತನಕ್ಕೆ ಮಿತಿಯೇ ಇಲ್ಲಾಡಾಯಿತು. ತಮ್ಮ ಆಧಿಕಾರಕ್ಕೇತ್ತರವಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಸಂಖ್ಯೆ ಜಮಿನೆದಾರಿ ಆಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಇವರು ಸೇರಿದಿರುತ್ತಿರುತ್ತಿದ್ದೀರು. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಆ ಆಸ್ತಿಗಳ ಒಡೆಯರಾಗಿದ್ದ ಎಮ್ಮೋ ಮಾನವಂತ ಮನೆತನಗಳು ಮೊರೆಯಿಟ್ಟಿದ್ದೂ ಉದ್ದಾಮ ಇಂಗ್ಲೇಷರು ಇವರನ್ನು ತಿರಸ್ಯಿಸಿದರು.

ಮೊಗಲ ಸಾಮಾಜಿಕವು ಒಡೆದು ನಿರ್ಯಾಳಿವಾದ ತಿಂಬಿ ರಾಜ್ಯಸಂಸಥನ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಪನಿಸರಕಾರವು ಕಾರೆಭಾರವನ್ನು ಸದೆಯೀಗಿತು. ಈ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕೆಟ್ಟು ಇರಲಿಲ್ಲ! ರಾಷ್ಟ್ರಪ್ರೇಮವು ಶಷ್ಟಿಕೆಕ್ಕೆ. ದಕ್ಕಣಿದಲ್ಲಿ ಹೈದರಾಬಾದು, ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಅಯೋಧ್ಯೆ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದೆಹಲಿತ, ನೀರು ಮತ್ತು ಮರಾಠಾ ರಾಜ್ಯಗಳು ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು ಗೋಳಾಡಿದವು. ಸಹಾಯಕ ಸೈನಿಕ ಪದ್ಧತಿ (ಸರ್ಬಸಿದ್ಧಿಯರಿ ಸ್ಪಿರ್ಟ್) ಎಂಬ ಒಂದು ಕೆಟಿಲ ನೀತಿಯಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಹೇರಿದರು. ಅಯೋಧ್ಯೆ, ಹೆಚ್ಚು, ನಾಗಕ್ಕೆರ ಮೊದಲಾದ ರಾಜ್ಯಗಳು ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಲಾಲಸಿಗೆ ಪೂರಾ ತುತ್ತಾದವು. ಲಾಡ್‌ಡಾಲಹೋಸಿಯು ಈ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಂಬು ನುಂಗಿಯೇ ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಹೊಂಚುಹಾಕಿದ್ದನು. ರೂಬಂಸಿಯಿಂದ ನರಗುಂದದ ವರಿಗೆ ನಿಪುಂತ್ರಿಕಾನಾದ ಒಬ್ಬ ಅರಸನಿಗೂ ದತ್ತಕದ ಸಲುವಾಗಿ ಕಂಪನಿಯಿಂದ ಆಪ್ಸನೆಯು ಮೊರಿಯಲ್ಲಿ. ಹೀಗಾಗಿ ಸಿಪಾಯಿ ಬಂಡಾಯವಾಗುವ ಮೊದಲು ದತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಡಾಲಹೋಸಿಯು ಸುಂಗಿದ್ದನು. ಅದ್ದರೆ ಇದ್ದ ವರಿಗೂ ಸುಖವಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರನ್ನು ಒಳಗೆ ಬದವಾದಿಕೊಂಡಿ ಶಿಂದರೆ ಆ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಶೈಯ ಕಾಟವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿಯೇ ಬೆಂತುತ್ತಿತ್ತು.

ಯಾವ ಅರಸನು ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಶರಣಾಮೋಗುವನ್ನೋ ಆಫ್ವಾ ಆವರ ಸ್ವೇಧಯಾಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವನ್ನೋ ಅವನಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಯಾಕುವ ಮೊದಲ ನೆಯ ಕರಾರೆಂದರೆ ಅವನು ಕಂಪನಿಯ ಸ್ವೀನ್ಸ್‌ನನ್ನು ತನ್ನ ವೆಚ್ಚದಿಂದ ಒಬ್ಬ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸ್ವೀನ್ಸ್‌ದ ಆಧಿವರ್ತ್ಯ ಮಾತ್ರ ಕಂಪನಿಯ ಕಡೆಗೆ; ಆದರೆ ವೆಚ್ಚ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕನಾದು; ಸೈನಿಕರು ಹಿಂದೀಯರು; ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವರು ತಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳ ವಿರುದ್ಧ; ಗೆದ್ದ ಗಳಿಸುವದು ಇಂಗ್ಲಂಡು! ಇಂಥಮೊಂದು ಅಸಹ್ಯವಾದ ವದ್ದತ್ತಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಒಳಜಗತ್ ಯಾಗೂ ಮುತ್ತಿದ್ದಿಗೇಡಿತಣದ ಮೂಲಕ ನೂರಾರು ವರ್ಷ ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಸಹಿಸಿದ್ದಂತು. ರಂಗ್ಲಿಷರು ಇದೇ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪ್ರಭುಗಳಾದರು.

ಎಷ್ಟೋ ರಾಜರಿಗೆ ಹೀಗೆ ಸ್ವೀನ್ಸ್‌ದ ವೆಚ್ಚನನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವವರು ಸಾಫ್ತ್ವವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಬೀಳುವ ಬಾಕಿಯನ್ನು ಆ ರಾಜ್ಯಗಳ ಕೆಲವು ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡರು. ಸಿಕ್ಕಾಮುನು

ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನೊಡನೆ ಇಷ್ಟೋಂದು ಸ್ವೇಹದಿಂದ ಇದ್ದರೂ ನ್ಯಾಡನ್ನು ತನ್ನ ಬಾಕಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಮುಕ್ಕಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು !

ಎಷ್ಟೋ ರಾಜರು ಈ ಸ್ವೇಶ್ಯದ ಭಾರವನ್ನು ತಾಳೆರಾದೆ ಬಂಡೆಬ್ಬಿಸಿದೆ. ಗರುಪರಲ್ಲಿ ಹೈದರಾಬಾದ ದಿವಾಣಿನಾವ ರಾಜಾ ಮಹಿಮತ್ಸಿಂಗನು ಈ ಪರಾವ ಲಂಬನದ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಿಡಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಸ್ವೇಶ್ಯವೇ ಇದನ್ನು ಸಮೀಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು. ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಿರುವಾಂಕೂರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಗಲಭೇ ಗಳಾದವು. ಗರುಪ ರಿಂದ ಗರುಪರ ವರ್ಗಿ ಸಾವಂತವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ವಿರೋಧಿ ದಂಗಿಗಳಿಗೂ ಇಚ್ಚೆ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು.

ಛೆಧ ರಾಜ್ಯವು ಕೊನೆಗೆ ಇಚ್ಚೆ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಬಲಿಯಾವಿತು. ಈ ಸ್ವೇಶ್ಯವು ಎಷ್ಟೋ ಕಡೆಗೆ ತನ್ನ ರಾಜನ ವಿರುದ್ಧವೇ ಹೊರ್ಹಾಡಿದ್ದುಂಬು. ಹೈದರಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಸುರಪೂರ, ಗದ್ವಾಲ ಮೊದಲಾದ ಉಪರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿಡುವದೂ ಈ ಸ್ವೇಶ್ಯದ ಬಂದು ಮುಖ್ಯ ದೇಶವಾಗಿದ್ದಿತು.

ಮೈಸೂರ ಮತ್ತು ಬಂಡೋಚೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಈ ಸಂಕಾಯಕ ಸ್ವೀನಿಕೆ ಪದ್ಧತಿಯು ಹಾಂಕಾರಾವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿತು. ಗರುಪರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನ ಮೇಲೆ ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಮೇರೆಲಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಗರುಪರಲ್ಲಿ ಬೆಂಟಿಕನು ಅಂತರಿಕ ಅವೃವನ್ನಿಯನ್ನು, ದಿವಾಳಿತನವನ್ನು ಸೋಡಲಾರದೆ ಮೈಸೂರಿನ ಆಡಳಿತವನ್ನು ತಾನೆ ವಹಿಸಿಕೊಂಡನು.^೫

* * * *

ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಿ ಕಾಂಗ ಗೆದ್ದ ಬ್ರಿಟಿರಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪು ಸುಲ್ತಾನನು ಆಯುತಿಯಾದ ಸಂತರ ಆವರ ಅನ್ವಯದ ಮುಖ್ಯ ಯಾಗೂ ಮಹತ್ವದ ಅಧ್ಯಾಯವು ಪಾರಂಭವಾಯಿತು. ಗರುಪರಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಿದ ಬಿಂದೀಸ್ವೇಶ್ಯ ಪಡೆಯ ಸಂಘಟನೆಯ ಪಾರಂಭವನ್ನು ಗಳಿಗೆ ರಲ್ಲಿಯೇ ಬ್ರಿಟಿಶರು ಮಾಡಿದರು. ಸ್ವಾಧ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸ್ವೇಶ್ಯತಕ್ತಿಯ ವಿಸ್ತೃತವು ಆವರ್ತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಬಿಂದೀ ಚಕ್ರಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸಹತ್ತಿದರು. ಮೊಗಲ ಸಾಮಾಜಿಕ ಇದು ಮುಂದೆ ಗರುಪರ ವರಿಗೆ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಯಿತು. ಱಾಷ್ಟರ್ ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಶಾಂತ ಉಳಿಯಲು ಇಮ್ಮು ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ Choudhury's "Civil Disturbances in India."

ಹಾಗೂ ಮರಾಠಾ ರಾಜ್ಯಗಳು ಒಡೆದು ಉತ್ತರಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಆಸಂಖ್ಯೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಹಾಗು ಪರಾಧಿನ ರಾಜ್ಯಗಳು, ಸಂಸಾಧನಗಳು ಹಾಗು ಜಮಿನಾರಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೈದಿ, ನಿಜಾಮ, ಸಾತಾರಾ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀಷ್ಟ ರಾಜ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಹ ಬಿಟ್ಟರಷ್ಟು ಶಸ್ತ್ರಶಕ್ತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಮನೆ ತನಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರೇರಣೆ ಇತಿಹಾಸದ ಅಭಿಮಾನವು ಸಾಕಷ್ಟಿದ್ದಿತು. ರಾಜ ಸತ್ತೀಯ ಸ್ವೀಮಿಗಳಾದ ಆಂದಿನ ಜನರಿಗೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರೇಮ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು. ಮೊಗಲ ಸಿಂಹಾಸನ ಮೊದಲೊಂಡಿ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಜಯಾಗೀರಿಯ ವರೆಗೆ ಎಷ್ಟೋ ರಾಜ್ಯಸಂಸಾಧನಗಳು, ಶಸ್ತ್ರಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಬಾಳುವ ದಿನಗಳು ಹೊಡಮೇಲೆ ಸಹ, ನೂರಾರು ವರ್ಷ ಜನ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸ-ನಿಷ್ಪೀಗಳ ಮೇಲೆಯೇ ಬಾಳಿಕೊಂಡಿವೆ. ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯು ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಳೆಯುವ ವರೆಗೆ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯು ಈ ಯಾವ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಕೆಳಕಲಿಲ್ಲ.

ಗಳಾಗಿ ಮೊಗಲ ಸಾಮ್ರಾಂತಿಕಿಗೆ ತನ್ನ ಕೆಂಪು ಕೊರ್ಟಿಯ ಹೊರಗೆ ಯಾವುದರ ಮೇಲೆಯೂ ಒಡೆತನವೆಂಬುದು ಖಚಿದರಲ್ಲಿ, ಆದರೂ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಅನೇಕ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಗಲ ಸಿಂಹಾಸನದ ಹೆಸರಿನಿಂದಿಂಥಿನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಮುದ್ರಿಸಿ ಚೆಲಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತತ್ತು. ವೇಶ್ವಯರು ತಮ್ಮ ಅತ್ಯುಂತ ಪ್ರಭಾವಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಸಹ ದೃಷ್ಟಿಂದಲ್ಲಿ ಭತ್ತಪತಿ ಹೆಸರಿನಿಂದಿಂಥಿನ್ನು ಹೊರಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತೆ ಮೊಗಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಣಲು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಅವರೆ ವೊಂದಲಿಕರಂತೆ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ತಂಡು ಮುಜುರೆ ಮಾಡಿ ದರಬಾರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಹೇಳುವ ವರೆಗೆ ಕೂಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೊಗಲ ದರಬಾರದ ದಿವಾಣಿ ಹೆಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಲು ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯ ಆಧಿಕಾರಿಗಳು ಬಹುದಿನ ಪ್ರಯಾಸ ಪಡೆಬೇಕಾಯಿತು. ಆದರಲ್ಲಿ ಆವರು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗುವ ವರೆಗೆ ಭಾರತದೇ ಇತರ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಆಟವು ವಿಶೇಷ ನಡೆಯಲೇ ಇಲ್ಲ. ಗ್ರಾಜಿರ ವರೆಗೆ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯ ಗವರ್ನರ ಜನರಲ್ಲನು ಮೊಗಲ ಬಾದಶಾಹನ ಮುಂದ ಆಸನ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಓವ್ರೆಗವರ್ನರ ಜನರಲ್ಲನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಕೇಳಿದ ಆಪ್ತಿಯನ್ನು ಮೊಗಲ ಬಾದಶಾಹನು ತಿರಸ, ರಿಸಿದನು !

ಪ್ರಾಸಿ ಕಾಳಿಗವು ಮುಗಿದ ಕೊಡಲೆ ಕ್ಲೈವನ್ಸು ಹತ್ತು ಕಂಪನಿಗಳಿಂದ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಹಿಂದಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದನು. ಈ ದಳಕ್ಕೆ ಓವ್ರೆ ಐರೋಪ್ಯು ಸೇನಾಪತಿ ಹಾಗೂ ಓವ್ರೆ ಹಿಂದಿ ಸೇನಾಪತಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂದೊಂದು ಕಂಪನಿಯಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತು ಸಿಪಾಯಿರು, ಇದು ಹಂವಾಲದಾರರು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ನಾಯಕರೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು.⁷ ಇದು ಮುಂದೆ ಜರೂರಿಯಂತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಬಂಗಾಲ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು.

೧೮೧೦ರ ಈಚೆಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಸೈನ್ಯವೇ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಶೀಖಿಸಿದು ಹಾಗು ಬಲಿವ್ವಿನು ಆಗಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದೊಂದೆ ರಾಜ್ಯಗಳು ಇಂಗ್ಲೀಷೆ ಪ್ರಭಾವ ದೀಪಕ್ಕೆ ಪತಂಗಗಳು ಮರುಖಾಡಂತೆ ಆಗಬೆತ್ತಿದ್ದವು. ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪೇಶ್ವೆ ಬಾಜೀರಾಯನು ತನ್ನ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಎಂಬು ಲಕ್ಷ್ಯ ರೂಪಾಯಿ ಪೆಸ್ತಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಸ್ಥಾಧಿನಿಪಡಿಸಿದನು. ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರಿಗೆ ರಣಜತಸಿಂಗನ ಮಗನಿಂದ ಪಂಚಾಬವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಆಗಲೆ ಮುಂದೆ ಮುಂಜ್ಯ ಗವರ್ನರರು ಸಾತಾರಾ ಆರಸೆನಾದ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಗನನ್ನು ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆಗೆ ಕೊಸಿದರು. ನಾಗಪೂರ ಭೋಸಲೆ ಮನೀತನದ ಕರೀಟವು ಸೆಲಕ್ಕುರುಳಿತು. ಕೊಡಗು ಕಿತ್ತಾರ ರಾಜನೆತನಗಳೂ ಆಗ ಸಷ್ಟುವಾದವು. ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಬೈಧ (ಅಯೋಧ್ಯೆ) ಆರಸರನ್ನು ಬಲವಂತದಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ತಳ್ಳಿಯಾಕಿದರು. ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಡೆದುಕೊಂಡು ಸಿಜಾವನೆಂಬ್ಬನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಲಿಗಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಆವಸ್ತಿಗೆ ಸಾಕುಬೇಕಾಯಿತು.

ರಾಜರು ತಳ್ಳುಲ್ಪಟ್ಟರು; ಆವರೆ ಖಿಜಾನೆ ಆಡಳಿತಗಳು ಆಂಗ್ಲರ ಕೈವರಕಾದವು; ರಾಜರ ಕೋಟಿ ಕೊತ್ತಲಗಳು ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸೆಲಸವಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು; ಆವರೆ ಆದಮನೆಗಳ ಉಟ್ಟಿ ಸದೆದವು; ರಾಣಿಯರ ಪೆಸ್ತಿ ಮೇಲಿನ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಸದೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ರಾಜರ ಆನೆ, ಕುಡುರೆ, ಒಂಟಿಗಳನ್ನು ಪೇಟಿಯಲ್ಲಿ ಲಿಲಾಪು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ! ಯಾವುದೇ ರಾಜಕ್ರಿಯ ಶಾರೋದಿಂದ ಒಂದು ರಾಜ್ಯವು ತಮ್ಮ ಕೈವರಕಾಗಿದ್ದರೂ ಆದರೆ ರಾಜ ಮನೀತನದ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಖಾಸಗಿ ಆಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಆವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುವಿಡುವಷ್ಟು ಉದಾರತವನ್ನು ಸಹ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಇದರಿಂದ ಧೀರಂತ್ರ ಶೂರರೂ ಉದ್ದಾಮರೂ ಆದ ಅರಸುವನೆತನದವರಿಗೆ ಎಂದಿಲ್ಲದ ಅಭಿಮಾನಭಂಗವಾಗಿ ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ಮೇಲೆ ಇದ್ದ ಎಲ್ಲ ವಿಶ್ವಾಸವೂ ಹೊಯಿತು. ಆವರ ತಿಥಿತರೂ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟಾಡರು. ರಾಜರ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೂ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ವಾಸವು ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸಮಯ ಕಾಯ್ದುಕುಳಿತರು; ಸಿಪಾಯಿ ಬಂಡಾಯವು ಆವರಿಗೆ ಒಂದು ಕ್ರೀಷ್ಟವಾದ ಆವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತು.

ತನ್ನ ಕೆಸಬನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡೆ ಹಿಂದೀ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಭೂಸಾಗುವಳಿಗೆ ಕೈಕಾರಬೇಕಾಯಿತು. ಆತ್ಮ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳು ಹೊದಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಉಚ್ಚವರ್ಗದ ನೌಕರರೂ ತನ್ನ ಕೆಲಸ ಕಳೆದುಕೊಂಡರು; ಆದರೆ ಹೊಸದೇನನ್ನಾಂಬಿಟಿಶರು ಆವರಿಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ ಉಚ್ಚ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹಿಂದೀಯರಿಗೆ ಕೊಡಬಾರದೆಂಬುದೇ ಬಿಟ್ಟಿಶರ ಧೋರಣಿಯಾಗಿತ್ತು.

ಭಾರತದಲ್ಲಿಯ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಆಳಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಲ್ ಮಾಕ್ಸ್‌ನು ಗಲಾವಿರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ—“ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದ ಇಡಿಯ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನೇ ಇಂಗ್ಲೀಂಡು ಮುರಿದುಹಾಕಿದೆ. ಆದರೆ ಪುನರ್ಜನಾತ್ಮಕ ಚರ್ಚುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಕೂಣಗಳು ಇನ್ನೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ತೋರಿಲೊಲ್ಲವು. ಹೆಚ್ಚಿಯ ಜಗತ್ತು ಮಾಯವಾಗಿಹೊಯಿತು. ಹೊಸ ಜೀವನ ಇನ್ನೂ ಬರಲಿಲ್ಲ; ಇದರಿಂದ ಹಿಂದೀಯರು ವಿಶೇಷ ಖಿನ್ನರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಬಿಟ್ಟನ್ನು ಇಂದು ತಾನು ಆಳುವ ಹಿಂದು ಸ್ತಾನವನ್ನು ಆದರ ಹೆಚ್ಚಿಯ ಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಬೇರ್ವಡಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದೆ.”⁸ ಸರಕಾರಿ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ತಾವು ಹೊಣಿಗಾರರೆಂದು ಕಂಪನಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಜನರನ್ನು ಗುತ್ತಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಹಾಗೂ ಜಮೀನುಗಳ ಲಾವಣೀ ಲಿಲಾವಿನಿಂದ ಸುಲಿಯಲು ಮಾತ್ರ ತಾವು ಬಾಧ್ಯಸ್ಥರೆಂದು ಆವರು ನಂಬಿದ್ದರು. ಈ ನೀರಂಕುಶ ಅಧಿಕಾರದ ಆನ್ಯಾಯವು ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಂಡಾಗಿಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟಿಶ ಪಾಲ್ ಮೇಂಟ್ ಕಂಪನಿಯ ಅಧಿಕಾರದ ಮೇಲೆ ನಿಬಂಧ ಹೇರುವ ‘ರೆಗ್ಯುಲೇಶನ್’ ಕಾಯದೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೆ ಇತ್ತು. ಗಳಿಜಿರಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಒಂದು ಶಾಸನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಶ ಪಾಲ್ ಮೇಂಟ್ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಕಂಪನಿಯ ಒಳಾಡಳಿತವನ್ನು ತಕ್ಕುವಂಟ್ಟಿಗೆ ಪುನರ್ಘಟಿಸಿತು. ಆದರೂ ಕಾರ್ಯವಾಹಕ ಅಧಿಕಾರವು ಕಂಪನಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯಿತು.

ಮುಂದೆ ಗುಳಿಕುಲ್ಲಿ “ಸಿಟ್ಸ್ ಇಂಡಿಯಾ ಆರ್ಕೆಟ್” ಬಂದಿತು. ಈ ಕಾಯದೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಸರಕಾರದವರು ತೈರೆಕ್ಕರರ ಬೋಡಿನ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ದೊಂದು ನಿಯಂತ್ರಕ ಮಂಡಳವನ್ನು (ಬೋರ್ಡ್ ಅಥ ಕಂಟೊರೀಲ್) ರಚನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಕಂಪನಿಯ ಮುಲ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ವೇಚ್ಛಾ ಆಡಳಿತದ ಮೇಲು ತಪಾಸಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸಲು ಈ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಂಡಳದವರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿತ್ತು. ಆಧಿಕ ಮಂತ್ರಿ, ಒಬ್ಬ ಸೆಕ್ರೆಟರಿ ಅಥ ಸ್ಟ್ರೋಟ್ ಮತ್ತು ಆರಸನು ನಿಯಮಿಸಿದ ನಾಲ್ಕುರು ಪ್ರಿನ್ಸಿಪೊನ್ಸಲ ಸದಸ್ಯರು ಈ ಮಂಡಳದ ಸದಸ್ಯರಿಂದ್ದರು. ಆದರೂ ಕಾರ್ಯವಾಹಕ ಅಧಿಕಾರವು ಕಂಪನಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯಿತು.

ಸಿಟ್ಸ್ ಇಂಡಿಯಾ ಆರ್ಕೆಟ್‌ನಲ್ಲಿ, “ಹಂಡುಸ್ತು ಹಡಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮಾನಾರ್ಥಿ ಮಾಡುವಂಥ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವದು ಈ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಇಜ್ಞಾ, ಗೌರವ ಮತ್ತು ಧೋರಣೆಗಳಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಚೋಧಿಯಾಗಿದೆ” ಎಂದು ಸ್ವಾಷ್ಟಿ ಉಲ್ಲೇಖನಿಡೆ. ಆದರೆ ಕಂಪನಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಈ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಲ್ಲ. (ಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಬಾಣಸ್ರಿ. ಪ್ರಿಯ ಅರ್ಥಿ)

ಗುಳಿಕು, ಗುಳಿಕಿನೆಯ ಇಸ್ಟ್ರಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸುತ್ತಿ ಕೆಲವು ಕಾರ್ಯವೇಗಳು ಬಂದವು. ಗುಳಿಕಿರಲ್ಲಿ ಭಾರತದೊಡನೆ ಕಂಪನಿಗೆ ಇದ್ದ ಗುತ್ತಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನೂ ಬಿರ್ಪಿಶ್ ವಾಲ್‌ಮೇಂಟ್ ಸೆಕೆಚುಕೊಂಡಿತು. ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಾರವಾಡಲು ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಆ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಭಾರತದಿಂದ ಬಿರ್ಪಿನಿಗೆ ದರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಹೊನ್ನಿನ ಹೊಳೆಯನ್ನೂ ಬಿರ್ಪಿಶ್ ಸರಕಾರವು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಏನೇ ಕಾಯದೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಬಿರ್ಪಿಶ್ ಸರಕಾರಿವರ್ಗಗಳು ಕಂಪನಿಯ ಇನ್‌ಯಾಯಗಳಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಾತ್ಮಕ ನೋಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಗುಳಿಕಿರಲ್ಲಿ ಲಾರ್ಜ್ ಡಾಲ್ಫೋಸಿಯು ನಿವೃತ್ತವಾಗಿ ಬಿರ್ಪಿನ್ನು ಮರ್ಪಿಸಿ ವರೆಗೆ ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ಇನ್‌ಯಾಯವು ಅವ್ಯಾದತವಾಗಿ ಸದೆಮೇ ಸಡೆಯುತ್ತು.

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ

ಬಂಡಾಯದ ಒಳಸಂಚಿ

೧೯೨೧ರಿಂದ ಸಿಪಾಯಿ ಬಂಡಾಯವು ಎರಡು ವರ್ಷ ಶಿಕ್ಷರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿಗಳಾರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಯಾ ಟೊಸಿಯ ಶಿಂತ್ಯಾಮೋಡನೆ ನಂದಿಹೊಯಿತು. ಅಂಗ್ಲ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿ ಸಮಾಜರಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ, ರಾಜಕಾರಣ ಗಳು ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಕೂಡಲೇ ಈ ದುಷ್ರಾಟಿನೆಯನ್ನು ಅದಿಯಿಂದ ಶಿಂತ್ಯಾದ ವರೆಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲನೆಯನ್ನು ಮಾಡತ್ತೊಂದರು; ಇನ್ನೂ ಸಹ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಬಂಡಾಯವು ಕೇವಲ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿದ್ದಿಲ್ಲ? ಅಧಿವಾ ಇದೊಂದು ಪ್ರಚಂಡ ಜನತಾಂದೊಲನವಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ? ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಏನು? ಭಂಗ ವಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಾಭಿಮಾನವೇ? ಇಲ್ಲವೇ ಧರ್ಮಾಭಿಮಾನವೇ? ಇಲ್ಲವೇ ಸ್ವಾಭಿಮಾನವೇ? ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ನೊದಲು ಏನಾದರೊಂದು ಚೊಡ್ಡ ಒಳಸಂಚಯ ನಡೆಸಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ? ಮತ್ತು ಇದೇ ಒಳಸಂಚಿನ ಪ್ರತಿಫಲವಾಗಿ ಬಂಡಾಯವು ನಡೆಯಿಲ್ಲ? ಹಿಂಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ರಾಜಕಾರಣಿಗಳು ಮತ್ತು ಉತ್ತರಾನ ಕಾರರು ಪಾಂಡಿತ್ಯಪ್ರಾಣವಾಗಿ ಚೆಚ್ಚಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿಂದುಸ್ತಾನವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತು ಈ ಪ್ರಕ್ಕಗೆ ಬಂಡು ಬಗೆಯ ಹೊಸತೆನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಮಹತ್ವದ ಕಾರಣಗಳೂ ಉಂಟು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಇದನ ವರಿಗೆ ಪಂಡಾಯದ ಬಗ್ಗೆ ಹಿಂದಿಯರು ಬಿಜ್ಞ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಚಚ್ಚಿ ಮಾಡುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಗಳಾರ ಬಂಡಾಯದ ಬಗ್ಗೆ ಹಿಂದಿಯರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮರೂಪವೇನು ಮತ್ತು ಹಿಂದಿಯರು ಈ ಘಟನೆಗಳ ಆರ್ಥಿಕನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದೇ ಗೊತ್ತಾಗುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಬಂಡಾಯದ ಕಥೆಯನ್ನು ಅಂಗ್ಲರು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅದರೆ ಅವರು ಹಿಂದಿಯರ ನುಖಕ್ಕೆ ಮಾಸಿ ಬಳಿದು ಬರೆದಿರುವರು. ಇತ್ತು ಹಿಂದಿಯರಿಗೆ ತನ್ನ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಆನುಕೂಲವಾಗುವಂತಹ ಸತ್ಯಾಂತಗಳನ್ನು

ಹೊರಗೆಡವಲು ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸರಕಾರವು ಇನ್‌ಕೋಲ ಮಾಡುತ್ತೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಸರಕಾರದ ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಬಂಡಾಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಹೆತ್ತಿರವಿದ್ದ ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಖಾಸಗಿ ಮೃತ್ತಿಗಳು ಬಹುತರವಾಗಿ ನಾಶಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ!

ಭಾರತವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಡೊಡನೆ ಸರಕಾರಿ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಹಿಂದೀ ಸಂಕೋಧಕರಿಗೆ ಮುಕ್ತವಾದವು.¹ ಗರಿಗಳಿಗೆ ಶತಾಬ್ದಿಯ ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯದ ಫಟನೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ವಾತಿಯಾಸಿಕ ಮಹತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವದು. ಬ್ರಿಟಿಶ್‌ರು ಸ್ವಸಂತೋಷದಿಂದ ತಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೊಗಿದ್ದರಿಂದ ಗರಿಗಳಿಗೆ ಚೈರ್‌ಎಸ್‌ಎಂಬೆಗಳ ಪುನಾವತಾರವಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಈಗ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಭಾರತವು ತನ್ನ ಎಷ್ಟೂಇಕಾಲದ ಹಂಬಲವಾಗಿದ್ದ ಸ್ವತಂತ್ರಗ್ರಹನ್ನು ಅದರ ಪ್ರಾಣ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಮೂಲಕ ಬಂಡಾಯದ ಕಢಿಗಳಿಂದ ಸಮ್ಮಾನಿಸಿಕೊಂಡ ಪುರಿದುಂಬಿಸುವ ಸಮಯವು ಈಗ ಗತಿಸಿಹೋಗಿದೆ.

ಬಂಡಾಯದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನಮಗೆ ದುಡಿಸದಂಥ ವಿಷಯಗಳು ಈಗ ಬಯಲಿಗೆ ಬರೆಬಹುದು; ಆದರೆ ಇನ್‌ಗಳಿಂದ ಸಮ್ಮಾನಿಸುತ್ತಿರುವ ನಾವು ಪಾಠ ಕಲೆಯಂಬೀಕೆ ಹೊರತು ಇವುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚುವದು ಅಥವಾ ಅವಾಧಿ ಮಾಡುವದು ಇನ್‌ಡಿಕೆ.

ಇತ್ತೀಚಿನ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು² ನಿರಾಯಿ ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿಲ ಭಾರತ ಪ್ರಮಾಣದ ಯಾವ ಒಂದೇ ಒಂದೇ ಸಂಚಯ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲನೆಂಬ ಅಧಿವಾರ್ಯರು ಪ್ರಣ್ಯವಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪತ್ರಮಾನದ ಮೊದಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ ಬರೆದ ಕೆಲವರು³ ಬಂಡಾಯದ ಒಳಂಚು ಬಂಡಾಯದ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಅಧಿಕೃತಿಯಿಂದು ಆಧಾರಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ; ಈನೇಕೆ ಇವ್ಯಾಯತಾತ್ರಾದ ಆನ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಜೀಸತ್ತು ಬ್ರಿಟಿಶರನ್ನು ಭಾರತದಿಂದ ಓಡಿಸಿ ದೇಶೋಧ್ಯಾರವಿಲ್ಲಿಂದು ತುಂಬಾ ಮನಗಂಡು ಕೆಲವು ಮುಂದಾಗಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡೆಂದು ಆವರೆ

-
1. ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಒದುವ ಮುಂಚೆ ಬ್ರಿಟಿಶರು ಎಷ್ಟೂ ಖಾಸಗಿ ಕಾಗದಗಳನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ಮಾಡಿರು.
 2. ಭಾರತ ಸರಕಾರದ ಸರವಿಸಿದ ನಾಯಕರ ಕಢಿಯನ್ನು ಬರೆವ ಶ್ರೀ. ಸುರೇಂದ್ರ, ನಾಥ ಸೇನರು ಉವರಿಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು.
 3. ಶ್ರೀ. ಡಿ. ಸಾವರಕರ ಪ್ರಧ್ಯಾತಿಗಳು.

ఆభివృయవాగిదే. ఇంగ్లీష్ బరదారదు ఈ ఒగ్గే ప్రక్కమాడి తిథి వారియగళో వ్యేశిష్ట్యప్రాణవాగివే. గలజిల ఫంబెన్గోగో కనిష్ట తిథి శతమానద ఇతిహాసవిత్తు. దశ్మణ ఖంచుస్తునచ స్వేస్తుదంగట్లు మత్తు జమినెదారరల్లి బిశ్క్య బండాయగటు గిరించలే ఆగచ్చి ద్వావు.⁴ మత్తు ఖండియర తింతరంగవ ఒగ్గే ఆమ్మొందు తిరువాకే అభివా సహానుభూతియు ఆంగ్ల రల్లిరల్ల. హోగాగి ఖండి స్టేపికర మత్తు సంస్కారికర ప్రతియోందు భలసవలనవస్తు సంచయించ కాణువదోందు ఆవర మనోవృత్తియాగిచోగిత్తు.

నడిద ప్రసంగగళేల్లవన్ను సోక్కెత్తవాగి పరిశీలనే మాడి సోఇపే గలజిలనేయ ఫంబెన్గోలేల్లవు ఒండే ఒళసంచిన ఫలశ్రుతియాగిరచిద్వచ్చరూ యాన ఒళసంచు ఇల్లచే ఇప్ప తావాగియే నడిదవు ఎంబుచూ తప్పుగు వదు. ఖండి స్వేస్తు దంగళు తమ్ము సలువాగియే ఒందు ప్రత్యేక ఒళ సంచన్న మాడికొండిరువ చిష్టుగటు ఒడిచు కాణుత్తువే.⁵ ఆసంతుష్ట రాద జమినెదారరు, జమాగిరించారరు మత్తు రాజమారాజరు తమ్ము సలువాగి ఒందు ప్రత్యేక ఒళసంచన్న సడేసుచువదు తుండూ ఆసుధుసు నీయవేందు హేళలాగదు. నునాసాచేఱ పేశ్చుయ ఫోర్డెస్ట్స్ పత్ర గటు దశ్మణ భారతద వరిగి ఎల్లకడిగూ చొలేతివే. లస్టగట్లు ఎల్లస్తు నిజవిల్లదే ఇద్దురూ కేలవాదరూ దూరమారద దేరక్కు మోగి వుంట్టిర లిక్కేబేసు. ఇదరింద రాష్ట్రద బేరే బేరే తక్కగళన్న ఇంగ్లీష్ రెండ టెర్చు ఒడియిసికోట్టున ప్రయత్నగటు నడిచే ఇద్దవేందు స్పృష్టవాగుత్తుచే.

4. వేలూరినల్లి గలంకరల్లి, మద్రాసినల్లి గలంకరల్లి, మంగళారిసల్లి గలంకరల్లి, కిత్తూరినల్లి గలంకరల్లి మత్తు గలంకరల్లి నషిద బండాయగళుగ పేచుకుంచే ఇప్పే కారణగళిద్దవు.
5. ఈ ఒగ్గే నిశ్చిత పురావేగళు ఇరలిక్కల్ల. ఏరతదింద దహాడహాడ వరిగ బేరే బేరే దళగళు బేరే బేరే దిన బందు మాడిద్దరింద ఎల్ల దళగళు కూడి ఒళసంచు నడిసిదవేందు హేళలు బరువంతిల్లచెందు సుదేఃద్రుసాధ సేనా ఆభివృయపట్టద్వార. ఒండే దిన బండాయ హవడువ ఆవర ప్రయత్న యతస్సయాగిరలిక్కల్ల. అష్టరిందలే ఒళసంచు ఇల్లవేందు చేఱ లిక్కుగదు. ఒళసంచు ఇల్లదే ఇష్టు బేగనే బండాయపు హట్టుత్తిరట్లు.

ಸಾತಾರೆಯುಂದ ರಂಗೋಳಿ ಬಾಪ್ಪುಜಿ ಯಾಗೋ ನಾನಾಸಾರ್ವಭೂತ ಮರಹಾ ಅಜಮುಲ್ಲಾ ಖಾಸ ಇವರು ಇಂಗ್ಲಣಡಿನಲ್ಲಿ ಭೀಷಣ ಯಾಡಬಾಗೆ ಈ ಸಂಪಾದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದೆಂದೂ ಹೇಳಿಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇತ್ತೀಚೆನ್ನ ಒರಹಗಾರರು ಏರ್ಗೆ ನಡೆಯಿತೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಘಾಗುವವೆಲ್ಲವೇ ಅಧಿಕಾರಿಯವರು ಅಂತಿಮ ಅಜಮುಲ್ಲಾ ನಿಂದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಪಿತವಾಗಿ ವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಇಲ್ಲವಾದಂತಹ ಕವರೆ ಸಮಾಲೀನರಾದ ಕೆಲವು ಅಂಗ್ಲ ಬರಹಗಾರರಿಗೆ ಹಿತ್ವೇತಕಃ ಅಜಮುಲ್ಲಾ ನಿಂದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಸಂಶಯವುಂಟಾಗಿದೆ. ಅಜಮುಲ್ಲಾ ಖಾಸನು ಇಂಗ್ಲಣಡಿ ನಿಂದ ನುರಳಿ ಬರುವಾಗ ಕ್ರಮಿಯಾ ಯುಷ್ಟಿ ರಂಗಕ್ಕೆ ಭೀಷಣಕೊಟ್ಟು, ಉಂಡನು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಉಂಟನ್ನ ಟ್ರೈನ್ಸ್ ಪ್ರತಿಸಿಧಿಯಾದ ವಿಶಯ ಮೂವರ್ ದಿನ ಲಾಂಬಾ ಎಂಬುವುದನು ಭೀಷಣ ಯಾಗಿಕೊಟ್ಟು ರಚಿತಾಗು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು “ಭಾರತಕಾಲ್ಪಿಯ ನನ್ನ ಡ್ರೆಪ್” ಎಂಬ ಕ್ರಿಸ್ತಕಾಲ್ಪಿಯ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೇ ಶಿಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದೀರ್ಘದ ಬಗೆ, ಇವನು ಪ್ರಕ್ರಿಯಾದಿದ ಆದ್ವರ್ಯ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲ್ಯಾಫರ್ ಹಾಗೆ ಇವನ್ನಾದ್ವರ್ಯ ರಚಿತನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಡಿತರವೇ ಇರ್ಬಿಸಿದೆ. ಮುಂದ ಅನ್ನಿಂದ ಉಂಟನ್ನ ಟ್ರೈನ್ಸ್ ಪ್ರತಿಸಿಧಿಯಾಗಿ ಗಾಂಧಿರಲ್ಲಿ ಬಾಧಾರೂಪ ವರದಿಗಾಡಿಸುವುದು ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಕಾನಕ್ರಾದಿಕಾಲ್ಪಿ ಮತ್ತೆ ಅಜಮುಲ್ಲಾ ಖಾಸನ್ನು ಮೈಲಿಗಳ ಮತ್ತೆ ನೋಡಿ ತುಂಬಾ ಸಂಶಯವುಷಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆನೆ. ಈ ಸಂಶಯವನ್ನು ಗಾಂಧಿರ ಉದ್ದೇಶಿಗೆ ತೆಗೆದು ಅವರಿಗೂ ಅಜಮುಲ್ಲಾ ನಾನಾಸಾರ್ವಭೂತಿಧಾರ್ಥಕರ ಪರಿಷಾಳಕಾಲ್ಪಿ ಬರೆದಿರುವನು. ಏರ್ಗೆ ಅಜಮುಲ್ಲಾ ನಾನಾಸಾರ್ವಭೂತಿಧಾರ್ಥಕರ ಪರಿಷಾಳಕಾಲ್ಪಿ ವಿಶೇಷ ಒದಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಅಂತಹ ಒದಗಿಸಿ ತಮ್ಮ ಅನ್ನಿಂದ ತಂಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಅಂದಿನ ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಿಗೆ ಪರಿಸರ ವಿಚಾರಿಸಿಸಿರುವುದನ್ನು ವರಾಮತ್ತಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಏರ್ಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ವಾಗಿ ಉಂಟಾದ ಪ್ರಾರ್ಥಿ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕಾರನ್ನು ಸಹಿತಿಸಿರುವುದು ಮಾತ್ರ ಸಂಖಾರ.

6. Vol. I. p. 165-67.

7. ಇನ್ನು ಒಮೆ ಸಾಧುವ ನೀಟಿಯನ್ನು ಎಷ್ಟು ಹಳತಾಡಿಕೊರ್ದು ಹೇಳಿದ್ದರೆ.
ಕಾನ್ಸಿಸ್ಟ್ರೆಟರ್‌ಲ್ಯಾಪ್‌ಪ್ರೆಸ್‌ಸ್ಟಾಟ್‌ಟ್‌ಟ್‌ಲ್ಯಾಪ್‌ಪ್ರೆಸ್‌ ಬಂಡಾಯ ಪಾಗೆಯುಂಟುಂಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯ
ಬಂದ ಕೆಂಪು ಸ್ಟಾಟ್‌ಕ್‌ ಕ್ರಾಸ್‌ಗ್ರಾಫ್‌ಪ್ರೆಸ್‌ ಸ್ಟಾಟ್‌ಲ್ಯಾಪ್‌ ಖಚಿತವಾಗುತ್ತದ್ದು ಹೇಳಿ.
ಒಮೆ ಒನ್ ಅಡಿಪ್ರೆಸ್‌ಲ್ಯಾಪ್‌ ಅವನ್ ಹೈಪ್‌ಕ್ರಿಸ್‌(1) " ಇವಕ್ಕೆ ಸರಿಸುವುದು ಕ್ರಿಯ್‌
ಬಂದು ರೂಪಕೆ ಮಸ್ತಿಷ್ಟಬ್ಬಾದವೆ. ಬಂದು ಮಾನವನಾಡಿದವರು.

ಇನ್ನು ನಾನಾಸಾಹೇಬ, ಲಷ್ಟ್ ಬೊವೀ, ಕುಂವರೆಂಗ ಇವರೆಳಗೆ ವೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಒಳಿಸಂಭು ನಡೆದಿದ್ದಿತೆ? ಮತ್ತು ಈ ರಾಜಪುರಾಜರು ಸ್ವೇಣ್ಯದಳಿಗಳೊಡನೆ ಬಂಡಾಯದ ಬಗ್ಗೆ ಏನಾವರೂ ಪ್ರತಿಪ್ರವೇಶಾರ್ಥಿನನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದರೆ ಎಂಬುದೂ ಬಂಡು ಮಹಿಳೆಯ ಪ್ರತಿ ಮತ್ತು ಎಸ್‌ಲೋ ಗಿಬ್ಬಿಲ್‌ಲ್ ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತದಿಂದ ಲಭಿಸಿಕ್ಕೇ ಬಂಡು ಮುಂದೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಆಂಬಾಲಾದ ವರೀಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂಡಿಸು. ಆಗ ಇವನು ಆನೇಕ ಸ್ವೇಣ್ಯ ತಾಣ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ವೇಣಿಕರನ್ನು ಕರೆಸಿ ಆವರೆ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನ್ನು ಕಲಂಕತಗೋಳಿಸಲು ಪ್ರಯೋಜಿಸಿದನೆಂದು ಉಹಿಸಲಾಗಿದೆ.^೪

ಈ ಪ್ರವಾಸದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಸಿಕ್ಕಿತಪಾದ ಯಾವ ತಯಾರಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು ಎಂಬುದು ಇತಿಹಾಸಕಾರೀಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಲಭಿಸಿಗೆ ಆವನು ಬಂಡಾಗ ಜನರು ಆವನನ್ನು ಪ್ರಚಂಡ ರಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರೆಂದೂ, ಆವನ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಆಭಿಮಾನ ಗರ್ವಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಒಡೆದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದವೆಂದೂ ನಾನಾಸಾಹೇಬನನ್ನು ಸಮ್ಮುಖವಾಗಿ ಕಂಡ ಮಾರ್ಪಿನ ಗಬಿನ್ಸ್ ಎಂಬ ಬರಹಗಾರನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಾನಾಸಾಹೇಬ ಮತ್ತು ಆಜಿಮುಂಬಾ ಯಾಸುದು ತಮ್ಮ ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿ ಕಾರಣಾನವನನ್ನು ನಡೆಸಿರಲೆಕ್ಕೆಬೇಕೆಂದು ಸರ್ ಡಾಸ್ ಕೆ. ಉಹಿಸುತ್ತಾನೆ.^೫ ಬಂಡಾಯದ ಬಗ್ಗೆ ಇಷ್ಟ್ವಾಂದು ಸುಧಿಪ್ರವಾದ ಇತಿಹಾಸಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಆಂಗ್ಲರಿಗೆ ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಪ್ರಕ್ರಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಿವನ ಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಏನೂ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ! ಇದುವರೀಗೆ ಯಾರಿಗೂ ಆದ್ದು ಹೆಚ್ಚುಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೀರೆ ಬೀರೆ ಬರಹಗಾರರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಗಳ ಪ್ರಕಾರ ನಾನಾಸಾಹೇಬನನ್ನು ವಣಿಕನೆ ಮಾಡಿರುವರು.

ಶಾನ್‌ಪೂರ ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಶಾನಾಗಿಯೇ ಧುಮುಕಿದ ನೆಂಬುದು ಸಹ ತುಂಬಾ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆಯೆಂದು ತನ್ನ ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಕಾಣ ಟೊಂಸಿಯು ಕೊಟ್ಟು ಜನಾಬಿನಿಂದ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಆಧ್ಯ

8. ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಸೇನರ 'ಗಿಬ್ಬಿಲ್' ಎಂಬ ಇತ್ತೀಚಿಗಿನ ಪ್ರಸ್ತುತದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಲಾನಾ ಅಜಾದರು ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಮೇಲೆ ಇಂಥ ಸಂಶಯ ಮಾಡಲು ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

9. Kaye Vol. I, P. 421 to 426 and Appendix.

ಮಾಡುತ್ತಾರೆ^{೧೦}

ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ಸೇನಾಪತಿಗಳು, ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ಮ ಎಷ್ಟು ಪೂರ್ವತನದಿಂದ ಕಾಡಿ ಏಂದುಸ್ತಾನವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮುಕ್ತಿ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡರೆ ವೋನಿ ಗಳಿಂದಲೇ ತಂಗ್ನ ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ಪುಸ್ತಕಗಳು ತುಂಬಿವೆ. ಹಿಂದೀ ಮುಖಿಂಡರು ಏನು ಕೊಂಡು ಹಾಕಿದರು, ಹೀಗೆ ಸಂಖ್ಯಾಪನೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂಬುದು ಹೇಜ್‌ಗಿ ಬಯಲಿಗೆ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ.

ಒಂಡಾಯವು ಒಳಸಂಚೆನ್ನು ಪೂರ್ತಿಮಾಡಿದೆ ನಂತರ ಕೈಕೊಡ ಒಂದು ಕಾರ್ಯವಾಗಿರಲಿಕ್ಕಾಲ್ಲ. ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಸಂಪರ್ಕಗಳನ್ನು ದೀಕ್ಷಿದ ಅನೇಕ ಮೂಲಿಗಳಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿದ್ದನೆಂದು ಉಂಟಾಗಿದೆ.^{೧೧}

ಜೀನೆವೆ ಇಲ್ಲಾರಲ್ಲಿ ಸಾನಾಸಾಹೇಬನ ಗುರುಜ್ಞಾದನೆಂದು ಹೇಳುವ ಬಿಂದುನು ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕ್ರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುಬಿಡ್ಡಿಸು. ಇವನು ನಾನಾ ಸಾಹೇಬನು ಸಂದೇಹ ಕೆಳಸಿದ ಕೆಲವು ದಾಜರ ಹೆಸರು ಹೇಳಿದ್ದನು. ಮತ್ತು ಕ್ರಿಂಫನ್ನು ಕಾಷನ್ನು ಸರಕಾರವು ವಶವಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಿರಾದಲ್ಲಿ ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಮೂಲಿಗಳಿಗೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ ಇದ್ದನೆಂದೂ ಆದರೆ ಆಗ ಅವನಿಗೆ ಇಂಧಾರಿಂಡಲೂ ಪ್ರತೀಷಭಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆನ್ನ ಹಿಗಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. “ಆದರೆ ಕ್ರಿಂಫ ಅಕ್ರಮಂಳದ ನಂತರ ಮಾತ್ರ ಲಭಿಸುತ್ತಾದ ನಾಮಕಾದರು ಅವನಿಗೆ ಚೆಂಬಲಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಿಸಿದರು. ಸ್ವರ್ಗಭೂಮಾನ್ಯ ಮುಖಿಂಡನಾದ ಮಾಫಿಂಗನು ಬರಿಡಿಸಲ್ಲಿ ತಾನೂ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವಂದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದನು. ಸಿಹಾಯುದ್ಧಗಳೂ ಮಿಳಾದಮಾಡಹೇತ್ತಿದರು. ಆಕೆಂ ಮತ್ತು ರಂದಿ ನೇರಿ ಯಾವಿದ್ದು ಕಾಡುತ್ತಾನುಗಳ ಬೊಬ್ಬಾಟಿವಾದ ಹೇಳಿಂತೂ ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಕಾರ್ಯವು ಬಹುಶಿ ಸುಲಭವಾಯಿತು” ಎಂದು ಅವನು ಜವಾಖು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.^{೧೨}

ಸೈನ್ಯದಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಳಸಂಚೆ ನಡೆದ ಬಗ್ಗೆ ನಿತ್ಯಿತ ಪೂರಾವೆಗಳಲ್ಲ

10. Vide Malleson Vol. 3. 514 Appendix for statement of Tatya Tope.

11. ಮುಂದರಿಗೆ ಭಿಮರಾಯನ ದಷ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಘೋಷಣೆ ಎಂಬ ಕಾಗದದ ಕಾನ್ಯದ ಭಾಷಾಂತರವನ್ನು ತರಿಷಿಸ್ತುದಿನಿಂದಿಂ.

12. Kaye Vol. I, P. 425 Footnote.

ದಿದ್ದುರೂ ಸಿವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯಿದ ಬಗ್ಗೆ ಪತ್ರಪ್ರವರ್ಮಾರವು ನಡೆದ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಸರ್ ಜಾನ್ ಕೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಬೀರಾಕೆಪೂರದ ಸಿವಾಯಿಗಳ ಕೆಲವು ಪತ್ರಗಳು ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ದೊರೆತಿವೆ.¹³

ಸಿವಾಯಿ ಬಂಡಾಯಿವನ್ನೆ ಬ್ರಿಸಿದೆವರಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆಗಳೆಂತಲೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವದು ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಫೆಕೀರರ ವೇಷದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದುಗಳು ಸಾಧುಗಳ ವೇಷದಲ್ಲಿಯೂ ದೇಶದ ತುಂಬ ಆಲೆದಾಡಿ ಜನರಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಆಳಿಕೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಬೋಥ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. “ನಗರದಿಂದ ನಗರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆಂದ ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಈ ಫೆಕೀರರು ಮತ್ತು ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು ಆಲೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮತ್ತು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕಾವುಗಿ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಹೊಡಲು ಜನರಿಗೆ ಉತ್ತೀಜನ ಕೊಂಡುಹಿಡಿಯಿರು..... ಮೀರತ ಸ್ವೇನ್ಯತಾಣ್ಯದ ಹತ್ತಿರ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಓವೆ ಫೆಕೀರನನ್ನು ಕೊನೆಗೆ ಆಧಿಕಾರಿಗಳು ಎಬ್ಬಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಏನೂ ಆರಿಯದ ಫೆಕೀರನಂತೆ ಇನ್ನು ಎದ್ದು ಹೊರಟು ಹತ್ತಿರವಿದ್ದ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಓವೆ ಸಿವಾಯಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟು!..... ಅಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಿವಾಯಿಗಳ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೆಲಸಕ್ಕೆಂದು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಒಳಕ್ಕೆ ಓವೆ ಓವೆ ಮತ್ತು ಓವೆ ಹಿಂದು ಪಂಡಿತ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಾಂತಿಕಾರರು ಇವರ ಸೂರ್ಯನ ಹಾಕಿ ಸ್ವೇನ್ಯವರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿ ತಮ್ಮ ಚಟುವಟಿಕೆ ನಡೆಸಿದರು.”¹⁴

ಒಂದೆ ಗೂಡು ಒಳಿಸಂಜು ಇಡಿಯ ಬಂಡಾಯಿದ ಸಲುವಾಗಿ ನಡೆಯುವೆ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಆದೆ ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ವೈರಿಗಳು ಆದನ್ನು ಒಗ್ಗು ಬಡಿಯುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತನ್ನಾಳಿಗೆ ಎಕ್ಕಿಟ್ಟಿ ಬಗೆಯ ಸಮಾಜೀಕರಣ ಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿರಲೇಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ನಾವು ಒಳಿಸಂಜು ಎನ್ನುಬಯಸು ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಹೆಸರನ್ನಿಡಬಹುದು.

13. Kaye Vol. I Page 421.

14. “ಭಾರತದ ಪ್ರಥಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗಾರು.” ವ್ಯಿ. ಡಿ. ಸಾರ್ವತರ, ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷಾಂತರ. ೧೯೪೨ ರ ಹಿಂದೀ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಿಯ್-ಲ್ಯಾ-ಲ್ಯಾ. ಸಾರ್ವತರಕರು ಒಂದು ಯಕ್ಕಿ ಗುಪ್ತ ಸಂಘಟನೆಯಿಂದು ರಾಷ್ಟ್ರದಾಧ್ಯಂತ ಇತ್ತೆಂದು ವಿಶೇಷತ್ವದಾಧಿಕೃತ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆವರ ಪ್ರಸ್ತುತದ ಗನೆಯ ಭಾಗದ ಪಳಿಕಣ್ಣ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ್ ದ್ವಿತೀಯದ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿವರಗಳಿವೆ.

ನಾಲ್ಕನೇಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮರೂಪ

ಕಂಪನಿ ಸಿಹಾರಿಯ ಹಾಗೂ ಜನಕ್ಕೋಭದ ಕಾರಣ

ಲಾರ್ಡ್ ಡಾಲಹೌಸಿಯು ಉತ್ತರವರ್ತನಾದಾಗ ಅವನ ಆಂತರಂಗವು ಹೇಮ್ಯೂರಿಯಿಂದ ತುಂಬಿತುಕುಕ್ಕುತ್ತಿತ್ತು- ಬಿಟ್ಟೀ ಸಾಮಾಜಿಕವನ್ನು ತಾನು ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೃತಿಸಿದನೇಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಡಾಲಹೌಸಿಯು ಒಂದು ಶ್ವೇತಪತ್ರವನ್ನು ವರಿಷ್ಟಿರ್ಗೆ ಒಸ್ಪಿಸಿದನು. ಆದರ್ಲೀ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ರಾಜಕೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಅತ್ಯೊಂತ ಸಮಾಧಾನಕರವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪೂರ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ನಿಜವಾದ ಆಂತರಂಗದ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರಕ್ರಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಡಾಲಹೌಸಿಯ ನಂತರ ಲಾರ್ಡ್ ಕ್ಯಾನ್ಸಿನಿಂಗನು ಗಪ್ಪಣಿರ್ವರ್ಗ ಜನರಲನಾಗಿ ಬಂದನು. ಡಾಲಹೌಸಿಯನ್ನು ಉತ್ತಾಪಳಿ ಸ್ವಭಾವವು ಅವನದಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನೋಡುವದು ಅವನ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿತ್ತು. “ಕ್ವಿತಿಜದ ಮೇಲೆ ಕೇವಲ ಅಂಗ್ರೀಯಗಳದವ್ಯು ಕಾಣುವ ಮೋಡನ್ ನಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲ ಯಾವಾಗ ಮುನುಕೆಬಹುದೊ ಸಾನರಿಯೆ” ಎಂದು ಬಂದ ಕೂಡಲೇ ಹೇಳಿದ ಲಾರ್ಡ್ ಕ್ಯಾನ್ಸಿಂಗ ತುಂಬ ಮಾರೆದರ್ವಿಯಾಗಿದ್ದ.

ಆದ್ದೂ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಲ್ಪನೆಯು ಬರಲು ಲಾರ್ಡ್ ಕ್ಯಾನ್ಸಿಂಗನಿಗೆ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಹಿಡಿಯಿತು. ಡಾಲಹೌಸಿಯು ಹೊದರೂ ಅವನಂತೆಯೇ ವಿಚಾರವಾಡುವ ಅವನ ಸಲಹಾಮಂಡಳವು ಇನ್ನೂ ಉಳಿದಿತ್ತು. ಆವರು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಭಿವೂನದಕ್ಕಿಂತೀಯೇ ಇನ್ನೂ ಲೋಲಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಂಡಾಯದ ವಾತೀಯು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಅವರನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಚಕಿತಗೊಳಿಸಿತು. ಯಾಕಂಡರೆ ಹಾವ ! ಅವರಿಗೆ ಏನೂ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ !

ಉತ್ತರ ಪಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯ ಸೌಕರಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಒಂದೂಪರೆ ಲಕ್ಷ ಸಿಹಾರಿಗಳಿದ್ದರು. ಇಬ್ಬ ಕಾಲ್ಪಣಿಗಳು, ಇನ್ನಾರ್ಥೀಯೇ ದೇಶಗಳು, ನಾಲ್ಕು ಕುದುರೆ ತೋಷ್ಪದಳಗಳು, ಆರು ಕಂಪನಿಗಳಿಷ್ಟ ಎರಡು ತೋಷ್ಪ ಪಡೆಗಳು ಮತ್ತು ಮತ್ತಿತರ ಕಜ್ಞಾ ಸೈನ್ಯಪಡೆಗಳು ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಒಂದೂಪರೆ ಲಕ್ಷ ಸಿಹಾರಿಯರು ಭಾರತದಾಧ್ಯಂತ ಬೇರೆ

బేరే తాణ్ణదల్లి ఇరుత్తిద్దరు. బ్రిటిశ్ బిలోయ స్క్యూన్చ్యు నుమారు 40,000విడ్డు లక్ష్ రెహిందుస్తూనదల్లి బేరే బేరే తాణ్ణగణ్ణీ దరిదు హంచిమోగిత్తు. సిపాయిపడిగళిగి సామాన్యవాగి బ్రిటిశ్ అధికారి గళే అధిపతిగళాగిరుత్తిద్దరు.

ಸಿವಾಯಿಗಳಿಗೆ ನೌಕರಿ ಕೊಟ್ಟು ಧನಿ ಕಂಪನಿಸರಕಾರವೇ. ಒಲ್ಲಾಧ್ಯವಾದ ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ಸಿವಾಯಿಯೀಡರೆ ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಗೆರವ ಮತ್ತು ಲಾಭ. ೪೧ಗಾಗಿ ನೌಕರಿ ಕೊಟ್ಟು ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸಿವಾಯಿಯು ಚಿರಶ್ಮಿಯಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದನು. ಅದುದರಿಂದ ಯುಢಂತಲ್ಲಿ ನಿರಾಯ ಉಪತೀಸು ಶಾರ್ಯವನ್ನೂ ಸ್ವೀಕಿಸಿದ್ದೇ ಯನ್ನೂ ತೋರಿಸಿತ್ತಿದ್ದನು.

ఈ సౌఖ్యాద్వాను బహిశేషిన లుట్టింటల్లి. १८००రే ఈయిగే
సరచార మత్తు సిపాయిగళల్లి మతభీడిగట్టు వ్యక్తపూగతీండ్రుడు.
ఆదరే సావస్త్రిక బండాయవాగునంతి పరిస్థితియు వికొఱపక్కె
యాఏంబల్ప.

ಅಂದಿನ ಸಿವಾಯಿಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಗೆ ಇಂದಿನಕಂತೆಲ್ಲಾ ಚೆರು
ಕಾಗಿದ್ದವು. ತನ್ನ ಧರ್ಮಚಾರೀಗಳಿಂದ ಸಿವಾಯಿಯು ಎಂದೂ ಚ್ಯಾತನಾಗಿರು
ತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಇಂದಿನ ದಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಲವ್ವೆಂದು ಭಾಗ
ಗಳಲ್ಲಿ ಬುರಹ್ಯಣಪೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರು. ಹಿಂದುಧರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಮುದ್ರ
ಪರ್ಯಾಟನವನ್ನು ಬಹಿನ್ಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮೂಲಕ ಕೆಲವು ಪಡೆಗಳು ತಮ್ಮನ್ನು
ಸಮುದ್ರದಾಚಿಗೆ ಕಳಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೇಂಬ ಸ್ವಷ್ಟ ಕರಾರು ಹಾಕಿಯೇ ಸೇರ್ಪಡಿ
ಯಾಗಿದ್ದವು.

ಕಂಪನಿ ಸರ್ಕಾರದ ರಾಜಧಾನಿಯು ಕಲಕತ್ತೆಯಾಗಿತ್ತು. ಕಲಕತ್ತೆಯು
ಮುಂದೆ ಇಗ್ಗಾರ ವರೆಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಹಿಂದೆ ಸ್ವತನದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿಯೇ
ಇತ್ತು. ಕಲಕತ್ತೆಯ ಹತ್ತಿರವೇ ಡೆವಸಡನ್, ಬ್ರಹ್ಮಪುರ, ಬಂರಾಮಪುರ
ನೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಮಹಡೆಗಳಿದ್ದವು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಎಲ್ಲ ಸೈನಿಕ
ನುಭು ಮಲ್ಲಿ ವಿಷಯಗಳ ಅಧಿಪತಿಯು ಗವರ್ನರಜನರಲ್ನಿನೇ ಆಗಮ್ಮ
ಅವನು ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದರೂ ಸೈನಿಕವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಧಾನ
ಸೇನಾಪತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಬಿಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸೇನಾಪತಿಯು ಕಲಕತ್ತೆಯುಂದ
ಖಾವಿರ ಮೈಲಿನ ಮೇಲಿರುವ ಅಂಬಾಲಾದಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದನು. ಇಮ್ಮೊಂದು ಸ-ರಿಗೆ

ಸಂಪರ್ಕಗಳ ತೋಂದರೆಯಿದ್ದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಉಚ್ಛ್ರಾತಿಕಾರಿಗಳು ಒಮ್ಮೆ ರಿಂದೊಬ್ಬರು ಹೀಗೆ ಮೂರನಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಬಂಡಾಯದ ಆವಸರದಲ್ಲಿ ಇದರಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ತೋಂದರೆಯೂ ಆಯಿತು.

ಗವನರೆಜನರಲನ ಸ್ವೇಚ್ಛಾ ಜಾಯಿದರ್ಶಿಯ ಕಚ್ಚೇರಿಯು ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿದ್ದಿತು. ಸೇನಾಪತಿಯ ಕೈಯೊಳಗಿನ ಪ್ರಥಾನ ಸಂಪರ್ಕಾರಿಯ (Adjutant General of the Army.) ಕಚ್ಚೇರಿಯೂ ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಿತು.

ಉಖಣಿಯ ಇಸ್ತ್ರಿ ಮೇ ತಿಂಗಳ ಗಂನೆಯು ದಿನಾಂಕದ ಇತಿಹಾಸ ರಚನ್ಯಕ್ಕರದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಡುವಂಧದು. ಆಕ್ಷಳ ಮತ್ತು ಹಂಡಿ ನೆಣಪನ್ನು ಹಂಚಿದ ಕಾಡತೂಸುಗಳನ್ನು ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡಿಯುವ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ವಿಮೇಧಿಸಿ ಮಿರತದಲ್ಲಿ ಅಂದು ಸಿಹಾಯಿ ಬಂಡಾಯವು ಸುರುವಾಯಿತು. ಕೂಡಲೇ ಏರಡು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ದಿಲ್ಲಿಯು ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಕೈಬಿಟ್ಟಿತು; ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಕೊಲೆಯು ನಡೆಯಿತು. ಸಿಹಾಯಿದಳಿಗಳು ಮತ್ತು ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ನಡುವೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ್ಯ ಯುದ್ಧವೇ ವ್ಯಾರಂಭವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು. ಸ್ವೇಷ್ಟ ಪಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮೊದಲನೆಯ ಬಂಡಾಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಕೂಡದು. ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಮಂಜಿ ಮಂಗಲಪಾಂಡಿ ಬಹೇರಾನು ಪುರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮೇಲಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಕೊಂಡು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿದ್ದನು. ಸಿಹಾಯಿದಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಂತೋಷ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಮೂಲಕ ಪಂಜಾಬದಲ್ಲಿ ಸೇನಾಪತಿ ಚಾಲಂಸಾ ನೇಪಿಯರನು ಕೆಲವು ಪರಿಹಾರ ಉಪಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ ಶಾರಣದಿಂದ ಡಾಲಹಾಸಿಗೂ ಅವನಿಗೂ ಮತಭೇದಗಳು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದವು. ಸ್ವೇಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯದ ಪ್ರಪೃತ್ಯೀಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಡಾಲಹಾಸಿಯು ಒಂದು ಸರಕಾರ ಪತ್ರವನ್ನು ಮೊರಡಿಕಲು ಸರ ಚಾಲಂಸಾ ನೇಪಿಯರನು ರಾಜಿನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟಿನು.

ದಕ್ಕಿಣ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಉಂಂರ ಮೊದಲಿಸಿಂದಲೂ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಸಿಹಾಯಿ ಬಂಡಾಯಗಳು ಆಗುತ್ತೆಲೆ ಇಡ್ಡವು. ಉತ್ತರ ಬಂಡಾಯವು ತಾಣ್ಣದಿಂದ ತಾಣ್ಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿ, ಭಾರತವನ್ನು ವಾಸಿಸಿ, ಒಂದು ಯುದ್ಧದ ಕ್ಷೇತ್ರವನನ್ನು ತಾಳಿದ್ದರಿಂದ ಆವಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವವು ಬಂದಿದೆ.

ಮೊದಲು ನಡೆವ ಈ ಚಿಲ್ಲರೆ ಬಂಡಾಯಗಳಿಗೂ ಇಂಥವೆ ಕೆಲವು ವಿಶಿಷ್ಟ

ಕಾರಣಗಳಿದ್ದವು. ಹಿಂದು ಮತ್ತು ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಧರ್ಮಗಳ ಮೇಲೆ
ಕ್ರಿಷ್ಟಿಯನ್ ಸರಕಾರವು ಅಥಿಕ್ರಮಣವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದೆ ಎಂಬ ತಕರಾರೂ
ಇದ್ದೇ ಇತ್ತು. ಹಿಂದಿ ಸಿಹಾಯಿಗಳು ಹಾಗೂ ಆವರ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ
ನಡೆವೆ ಮೊದಲು ಕೆಲವು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ತೋಂದರೆಗಳೂ ಬಂದವು.

ರಾಬರ್ಟ್ ಕ್ಲೈಪ್‌ನೆನು ಬಂಗಾಲ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದ ಏಕು
ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಲ್ ಬಂಡಾಯದ ಪ್ರೋವ್ ಚಿಕ್ಕಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಾದವು.
ಇದಕ್ಕೆ ಬಿಳಿಯ ಸೈನಿಕರೇ ಕಾರಣರಾದರು. ಮೀರ ರೂಪಾಖರನು ಕೊಡ
ಮಾಡಿದ ಕೆಲವು ಹಣವು ಇನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಕೃಸೇರಿಲ್‌ವೆಂಡು ಗಡಿಳಿರಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಯ
ಸೈನಿಕರು ಬಂಡು ಮಾಡಿದರು. ಆದರಲ್ಲಿ ತಮಗೂ ಪಾಲು ಭೇಕೆಂದು ಹಿಂದಿ
ಸಿಹಾಯಿಗಳೂ ಬಂಡಾಯ ಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಸೆರೆ
ಹಿಡಿದರು. ಕೊಡಲೇ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಸಿಹಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಂಡಾಯದ
ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಪಡಿಸಿ ತೋಫಿನ ಬಾಯಿಗೆ ಕೊಡಲಾಯಿತು! ಇಂಥ ಉಗ್ರ
ಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಬಂಗಾಲ ಸೈನ್ಯ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಶಾಂತವಾಗಿಬಿಟ್ಟು. ಮೇರ ಹೆಚ್ಚರ
ಮನೋ ಈ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟುನು. ಆರೋಪಿಗಳನ್ನು ತೋಫಿನ ಬಾಯಿಗೆ
ಕಟ್ಟುವಾಗ ಅವರಲ್ಲಿಯನರೆ ನಾಲ್ಕು ಗ್ರನೆಡಿಯರರು ಮುಂದೆ ಬಂಡು ನಿಂತು
ತಮ್ಮನ್ನು ಮೊದಲು ತೋಫಿನ ಬಾಯಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾಧನೆ ಮಾಡಿ
ದರು. ಆವರ ಪ್ರಾಧನೆಯು ಮಾನ್ಯವಾಯಿತು. ಮನೋ ಆವರನ್ನೆ ಮೊದಲು
ಹಾರಿಸಲು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದ! (Kaye Vol. 1. P. 150).

ಬಿಳಿಯರ ವಿರುದ್ಧ ಸಿಹಾಯಿಯವರ ಸಾಕಷ್ಟು ತಕರಾದುಗಳಿದ್ದವು.
ಮೊದಮೊದಲು ಹಿಂದಿಯರನ್ನು ಬೇಕಾದ ಉಚ್ಚ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ನಿಯಮಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳತ್ತಿದ್ದರು. ಹಿಂದಿ ಸೇನಾಪತಿಗಳ ಕೆಳಗೆ ಬಿಳಿಯ ಸೈನ್ಯ ಯುದ್ಧ
ಮಾಡಿದ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ದ್ವಾರಾ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಆಗಿನೆ. ಆದರೆ ಬಿಳಿಯರ
ಈ ಛೆದಾರ್ಯವು ಬಹುದಿನ ಉಳಿಯಲ್ಲ. ಸುಬೆದಾರ ಹುದ್ದೆಯ ಮೇಲಿನ
ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿಯರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿರುವ ದಿನಗಳು ಮುಗಿದೆ ಬಿಟ್ಟುವು.
ಇದರಿಂದ ಉಚ್ಚಕುಲದ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ
ಗಳು ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರುವದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿರು. ಇದ್ದವರೂ ತುಂಬಾ ಆಸಂತುಪ್ಪ
ರಾದರು. ಹಿಂದಿ ಸಿಹಾಯಿ ದಳಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತುಸಂಯುವಂಗಳು ತಗ್ಗಹತ್ತಿದವು.
ಸಿಹಾಯಿಗಳ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಗಂಜ-ಹರಲ್ಲಿ ಮದ್ರಾಸಿ

ನಲ್ಲಿ ಸಾವಾಶವಾಗಿ ಆತಮಕ್ಕೆ ಮಣವು ನಡೆಯಿತು. ಅಗಿನ ಸಿವಾಯಿಯು ತಪ್ಪದೆ ಗಂಥ ಹಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದನು; ರುಮಾಲು ಸುತ್ತುತ್ತಿದ್ದನು; ಕಿನಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುತ್ತು ಬಾವಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಆಂಗ್ಲ ಸೇನಾಪತಿಗಳು ಈ ಪರಿ ವಾರೆಗಳನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಹೆತ್ತಿದರು. ಸಿವಾಯಿಯು ಸ್ವೇಷ್ಟ ಶಾಯದೀಗಳ ಮೇರೆಗೆ ತನ್ನ ಗಡ್ಡ ಮಿನಿಸೆಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ನಿಧಿಸಲಾಯಿತು. ಕವಾಯಿತಿಗೆ ಬರುವಾಗ ಆವನು ಗಂಥವನ್ನು ಹಚ್ಚು ಬಾರದೆಂದು ಆಪ್ತಣ ಕೊಡಲಾಯಿತು. ಕಿನಿಯಲ್ಲಿಯ ಬಾವಲಿ ಹೋರಿಯಿತು. ತಿಂತು ಮೇಲಿನ ರುಮಾಲವೂ ಹೋಗಿ ಒಂದು ಚಮಚದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಆಗ ತ್ರೈಯನ್ನು ರನ್ನ ಜನರು “ಟೊಪ್ಪಿವಾಲಾ” ಎಂದು ಕರ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಒಟ್ಟರಲ್ಲಿ ಈ ಸುಧಾರಕ ಕ್ರಮಗಳ ಮೊದಲನೇಯ ಉಗ್ರಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯು ವೆಲ್ಲಾರಿನಲ್ಲಿ ಆಯಿತು. ವೆಲ್ಲಾರ ಕೊರ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಆಗ ಪ್ರಪ್ರೀ ಸುಲ್ತಾನನ ಮೂರೂ ಮಕ್ಕಳು ಸರೀಯಾಳಾಗಿದ್ದರು. ನಾಲ್ಕು ಕಂಪನಿಗಳಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿ ಯುರೋಪಿಯನ್ ಸ್ವೇನಿಕರಿದ್ದರು. ಸಿವಾಯಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಆವರ ಎಷ್ಟೂ ಪಟ್ಟು ಆಧಿಕವಾಗಿತ್ತು. ತಮ್ಮ ವೇಷಭೂಷಣಗಳ ಮೇಲೆ ನಡೆದ ಆಕ್ರಮಣ ಗಳಿಂದ ಸಂತಪ್ತರಾದ ಸಿವಾಯಿಗಳು ಬಂಡಾಯ ಮೊಡಲು ಒಳಂಜು ನಡೆಸಿದರು. ಗುಪ್ತ ಕಾರಸಾಫಿನಗಳು ನಡೆದವು. ಮೈಸೂರಿನ ಆಸಂತುಷ್ಟ ವಾಳಯ ಗಾರರಿಗೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲಾಯಿತು.¹ ಒಂದು ವಾರ ವೆಲ್ಲಾರ ಕೊರ್ಟೆಯನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದರೆ ಇಡೀ ಮೈಸೂರರಾಜ್ಯವೇ ಇಂಗ್ಲೆಂಡರ ವಿರುದ್ಧ ಏಳಂವಂತೆ ಸಿವಾಯಿದಳಿಗಳು ಹೊಂಚುಹಾಕಿದವು.

ಜುಲೈ ಮೊದಲು ವಾರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಪ್ರಕ್ಕಾಭವಾಯಿತು. ಜನರಲ್ಲಿ ಗುಜುಗುಜು ಮಾತುಗಳು ಸುರುವಾದವು. ಕೆಲವು ಯುರೋಪಿಯನ್ನು ರಿಗೂ ಸುದ್ದಿ ಮುಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಆವರು ಇಂಥ ಅಶುಭವಾರ್ತೆಯನ್ನು ನಂಬಲು ಇಧ್ವರಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಟ್ಟಿ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಂದ ಸಿವಾಯಿಯನ್ನು ಆವರು ಬೇಡಿ ಹಾಕಿ ಇಟ್ಟಬಿಟ್ಟರು! ಹಿಂದೀ ಸೇನಾಧಿಕಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ದಳದ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಕಲಂಕ ಹಚ್ಚಲು ಈ ಸಿವಾಯಿ ಹೀಗೆ ಸುಕ್ಕು ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸುತ್ತಿರುವ ನೀಂದು ಹೇಳಿ ಆಂಗ್ಲ ಸೇನಾಪತಿಗಳ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಮನ್ತ್ರಿ ರಚಿಬಿಟ್ಟಿರು. ಬಂಡಾಯ

I. ಜನರಲ್ಲಿ “ಚಿಂತಾ” ಗಳನ್ನು ಹಂಚುವದು ಮೊದಲು ವೆಲ್ಲಾರ ಬಂಡಾಯದ ಕಾಲಕ್ಕೇ ಕಣಿಗೆ ಬಿದಿತು.

ವೇನೊ ಆಗಿಯೇ ಬಿಟ್ಟುತ್ತು. ಮೊದಲು ಸುದ್ದಿ ಹೇಳಿದ ಮುಸ್ತಾಫಾ ಚೀಗೆ ಎಂಬುವವನಿಗೆ ಸರಕಾರಿ ತಿಂಡೋರಿಯಿಂದ ೨೦೦೦ ಹಗೊಡಾಗಳು (ನಾಣ್ಯ) ಇನಾಮು ಕೊಡಲಾಯಿತು. ಇನನೇ ಬಂಡಾಯದ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನೆಂದು ನಂತರ ಗೊತ್ತಾಯಿತು! ಶಿಂತಹ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಶಿಂತಹ ಸಿವಾಯಿಗಳೂ ಆಗ ವೆಲ್ಲಾರಿನಲ್ಲಿದ್ದರು.

ಜುಲೈ ಗಂನೆಯ ತಾರಿಖಿನ ದಿನ ಯುರೋಪಿಯನ್ನರ ಭಯಂಕರ ಕೊಲೆಯು ನಡೆಯಿತು. ಸೆಂಟ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಗಾಡರನ್ನೂ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ಗುಂಡಿಕ್ಕು ಕೊಲ್ಲಲಾಯಿತು. ಸೆನ್ಯಾಚಾರವೇನೆಂದು ನೋಡಲು ಹೊರಗೆ ಬಂದ ಬ್ರಿಟಿಶ್‌ರೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸಿವಾಯಿಗಳ ಗುಂಡಿಗೆ ಆಪುತಿಯಾದರು. ಘ್ಯಾನಾಸೇಕ ಎಂಬ ಕಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಸೇನಾನಿಯು ತನ್ನ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಆಚ್ಚೆ ಕೊಡುವಾಗ ಗುಂಡಿಗೆ ಬಲಿಯಾದನು. ಹೆದಿನಾಲ್ಕು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ತೊಂಬತೊಂಬತ್ತು ಆಂಗ್ಲ ಸೈನಿಕರು ಆಲ್ಲಿಂದಲ್ಲಿ ಸತ್ತರು. ಉಳಿದ ಕೆಲವರೂ ನಂತರ ಗಾಯಗಳಿಂದ ನುಡಿದರು. ಆಫ್ರಿಸರರ ಬಂಗ್ಲಾಗಳನ್ನು ಲಾಟಿವಾಡಿ ಸುಡಲಾಯಿತು. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ವರಾತ್ರ ಯಾವ ಆಪಾಯ ಪೂರ್ವ ಸಂಭಿವಿಸಲ್ಪಿಲ್ಲ. ಬೆಳ್ಗಾಗುವದರೊಳಗೆ ವೆಲ್ಲಾರ ಕಿಲ್ಲೆಯ ಮೇಲೆ ಟಿಪ್ಪು ಸುಲ್ತಾನನ ಧ್ವಜವು ಹಾರಾಡಹತ್ತಿತು. ಗಲಭೆಯಾದದ್ದು ರಾತ್ರಿ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ; ಕಿಲ್ಲೆಯ ಹೊರಗಿದ್ದ ಓರ್ವ ಆಂಗ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿ ಮೇಡರ ಕೋಟ್ಟಿ ಒಳಗಿನ ಗಲಭೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಆಂಥ ಅಂಥ ಅಂಥಕಾರದಲ್ಲಿಯೆ ಅಕಾರಟಿಗೆ ಓಡಿದನು. ಆಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸೈನ್ಯವಿತ್ತು; ಕನ್ಫಲ್ ಗಿಲೆಸ್ಟಿ ಎಂಬ ಅಧಿಕಾರಿಯಿದ್ದನು. ಕೂಡಲೆ ಆವನು ಕೆಲವು ಬಳಿಯ ಸೈನ್ಯ, ಕೆಲವು ಹಿಂದೀ ಆಶ್ರಮೋಹಿಗಳೊಡನೆ ವೆಲ್ಲಾರಿಗೆ ಬಂದನು. ಕಿಲ್ಲೆಯ ಒಳಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿತ್ತು. ಈ ಧೀರನು ಗೋಡೆ ಹತ್ತಿ ಒಳಗೆ ಹೊದೆಮೇಲೆ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಆವನ ಸೈನ್ಯ ಬಂದಿತು. ಕೋಟಿಯು ವಶವಾದ ಮೇಲೆ ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಿದ ಸಿವಾಯರ ಮೇಲೆ ಉಗ್ರವಾದ ಸೇಡು ನಡೆಯಿತು. ಟಿಪ್ಪುನ ಮಕ್ಕಳು ಆಂದು ಉಲಿಡನರೇ ಆಲ್ಲ. ಆವರ ಪಾಲಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕನ್ಫಲ್ ಮಾರ್ಗರಿಯಟ್ ಆವರನ್ನು ಶಾಪಾಡಿದನು.

ಟಿಪ್ಪುನ ಮಕ್ಕಳಿಂದಲೇ ಬಂಡಾಯದ ಉಗಮವಾಯಿತೆಂದು ಯಾವ ಏತಿಹಾಸಿಕ ಶಾಗದವತ್ತೆಗಳಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಆವರ ದಣಿದ ಬಂಡಗಾರರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಆರಮನೆಯಿಂದ ಆಹಾರನೀರುಗಳನ್ನು ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ಆವ

ರನ್ನ ಹೆರಿಡುಂಬಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ಕೆಲವು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಆರೋಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮದ್ರಾಸ ಸರ್ಕಾರು ಮಾತ್ರ ಕೂಡಲೇ ಸಿವಾಯಿಗಳ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ನೋವಾಗುವಂತಹ ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆ-ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ಒತ್ತಾಯಷಟ್ಟಿಸೆ ತಕ್ಕದಲ್ಲವೆಂದು ನಾರಿ ತನ್ನ ಮೊದಲಿನ ಆಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹಿಂತಿಗೆದುಕೊಂಡಿತು. ಪಿಪ್ಪಿನ ಮಕ್ಕಳಿಂದಲೇ ಈ ಗಲಭಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಮದ್ರಾಸ ಸರ್ಕಾರವು ತನ್ನ ಆಕ್ರೋಪಾಹ್ಯ ಆಚ್ಛೆಯನ್ನು ರದ್ದುವಡಿಸಲು ಕಾರಣವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಸಿವಾಯಿಗಳ ಧರ್ಮಾಚಾರಗಳೆ ಮೇಲೆ ಕಂಪನಿಸರಕಾರವು ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎಂಬ ಭಯ ಮತ್ತು ಸಂಶಯಗಳು. ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದಲ್ಲಿ ಗಂಗಂ ರಿಂದಲೇ ಹರಡಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ವೆಲ್ಲಾರು ಬಂಡಾಯದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉರುಗಳ ಸಂತೋಷದಲ್ಲಿ ಘಕೇರರು ಸರ್ಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರಚಾರಮಾಡುವದು ನಡೆದಿತ್ತು; ಚೆವಾತಿಗಳ ಹಂಚುವಿಕೆಯೂ ನಡೆದಿತ್ತು. ಸಂಬಳ ಮತ್ತು ಭತ್ತೆಗಳ ನಲು ವಾಗಿ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ತಂಟೆಯು ನಡೆದಿತ್ತು. ಹಿಂದಿಯರಿಗೆ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೇಲು ಸ್ಥಳಗಳು ಡೊರೆಯಲಾರವೆಂಬ ದೂರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೇಳಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಬಿಳಿಯರಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿಯರ ಬಗ್ಗೆ ಇಷ್ಟ ತಿರಸ್ಯಾರವು ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬಹುತ್ತಿತ್ತು.²

ಜನರಲ್ ಆಫ್‌ರ ವೆಲ್ಲಿಸಿಯು ಗಾಯಗೊಂಡ ಸಿವಾಯರನ್ನು ಗುಂಡಿಕ್ಕೆ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂಬ ಆಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿರುವನೆಂದು ಒಮ್ಮೆ ದಟ್ಟವಾಗಿ ವಾತೀ ಹಬ್ಬಿತು! ವೆಲ್ಲಾರು ಬಂಡಾಯವು ಶಾಂತವಾದರೂ ಸಿವಾಯಿಗಳ ಅಂತರಂಗವು ಶಾಂತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಮೇಲೆ ಸಿವಾಯಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂಶಯವುಂಟಾಗಿ ಹೋರಿತು. ಅವನ ಸರಳ ಮನಸ್ಸು ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಮೇಲೆ ಯಾರು ಏನೇ ದೂರು ಹೇಳಿದರೂ ನಂಬತ್ತೊಂದುತ್ತಿರುತ್ತಿರುತ್ತು.

ಮುಂದೆ ನಂದಿದುಗ್ರ, ಹೃದರಾಬಾದ, ಪಲಿಯಾಮಕೊಟ್ಟು ಹಾಗೂ

- ಹಿಂದಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಬಿಳಿಯ ಸೈನಿಕರು ನಲಾಂ ಸಹ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕವಾಯಿತನ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ತಟ್ಟಿದರೆ ಹಿಂದಿಯರನ್ನು ಬೈಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸೈನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕೂಡಲು ಬೇಕ್ಕಾದ ಹಿಂದಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅದೇ ಬಂದ ಬಿಳಿಯ ತರುಣರು ಮನುಷಿಂದತೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂಗ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ತಮ್ಮೆಡನೆ ದೇಶದ ಸುಂದರ ಸ್ವಿಯರ ಒಂದು ಅಂತಿಪುರವನ್ನೇ ತರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಸಿವಾಯಿಗ ಬಂದು ಗುಲಾಮರ ಹುಡಿಗೆಯನ್ನು ಸಹ ನೋಡುವ ಸ್ವತಂತ್ರತೆ ಇದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ. Kaye, Vol. I-161.

ವಲಾಜಹಾಬಾದ ನೊದಲಾದ ಇನೀಕ ತಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೈನಿಕರು ಒಳಗಂಡು ನಡೆಸಿದರು. ಅದರೆ ಇವು ಬೇಗನೆ ಬಯಲಿಗೆ ಬಂದು ಸಿಪಾಯಿಗಳ ಯಾವ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಸಫಲವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶರೆ ನೀತಿಯಿಂದ ತಾನು ಧರ್ಮಭ್ರಷ್ಟನಾಗುವ ಭಯವೇ ಸಿಪಾಯಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ವಾಗಿತ್ತು. ಆಗ ಇನ್ನೂ ಉತ್ತರ ಕಾಡತ್ತೊಸು ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರ ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ಕನಿಷ್ಠ ಏವತ್ತು ನರುಷಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಹಾಗೂ ಕಾರಣಗಳು ಇವೆ. ಸಿಪಾಯಿಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ನೌಕರಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿತ್ತು. ಆವನು ಯಾವ ಬಗೆಯು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಆಧಾರ ದೇರಸೇವೆ ಗಂಡು ಕಂಪನಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸೇರಿದವನಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ ರಾಷ್ಟ್ರಫೋತಪೂ ಆವನ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ವಿರಿದ ವಿಷಯವಾಗಿತ್ತು. ಕೇವಲ ತನ್ನ ಉಪಜೀವನದ ಸಲುವಾಗಿ ಹಿಂದೀ ಸಿಪಾಯಿಯು ಕಂಪನಿಯ ಸೈನ್ಯ ಸೇರಿದ್ದ. ಉಂಟ ಮನೆಗೆ ದೊರ್ಕೆ ಬಗೆಯಬಾರದೆಂಬುದೊಂಡು ಆವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ತನ್ನ ಧನಿಯು ವಚನಭಂಗಮಾಡಿದರೆ ಆವನು ಸಂತಪ್ತನಾಗಿ ತಾನೂ ತನ್ನ ಮಾತು ಮುರಿಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ಬಗೆಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಆಂಗ್ಲ ಬರಹಗಾರರೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ತನ್ನ ಧನ್ಯ ಮತ್ತು ವರ್ಣ ಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಧಕ್ಕೆ ಬರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಲ್ಲಿ ಆವನು ತನ್ನ ಧನಿಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಷ್ಟ ಸಹಿಸಿಯೂ ಜಾತಿನೀತಿಗಳಿಂದ ಭ್ರಷ್ಟರಾಗುವ ಹೊತ್ತು ಬರಬೇಕೇ, ಎಂಬುದೇ ಆವನ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಕೃಷ್ಣಯನ್ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಇದು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

ಸೀತಾರಾಮನೆಂಬ ಓವ್ರೆ ಹಿಂದು ಸುಭೇದಾರನು ಆಗಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ— “ಸಿಂಧು ನದಿಯನ್ನು ದಾಟುವದೆಂದರೆ ನಮ್ಮ ಮೈಯಲ್ಲಿ ನಡೆಗು ಹುಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು. ಪರದೇಶಗಮನವನ್ನು ಹಿಂದು ಧರ್ಮವು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಎಷ್ಟೂ ಸಿಪಾಯಿರು ಸೈನ್ಯ ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಹೋದರು. ಹಿಂದು ಸಿಪಾಯಿ ಮರಣಹೋಂದಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಗಂಗೋದಕವು ಸಿಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ದಹನ ಮಾಡಲು ಕಟ್ಟಿಗೆಯು ಸಿಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸತ್ತವನು ನರಿಯ ಪಾಲಾಗುವದೇ.” ಕಾಬೂಲಿನಲ್ಲಿ ಸೀತಾರಾಮನು ವೈರಿಗಳ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿನು. ಮುಂದೆ ಹೇಗೋ ಪಾರಾಗಿ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಮರಳಿದನು. ಆಮೇಲಿನ ತನ್ನ ಅನುಭವವನ್ನು ಆವನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ: “ನನ್ನ ಆಪ್ತ

ಸ್ನೇಹಿತರು ನನ್ನನ್ನು ಜಾತಿಭ್ರಷ್ಟನೆಂದು ಕರೆದು ನನ್ನೊಡನೆ ಎಲ್ಲ ಸಂಪರ್ಕ ವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿದರು. ನನಗೆ ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿ ನಾನು ಕಾಬೂಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ಯಾಕೆ ಉಳಿಯಲ್ಲಿ ಎನಿಸಿತು. ಆಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಯಾರೂ ನಿಷ್ಕರ್ಷಣೆಯಿಂದ ಕಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಮನಿಗೆ ಹೊದರೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯು ಒಳಗೆ ಸಹ ಬರಗೊಡಲಿಲ್ಲ; ನನ್ನ ಬಂಧುವಂತೂ ನನ್ನ ಪೈರಿಯೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟನು. ನನ್ನನ್ನು ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಭ್ರಷ್ಟಗೊಳಿಸಲಾಗಿತ್ತೀಂದು ನಾನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯು ಹಣ ವೆಚ್ಚು ಮಾಡಿ ನನಗೆ ತಕ್ಕು ವಾರ್ಯಶ್ಚತ್ವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿದನು. ’’
(ಸೀತಾರಾಮನ ಕಥಿಗಳಿಗೆ ಸೇನ, ಪ್ರಂಟ್ ಇ, ನೋಡಿರಿ.)

ಸಿವಾಯಿಗಳ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಗಳ ಸತ್ಯವರೀಕ್ಷೆಯು ಗಳಾಗಿ ರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ವಿಶೇಷ ಉಗ್ರಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. ಹಿಂದುಗಳಿಗೆ ಸಮುದ್ರ ಪರ್ಯಾಟನವು ಬಹಿಷ್ಕೃತವಿದ್ದದು ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೆಲವು ದಳಗಳನ್ನು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಿಂದ ಯೋರಗೆ ಕಳಿಸತಕ್ಕದಲ್ಲವೆಂಬ ಕರಾರಿನ ಮೇಲೆಯೇ ರಿಕೌಟ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿತ್ತು. ಕೆಲವು ದಳಗಳು ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ಹೊಗಿ ಯಾದ್ದು ನಾಡುವ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೇ ಸೇರಿದ್ದವು. ಮೊದಲಿನ ದಳಗಳಿಗೆ “ಸ್ವಿಶಲ್ ಸರ್ವಿಸ್ ಯಾನಿಟ್ಸ್” ಎಂದೂ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಗಗಳಿಗೆ “ಜನರಲ್ ಸರ್ವಿಸ್ ಯಾನಿಟ್ಸ್” ಎಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಗಳಾಗಿ ರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇಶದ ರಾಮೂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿಕರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೀಯರಿಂದ ಪ್ರಚಂಡ ಸೋಳಾಯಿತು. ಪ್ರೋವಿಬಂಗಾಲದ ವೆಟಿಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ ವಿಲಕ್ಷಣ ವಾತೀಗಳು ಹಬ್ಬಿದವು. ಬ್ರಹ್ಮೀಯರು ಹಿಂದಿ ಸಿವಾಯರನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿ ಬಂಗಾಲದ ಮೇಲೆ ದಂಡಿತ್ತಿ ಬರುತ್ತಿರುವರೆಂದೂ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಪ್ರಧಾನ ಸೇನಾಪತಿಯು ಹತನಾಗಿರುವ ನೆಂದೂ ಗವನರೆಜನರಲನು ವಿಷವಾನೆದಿಂದ ಗತೆನ್ನಾಣನಾಡನೆಂದೂ ಹೊಡಲ್ಲಿಲ್ಲ ಜನರು ಆಜಹತ್ತಿದರು! ಕಂಪನಿ ಆಳಿಕೆಯ ಅಧಿಕೃತ ಮುಕ್ತಾಯದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಎಲ್ಲರೂ ಸಿದ್ಧರಾದರು.^೩ ಈ ಆವಮಾನದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಗಲಾಡಿಸಲು ಬ್ರಹ್ಮದೇಶದ ಮೇಲೆ ದಂಡಿತ್ತಿ ಹೊಗಬೇಕೆಂದು ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರವು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿತು. ಜನರಲ್ ಸರ್ವಿಸ್ ವರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಲವು ದಳಗಳನ್ನು ಜಲಮಾರ್ಗದಿಂದ ಮಂಡಾಸದಿಂದ ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ಸಾಗಿಸಲಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಂಗಾಲ ಸ್ವಂಷದ ಖಂಡನೆಯ ದಲಕ್ಕು

ಬ್ರಹ್ಮದೇಶಕ್ಕೆ ಹೊರಡಲು ಆಜ್ಞೆಯು ಬಂದಿತು. ಉನ್ನೇಯ ದಲವು ಸ್ವೀಕಾರ ಸರ್ವಿಸ್ ನಗರದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಲವಾಗ್ರಹಿಂದ ಕಳಸುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಚಿತ್ತಗಾಂಗನಾಗ್ರವಾಗಿ ಭೂವಾಗ್ರಹಿಂದಲೆ ಇನರನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ಗಡಿಗೆ ಕಳಸುವ ಸಿದ್ಧತೆಗಳು ಭರದಿಂದ ನಡೆದವು. ಆದರೂ ಎತ್ತು ಗಾಡಿಗಳು ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ದೊರೆಯದೆ ಮಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಗಿಸುವ ಕೆಲಸವು ಬಹಳ ಮಂದವಾಗಿ ನಡೆಯಿತು. ಈ ವಿಲಂಬದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಿವಾಯಿಗಳು ಸರಕಾರದ ಹುಕುಮನ್ನು ನಡುರಿಸಲು ಸಿದ್ಧತೆ ನಡೆಸಿದರು; ಮತ್ತು ಭತ್ತೆಯನ್ನು ಇನ್ನುಡಿಗೊಳಿಸದೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಚಿಟ್ಟಿರು. ಚಿತ್ತಗಾಂಗಿಗೆ ಹೇಗಾದೂ ಹೋದರೆ ಮುಂದಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಬಳವಂತಿರುವ ಹಡಗುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಒಯ್ಯಿಲಾಗುವದೆಂದು ಸಿವಾಯಿಗಳಿಗೆ ಯಾರೋ ಹೆದರಿಸಿಚಿಟ್ಟಿರ್ದರು!

ಪ್ರಥಾನಸೇನಾಪತಿ ಸರ್ ಎಡ್ವರ್ಡ್ ಫೇಜೆಟ್ ಬಹಳ ನಿಮ್ಮರನಿದ್ದನು. ಹಿಂದೀ ಸಿವಾಯಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅವನಿಗೆ ಬಹಳ ತಿರಸ್ಯಾರವಿತ್ತು. ಅವನು ಗ-ಗ-ಗಳು ನೇಯದಿನ ಸಿವಾಯಿ ದಳಗಳನ್ನು ಕವಾಯಿತೀಗೆ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿದನು. ಹಿಂದೆ ಯುರೋಪಿಯನ್‌ನು ಸೈನ್ಯ ನಿಂತತ್ತು. ಯುರೋಪಿಯನ್‌ನು ಸೈನ್ಯವು ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಗೋಳಿಬಾರು ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿದೆಯೆಂಬುದು ಸಿವಾಯರಿಗೆ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾಕಂಡರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಗಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ! ಪ್ರಥಾನಸೇನಾಪತಿಗಳು ನಿಷ್ಪೂರ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ ‘ಬ್ರಹ್ಮದೇಶಕ್ಕೆ ನಡೆಯಿರಿ ಇಲ್ಲವೆ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಳಿಸಿರಿ’ ಎಂದು ಸ್ವಷ್ಟ ಹೇಳಿದರು. ಸಿವಾಯಿಗಳು ಎರಡೂ ಮಾಡಬೇಕ್ಕಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಗೋಳಿಬಾರಿನ ಹುಕುಮಾಯಿತು. ಸಿವಾಯಿಗಳು ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ಬಂದೂಕುಗಳನ್ನು ಒಗೆದು ಓಡಹತ್ತಿದರು. ಎಕ್ಕೊಂದ್ದೀ ಸಿವಾಯಿಗಳು ಗುಂಡಿಗೆ ಬಲಿಯಾದರು. ನದಿಯ ಕಡೆಗೆ ಒಡಿದವರು ನದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದರು. ಸಿವಾಯಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಕಾಶಾರವಾಯಿತು. ಸಿವಾಯಿಗಳು ಎದುರಾಗಿ ನಿಂತು ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲೆ ಇಲ್ಲ; ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ವಿಚಾರವೇ ಅವರಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಚೆಲ್ಲಿಹೋದ ಒಂದೂ ಬಂದೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾಡತ್ತಿಸು ಇರಲಿಲ್ಲ! ⁴ ತಮ್ಮ ನಾಯವಾದ ಬೇಡಿಕೆಗಳ ಸಲುವಾಗಿ ಅವರು ಯಾಗೆ

ವರ್ತಿಸಿದ ಹೂತ್ರಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಅತ್ಯಾಚಾರವು ನಡೆದುಹೋಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಎಷ್ಟ್ಯೂ ವರ್ಷ ಸಿಹಾಯರಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತು ಉಳಿಯಿತೆಂದು ಆಂಗ್ಲ ಇತಿಹಾಸ ಕಾರರು ಜಂಭ ಕೊಳ್ಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಆಗ ಸಿಹಾಯಿಗಳು ಸುನ್ಮನಾದರೂ ಆವರ ಬಂಡಾಯದ ಮನೋಪ್ಸತ್ತಿ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲ ನೇಯ ದಳವನ್ನು ವಿಸೆಚ್ಚಿ ಮುಖಿಂಡರನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಲಾಯಿತು. .

ಉಲ್ಲಿಂಬಿ ಕಂಪನಿಸರಕಾರವು ಸಿಂಧಪ್ರಾರಂತದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿಯನ್ನು ನಡೆಸಿದಾಗ ವಚನಭಂಗದ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಕರಣವು ನಡೆಯಿತು. ಬಂಗಾಲ ಸಿಹಾಯಿಗಳನ್ನು ಆಗ ಸಿಂಧಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಸಿಂಧದ ಹನಾಮಾನವು ಆಗ ತುಂಬಾ ಆನಾರೋಗ್ಯಕರ. ಹೀಗೆ ದೂರ ಹೋದವರಿಗೆ ಉಟ್ಟದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭತ್ತೆಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂಬುದೊಂದು ಹಳೆಯ ನಿಯಮ. ಆದರೂ ಒಂದು ದಳವು ಸಿಂಧಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತು ಇನ್ನೊಂದು ದಾರಿಯಲ್ಲಿರು ವಾಗ ಈ ಭತ್ತೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲಾಯಿತು! ಸೈನ್ಯದಳಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಿಕ ವಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದವು. ನಿಹಾಯಿಗಳ ಮಾತ್ರ ಸರಿಯಾಗಿತ್ತು; ಆದರೆ ಸರಕಾರವು ಆವರನ್ನು ಸಮಾಧಾನಮಾಡದೆ ಆವರ ಮೇಲೆ ಹರಿಹಾಯ್ದು ಒಂದು ದಳವನ್ನು ವಿಸೆಚ್ಚನೆ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಉಗ್ರಶ್ವರಿಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಿತು. ಸರಕಾರವು ಕೊಡುವ ವಚನಗಳಿಗೆ ಇದರಿಂದ ಬೆಲೆಯೇ ಇಲ್ಲಾದಾಯಿತು. (Malleson, Vol. III, 473-4)

ಈ ಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಚಾರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಏಂತರಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೂ ಗಂಭೀರಸ್ವರೂಪದ ಘಟನೆಯೊಂದು ನಡೆಯಿತು. ಉತ್ತರಾರ್ಥಿ ಡಾಲಹೌಸಿಯು ಆಗಲೆ ಗವರ್ನರಿಜನರಲ್ಲಿನಾಗಿ ಹಿಂದು ಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದನು. ಬ್ರಹ್ಮದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಗಸ್ತಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಳಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಬಂದಿತು. ಡಾಲಹೌಸಿಯು ಬ್ರಾಹ್ಮರೇಕಪೂರದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಸಿಹಾಯಿದಳಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ಈ ದಳವು ಸೈಶಲ್ ಸರ್ವಿಸ ವರ್ಗದಿಂದ್ದು ಹಿಂದು ಸ್ತಾನದ ಹೊರಗೆ ಕಳಿಸಬಾರ ದೀಂಬ ಕರಾರಿನಮೇಲೆ ಸೇವೆಡೆ ಹೊಂದಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗವರ್ನರೆ ಜನರಲ್ಲನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಆನರು ನಿರಾಕರಿಸಿ, “ನಾವು ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿರು. ಸಿಹಾಯಿಗಳು ಕಾಯದೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸರಿಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಡಾಲಹೌಸಿಯು ಸುಮ್ಮನಾಗಬೇಕಾಯಿತು. ಆದರೆ

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಯುದ್ಧ-ಗಳು

ಆವನಿಗೆ ಅತೀನ ಸಿಟ್ಟೆ ಬಂದಿತು. ಗನರ್ ರಚನರಲ್ಲಿರದೇ ತಪ್ಪಿದ್ದರೂ ಅಂಥ ಉಚ್ಛ್ರಾತಿಕಾರಿಯ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಎದುರಿಸಿದ್ದ ಸಿವಾಯಿಗಳ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಸಡಲಿಸಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. (Malleson, III, 476-77)

ಈ ಮೂಲಕ ಕಂಪನಿಯ ಸರಕಾರದ ಸದುದ್ದೇಶಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಿವಾಯಿಯು ತುಂಬಾ ಸಂಶಯವಡಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಸರಕಾರದ ಆಶ್ವಾಸನಗಳಿಗೆ ಮೊದಲೆ ನಂತೆ ಬೆಲೆ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಸರಕಾರಿ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಸಿವಾಯಿಗಳು ಸದೇಜವಾಗಿ ಉಲ್ಲಂಘಣಿ ಮಾಡತ್ತೊಡಗಿದರು. ಗಳಿಂಗ ರಲ್ಲಿ ಛೈಧದ ನವಾಬ ವರ್ಜೀರ ಅಲಿಯನ್ನು ಪದಚ್ಯುತೆಗೊಳಿಸಿ ಛೈಧವನ್ನು ಕಂಪನಿರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಇದರ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಗಂಭೀರವಾಗಬಹುದೆಂದು ಕಂಪನಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಸಹ ಕಲ್ಪನೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ರಾಜ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಯನ್ನು ಹಿಂಗಿಸಲು ಡಾಲಹೌಸಿಯು ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಉದ್ದಾಹರಣಿದಲ್ಲಿ ಕೃತ್ಯಾಂತಣಿ. ಬಂಗಾಲಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಹ್ಯಂಶವು ಮತ್ತು ಮಂಬೈಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವಂಶವು ಛೈಧ ಸೈನಿಕರದೇ ಇತ್ತು. ನವಾಬನ ಪದಚ್ಯುತಿಯ ವಾರ್ತೆಯಿಂದ ಆವರಿಗೆ ಆಕಾಶವೇ ಕಳಬೆಬಿದ್ದಂತಾಯಿತು. ಛೈಧ ನವಾಬರು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ಪರಮ್ಯಮಿತ್ರರು. ಪಂಜಾಬ, ಸಿಂಧು ಮತ್ತು ಅಫ್ಗಾನಿಸ್ತಾನ ದಾಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಪನಿಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಆವರು ತನುಮನಧನಗಳಿಂದ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಇಂಥವರಿಗೆ ಈ ಗತಿಯೆ ಎಂದು ಸಿವಾಯಿಯು ಮರುಗಿದನು. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸರಕಾರದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದಷ್ಟು ವಿಶ್ವಾಸವೂ ಹೋಗಿಟ್ಟಿತು. ನವಾಬನ ಸರಕಾರವು ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿದ್ದರೆ ಆದನ್ನೇ ಸುಧಾರಿಸಲು ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೇ? ನವಾಬನ ಪದಚ್ಯುತಿಗೆ ರಾಜ್ಯಲಾಲಸೆಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೀನು ಕಾರಣ ಎಂದು ಸಿವಾಯಿಯು ಅಂತರಂಗವು ಅಲ್ಲೊಲಕಲೊಲವಾಯಿತು.

ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ತಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಮಾನವು ಇಳಿಯತೊಡಗಿದೆಯೆಂದು ಗಳಿಂರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಹಿಂದಿಯರಿಗೆ ಹೊಚೆಯ ತೊಡಗಿತು. ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ಅಧಿಕಾರವೇ ಬೆಳೆದಹಾಗೆ ದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಬಿಳಿಯರ ವರ್ತನವೂ ಬದಲಾಯಿತು. ಮೊದಲಿನ ಮೈತ್ರಿಯನ್ನು ಆವರು ಬಿಟ್ಟು ದುರಭಿನಾನ-ತಿರಸ್ತಾರಗಳಿಂದ ವರ್ತಿಸಹಕ್ತಿದರು. ಆಗ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗೌರವಗಳು ಹೋದವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ನಡೆದ ಸಂಗತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಜನರು ಇಷ್ಟು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದು

ವಿಚಿತ್ರವೇ. ಅಪ್ಪಿಲ ಭಾರತೀಯ ಸ್ವರೂಪದ ಒಂದು ಜಾಗೃತಿಯು ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವದು ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಧರ್ಮ ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಐಕ್ಯಭಾವವೂ ಬೆಳೆದುಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ.

ಇಂಗ್ಲೀಷರ ದಿಗ್ನಿಜಯವೂ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಇತ್ತು. ಮೊದಲು ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ನೌಕರರು ರಾಜಪ್ರಜೀವಿಗಳನ್ನೆ ಇತ್ತೀರುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಜ್ಯಪು ಕೈಗೆ ಬಂದವೇಲೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ತಮ್ಮ ಕೂರತನ ಪನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೊದಲು ಕೂರತನದ ಸುದ್ದಿಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಂಪನಿಯ ಆಸ್ತಿಯನ್ನೂ ಹಿತಸಂಬಂಧಗಳನ್ನೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆಮಾಡಲು ಕ್ಲಾವ ಮೊದಲಾದವರು ತಮ್ಮ ಸೈನಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಿದರು. ಬ್ರಿಟಿಶ ಅರಸು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ಯುದ್ಧವು ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಬಾಬರ, ಅಲೆಕ್ಸಾಂಡರರಂತೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಮೇಲೆ ಪಿಜಯಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಸಡೆಸುವ ಧೃರ್ಯ ಅವರಿಗೆ ಎಂದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಹಿಂದಿಯರಿಗೆ ಅದರ ಅರ್ಥವಾಗಿ ಬೇಗನೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರನ್ನು ಹೊರಗೆ ದೂಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂಗ್ಲೀಷರ ನಿಜವಾದ ಉದ್ದೇಶವು ಹೊರಬಿದ್ದು ಜನರು ವಿಚೋಧ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ದೇಶದಾಧ್ಯಂತ ತಮ್ಮ ಸಾಫ್ತನವನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಿ ಕೊಂಡೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಕ್ರಮಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿಯರಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಸಂಶಯಗಳು ನಿರಾಧಾರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಉಂಟಾಗಿರುವ ಸಂಮಾರಿಗೆಂದರೆ ಮಿಶನರಿಗಳು ದೇಶದಾಧ್ಯಂತ ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಂತೆ ಪೇಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಹಿಂದುಮುಸಲ್ಬಾನ ಧರ್ಮಗಳ ಅವಮಾನಮಾಡಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಭಾವಣಾಗಳು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಕೆವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು; ಸರಕಾರದ ಆಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಮಿಶನರಿ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತಾಂತರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಬ್ರಿಟಿಶರ ವಿರೋಧಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನೀಲ್ಲ ಈ ಮಿಶನರಿಗಳು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ವರದಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಿಶನರಿಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಒಮ್ಮೆಮ್ಮೆ ಪ್ರೇಲಿಸರ ಪಡೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದದರಿಂದ ಇದು ಸರಕಾರೀ ಚಕ್ರವರ್ಣಯೀಂದ ಜನರಿಗೆ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಿಂದು ಮುಸಲ್ಬಾನರು ಸಹ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಧಾರ್ಮಿಕ

ಭಾವಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಮಿಶನರಿಯರು ಮಾತ್ರ, ಸರೆಕಾರಿ ಸಂರಕ್ಷಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಹಿಂಮನುಸಲ್ಪಾನ ಧರ್ಮಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಬಹಿರಂಗ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯೇಂತ ನಿಂದ್ಯವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನಾಚುತ್ತಿದ್ದು. ತಾಲೆಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿ ಬೈಬಲ ಆಧ್ಯಯನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಲಾಯಿತು. ಮುಲ್ಲೇ ಮತ್ತು ಸೈನಿಕ ಆಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಆನೇಕರು ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಆಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿ ಕ್ರಿಷ್ಟಿಯನ್ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೇಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಷ್ಟಿಯನ್ ಧರ್ಮಪ್ರಚಾರವು ಸದಯಿತು. ಆಲ್ಲಿಯ ಆಡಿಗೆ ಉಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಳಳಿಗಳ ಸುಸ್ಥಾರಿಗೆ ಜಾತಿಯ ವಿಂಗಡನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಲಾಯಿತು.

ಧರ್ಮಾಂತರಮಾಡಿದವನಿಗೂ ಪಿತಾರ್ಜಿತ ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಲು ದೊರೆಯ ಬೇಕೆಂದು ಗ್ರಾಮ ರಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು. ಇವತ್ತು ಸಮಗೆ ಇದು ನಾಜ್ಯಯವಾಗಿ ಕಂಡರೂ ಗ್ರಾಮ ರಲ್ಲಿ ಜನರು ಕ್ರಿಷ್ಟಿಯನ್ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವದೇ ಇದರ ಉದ್ದೇಶವೆಂದು ಟೀಕೆ ಬರೆದರು. ಸತ್ತು ಗಂಡನೊಡನೆ ಮತಿಳಿಯರು ಸತಿಹೋಗುವದಾಗಲಿ, ನರಬಲಿ ಕೊಡುವದಾಗಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಧಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಮಾನವೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇವತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನವಲ್ಲಿಯಾರೂ ಆಕ್ರೋಸಿಸಲಾರೆಯು. ಆದರೆ ಆಗ ಮಾತ್ರ ಸನಾತನಿಗಳ ಮನಸ್ಸನ ಮೇಲೆ ಈ ಉಪಕ್ರಮಗಳಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಘಾತವಾಯಿತು.

ಉತ್ತರಲ್ಲಿ ಲಾರ್ಡ ಕಾರ್ನಿಂಗನು ಬಂದೊಡನೆ ಹಿಂಡು ವಿಧವೆಯರಿಗೆ ಪುನರ್ವಿವಾಹದ ಹಕ್ಕನ್ನು ದಯವಾಲಿಸುವ ಒಂದು ಕಾರ್ಯದೇಹನ್ನು ಜಾರಿಗೆತೆಂದನು. ಅಂದಿನ ಸಮಾಜಸುಧಾರಕರಾದ ಈಶ್ವರಚಂದ್ರ ವಿದ್ಯಾಸಾಗರರೇ ಈ ಉಪಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲಿನ ಈ ಆಕ್ರಮಣದಿಂದ ಹಿಂದುಗಳಿಗೆ ಸರಕಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯ ಉಂಟಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುತ್ತು.^೫

5. ಸದುದ್ದೇಶದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಾಯದೆಗಳೂ ಉಗ್ರಟೀಕೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದವು. ಬೆಂಟಿಂಕನು ರಾಮಮೋಹನ ರಾಯ, ದ್ವಾರಕಾನಾಥ ಠಾಕೂರ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಮಾಜಸುಧಾರಕರ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ಸತಿಹೋಗುವದನ್ನು ಗ್ರಾಮ ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸಿದರೂ ಬಂಡಾಯದ ಮುಖಂಡರು ಅದನ್ನು ಧರ್ಮಕಾರಗಳ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ಬೆಂದೇ ಸಾರಿ ಜನತೆಯನ್ನು ಕಂಪಿಸರ್ಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ರೊಟ್ಟಿಗೆಬ್ಬಿಸಿದರು.

ಈ ವೊದಲೇ ಹೇಳಲಾದ ಕಾರಣಗಳ ಮೂಲಕ ಸಿವಾಯಿಯ ಆಂತರಿಕ ದಂಗವು ಒಂದೇಸವನೆ ತೆಂಮುಕ್ಕಿನಿಂತ್ತುತ್ತತ್ತು. ಅವನ ನೌಕರಿದರ್ಜೆಯು ಕೂಡ ಕೆಳಗೆಯಲೂ ರಂಧ್ರಿಸಿತ್ತು. ಈ ಸಾತ್ತೂ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಷ್ಟವಾಯಿತು. “ಕಾಲ್ಪಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿವಾಯಿಗೆ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಏಳು ದೂಪಾಯಿ ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುತ್ತತ್ತು. ಅಶ್ವದಳಗಳ ಸ್ವಾರನಿಗೆ ಇಂದೂ ದೊರೆತರೂ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಅವನೇ ತರಬೇಕಾಗುತ್ತತ್ತು. ಹಿಂದೀಯದಲ್ಲಿ ಹೈದರ ಆಲಿಯವ್ಯಾ ಜಾಣನಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ಬೀಯ ಕಷ್ಟನನ ಕೆಳಗಿನ ಶಾಧಿಕಾರಿಗಂತೆ ಎಂದೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ದರ್ಜ ಅಥವಾ ಸಂಬಳ ದೊರೆಯುವದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲ್ಲ. . . . ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಸ್ವೇಷದ ಉಪ್ಪು ಸಂಖ್ಯೆ ಇ, ಇ, ಇ, ಇ, ಇ ಇದೆ; ಇದರ ವೆಚ್ಚವು ಇ, ಇ, ಇ, ಇ ಪೊಂಡು ಇದೆ. ಬ್ರಿಟಿಷರು ಇ, ಇ, ಇ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅವರ ಸಲುವಾಗಿ ಇ, ಇ, ಇ, ಇ ಪೊಂಡುಗಳನ್ನು ಖಚು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಬೀಳಿಯ ಸ್ವೇಷವು ಯಾವ ಶ್ರಮದ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಸುಖ ಜೀವನವು ಹೇಗಿದೆ ಎಂಬುದರ ಕಲ್ಪನೆಯು ಕೂಡ ಸಿವಾಯಿಗಳಿಗೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೆ ಯುರೋಪಿಯನ್ನು ರಿಂದಾಗಿ ವರ್ತನೆಯಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಯಿತು. ಗರಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯುರೋಪಿಯನ್ನಾ ಸಾರ್ಕಾರಿಂಟನ್ನೇರ್ವನು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮನ್ನು ದೊಡೆಯುತ್ತಾನೆಂದು ಸ್ವೇಷದ ಸಂಪರ್ಕಾರಿಕಾರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರೆ ಆವನು ಸಾರ್ಕಾರಿಂಟನ್ ಪ್ರಕ್ರಿಯನ್ನೇ ಹಿಡಿದನು.” ಕವಾಯಿತಿನ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಬಿಳಿಯರು ಸಿವಾಯಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯುಲ ಬ್ರಿಗಳನ್ನು ಬ್ರಿಯುವದು ತೀರಾ ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ಹೇಗೆತ್ತತ್ತು. ಉಳಳ ಕುಲದ ಬಡ್ರಿಯಾರು, ಮುಸಲಾಖಿನರು ಇದರಿಂದ ತುಂಬಾ ಸಂತಪ್ತರಾಗಿದ್ದರು.

ಬಿಳಿಯ ಮುಕ್ಕೇ ಆಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಕ್ಯಾಕೆಂಪಿನವರನ್ನು ಎಷ್ಟು ಅವನಾನ ದಿಂದ ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ, ಉತ್ತರಾರ್ಥಿ ಮದ್ದಾನ ಪತ್ರಿಕೆಯಿಂದು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಯುರೋಪಿಯನ್ನಾ ಸರ್ಬ ಕಲೆಕ್ಟರನ್ನೊಬ್ಬನು ದೇಶಿ ತಾಲ್ಲೂಕದಾರನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದನಂತೆ: ‘ನೀನು ನಿನ್ನ ಎಂದು ಕಾಜರಿದ್ದಾಗ ನಾತ್ಮಕದು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಗವರ್ನರಿಗೆ ಒಂದು . . . ನನ್ನ ತರುವನೆಂದು ಹೇಳಿ ಹೊಡಿ. ತಿರುಗಿ ಬರಲಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ವರ್ತನದಿಂದ ನೀನು ಸುಳ್ಳ ನೇಳುವವನಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ನಂಬಲು ನೀನು ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ.

ಸರಕಾರಿ ಕೆಲಸದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಇಂಥ ಸುಳ್ಳಿ ನೀನು ಹೇಗೆ ನುಡಿದೆ ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಕೂಡಲೇ ಬಂದು ಜವಾಬು ಕೊಡಬೇಕು.⁷ ಇಂಥವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ದುಡಿಯಲು ಎಂಥವರು ಬರಬೇಕು ಎಂದು ಪತ್ರಿಕೆಯು ಪ್ರತ್ಯೇ ಮಾಡಿದೆ.

ಯಾವ ಹಿಂದಿಯನಾದರೂ ಡೆಪ್ಲಾಟ್ ಕಲೆಕ್ಟರನಾಡರೆ ಪರಮಾವಧಿ ಯಾಗಿ ಹೊರಿಯಿತು. ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ನೌಕರಿಗೆ ಹೊರಿ ಅನೇಕ ಉಪ್ಪೇಚ ವಾರರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಪ್ಪ ಅಜ್ಞಂದಿರು ಸೇನಾಪತಿ, ಸುಭೇದಾರ ಸರದಾರರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡೆನರಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಈಗ ಕೀರ್ತಿ ನೌಕರಿಗಳ ಹೊರತು ಗತ್ಯಂತರವೇ ಇಲ್ಲದಾಯಿತು.

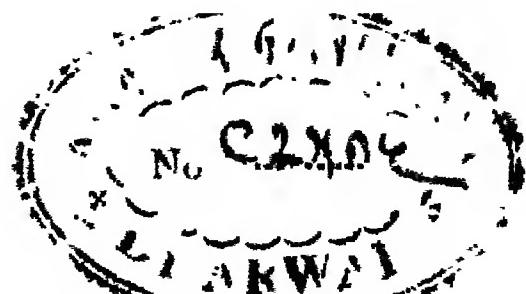
ಬ್ರಿಟಿಶ್ ನಾಯಾಯಾಲಯಗಳೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದವು. ಆದುವರೆಗೆ ಹಿಂದಿ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಯತಿಗಳೇ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದ್ದು ಅಗ್ಗ ನಾಯಾಯದಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಕೋಟ್ಟು ಕಚ್ಚೆರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದ ಸ್ವಾಂಪ ಕಾಗದಗಳು ಜನರನ್ನು ಒಹಳೆ ಆಸಂತುಷ್ಟಗೊಳಿಸಿದವು. ನಾಯಾಯದಾನದ ಬದಲು ಇದು ನಾಯಾಯದ ಮಾರಾಟ ಎಂದು ಜನ ಆಡಿಕೊಂಡಿತು. ಹೀಗೆ ನಾಯಾಯದಾನವಂತೂ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಕೋಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿವೇ ಇರಲ್ಲಿ. ಪ್ರತಿವಾದಿ ಮತ್ತು ಸಾಕ್ಷಿದಾರರು “ಸಮನ್” ತಪ್ಪಿಸಿದಾಗೊಮ್ಮೆ ವಾದಿಯು ಭಕ್ತಿ ಹಚ್ಚಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅತ್ತ ಆಡ್ಡಾಡಿ ಆಡ್ಡಾಡಿ ಸಾಕ್ಷಿದಾರರು ಚೇಸರಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೇಲೀಫ್ ಮತ್ತು ಕಾರಕೂನರ ಲಂಜಗೊಳಿತನವೂ ಈ ಪ್ರಕ್ರೋಭಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಸೋತನರಿಂದ ಗೆದ್ದವರಿಗೆ ಆಸ್ತಿಯನ್ನಲ್ಲದ ಕೋಟ್ಟನ ವಿಚರಣ್ಣ ಕೊಡಿ ಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರಸಂಗ ಬಿದ್ದರೆ ಆಸ್ತಿ ಲಿಲಾವು ಮಾಡಿಸಿ ದಿಕ್ಕಿ ಹಣ ಕೊಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರಗಳು ಹಿಂದಿಯರಿಗೆ ಆಗ ತೀರ ಹೊಸ ರಾಗೂ ಹೊಳ್ಳಬಾರಕವಾದವು. ಕೋಟ್ಟು ಕಚ್ಚೆರಿಗಳು ಜನರಿಗೆ ಭಾರವಾಗಿ ಆವಷ್ಯಕ ಜನರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೊಗುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನೇ ತಪ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಸಾವಂತವಾಡಿ ಗಲಭಿಗಳ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಗೋವಾ ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ದಯೋಡಿ ಗಾರರು ಒಂದು ಹೆಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪ ವಂಗ ಮತ್ತು ವೊಮ್ಮೆಗ ಒಿಗೆ ಮಾಡವ

7. Charles Ball. Vol. I, P. 636. ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಬೃಗಳ ಶಬ್ದಗಳು liar, shuffler ಮತ್ತು unworthy of trust ಎಂದಿವೆ.

ರನ್ನು ಕೊಲೆಮಾಡಿದರು. ಅವರನ್ನು ಉತ್ತಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟ ಮನಗನ ಹೆಂಡತಿಯು ಸರಕಾರದ ವರ್ತತಿಯಿಂದ ಮುಖ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದಳು. ಕೆಲವು ಅರೋಪಿಗಳನ್ನು ಸಾವಂತವಾಡಿ ಕೊರ್ಟಿಗೆ ತಂದರು. ಇತರರನ್ನು ರತ್ನಾಗಿರಿಗೆ ಒಯ್ದರು. ವಿಚಾರಣೆಯು ಎಡೆ ನರ್ವ ನಡೆಯಲು ಮನಗನ ಹೆಂಡತಿಯು ತೀರು ಬೇಸತ್ತುಳು. ಕೊನೆಗೊಮೈ ಸಾವಂತವಾಡಿ ಕೊರ್ಟಿಗೆನಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೀಗೆ ಒವಾಬು ಕೊಟ್ಟಿರು, “ನಾನು ಎಷ್ಟು ಸಲ ಹೇಳಿದ್ದೀ ಹೇಳಲಿ? ಮಾಯಿ ಗಾಯಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು ಸಲ ಮತ್ತಿ ಕಿರಿದರಲಿ? ಅವರೇನೂ ಒಮೈ ಕೊಲೆಯಾಗ ಪಾರಾದರು. ಆದರೆ ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರವು ನನ್ನನ್ನು ದಿನಾಲು ಕೊಲೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ! ಕೊಲೆಯಾದ ದಿನದಿಂದ ನನ್ನ ಮನಃಶಾಂತಿಯೇ ಹೊಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ, ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕಡೆಗೂ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈಗ ಇಲ್ಲಿಗೆ, ನಾಳೆ ವೆಂಗುರ್ಲಿಗೆ, ನಾಡು ಮಾಲವಣಕ್ಕೆ, ಮುಂದೆ ರತ್ನಾಗಿರಿಗೆ! ಓಡಾಡಿ ನನ್ನ ಪಾದರಕ್ಕಿಗೆ ಹೆರಿಡವು: ನನ್ನ ಪ್ರೇರಣ ದಿನಾಲು ಬಿರಿಯುತ್ತಿದೆ. ದಿನಾಲು ಹೊಸದೊಂಬ ಸಮನ್ನಗಳ ದಾರಿ ಸೋಡುವದರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ವಿಶ್ವಾಂತಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ದಾಗಿದೆ. ನನ್ನ ಗಂಡನೊಡನೆ ಅವರು ನನ್ನನ್ನೂ ಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಒಳಿತಾಗುತ್ತಿತ್ತು? ಇನರೆ ಕೊಲೆಮಾಡಿದರೆಂದು ನಾನು ಎಷ್ಟು ಸಲ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ? ಮತ್ತೂ ಮತ್ತೂ ಅದೇನು ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆ? ಯಾಕೆ ನನಗೆ ಹೀಗೆ ತಾನ ಕೊಡುವಿರಿ.”

ಖದನೆಯ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ---

ಸಂಸ್ಕಾರನಗಳ ಸಂಹಾರ

೧೭೧೦೧೦ದ ಗಳಾಗುರವರೆಗೆ ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ಪೀಂಚುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸ್ವತಂತ್ರ ಹಿಂದೀ ರಾಜ್ಯಗಳು ಬ್ರಿಟಿಶ್ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗೆ ಒಲೀಯಾದವು. ಬ್ರಿಟಿಶ್ ರು ರಾಜವುನೇತನವರನ್ನು ಬಹಳ ಆನ್ಯಾಯದಿಂದ ಹಾಗೂ ಕೂಟ ಸೀತಿಯಿಂದ ಮುರಿಬಿದರು. ಇವರಿಂದ ಉದ್ದವಿಸಿದ ವ್ಯಾಘೈ ಮತ್ತು ನೊಷ್ಪಾಗಳು ಮುಂದೆ ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯವಾದವು. ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಸಾತ್ತಾದೆ, ತಂಜಾವರ, ಪೇಶ್ವೆ ಮತ್ತು ನಾಗಪೂರ್ಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ರುಂಬಾ, ಪಂಜಾಬ ಮತ್ತು ಕೈಥಗಳಲ್ಲಿ ಆದ ಆನ್ಯಾಯ ಚಬ್ಬಾಳಿಕೆಗಳು ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ ಪೀರಿಕೆಯಾದವು.

ಸಾತಾರಾ

ಭತ್ತಪತಿ ಶಿವಾಜಿಯು ಗುಣರಳಿ ಮರಣಹೊಂದಿದ ನಂತರ ಆವನ ಮಗನಾದ ಸಂಭಾಜಿಯನ್ನು ಬೈರಂಗಜೇಬನು ಗುಣಾನೆಯ ಇಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುಂತ ಕೂರರಿಕಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲಿಸಿದನು; ಆವನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನೂ ಆಪ್ಯಾ ವಯಿ ಮಗನಾದ ಶಾಹುನನ್ನೂ ಸೇರಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿನು. ಗುಣಂತರಲ್ಲಿ ಬೈರಂಗಜೇಬನು ನೆತ್ತೆನು; ಗುಣಂತರಲ್ಲಿ ಶಾಹೂನ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಿ ಆವನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕೀರ್ತಿ ವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಆವನು ಆಲಸಿಯೂ ವಿಲಾಸಿಯೂ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಬಾಳಾಜಿ ವಿಶ್ವನಾಥ ಭಟ್ಟ ಎಂಬ ಶಾರ ಬಾರಹ್ಯಣನು ಗುಣಾರಳಿ ಸೇನಾಪತಿಪದಕ್ಕೆ ಏರಿ ಮುಂದೆ ಶಾಹೂನ ಭತ್ತಪತಿಯ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೇಶ್ವೆ ಮಂತ್ರಿಪದವನ್ನು ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿದನು. ಪೇಶ್ವೆ ಮಂತ್ರಿಪದವು ಭತ್ತಪತಿಯ ಆಷ್ಟಪ್ರಧಾನರ ಪ್ರೇಕ್ಷಿಕೆ ಒಂದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಇತರ ಪಂತಸಚಿವ, ಪಂತ ಅಮಾತ್ಯ, ಸೇನಾ ಪತಿ ಇವರಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಶಾರ ಮತ್ತು ತೇಜಸ್ಸಿ ಪುರುಷರು ಇಲಾಂಡ್‌ರಿಂದ ಬಾಳಾಜಿ ವಿಶ್ವನಾಥನೇ ಭತ್ತಪತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸಕಲ ರಾಜ್ಯಭಾರತವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಶಾಹುನ ಸಾತಾರೆಯನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕರನ್ನು

ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲ ಆಧಿಕಾರವನ್ನೂ ಪೇಶೈಯರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟುನು. ಪೇಶೈಯರು ಪುಣಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಾವನ್ನು ರಾದರು.

ಪೇಶೈಯರ ಇತಿಹಾಸವು ಶೌರ್ಯ ಸಾಹಸಗಳ ಇತಿಹಾಸವಾಗಿದೆ. ಆವರೆ ಸಾಹಸದಿಂದಲ್ಲಿದೆ ಮರಾಠರ ಕೇರಿಯ ಬೆಳಗುವದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಆವರು ಸಾತಾರಾ ಭತ್ರಪತಿಯ ಮರಾಠದೆಯನ್ನು ತುಂಬಾ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಸರಕಾರಿ ಹುಕುಮುಗಳೆಲ್ಲ ಭತ್ರಪತಿಯ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಒಬ್ಬ ಪೇಶೈಯು ಸತ್ತನೆಂದರೆ ಆವನ ವಾರಸದಾರನು ಸಾತಾರೆಯ ಭತ್ರಪತಿಯಿಂದ ಪೇಶಾವ್ಯಾಯಿಯ ಸನದು, ವಸ್ತೂಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದನು.

ಶಾಹು ಭತ್ರಪತಿಯ ವಂಶಜನಾದ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನೆಂಬುವವನು ೧೮೦೮ ರಲ್ಲಿ ಸಾತಾರೆಯ ಭತ್ರಪತಿಯಾದನು. ಇತ್ತು ಪುಣಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡನೇಯ ಬಾಜಿರಾಯನು ಪೇಶೈ ಆಗಿದ್ದನು. ಈ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಮರಾಠಾ ಆರಸುಮನೇ ತನಗಳಲ್ಲಿ ಒಡಕು ದುರ್ಬಲತೆಗಳು ತಲೆದೊರೆಹತ್ತಿದವು. ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನ ಬಂಧುಗಳು ಕೊಲ್ಲಾ ಪುರದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಸ್ಥಾನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮ ಸಾತಾರಾ ಕೊಲ್ಲಾ ಪೂರ್ಗಳ ಒಳಜಂಗಳಿಂದಲೂ ಇತ್ತು ನಾರಾಯಣ ರಾವ ಮತ್ತು ರಾಘೋಬಾ ಇವರ ನಡುವಿನ ಜಗತ್ತಾಗಳಿಂದಲೂ ದುರ್ಬಲತೆಯು ಹೆಚ್ಚಿತ್ತು ನಡೆಯಿತು. ನಾರಾಯಣರಾಯನ ಕೊಲೆಯಾದರೂ ರಾಘೋಬನಿಗೆ ಪೇಶಾವ್ಯಾಯಿಯು ಬಹು ದಿನ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಪೇಶೈ ಗಾದಿಯ ಬಲಿಷ್ಠ ಸಚಿವರು ಮುಂದೆ ಕೆಲದಿನಗಳ ಮೇಲೆ ದುಟ್ಟಿದ ಸವಾರಿ ಮಾಡಬರಾಯನನ್ನು ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿದರು. ರಾಘೋಬನಿಗೆ ಇದರಿಂದ ಬಹು ಸಂತಾಪವಾಗಿ ಆವನು ಇಂಗ್ಲೀ ಷರ ಸಹಾಯಪಡೆದು ಪೇಶಾಯಿ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟಿನು.

ಸುಮಾರು ಇಲ್ಲಿಂದ ಸುರಾತಾರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಕುಟಿಲ ಶಾರಸ್ಥಾನವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತೆನ್ನಲು ಆಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಸವಾರಿ ಮಾಡಬರಾಯನು ಇಂಗ್ಲೆ ರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ರಾಘೋಬನ ಮಗನಾದ ಎರಡನೇ ಬಾಜಿರಾಯನಿಗೆ ಪಟ್ಟಿನು ದೊರೆಯಿತು. ರಾಘೋಬನ ಕಾಲದಿಂದಲೇ ಇಂಗ್ಲೀ ಷರ ಸಖ್ಯವಿದ್ದ ಬಾಜಿರಾಯನು ಹೊಳೆಕರನ ದಾಳಿಗೆ ಹೆದರಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಆವರ ಎಲ್ಲ ಕರಾರುಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ೫,೦೦೦೦೦ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟಿಕೊಂಡನು !

ಸಾತಾರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು . ಗಳಿಗಂರಲ್ಲಿಯೇ ಭಕ್ತಪತಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಗಳಿಗಂರ ವರೀಗೆ ಇವನಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವಿದ್ದರೂ ಹೊಗಲ ಬಾಡ ಶವೇನಂತೆ ಜನತೆಯ ಮರಣದಿಗೆ ತುಂಬಾ ವಾತ್ರನಾಗಿದ್ದನು. ಪ್ರತಾಪ ಸಿಂಹನು ಒಹಳೇ ಭೋಳೇ ಸ್ವಭಾವವನಿದ್ದವರಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಲು ತಡವಾಗಲ್ಲ. ಪೇಶೈಯರ ವಿರುದ್ಧ ಭಕ್ತಪತಿಯನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ ಕೂಡಿಸಲಾಯಿತು. ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನ ಆಪ್ತನೊಂದು ಆಗ ಮುಂಬಿಯಿಗನರ ಎಲ್ಲಿನಾಸ್ಪನ್ ಸಾಹೇಬನ ಕೈಯೊಳಗಿದ್ದನು. ಭಕ್ತಪತಿಯೇ ನಿಷ ವಾಗಿ ಮಾರಾತಾ ಸಾರ್ವಭೌಮನೀಯದೂ ಇಂಥ ಭಕ್ತಪತಿಯು ಒಂದುಕೂರೆ ಪೇಶೈಯ ಕೈದಿನಲ್ಲಿರುವದು ಲಾಂಭನಾಸ್ಪದವೀಯದೂ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲೀಷರನ್ನು ಕೂಡಲು ಭಕ್ತಪತಿಯು ಒಸ್ಸಿದರೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಪೇಶೈನನ್ನು ಸೋಲೆಸಿ ಭಕ್ತಪತಿಗೆ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿನರೆಂದೂ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿತು. ಭೋಳಾ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು ಆಶೀಗೆ ಬಲಿಯಾದನು. ಇತ್ತು ಬಾಜಿರಾಯನ ಕೂಡ ಯಂತ್ರ ನಡೆದಾಗ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಬಿತಾವಣೆಯಿಂದ “ ಎರಡನೆಯ ಬಾಜಿರಾಯನು ಆಯೋಗ್ಯನಿದ್ದು ಆವಸನ್ನು ಪೇಶಾಯಿಯಿಂದ ತೆಗೆದುಹಾಕಲಾಗಿದೆ ; ಆವನ ದುಗುಂಣಗಳ ಸಲುವಾಗಿ ಮರಣಿರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಹಾನಿ ತಪ್ಪಿದೆ ; ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಆವನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದವರನ್ನು ಬಂಡುಗಾರಿಸಿದು ತಿಳಿಯಲಾಗುವದು ” ಎಂದು ಘೋಷಣೆ ಹೊರಡಿಸಿಬಿಟ್ಟನು !

ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನ ಹಿಂದೆ ಕಂಪನಿಸ್ಯೆಸ್ಯೆವಿದ್ದದ್ದು ಜರ್ರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಲವರಿಗೆ ಭಕ್ತಪತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ನಿಷ್ಪೇಯೂ ಇತ್ತು. ಭಕ್ತಪತಿಯ ಈ ಘೋಷಣೆಗೆ ಬಹಳ ಬೆಲೆ ಬಂದು ಬಾಜಿರಾಯನು ಆಪ್ತಭಿಭನಾದನು. ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಯೂನಿಯನ್ ಜಾಕ್ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಪತಿಯ ಭಗವಾ ರ್ಯಾಂಡಾ ಕೂಡಿಯೇ ಸರಕಾರಿ ಕಟ್ಟಡಗಳ ಮೇಲೆ ಫಡಫಡಿಸಹಿತಿದವು !

ಪೇಶಾಯಿಯ ಮುರಗಡಿಯಾದನಂತರ ಪೇಶಾಯಿಯ ಅಧಿಕಾರವೆಲ್ಲ ತಮ್ಮದೇ ಎಂಬಂತೆ ಪೇಶಾಯಿಯ ಮಾಡಿ ಪ್ರದೇಶವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಂಪನಿಯೇ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಪೇಶಾಯಿಯ ವಶನದ ಸಂತರ ರಾಜ್ಯವೆಲ್ಲ ತನಗೆ ಬರುವದೆಂದು ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಸುಖಸ್ವಪ್ಣದ ಭಂಗವಾಯಿತು. ಸಾತಾರೆಯ ಸುತ್ತಲಿನ ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನಿಗೆ ದಯವಾಲಿಸಿ

ಕಂಪನಿಯು ಸಾತಾರೆಯನ್ನು ಒಂದು ಚೆಕ್ಕು ಸಂಸ್ಕಾರನವನ್ನಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿತು. ನಿರ್ಭಲ ದುರ್ಭಲ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು ನಿರುಪಾಯನಾಗಿ ಸುಮೃದ್ಧಿಸಿದನು.

ಹೀಗೆ ಕುಟೀಲ ಕಾರಸ್ತಾನ್, ವಿಶ್ವಸಫೋತಗಳಿಂದ ಸೇಶವಾಯಿಯು ಉರುಳಿ ಉದಯವಾದ ಸಾತಾರಾ ಸಂಸ್ಕಾರನವೂ ಮುಂದೆ ಬಹಳ ದಿನ ಬಾಳಲಿಲ್ಲ ಪೇಶವಾಯಿಯನ್ನು ಉರುಳಿಸಲು ನೇರವಾದಾಗ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಕೊಟ್ಟು ಅಶ್ವಸನಗಳನ್ನು ಅವರು ಮುಂದೆ ವಾಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಾಪನು ನೊಂದುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅವನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೂ ವಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಸಾತಾರೆಯಲ್ಲಿ ಓನ್‌ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ರೆಸಿಡೆಂಟ್‌ನು ಇರುತ್ತಿದ್ದು. ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನಿಗೂ ಈ ರೆಸಿಡೆಂಟ್ ಸಾಹೇಬನಿಗೂ ಗಜಿಶಿರ ಸುಮಾರಿನ್ನಿಂದ ಕೂಡಿ ನಡೆಯದಾಯಿತು. ಕೆಲವು ಜಹಾಗೀರುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮುಂಬ್ಯೆ ಸರಕಾರ ದೊಡನೆಯೂ ಭೀನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಾದವು. ಹೆಲಟ್ಟಣ ಜಹಾಗೀರಿನ ಮೇಲೆ ಇಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಹೆಚ್ಚು ಇವೆ ಎಂದು ತಂಟಿ ನಡೆಯಿತು. ಲಾಡ್‌ ಕ್ಲೈಯರನು ಆಗ ಮುಂಬ್ಯೆ ಗವರ್ನರನಾಗಿದ್ದು. ಗಿರಾರ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಂಬಯಿ ಗವರ್ನರನಾಗಿದ್ದ ಎಲ್‌ಫಿನಾಸ್ಟನ್‌ನ ಆಭಿಪ್ರಾಯ ಕೇಳಿ ಈ ಪ್ರಕರಣದ ನಿಕಾಲೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು ಮುಂಬ್ಯೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ನಿನಂತಿ ನಾಡಿಕೊಂಡನು. ಆದರೆ ಮುಂಬ್ಯೆ ಗವರ್ನರನು ಆದನ್ನು ಕೇಳಿದೆ ಲಂಡನ್‌ನ ಕಂಪನಿ ಡ್ರೈರೆಕ್ಟರರ ಮಂಡಳಕ್ಕೆ ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಕೆಳಸಿ ಕೊಟ್ಟನು! ಡ್ರೈರೆಕ್ಟರರು ಮುಂಬ್ಯೆ ಸರಕಾರದ ನಿರುದ್ಧ ತೀವ್ರಕೊಟ್ಟರು! ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಲಾಡ್‌ ಕ್ಲೈಯರನು ನಿವೃತ್ತನಾಗಿ ಸರ್‌ ರಾಬಟ್‌ ಗ್ರಾಹಿಂಟ್ ಎಂಬುವವನು ಮುಂಬ್ಯೆ ಗವರ್ನರನಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದನು. ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು ಮುಂಬ್ಯೆಸರಕಾರದ ನಿರುದ್ಧ ಅಪೀಲಿ ಮಾಡಿದ್ದೇ ಆ ಮಹಾರಾಯನಿಗೆ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದಿತ್ತು! ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನಿಗೆ ಆನುಕಾಲವಾಗಿದ್ದ ಡ್ರೈರೆಕ್ಟರ ಮಂಡಳದ ತೀವ್ರನ್ನಾ ಸಹ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನಿಗೆ ತಿಳಿಸದೆ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟನು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನನ್ನು ಭೀಟ್ಟಿಯಾಗಲು ಸಹ ಗವರ್ನರ ಸಾಹೇಬನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಅವಮಾನ ಮಾಡಬಿಟ್ಟನು. ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನನ್ನು ಕುರಿತು ಬೆಕರೆಯವರು ಹೀಗೆ ಬರದಿದ್ದಾರೆ: “ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಸಹ ಕುಶಲನಿದ್ದನು; ಅನೇಕ ರೆಸಿಡೆಂಟರು ಅವನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ ಕಂಪನಿ ಡಾಯರೆಕ್ಟರಿಗೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದ್ದರಿಂದ ಡ್ರೈರೆಕ್ಟರ ಮಂಡಳವು

ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನಿಗೆ ಒಂದು ಪ್ರಶಂಸಾರ್ಥ ಪತ್ರಪನ್ಮೂಲ ಹಾಗು ರತ್ನಚಿಕವಾದ ಖಡ್ಗವನ್ಮೂಲ ಮುಟ್ಟಿಸಲು ಮುಂಬೈ ಗವರ್ನರರ ಕಡೆಗೆ ಕೊನೆಕ್ಟೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಸರ್ ರಾಬರ್ಟ್ ಗ್ರಾಂಟ್ ಸಾಹೇಬನು ಕೊನೆವರೆಗೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ !"

ಹೀಗೆ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನೆ ಬಗ್ಗೆ ಮುಂಬಯಿ ಸರಕಾರದ ಹೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಏನು ತುಂಬಿತ್ತು. ಹೇಶೈಯವರನ್ನು ಗೊತ್ತಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಲು ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು ವಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಮರಿಯಲು ತಡವಾಗಲ್ಲಿ. ಬಾಳಜಿ ಪಂತನಾತ್ಲೊ ಎಂಬ ಓರ್ನ ರಾಷ್ಟ್ರಭಾಷಾತಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನೆ ವಿದುದ್ದಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಕೊಡಿಕೊಂಡನು. ಹೇಶವೆಯರು ಸಾತಾರೆಯ ಭಕ್ತಪತಿಗಳ ಮುಂತಿಗಳು ಎಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೊಡಗಿದವಿ ಬಾಜಿರಾಯನನ್ನು ಉದುಳಿಸುವ ಚೂಣಕ್ಯವಾಗಿವನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿಸಿದ್ದೇ ಈ ಬಾಳಜಿ ಪಂತನು. ಇವನನ್ನು ಮಂತ್ರಿಯನ್ನಾಗಿ ಹಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು ನಿರೂಕರಿಸಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಸಿಟ್ಟ್‌ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೂ ಇತ್ತು, ಬಾಳಾಜಿ ಪಂತನಿಗೂ ಇತ್ತು.

ಸರಳ ಸ್ವಭಾವದ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನೆ ಮೇಲೆ ಅವರು ಸಲ್ಲಿದ ಆರೋಪಗಳನ್ನು ಹೊರಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿದರು. ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನೆ ಸ್ವತಂತ್ರವೃತ್ತಿಯು ಇಂಗ್ಲೀಷ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವಕ್ಕೆ ಅವಾಯಶಾರಕವೆಂದು ಬಾಳಜಿ ಪಂತನು ರೆಸಿಡೆಂಟನೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಲುಷಿತಗೊಳಿಸಹ್ತಿದ್ದನು. ತೋಳಪುಕುರಿವರಿಯ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದೇ ಭಟ್ಟಿತು ! ಕನ್ಫಲಾ ಲಡ್ಡಿಗ್ರಾ ಆಗ ಸಾತಾರೆಯ ಬ್ರಿಟೀಶ ರೆಸಿಡೆಂಟನಾಗಿದ್ದನು. ಡಾಡಿಯನ್ನು ನಾಕಷ್ಟ್ರೆ ಕೇಳುವದು ಅವನ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿದ್ದತು. ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು ಇಂಗ್ಲೀಷ ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ದೊರ್ಕೆನಡಿಸಿರುವನೆಂದೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಸ್ವೇಸ್ಯಕ್ಕೆ ಫೊರಿ ಪಲಮೆಯನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಿದುವನೆಂದೂ ಮುಂಬಯಿಸದೆಕಾರಕ್ಕೆ ವರದಿ ಮಾಡಿದನು. ಕ್ಲಾಯರ ಸಾಹೇಬನೂ ಇದರ ಹಾದಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಕೊಡಲೇ ಸರಕಾರವು ಓವ್ವಾನ್ ಮತ್ತು ವಿಲೋವಿ ಎಂಬುವವರನ್ನು ಕೆಳಸಿ ರೆಸಿಡೆಂಟನೂಡನೆ ಒಂದು ವಿಚಾರಣಾ ಮಂಡಳದ ರಚನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಕಾರ್ಡ್‌ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿತು.

ಆ ಮಹನೀಯರು ತಮ್ಮ ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಸಡೆಸಿದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತಗಳ ಸಂಹಾರ

ಆವರು ಯಾವ ಸಾಕ್ಷೀಪುರಾವೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಮಾಡಿದರು ಎಂಬುದು ಪ್ರತಾಪ ಸಿಂಹನಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನೆ ಓರ್ನ್ ಶಿತ್ಯಂತ ವಿಶ್ವಾಸಿ ದಿವಾಣಿ ನಾಡ ಗೋವಿಂದರಾವ ಎಂಬುವನನನ್ನು ಸಾತಾರಾ, ಪ್ರಣಿ, ಆಹನುದನಗರ ಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲೇ ಕೊರಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಡಲಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಆವನಿಗೆ ಎಷ್ಟೇ ಸಿಂಡೆ ಕೊಟ್ಟಿರೂ ಆವನು ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನೆ ವಿರುದ್ಧ ಸಾಕ್ಷಿಯೇಲು ಖಂಡಶಂಡ ನಿರಾಕರಿಸಿದನು.

ಓವಾನ್ ಪ್ರಭೃತಿಗಳು ಹೊಟ್ಟಿಸಾಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡುವದು ಸೋಡಿ ರೆಸಿಡೆಂಟ್ ಲಡಾವಿಗಾನು ಬೇಸತ್ತು ತನ್ನ ಹುದ್ದಿಗೆ ಶರೀರು ದೊಡೆದನು. ವಿಚಾರಣಾವುಂಡಳಿಸಿದರು ಸಂಗ್ರಹಮಾಡಿದ ಸಾಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಏನೂ ಬೀಳಿ ಇಲ್ಲ ವೆಂದು ಆವನು ಒಹಿರಂಗವಾಗಿ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿನು. ಲಡ್ಡಿಗಾನು ಹೋದನಂತರ ಓವಾನ್‌ನನ್ನೆ ರೆಸಿಡೆಂಟ್‌ನನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸಲಾಯಿತು. ಆಸಂತರೆವಂತೂ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನೆ ವಿರುದ್ಧ ಒಂದು ಅನಾಗ್ಯಯಿದ ಸತ್ರವೇ ನಡೆಯಿತು. ಹೊಟ್ಟಿಸಾಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಇಂಗ್ಲೀಫರು ಸಂಕಷ್ಟ ದಣ ಖಚು ಮಾಡಿ ಶ್ರಮವಟ್ಟಿರು. ನಾಗಪೂರದ ಪದಬ್ಯಾತ ಭೋಸಲೆ ಮನೀತನದವರ ಕೂಡ ಮತ್ತು ಗೋವಾ ಗವರ್ನರ ಜನರಲ್‌ರ ಕೂಡ ಪ್ರತಾಪಸಿರಹನು ರಾಜಕೀಯ ಕಾರಣಾಕಾರನನ್ನು ನಡೆಸಿದನೆಂದು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಬಾಳಾಜಿಪಂತ ನಾತೂ ಇವನು ಹೊಟ್ಟಿಸಿ ಪುರಾವೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿನು. ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹ ನೊಡನೆ ತಮ್ಮ ಯಾವ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರವೂ ನಡೆದಿಲ್ಲವೆಂದು ಗೋವಾ ಗವರ್ನರರು ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದರೂ ಓವಾನ್ ಸಾರ್ಥಿಬಿನಿಗೆ ಬಾಳಾಜಿಪಂತ ನಾತೂನ ಸಾಕ್ಷಿಯೇ ವಿಶ್ವಾಸಾದೇವಾಯಿತು.

ತನ್ನ ವಿರುದ್ಧ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾದ ಎಲ್ಲ ಸಾಕ್ಷಿಪುರಾವೆಗಳನ್ನು ತನಗೆ ತೋರಿ ಸಚೀಕರಿಸಿದ್ದು ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು ಕಲಕತ್ತಿಗೆ ಗವರ್ನರ ಜನರಲ್‌ರಿಗೆ ಮೊರೆಯಿಟ್ಟಿನು. ಆರ್ಕೆಲ್ಪಾಗಳನ್ನು ಓದಿ ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹಿಂದುಸ್ತಾನಸರಕಾರ ದಿಂದ ಆಜ್ಞೆ ಬಂದರೂ ಮುಂಬ್ಯಾಗಿ ಪರಿಸರದ ಗ್ರಾಂಟ್‌ಸಾರ್ಥಿಬಿನು ಅದನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟಿನು. ಮುಂದೆ ಗ್ರಾಂಟ್‌ಸಾರ್ಥಿಬಿನು ಉತ್ತಿಂಬಿಲ್ಲಿ ಸತ್ತು ಹೋಗಿ ಕಾನ್ವೆಕ್ಸಾ ಗವರ್ನರನಾಗಿ ಬಂದನು. ಆತ್ತ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರ ದವರು ಮತ್ತು ಕಂಪನಿಯ ಡೈರೆಕ್ಟರರು, ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನೆ ವಿರುದ್ಧ ಸಾಕ್ಷಿಪುರಾವೆಗಳು ಸಮಾಧಾನಕರವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಂತಿಮಾಯವಟ್ಟಿ, ವಿಚಾರಣೆ

ಯನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯತಕ್ಕದ್ದೀಂದು ವಿಧಿಸಿದರು. ಇವ್ವರಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಗವರ್ನರನು ಶಾತಾರೆಗೆ ಭಿಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟು ಮೇಲಾದಿಕಾರಿಗಳ ಯಾವ ಅಜ್ಞೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ರೆಸಿಡೆಂಟನ ಕಿವಿಮಾತು ಕೇಳಿ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನನ್ನು ಪದಚ್ಯಂತಗೊಳಿಸಬಿಟ್ಟುನು!

ಇದಕ್ಕೆ ನಿಜವಾದ ಕಾರಣ ಹೀಗಾಯಿತು. ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನಿಗೆ “ನೀನು ಅರೋಪಗಳಿಗೆ ಕಬೂಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಬಿಡು; ಎಂದರೆ ಕ್ವೀನಿಸಬಿಡುತ್ತೇವೆ” ಎಂದು ಸಾಹೇಬರು ಹೇಳಿದರು! ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು ಸುಳ್ಳ ಅರೋಪಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದನು. ಅವನು ಕಬೂಲಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಇಂಗ್ಲೊಫರು ಅವನನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕದೆ ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲ ಒಳಂಬಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಪ್ರತಾಪ ಸಿಂಹನ ತಮ್ಮನಾದ ಅವಶ್ಯಕತ್ವಾನಿಗೆ ಪಟ್ಟಿವಾಯಿತು. ಬಾಳಾಜಿಪಂತ ನಾತು ದಿವಾಣಿನಾದನು! ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು ಕಾತಿಯಲ್ಲಿ ನಜರಕ್ಕೆದಿಯಾದನು!

ಇಷ್ಟಾದರೂ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು ನಿರಾಶಿಹೊಂದಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ರಂಗೋ ಬಾಪೂಜಿ ಎಂಬ ಓರ್ನ ಅತ್ಯೊಂತ ಚಾಲಾಕ್ ವಕೀಲ ನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಇಂಗ್ಲೊಂಡಿಗೆ ಕೆಳುಹಿಸಿದನು. ರಂಗೋ ಬಾಪೂಜಿಯು ಅತ್ಯೊಂತ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠನಿದ್ದನು. ಅವನನ್ನು ಇಂಗ್ಲೊಂಡಿಗೆ ಹೋಗೋಂಡಬಾರ ದೆಂದು ಮುಂಬ್ಯ ಸರಕಾರವು ಒಹೆ ಪ್ರಯಾಸಪಟ್ಟರೂ ರಂಗೋ ಬಾಪೂಜಿ ಇಂಗ್ಲೊಡ ಮುಟ್ಟಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು.

ರಂಗೋ ಬಾಪೂಜಿ ಇಂಗ್ಲೊಡದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನ ಅಷ್ಟಿಟ್ಟಲ್ಲ. ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನ ಮೇಲೆ ಸುಳ್ಳ ಖಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ನಡೆಯಿಸಲಾಯಿತೆಂಬು ದರ ಬಂದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಅಧಿಕೃತವಾದ ಹೊತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಮುದಿಸಿ ರಂಗೋ ಬಾಪೂಜಿಯು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪಾಲೀಮೆಂಟ ಸದಸ್ಯನಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರತಿ ಮುಟ್ಟಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ಇಡ್ಡಾಗಲೇ ಒಮ್ಮೆ ಚುನಾವಣಿಗಳು ಬಂದವು. ಆಗ ಉಮ್ಮೆದವಾರರೋಡನೆ ಹೋಗಿ ಚುನಾವಣಿ ಪ್ರಜಾರದಲ್ಲಿ ಸಹ ಜನರಿಗೆ ಶಾತಾರಾದ ಕಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನು. ಏನಾದರೂ ಉಪಯೋಗವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಗವರ್ನರರಿಗೆ ಮುಖಭಂಗವಾಗುವಂಥ ಪ್ರತಿನಿಷಿಯವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಲು ಮೇಲಿನವರು ಸಿದ್ಧರಿರಲಿಲ್ಲ. ಗಳಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು ಗವರ್ನರ ಜನರಲ್ಲರ ಮುಖಾಂತರ ಒಂದು ಅಷ್ಟಿಲನ್ನು ಇಂಗ್ಲೊಂಡಿಗೆ ಕಳಿಸಿದನು. ಅವನು ಗಳಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಮರಣಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಗವರ್ನರ ಜನರಲ್ ಸಾಹೇಬನು

ಅದನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಂಡಿಗೆ ಕೆಳಿಸಿದನು. ರಂಗೋ ಬಾಪ್ರಾಚಿ ಇಂಗ್ಲಿಂಡದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನೆ ಮರಣವಾರೆ ಆವನಿಗೆ ತಲುಪಿತು. ಮುಂದೆ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನೆ ರಾಣಿಯು ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರದಿಂದ ಸೈನ್ಯಿಟಿಗೆ ಕೇಳಿದರೆ ರಂಗೋ ಬಾಪ್ರಾಚಿಯನ್ನು ವಾಪೆಸು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು 'ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಆವಳಿಗೆ ಕರಾರು ಹಾಕಿದರು. ರಂಗೋ ಬಾಪ್ರಾಚಿಯು ನಿರುಪಾಯನಾಗಿ ಬರಿಗೈಯಿಂದ ಗಲಾಖಿರಲ್ಲಿ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಮರಳಿದನು.

ಅಂದಿನ ಕಂಪನಿಸರಕಾರವು ಜನರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಫೋರೆ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯತ್ವಷ್ಟೇಯನ್ನು ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳತ್ತಿತ್ತೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಸಾತಾರೆಯ ಒಂದೆ ಉದಾಹರಣೆ ಸಾಕು.¹ ರಂಗೋ ಬಾಪ್ರಾಚಿಯ ವಕೀಲಿಯ ಮೂಲಕ ಬ್ರಿಟಿಶರ ಎಷ್ಟೂ ಕೃಷ್ಣ ಶಾರಸ್ವತನಗಕು ಹೊರಬಿದ್ದವು.

ಬಾಜಿರಾವ ಮತ್ತು ನಾನಾಸಾಹೇಬಿ

ಎರಡನೇ ಬಾಜಿರಾಯನು ಮೂರನೇ ಮರಾಠಾ ಯಂದ್ದದ ನಂತರ ಗಳಿಗಳ ರಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಪೆನ್ನನರನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸತ್ತಿದ್ದಿಗಿದನು. ಅವನಿಗೆ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ಪೆನ್ನನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ ಅವನ ಎಲ್ಲ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಎತ್ತಿಹಾಕಿದರು. ತೀಂದೆ, ಹೊಳೆಕರ ಗಾಯಕ ವಾಡರಂತೂ ಮೊದಲೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಮಾಡಡಲಿಕರಾಗಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಗಳಂಂರಿಃದ ಗಳಾಂರೊಳಗೆ ಇಡಿಯ ಮರಾಠಾ ಸಾಮಾಜ್ಯವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಾಕಿದರು.

ಬಾಜಿರಾಯನು ಗಳಾಗಿ ವರೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತದಲ್ಲಿದ್ದನು. ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಂದ ತನಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಅನ್ಯಾಯಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರೊಡನೆ ಅವನು ಸೆಖ್ಯಾದಿಂದಲೇ ಇದ್ದನು. ಅವರಿಗೆ ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಹಂಡಿಸದಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಬಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ಇಳಿಂದುಕೊಳ್ಳತ್ತಿದ್ದರು. ಅಫ್ಗಾನಿಸ್ತಾನದ ಮೇಲೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ದಂಡಿತ್ತಿಪೋದಾಗ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಅವನು ಐದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ಸಾಲಕೊಟ್ಟಿನು. ತನ್ನ ಉಳಿತಾಯವನ್ನು ನಿಜ

1. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳಿಗಾಗಿ ಬೇಕರೆಯವರ “ ಗಳಿಗೆ ” ಎಂಬ ಮರಾಠಾ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಪ್ರತಿರೀತಿ ಮಾಡಿರಿ. ಮುಜರ ಬಸು ಇವರು Story of Satara ಎಂಬ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರದಿರುವರು.

ಬಾಜಿರಾಯನು ಕಂಪನಿಯ ಹೆತ್ತಿರವೆ ತೇವು ಇಟ್ಟಿದ್ದನು. ಬಾಜಿರಾಯನಿಗೆ ಗಂಡುಸಂತತಿಯಿರಲ್ಲ. ಅದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ಅಪ್ರಿತವರ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಮಾಡುವರಾವ ಭ್ರಮ ಎಂಬ ಸದ್ಗೃಹಣಣನ ಹೈರಸಷ್ಟುತ್ತಿನಾದೆ ಥೋಂಡೊಎವರತೆ ಎಂಬ ಬಾಲಕನನ್ನು ೩-೨-೧೦ತ್ತೀನೆಯ ದಿನ ದತ್ತಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಇವನಿಗೆ ನಾನಾ ಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಕೇವಲ ಶಿಂಗಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಅವನೇ ಮುಂದಿ ಶೂರವೀರ ಯೋಧ್ಭಾನಾದನು.

ತನ್ನ ಜೀವನವಾನದ ಸಂತರ ನಾನಾಸಾಹೇಬನೆ ಪೇಶ್ಯೆಯರ ಗಾದಿಗೆ ಬರಬೇಕೆಂದೂ ತನ್ನ ಎಂಟುಲಕ್ಷ ಪೇಸ್ ಲೆನ್ಸಿಗೆ ಅವನೇ ಬಾಧ್ಯಸ್ಥನೆಂದೂ, ಗಾದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಬಿರುದಾವಲಿಗಕ್ಕೆಲ್ಲ ಅವನಿಗೇ ಸಡೆಯಚೇಕೆಂದೂ ಬಾಜಿರಾಯನು ಗಳಿಂಗರಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯುಪತ್ರಮಾಡಿ ಕುಪನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ಕಂಪನಿಯವರು ಈಗ ಯಾಕೆ ಈ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ, ಅವಸರ ಎಂದು ಯಾರಿ ಕೆಯ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿರು

ಗ್ರಾಗಾರಲ್ಲಿ ಬಾಜಿರಾಯನು ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥನಾದನು. ಆಗ ನಾನಾ ಥೋಂಡೊಎವರತೆ ಪೇಶ್ಯೆ ಇವನು ಕೇವಲ ಶಿಂಗಾದ ತರುಣಿದ್ದನು. ಮುಂದೆ ಮೂರುನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಶಿಂಗಿಯು ಮೊದ ನಂತರೆ ನಡೆಯಿತು. ಇಂಗ್ಲೇಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಎಂದಿನಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಾನಾನ ಆತಿಧ್ಯ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಮನವಾರೆ ಅವನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಶಾಂತನೂ, ಮಿಶ್ರಭಾಷಿಯಾ ಶಜ್ಞನನೂ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.

ಬಾಜಿರಾಯನು ನಾನಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಸುಮಾರು ಶಿಶಿ ಉತ್ತರವಾಯಿನಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ತೀರಿಕೊಂಡನು. ಮಗನಿಗೂ ಕಂಪನಿಸರಕಾರ ಪೇಸ್ನನು ಕೊಡುವದೆಂಬ ಕೆಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಅವನು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಉಳಿತಾಯ ಮಾಡಲ್ಪಿಲ್ಲ. ಪೇಸ್ನನಿಗಾಗಿ ನಾನಾಸಾಹೇಬನ್ನು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ವಿಷಂತಿಯನ್ನು ಲಾರ್ಡ ಡಾಲಹೌಸಿಯು ತಿರಸ್ಸರಿಸಿ, “ನಿಮ್ಮತಂದೆ ಕಂಪನಿ ಹಣವನ್ನು ಇಲ್ಲ. ವರ್ಷ ತಿಂದಿದ್ದಾನೆ; ನಿನಗೆ ಸಾಕಣ್ಟು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.” ಎಂದು ಅವನೂ ಕರ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿನು. ಸರಕಾರದ ಉತ್ತರದಿಂದ ನಾನಾ ತುಂಬಾ ನೊಂದು ಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಆದರೂ ಅವನು ಸುಮೃದ್ಧಿ ಇಂಗ್ಲೇಷ್ರೀಡನೆ ಸಭ್ಯತನ

ದಿಂದಲೇ ಇಡ್ಡನು.

ತಂದೆಯು ತೀರಿದ ಮೇಲೆ ನಾನಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ತನ್ನ ಆಶ್ರತರನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಹೊಗುವದು ಜಡಪಾಗಹೆತ್ತಿತು. ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಧೋರಣೆಯಿಂದ ಅವನು ತುಂಬಾ ಕೆಷ್ಟುಕೊಳ್ಳಿಂಬಾದನು. ಬಾಜಿರಾಯನು ತೀರಿದ ಕೂಡತೆ ನಾನಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಅನೇಕ ಕಟ್ಟು ಶನ್ಯಭವಗಳು ಬರತೊಡಗಿದವೇ. ತಂದೆಯ ದಿನಕರ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸುವಾಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಆನೆ, ಒಂಟಿ, ಚಿನ್ನ, ಮುತ್ತುರತ್ನಗಳು ಮತ್ತು ಭೂಮಿ ಹೀಗೆ ಖದು ಮುಖ್ಯ ಮಹಾದಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ದಾಸವಾಡಲು ತನ್ನೆಡಗೆ ಭೂಮಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಾನಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಪೇಶವೆ ಸರದಾರರಾದ ಶ್ರೀ. ರಘುನಾಥರಾವ ವಿಂಚೂರಕರರು ಪೇಶೈಯವರಿಂದಲೇ ಇನಾಮಾಗಿ ಬಂಡ ಇಂಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದವ್ಯಾದಾಸವಾಡಿವೆಂದು ನಾನಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ವಿನಂತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ನಾನಾನ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರೆಂಡಿಯಿತು. ಪೇಶ್ವಾಯಿಯನ್ನೇ ಎತ್ತಿಹಾಕಿದ ಅನೇಕ ಇಂಗ್ಲೀಷರೂ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಆವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೂ ಚಕಾರ ಕಬ್ಬಿನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ. (ಸೇನ ೧೩೫-೧೬)

ಅಜಿಮುಲ್ಲಾ ಖಾನ ಎಂಬ ತನ್ನ ಓವೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಬಲ್ಲ ಮಿತ್ರನನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಂಡಿಗೆ ಕಳಿಸಿ ಕಂಪನಿಗೆ ಸೆನ್ಯನ ಬಗ್ಗೆ ಆಷೀರು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಅವನೇ ಆ ಪ್ರಯತ್ನಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಫಲವಾದವು; ಅವನ ಹೃದಯವು ಕಲ್ಲಾಯಿತು.

ಬಾಜಿರಾಯನೂ ಅವನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಜನರಾ ಪ್ರಿಟಿ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿರಲ್ಲಿ. ಬಾಜಿರಾಯನು ತೀರಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಫಟ್ಟಿವರಿ ಗಲಿಜಿರಲ್ಲಿ ಈ ವಿಶೇಷ ಹಕ್ಕನ್ನು ರದ್ದುಗೊಳಿಸಲಾಯಿತು. ನಾನಾಸಾಹೇಬನನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ನಾಗರಿಕರ ದಜ್ಞೆಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಂಡಾಯಿತು.

ಬಾಜಿರಾಯನೆ ಮೊಹರನ್ನು ನಾನಾ ತನ್ನ ಪತ್ರಪ್ರಯವದಾರಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಬಿರೂರಿನ ಕರ್ಮಾಶಾಲನು ವಿಧಿಸಿದನು. ಕೂಡಲೇ ನಾನಾಸಾಹೇಬನು “ಪೇಶೈ ಬಹುದೂರ್” ಎಂಬ ಹೊಸದೊಂದು ಮೊಹರನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದನು; ಆದಕ್ಕೂ ಕರ್ಮಾಶಾಲನು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. “ಶ್ರೀಮಾನ್ ನಾನಾ ಧೋರಂಡೋಪಂತ ಬಹುದೂರ್” ಎಂಬ ಮೊಹರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗಿಸಲು ಸಮೃತಿಸಲಾಯಿತು. (ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಸೇನ ೧೩೫-೧೬).

ಹೀಗೆ ನಾನಾ ಸಾಹೇಬನು ಅನೇಕ ಆವಶ್ಯಕಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗಿ ಇಂಗ್ಲೆಸ್‌
ವರ ಕಡುವೈರಿಯಾದನು.

ತಂಜಾವರ

ತಂಜಾವರದ ಕಢಿಯೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂತಾಪಕರವಾಗಿದೆ. ಈ ರಾಜ್ಯ
ವನ್ನು ಭಕ್ತಪತಿ ಶಿವಾಜಿಯ ತಂದೆಯಾದ ಶಹಾಜಯು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದ್ದ
ಈ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಯಾವ ಅಧಿಕಾರವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಗಳಿಗಳಲ್ಲಿ
ಕೊನೆಯ ಶಿವಾಜಿ ನುಹಾರಾಜನು ಗಂಡುಸಂತತಿಯಿಲ್ಲದೆ ತೀರಿಕೊಂಡನು.
ನುಹಾರಾಜನಿಗೆ ಓರ್ವ ಮಗಳಿದ್ದ ಅವಳಿಗೆ ಪಟ್ಟವಾಗಪೇಕೆಂದು ಅಲ್ಲಿಯ
ರಿಸಿಡೆಂಟ್‌ಸಾಹೇಬರು ಶಿಫಾರಸು ಸಹ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಡಾಲಹೋಸಿಗೆ ರಾಜ್ಯ
ವನ್ನು ಖಾಲಸಾ ಮಾಡಲು ಒಂದು ನೇನ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಗಳಿಗಳಲ್ಲಿ ತಂಜಾ
ವರದ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಓರ್ವ ರಾಣಿಯು ಇದ್ದಳಿಂಬ ಆಧಾರವನ್ನು
ತೋರಿಸಿದರೂ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರವು ಅದನ್ನು ಮಾನ್ಯಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಇದೇ
ವರ್ಷ ಅಕ್ಷಯೇಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ತಂಜಾವರ ಮತ್ತು ಆಶಾರಟಗಳಿರಡನ್ನೂ
ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಮಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇವೆಡೆ ನೂಡಿಬಿಡಲಾಯಿತು. ತೀರಿಕೊಂಡ
ಶಿವಾಜಿ ನುಹಾರಾಜರ ವಿಧನಾ ರಾಣಿ ಶಾಮಾಜ್ಞಿಬಾಯಿಯು ಮಂಡಾರ
ಹೈಕೋರ್ಟ್‌ಗೆ ದಾವೆ ಮಾಡಿವರೆ ಹೈಕೋರ್ಟ್‌ ಶಾಮಾಜ್ಞಿಬಾಯಿಗೆ ಅನು
ಕೂಲವಾದ ತೀವೆನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿತು! ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರವು ಸ್ವಿಷ್ಟ ಕೌನ್ಸಿಲಿಗೆ
ಅಂತರಿ ಮಾಡಲು ಸರಕಾರದ ಈ ಸೇವೆಡೆಯು “ರಾಜಕೃತಿ”
(An Act of State) ಯಾಗಿದ್ದ ಮಾಲಕ ಕೌರ್ಟ್‌ಗೆ ಕೈಹಾಕಲು ಆಧಿಕಾ
ರವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೀರ್ಪಾಯಿತು. ರಾಣಿಯು ರಾಜ್ಯ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಆದೆ ಸ್ವಿ
ಷ್ಟ ಕೌನ್ಸಿಲಿನವರು ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ತೀವೆನಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದ ಈ ಕೃತಿ
ಯನ್ನು “ತಂಜಾವರದ ಲಾಟೆ” ಎಂದು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ನಾಗಪೂರ

ಹೀಗೆಯೇ ಅನ್ಯಾಯದ ಮೇಲೆ ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿ ಗಳಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಗಪೂರ
ಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನೂ ಡಾಲಹೋಸಿಯು ಎತ್ತಿ ಹಾಕಿದನು. ನಾಗಪೂರದಲ್ಲಿ ಆಗ
ಭೋಸೆಲೆ ರಾಜಮನೆತನದವರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಬ್ರಿಟಿಷರೊಡನೆ ಮೊದಲಿ

ನಿಂದಲೂ ಇವರ ಸ್ನೇಹವು ಹಿತೇಷವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಏಷಣರಲ್ಲಿ ಮೂರೆನೆಯ ರಾಘೋಜಿಯ ಅಂತವಾಯಿತು. ಅವನಿಗೆ ಓರ್ನೆ ಪತ್ರಕಷ್ಟುತ್ರಸ್ಥಿತಿ ದೂಡಾಲಹೌಸಿಯು ಇವನನ್ನು ವಾಸ್ಯ ಮಾಡಬೇ ಹಂಸ್ತನನ್ನು ಯಾಲಸಾ ಮಾಡುವ ತಜ್ಞೆಯನ್ನು ಗಳ್ಳಿ ಜೀವಿತದಲ್ಲಿ ಈ ಸೆಯ ದಿನ ಹೊದಿಸಿದನು.

ಮೊದಲಿನ ಇನ್ವಾಯಿಗಳು ಒತ್ತುಟ್ಟಿಗಿರಲ್ಲ. ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮಹಿಲೆಯರು ಅರಸುಮನೆತನದ ಪಾಸಿಗಿ ಅಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಯನ್ನು ಸಹ ಜಪ್ತ ಮಾಡಬಿಟ್ಟರು! ರಾಣಿಯರ ಸ್ತ್ರೀಧನವನ್ನು ಸಹ ಕಿರುಕೊಂಡರು. ಲಕ್ಷ್ಮಾಂತರ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಅಭರಣಗಳನ್ನು ಮುಕ್ತ-ರತ್ನಗಳನ್ನು ಕಲಕತ್ತೆ ಪೇಟಗೆ ಸಾಗಿಸಿ ಲಿಲಾವು ಮಾಡಿಸಿದರು! ಕಿರುವು ಅಭರಣಗಳು ಸೇರವಾಗಿ ವಿಲಾಯತಿಗೆ ಹೊಂದವು!

ರಾಣಿ ಬಾಕಾಬಾಯಿ ಎಂಬ ಹಿರಿಯ ರಾಣಿಗೆ ತುಂಬಾ ವ್ಯಾಸನವಾಯಿತು. ಅರಮನೆಯ ಖುಚಿ-ಮೇಜುಗಳಿಗೆ ಕೃಹಜ್ಜಿದರೆ ನಾನು ಅರಮನೆಗೆ ಕೊಳ್ಳಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೇ ಎಂದು ಬೆದರಿಕೆ ಹಾಕಿದ್ದೇ. ಆದರೂ ಆವಳ ಆಟವು ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಖುಚಿ-ಮೇಜುಗಳ ಲಿಲಾವು ನಡೆದೇಬಿಟ್ಟಿತು. ಉಟ್ಟಿವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ಭೋಸಲೆ ಅರಸುಮನೆತನದವರು ಅರಸನೆ ಬಿಟ್ಟು ಮೊರಡಬೇಕಾಯಿತು. “ಸೀತಾಬಾಲ್ಯ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭೋಸಲೆ ಅರಸರ ಆನ್, ಕುದುರೆ, ಒಂಟಿ, ದನಕರ ಮೊದಲಾದವು ಲಿಲಾವು ಮಾಡಲಾದವು. ಏದರಿಂದ ಆರುನೂರರ ಪರಿಗೆ ಆನೆಗಳು, ಒಂಟಿಗಳು, ಕುದುರೆಗಳು, ಎತ್ತುಗಳು ಲಿಲಾನಿಗೆ ಬಂದವು. ಒಂದು ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಬೆಲೆಬರುವ ದನಕರುಗಳನ್ನು ಏದು ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಆಂದರೆ ಅವುಗಳ ಮಾಂಸದ ಕಿನ್ಮತಿಗೆ ಮಾರಲ್ಪಿಟ್ಟವು. ರಾಜ್ಯಹಾನಿಗಂತಲೂ ಈ ಜಾಹೀರ ಲಿಲಾನಿಂದ ರಾಜರಿಗೂ ಪ್ರಜರಿಗೂ ಸಹಿಸಲಾರದವ್ಯು ಅವನಾನ ನೋವುಗಳಾದವು.” (Kavye, Vol. I P. 60-61).

ರೂಪಾಂಸಿ

ರೂಪಾಂಸಿ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಹಾಡೂ ಹೀಗೇ ಆಯಿತು. ರಾಣಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬಾಯಿಯ ಅತುಲ ಪರಾಕ್ರಸುದಿಂದಲ್ಲದೆ ಇದುವರಿಗೆ ರೂಪಾಂಸಿಯ ಹೇಸರು ಕೊಡ ಉಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೇನೂ. ಒಮ್ಮೆ ನಿರೂಪಿ ಹೊಂದಿ ಬ್ರಿಟಿಶರ ಅನ್ವಾಯದಿಂದ ಸಂತಪ್ತಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯು ಬ್ರಿಟಿಶರ ಕಡುವೈರಿ

ಯಾಗಿ ಕಾಮತ್ತು ರಜರಂಗದಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡಿದೆಂ್ಬು. ಬ್ರಿಬಾರೀಯ ಮೆಸರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಹ ಕೀರ್ತಿ ತಂಡು ಇಂದಿಗೂ ಬೆಂಗಳ್ತಿತ್ತದೆ. ಅವರು ನಿರ್ಮಲ ಚರಿತ್ರೆ, ಅವಾರ ಕ್ವಾತ್ರತೀರ್ಥ, ಯುವರ್ಜದಲ್ಲಿ ಇವಕು ಪ್ರಪಂಚಿನ ಕೌರ್ಯ ಸಾಹಸಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೆ ರಾಣಿಯ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆದಲ್ಲಿದ್ದ ಆಳವಾದ ಸುಪ್ತಿ ಶಕ್ತಿ ಕಷ್ಟನಷ್ಟಗಳಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತು ಆರ್ಥಿಕಿಂದ ಆವಶ್ಯಕಿಸಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ರುಂಬಾಂಸಿಯು ಬುಂದೇಲಖಂಡದ ಬಿಕ್ಕು ಸಂಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಮೊದಲ ನೇಯ ಪೇಶ್ವ ಬಾಜಿರಾಯನು ಇದನ್ನು ಭಕ್ತಿಸಾಲ ಅರೆಸರಿಂದ ಇನಾಮಾಗಿ ಪಡೆದಿದ್ದನು; ಇಲ್ಲಿ ನೀವಲಕರ ಎಂಬ ಸರದಾರರ ಮನ್ತಃಕಣಿತ್ತು. ಇವರೂ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆ. ಗುಳಿಗೆ ಸುಮಾರಿಗೆ ಗಂಗಾಧರರಾವ ಎಂಬುವನನು ರುಂಬಾಂಸಿಯ ರಾಜನಾದನು. ಪೇಶ್ವಾಯಿಯ ಶಿಕ್ಷಾಲಕ್ಷ್ಯದನೇ ರುಂಬಾಂಸಿಯು ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ಮಾಂಡಲೀಕೆ ಸಂಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದೇರೂ ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದೊಡನೆ ರುಂಬಾಂಸಿಯವರು ವಿಶೇಷ ಸ್ವೀಕಾರಕನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸಿದ್ದರು. ಬುಂದೇಲಖಂಡದಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಆಸ್ವದ ಕೊಟ್ಟಿನರೆ ರುಂಬಾಂಸಿ ರಾಜರು.

ಗುಳಿಗೆ ಗಂಗಾಧರರಾಯನು ಪಟ್ಟಿಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ರುಂಬಾಂಸಿ ಸಂಸ್ಥಾನವು ಅನ್ಯವಸ್ಥಿತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಮೊದಲನೆ ಕೆಲವು ರಾಜರ ಮಂದಿಸಿಂದಲೂ ಕಂಪನಿಯ ಸೈನ್ಯದ ಖಚಣನ್ನು ಹಿಡಿದೂ ರುಂಬಾಂಸಿಯು ಬಡವಾಗುತ್ತ ಸಡೆ ದಿತ್ತು. ಗಂಗಾಧರರಾಯನು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಉಚಿತ ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಹಿತ್ತಿದನು. ಇವನೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸರ್ಕಾರೀಡ್ಕು ಸಂಸ್ಥಾತಪ್ಪಿಸುತ್ತ ಗೆ ಲೈಬ್ರರಿ ಸಿನ್ಮಾಣವಾಗಿತ್ತು. ಗಂಗಾಧರರಾಯನು ಪಟ್ಟಿಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯು ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಆರೇಳು ಶಿಂಗಳಗಳಾಗಿರ ಬೇಕು. ಅವರು ಗುಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದ ಸಿಜವಿದ್ದರೆ ಲಗ್ಗುದ ಕೂಲಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಗೆ ಕೇವಲ ಎಂಬೆ ವರ್ಷಗಳಾಗಿರಬೇಕು. ಗಂಗಾಧರರಾಯ ನಿಗೆ ಅಗಲೆ ಇಳಿವಯನ್ನು. ಆದರೂ ಮೊದಲನೆಯ ದಂಡತೆಗೆ ಪುಕ್ಕಳಾಗಲ್ಲಿವೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದು.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು ನೊರೊಪಂತ ತಾಂಬೆ. ಇವರು ಕರಾಡಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು. ಎರಡನೆಯ ಬಾಜಿರಾಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಡ ಮನೆತನವಿದು; ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯ ತವರುನನೆ ಹೆಸರು ಮಣಿಕಣಿಕಾ

లందిత్తు; సల్గెయిండ మస్వబాయి ఎవుడు కట్టయుట్రిద్దుచు. లక్ష్మీ బాయియు తన్న బాల్పుపస్నే బ్రహ్మావైప్పు కట్టయుట్రించు కట్టయుట్రించు ఆగె ఉల్లి నాన్నాసామేచి మంక్రు త్రాత్రు క్రోషే జ్ఞాపేండు మేఘాత్రుచు. మనూబాయి బాల్పుదించులూ ఊస్సేయుం దిట్టుంగు ఇన్నాచు. క్రుపుచే హత్తువచు, బయల్లి ఆభిపూటిగణు ఎంచు తిప్పగే ఇంపు ఆశక్తి యుత్తు.

గల్లగా రల్లి లక్ష్మీ బ్రహ్మబాయిగే ఒండు గండుముగు చుట్టు తు. ఆచచే తిము ఎండు ముందు తింగళల్లి తిరికొండితు. గల్లగు రల్లి గంగాధుర రాయన ప్రకృతియు ఆస్వస్థవాయితు. ఆగే మేజర ఎల్సా ఎంబ పను చుంపాంసియు రేసిడేంటసు మంచు మేజరు మాలశను ఎంబచును బుండేలఖండదల్లి గపస్ఫర జన్మరల్లిత ఏజంటసు ఆగిచ్చుచు. శ్రుష్టినా మాటినా ఎంబవను చుంపాంసియల్లి కంపసియు సేనా పతియాగిచ్చును. గంగాధురరాయను ఆస్వస్థతెయిండ అధిరేనాగలు మంరణద ముండిసి దిన మేజర ఎల్సా మత్తు శ్యాష్టునా మాటినా ఇవర సముద్రము నేవెల శర మనితసదవనై ఆగిచ్చు ఐదు వషాద దామోదర ఎంబ చుండుగనెన్ను దక్కుక మాడికొండసు. సోవెంబర అం, గంగా సేయ ఇస్ట్రియు దిన దక్కుక విధానపై శాస్త్రోక్తవాగి సాంగవాయితు. గంగాధురరాయను కంపనిసరశారక్కే ఒండు పత్రవన్ను బరెదు, దామోదరను చుంపాంసియు పట్టుక్కే పారసాదారసేందూ లక్ష్మీ బ్రాయి ఆవన సంరక్షిక రాజమాణీయుడూ ఆదరల్లి ఉల్లేఖిసి, రేసిడేంటసాహేబర క్షేయల్లి కొట్టు నురుదిన ఇంటోక త్వాగమాడిచును.

రేసిడేంటను దక్కుకవు మాస్యవాగి దామోదరసిగే రాజ్యవ సడియచేండు శిఫారసువాడిచును. డాలకోసిగే ఇదొండు ఆపూర్వ సంధియాగిత్తు. బుండేలఖండద ఇతర సంస్కృత నగళాద దాతియాంభార వోదలాద సంస్కృత నగళల్లి నడిద దక్కుకగళన్ను కంపనిసరశారపు మాస్యవాడిత్తు. చుంపాంసియు ఆ సంస్కృత నగళంతే యావాగలు స్ఫుతంక్రవాగిరలే ఇల్లవెందు డాలయోసియు హట్టిడిదను. సుత్తుల్సి బ్రిటిశ ప్రదేశగళిగే చుంపాంసియు విలయన అనుకూలనిత్తు. యాఁ

ಸಲಹೆಸಾಚನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದೆ ಡಾಲಹೋಸಿಯು ಮಾಚೆ ಗರಣ್ಯರಲ್ಲಿ ರುಂಬಂಸಿಯನ್ನು ಖಾಲಸಾ ಮಾಡಿಯೇ ಬಿಟ್ಟುನು.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಗೆ ಅಶಿಶಯ ವ್ಯಘಿಯಾಯಿತು. ರೆಸ್ಡೆಂಟ್ಸು ಒಂದು ಸ್ತ್ರೀನಸರಕಾರದ ಹುಕುಮನ್ನು ಶೋರಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ರಾಜೀಯ ಕಣ್ಣಿಲ್ಲಿ ನೀರು ಹೆರಿಯಹತ್ತಿತು. ಗದ್ದದಿತ ಕುತ್ತಿದಿಂದ “ನನ್ನ ಚೂಂಗಿ ಓಡಲಾಗೆ” ಎಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಉದ್ದಾರ ತಿಗೆದಳೆಂತೆ! ಅರವತ್ತು ಸಾವಿರ ಹೂಣಾಯಿ ಖಚುವಾಡಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯು ಉಪೇಕ್ಷಿತಂತ್ರ ಬಾಧಾನೆಜ್ಞ ಎಂಬ ಪಕ್ಷ ನನ್ನು ಇಂಗ್ಲಂಡಿಗೆ ಕಳಿಸಿ ಡೈರೆಕ್ಟರ ಮಂಡಳಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟೇ ಮಾಡಬೇಕು; ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಲ್ಲಿ.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯು ಎಳ್ಳವನ್ನೂ ಶಾಂತತೆಯಂದ ಸಮಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅವಳಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಆರುಸಾನಿರ ರೈಪಾಯಿಗಳ ಪನ್ಮುಕ್ಕಿನ ಕೊಟ್ಟಿರು. ಆದರೆ ಅವಳ ಅಶ್ರಿತರ ಸಂಪ್ರೇಯು ಬಂಡಿದ್ದ ಮೂರಕ ಗಾರವ ದಿಂದ ಬಾಳುವದು ಅವಳಿಗೆ ಕರಿಣವಾಯಿತು. ಕೋಟಿಯನ್ನು ಘಾಲಿ ಮಾಡಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯು ಉರಳಿಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಪಾಡೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಿಸಡೀಕಾಯಿತು. ರುಂಬಂಸಿಯ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡಿ ಕೋಟಿಯನ್ನು ಧಾರಾಲ ಸೃಷ್ಟಿದ ಇನೆಯ ಕಾಲಿಳಳಕ್ಕೆ ಒಷ್ಟಿಸಲಾಯಿತು.

ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ರುಂಬಂಸಿರಾಜಮನೆತನಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಆವಶ್ಯಕಾದವು. “ಮರಣಕಾಲಕ್ಕೆ ಗಂಗಾಧರರಾಯನ ತಿಂಡೋರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಆರು ಲಕ್ಷ್ಯ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಅಲ್ಪವಯಿ ದಾಮೋದರನ ಪರವಾಗಿ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಖಾತೆಗೆ ಕಂಪನಿಯು ಜಮಾಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೊನೆವರೆಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಗೆ ಕೊಡಲೇ ಇಲ್ಲ. ನೇವಲಕರರ ಕುಲದೇವತೆಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವ ಸ್ಥಾನದ ಜಹಾಗೀರ ಹೆಚ್ಚಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಖಾಲಸಾ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು! ರಾಜೀಯು ಮೊದಲು ಹೊಟ್ಟಿಗಳಣವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರು. ನಂತರ ಸಿರುಪಾಯಿಳಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸರಕಾರವು ದಿವಂಗತ ಗಂಗಾಧರರಾಯನ ಯಾವಡೀ ಹಿಂದಿನ ಸಾಲದ ಕಂತುಗಳನ್ನು ಮುರಿದು ಬಾಕಿ ಹೆಣವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಗೆ ಮಂಟ್ಪ ಸಹಿತಿತು! ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯು ಪ್ರತಿಬಂಧ ಮಾಡಿದ್ದ ಗೋಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರವು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿತು. ದಾಮೋದರನ ಉಪನೆಯನದ ಸಲುವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯು ಒಂದು ಲಕ್ಷ್ಯ ದೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು

ಕೇಳಲು ರಾಣ್ವಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಜಾವೀನುಗಳನ್ನು ಕೇಳಲಾಯಿತು ! ”
(ಸೇನ : ಶಾಂತಿ).

ರಣಜಿತಸಿಂಗ್

ಪಂಚಾಬದ ಸಿಂಹಸೀಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಡಿದೆ ರಣಜಿತಸಿಂಗನು ಅತ್ಯಂತ ಬಲಾಘ್ಯನಿರ್ದ್ವಿ ಪಂಚಾಬ ಮತ್ತು ವಾಯವ್ಯ ಪ್ರಾರಂತಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೊರಿನ್‌ನ್ನು ಮುಸಲ್‌ಭಾಸರನ್ನು ತಲೆ ಎತ್ತಿಗೊಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಮುಸಲ್‌ಭಾಸರ ಬಗ್ಗೆ ಅವನಲ್ಲಿರುವ ವೈರದ ಮೂಲಕ ಕಂಪನಿಸರ್ಕಾರದ ಕೊಡ ಕೊನೆಯನರ್ಗೂ ಸ್ನೇಹದಿಂದಲೇ ಇದ್ದನು. ರಣಜಿತಸಿಂಗನು .೭೨-೬-೧೯೫೯ನೇಯ ದಿನ ಮರಣಹೊಂದಿದಾಗ ಅವನ ಪಶ್ಚಿಮ ಮಹಾರಾಜೆ ಜಿಂದಾ ಹಾಗೂ ಚಿಕ್ಕ ಆಲ್ವಾಯಿ ಪ್ರತ್ನಾದ ದಿಲೀಪಸಿಂಗ್ ಇವರಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೊರಿ ಮೇಲೆ ವಿಶೇಷ ವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದಿತು.

ರಣಜಿತಸಿಂಗನು ಮರಣಹೊಂದಿದೊಡನೆ ಅವನ ಸರದಾರರಲ್ಲಿ ಒಳಜಗಲ್ ಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾದವು. ಈ ಒಳಜಗಲ್‌ಗಳ ಪೂರ್ವ ಲಾಭವು ಇಂಗ್ಲೊರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತು. ದಿಲೀಪಸಿಂಗನ ಪಾಲಕರನ್ನಾಗಿ ಇಂಗ್ಲೊರಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವೇ ನಿಯನ್ಮಿಸಿಕೊಂಡರು. ತೇಜಸಿಂಗ್ ಹಾಗೂ ಲಾಲಸಿಂಗ್ ಎಂಬ ಈವರು ಸೀರಿ ಸರದಾರರನ್ನು ಕೂಡಿ ಇಂಗ್ಲೊರಿ ಉಳಿದವರ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಸೋಲಿಸಿದರು. ಈ ಯುದ್ಧದ ಎಲ್ಲ ಖಚಿತನ್ನೂ ದಿಲೀಪಸಿಂಗನಿಗೆ ಕೊಡ ಹಚ್ಚಿದರು. ಸತ್ಲಜ ಹಾಗೂ ರಾವಿ ನದಿಗಳ ನಡುವಿನ ಪ್ರದೇಶನ್ನು ಕಂಪನಿ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಚೋಡಿಸಲಾಯಿತು. ರಣಜಿತಸಿಂಗನು ಇ ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿ ಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೊಗಿದ್ದನು. ಮುಂದೆ ನಡೆದ ಒಳಜಗಲ್‌ಗಳ ಮೂಲಕ ಕೆಲಕಾಲದ ನಂತರ ಇಂ ಲಕ್ಷ್ಯ ರೂಪಾಯಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಅವನ ಖಚಾನೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿದ್ದವು ! ಯುದ್ಧದ ಖಚಿತಂದು ಇಂಗ್ಲೊರಿ ದಿಲೀಪಸಿಂಗನ ಖಚಾನೆಯಂದ ಈ ಖವತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಯ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನೂ ಎತ್ತಿಹಾಕಿದರು. ಒಟ್ಟು ಒಂದೂವರೆ ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಯುದ್ಧದ ಖಚಿತನ್ನು ದಿಲೀಪಸಿಂಗನ ಮೇಲೆ ಹೇರಲಾಗತ್ತು. ಉಳಿದ ಒಂದು ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಸಲುವಾಗಿ ಕಾಶ್ಮೀರವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಸುಲಾಬಸಿಂಗ್ ಎಂಬ ಹಿಂದು ಸರದಾರನಿಗೆ ಮಾರಿ ಬಿಡುಳಾಯಿತು. ಕಾಶ್ಮೀರವು ಅದುವರೆಗೆ ರಣಜಿತಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು

ಗುಲಾಬಗಿಂಗನು ಆವನ ಸರದಾರನಾಗಿದ್ದನು.

ಹೀಗೆ ದಿಲೀಪನ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸೀರಿ ರಾಜ್ಯಪು ಒಡೆಮಾಡ್ಯಾಗ್ಯಾತ್ಮ. ಮುಂದೆ ದಿಲೀಪಗಿಂಗನ ತಾಯಿ ರಾಣಿ ಜಿಂದಾ ಮತ್ತು ಆವನ ವಾಲಕರಾದ ರೀಸಿಡೆಂಟ್ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಕೂಡಿ ನಡೆಯುದಾಯಿತು. ಕಾಶ್ಮೀರನ್ನು ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಮಾರಿದ್ದು ರಾಣಿಗೆ ತೆಂಬೂ ಪ್ರಸನ್ನಾಗಿತ್ತು. ತಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ರಾಣಿಸಾಡೇಬಳ್ಳು ಆಸಂತುಕ್ಕಾಡಿದ್ದು ರೀಡೆಂಟ್ ಸರಾಫ್ರೆಡರಿಕ್ ಕೇರಿ. ಇವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದಿರಲ್ಲಿ. ಸಾವಕಾರಾಗಿ ಜೀವಾರಾಣಿಯ ನಿರುದ್ದ ಆವನು ಪುರಾವೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡ್ಯತ್ತಿರಿಸು. ರಾಣಿ ಇಂದಾ ಇವಳಿ ಸೀರಿ ಸಿಂಹಾಸನದ ವಿರುದ್ದ ಒಳಂಬು ನಡೆಸಿರುವುದು ಅಂತೋಽವನ್ನು ಆವಳ ಮೇಲೆ ಸಿದ್ಧವಡಿಸಿ ರೀಡೆಂಟನು ರಾಣಿ ಜಿಂದಾಳ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಕೊಡುವುದ್ದಿನ್ನು.

ರಣಜಿತ್ಸಿಂಗನ ವೀರಪತ್ರಿಯ ಕೈದಿನಿಂದ ಪಂಚಾಯಕ್ಕೆಲ್ಲ ಸಂತುಷ್ಟಿ ವಾಯಿತು. ಸ್ವೀನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹ ಆಸಂತೋಽವಪು ದರಡಿತು. ಆದರೆ ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರವು ಪಂಚಾಬ ಸಿಂಹಾಸನದ ಪರವಾಗಿ ಕಾರಭಾರವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಮೂಲಕ ಸೀರಿರಿಗೆ ಬಂಡು ಹೊಡುವದು ಶಕ್ಯವಾಗಲ್ಲಿ. ಜೀವಾರಾಣಿಯು ಬಗ್ಗೆ ಪಂಚಾಬದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯೇಂತ ಪೂಜ್ಯಭಾವನೆಯಿದ್ದ ಮೂಲಕ ಆವಳನ್ನು ಪಂಚಾಬದಿಂದ ಬಾರಾಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಇತ್ತೀರೆ ದೀರ್ಘಸಂಸ್ಕಾರ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಸುಭೇದಾರ ಭತ್ರಸಿಂಹ ಎಂಬ ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಟು ಸರದಾರನ ಮಗಳನ್ನು ದಿಲೀಪಗಿಂಗನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿ, ಮಂದುವೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಸೂಚನೆಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಕಲ್ಪಿಸಾಕಿದರು. ಆರಸು ಮತ್ತು ಸರದಾರರಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕವಾದರೆ ತಮಗೆ ಗಂಡಾಂತರ, ಎಂಬುದೇ ಆವರ ಮರುಖ್ಯೇರ ವಾಗಿದ್ದಿತು.

ಇದರಿಂದ ಸರದಾರ ಭತ್ರಸಿಂಹನೂ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಯಾಡನು. ಭತ್ರಸಿಂಹನ ಮೇಲೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ವಕ್ರದೃಷ್ಟಿಯೂ ಬಿದ್ದಿತು. ಕಾಶ್ಮೀರ ಆಖಿಬಟ್ಟು ಎಂಬ ಸೇನಾಪತಿಯು ಆಗ ರೀಸಿಡೆಂಟನ ಸೀರವಿಗೆದೂ ಘಾಷಾ ಅವನು ಭತ್ರಸಿಂಹನ ಆವನಾನನ್ನಾಡಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಒಮ್ಮೆ ಭತ್ತರಸಿಂಹನು ತನ್ನ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಮುಲ್ತಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಹೆಚ್ಚಾರಾ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆಯಬಟ್ಟಾನು ಆ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡನಿಲ್ಲಲು ಕೆಲವು ಮುನ್ಸಿಲಾನ್ ನಾಗರಿಕರಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹನ ಕೊಟ್ಟಿನು. ಭತ್ತರಸಿಂಹನು ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾನೋರಾ ಎಂಬ ಆಮೇರಿಕನ್ನನು ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಮುನ್ಸಿಲಾನ್ರು ಅಡ್ಡಬರಲು ಆವರನ್ನು ಚೆದುರಿಸಲು ಭತ್ತರಸಿಂಹನು ಮಾಡಿದ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕಾನೋರನು ಪಾಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸೀಮೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಭತ್ತರಸಿಂಹನು ಆಚ್ಚಾ ವಾಲನೆ ಮಾಡಲು ಮುಂದೆ ಬಂದರು. ಕೂಡಲೇ ಕಾನೋರನು ಓವರ್ ಸೀಮೆನನ್ನು ಖಚಿತಿಂದಿಲ್ಲಾ ಮತ್ತು ಈವರೆನ್ನು ಪಿಸ್ತ್ರೋಲಿಸಿಂದಿಲ್ಲಾ ಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿನು! ಕೆರಳಿದ ಸೀಮಿರು ಕೂಡಲೇ ತಮ್ಮ ಆಮೇರಿಕನ್ ಸೀನಾ ಪತಿಯನ್ನು ತುಂಡುಮಾಡಬಿಟ್ಟಿರು !! ಈ ಎಲ್ಲ ದುಷ್ಪಟಿನೆಯ ಆರೋಪ ನನ್ನ ಭತ್ತರಸಿಂಹನು ಮೇಲೆಯೇ ಹೊರಿಸಲಾಯಿತು. ಅನನ್ ಸುಭೇದಾರಿಯು ಜವ್ವಾಯಿತು. ಭತ್ತರಸಿಂಹನೆ ಮಗನಾದ ಶೀರಸಿಂಹನೂ ತಂಡಿಗಾದ ಆವ ಮಾನದಿಂದ ಬಹೆಳ ಕುಸಿತನಾಗಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರ್ ವಿರುದ್ಧ ಯುದ್ಧ ಸಾರಿದನು. ಆದರೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ದಿಲೀಪಸಿಂಗನ ಶಾರೆಭಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಮೂಲಕ ಕೆಲವು ರಾಜನಿಷ್ಟು ಸರದಾರರು ಇಂಗ್ಲೀಷರನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡರು. ಹೀಗೆ ಸೀಮೆ ಸರದಾರರಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಣಗಳಾದವು. ಗೆಳ್ಳು ಜನೆವರಿಯಲ್ಲಿ ಚಿಲಿಯನ್ನಾಲಾಡಲ್ಲಿ ಸೀಮಿರು ಅತಿಶಯ ಶಾರ್ಯದಿಂದ ಶಾದಿದ ಮೂಲಕ ಯುದ್ಧವು ನಿಷಾರ್ಯಕವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಫೆಬ್ರುವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಂದ ಸೀಮಿರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪರಾಭವವಾಯಿತು.

ಆನ್ಯಾಯವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿಯಲಿಲ್ಲ. ಸೀಮೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸುಂಗಲು ಇಡೀ ಸಂಧಿಯೆಂದು ಡಾಲಹೌಸಿಯು ಹೊಂಚುಹಾಕಿದನು. ಗೆಳ್ಳು ಮಾರ್ಚ್ ಇಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸೀಮಿರ ಕೊನೆಯ ದಬಾರಾವು ಲಾಕೋರಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿತು. ರಣಜಿತಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಖಾಲಸಾ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಫೂರ್ಜೆಸೆಯನ್ನು ದರಬಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಡಾಲಹೌಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದರೆ ! ದಂಧನಾಲ್ಕು ವರ್ಷದ ಬಾಲಕನಾದ ದಿಲೀಪಸಿಂಗನನ್ನು ಸಿಂಹಾಸನದಿಂದ ಆವನ ಪಾಲಕೇ ಕೆಳಗಳಿಸಿದರು ! ರಣಜಿತಸಿಂಗನ ಸರ್ವ ಸಂಪತ್ತು, ಆವನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಿಂಹಾಸನ, ಆತನ ಕಿರೀಟದಲ್ಲಿಯ ಜಗತ್ತುಸಿದ್ಧ ಕೊಳಿನೂರ ವರ್ಜ ಎಲ್ಲವೂ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ವಶವಾದವು.

“ನನ್ನ ಮರಣದ ನಂತರ ನೀವೇ ಜಾಗರೂಕರಾಗಿರದಿದ್ದ ಪಕ್ಷಪಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಪಂಚಾಬವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ” ಎಂದು ರಣಜಿತ್ಸಿಂಗನು ಒಮ್ಮೆ ತನ್ನ ಸರದಾರರನ್ನು ಲಜ್ಜೆರಿಸಿದ್ದನಂತೆ. ಅವನೆ ಭವಿಕ್ಕಾಡಿ ಕೊನೆಗೆ ಘಟಿಸಿಯೇ ಬಿಟ್ಟೆತು.

ಕುಮಾರ ದಿಲೀಪ್ಸಿಂಗನನ್ನು ಪಂಚಾಬದ ಮೂರೆಗೆ ಫ್ರೆತ್ತಿಗಡಪಲ್ಲಿ ಇದು ಲಾಯಿತು. ಅವನೆ ಖಾಸಗಿ ಆಸ್ತಿ ಆಭರಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಇತ್ತುಮಾಡಿ ಜಾಪೀರ ಲಿಲಾವು ನೂಡಲಾಯಿತು ! ಲಾಹೋರಿನಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆದ ಈ ಲಿಲಾವಿನಲ್ಲಿ ಏ ಉತ್ಸವ ರೂಪಾಯಿಗಳು ದೊರೆತವು. ದಿಲೀಪನಿಗೆ ಕೇವಲ ಇಂ ಸಾನಿರ ರೂಪಾಯಿ ಕೊಡಲಾಯಿತು. ದಿಲೀಪನು ಆವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತು ಹಡಿಸಿದ ಉ ಉತ್ಸವ ರೂಪಾಯಿಗಳ ವಣಾಶನವನ್ನು ಸಹ ಆವನಿಗೆ ಕಂಪನಿಯು ಪುರಾ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಗ್ರಾಮರಲ್ಲಿ ದಿಲೀಪನು ಇನ್ನೂ ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಆವನಿಗೆ ಕ್ರಿಸ್ತ ಧರ್ಮದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಗ್ರಾಮಲರಲ್ಲಿ ಆವನೆ ಮನಸ್ಸಿಲಿದಿದ್ದರೂ ಆವನನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಂಡಿಗೆ ಕಳಿಸಲಾಯಿತು. ಗ್ರಾಮಲರಲ್ಲಿ ದಿಲೀಪನಿಗೆ ಹೀಂದು ಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಮರಳಿಬರಲು ಆಪ್ಸಣೆ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಿಂದಾರಾಣಿಯು ತಾನೇ ಇಂಗ್ಲೀಂಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮಗನ ಮುಖ ಸೋಡಿ ಆಲ್ಲಿಯೇ ಪಾರಣ ಬಿಟ್ಟಳು. ಮುಂದೆ ದಿಲೀಪನ ವಿವಾಹವನ್ನು ಓವೆ ಅಂಗ್ಲ ಯುವತಿಯೊಡನೆ ನೂಡಲಾಯಿತು. ಮುಂದೊಮ್ಮೆ ದಿಲೀಪ್ಸಿಂಗನು ಮಾತೃಭೂತಿಯನ್ನು ಸೋಡುವ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಸ್ವದೇಶಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಆದರೆ ಭರತ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲಿಡುವದು ಅವನೆ ಹೆಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಏಡನಾದಿಂದ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಮರಳಿ ಇಂಗ್ಲೀಂಡಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದಾಲಾಯಿತು !! ಉ ಮುಂದೆ ವೃದ್ಧಾರ್ಪ್ಯದಲ್ಲಿ ರಣಜಿತ್ಸಿಂಗನ ಈ ದುಡ್ಡೆನಿ ಪ್ರತ್ಯನು ಸೀಮಿಧರ್ಮವನ್ನು ಪುನಃ ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡಿಯೇ ಪೇರಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮರಣಹೊಂದಿದನು.

2. ಭಾರತಕ್ಕೆ ಮರಳಿಹೋಗುವ ಆಶೆಯಲ್ಲವೇಂದು ಪೂರಾ ಮನಗಂಡನಂತರ ದಿಲೀಪನು ತನ್ನ ದೇಶಬಾಂಧವರಿಗೆ ಬರೆದ ಒಂದು ಪತ್ರವು ಅತ್ಯಂತ ಹೃದಯ ದ್ವಾರಕವಾಗಿದೆ. “ನಾನು ನಿಮಗೆ ಮುಖ ಹೇಗೆ ಹೋರಿಸಲಿ? ‘ಘಾಕೆಗುರುವೇ’ ಎಲ್ಲಿರ ರಕ್ಷಕ.....ಇನ್ನೂಮ್ಮೆನನ್ನು ಜನ್ಮಭೂಮಿ ಸೋಡಿ ಏಮೆಯಾದರೂ ಅತಿದೀರ್ಘನಂತೆ ಅಲಿ ಆಯುತ. ಕಳಂಗಾಂಜೆಗಳಿಗೆ ಸರ ೧೦೯

ಬೈಧದ ವಚೀದ ಅಲಿ

ಇನ್ನು ಬೈಧದಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಆನ್ಯಾಯವಾಗಿ ರಾಜರ ಮತ್ತು ಪ್ರಜರ ಮನಸ್ಸು ನೊಂದಿತೆಂಬುದನ್ನು ಸೋಡುವ. ಡಾಲಹಾಸಿಯು ಆನ್ಯಾಯದಿಂದ ನುಂಗಿದ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೈಧವೇ ಕೊನೆಯದು ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡದು; ಬೈಧವು ಅತ್ಯಂತ ಫಲವತ್ತಾದ ರಾಜ್ಯ. ಗಳಾಗಿ ಪಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನವಾಬ ವಚೀದ ಅಲಿಯನ್ನು ಪದಚ್ಯುತಗೊಳಿಸಿ ಬೈಧವನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಪಾರಂತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಆನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಬೈಧದಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಾಯಿತು. ಸಿಪಾಯಿ ಬಂಡಾಯವು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮತ್ತು ಜನತೆಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಯುಧಾವಾಗಿ ಮಾರ್ಚಿಸಿದ್ದರೆ ಅದು ಬೈಧದಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದು ಇತ್ತೀಚೆಗಿನ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಅಯೋಧ್ಯೀಯು ತದ್ವನ ಹೊಂದಿ ಬೈಧ ಆಗಿದೆ. ಬೈರಂಗಜ್ಞೀಬನ ಮರಣದ ವರೆಗೆ ಬೈಧ ಮೋಗಲರ ಒಂದು ಸುಭೀಯಾಗಿತ್ತು. ಗಂಗಾ ಯಮುನಾ ನದಿಗಳ ನಡುವಿನ ಎಲ್ಲ ಪ್ರದೇಶವೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಈ ಸುಭೀಗೆ ಸೇರಿತ್ತು.

ಬೈಧದ ನವಾಬರು ಪಶ್ಚಿಮನ ವಂಶದವರಿದ್ದು ಮೋಗಲ ದಬ್ರಾರದ ಸರದಾರರಾಗಿದ್ದರು. ಮೋಗಲರ ಆಳಿಕೆಯು ಇಳಿಮುಖವಾಗಲು ಇವರಿಗೆ ವಚೀರ ಪದವಿಯೂ ಬೈಧದ ಸನಾಬಶಾಹಿಯೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದವು. ಇವರ ಪೂರ್ವಜನಾದ ಶಾಜಾ ಖದ್ದೆಲಾ ಎಂಬವನು ಮೋಗಲ ಬಾದಶಾಹನಾದ ಶಹಾ ಆಲಮನೊಡನೆ ಬಿಹಾರ ಸುಭೀಯ ಮೇಲೆ ಗ್ರಾಹಿತಾರ್ಥಿ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೊಗಿ

(ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದ್ದ)

ಹಂಬಲಿಸುತ್ತದೆ.....ನಿಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಅಯೋಗ್ಯನಿದ್ದೇನೆ. ನಿಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರ ಸನಾತನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕ್ರಿಷ್ಟಿಯನನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ಬೆಂದು ಈಗ ಪುನಃ ಸೀಖನಾಗಿದ್ದೇನೆ.....ನನ್ನ ಬಂಧುಗಳ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವವು ಚೆಡಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಪಾಬಿಯಾದ ನನಗೆ ಯುದಾಕದಾಚಿತ್ ಮಾತ್ರ ಭೂಮಿಯ ದರ್ಶನವಾಗುವಂತಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೋರುತ್ತದೆ. ಇಂಗ್ಲೀಷರ ರಾಜನಿತಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಏನ್ನಾದೆ ಸಲುವಾಗಿ ನನಗೆ ಪೂರ್ಣಭಲ ದೊರೆತಿತು.

ನಿಮ್ಮ ರಕ್ತಮಾಂಸಗಳಿಂದಲೇ ಜನ್ಮತಾಲಿದ
ದಿಲೀಪಸಿಂಹ”

ಪತ್ರ ಓದಿ ಯಾರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆಯಲಿಕ್ಕಾಲ್ ? ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕೊನೆಯ ವರೆಗೆ ದಯೆ ಬರಲಿಲ್ಲ.

ಕ್ಷೇತ್ರವನಿಂದ ಬಕ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಸೋತನು. ಬಿಹಾರ-ಬಂಗಾಲ—ಟಿಡಿಸಾಗಳ ದಿವಾಣಿ ಹಕ್ಕೆನ್ನು ಮೊಗೆಲ ಬಾಹೆಶಹೆನು ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ ಶೂಚಾ ಉದ್ದೋಳನು ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಹೊರತು ಯಾವೆಡೇ ಪರರಾಷ್ಟ್ರದ ಕೊಡ ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ವಾಲ್ಲವೆಂದೂ ಒಪ್ಪಂದವಾಯಿತು. ಅಂದಿನಿಂದ ಹೈದರಾಬಾದ್ ನವಾಬರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ತಿಳಿಯಿತು. ಮುಂದೆ ಹೈದರಾಬಾದ್ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸೈನ್ಸೆಸ್‌ನ್ನಿಡುವ ಪದ್ಧತಿಯು ಸುರುವಾಯಿತು. ಶೂಚಾ ಉದ್ದೋಳನ ಇಂಬ್ರೂರು ಮೊಮ್ಮೆಕ್ಕೆಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಾದಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ತಂಟೆಯಾಗಲು ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಒಬ್ಬನ ಬೆನ್ನು ಕೆಟ್ಟಿ ಮತ್ತೆ ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಸೆ ವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದರು. ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ತಿಳಿ ಸರ್ವಾಯಿಂದ ನವಾಬನಾಗಿದ್ದ ಸಾದತ ಅಲಿಯ ಕಡೆಯಿಂದ ೧,೩೫,೭೫,೦೦೦ ರೂಪಾಯಿ ಉತ್ಪನ್ನವಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕಂಪನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿ ಕಂಪನಿಯ ಸಲಹೆಯ ಮೇರೆಗೆ ರಾಜ್ಯವಾಳೆಲು ಒಮ್ಮೆಕೊಂಡನು.

ಮುಂದೆ ಗಲಗ್ಗಳರಲ್ಲಿ ಸಾದತ ಅಲಿಯ ಸತ್ತ ಮೇಲೆ ಗ್ರಾಹಿತ ವರಿಗೆ ಗಾದಿಗೆ ಬಂದ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ನವಾಬರು ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ಸೈನ್ಸೆನನ್ನು ತುಂಬಾ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಬಂದರು. ಗ್ರಾಹಿತರಲ್ಲಿ ವಜೀದ ಅಲಿ ಶಹಾ ಹೈದರಾಬಾದ್ ನವಾಬನಾಗಿ ಗಾದಿಗೆ ಬಂದನು. ಅತ್ತ ಡಾಲಹೌಸಿಯಾ ಒಂದುಸ್ಥಾನದ ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲ್ಲನಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದನು.

ಕಂಪನಿಯ ಕಾರಭಾರದಿಂದ ಬೇಸತ್ತ ವಜೀದ ಅಲಿಗೆ ಅಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪತೆನವು ಸುರುವಾಗಿತ್ತು. ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಅದೇ ಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಗ್ರಾಹಿತರಲ್ಲಿ ಸರ್ ಜೇಮ್ಸ್ ಹೈಟ್ರಾಮನು ಹೈದರಾಬಾದ್ ರೇಸಿಡೆಂಟನಾಗಿ ಬಂದನು. ಅಗ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ತುಂಬ ವಿವಂಚನಾ ತ್ವಕವಾಗಿತ್ತು. ವಜೀದ ಅಲಿಗೆ ಹೊರಗಿನ ಜಗತ್ತಿನ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಪುರದಿಂದ ಆವನು ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಹೈದರಾಬಾದ್ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಡಾಲಹೌಸಿಗೆ ಒಂದು ಒಕ್ಕೆ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತು. ಡೈರೆಕ್ಟರ್ ಮಂಡಳ ಮತ್ತು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರ ದಿಂದ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೈದರಾಬಾದ್ ಸೇವೆದ್ದೆ ಮಾಡುವ ಕಾಗದವನ್ನು ಜನೆವರಿ ಗ್ರಾಹಿತರಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಿದನು. ಫೆಬ್ರುವರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ಹೈಟ್ರಾಮನು ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ನಿಜಾಯವನ್ನು ವಜೀದ ಅಲಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಹೊಸ

ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಸಹಿವಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ವಜೀದ ಆಲಿ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಭರತಿ ದಬಾರ್‌ರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮುಂಡಾಸವನ್ನು ರೆಸಿಡೆಂಟ್ ಸಾಹೇಬನ ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟು, “ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಕಂಪನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ನಿಮಗೆ ಗೊತ್ತು. ನನ್ನನ್ನು ಪದಚ್ಯುತ ಮಾಡಬೇಡಿರೆಂದು ನೀವೆ ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲ್‌ರಿಗೆ ವಿನಂತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿ.” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆವನು ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಸಹಿತಾಕಲೆ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಕರಣವು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕೆಲಕತ್ತಿಗೆ ಹೋಗಿಬಂದರೂ ಉಪಯೋಗವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಛೈಥನು ಬ್ರಿಟಿಷ್‌ಪಾರಂತಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತು.

ಕಂಪನಿಯು ಕೊಡಬಂದ ಹನ್ನೆ ರಡು ಲಕ್ಷ ಪೇಸ್ ಶನವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಒಪ್ಪಂದವನ್ನೂ ವಜೀದ ಆಲಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದ್ದ ರಿಂದ ಕೆಲಕತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆವನನ್ನು ಸ್ವಾನಬಧ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಲಾಯಿತು. ವಜೀದ ಆಲಿಯು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಬೇಸತ್ತು ವಿಲಾಸದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಚಂತೆಗಳನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತಿದ್ದನೆಂಬುದು ಸ್ವಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ ಛೈಥದಿಂದ ಆವನು ಹೊರಡುವಾಗ ಜನರು ತುಂಬಾ ಮರುಗಿದರು. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಪರಮಾಣು ನಾಡ ವಜೀದ ಆಲಿಯ ಗತಿಯೇ ಹೀಗಾಯಿತೆಂದ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮಂಥವರ ಹಾಡೆನು, ಎಂದು ಸಿಪಾಯಿದಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಾಶಾರವಾಯಿತು.

ಕಂಪನಿಸರಕಾರವನ್ನು ಜನರು ಸ್ವಾಗತಿಸಲಿಲ್ಲ. ಛೈಥದ ಸರದಾರ, ಜಮಿನೆದಾರ ಮೊದಲಾದವರು ತಮ್ಮ ಮೊದಲಿನ ಉಚ್ಚ ಹೆದ್ದಿಗಳಿಗೆ ಏರುವದೇ ಅಶರ್ಕ್ಯವಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ೫೦,೦೦೦ ಛೈಥ ಸೈನಿಕರು ನಿರುದ್ದೊಗ್ಗಿಗಳಾದರು. ದಬಾರ್‌ರದ ಅಸಂಖ್ಯ ಕಸಬುದಾರರೂ, ಕಲಾಕಾರರೂ ತಮ್ಮ ಅಶ್ರಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡರು. ಸರಕಾರದ ಉಪನ್ನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಆವಸರದಲ್ಲಿ ಜನರ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ಅಪರಿಚಿತ ಕರಗಳನ್ನು ಹೇರಲಾಯಿತು.

ಕಂಪನಿಯ ಕಾಸಿಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು ಎಲ್ಲ ರಾಜ್ಯಗಳ ಕಢೆಯೂ ಆಷ್ಟೇ ದರ್ಶಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಸಾತಾರಾ, ತಂಡಾವರ, ನಾಗಪೂರ, ರೂಂಸಿ, ಛೈಥ, ಹಂಡಾಬ, ಎಲ್ಲ ನೋಡಿದರೂ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಅತೀವ ಅನ್ಯಾಯ ಪೂಡಿದ್ದಾರೆ. ನಾಡಿನ ಸಿರಿಯನ್ನು ಲೂಟಿಯ ಹೊರತು ಇವರಿಗೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಹಿತದ್ದಷ್ಟಿಯಿದ್ದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು.

ತಮ್ಮ ಧ್ವಜವನ್ನೂ ರುವಾಗ ಭಾರತಭೂಮಿತಾಯಿಗೆ ಆದ ನೋವಿನ ಪ್ರತಿಫಲವನ್ನು ಅಂಗ್ಲರು ಮುಂದೆ ಗ್ರಾಜು ರಲ್ಲಿ ಉಂಡರು.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಚೇಗೆ ಹಚ್ಚಿದ ಹೊಸ ಕಾಡತೂಸು

೧೯೪೨ನೇ ಇಸ್ಲಾಮ್ ಪಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಜನತೆ ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕಿಲತೆ, ಅನ್ಯಾಯ, ಜುಲುಮೆ, ಶೋಷಣಾಧೋರಣೆ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗೆ ಬೇಸತ್ತಿತ್ತು. ಅಧರ್ಶತವಾನದ ವರೀಗೆ ಹೆಲವು ಅಸಂತುಷ್ಟರು ಶೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಕಾರಣ ಈಗ ಅವರಿಗೆ ಲಭಿಸಿತು. ಸಿವಾಯಿದ್ಕಳ ಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದೂಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಭೀರ ಸ್ವರೂಪದ ಕ್ರೋಭಿದ ಚೇಗೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿಸಿದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವಾಗಬಹುದೆಂದು ನಂಬಿದ ಇವರಿಗೆ ಈಗ ಒಂದು ಅವಕಾಶವಾದ ಪ್ರಸಂಗವು ಒದಗಿತು. ಆಕ್ರಮಣ ಮತ್ತು ಹಂದಿಯ ನೇಣ ಹಚ್ಚಿದ ಕಾಡತೂಸುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾದ ಹೊಸ ಬಗೆಯ ಎನ್‌ಎಫ್‌ಎಲ್‌ಆರ್ (Enfield Rifle) ಎಂಬ ಸುಧಾರಿಸಿದ ಬಂದೂಕನ್ನು ಸರಕಾರವು ಚೇಗೆ ಅವರ ಕೈಗೆ ಕೊಡಲಿದೆಯೆಂಬ ಸತ್ಯವಾದ ವಾತ್ತಿಯೇ ಮುಂದಿನ ಸೊಫ್ಟ್‌ಟೂಕ್ ಒಂದು ಮಹತ್ವಾರ್ಥಕಾರಿವಾಯಿತು.

ಇದರ ಕಾಢಿಯು ಮನೋರಂಜಕವಿದ್ದಷ್ಟು ಭಯಾನಕವೂ ಆಗಿದೆ. ಹೊತ್ತನ್ನು ತಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಕಂಟೆಕಪ್ಪಾಯವಾಗುವದೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಇಂಗ್ಲೆಸ್‌ರಾದರೂ ಅದನ್ನು ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸುವ ಗೊಡವೆಗೆ ಹೊಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೇನೋ ನೂರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾರ್ಯಸಂಪರ್ಕವಿದ್ದರೂ ಅಂಗ್ಲರು ಇಲ್ಲಿಯ ಜನಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೊಂದೇ ಸಾಕ್ಷ್ಯ ಸಾಕಃ ಅದುವರೆಗೆ ಸಿವಾಯಿದ್ಕಳ ಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರೌನ್ ಬೆಸ್ (Brown Bess) ಎಂಹಳೆಯ ಮಾದರಿಯ ಬಂದೂಕನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೊಮಾದರಿಯ ರೈಫಲ್‌ಲು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಭಾವಿಯಾಗಿದ್ದ ಮೊದಲೊದಲಿಗೆ ರೂಂಡ ದಳಗಳಿಗೆ ಅದರಿಂದ ಸಂತೋಷವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಓವ್‌ಗಳ ಕಾಡತೂಸುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮುನ್ನ ನೇಣ ಹಚ್ಚಿದ ಅವುಗಳ ತುದಿಯನ್ನು ಹೀಗಂದ ಕಡಿಯುವ ವಿಧಾನವು ಚೇಗನೇ ಅವರ ಧನ್ಯಾಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಅಸಹ್ಯವಾ

ತೋಡಿತು. ಅಂಥ ಅಸಹ್ಯತೆಯ ಭಾವನೆಯು ಆಗ ಅವರಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿದುದು ನಮಗೆ ಇಂದಿಗೂ ಸಹಜವೇ ಎನಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಭಾವನೆಯ ಇಂಗಿತವನ್ನು ಮತ್ತು ಅದರ ಸೈಫ್ ಟಕ್ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಸಿವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ ವಾಗಿ ಅಸಂಶೋಷವನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸಲು ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುವರ್ಚಾ ಸಂಧಿಯು ಸಂಚುಗಾರರಿಗೆ ಲಭಿಸಲಾರದಾಗಿತ್ತು. ಕಂಪನಿ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಗೆ ಬೇಸತ್ತು ಸಿವಾಯಿಗಳು ತಾವಾಗಿಯೇ ಬಂಡಹೊಡಿದರೋ, ಅಥವಾ ಹೊರಗಿನವರು ಈ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರೋ ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಭಾರತೀಯ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸೈನಿಕ ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯ ವಿಚಾರವಿನಿವುಯಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವ ಆಂಗ್ಲ ಅಥವಾ ಇತರ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂಶವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಗ್ರಾಜಿಲ ಪಾರಂಭದ ವರೆಗೆ ಕೆಲಕತ್ತೀಯಂದ ಎಂಟು ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿದೆ ಡಂಡಂ ಇದು ಬಂಗಾಲ ತೋಷದಳಗಳ ಮುಖ್ಯ ತಾಣ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆ ಸುಮಾರಿಗೆ ಕೆಲವು ಅನಿಶ್ಚಯ ಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ತೋಷದಳಗಳನ್ನು ವೀರತ ನಗರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿ ದಳಗಳಿಗೆ ಈ ಹೊಸ ಮಾದರಿಯ ರೈಫಲ್‌ಗಳ ಬಳಿಕೆಯ ತರಬೇತುಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಒಂದು ಸೈನ್ಯಶಾಲೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಕೇವಲ ಕೆಜ್ಜು ರಿಕ್ರೂಟುಗಳೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಾತುಹರಟಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರಕಾರಾತ್ಮಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಅವಕಾಶವು ಇರುತ್ತಿತ್ತು.

ಈ ಆವಧಿಯಲ್ಲಿ, ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ತನ್ನ ಧರ್ಮಾಚಾರಗಳ ಮೇಲೆ ಗದಾಪ್ರಕಾರವು ಬಂದೇಬರುವದು ಎಂಬ ಸಂದೇಹ-ಭಯಗಳು ಹಿಂದೂ ಮತ್ತು ಮುಸ್ಲಿಂರಲ್ಲಿ ಸನುಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇದ್ದವು. ಆಕಳು ಮತ್ತು ಹಂಡಿಗಳ ನೇಣವನ್ನು ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡಿಯ ಹೆಚ್ಚಿ ಆದರಿಂದಾಗುವ ಆಚಾರಭರಷ್ಟತೆಯನ್ನೇ ಮುಂದೆಮಾಡಿ ತಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲ ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಮತಾಂತರಿಸುವ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇದು ಮೊದಲು ಮಾತೆಂದು ಡಂಡಂದಲ್ಲಿಯೇ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಸುದ್ದಿಯಾಯಿತು. ಓವ್ ಶೂಡ್ ಸಿವಾಯಿಯು ಓವ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ಆವನು ತಮ್ಮ ಸಂಗಡಿಗರಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. ಮುಸ್ಲಿಂರಲ್ಲಿ ನರೂ ಬೆರಗಾದರು. ಹಿಂದುಗಳೂ ಕೆಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿಯಾದರು. ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಉಪಜೀವನವು ನಡೆದಿದೆಯೆಂಬ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯು ಸಿವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೂ

ಧರ್ಮಭ್ರಷ್ಟತೆಗೆ ಯಾರೂ ಸಿದ್ಧಿರೀರಲಿಲ್ಲ. ಕಾಡತೊಸಿನ ವಾತೀಯು ನೀಂಜಿನ ವೇಗದಿಂದ ಅನೇಕ ಸೈನ್ಯತಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿತು. ಡಂಡಂಡಿಂದ ಬ್ಯಾರೆಕಪೂರ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಬಹರಾಮಪೂರ ಹೀಗೆ ಬೇಸಿಗೆಯ ಬೇಗೆ ಚಬ್ಬಿದಂತೆ ಈ ದುರ್ಘಾತ್ಯಯು ಪನೆರಿಸಿತು.

ಈ ಸಂಗತಿ ಇಂಗ್ಲೇಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಷ್ಟೆದರೂ ಅವರು ವೋಡಲು ಆದಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವ ಕೊಡಲೇ ಇಲ್ಲ. ಒಷ್ಣೆವರಿ ಱಿಂಬಿರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಬ್ಯಾರೆಕಪೂರದ ಸಿಪಾಯಿಗಳು ವಿಶೇಷ ತಳಮಳದಲ್ಲಿದ್ದರು. ಅವರ ಬಬ್ಬಿ ಸೇನಾಪತಿ ಹಿಂಬಾರ್ನೆ ಎಂಬುವವನು ಈ ಬಗ್ಗೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು, ಈ ಕಾಡತೊಸಿನ ಸಮಾಚಾರವು ವಿಶೇಷ ಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ತಮ್ಮ ಪಡೆಯಲ್ಲಿ ಆದರೆ ವಿಷಯವನ್ನು ಆರಿಯದ ಸಿಪಾಯಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದನು. ಹಿಂಗಿದ್ದರೂ ಬಬ್ಬಿ ಸಿಪಾಯಿಯಾದರೂ ಸೇನಾಪತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಈ ಕಾಡತೊಸಿನ ಬಗ್ಗೆ ಸರ್ಕ್ಯೇವೇನು ಎಂದು ಕೇಳಿಲಿಲ್ಲ. ಸೈನ್ಯ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಸಣ್ಣ ಮಾತಿನ ಸ್ವಷ್ಟಿಕರಣ ಕೇಳುವಷ್ಟು ಸಹ ಸೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಂದು ರಾತ್ರಿ ಬ್ಯಾರೆಕಪೂರದ ಟಿಲಿಗಾರ್ಫ್ ಕಚ್ಚೇರಿಗೆ ಬೆಂಕಿಯಿಡಲಾಯಿತು. ಅಫೀಸರರ ಬಂಗಲೆಗಳ ಚಪ್ಪರಗಳ ಮೇಲೆ ಮಧ್ಯ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಖರಿಯುವ ಬಾಣಗಳು ಬಂದು ಬೀಳತೊಡಗಿದವು. ಇನ್ನೇ ಮೊದಲಾದ ಚೆಹ್ಮೆಗಳಿಂದ ಸಿಪಾಯರ ಆಂತರಂಗವು ಬಹಕೇ ಉದ್ದಿಗ್ನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಆಂಗ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು.

ಹಂದಿಯ ನೆಣವನ್ನು ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಿರಿದ್ದರೂ ಆಕಳಿನ ನೆಣವನ್ನು ಕೆಲವು ಕಾಲ ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದು ನಿಜವೆಂದು ಬಂಡಾಯದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿಹಾಸ ತಜ್ಞನಾದ ಸರ್ ಜಾನ್ ಕೆ ಸ್ಪೆತ್ಸ್ ಬಿಸ್ಟ್ ಡಾನ್ನೆ.¹ ಬಹುತೆರವಾಗಿ ಯಾವ ಆಂಗ್ಲ ಇತಿಹಾಸಕಾರರೂ ಇದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ದುರುದ್ದೇಶವೂ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಈ ತಪ್ಸಿನ ಮಹತ್ವವು ಅವರ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಬಾರದೆ ಇದ್ದುದೆ ಹಿಂಗಾದುದರೆ ಕಾರಣವೆಂದೂ ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳಿರುವರು.

ಈ ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಇಂಥ ಅನಾಹುತವು ಆದೀತೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಅಂತಹ ಬಿಳಿಯ ಸೈನ್ಯಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಬಂದಿರಲಿಕ್ಕುಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಬಗ್ಗೆ ವಾದವಿವಾದವು

1. *History of the Indian Mutiny. Kaye and Malleson Vol. 1.381.*

ಮಾತ್ರ ಆಂಗ್ಲ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಳಾಗಿರಿಂದ ನಡೆದಿತ್ತು. ಆ ಸುಮಾರಿಗೆ ಇಂಥ ಕಾಡತೂಕುಸುಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಸೆಲ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಿಂದ ಕಳಿಸಲಾಯಿತು. ಇವುಗಳನ್ನು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಾಡತೂಕುಸುಗಳು ಹೊಸ ನಮೂನೆಯುವಿದ್ದು ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿ ನೋಡಿ ಆಂಗ್ಲ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಅಭಿವಾರ್ಯವನ್ನು ಈ ಬಗ್ಗೆ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ವಾಪಸು ಕಳಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂಬುದೆ ಇದರ ಮುನೀಷಿಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಆಗ ಬಂಗಾಲ ಸೈನ್ಯವ ಡೆಗಳ ಆಗ್ರಹಾಳ್ಟಿಂಟ್ ಜನರಲ್‌ರಾದ ಕನ್ರಲ್ ಹೈಸ್ಟ್ ಟಿಕರ ಇವನು ಈ ಕಾಡತೂಕುಸುಗಳ ಉಪಯೋಗವು ಹಿಂದೀ ದಳಗಳಿಗೆ ಆಕ್ರೇಷಣೆ ವಾಗಬಹುದೆಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಗಳಾಗಿರಿಂದ ಇಂಥ ಕಾಡತೂಕುಸುಗಳು ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದವೆಂದು ತಾನೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕೂಡಲೇ ಇದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಬೇಕಿಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯು ಯಾರಿಗೂ ಬರಲಿಲ್ಲ.

ಇದೇ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಗಳಾಗಿರ ವರೆಗೂ ಇತ್ತು. ಸುಧಾರಿಸಿದ ಎನ್‌ಫೀಲ್ಡ್ ರೈಫಲುಗಳು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದಿದ್ದು ಗಳಾಗಿರ ಪಾರಂಭದಲ್ಲಿ. ಆಂಗ್ಲ ಗ್ರಂಥಕಾರರ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಹೊಸ ರೈಫಲುಗಳನ್ನು ರಾಣಿಯ ಇಂನೆಯ ಚೈನೆಲ ದಳಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು. ಆ ದಳವು ಕೇವಲ ಬಿಳಿಯರ ದಳವೇ ಆಗಿದ್ದಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಾಡತೂಕುಸುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಆಕ್ರೇಪವು ಬರಲು ಕಾರಣವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಕಾಡತೂಕುಸುಗಳ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಭಾರತದಿಂದ ಆಂಗ್ಲ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಕಳಿಸಿದ ಸವಿಸ್ತರವರದಿಗಳನ್ನು ಇಂಗ್ಲೆಂಡದ ವರಿಷ್ಟರು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಡಮ್‌ಡಮ್ ನುತ್ತು ಮಿರತೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅವುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಆಜ್ಞೆಕೊಟ್ಟಿರು. ಡಮ್‌ಡಮ್‌ದಲ್ಲಿ ಆಗ ಯಾವ ಸೈನ್ಯತಾಣ್ಯವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಬಂದೂಕುಗಳ ರಚನಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಿಂದಿ ಯಾರಿಗೆ ಕೆಲಿಸುವ ಶಾಲೆಯೊಂದನ್ನು ಆದೇ ಸಾಫ್ ಪನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದಿತು. ಈ ಕಾಡತೂಕುಸುಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿ ದಳಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವು ಬೇಗನೆ ಬರಲಿವೆ ಎಂಬ ವಾರ್ತೆಯು ತಾಣ್ಯದಿಂದ ತಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆಬ್ಬಿ ತೊಡಗಿತು. ಡಮ್‌ಡಮ್‌ದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಈ ಸುದ್ದಿಯು ಮೂರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮಿರತಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟು ಮಿರತದಲ್ಲಿಯೇ ಮೊದಲು ಬಂಡಾಯದ ಕಿಡಿಯು ಹೊತ್ತಿತು. ಈ ಕಿಡಿಯು ಮುಂದೆ ಮಿಂಚಿನ ವೇಗದಿಂದ ಹೆಬ್ಬಿ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಬಂಡಾಯವಾಯಿತು.

ನೇಣದಿಂದ ಮೊಹರು ಮಾಡಿದ ಕಾಡತೂಸುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ವನ್ನು ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಡೆನ್‌ರ್‌ಡೆನ್‌ರ್ ಹಾಗೂ ಮೀರತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಹೆಚುಮು ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಿಂದ ಬಂದೋಡನೆ ನೇಣವನ್ನು ಈ ಘ್ಯಾಕ್ಸ್‌ಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವೀಸುವ ಗುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಉ-ಆ-ಗ್ಲಾಫ್‌ಕ್ಲೇ ಕಲಕತ್ತೆಯ ಗಂಗಾಧರ ಬ್ಯಾನ್‌ಜೀ ಮತ್ತು ಕಂ. ಎಂಬ ಕಂಪನಿಗೆ ಕೂಡಲಾಗಿತ್ತು. ಇದರ ಉಲ್ಲೇಖವು ದೊರೆತಿದೆ. ಗಂಗಾಧರ ಬ್ಯಾನ್‌ಜೀ ಮತ್ತು ಕಂಪನಿಯು ಈ ನೇಣವನ್ನು ಲರಡಾಣಿಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಸೌಂಡಿನಂತೆ ಪೂರ್ವೀಸಬೇಕೆಂದು ಗೂತ್ತುಪಡಿಸಲಾಗಿತ್ತು ಈ ಗುತ್ತಿಗೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಪೂರ್ವೀಸಲಾಗುತ್ತದ್ದ ನೇಣದಲ್ಲಿ ಹಂದಿಯ ನೇಣವು ಎಂದೂ ಇರಲಿಲ್ಲವಾದರೂ ಮೊದಲೊದಲಿಗೆ ಆಕಳ ನೇಣವು ಮಾತ್ರ ಇದ್ದದ್ದು ನಿಜ. (Kaye, Vol. I. 381)

ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯು ಉಳಿರ ಜನೀವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗಿತ್ತು. ಸಾಕಷ್ಟು ಅನಾಹುತವೂ ಅದರಿಂದ ಫಟೀಸಿಯೇ ಬಿಟ್ಟಿತು. ಹಿಂದು ಮತ್ತು ಮುಸಲ್ಮಾನ್‌ರಿಗೆ ಅಸ್ಯೇವಾಗುವಂಥ ನೇಣ ಹಚ್ಚಿದ ಕಾಡತೂಸುಗಳನ್ನು ಇಂಗ್ಲೇಷರು ಪೂರ್ವಿಸಿದ್ದ ನಿಜನೆ, ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುವಷ್ಟು ಸಮಾಧಾನ ಯಾರಿಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ನೇಣ ಹಚ್ಚಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಾಡತೂಸುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ್ಕ ಪೂರ್ವೀಸುವ ಸಮಯವೇ ಇಷ್ಟೂ ಒದಗಿರಿದ್ದರೂ ಆ ಕಾಡತೂಸುಗಳು ಬರುವದು ನಿತ್ಯತವೆಂಬ ನಡಂತಿಯಂತೆ ಸೈನಿಕರು ಸಂತಪ್ತರಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರು ! ಕೂಡಲೇ ಬಿಳಿಯ ಸೈನಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಡಿಬಿಡಿಯುಂಟಾಯಿತು. ಅವಸರದ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರಗಳು ನಡೆದವು ಕಾಡತೂಸುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಆಕ್ರೇಪಾಹ್ವಾದ ನೇಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ಎಲ್ಲ ತಾಣಗಳ್ಲಿಯೂ ಹರಿಸರಿಯಿಂದ ತಿಳಿಸಲಾಯಿತು. ಕಾಡತೂಸುಗಳ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚಿ ನಿಂದ ಕಡಿಯುವ ಬದಲು ಕ್ಷಯಿಂದ ಚಿವ್ಯಟೆ ಬಗೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗ ವಂತೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. “ನಾವು ನೇಣವನ್ನು ಹಚ್ಚಿವೇ ಇಲ್ಲ; ನಿವೇ ನಿಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿದ್ದ ನೇಣವನ್ನು ವೇಟಿಯಿಂದ ತೆಂದು ಉಪಯೋಗಮಾರಿ ಕೊಳ್ಳಿರಿ,” ಎಂದು ಬಿಳಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ತಿಳಿಸಿಹೇಳಿದರು. ಆದರೂ ಸಿಪಾಯಿಯ ಅಂತರಂಗವು ಭಯಸಂದೇಹಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೊಗಿದ್ದಿತು. ನಿವಾಯಿಯ ಮನಸು ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅವನ ಮನೊಭೂಮಿಕೆಯನ್ನು ಅಂದು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡವರಿಗೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯ ಅಂದಿನ ಸಿತಿ ಸಮಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿತು.. ಸಮಾಜದಲಿಯ ದರ್ಶಾವಾ

ಗಳಿಗೆ ಅಂದಿನ ಸಿಪಾಯಿಯು ವಿಶೇಷ ಅಂಜಿಕೊಂಡು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಯಾಕಂದರೆ ಭೃಷ್ಟಾಚಾರೆಂದ ಒಂದು ವೇಕೆ ಸಮಾಜದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊಗುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಬಂದರೆ ಆವನಿಗೆ ಮತ್ತು ಆವನ ಕುಟುಂಬದವರಿಗೆ ಅಸ್ತಿತ್ವವೇ ಇಲ್ಲಿದಾಗಿ ಅವರ ನಿತ್ಯಜೀವನವೇ ನಡೆಯುವದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರೆಲ್ಲ. ಎರಡೆನೇಯದಾಗಿ ಸಿಪಾಯಿಯು ತನಗೆ ಆನ್ನ ಹಾಕುವ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣದಂತೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ರಾತ್ರಿ, ಬಂಧುಗಳು ಮೊದಲಾದ ಯಾವದನ್ನೂ ನೋಡೆದೆ ಆವನು ಸ್ವಾಮಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ತ್ಯಾಗಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದರಿಂದಲೇ ಹಿಂದೀ ಸಿಪಾಯಿಗಳೆ ಸಹಾಯದಿಂದ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗೆಲ್ಲಿವದು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಧರ್ಮಾಚಾರಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚುವ ಸ್ವಾಮಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಿಪಾಯಿಗೆ ಸಂಶಯವುಂಟಾಯಿತು.

ಜನಾತಿಯ ಜನುತ್ವಾರ

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಡಮ್‌ಡಮ್‌ದಿಂದ ನೊರತದ ವರೆಗೆ ಹೊಸ ಕಾಡತೂಸುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಿಪಾಯಿಗಳ ಅಂತರಂಗವು ತುಂಬಾ ಬೆಂದುಹೊಗಿರುವಾಗ ಕಾನ್-ಪ್ರಾರದ ಸುತ್ತುಲೂ ಚಪಾತಿಗಳನ್ನು ಉರಿಂದ ಉರಿಗೆ ಮತ್ತು ಜನತೆಯಿಂದ ಜನತೆಗೆ ಹಂಚುವ ಒಂದು ಚಮತ್ವಾರಿಕೆ ಘಟಿಸೆಯು ನಡೆಯಿತು. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಆಗಷ್ಟೇ ಆಲ್ಲದೆ ಮುಂದೆಯೂ ಸಹ ಈ ವಿಷಯದ ಅರ್ಥವೇ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಡೆದ್ದು ಏನು ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಆಂಗ್ಲ ಇತಿಹಾಸ ಕಾರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕಾನ್-ಪ್ರಾರದ ಸುತ್ತುಲಿನ ನರಸಿಂಗಪೂರ, ಜಬ್ಬಲಪೂರ, ಸಗೌರ ಮಂತಾದ ಅನೇಕ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಚಪಾತಿಗಳನ್ನು ಹಂಚುವ ದೃಶ್ಯವು ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಬಿದ್ದಿದೆ.

ಗಲಾಖಿರ ಮಾಚ್ ತಿಂಗಳ ಸುಮಾರಿಗೆ ಆಂಗ್ಲರಿಗೆ ಸಿಪಾಯಿಗಳ ಹಾಗೂ ಜನರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವರ್ತನೆಯೂ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಹಳ್ಳಿಗಾಡುಗಳಲ್ಲಿ, ಮೂಲೆಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಕೈಗೂ ಈ ಚಪಾತಿಗಳು ಮುಟ್ಟಿದ್ದ ಸಮಾಚಾರವು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿದೊಡನೆ ಆವರುಬಂತ್ತು, ಇದು ಮುಂದೆ ಬರುವ ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂದೂ ಬಂಡಾಯದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಇದೊಂದು ಸಾಂಕೇತಿಕ ವಿಧಾನವಿರಬೇಕೆಂದೂ ತಿಳಿದರು. ಸಂಶಯಸಿಶಾಚಿಯು ಆಂಗ್ಲ

ರನ್ನ ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

ಯಾವದಾದೆಯಾಂದು ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಪರ ಉಪನಿಂದ ಸಂಪರ್ಕ ಬಂದು ತಂಗಿನ ಚೌಕಿಡಾರನಿಗೆ ಒಂದು ಚೆಪಾತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಎರಡು, ನಾಲ್ಕು, ಎಂಟು ಮಾಡಿ ಅವನು ಹಂಚತಕ್ಕಿಂದು ಯೋಳಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಅದರ ಸುತ್ತು ಲೂ ಯಾವಚೊ ಒಂದು ಭಾವಿಕತಾವಿಷಯದ್ವಾರಿಂದ ಚೌಕಿಡಾರನಾದರೂ ಇದು ಯಾಕೆ, ಇವರು ಯಾರು, ಎಲ್ಲಿಯವರು ಏನೂ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಹಂಚತೊಡಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಚೆಪಾತಿಯು ಮುಟ್ಟಿದವರಿಲ್ಲವುತ್ತಿ ತಾವು ಎರಡು, ನಾಲ್ಕು, ಎಂಟು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿ ಹಂಚಿ ಕ್ರೀ ಜಾಡಿಸಿ ಕೊಂಡು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಂಚುವ ಕೆಲಸವು ಯಾವ ಮುಚ್ಚಮರ್ಚಿಲ್ಲದೆ ನಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಲವು ಚೌಕಿಡಾರರು ಈ ಚೆಪಾತಿಗಳನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಒಯ್ದು ಕೊಟ್ಟಿರು. ಅವರು ಅವುಗಳನ್ನು ಮುರಿದು ತಿಂದು ಅನೇಕ ರೀತಿಯಿಂದ ಪರಿಕ್ಷಿಸಿದರೂ ಅವರಿಗೆ ಅದರ ಅರ್ಥವೇ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಚೆಪಾತಿಯ ದುಡಿಯಲ್ಲಿ ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರ ಹೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂದರ್ಭವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಕೆಲವು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವವನ್ನೇ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಉರಲಿಯ ಬೇನೆ-ಬೇಸರಿಕೆಗಳನ್ನು ಓಡಿಸಲು ಭಾವಿಕರು ಈ ವಿಧಾನವನ್ನನು ಸರಿಸುತ್ತಿರಬಹುದೆಂದೂ ಕೆಲವರು ತರ್ಕಮಾಡಿದರು. ಸಗೌರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಮಾತನರನು ಚೆಪಾತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ವ್ಯಾಪಕ ವರದಿಯನ್ನು ಸಿಂಹಗೂಡಿಸಿ ಪರಿಣಾಮ ಕೂಡ ತಿಂದು ಚೆಪಾತಿಯನ್ನೂ ಸರಹಂತಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದ್ದನಂತೆ ! (Charles Bull).

ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಇದರ ಅರ್ಥವಾಗಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಮೊದಲೆ ಡೇರಿಚೆಯಷ್ಟು. ಅದರೆ ಹಿಂದಿನ ಅರ್ಥವಾ ಇಂದಿನ ಭಾರತೀಯ ಇತಿಹಾಸಕಾರರಾದರೂ ಈ ಚೆಪಾತಿಯ ಚಮುತ್ವಾರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಡೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅವರಿಗೂ ಇದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಕೆಲವರು ಸಂಶಯಪಟ್ಟಿಂತೆ ಉರುಗಳಿಂದ ಆಷಿಷ್ಟಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುವ ಒಂದು ಭಾವಿಕ ವಿಧಾನವೇ ಇದು ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯದ ಮುನ್ಹಾಚನೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಷ್ಟೆ ಇದು ಯಾಕೆ ಶಾಂತಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು ? ಇಂಥ ಪರಿವಾರವು ಇದೆಯೆಂಬ ಉಲ್ಲೇಖವು ಬೇರೆ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ದೊರೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತಲ್ಲ ? ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಚೆಪಾತಿಗಳು ಹಳ್ಳಿಕ್ಕಳು ಗಳಿಗೆ ಒಂಡಾಯದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿರಬಹುದೆ ? ಹೀಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಯಾರೊಬ್ಬಿಂದಾದರೂ ಇದರ ಇತ್ಯಾರ್ಥವು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿತ್ತಲ್ಲ ?

ಈ ಚರ್ಚಾತಿಗಳ ಸಂಕಾರವು ಆಂಗ್ಲರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ ಹೊದರೂ ಆದು ಬಂಡಾಯದ ಸಂಕೇಶವೇ ಆಗಿದ್ದಿತೆಂದೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದವರಿಗೆ ಅದರ ಅರ್ಥ ಗೊತ್ತಿತ್ತೀಂದೂ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ತನ್ನ ಕೈಗೆ ತಲುಪಿದ ಚರ್ಚಾತಿಯ ಕೆಲವಂಶವನ್ನು ಪ್ರಸಾದನೆಂದು ತಿಂದು ನುಂದೆ ಕೆಳಸುತ್ತಿದ್ದ ನೆಂದೂ ಕೆಲವು ಇತಿಹಾಸಕಾರರ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ೧೮೯೮ರಲ್ಲಿ ವೆಲ್ಲಾರಿನಲ್ಲಿ ಸಿವಾಯಿ ಬಂಡಾಯವಾದಾಗಲೂ ಚರ್ಚಾತಿಗಳನ್ನು ಹಂಚಲಾಗಿತ್ತು. ಸಾವರಕರ ಪುಟ ೬೨)

ప్రభావితుల అధ్యాయ

జ్ఞానము ఖియ సేషన్స్

మంగల పాండె మత్తు విశరత

దిల్జిల్ వేరే గంక్షే సిపాయి బండాయవు మిరచెదల్లి ప్రారంభ వాగువ ముంజియే ముఖురునాల్ను తింగళ సైన్య తాళ్ళుగళల్లి సిపాయిరు తమ్ముతమ్మొళగే జచ్చిమాడి తమ్ము ధముజాతిగళన్ను భరష్టుగొళిసువ దోందే ఉద్దేశవు బిరిపితర ఈ నూతన క్రమదింద వ్యక్తవాగుత్తిచే యేందు మనవరికి మాడిశొండరు. ఆగలే తన్న బిళియ స్వామియ బగ్గే సిపాయి బేసెత్తిద్దను. ఈచిగే ఇంగ్లీసు ఆళిచే ఎందరేను ఎంబుదర ఆధ్యవు ఆవన సరళ హృదయక్షే ఆగహత్తిత్తు. ప్రత్యుక్కే బండాయవాగువ వొడలే సిపాయియు ఆధికారిగళ బంగ్లేగళిగే కొళ్ళియిడువ ముంతాడ కృతిగళింద తన్న సంతాపద శమన మాడిశొళ్ళుత్తిదను. ఆధికారిగళ మనిగళ మేలి మధ్యరాత్రి ఆగ్నిబాణగళు బందు బీళుత్తిద్దవు. సిపాయిగళ ఆసంక్లోషమే ఇదక్కే శారణవెందు ఆధికారిగళిగే తుంబా మన వరిశేయాదరూ కిడిగేడిగళ పత్తి హళ్ళులు ఆవరు ఆసమధరణదరు.

కాడతూసు బండాయ హొత్తిసలు కొన్నేయ కిడియెందు హేళేబ కుదే వినా ఆదొందరిందలే బండాయవు సంభవిసితేందు డేఁపదు సరియల్ల. తమ్ము ఆన్యాయగళన్నెల్ల మరిమాడబేకేంబ ఆంగ్ల ఆధికారిగళు మత్తు బరహగారరు, కాడతూసిన ప్రశరణదిందలే బండాయవాయి తెందూ ఇంగ్లీషర శారతనదింద ఆదు హత్తిక్షుల్పట్టితెందూ డేఁత్తారి. ఇంధ ఘనవాడ ఆసత్య బేయిందిల్ల. ఆసంఖ్య, ఫోరేర ఆన్యాయగళంద కంపనియ బగ్గే సిపాయిగే హేసికేయాగిత్తు. కథిద పవత్తు వష కుందు ముసల్మాన ధర్మగళ మేలి క్రిస్తుమతద ఆక్రమణపూ నడేదిత్తు. కలవు సైన్య మత్తు ముల్చు ఆధికారిగళే ప్రత్యేక్ష పాదిగళంతి వక్తిసుత్తిద్దురు.

ಸಿವಾಯಿಗಳ ಅಸಂತೋಷವನ್ನು ನೊಡಿ ಬ್ಯಾರೆಕಪೂರ ಸೈನ್ಯತಾಣ್ಯದ ಅಧಿವರ್ತಿಯಾವ ಜನರಲ ಹಿಯರಸೆ ಇವನು ಸಿವಾಯಿಗಳಿಗೆ ತಮಗೆ ಇಷ್ಟವಿದ್ದ ನೆಣವನ್ನು ಕಾಡತೂಸುಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚುಲು ಇಪ್ಪತ್ತೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಉಳಿರ ಜನೆವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮೇಲಿನವರಿಗೆ ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದನು. ಸರಕಾರವು ಹಿಯರಸೆನ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಮಾನ್ಯಮಾಡಿತು. ಆದರೆ ಸಿವಾಯಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಾಗಲೊಳ್ಳದು. ಯಾವದು ಯೋಗ್ಯ ಕ್ರಮವೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಥಾನಸೇನಾ ಪತಿ ಮತ್ತು ಸಂಪರ್ಕಾರ್ಥಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆಮತಭೇದಗಳು ತಲೆಯತ್ತಿದವು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಈ ಆಕ್ರೇವಾಹ್ ಕಾಡತೂಸುಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಒಂದು ಶೈತಪತ್ರವನ್ನು ಹೂರದಿಸಿಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಥಾನಸೇನಾಪತಿಯು ವಿಕಾರಮಾಡಿದನು. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಹಿಂದೆ ಕೆಲವು ಆಕ್ರೇವಾಹ್ ಕಾಡತೂಸುಗಳು ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿದ್ದವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸಂಪರ್ಕಾರ್ಥಿಕಾರಿಗಳು ವಾದಹೂಡಿ ಅದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಟ್ಟರು. ಮುಂದೇನು ಎಂಬುದರೆ ವಿಕಾರ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಆದ ತನ್ನ ಮುಚ್ಚುವಂತೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ; ಒಪ್ಪಿದರಂತೂ ಪರಿಣಾಮವು ಭೀಕರವಾಗುತ್ತತ್ತು.

ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಹೆತ್ತಿದರು. ಕಾಡತೂಸಿನ ಕವಾಯಿತನ್ನು ಕೆಲವು ಕಾಲ ಸಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಡೋಣವೇ ಎಂದರು. ಆದರೆ ಇಡಿಯ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಸೈನ್ಯದ ಕವಾಯಿತನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಸೂಚನೆಯೇ ಅವ್ಯವಹಾರ್ಯವಿತ್ತು. ಆನಂತರ ರೈಫಲುಗಳಿಗೆ ಕಾಡತೂಸುಗಳನ್ನು ಹಾಕುವ ವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕವಾಯಿತು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು. ಯಾವ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದಲೂ ಸಿವಾಯಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ.

ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಒಕ್ಕೆ ಪೇಚಿನದಾಯಿತು. ಕೆಲವು ಕಾಡತೂಸುಗಳ ತುದಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಹೊಳೆಪಿನ ಕಾಗದಗಳಿದ್ದಾದು ಮತ್ತು ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಈ ಕಾಗದಕ್ಕೆ ಏನೂ ಹಂಚಿರುವದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಬೇಕಾದರೆ ಶಿವ್ಯಮಂಡಳಿದ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀರಾಮಪುರಕ್ಕೆ ಒಂದು ನೊಡಬಹುದೆಂದೂ ಜನರಲ್ ಹಿಯರಸೆ ವಾದಿಸಿದ. ಯಾರೂ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ; ಈ ಕಾಗದ ವಿಲಾಯತಿಯಿಂದಲೇ ಬರುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಸಿವಾಯಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು!

ಬ್ಯಾರೆಕಪೂರದಲ್ಲಿಯ ಇಳನೆಯ ಹಿಂದೀ ಕಾಲ್ಪಣ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಕ್ಷೇಣಃ

గిత్తు. కన్సల్ వ్యోలర ఎంబువవను ఇవర మేర్లధికారియిష్టను. ఇను తుంబా కీస్తుదమార్థ భిమాని. ఆవను స్ట్రెక్చ్ ప్రియార మంత్రు నుతాంతరగళల్లి భాగవతిసుత్తిద్దను. బ్యారేకప్రార, రాణీగంజ, బహురావుప్రార మంత్రు ముత్తిదాబాదగళల్లి ఆఫీసరర బంగళిగళు సుడహత్తిదవు. బహురావుప్రారదల్లి పరిస్థితియు వికోపక్షే హోరియితు. బ్యారేకప్రారదింద ఇలున్నిటు దళాద ఎరడు పడిగళు ఆల్లిగి బందవు. బహురావుప్రారదల్లి గణస్తేయ హింది కాల్దళేవిద్దు ఆల్లి కన్సల్ మిచెల్ ఎంబ సేనాధికారి ఇద్దను.

ಬಹೇರಾಮಪ್ರಾರದ ಗಳನೇ ದಳವು ಹೊಸ ಕಾಡತೂಸುಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿಯೇ ಬಿಟ್ಟುತ್ತು. ಕನೆಲ್ ಮಿಚೆಲ್ಲನು ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದನು. ಮರುದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ಕವಾಯತು ಇತ್ತು. ಆಗ ಯಾರಾದರೂ ಕಾಡತೂಸುಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದರೆ ಉಗ್ರಶೈಕ್ಷಕೋಡಲಾಗುವದೆಂದು ಕನೆಲ್ ಮಿಚೆಲ್ ಎಚ್ಚರಕೊಟ್ಟಿನು. ಒಂದು ವೇళೆ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದೀ ಆದರೆ ಅಂಥವರನ್ನು ಬೇನಾ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದೇಶಗಳಿಗೆ ಕಳಿಸಲಾಗುವದೆಂದು ಬೆದರಿಸಿದನು. ಸಿವಾಯಿಗಳೂ ಹೆಚ್ಚಿಡಿದರು. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿವಾಯರು ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರನನ್ನು ಬೀಗ ಮುರಿದು ಒಳಹೊಕ್ಕು ತೆವ್ಮುಂದೂ ಕುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿ ಸಿದ್ಧರಾದರು. ಮಿಚೆಲ್ಲನೂ ಹಟವಾದಿಯೇ ಇಡ್ಡನು. ಬಹೇರಾಮಪ್ರಾರದಲ್ಲಿ ಆಗ ಬಿಳಿಯ ಸ್ವೇನ್ಯವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ನಿಷ್ಠಾವಂತಹಿಂದೀ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೊಡನೆ ಆವನು ಗಳನೇಯ ಕಾಲ್ದಿಳಿದ್ದ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸಿದನು. ರಾಜನಿಷ್ಟ ಹಿಂದೀ ಅಶ್ವಾರೋಹಿ ಹಾಗೂ ತೋರ್ಪಳಳಿಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದನು. ಹಿಂದೀ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಆವನನ್ನು ತಾಳ್ಕುಗೆಡಬೇಡವೆಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಿ ಸಿವಾಯಿಗಳಿಗೆ ಸಿಟ್ಟಿನಕಿಂತ ಭಯವೇ ಹೆಚ್ಚಿಗಿದೆಯೆಂದು ವಿವರಿಸಿದರು. ಮಿಚೆಲ್ಲನು ಸುದ್ಯೇವದಿಂದ ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸುಮೃದ್ಧಾದನು. ಮರುದಿನ ಕವಾಯತು ಶಾಂತವಾಗಿ ನಡೆಯಿತು. ಮುಂದೆ ಗಳನೇಯ ಕಾಲ್ದಿಳಿನನ್ನು ಯಾವ ದಯಿನೂಯೆ ಹೊರದೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರದ ಅಷ್ಟೀಯಿಂದ ವಿಸರ್ಚಿಸಿಮಾಡಲಾಯಿತು. ದರೆ ಆದರಿಂದ ಉಳಿದ ದಳಗಳು ಗಳನೇಯ ದಳವನ್ನು ಅಭಿಮಾನ ಗೌಡಪಾಳಿಂದ ಕಾಣತೋಡಗಿದವಲ್ಲಿದೆ ಗಳನೇಯ ಕಾಲ್ದಿಳಿದ್ದ ಸಿವಾಯರು ಚುತ್ತಾತ್ಮಾರಂಭಿಸ್ತು! ವಿಸರ್ಚಿಸಿಮೊಂದಿದ ಸಿವಾಯಿಗಳು ಉತ್ತರೆಪಿಂದುನ್ನಾವಾ ಶಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಮೋಗಿ ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ವೀಚುವ ವಿಧಾಯಕಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿ ಶಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಮೋಗಿ ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ವೀಚುವ ವಿಧಾಯಕಗಳಿಗೆ

ಗಳನೆಯ ಹಿಂದೀ ಕಾಲ್ಪಣಿಗಳು ಬಂಡಾಯದ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಸದೆಸಿದ್ದ ಫೆಬ್ರುವರಿ ಇನ್ನೇ ದಿನ. ಮುಂದೆ ಮಾರ್ಚ್ ಇನ್ನೆಯ ದಿನ ಇಳಿನೆಯ ಹಿಂದೀ ಕಾಲ್ಪಣಿದ ಸಿಪಾಯಿ ಮಂಗಲ ಪಾಂಡೆ ಇವನು ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ಬಂಡಾಯ ಮಾಡಿ ಹುತಾತ್ಮನಾದನು. ಮಂಗಲ ಪಾಂಡೆ ಇವನು ಓವ್ ಬಾಹ್ಯಣ ಸಿಪಾಯಿ. ಒಹೆ ದಿನಗಳಿಂದ ಈ ಕಾಡತೂಸಿನ ಸಮಾಚಾರವು ಅವನಿಗೆ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ರಿಂಟುನಾಡಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಒತ್ತಾಯವಡಿಸುತ್ತಿದ್ದವರ ಮೇಲೆ ಮಂಗಲನು ಹೆಲ್ಲಿಕಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ. ಯಾಕಂದರೆ ಜಾತಿಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ ಅವನು ಉರಿಗೆ ಹೋದರೆ ಅವನ ತಂಡೆ, ತಾಯಿ, ಪತ್ನಿ ಯಾದೂ ಅವನನ್ನು ಒರವಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಕಾಡತೂಸು ನಿರಾಕರಿಸಿದರೆ ಬಂಡಾಯದ ಆರೋಪ ಬಂದು ಹೋಕ್ಕಿನ ಬಾಯಿಗೆ ಸಹ ಹೋಗುವ ಪ್ರಸಂಗವಿತ್ತು. ಅದಿನ ಆಧಿಕಾರಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಸಿಟ್ಟು ಉಕ್ಕಳಿಸಿ ಬಂದಿತ್ತು. ಕಾಡತೂಸುಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದವರಿಗೆ ಉಗ್ರಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಕೆಲಸವು ದಿನಾಲು ನಡೆದೇಬಿಟ್ಟಿತ್ತು. ಗಳನೆಯ ಕಾಲ್ಪಣಿದ ಮರ್ಗತಿಯನ್ನು ಅವನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಿದ್ದ. ಹೀಗಾಗಿ ಅಂದು ರವಿವಾರ ಸಾಯಂಕಾಲ ಮಂಗಲ ಪಾಂಡೆ ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಸ್ತುಲಷ್ಣ ಹಿಡಿದು ಹೋರಬಿದ್ದನು ! ಮಂಗಲ ಪಾಂಡೆ ಎಂಬ ಸಿಪಾಯಿಯು ಸಾರ್ಜಂಟನ ಮೇಲೆ ಹೆಲ್ಲೆ ಮಾಡಿರುವನೆಂದು ಇಳಿನೆಯ ಕಾಲ್ಪಣಿದ ಸಂಪರ್ಕಾರ್ಥಿಕಾರಿ ಲೆಷ್ಟ್ ನಂಟ ಬಾಘ ಇವನಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಬಾಘನು ಕೊಡಲೆ ಆತ್ಮಾಜಾರ ನಡೆದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸಿದನು. ಮಂಗಲ ಪಾಂಡೆನ ಗುಂಡಿಗೆ ಬಾಘನ ಕುದುರೆ ಆಹುತಿಯಾಯಿತು. ಬಾಘನೂ ಸಾರ್ಜಂಟನೂ ಕೂಡಿಯೇ ಮಂಗಲ ಪಾಂಡೆನ ಮೇಲೆ ಬಿಡ್ಡರು. ಆದರೆ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಮಂಗಲ ಪಾಂಡೆ ಮಣಿಯಲ್ಲ. ಶೇಖ ಪಲಮ ಎಂಬ ಸಿಪಾಯಿ ಆಡ್ಡ ಬರದಿದ್ದರೆ ಬಾಘ ಮತ್ತು ಸಾರ್ಜಂಟ ಇಬ್ಬರೂ ಜೀವಕ್ಕೆ ರವಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಗಲಭೈಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಿಪಾಯಿರಲ್ಲಿ ಯಾದೂ ಬಾಘ ಮತ್ತು ಸಾರ್ಜಂಟರ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಲು ಆಧವಾ ಮಂಗಲಪಾಂಡೆನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಮುಂದೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವರು ಇನ್ನೂ ಮಂಗಲನಿಗೇ ನೆರವಾದರು !

ಜನರಲ್ ಹಿಯರಸೆನಿಗೆ ಇಡಿಯ ಇಳಿನೆಯ ಕಾಲ್ಪಣಿವೇ ಬಂಡುಹೊಡಿದೆಯಂದು ಕಲ್ಪನೆಯಾಗಿತ್ತು ! ಸಹಾಯ ಕಳಿಸಲು ಡಂಡನ್ ಕಲಕತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅವನು ಸಂದೇಶ ಕಳಿಸುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಗಾಯಗೊಂಡ ಬಾಘ ಮತ್ತು ಸಾರ್ಜಂಟರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಓಡಿಬಂದರು. ಅವರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ನಿಜಸಂಗತಿಯು ತಿಳಿಯಲ

ಹಿಯರಸೆ ತನ್ನ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳಿಗಾಡನೆ ಪಾಂಡಿ ಇದ್ದಲಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದನು.

ಮಂಗಲ ಪಾಂಡಿ ತನ್ನ ರಕ್ತಾಂಕಿತ ಖಚಿತವನ್ನು ರುಳಿಪಿಸುತ್ತೇ ಇನ್ನೂ ಅತ್ಯಂದಿತ್ತ ಇತ್ತಂದತ್ತ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಹೆದರಿ ದೂರನಿಂತ ಸಿಪಾಹಿಗೆ, ನಮ್ಮ ಧರ್ಮದ ಮೇಲೆ ದಬ್ಬಳಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಯುರೋಪಿಯನ್ನರ ನಾಶ ಮಾಡೋಣ ಬನ್ನಿ, ಎಂದು ಆಷಾಪಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಜನರಲ್ ಹಿಯರಸೆ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಹಿಂದೀ ಸೈನಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಬರುವವರೆಗೂ ತನ್ನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಯಾರೂ ಬರದೆ ಇರಲು ಮಂಗಲ ಪಾಂಡಿ ತಾನೆ ಗುಂಡು ಹೊಡಿದುಕೊಂಡು ಗಾಯಗೊಂಡನು. ಕೂಡಲೇ ಆವನನ್ನು ಆಸ್ಪತ್ರೀಗೆ ಸಾಗಿಸಲಾಯಿತು. ವಿಚಾರಣೆಯಾಗಿ ಆವನಿಗೆ ಗಲ್ಲಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ಆದರೆ ಇಡೀ ಒಹರಾಮಪೂರದಲ್ಲಿ ಆವನನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಲು ಯಾರೂ ಮುಂದೆ ಬರಲಿಲ್ಲ!

ಅದುವರಿಗೆ ಇಳನೆಯ ಕಾಲ್ಡಾಳ್ಡ ಬಗ್ಗೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಏನೂ ಸಂಶಯವಿರಲಿಲ್ಲ ಆದರೆ ಮಂಗಲಪಾಂಡಿ ಇವನು ಹಲ್ಲಿಯನ್ನು ನಡೆಸಿದಾಗ ಎಲ್ಲ ಸಿಪಾಯಿಗಳು ತಟಿಸ್ತು ರಾಗಿ ಉಳಿದದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಾಲ್ಡಾಳ್ಡವೂ ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಬಿಟ್ಟಿತು. ಮಂಗಲ ಪಾಂಡೇನ ಕಾಲ್ಡಾಳ್ಡವು ಮೇ ಇನೆಯ ತಾರೀಖಿಗೆ ವಿಸರ್ಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಉತ್ತರದ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಎಲ್ಲ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಪಾಯಿದಕ್ಕಾಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಡ ತೂಸಿನ ಬಗ್ಗೆ ಇದೇ ಬಗೆಯ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಕಂಡು ಬಂದಿತು. ಜಾತಿಭರಣ್ಯರಾಗಲು ಒಪ್ಪದೆ ಕಾಡತೂಸಿಗೆ ವಿರೋಧಮಾಡಿ ಅಸಂಖ್ಯ ಸಿಪಾಯಿಗಳು ತಿಕ್ಕಿಗೆ ಗುರಿಯಾದರು. ಮರಣದಂಡನೆಯಿಂದ ವಿಸರ್ಜಿಸೆಯವರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಆಕ್ಸ್‌ಪಾರ್ಕ್ ಕಾಡತೂಸನ್ನು ಯಾರೂ ಮುಟ್ಟಿಲಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟೂ ಕಡೆಗೆ ಸಿಪಾಯಿಗಳು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದರು, “ನಮಗೆ ಕಾಡತೂಸಿನಲ್ಲಿ ಆಕ್ಸ್‌ಪಾರ್ಕ್ ಪಾಡದ್ದು ಏನೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಜನರು ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಸೂರಾ ನಂಬಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ಆಕ್ಸ್‌ಪಾರ್ಕ್ ವಿಲ್ಲದೆ ನಾವು ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ನಮ್ಮ ಸಹೋದ್ರೇಷ್ಯೋಗಿಗಳಿನ ನಮ್ಮನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುವರು. ಉಂಗಿ ಹೋದರೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯವರು ನಮ್ಮೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಲು ಸಹ ಹೆದರುತ್ತಾರೆ.” ಎಲ್ಲ ಕಾಡತೂಸಗಳು ಆಕ್ಸ್‌ಪಾರ್ಕ್ ವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿಪಾಯಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಒಿಂಟ್‌ರಕ್ಕೆ ಆವನು ಹೆದರುತ್ತಿದ್ದನು. ಹಿಗೆ ಸೌಮ್ಯಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮುಂದು

ದುದನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಎಕ್ಕುವ್ವಾಗಿ ಮನ್ನಿಸೆಲ್ಲ.

ಮೇ ತಿಂಗಳೇ ಮೊದಲನೇ ವಾರದಲ್ಲಿ ಮಿರತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಿವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಗವುಂಟಾಯಿತು. ಹೊಸತಾಗಿ ಬಂದ ಎನ್‌ಫೀಲ್ಡ್ ರೈಫಲಗಳ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಹೊಸ ರಿಕ್ರೂಟ್ ಜನರಿಗೆ ಕಲಿಸುವ ಒಂದು ಶಾಲೆಯನ್ನು ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಫ್ ಪನೆನೂಡಲಾಗಿತ್ತು; ನುತ್ತು ಮಿರತದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಬಂಡಾಯ ವನ್ನು ನಡುರಿಸುವವ್ವು ಬಿಳಿಯ ಸ್ವೇಸ್ಯವೂ ಇತ್ತು. ಆದರೂ ಮಿರತದ ಎಲ್ಲ ಸಿವಾಯರೂ ಬೇಗನೆ ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಹೊಡುವರೆಂದು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ದಟ್ಟ ವಾರ್ತೆಯಿತ್ತು. ಅಗ ಮಿರತದಲ್ಲಿ ಕನ್ಸಲ್ ಸ್ಕ್ರಾಂ ಎಂಬುವವನೆ ಅಧಿಪತ್ಯದ ಕೆಳಗೆ ಇನೆಯ ಹಿಂದೀ ಅಶ್ವದಳವು ಇತ್ತು. ಕನ್ಸಲ್ ಸ್ಕ್ರಾಂನು ಸ್ವಭಾವ ದಿಂದ ಬಹಳ ಮೊಂಡಿದ್ದನು. ಇಂನೆಯ ಎಪ್ರಿಲಕ್ಕೆ ಕನ್ಸಲ್ ಸಾಹೇಬರು, ತಮ್ಮ ಕ್ರೈಕೆಕಿನ ಚೀರೆಚೀರೆ ಪಡೆಗಳ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮರುಧಿನ ಕವಾಯಿತು ಮೈದಾನಿಗೆ ಬಂದು ಹೊಸ ಕಾಡತೂಸಿನ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಕಲಿತು ಕೊಂಡು ಹೊಗತಕ್ಕದ್ದೀಂದು ಆಜ್ಞಾಪ್ರಿಸಿದರು. ಹೊಸ ರೈಫಲ್‌ಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಕಾಡತೂಸುಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಸ್ಕ್ರಾಂನ ಸವಾರರಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮುಸಲ್‌ನ್‌ರೀ ಇದ್ದರು. ಮರುಧಿನದ ಕವಾಯಿತನ್ನು ಮುಂದೆ ಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಕನ್ಸಲ್ ಸ್ಕ್ರಾಂನಿಗೆ ಇವನೆ ಸಜ್ಜೋದ್ದೋಗಳಿಗೆ ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ಕೆಲವು ಪಡೆಗಳು ತಮ್ಮ ಕವ್ತಾನರಿಗೆ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ, ಎಂದು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಬಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಆದರೂ ಸ್ಕ್ರಾಂ ಹಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದೇ ಬಿಟ್ಟೆ. ಆಜ್ಞಾಪ್ರಿಸಿದ ಪ್ರಕಾರ ತೊಂಬತ್ತು ಅಧಿಕಾರಿ ಸವಾರರು ಕವಾಯಿತು ಮೈದಾನಿಗೆ ಬಂದರು. ಕನ್ಸಲ್ ಸ್ಕ್ರಾಂ ಹೊಸಕಾಡತೂಸಿನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಭಾವಣಾ ಬಿಗಿದೆ; ಎಂಬ್ತುದು ಮಂದಿ ಕಾಡತೂಸುಗಳನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಸಕ್ರಮಂಟ್ಟಲಿಲ್ಲ!

ಎಪ್ರಿಲ್ ಹೊನೆಯವಾರ ಈ ಸವಾರರ ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಯಿತು. ಆರೋಹಿಗಳು ತಮ್ಮ ಮೇಲಿನ ಆದ್ದೋಪ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹತ್ತುವರ್ಷ ಸತ್ತ್ರವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಯಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಹನ್ನೊಂದು ಜನರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ್ನು ಅವರ ವಯಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕ ಸ್ವಲ್ಪ ಇಳಿಸಲಾಯಿತು.

ಮೇ ಇನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಸಮಸ್ತ ಅಶ್ವದಳ ಮುಂದೆ ಆರೋಹಿಗಳನ್ನು ಮೈದಾನಕ್ಕೆ ತರಲಾಯಿತು. ಅವರ ಸಮವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳ

ಲಾಯಿತು. ಇಡಿಯ ಆಶ್ವದಳವು ಈ ಅವವಾನವನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತಿತ್ತು. ಅವರ ಆಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಕೆಳವಳಿಯಾಯಿತೋ ದೇವರೇ ಬಲ್ಲ ! ಕೈದಿಗಳ ಕ್ಯಾಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಸಾವಧಾನದಿಂದ ಚೇಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಲು ಆರಂಭ ವಾಯಿತು. ಸುಮಾರು ಒಂದು ಗಂಟೆ ಈ ಕಾರ್ಯವು ಸಡೆದಿರಬೇಕು. ಇವ ರೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀವೃಂಧಾನಿಕರಿದ್ದ ಮೂಲಕ ಅವರ ಮಿತ್ರರು ಈ ಅವವಾನವನ್ನು ಕಂಡು ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಿಸಿದರು. ಆದರೂ ಕವಾಯಿತು ಶಾಂತರೀತಿಯಿಂದ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು. ಎಷ್ಟೊಮ್ಮೆ ಶೌರ್ಯಸಾಹಸಗಳಿಂದ ಗಳಿಸಿದ ಕೋರಿಗೆ ಈ ಕಲಂಕ ಅವವಾನಗಳಾದದ್ದು ರೀತಿಯ ಕೈದಿಗಳ ಕೆಣಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಹರಿಯುವ ದೃಷ್ಟಿಪ್ರವೃತ್ತಿ ಜನಕವಾಗಿತ್ತೀರು ಓರ್ವ ತರುಣ ಆಂಗ್ಲ ಸೈನಿಕನೆ ತನ್ನ ಚೊಂಡು ಬರಬೇಕಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದಾಗ್ನಿ. (ಸೇನ ಜರ).

ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಉರಳಲ್ಲಿ ಮೆರೆಸುತ್ತೇ ಉಂಟಿಗಿನ ನಾಗರಿಕ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಒಯ್ಯಿಲಾಯಿತು. ಅಂದು ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಮರುಧಿನ ಮುಂಜಾನೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಶಾಂತವೇ ಇತ್ತು. ಒಂಡಾಯವು ಸಾಯಂಕಾಲ ಐದು ಘಂಟೆಗೆ ಸುರುವಾಗುವ ವರೆಗೆ ಉರಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯದಂತೆ ಸೇಟಿ ಸಡೆದಿತ್ತು. ಯಾರಿಗೂ ಮುಂಬರುವ ಆನಾಹತದ ಕಲ್ಪನೆ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಸಾಯಂಕಾಲ ಐದುಗಂಟೆಗೆ ಬಂಡಾಯವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು ! ಈದು ಹೇಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಸ್ವಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ತೋರ್ಪಲ ಮತ್ತು ರೈಫಲ ದಳಗಳು ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರದ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟಿವೆ ಎಂದು ಯಾರೋ ಕಾಗಿಕೊಂಡರು. ಹಾಯಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ ಸಿವಾಯಿಗಳು ಬೆಳ್ಳಿಬಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಸರ್ವಾಸ್ತಗಳನ್ನು ಸಹ ಧರಿಸುವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಸಾವಧಾನವಿರಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೆಯ ಆಶ್ವದಳವು ಸೇರವಾಗಿ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮುಂಟಿನ ದಿನ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿಇಲಾದ ಎಂಭತ್ತಿಗೆ ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿತು. ಅಂನೆಯ ಕಾಲ್ಪಣಿ, ಗಾನೆಯ ಕಾಲ್ಪಣಿಗಳೂ ಏನು ನೊಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಶಸ್ತ್ರಗಳೊಡನೆ ಸನ್ನಿಧಿರಾದರು.

ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿಯ ಎಂಭತ್ತಿಗೆ ಕೈದಿಗಳೊಡನೆ ೧೦೦೦ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕೈದಿಗಳೂ ಪಾರಾದರು. ಉರೋಳಿಗಿನ ಹಾಗೂ ಸೆರೆಹೋರೆಯ ಗುಂಡಾ ಇನರೂ ಆವರನ್ನು ಕೂಡಿದರು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲಾಗಲು ಲಾಟಿಕೋಲ್ಟಿಗಳ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಸಿವಾಯಿದೇಗಳು ಈ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಧ್ವಂಸದಲ್ಲಿ ಆಸ್ಥಾಪಿಸ

ಲೀಲ್ಲ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಕೈತಿಗಳ ಪರಿಣಾಮವನೇನಾಗೆವದೋ ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ತಾವೇ ಹೆಡರಿಬಿಟ್ಟೆದ್ದರು. ಹಾಗೆ ಹೆಡರಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಕಾರಣವೂ ಇತ್ತು. ನದಿಯಾಚೆಗೆ ಯುರೋಪಿಯನ್ ಸೈನ್ಯ ತುಂಬಾ ಇತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಂಡಾಯನೂಡಿದ ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ಉರು ಬಿಡಂತಿತ್ತಿದರು. ಗಗನೆಯ ಶಾಲ್ಪಾಳಿದ ಕರ್ನಾಟಕ ಫಿನಿಸ್ ಎಂಬುವವನು ಓವ್ ಸಿಪಾಯಿಯು ಗುಂಡಿಗೆ ಆಹುತಿಯಾದನು. ಇದರ ಹೊರತಾಗಿ ಬಿಳಿಯ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ವಿಶೇಷತಃ ಯಾರೂ ತಮ್ಮ ಸಿಪಾಯಿಗಳ ಕೈಯಿಂದ ಸಾಯಲ್ಲಿ. ಉರೋಳಿಗನ ಲಾಟಿಯಲ್ಲಾ ಅವರು ಭಾಗವಹಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆಫೀಸರರ ಬಂಗ್ಲಾಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಜೆಂಕಿ ಇಟ್ಟರು.

ಕೆಲವು ಬಿಳಿಯ ನಾಗರಿಕರು ಈ ಗಲಭೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟರು. ಆದೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರನ್ನು ಸ್ವಾಮಿನಿವ್ವ ಸೇವಕರು ಮತ್ತು ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಕಾಪಾಡಿದರು. ಮೆಕೆಂಪಿ ಎಂಬ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಮನೆಯಲ್ಲಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಗತಿಯೇನಾಗಿದೆಯಂದು ಸೋಡಲು ಓಡಿ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಜನಜಂಗುಳಿ ಮನೆಗೆ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ ಕೊಕ್ಕಿಯಿಡುವ ಸಿದ್ಧತೆ ನಡೆಸಿತ್ತು. ಅವನು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಒಳಗೆ ಹೊಗಿ ಹೆಂಗಸೆ ರನ್ನು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಸಿಪಾಯಿರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಇವರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯು ನಿಮ್ಮ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಸಿಪಾಯರು ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ವಂದಿಸಿ ಹೊರಟು ಹೊಡರು ! (ಸೇನೆ ೬೩).

ಮೀರತ ಲಾಜ್ಞದ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಜನರಲ್ ಹೊವಿಟ್‌ನು ಒಮ್ಮೆ ಗಾಬರಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟನು. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಅವನ ವರ್ತನವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಟೇಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎಪ್ರಿಲ್ ಇಂಕ್ ತೊಂಬತ್ತು ಸವಾರರನ್ನು ಕವಾಯಿತಿಗೆ ಕರೆದ ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ಥಾನೂ ನಾಪತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದ ! ಅಂದು ರಾತ್ರಿ ಬಿಳಿಯ ಸೈನ್ಯವು ಯಾರ ಮೇಲೆಯೂ ಶಸ್ತ್ರವನ್ನೇತ್ತಡಿ ಇದ್ದುದು ಬಂಡಾಯದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ಬಂಡಾಯದ ಅನುಭವವು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಂಪನಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಬಂದುದೇ ಇದು ಮೊದಲುಸಾರೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಹೀಗಾಯಿತೇನೋ. ಎಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷದ ವಯೋವ್ಯಾದ್ಧ ಹೊವಿಟ್‌ನು ಎದೆಗುಂದಿ ಭಾರಂತನಾಗಿ ತನ್ನ ಆನುಯಾಯಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ ಇಡಿಯ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಬಯಲಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆದ ! ದಿಲ್ಲಿಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹೊರಟೆ ಸಿಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಅವನು ಬೆನ್ನಿಟ್ಟೆ ಮೋಗಿದ್ದರೆ ಅವರನ್ನು ದಿಲ್ಲಿಯನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆದರೋಳಿಗೆ ಚೆಡುರಿಸುವದು ನಾಡಾವಿತು .

ಹಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಬಂಡಾಯದ ಇತಿಹಾಸವೇ ಬದಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇತ್ತು ರಾತ್ರಿ ಯೆಲ್ಲ ಉರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವ ಗೊಡವೆಗೂ ಅವನು ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಎಲ್ಲ ಸಿಪಾಯಿಗಳೂ ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವರು ಆತ್ಮತ್ತತ್ತ, ತಮಗೆ ತಿಳಿದಲ್ಲಿ ಹೊರಟುಹೋದರು. ದಿಲ್ಲಿಯೇ ಅವಿಗೆ ಆತ್ಮಸೇವಾವಾದ ಆಶ್ರಯವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ದಿಲ್ಲಿಯ ಸಿಪಾಯಿಗಳು ತಮ್ಮನ್ನು ಕೂಡಿದೆ ಮಾತ್ರ ತಮ್ಮ ದಿಲ್ಲಿಯಾತ್ರೆ ಸಾಫ್ರೆಕವಾಗುವುದು ಎಂಬುವದು ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು.

ಮಾರತ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡಿದೆ ಆದರಲ್ಲಿ ಆಕಸ್ಮೀಕ ಆಂಶಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಮೊದಲು ಮಾರತ ಸಿಪಾಯಿಗಳು ವಿಧ್ಯಾಂಸಕ ಮತ್ತು ಘಾತಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪಡೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಾಲ್ ಸ್ಕೃಧ್ರಾನ ಉದ್ದಾಮತನವನ್ನು ಸಹ ಅವರು ಬಡೆ ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಮೇರ ಅವಮಾನವಾದ ನಂತರ ಸಹ ಏನಾದೂ ಮಾಡಿಕ್ಕೆದಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಎಂಭತ್ತೆಗೆ ಸವಾರರನ್ನು ಮುಕ್ತಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಒಂದೇ ಒಂದು ಉದ್ದೇಶ ಅವರಿಗೆ ಇದ್ದರಬೇಕು. ತಮ್ಮ ಕೃತಿಯಂದ ದೇರ್ಕೆಲ್ಲ ಉರಿ ತಗಲುವದೆಂದು ಅವರು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲವೇ.

ಮೇರ ನಂತರ ಬಂಡಾಯವೆಷ್ಟು ಅನೇಕ ಶಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಇತಿಹಾಸದ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಾಯಿತು.

ಧರ್ಮಭ್ರಷ್ಟತೆಗೆ ಒಪ್ಪಬೇಕೋ ಅಥವಾ ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಬೇಕೋ ಎಂಬ ಉಭಯಸಂಕಟದ ಮೂಲಕ ಸಿಪಾಯಿಗೆ ಬಂಡಾಯದ ಹೊರತು ಗತಿಯೇ ಇಲ್ಲ ದಾಯಿತು. ಆಂಗ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿ ಸಿಪಾಯಿ ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮೋದರಗಳ ಬದಲು ಭಯಸಂದೇಹಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಬಿಟ್ಟೆದ್ದವು. ಶಾಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಏನೇ ನಡೆದರೂ ಸಿಪಾಯಿಗಳು ತಮ್ಮತಮೊಕ್ಕಗೆ ಚಚೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಹೊರತು ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಳ ಸವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಹ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳು ಎಲ್ಲಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರುತ್ತಿದ್ದವು; ಆದರೆ ಒಬ್ಬನೂ ಬಾಯಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಕೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅತ್ತ ಆಂಗ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಏನೂ ಅರಿಯದವರಂತೆ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಬೇಕಾದವರೂ ಬೇಡಾದವರೂ ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ಬೀಳೆ ಬೇಕಾದ ಪ್ರಸಂಗ ವೇದಗಿದ ಒಂದು ದುರ್ಘಟನೆ ಕಾಲವದು. ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಪ್ರಾಮಾಣೀಕ

ಆಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಗಾಗಿ ವಿಸೆಚ್ಚನೆ, ನಿಃಶ್ವರೀಕರಣ ಈ ಶಿಕ್ಷೆಗೊಳಿಗಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಬಂದಿತೆಂದರೆ ಆ ಅವಮಾನಕ್ಕುಂತ ಬಂಡಾಯನೇ ಲೇಸು ಎಂದು ಸಿಪಾಯಿಯು ಬಂಡಾಯ ಸೇರಿದ್ದುಂಟು. ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಕೊಲೆಕೊಳ್ಳೆಗಳೇ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೆಂದರೆ ಇನ್ನು ಯಾರಿಗೂ ಉಗ್ರ ಶಿಕ್ಷೆ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಭಯ ಗೊಂಡು ಸಿಪಾಯಿಗಳೇ ಬಂಡಾಯ ಸೇರಿದ್ದು ಉಂಟು. ಮಿರತದಲ್ಲಿ ಗಿನ್ಯಾಯ ಕಾಲ್ಪಣಿಯ ತನ್ನ ಕರ್ನಲ್ಲಿನ ಕೊಲೆಯಾಗುವವರಿಗೆ ಬಂಡಾಯದ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಳಿಸಬೇಕೆಂದು ನೋಡಿರೆಲ್ಲ; ಬಳಿಕ ನಿರುಪಾಯರಾಗಿ ಅವರು ಬಂಡಾಯ ಸೇರಿದರು.

ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಸಿಪಾಯಿಗಳನ್ನು ನಿಃಶ್ವರೀಗೊಳಿಸಲು ಆವರೆ ಮುಂದೆ ಬಿಳಿಯ ಸ್ವಿನ್ಯಾವನ್ನು ಮತ್ತು ತೊಫುಗಳನ್ನು ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನಿಃಶ್ವರೀಗೊಳಿಸುವಾಗ ಯಾವ ಸಿಪಾಯಿಯಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಲುಗಾಡಿದರೆ ಗುಂಡಿನ ಸುರಿನಳಿಯೆ ಸಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂಥ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುವ ಮುನ್ನವೇ ಎಷ್ಟೋ ಸಲಹೆಲವಾರು ಸಿಪಾಯರು ಬಂಡಾಯ ಸೇರಿಬಿಟ್ಟರು

ಮಿರತದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯಮಾಡಿದ ಇನ್ಯೆಯು ಅಶ್ವದಳದ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಗಿನ್ಯಾಯ ಕಾಲ್ಪಣಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಿಪಾಯರು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟಿರು. ದಿಲ್ಲಿಯ ವರು ಆವರಿನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡೆ ರೀತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಒಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಯೋಜಿತ ಒಳಿಸಂಚೇ ಸಿದ್ಧವಾಗದಿದ್ದರೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ತಾಣ್ಯಗಳ ಸಿಪಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯದ ಬಗ್ಗೆ ಬೆಚ್ಚೆ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರಗಳು ಸಡೆಯುತ್ತಿರಲೇಬೇಕು ಎನ್ನುವಂತಿದೆ. ಆಕ್ರ್ಮೇಷಾರ್ಥ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರಗಳು ಬಂಡಾಯದ ನಂತರ ಸಡೆದ ಶೋಧಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ದೂರೆತಿವೆ. ಆದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯ ಸಿಪಾಯಿಗಳ ಮನಸ್ಸು ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ತಯಾರಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು. ಬಂಡಾಯದ ಬೇಗೆಯು ಒಣಹುಲ್ಲಿಗೆ ಹತ್ತಿದ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಮಿರತದಿಂದ ಬಿಧಾರದ ವರಿಗೆ ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡಿತು. ಸಿಪಾಯಿಗಳ ಸಿದ್ಧತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೀಗೆ ಹಂಬ್ಬಿನದು ಶಕ್ಯವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಎಂಟನೆಯ ಅಧಾರ್ಯ

ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಬಾದಶಾಹಿ

ಮುರುದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ನಿರೂಪಿತ ಬಂಡುಗಾರರು ದಿಲ್ಲಿಯ ಹತ್ತಿರದ ಯಾವುದೂ ಸಾಧಿಗೆ ಬಂದು ತೆಲುಸಿದರು. ಆದುವರೆಗೆ ದಿಲ್ಲಿಯ ಜನರಿಗೆ ಮುಂದಿರುವ ಅನಾಹತದ ಯಾವ ಕಲ್ಪನೆ ಕೊಡ ಇರಲಿಲ್ಲ. ದಿಲ್ಲಿಯ ಕೆಂಪುಕೋಟಿ ಯಲ್ಲಿ ಆಗ ಮೋಗಲರ ಕೋನೆಯ ಬಾದಶಾಹನಾದ ಎರಡನೆಯ ಬದೆಗ್ನಾರೆಶಹನು ಇರುತ್ತಿದ್ದನು. ಬಹೆದ್ವಾರೆಶಹನು ಗರಿಜಾರಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೆ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಮುದುಕನಾಗಿದ್ದನು. ಗರಿಜಾರಲ್ಲಿ ಇವನು ತೀರಾ ಮುಸ್ವಾಗಿದ್ದನಲ್ಲದೆ ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ಪೇಸ್ಯೆನ್ ಪಡೆಯುತ್ತೆ ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿದ್ದನು.

ಬಹೆದ್ವಾರೆಶಹನು ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಉತ್ತಾಫಳಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಇವನಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಆಸ್ಥೆಯಿದ್ದು ಸ್ವತಃ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಬಂಡಾಯದ ಕೊನೆಯಾದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕೆಲವೈ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಆವನು ತನ್ನ ಇಂತರಂಗವನ್ನೇ ಸೂರೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಬಹೆದ್ವಾರೆಶಹನಿಗೆ ತಾನಿರುವ ಕೋಟಿಯಾಚಿ ಯಾವ ರಾಜ್ಯಾಂಶವೂ ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟರೆ ಮಾತ್ರ ಹಿಂದಿನ ರಾಜ್ಯ ಸ್ವೇಭವವು ನೇನವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ದಿವಾಣಿ-ಇ-ಖಾಸದಲ್ಲಿ ಬಾದಶಾಹನ ದಿಬಾರವು ಮೊದಲಿನಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರವೇ ಬಾದಶಾಹನ ದಿವಾಣಿ ಹೆಕ್ಕುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿದ್ದ ರಿಂದ ಆವಮನೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಕಂಪನಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೇ ಸೇರಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಬಾದಶಾಹನೇ ಭಾರತದ ಸಾರ್ವಭಾಷಾಮನೆಂದು ಜನರು ಗರಿಜಾರ ವರೆಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದ ರಿಂದ ಕಂಪನಿಯು ಬಾದಶಾಹನಿಗೆ ಆವಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಲು ಹೆದರುತ್ತಿತ್ತು. ಗವರ್ನರ ಜನರಲ್ಲರು ಕಾಣಿಕೆ ಇಲ್ಲದೆ ದಿವಾಣಿ-ಇ-ಖಾಸದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಹೊರಗೆ ಬೂಟು ತೆಗೆದಿಟ್ಟು ಒಳಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು; ಮಾಂಡಲಿಕರಂತೆ ಮುಜುರೆ ಮಾಡಿ ಆಪ್ತಣಿ ದೊರೆಯುವವರೆಗೆ ಕೂಡು ತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ!

ಬಾದಶಾಹನ ಸ್ವೇಭವವನ್ನು ಕಾಯುವ ಬೈಧ ನ್ಯಾಬಿರು, ಪೇಸ್ಯೆಯರು,

ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಬಲಿಯಾಗಿದ್ದ ಮೂಲಕ ಮೊಗಲ ಡಿಬಾರದ ಕಳೆಯು ಎಷ್ಟೋ ಕುಂದಿತ್ತು. ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಲೋಕಾಭಿವಾರಿಯಕ್ಕೆ ಹೆದರಿದ್ದರೂ ಬಾದಶಹನನ್ನು ಕೆಂಪುಕೊರ್ಚೆಯಿಂದ ಹೇಗೆ ತಳ್ಳುಬೇಕು ಎಂಬ ಚಿಂತೆ ನೂಡಣತ್ತಿದ್ದರು. ದಿವಾಳಿ ರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಲು ಬಹುದ್ದೂರಶಹನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರವು ಪ್ರತೀಕಾರವೆಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ನಾಣ್ಯಾಚಲಾವಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿತು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ಈ ಹೆಚ್ಚುಯನ್ನು ಯಾರೂ ಇಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಜನರು ತಾವಾಗಿಯೇ ಮೊಗಲಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಘಟನಾತ್ಮಕ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಮೊಗಲ ಬಾದಶಹನ ಬಗ್ಗೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅಭಿವೂನ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಠೆಗೆ ಹಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಬಹುಕ ಸಂಕಟವಾಗಿತ್ತು. ಮುಂದಾದರೂ ಒಮ್ಮೆ ಇದರಿಂದ ತಮಗೆ ಗಂಡಾಂತರವಿಚೆಯೆಂದು ಅವರು ಲೆಕ್ಕಹಾಕಿದ್ದರು. ಬಹಂದ್ದೂರ ಶಹನ ಕೊನೆಯ ಹೊಡತಿ ಬೇಗಮು ಜಿನ್ನತಮಹಾಲಳು ಇನ್ನೂ ತರುಣೀಯೂ ಸುಂದರೆಳ್ಳಾ ಆಗಿದ್ದ ಬಾದಶಹನ ಮೇಲೆ ಆವಳಿ ವಚನಸ್ವಾ ಬಹಳವಿತ್ತು. ಜಿನ್ನತ ಮಹಾಲಳಿಗೆ ಜವಾನಬಿಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ರಾಜಕುಮಾರನಿದ್ದನು. ಇವನು ಎಲ್ಲಕೂ ಚಿಕ್ಕವನಿದ್ದರೂ ಇವನಿಗೆ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿಬೇಕೆಂದು ಜಿನ್ನತಮಹಾಲಳು ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಕೂಡ ಗುಪ್ತಕಾರಸ್ಥಾನ ನಡೆಸಿದ್ದಳು. ಇದಕ್ಕೆ ಬಾದಶಹನ ಬೆಂಬಲವೂ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ಕಂಪನಿಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಯಾರಿಗೂ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿನೆಡು ಬೇಕಾಗಿಲಿಲ್ಲ. ಡಾಲ ಹೌಸಿಯು ಏನಾದರೂಂದು ನೆವಡ ದಾರಿಕಾಯುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದನು. ಬಹುದ್ದೂರ ಶಹನನ್ನೇ ಆರಮನೆ ಬಿಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಕಂಪನಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರವು ನಡೆದಿತ್ತು. ಆದರೆ ದೃಪೆಕ್ಕರೂ ಮಂಡಲ ಮತ್ತು ಕಂಟೂರ್ಲೂ ಬೋಡ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಒಮ್ಮೆ ತಪಾಗಿದ್ದಿಂದ ಬಹುದ್ದೂರಶಹನು ಮರಣಿಸೊಂದುವರೆಗೆ ಏನೂ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಸಿಫರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಕುಟುಂಬಿತಿಯು ಇಲ್ಲಿಗೇ ಮುಗಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಹುದ್ದೂರಶಹನ ಹಿರಿಯು ರಾಜಕುಮಾರರಲ್ಲಿ ಘರರು ದ್ವಿನೆ ಎಂಬುವವನೊಡನೆ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿಯು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ರೆಸಿಡೆಂಟನು ಗುಪ್ತ ಸಂಧಾನ ವನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದನು. ಬಹುದ್ದೂರಶಹನ ಮರಣದ ನಂತರ ಕೆಂಪುಕೊರ್ಚೆಯನ್ನು ಯಾಲಿಮಾಡುವೊಡರೆ ಆವನಿಗೇ ಮೊಗಲ ವ್ಯಾಭವದ ವಾರಸದಾರನೆಂದು ಮನ್ನಾಡಿ ಕೂಡುವಾಗಿ ರೆಸಿಡೆಂಟಸಾಹೆಬರು ಆವನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದರು. ಆವರವರ ನಡುವೆ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಾಗಿದ್ದನ್ನು ತಿಳಿದು ಜಿನ್ನತಮಹಾಲಳಿಗೆ ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟಿಬಂದಿತು.

ಆದರೆ ದುರ್ದೈವದಿಂದಲೋ ಸುದೃಢಿವದಿಂದಲೋ ಘಕರು ದ್ವಿನೇನೂ ಗ್ರಾಹಣಿ ನೆತ್ತುಹೊಡನು.

ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದಿಂದ ಬಹಳ್ಳಿಗಳನು ಅಧಿರಣಾಗಿಷ್ಟುನು. ಅವನಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯ ದಿಟ್ಟತನಗಳಾಗಲಿ, ಅಭಿಮಾನ ಗರ್ವಗಳಾಗಲಿ ಉಳಿದಿರಲೇ ಇಲ್ಲ. ಕಂಪನಿ ಸರಕಾ ರದಂಥ ಬಲಾಧ್ಯ ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಒಳನಂಜು ನಡೆಸುವದು ಅವನಿಗೆ ಕಲ್ಪನೆ ಮಿಶ್ರಿತ ಮಾತಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಬಗ್ಗೆ ಅವನ ಅಂತರಂಗವು ಥಗ ಧೆಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿಯ ಸಿಟ್ಟು ರಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದೆ ಸುಪ್ರಸಾಗಿದ್ದನು.

ಮಿಶ್ರಿತದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಿದವರು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂಡಾಗ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಯುರೋಪಿಯನ್ ಸ್ವೇನ್ಯವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ! ಯುರೋಪಿಯನ್ ಪುತ್ತು ಹಿಂದಿ ದಳ ಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ತಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾಗಿ ಚಂಚಿಡುವ ಮಾರದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರವು ತೋರಿದೆ ಇದ್ದದಕ್ಕೆ ಬಂಡಾಯದ ಚಂಡವನ್ನು ತೆತ್ತುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಬಂದಿತು. ಹೊಸಜೊಸ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳನ್ನಾಕ್ರಮಿಸುವ ಲಾಲಸೆಯಿಂದ ಕಂಪನಿಸರಕಾರವು ತಮಗೆ ಬರಬಹುದಾದ ಭಾವಿ ಗಂಡಾಂತರ ಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸಿದೆ ಹಿಂದಿ ಸ್ವೇನ್ಯದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಮಿಶ್ರಿತಾರ್ಥಿ ಬೆಳೆಸಿಟ್ಟಿತ್ತು.

ಬಂಡುಗಾರರು ದಿಲ್ಲಿಯ ನಾಗರ್ಗವಾಗಿ ಬರುವಾಗ ಮಿಶ್ರಿತದಲ್ಲಿ ತಂತಿಸಂಪರ್ಕ ವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದ್ದರು. ಗಗನೀಯ ದಿನಾಂಕ ಮುಂಜಾನೆ ಮಿಶ್ರಿತದ ಸಂಪರ್ಕವು ಯಾಕೆ ಕೆಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ನೋಡಲು ಉರಿಹೊರಗೆ ಬಂದ ದಿಲ್ಲಿಯ ಯುರೋಪಿಯನ್ ಟೆಲಿಗಾರಫ ಅಧಿಕಾರಿಯೇ ಮೊದಲು ಬಂಡುಗಾರರಿಗೆ ಆಙುತ್ತಿಬಿದ್ದನು. ಉರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಇನ್ನೂ ನಿಧಾನವಾಗಿತ್ತು. ಬಂಡುಗಾರರು ನೌಕಾ ಸೇತುವೆ ಸಹಾಯದಿಂದ ಯಮುನಾನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಕೆಂಪುಕೊಟ್ಟು ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದೊಡನೆ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಡಿಬಿಡಿಯೆದ್ದಿತು. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಸೋಡಿ ಅರಮನೆಯ ಸಂರಕ್ಷಕ ದಳಗಳ ಸಿಹಾಯರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಕುತೂಹಲವಾಯಿತು. ಬಹಳ್ಳಿಗಳನು ಭಯಪಟ್ಟು ಅಂತಹಪುರ ಸೇರಿದನು. ಅರಮನೆಯ ಪ್ರಸಾಧನಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಷಾಪಣೆ ಮಾಡಿತ್ತು. ಹೊಸ ಕಾಡತೂಸುಗಳನು. ಅಲಿಯೂ ಅನೇಕರು ಸಿಹಾಕರಿಸಿ ಪಂಡಪ ಗಾಗಾದು.

ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿಯ ಸಿಹಾಯಿದಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಂಡಾಯದ ಬೀಜವನ್ನು ತಿಗಾಗಲೆ ಬಿತ್ತಲಾಗಿತ್ತು. ಮಿಶ್ರಿತದ ವಾತಾವರಣ ಅವರಿಗೆ ಪೂರಾ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಹೊಸ ಕಾಡತೂಸುಗಳನು. ಅಲಿಯೂ ಅನೇಕರು ಸಿಹಾಕರಿಸಿ ಪಂಡಪ ಗಾಗಾದು.

ಯುರೋಪಿಯನ್‌ ಆಧಿಕಾರಿಗಳೇ ಕಣ್ಣಿದುರಿಗೆಯೇ ನಗರದೊಳಗಿನ ಸಿವಾಯರು ಕಿಲ್ಲೆಯ ಜೆಬ್ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ತೆರೆದು ವಿಶಾರತ ಸಿವಾಯಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೆ ಬಿಟ್ಟರು! ಬಂಡಾಯದ ವಿಚಾರಗಳಿಂದ ದಿಲ್ಲಿಯ ಸಿವಾಯಿಗಳೂ ಸಂತಪ್ತರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇಮೋಂಚೇ ಪುರಾವೆ ಸಾಕು. ವಿಶಾರತ ಸಿವಾಯರು “ದೀನಾದೀನಾ” ಎಂದು ಫೋಷನೆ ಮಾಡುತ್ತೇ ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ಸುಗಮವಾದ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಪಡೆದರು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯ ಬಿಳಿಯರ ಹಾಗು ಕೃತ್ಯಾಯನ್ನರ ರಕ್ತ ಆನರ ಖಡ್ಗಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿತ್ತು. ಇನೆಯ ಆಶ್ವದಳದ ಸ್ವಾರರು ಭಾದ್ಯಹನ ದಬಾರದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತು ಮೊಗಲ ಸಿಂಹಾಸನದ ಜಯಜಯಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಹತ್ತಿದರು.

ಕಂಪನಿಯ ಕರ್ಮಿಮುಖ್ಯಯಿಂದ ಮೊಗಲ ಭಾದ್ಯಹನ ವಿನೋಚನೆಯಾಯಿತು. “ಒಂದು ದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ಎದ್ದು ನೋಡಲು ನಾನು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದೆ,” ಎಂದು ಓರ್ವ ಆಂಗ್ಲ ಕವಿಯು ಹೇಳಿದಂತೆ ಬಹೆದ್ದೂರ್ಶಹನು ಏನೂ ಕಲ್ಪನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಸಾರ್ಥಕೋಮನಾಗಿಬಿಟ್ಟನು! ತನ್ನ ನೇರಳಿಗೆ ತಾನು ಹೆದರುತ್ತಿದ್ದ ಮುದುಕ ಬಹೆದ್ದೂರ್ಶಹನ ಬದಲು ಮೊಗಲರ ರಕ್ತವಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ತರುಣ ಶಾರಸು ಆಗ ಅಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಮೊಗಲ ಸಾರ್ಥಕೋಮನ್ನು ಪುನಃ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿ ಕಂಪನಿಸರಕಾರೆ ಗಂಟು ಕಟ್ಟುವ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಇತ್ತು.

ಬಂಡುಗಾರರು ಬಹೆದ್ದೂರ್ಶಹನನ್ನು ಬಲವಂತದಿಂದ ಡೊರಗೆ ತರಬೇಕಾಯಿತು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಆವನ್ನು ಬಂಡಾಯದ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಆಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಸಲು ಆಗಾರಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬನೆನ್ನು ಓಡಿಸಿದ್ದನು! ಬಂಡಾಯಗಾರರಿಗೆ ಬಹೆದ್ದೂರ್ಶಹಾ ಪರಿಪರಿಯಿಂದ ಹೇಳಿ ನೋಡಿದನು; ಸಿವಾಯಿಗಳ ಸಂಬಳ ಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿಯು ಸತ್ತ ತನ್ನಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಮೊರೆಯುಟ್ಟಿನು. ತಾನು ಆಂಗ್ಲರ ಕೈದಿಯಿಂದು ಗೋಳಾಡಿದನು. ಆದರೆ ಸಿವಾಯಿಗಳು ಕೇಳಿಲ್ಲ. ಆವರಿಗೆ ಒಂದು ರಾಜಸಂಕೇತವು ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ವಿಶಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಆವರಿಗೆ ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತೆಯಾಗಿತ್ತು. ಬಹೆದ್ದೂರ್ಶಹನ ಮೇಲೆ ಬಂಡಾಯದ ನಾಯಕತ್ವವು ಕಡುಕೊಂಡೆ ಬಿಡ್ಡಿತು!

ಮೊರು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಯುರೋಪಿಯನ್ನರ ಭಯಂಕರ ಧ್ವಂಸವು ಸಡೆಯಿತು. ಸಾಧ್ಯವಾಡವರು ಓಡಿಮೋಡರಿ ಹೆಳ್ಳಿಗರು ಇವರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡರು. ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಆಗ ಇಲ, ಇಳ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲೆಸ್‌ಮೊರು ಹಿಂದಿ ಕಾಲ್ಡಿಗಳಿಂದ್ದು ಆವರೆಲ್ಲರ ಸಂಶ್ಯೇಯ ಸಾಧಾರಣ ಇಂದಂರಷ್ಟಿತ್ತು. ಎಲ್ಲರೂ

ಬಂಡಾಯ ಸೇರಿಬಿಟ್ಟರು. ರಾಜನುಹಾಲದಲ್ಲಿಯ ಡಗ್ನರ್ಸ್, ಫ್ರೆಚರ್, ಜೆನಿಂಗ್ಸ್ ಹಂಚಿನ್ನು ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಬಿಳಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಸದರುಪುಂಬ ಕೊಲೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಶಹರದಲ್ಲಿಯ ಸೆನೆಯನೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಲಾಯಿತು. ದಿಲ್ಲಿಯ ಭ್ರಾಂಕು ಸಂಪೂರ್ಣ ಲೂಟಿಯಾಯಿತು: ಉದ್ದೇಶಗಿನ ಮುಖ್ಯ ಚಟು ಅಗ್ನಿನಾರಾಯಣಿಗೆ ಆಹುತೀಯಾಯಿತು. ದಿಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಜೆಟ್ ಎಂಬ ವೃತ್ತಪತ್ರಕೆಯ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಾರರನ್ನೂ ಕೊಂಡು ಕಚೇರಿಗೆ ಕೊಳ್ಳಲಿಯಿಟ್ಟರು.

ಹಿಗೆ ವಿಧ್ಯಂಸೆಹಿಂಸೆಗಳು ಸಗರದಲ್ಲಿ ತಾಂಡವನಾಡುತ್ತಿದ್ದವಾಗ ಕಂಪನಿ ಸೈನ್ಯದ ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರದ ಮೇಲೆ ಬಂಡುಗಾರರ ವಕ್ರಪ್ರಷ್ಟಿಯು ಬಿಡ್ಡತು. ಅರುವನೆಯ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಭದ್ರವಾದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಂಗ್ರಹವಿತ್ತು. ಲೈಫ್‌ಸೆಂಟ್ ಜಾರ್ಜ್ ವಿಲೋಬಿ ಎಂಬುವವನು ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಿಧ್ಯನು. ಅವನೊಡನೆ ಇನ್ನಿತರೆ ಎಂಟು ಸಾರಾಯಕ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಇದ್ದರು. ಬಂಡುಗಾರರು ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ರಾಕಲು ಒಳಗೊನವರಿಗೆ ಜವದ ಆಶೀಯೇ ಉಳಿಯಲ್ಲ. ಈ ಬಂಬತ್ತು ಧೀರ ಸಾರ್ಸೆಗೆಕು ಇಡಿಯ ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರನನ್ನೇ ಹಾರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರು ! ! ಸೊಂಗ್‌ಡಿಂಡ ಇಡಿಯ ದಲ್ಲಿಯು ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗಿತು. ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರವನ್ನು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದೆ ಬಂದು ಸಾವಿರ ಬಂಡುಗಾರರು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸತ್ತಿರು. ಉಲ್ಲಿಂದರು ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಈರತನವನ್ನು ಸೂರ್ಯಿ ಅವಾಕ್ಷಾದರು. ಬಂಬತ್ತು ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಪ್ರೀಚಿ ವಿಲೋಬಿಯನ್ನೂ ಒಂದು ಪದು ಜನರು ಉಳಿದರು. ಆದರೆ ವಿಲೋಬಿಯು ಮಾರತಕ್ಕ ಓಡಿಮೋಗುವಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟನು. ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರವನ್ನು ಇಷ್ಟು ಇವಸರಿದಿಂದ ಮುತ್ತಿಹಾನಿಗೊಳಿಗಾದ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಬಂಡುಗಾರರಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ನಾಯಕತ್ವ ಹಾಗೂ ವಿಚಾರಪೂರ್ಣ ಯೋಜನೆ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ವಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಎರಡುಮೂರು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೂ ಯಾರೋಸಿಯನ್ನು ಉಳಿಯಲ್ಲ. ಹೊರಗಿನಿಂದ ದೇಗನೆ ಆಂಗ್ಲ ಸೈನ್ಯವೂ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಥಾನ ಸೇನಾ ಪತಿ ಜನರಲ್ ಎನ್ನನ್ನು ಮುದುಕನಾಗಿದ್ದನಲ್ಲದೆ ಇವನಿಗೆ ದಿಲ್ಲಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಹಲ್ಲಿ ಮೂಡುವ ಧೈರ್ಯವೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಮೊಗಲ ಬಾದಶಾಹನ ಆಳಿಕೆಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಸ್ವಲ್ಪಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ನುಧ್ಯಂತರ ಆಡಳಿತದ ಫಲನೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲಾಯಿತು. ಬಾದಶಾಹನು ಲೂಟಿ, ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸಿದನು. ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಉದ್ದೇಶಗೆ ತಿರುಗಾಡಿ ಜನರಿಗೆ ಅಶ್ವಾಸನ ಕೊಟ್ಟು

ತಮ್ಮ ನಿತ್ಯದ ಉದ್ದೇಶಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರಲು ವಿನಂತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು.

ಬಂಡುಗಾರರು ಇನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ದಿಲ್ಲಿಯನ್ನು ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಿದ್ದು ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ಆಟಾಗದೊಕೆತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ತಮಗೆ ಇನ್ನು ಸುಧೈವಿಷಿಂದ ಅಭಿಸಿದ ಚೊಡ್ಡ ನಿಜಯವನ್ನು ತಮ್ಮ ಭಾವೀ ಶಕ್ತಿ ಸಂಘಟನೆ ಗಳಿಗೆ ಸಿವಾಯಿಗಳು ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದರೆ ಅಂಗ್ಲರು ದಿಲ್ಲಿಯಿಂದ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ತಳ ಕಿತ್ತು ಬೇಕಾಗುತ್ತತ್ತು.

ದಿಲ್ಲಿಯು ಬಂಡುಗಾರರ ಕೈಸೇರಿದೊಡನೆ ಬಂಡಾಯದ ಸ್ವರೂಪವೇ ಬದಲಾಯಿತು. ಆದಕ್ಕೂಂಮು ನಿಜವಾದ ಶಕ್ತಿಯು ಪ್ರಾವೃತ್ತವಾಗಿ ಆದೊಂದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಯುದ್ಧವೇ ಆಯಿತೆನ್ನಲು ಯಾವ ಆಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲ. ಜನತೆಯ ಮಾಸ್ಮೆರ್ಯಾಚೆಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಡ ಸೊಗಲ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯ ಮುಂದರಿಚೊಡನೆ ಆದಕ್ಕೆ ಯಥಾರ್ಥ ಸ್ವರೂಪವು ಬಂದಿತು. ಇಂಗ್ಲೇಷರೆ ನಿರುದ್ಧ ಯೂಡ್ಲಾದ ಯುದ್ಧದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಮೊಗಲ ದರಬಾರದ ವೆಕ್ಕಾರರರು ಸಾರ್ವಜಂಗ ಜನರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತ ನಡೆದರು. ನಾಗರಿಕರು ಬರಿಯ ರೊಟಿನೆ ಹತ್ತಾರ್ಕಾಂಡವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇಂಗ್ಲೇಷರನ್ನು ರಣರಂಗದ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ

1. ಮೊದಲನ ಮೂರನಾಲ್ಕು ದಿನ ಇಂಗ್ಲೇಷರ ಮೇಲೆ ಮತ್ತು ನಾಗರಿಕರ ಮೇಲೆ ಕೆಲವು ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳ ನಡೆದವು. ಅಂಗ್ಲ ಸ್ಟ್ರೀಯರು ಮಕ್ಕಳ ಕೊಲೆ ನಡೆಯಿತು. ಸ್ಟ್ರೀಯರ ಪಾನಭಂಗ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಅಗಲ್ಲಿಪಂದು ಬಂಡಾಯದ ಮುಕ್ತಾಯದ ನಂತರ ನಡೆದ ವಿಚಾರಕ್ಕಾಯಿದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಂಥ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳ ಸೂಕ್ತ ಮತ್ತು ಅತಿರಂಜತ ವರದಿಗಳನ್ನು ಭಾರತದಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವು ಏಕನಿಗಳು ಲಂಡನ್ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ರಕಟಪ್ಪಾಡಿ ಅಂಗ್ಲ ಜನರನ್ನು ಸೈನಿಕರನ್ನು ಭಯುಂಕರ ಹೊಜ್ಜುಗೆಟ್ಟಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದ ದಿಲ್ಲಿಯ ಪುನರಾಕ್ರಮಣದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ದಿಲ್ಲಿಯ ನಾಗರಿಕರ ಮೇಲೆ ಅಂಗ್ಲರು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಅನಾಚಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ನೇಮ್ಮ ಲಂಟಿ ಕೊಲೆ ಸುಲಿಗಳು ನಾದಿರಶಹನನ್ನು ಟೆರಿಸಿ ಎಂದು ಓವ್ ಅಂಗ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ದಿಲ್ಲಿಯ ಮೇಲೆ ಇಂಗ್ಲೇಷರು ಪ್ರತಿಹಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದಾಗ ಸಿವಾಯಿಗಳು ಜೀವದ ಹಂಗುದೊರೆದು ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದರು. ಇದರಿಂದ ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕ್ರಾಂತಿ ಅಥವಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸ್ವರೂಪದ ಸ್ವರೂಪವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿಯ ವರಗೆ ವಸಾಹತು ಶಾಹಿಯ ಮೇಲೆ ಪಶಿಯದ ಯಾವ ರಾಷ್ಟ್ರವೂ ಹೀಗೆ ಯುದ್ಧ ಸಾರಿರಲಿಲ್ಲ.

ಲದುರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಗಂಭೀರ ಆಲೋಚನೆ ಸಂಪನ್ಮೂಲ.

ಮೀರತದ ಬಂಡುಗಾರರು ಬಂದು ದಿಲ್ಲಿಯನ್ನು ಕ್ರಮೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ದಿಲ್ಲಿಯ ಸಿವಾಯರೂ ಅವರನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ನಗರದಲ್ಲಿಯ ಬಳಿಯೆರನ್ನು ನಾವುವೇಹಣುವಾಡಿದ್ದು, ಮೇರಿಗಳನ್ನು ತಾರೀಖಿಗೆ ಲಾಡ್ ಕ್ಯಾಸಿಂಗ್‌ಸ್ಟಿಗೆ ತಿರುವುತ್ತಾ ಕೆಲಕ್ತೆಗೆ ಹೊಗಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಎಲ್ಲ ಸುದ್ದಿ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಉಬ್ಬನ್ನೆ, ಆಲಹಾಬಾದ್, ಶಾಸನಪೂರ್, ಬರೇಲಿ ಪಾರ್ಷಿಣಿಗೆ ಸಿವಾಯಿಕೆಂಗಳಿಗೂ ಜನರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಲಾಡ್ ಕ್ಯಾಸಿಂಗ್‌ನು ಹೆದರೆಲ್ಲಿಲ್ಲವಾದರೂ ಈವಣಿಗೆ ಈ ವಾತ್ತೆಯಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಮೀದಾಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ಸ್ವರ್ತಕ್ಕೆ ಆವಸ್ಯು ಧೀರನಾಗಿದ್ದಷ್ಟು ಇವನ್ನು ಸುತ್ತಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿ ವರ್ಗದವರು ಆವಸ್ಯನ್ನು ಮೇಲಿಂದವೇ ತಪ್ಪಿದಾರಿಗೆ ಎಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಪಂಜಾಬ ಮತ್ತು ಕೈಫಾದಲ್ಲಿಯ ಲಾಕ್‌ನ್ನು ಒಂದುಗಳ ಹೊರತು ಆವಣಿಗೆ ಯಾರೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಸಲಾಹೆ ಕೊಡುತ್ತಿರಲ್ಲ. ಕೆಲವರು ಕೂಡಲೇ ಬಂದು ಉಗ್ರವಾದ ಸೇಡಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಬೇಕೆಂದರು. ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಬಂಡುಗಾರಲಿದ್ದಾರೆ ಹಾಗು ಆವರಣ್ಣಿತ್ವಕ್ಕಿಂತೆನ್ನು ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಆವನ್ ಸ್ವೇನ್ನಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಇವ್ವಾಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಎಲ್ಲ ಸ್ವೇನ್ನಾರಾಣ್ಣಗಳಿಗೆಯೇ ಸಿವಾಯಿದಳಿಗಳು ಸರಕಾರದ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಆವಾತ್ರವಾಗಿದ್ದ ಪೂರಿತ ಇಲ್ಲಿಂದ್ದು ಯುದ್ಧೋ ಸಿಯನ್ ವಡೆಗಳನ್ನು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಲು ಬದುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದೂ ಲಾಡ್ ಕ್ಯಾಸಿಂಗ್‌ನು ದಿಲ್ಲಿಯನ್ನು ಪುನಃ ವಿಲಂಬವಿಲ್ಲದೆ ಪಶ್ಚಾತ್ಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಆತುರಣಾಗಿದ್ದನು. ಕೆಲಕ್ತೆಯಿಂದ ದಿಲ್ಲಿಯ ಮೂರಾಗಿತ್ತು. ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದಪ್ಪೆನ್ನೇ ಭಾರತದ ಆರಸನೆಂದು ಹಿಮಾಚಲದಿಂದ ಕನ್ನಾಕುಮಾರಿಯ ವರಿಗೆ ಜನರು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಂಡುಗಾರರಿಗೆ ವಿಜಯವಾಯಿತೆಂದೆ ಜನರು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಆಗಲೆ ಇಲ್ಲಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಫಜ್ರೆತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬಹುದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಂಡುಗಾರರೆ. ಈ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ದಿಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಸರಾಕ್ರಮಣವಾಗದೆ ನಷ್ಟವಾಗಲಾರದೆಂದು ಲಾಡ್ ಕ್ಯಾಸಿಂಗ್‌ನು ತುಂಬಾ ಆರಿತನು. ವೃಧ್ಧ ಸೇನಾವಳಿ ಎನ್ನನ್ ತನ್ನ ವಿಶ್ವಾಂತಿಸ್ತಾನ ಬಿಟ್ಟು ಸಿಮಲೆಯಿಂದ ಕೆಡ್‌ಗಿಳಿದನು. ದಿಲ್ಲಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಆಗ ಅತಿಯಾಗಿ ಬಿಸಿಲಿತ್ತು. ಕೂಡಿದ್ದಷ್ಟು ಸ್ವೇನ್ನಿಂದಲ್ಲಿ ಸಹ ಬಿಸಿಲು, ಆತಿಸಾರದಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ನಾಂತಹ ತೀರದರು. ಇದ್ದಷ್ಟು ಸ್ವೇನ್ನಿಂದಮೊಡನೆ ದಿಲ್ಲಿಯ ಮೇಲೆ ಹಲೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬು

ಉಡರ್ ಕ್ಯಾನಿಂಗ್ಸ್ ಮನಸ್ಸಿತ್ತು. ಎನ್ನೆನ್ನ ಮಾತ್ರ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಹೊರಟಿ. ಅವನ ಸೈನ್ಯವೂ ಅಮ್ಮ ಸುವ್ಯವಸಿತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ಮೇ ಇಂದಿಯ ದಿನಾಂಕ ಎನ್ನಿನ್ನನು ಚಿಂತೆಯಿಂದಲೋ ಆತ್ಮಸಾರದಿಂದಲೋ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಸತ್ತುಹೊಡ. ದಿಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯು ಸರ್ ಹೈಸ್ ಬನಾರಸ್ ಎಂಬ ಕ್ರೀಮಿಯಾ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಾದ ಓವ್ ಯೋಧನ ಮೇಲೆ ಬಿಡ್ಡಿತು.

ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಹೀಗಿರುವಾಗ ಉತ್ತರ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯವು ಹಂಬಿಹೆತ್ತಿತ್ತು. ಉಡರ್ ಕ್ಯಾನಿಂಗ್ಸ್ ಮೊದಲು ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೆ ಆವಸರದಿಂದ ದಿಲ್ಲಿಯನ್ನು ಪರವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಬೇಗನೆ ಆಸುಕೂಲವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸೈನ್ಯದ ಅಭಾವದಿಂದಲೂ ಸೇನಾಪತಿಯು ಆಸ್ತಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಲೂ ದಿಲ್ಲಿಯ ಮೇಲೆನ ಡಾಳಿಯು ನೆನೆಗುವಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಜೂನ ಅನೆಯ ತಾರೀಖಿನವರೆಗೆ ಒಂದಾದೆಂದೂ ಮಹತ್ವದ ಚಕ್ರಮಾರ್ಕ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದಾದೆಂದೂ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಡುಗಾರರ ಬೆಸ್ಸೆಲುಬು ಮೂರಿಯಲು ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಏಡಿದವು. ಈ ಸೆವಣಸಂಧಿಯ ಉಭವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಬಂಡುಗಾರರಿಗರಲ್ಲಿ; ಆ ಮಾತ್ರ ಬೇರೆ.

ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪಿ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ರೋಹಿಲವಿಂಡ, ಬುಂದೇಲಖಿಂಡ, ಬೈಧಗಳಿಗೆ ಬಂಡಾಯವು ಹಂಬಿಕೊಂಡು ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಗ್ನಿಯಂತೆ ತನ್ನ ಸಹಸ್ರ ನಾಲಿಗೆಗಳನ್ನು ದಳಿದಳಿಗೂ ಚಾಚಿತು. ಮಿರತ, ದಿಲ್ಲಿ, ರೋಹಿಲವಿಂಡ, ಆಗ್ರಾ, ಬನಾರಸ್, ಅಲಹಾಬಾದ್, ಭೋಂಬಾನಾಗಪೂರ್, ನಿಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ಅಜಮಿರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಪನಿಸರ್ಕಾರವು ಕೂಡಲೇ ಸೈನ್ಯಕಾರ್ಯದೆಯನ್ನು ಜಾರಿ ಮಾಡಿತು. ಬೈಧ ಪಂಜಾಬಗಳ ಡೀರ್ಘಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೈನ್ಯಕಾರ್ಯದೆಯಂತೆಯೇ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿದರು. ಜೂನ್ ಗ್ರಾಹಕಾರ್ಣವಿತ್ತಿಗೆ ೩೫,೧೦೦ ಜನರು ಬೈಧದಲ್ಲಿ, ೩೦,೦೦೦ ಜನರು ದಿಲ್ಲಿಯೇ ಸುತ್ತಲೂ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಭಾರತದಲ್ಲಿ ೨೦,೦೦೦ ಜನರು ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ತರಬೇತಿ ಪಡೆದು ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. (1857, Great Rebellion, Ashok Mehta, 32).

ದಿಲ್ಲಿ, ಬೈಧ, ರೋಹಿಲವಿಂಡ, ಬುಂದೇಲಖಿಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟೀ ಆಳಿಕೆಯೆಂಬುದೆ ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲ. ವಾಯವ್ಯಪೂರ್ವ (ಪಂಜಾಬ-ಬೈಧಗಳ ನಡುವೂರ್ವ) ಮಧ್ಯಪೂರ್ವ, ಮಧ್ಯಭಾರತದ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳು ಹಾಗು ಪಶ್ಚಿಮಭಾರತಗಳಲ್ಲಿ

ಅತ್ಯಂತ ತುಮುಲವಾದ ಯುದ್ಧವು ನಡೆಯಿತು. ಪಂಚಾಬಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಎಲ್ಲ ರಸ್ತೆಗಳೂ ಬಂದಾಗಿದ್ದವು. ಪಶ್ಚಿಮದಿಂದ ಬಂದ ಸೇನಾಪತಿ ದೊಲಕ್ ನು ಭೂಮಾರ್ಗದಿಂದ ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವದು ಇಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಕಲಕತ್ತೀಯ ಮಾರ್ಗ ವಾಗಿ ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟಬೇಕಾಯಿತು !

ಛೈಧದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರೂ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಬಂಡಾಯ ಹೂಡಿದರು. ರೋಹಿಲ್ವಿಂಡದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ದಿನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳಿಕೆ ನಿರ್ಧಾರಮಾಡಿಯಿತು. ಕೆಲವೆಡಿಗೆ ಮಿಲಿಟರಿ, ಪ್ರೋಲೀಸ್, ನಾಗರಿಕರು ಹೀಗೆ ಮೂವರೂ ಸಂಯುಕ್ತ ಪ್ರೋಫೆಕ್ಟೆಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರು, ಸಿಪಾಯಿಗಳೂ ಜನರೂ ಒಮ್ಮೆಲ್ಲ ಬಂಡಾಯ ಹೂಡಿದ ಉದಾಹರಣೆಗಳೂ ಇವೆ. ಛೈಧದಲ್ಲಿಯಂತೂ ಯಾವ ಜಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಬಂಡು ಸಾರಿದರೂ ಆ ಜಲ್ಲೆಯು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕೈಯನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು ಹೊಯಿತು. ಜಾನ್ ಲಿರಿಂಡ ಗಳನ್ನೇ ತಾರೀಷಿನವರೆಗೆಂದರೆ ಛೈಧದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳಿಕೆಯು ಒಂದು ದುಃಸ್ವಾಮಿಯಂತೆ ಮಾಯವಾಗಿಬಿಟ್ಟುತ್ತು! ಸಿಪಾಯಿಯಿಂದ ಓಲೆಕಾರನವರಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಶಸ್ತ್ರ ಎತ್ತಿದರು. ಪೂರ್ಣದಲ್ಲಿದ್ದ ಗಳಂಂ ಕಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡುಗಾರರು ಶಸ್ತ್ರಸನ್ನಿಧರಾಗಿ ಭಾವಿತಿಯಿಂದ ಕುಳಿತರು. ಛೈಧವು ಕಂಪನಿ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಾಗ ಎರಡೆ ಮೂರಾಂತ ಪ್ರದೇಶವು ಅಣಿ ತಾಲೂಕರಾರರ ಕೈಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಇವರಲ್ಲಿ ಏಕೆಂಬ ಜನರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲರೂ ಬಂಡಾಯ ಸೇರಿದರು! ಮಧ್ಯಭಾರತವಂತೂ ಕೈಬಿಟ್ಟಿತೆಂದೆ ನಾನು ತಿಳಿದಿದ್ದೆನೆಂದು ಲಾರ್ಡ ಕ್ಯಾನಿಂಗನು ತನ್ನ ಅಭಿಪೂರ್ಯ ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ದಿಲ್ಲಿಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಆಂಗ್ಲ ಸೇನಾಪತಿಗಳು ಏನು ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆಂಬುದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನೀತ್ಯ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದು ಸಹ ಹಿಂಡುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. (ಆಶೋಕ ಮಹಿತಾ)

ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ಜನರಿಂಬಲವು ಹೇಗಿದ್ದಿತೆಂಬುದನ್ನು ಚಾಲ್ಸ್ ಬಾಲ್ ಎಂಬ ಇತಿಹಾಸಕಾರನು (Vol. 2. P. 572), ನಾಮಿಕರಾಗಿ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. “ ದ್ವೇಷದ ರಕ್ತಚಿಹ್ನೆಗಳು ಹಳ್ಳಿಗರ ಹಣಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು : ಬಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಜನರು ಸಹಸ್ರಾರ್ಥಿ ತಪ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಛೈಧದಲ್ಲಿ ಬಂಡುಗಾರರಿಗೆ ಜನರೇ ಆಹಾರ ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಂಡುಗಾರರು ಇಟ್ಟುಹೋದ ಸಾಮಾನ್ಯಗಳಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಸಹ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಬ್ರಿಟಿಷರು ಎಲ್ಲಿರುವರಿಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಜನರು ಬಂಡುಗಾರರಿಗೆ ತಾಸು ತಾಸಿಗೆ ಮಾಹಿತಿ ತಂದು

ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂಗ್ಲರು ಖಾಟಿ ಮಾಡುವ ಮೇಚಿನೆಹೆತ್ತಿರ, ಆವರ ಡೀರೆ ಗಳ ಹತ್ತಿರ ಇದ್ದ ಹಿಂದಿಯರು ಅಶ್ವದೋಹಿಗಳಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶೀಘ್ರಗತಿಯಿಂದ ಬಂಡುಗಾರರಿಗೆ ಸಂಚೇಕಗಳನ್ನೊಯ್ದು ಮುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮೂಲಕ ಆವರ ಮೇಲೆ ಆನಿರೀಕ್ಷೆತವಾಗಿ ದಾಳಿ ಮಾಡುವರೆ ಆನಾಧ್ಯನಾಯಿತು." ಮೊದಲಿನ ಹನ್ನೆರಡು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ೩೦,೦೦೦ ಬಳಿಗುಗಾರ ಸಿಪಾಯಿರು ೧೦೦,೦೦೦ ಸೆಕ್ಸ್ಟ್ರೆ ನಾಗರಿಕರು ಬ್ರಿಟೆಚ್‌ರೊಡನೆ ಕಾದಿಮಾಡಿರು. ಗಲ್ಲಿಗೇರಿದವರ ಮತ್ತು ತೊಫಿನ ಬಾಯಿಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿವರ ಸಂಖ್ಯೆಯಂತೂ ಅವಾರವಾಗಿತ್ತು! ಒಟ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ವೊರಿಂಬೆಕೆಂದು ಅಂದಾಜು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಸಿ ಬಕ್ಕಾರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಭಾರತಪಾಲೀ ಬ್ರಿಟೆಕ್‌ರು ನಡೆಸಿದ ಯಾವಡೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಇವು, ಹಿಂದಿಯರ ಸಾರಣಾನಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ; ಆರ್ಥಿಕ ಸಾವಿರ ಸೈನ್ಯ ಪತವಾಗುವದೆಂದರೆ ವರಮಾನಧಿಯಾಗಿತ್ತು.

ಬಂಡಾಯವು ಕಡೆಸಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿಡಾಗ ಗಲಕ್ಕು ಚೌರಸ ಮೈಲಿನಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶವು ಆವರ ಆಂಕಿತದಲ್ಲಿತ್ತು. ಇಕ್ಕೊಣಿ ರೂಲಕ್ ಜನರು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದರು. ಕ್ರಮಿಯದಲ್ಲಿ ರೂಪಿಯಮೊಡನೆ ಆದ ಯುದ್ಧಕ್ಕುಂತಲೂ ಲಖನ್‌, ದಿಲ್ಲಿ, ರೂಪಾಂಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ತುಮುಲವಾದ ಯುದ್ಧವು ನಡೆಯಿತು. ಲಖನ್‌ದ ವಿನೋಽಚನೆ ಮಾಡಲು ೫೨೦೦ ಸೈನ್ಯ ಬೇಕಾಯಿತು. ಕ್ರಮಿಯಾ ಯುದ್ಧದ ಯಾವಡೆ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ೩೫೦೦ಕ್ಕುಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಸೈನ್ಯ ಹೊರಾಡಿಲ್ಲ. ಇದೇನು ಕೆಲವು ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಹೊಡಿದ ಬಂಡಾಯವೇ ಆಧವಾ ಅಖಿಲಭಾರತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮವೇ ಓದುಗರೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಿಸಲಿ.

ಬಂಡಾಯವಾದ ಎಷ್ಟೋ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ಜನತೆಯ ಬೆಂಬಲವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿತ್ತುಂಬಂದನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ಆನೇಕ ಉದಾಹರಣೆಗಳಾದವು. ನಾಗರಿಕರೇ ಕೆಲವೆಡಿಗೆ ಸಿಪಾಯಿರನ್ನು ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಲು ಪ್ರೇರಿಸಿದರು. ಪಾಟಣಾ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲ ಉರುಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟೆಕರಿಗೆ ಬೆಂಬಲ ಕೊಟ್ಟಿವರ ಮೇಲೆ ಸಮಾಜವು ಬಹಿಷ್ಕೂರವನ್ನು ಹಾಕಿತು! ಜನರಲ್ ಹೇವಲಾಕಾನಿಗೆ ನದಿ ದಾಟಲು ಒಬ್ಬನೂ ನೋಕೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿ ಇದು ಕೇವಲ ಸಿಪಾಯಿ ಬಂಡಾಯವಿರದೆ ಆಲ್ಲಲ್ಲಿಯ ಜನ ಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಚೆಂಬಲವಾಗಿ ನಿಂತು ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇದು ಭಾರತದ ಪ್ರಥಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಯುದ್ಧ ಎಂದು ಸಾರಲಾಗಿದೆ. (ಆಶ್ಲೇಕ ಮಹತಾ : Great Rebellion.)

ಬಂಡತ್ತನೆಯ ಅಥವಾಯ

ಕಾನಪೂರ ಹತ್ಯಾಕಾಂಡ

ಬಂಡಾಯದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಕಾನಪೂರ ಹತ್ಯಾಕಾಂಡವು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಕಾನಪೂರ ಮತ್ತು ಲಖನೌಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಒದಗಿದಷ್ಟು ಸಂಕಟಗಳು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ಒದಗಲಿಲ್ಲ. ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದರೆಡೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಯುರೋಪಿಯನ್ನರು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರಾಮಾನವಾಗಿಹೋಡರು. ತಿಂಡಿ ಕಾನಪೂರವ ಯುರೋಪಿಯನ್ನರು ಸಾರುವ ಮುನ್ನ ಫಂಸಫೋರೆವಾಡ ಸಂಕಟಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಬಂದಿತು.

ಕಾನಪೂರದ ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಸಾಹೇಬ ವೇಶ್ವಯ ಹೆಸರು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮುಂದೆ ಬಂದಿತು. ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತದಿಂದ ಅವನು ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಸಹಾಯವಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೆಲವು ಸಂರಕ್ಷಕರಂತಹ ಜೊಡನೆ ಬಂಡು ಕಾನಪೂರ ಶ್ಯಾಂಟೋನಿನಮೆಂಟೆನಲ್ಲಿ ವಸತಿ ವಾಡಿಸ್ಥಾನು. ಬಂಡಾಯವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವವರಿಗೆ ಅವನು ಇಂಗ್ಲೀಷರೊಡನೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಿಂದ ಇದ್ದುದು ನಿರ್ವಿವಾದವು. ಆಗ ಯಾವೆಡೇ ಬಗೆಯ ಒಳಸಂಚಿಸಲಿದ್ದಾಗೆನೆಂಬ ಅವನೆ ಬಗ್ಗೆ ಪುರಾವೆಯಿಲ್ಲ. ಅವನು ಸ್ವಸಂತೋಷದಿಂದ ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಸೇರಲೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಯಾಟೋಪಿ ತನ್ನ ಜವಾಬಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. (Mallesson III. 515). ತಿಂಡಿ ತಾತ್ಯಾಟೋಪಿಯ ಈ ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಬಹುಭಾಷಾತ್ಮಕವು ಬರಲಾರದು. ತಾತ್ಯಾನ ಬಂಧನವಾಗಿ ಅವನೆ ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆದಾಗ ನಾನಾ ಸಾಹೇಬನು ಇನ್ನೂ ಫರಾರಿಯೇ ಇದ್ದನು. ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿದ್ದ ನಾನಾ ಸಾಹೇಬನ ಸ್ವಿಜವಾದ ಅಂಗವನ್ನು ತಾನೇಕೆ ಬಹಿರಂಗವಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಕು. ನಾನಾ ಸಾಹೇಬನು ವಹಿಸಿದ ವಾತ್ರವು ತಾತ್ಯಾಟೋಪಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣಗೊತ್ತಿರಬೇಕು.

ವೀರತ ಮತ್ತು ದಿಲ್ಲಿಯ ಫಟನೆಗಳು ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾನಪೂರಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಾದರೂ ಜೂನ್ ನಾಲ್ಕುರವರೆಗೆ ಕಾನಪೂರದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಲಖನೌದಲ್ಲಿ ಮೇ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಕಾನ

ಪೂರವು ಉಗಂಗರಲ್ಲಿ ಜೀಧ ಸೇವಾಬರಿಂದ ಬಿಟ್ಟಿಶರ ಕೈಗೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಅದು ಬಂಡಾಯದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಸೈನ್ಯ ವಾಳ್ಳಿವಾಗಿತ್ತು. ಲಖನ್‌ ದಿಂದ ನಾಲ್ಕುತ್ತೀಂಟು ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕಾನಪೂರಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಅಲಹಾ ಭಾದ ಸೂರು ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಗಂಗಾನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿ ರುವ ಕಾನಪೂರವು ನೌಕಾಸಾರಿಗೆಯ ಸೋಕರ್ಯದ ಮೂಲಕ ಚಮ್ಮೆ ಹೆದ ಮಾಡುವ ಮುಂತಾದ ಆನೇಕ ಉದ್ಯೋಗಗಳ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಕೇಂದ್ರ ವಾಗಿತ್ತು.

ಕಾನಪೂರದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಸೈನ್ಯವಿತ್ತು. ಅರು ತೊಫ್ಫುಗಳು ಮತ್ತು ಅರವತ್ತೊಂದು ಬಿಟ್ಟಿಶ ತೊಫ್ಫುದಳದವರೂ ಇದ್ದರು. ಹಿಂದೀ ಕಾಲ್ಜಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಇತ್ತೀಗೆ ಮೂರು ನಂಬರಿನವಿದ್ದ ಅನೇಯ ನಂಬರಿನ ಒಂದು ಹಿಂದೀ ಅಶ್ವದಕ್ಕವೂ ಇತ್ತು. ಇವರೆ ಒಟ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯು ಮೂರು ಸಾವಿರದಸ್ಯಿತ್ತು. ಸರ್‌ ಹೊವ್ವಿ ವ್ಯೀಲರೆ ಎಂಬ ವೃದ್ಧ ನಾಗಿದ್ದರೂ ಶೂರನಾದ ಒಬ್ಬ ಸೇನಾಪತಿಯು ಕಾನಪೂರ ಸೈನ್ಯಗಳ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಿದ್ದನು. ವ್ಯೀಲರನು ತನ್ನ ಸ್ಥಿತಿ ಭದ್ರವಾಗಿದೆ ಎಂದೇ ಆತ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಇದ್ದನು. ಮಿರತ-ದಿಲ್ಲಿ ಘಟನೆಗಳು ಕಾನಪೂರದಲ್ಲಿ ಪೂರಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಸಹ ಕಾನಪೂರದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಎಷಟ್ಟು ಚಿಂತಾಜನಕವಾಗುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ಮೇ ಗಳನೆಯ ತಾರೀಖಿಗೆ ಸೇನಾ ಪತಿ ವ್ಯೀಲರನು ಹಿಂದು ಸ್ತಾನ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಬರೆದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕಾನಪೂರ ದಲ್ಲಿ ಯುರೋಪಿಯನ್ನರ ಜನವಸತಿಯು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದ ಮೂಲಕ ವ್ಯೀಲರ ನಿಗೆ ನೆಗರವನ್ನು ಖಾಲಿ ಮಾಡುವ ವಿಚಾರವಿಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಕಲಕ್ತೀಯಿಂದ ಯುರೋಪಿಯನ್ ಸೈನ್ಯ ನಗರದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಬದುವಿದಿದೆ ಎಂದು ಆವಸ್ಯಿಗೆ ಮೇ ಅಂಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಆದರೆ ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಸೇನಾಪತಿಯ ವಿಶ್ವಾಸವು ಉಳಿದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದೀ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದು ವ್ಯೀಲರನಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಹಾಂತವಿಷ್ಠವರೂ ಸಹ ಬಂಡುಹಳಡಿಹುದೆಂದು ಆವಸ್ಯಿಗೆ ಭಯ. ವ್ಯೀಲರನು ಈ ಮಾಡಿತಿಯನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿಟ್ಟಿರೂ ಬೇರೆ ನಾಗ್ರಂಥಿತ ಹಿಂದೀ ಅಶ್ವದ್ವ-ಕಾಲ್ಜಿಗಳು ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಯನ್ನೂ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿಕೊಂಡವು. ಅಲ್ಲದೆ, ಯುರೋಪಿಯನ್ ಸೈನ್ಯವು ಬಂದೊಡನೆ ತಮ್ಮ ಕುದುರೆ, ಶಸ್ತ್ರ, ಸಮಸ್ತಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅವರಿಗೆ ಕೊಡಲಾಗುವದೆಂಬ ಒಂದು

ಸುದ್ದಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಎರಡನೇಯ ನಂಬರಿನ ಅಶ್ವದಳದಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನವು ತಲೆದೊರಹತ್ತಿತು. ಅನೇಯ ಭಾರೀಷಿಗೆ ಮೊದಲಿನ ವಾರ್ತೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಏನತ್ತೈತ್ತಿದು ಯುರೋಪಿಯನ್ ಹಾಗೂ ಅಳಂ ಹಿಂದಿ ಅಶ್ವ-ರೋಹಿಗಳು ಲಖನಾದಿಂದ ಬಂದೇಬಿಟ್ಟಿರು. ಶೈಲೇರಿಕೆಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಶಾಂತವಿದ್ದರೂ ಇದರಿಂದ ಸಿಪಾಯಿ ಲೈಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಉಪ್ಪೇಗ ಉಂಟಾಯಿತು. ಯಾವದೊಂದು ಅನಾಹೆತ ತಮ್ಮನ್ನು ಕಾಯ್ದಿರುವದಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಅಂತರಂಗವೂ ಹೇಳಿತೊಡಗಿತು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಜನರು ಉದು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವ ದೃಷ್ಟಿಗಳೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳಿತೊಡಗಿದವು.

ಉರಲ್ಲಿ ವಾರ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ವಾರ್ತೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಿತೊಡಗಿದವು. ಅದೇ ವೇಳಿಗೆ ಕೆಟ್ಟಹಿಟ್ಟು ಪೇಟಿಗೆ ಬಂದು ಆಗ್ನಾದರದಿಂದ ಮಾರತೊಡಗಿತು. ಹಂದಿ ಮತ್ತು ಆಕಳುಗಳ ಎಲ್ಲವುಗಳ ಪ್ರತಿಯಿಂದ ಮಿಶ್ರತಾದ ಹಿಟ್ಟು ಪೇಟಿಗೆ ಬಂದಿದೆಯೆಂದೂ ಧರ್ಮಾಚಾರಗಳನ್ನು ಭರಪ್ಪಗೊಳಿಸುವದೇ ಇದರ ಮುಖ್ಯ ಹೇತುವೆಂದೂ ಜನರಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಿಪಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುಜುಗುಜು ಮಾತುಗಳು ಪಾರಂಭನಾದವು. ವ್ಯೇಲರನ ವಿನಂತಿಯ ಮೇರಿಗೆ ನಾನಾ ಸಾಹೇಬನು ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತದಿಂದ ೧೦೦ ಸ್ವೇಂಿಕರನ್ನೂ ಎರಡು ತೋಫುಗಳನ್ನೂ ಕಳಿಸಿದ್ದನು. ಬಂಡಾಯವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ್ಕ ಸುರುವಾಗಲು ಇನ್ನೂ ಎರಡು ವಾರ ಗಳಿದ್ದವು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತದಿಂದ ಕಾನ ಪ್ರಾರಕ್ಷೇ ಬರಲು ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ತಕ್ಕುಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂತೋಷವೇ ಆಯಿತು. ನವಾಬ ಗಂಜದಲ್ಲಿಯ ಸರಕಾರಿ ಖಚಾಸೆಯನ್ನು ವ್ಯೇಲರನು ಆವ್ನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಆವ್ನಿಗೆ ೫೦೦ ಆಶ್ವ ಹಾಗು ಕಾಲ್ಪಣಿಗಳ ಸಹಾಯವನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟಿನು. ಕಾನಪೂರ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟ್ ಮತ್ತು ಕಲೆಕ್ಟರರು ತಮ್ಮ ಕುಟುಂಬದ ಜನರನ್ನು ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತದ ಅರಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿಬಿಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದರು. ಯಾಕೂ ಆದು ಹೆಂಗಸರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ.

ಜನರಲ್ ವ್ಯೇಲರನಿಗೆ ಮಾತ್ರ. ಈಗ ಮೊದಲಿನ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವು ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಲಕತ್ತೆಯಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಹಾಯವು ಬರುವದರೊಳಗೆ ಏನಾದರೂ ವಿಪತ್ತಿ ಬರಬಹುದೆಂದು ಹೆದರಿ ಆವನು ಆಶ್ರಯಕಾಗಿ ಒಂದು ವ್ಯೂಹರಚನೆ ಮಾಡಿ ಆಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಚ್ಚಾ ವಸತಿಗೃಹಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಸುತ್ತುಲೂ ಕಂಡರ ಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿಕೊಂಡನು. ಸಾಕಷ್ಟು ಆಹಾರಸಾಮಗ್ರಿಗಳೂ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟವು.

ಆದರೆ ಸಿವಾಯಿಗಳಿಗೆ ಇದರಿಂದ ಸೇನಾಪತಿಯು ತಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯಪಡೆ ತಿರುವನೆಂದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಮನಸರಿಕೆಯಾಯಿತು. ಒಂದು ವೇళೆ ಅವನಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಹಾಯವು ಬಂದು ತಲುಪಿದರೆ ಅವನು ತಮ್ಮನ್ನು ನಿಃಶಸ್ತಗೊಳಿಸಲು ಹಿಂದುವುಂದೆ ನೋಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಖಾತ್ರಿಯಾಯಿತು. ಆದಷ್ಟು ಚೀಗನೆ ಬಂಡಾಯ ಹೊಡುವದೇ ಲೇಸೆಂದು ಆವರ-ಆಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಗಳು ಅಲೆದಾಡಹತ್ತಿದ್ದವು. ವಾತಾವರಣವು ಇಷ್ಟು ಪ್ರಕ್ಷುಭ್ರವಿದ್ವಾಗೆ ಒಂದು ದಿನ ಓವರ್ ಯುರೋಪಿಯನ್ ಸೈನಾಫ್ರಿಕಾರಿಯು ಮಧ್ಯದ ಉನ್ನಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಅಶ್ವದಳದ ಗಸ್ತಿಪಡೆಯ ಮೇಲೆ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದನು. ಆವನನ್ನು ವಿಚಾರಣೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಿದರೂ ಆ ಕೃತಿಯನ್ನೆಸಾಗುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೈಯಮೇಲೆ ಅವನಿಗೆ ಎಷ್ಟರವಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ನೇವೆನಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು-ಬಿಟ್ಟುರು!

ಸಿವಾಯಿಗಳ ತೆಲೆ ತಿರುಗಿತು: ನಾವೇಹೀಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಇವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಕೂಗಾಡಿದರು. ಖಜಾನೆಯ ಮೇಲಿನ ನಮ್ಮ ಕಾವಲನ್ನು ಯಾಕೆ ಕೆತ್ತಿದರು? ಸೇನಾಪತಿ ಸಾಹೇಬರು ಆಡಗಿಕೊಂಡು ಕೂಡುವ ತಯಾರಿಯನ್ನು ಇಷ್ಟೇಕೆ ಭರದಿಂದ ನಡೆಸಿದ್ವಾರೆ? ಮುಂತಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಹಿಂದೀ ಸೈನಿಕರು ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿಯೇ ಹಾಕಹತ್ತಿದರು.

ಜೂನ್ ಉನೆಯ ತಾರೀಖು ಮುಂಜಾನೆ ವ್ಯಾಲರನಿಗೆ, ಇಂದು ಏನಾದರೂ ದುಫ್ರೆಟನೆಯಾಗುವದು ಸಿಕ್ಕಿತನೆಂದು ಎನಿಸಹತ್ತಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು, ಒಂದು ತಿಂಗಳ ನಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಖಜಾನೆಯಿಂದ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ನಗದು ಹಣವನ್ನು ತನ್ನ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅಂದು ಮುಂಜಾನೆ ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು, ಯುರೋಪಿಯನ್ ನಾಗರಿಕರು ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕುಳಿತರು. ಅಂಗ್ಲಸೈನ್‌ವೈ ಬರುವನರೆಗೆ ದಾರಿಕಾಯುವ ಮನಸ್ಸು ತಮಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಟ್ಟಿರಂಗವಾಗಿ ಸಾರಿ ಅಂದೇ ರಾತ್ರಿ, ಎರಡನೆಯ ನಂಬರಿನ ಅಶ್ವದ ಇವು ಬಂದುಸಾರಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಮುಂದೆ ಕಾಲಾಳುಗಳೆಲ್ಲ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳಲು ವಿಶೇಷ ಸಮಯವು ಬೇಕಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇಂನೆಯ ಕಾಲ್ಪಣ್ಯವು ಮಾತ್ರ ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಆವರ ಮೇಲೆಯೂ ಗೋಳಿ ಬಾರು ನಡೆಯಲು ಅವರೂ ಸೇರಿಬಿಟ್ಟಿರು. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಈ ಕಾಲ್ಪಣ್ಯದ ಪ್ರಕ್ರಿಕೆ ಕೆಲವರು ಕೊನೆನೆಗೆಗೂ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗಾಗಿಗೂ.

ವೀಲರನು ತೋಡಿದ ಕಂದರಗಳು, ಕಟ್ಟಿದ ಪೂರ್ಹವು ನಿತೀಷ ಭರ್ದು ವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಬಂಡಾಯ ಸಾರಿದ ಮೇಲೆ ಕಾನಪೂರದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿದೆ ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೊಗಿಬಿಡುವರೆಂದು ಅವನ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅದರಂತೆ ಎಲ್ಲರೂ ದಿಲ್ಲಿಯ ವಾಗ್ರಾಂತಿಕರಕ್ಕೆ ಹೊಗಿ ಮುಟ್ಟಿದರು. ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಅವರು ಸರಕಾರಿ ಖಜಾನೆಯ ಲಾಟಿಯನ್ನು ವಾಡಿ ಜೀಲು ಒಡೆದು ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಿದ್ದರು. ಕಲ್ಪಣಪುರದವರೆಗೆ ನಾನಾಸಾಹೇಬನೂ ಬಂಡುಗಾರ ಸಿಪಾಯಿರೂಡನೆ ಹೊಗಿದ್ದನು. ಕಲ್ಪಣ ಪುರದಲ್ಲಿ ಸಂಜೀಯಾದ್ದರಿಂದ ವಸತಿವಾಡಲಾಯಿತು. ಆಗ ಮುಂದೇನು ಎಂಬ ವಿಚಾರನಡೆಯಿತು. ಅಜಿಮುಲ್ಲಾ ಖಾನನು ನಾನಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೊಗಬೇಡಿಂದು ಮತ್ತು ಆಲ್ಲಿ ಹೊಡರೆ ನಿಸಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯಾಗಿಗೆ ಲಾರಿದಿನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಗೊಳಿಸಿದೆ ಸೆಲಹೆ ನೀಡಿದನು. ನಾನಾಸಾಹೇಬನಿಗೂ ಮುಂದೇ ಹೊಗುವ ಮನಸ್ಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಮರುಧಿನ ಕಾನಪೂರಕ್ಕೆ ಮರಳಿ ಸಿಪಾಯಿಗಳು ವೀಲರನ ಪೂರ್ಹವನ್ನು ಮುತ್ತಿದರು! ವೀಲರನ ಲೆಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿತು. ಮುತ್ತಿಗೆಯು ಮುಂದೆ ಜೂನ್ ಅಂತೇಯ ತಾರೀಖಿನವರೆಗೆ ನಡೆಯಿತು. ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿಯರೂ ಆಂಗ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ಇಗಂ ಸ್ಪೃನಿಕರು ಇಗಂ ಸ್ಕ್ರೀಯರು ಮಕ್ಕಳು ಇದ್ದರು. ಇತರ ಜನರು ಕೂಡಿ ಸುಮಾರು ೯೦೦ ಜನರಿದ್ದರು. ಬಂಡುಗಾರರು ಕೂಡಲೇ ಏರಿ ಹೊಗಿ ದಾಳಿಯನ್ನು ನಡೆಸಿ ಕೋಟಿಯನ್ನು ವಶವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಮುತ್ತಿಗೆ ಯಾಕಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಕುಳಿತರು. ಇದರಿಂದ ಒಳಗಿದ್ದವರು ಫೊರ್ ಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದರು. ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಬಾವಿಯಿದ್ದಿತು. ಅದರ ನೀರೂ ಬೇಸಿಗೆ ಮಾಲಕ ಬತ್ತತೊಡಗಿತ್ತಲ್ಲದೆ ಬಾವಿಯ ಹತ್ತರ ಯಾರಾದರೂ ಹೊಡರೆ ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಹಾರಪೂ ದಿನಕಳಿದಂತೆ ಕಡಿಮೆ ಬೀಳಹತ್ತಿತ್ತು. ರಾತ್ರಿ ಮೇಯಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದ ದನಕರಗಳನ್ನೂ ಕತ್ತಲಾಯಿಗಳನ್ನೂ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ನಾಲಾಜುರು ಮಂದಿ ಬಂದು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೊಗಿ ಕೊಂಡು ತಿನ್ನಹತ್ತಿದರು. “ಕ್ಷಮಿಸಿನಾ ಹಾಲಿಡೆ ಎಂಬಾವವನು ಒಂದು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಒಳಗೆ ಸಾಗಿಸುವಾಗ ಸಿಪಾಯಿಗಳ ಗುಂಡು ಬಡಿದು ಸತ್ತನು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಒಂದು ನಾಯಿಯನ್ನು ಕೊಂಡು ಅಡಿಗೆ ವಾಡಿದಾಗ ಲೆಫ್ಟನಂಟ್ ಮೊಬ್ರಿ ಥಾಮಸನ್ ಐಂಟ್ ವಾಡಲು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ.” (ಸೇನ, ಗಿರ್ಜ-೪೦) ಸೀಯರು ಮಕ್ಕಳ ಸೌತ್ತಿಗೊ

ಅವರ್ಣನೀಯವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಅವರ ಮೇಲೆ ಯಾರೂ ದಯೆ ತೊರೆಲ್ಲ. ಯಂಥಾದಲ್ಲಿ ಹತ್ತರಾದವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಅಂತ್ಯ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಸಹ ಆಗುವಂತಿರಲ್ಲ. ಗಾಯಾಳುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಧೈಯದಿಂದ ಉಪಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮುಂದೊಮ್ಮೆ ಗಾಯಾಳುಗಳ ವಸತಿಯು ಬೆಂಕಿ ತಗಲಿಸುಟ್ಟುಹೋಯಿತು.

ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಸೈನ್ಯ ಹಾಗು ಸರಕಾರದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಾದನು. ಸುಬ್ರಿದಾರ ಟಿಕ್ಕನ್ನಾರ್ಥಿಗೆ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ನಂಬರಿನ ಅಶ್ವದಳದ ಸವಾರನು ಪ್ರಧಾನ ಸೇನಾಪತಿಯಾದನು. ನಾನಾನೆ ನೌಕರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಜ್ಞಾಲಾ ಪ್ರಸಾದನು ಬಿಗ್ಗೆಡಿಯರನಾದನು. ಬಾಬಾ ಭಟ್ಟ ಎಂಬ ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಒಬ್ಬ ಬಂಧು ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿನಾದನು. ಮೊಗಲ ಬಾದಶಾಹನಿಗೆ ನಿಸ್ತೇಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಫೋಷನೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಲಾಯಿತು. ಮೊಗಲ ನಿಶಾನೀಯನ್ನು ಭಗವಾ ರ್ಯಾಂಡಾರೊಡನೆ ಏರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಜೂನ್ ಶಿಲ್ಪ ವರ್ಗೂ ಕಾನಪೂರಕ್ಕೆ ಹೊರಗಿನ ಸಹಾಯ ಬರಲಿಲ್ಲ. ವ್ಯೀಲರನು ಅಂದೇ ಲಖನೌಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ಸಂದೇಶ ಕಳಿಸಿದನು. ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಅನೆಯ ದಿನ ಒಂದು ಚಮತ್ವಾರ ನಡೆಯಿತು. ಓವ್‌ಹೆಂಗನು ಒಂದು ಮಗುವಿನೊಡನೆ ಕೋಟಿಯಕಡೆಗೆ ಬರತೊಡಗಿದ್ದಳು. ಗಾಡ್‌ನೊಬ್ಬನು ಅವಳಿಗೆ ಗುಂಡುಹಾಕಲು ರ್ಯಾಫಲ ಎತ್ತಿದಾಗ ಲೆಪ್ಪನಂಟ ಥಾಮಸ್‌ನ್ನನು ಅವನ ಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಯಿದ್ದರೆ ಆ ಹೆಣ್ಣು ಮಗಳು ಗುಂಡು ತಗಲಿ ಸತ್ತೀ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಹಂಡಿ ಸಿವಾಯರ ಕ್ಕೆದಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರೀಮತಿ ಗ್ರಿನ್ಸ್‌ ಎಂಬ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯು ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಕಡೆಯಿಂದ ಒಂದು ಸಂದೇಶ ತಂದಿದ್ದಳು. ಲಾರ್ಡ ಡಾಲಹಾಸಿಯ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಎಲ್ಲ ವಿಕಾಷೀರಿಯಾ ಮಹಾರಾಜೆಯ ಪ್ರಚೆಗಳನ್ನೂ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಅಲಹಾಬಾದಿಗೆ ಕಳಿಸುವ ಒಂದು ಸೂಚನೆಯು ಆದರಲ್ಲಿತ್ತು. ಹತ್ತಕ್ಕೆ ಸಹಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮರುದಿನ ಆಜಿ ಮುಲ್ಲಾ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾಲಾ ಪ್ರಸಾದರು ಕೋಟಿಗೆ ಬಂದರು. ಎಲ್ಲ ಜನರನ್ನೂ ನೋಕಾ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಅಲಹಾಬಾದಿಗೆ ಕಳಿಸುವದಾಗಿ ಗೊತ್ತುವಡಿಸಲಾಯಿತು. ಸಾರಿಗೆ ಮತ್ತು ಅಹಾರದ ಪೂರ್ವಿಕೆ ಮಾಡಲು ನಾನಾ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡನು. ಸ್ತ್ರೀಯರುಮಕ್ಕಳ ಸಂಕಟವನ್ನೂ ನೋಡಲಾರದೆ ವ್ಯೀಲರನು ಎಲ್ಲ ಕರಾರುಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದನು. ವ್ಯೀಲರನು ಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕಳಿಸಿ

ಸತಿ ಚೋರಾ ಘಾಟದಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನೋಕೆಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸರಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಗಂಗೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕುತ್ತು ನೋಕೆಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದವು.

ಜೂನ್ ಅಷ್ಟನೆಯ ದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ವ್ಯೋಲರನು ಕೋಟಿಯನ್ನು ಖಾಲಿ ಮಾಡಹೆತ್ತಿದನು. ಹದಿನಾರು ಆನೆಗಳು, ಎಂಭತ್ತು ಡೋಲಿಗಳು, ಭಕ್ತಿದಿಗಳು ಎರಡು ಸಾರೆ ಸಾರಿಗೆ ಮಾಡಿದರೂ ಸ್ತೀಯರು ಮಕ್ಕಳು ಮತ್ತು ಉನಿನ ರನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೋಕೆಗಳಿಗೆ ಸಾಗಿಸುವದು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಸವ್ಯಧರೆಲ್ಲ ನಡೆದೇ ಹೋದರು. ಜನರಲ್ ವ್ಯೋಲರ ತನ್ನ ಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ಮಗಳ ಕೂಡ ಘಾಟಕ್ಕೆ ನಡೆದೇ ಬಂದನು. ಒಂಭತ್ತು ಗಂಟಿಗೆಂದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರು.

ಮುಂದೇನಾಯಿತೆಂಬುದು ಬಂಡಾಯೆದ ಕಢೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಅದರೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಪುರಾವೆಗಳ ಅಭಾವದ ಮೂಲಕ ಘಟನೆಯ ಸರಿಯಾದ ವರದಿಯು ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೊರಡುವ ಮುಂಚೆ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಆಕಸ್ಯಾತ್ಮಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಗಲ ಆಯಿತು; ಅದರಿಂದ ಗಾಬರಿಗೆಂದು ನಾವಿಕರು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿ ಹೋದರು; ಕೂಡಲೇ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿನಿಂದ ನೋಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಗುಂಡಿನ ಸುರಿನುಳೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು! ಈ ಭಯಂಕರ ವೋಸ್‌ಗಾರಿಕೆಯೀಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಅತ್ಯಂತ ಆಸಕ್ತಾಯಾದರು; ಹೆಂಗಸರು ಹುಡುಗರು ಚೀರುವ ದೃಶ್ಯ ಹೃದಯದ್ವಾರವೆಗಿತ್ತು. ನಾವಿಕರೆ ಮೊದಲು ನೋಕೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಹೋಗಲೇತ್ತಿ ಸಿದರೆಂದೂ ಕೆಲವು ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಅವರ ವೇಲೆ ಗುಂಡುಹಾರಿಸಿದರೆಂದೂ, ಅದೇ ಮುಂದಿನ ಅತ್ಯಾಚಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತೆಂದೂ ಒಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. (ಸೇನಾ, ೮೬೯) ಸ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಿಪಾಯಿಗಳು ತೋಫುಗಳಿಗೆ ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲು ಏನು ಅಗತ್ಯವಿತ್ತು ಎಂಬುದೂ ಒಂದು ಸಂದಿಗ್ಧ ಪ್ರಶ್ನೆ. ನೋಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಉರುವಲನ್ನು ಬಚ್ಚಿಡಲಾಗಿತ್ತೇಂದೂ ಗೋಳಿ ಬಾರು ಸುರುವಾದೊಡನೆ ನೋಕೆಗಳಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿತೆಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ನಿಜ ಸಂಗತಿ ಏನೇ ಇದ್ದರೂ ಮುಂದೆ ಎರಡೇ ತಾಸುಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಶರಣಾಗತರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಂಹಾರ ಮುಗಿದು ಹೋಯಿತು. ಸೇನಾಪತಿ ವ್ಯೋಲರ ಹತನಾದ ! ಅವನ ಮಗಳು ಕಣ್ಣರೈಯಾದಳು ! ಸ್ತೀಯರು ಮಕ್ಕಳ ರಕ್ತದಿಂದ ಗಂಗೆ ಕೆಂಪಾದಳು. ಒಂದೆ ನೋಕೆ ಪಾರಾದರೂ ಮುಂದೆ ಅದರಲ್ಲಿಯ ನಾಲ್ಕುರು ಜನರನ್ನು

ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಜನರು ಘಟೀತಿ ಮಾಡಿದರು. ಡಾಲ್ಫಿನ್ ಮತ್ತು ಥಾಮಸ್ ಇವರು ಜಿವದಿಂದ ಉಳಿದು ತಮ್ಮ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಹುಕುಮಿನ ಪ್ರಕಾರ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ್ವಾರೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಉಳಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಡಿ ಒಟ್ಟು ಗ್ರಿಗ ಜನರನ್ನು ಕೈದುಮಾಡಿ ಬೀಬಿಫೋರೆ ಎಂಬ ಮನೆಗೆ ಸಾಗಿಸಲಾಯಿತು. ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಸಿಕ್ಕಿರುವ ಜನರು ಮರಳಿ ಶಾಸಪೂರಕ್ಕೆ ಕೆಳಗಿದರು. ಇವರು ಸರಾಸರಿ ಆಂ ಜನರಿದ್ದರು. ಇವರೆಲ್ಲರ ಮೇಲೆ ಭಯಂಕರ ಕೂರತನೆ ನಡೆಯಿತು. ಗಂಡಸರನ್ನು ಬೇರೆ ಮಾಡಿ ಗುಂಡಿಕ್ಕೆ ಕೊಲ್ಲಲಾಯಿತು. ಸಿವಾಯರು ಗುಂಡು ಹಾಕುವ ವರೆಗೂ ಓವ್‌ ಮಾರ್ಪಿಕೆಯು ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ಬಿಡದೆ ಅವನೊಡನೆ ಮರಣಹೊಂದಿದರು. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮಕ್ಕಳು ಬೀಬಿಫೋರದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದರು.

ಜುಲೈ ನ್ಯಾಯ ತಾರಿಖಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ರದರ್ಶಲ್ಲಿ ನಾನಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕವಾಯಿತು. ಜೂನ್ ಅಕ್ಟೋಂ ನಾನಾ ತಿರುಗಿ ಶಾಸಪೂರಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಸಿವಾಯಿಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಯ ಪ್ರಮ್ಮೆ ಸಂಭಾವನೆ ಕೊಡಲಾಯಿತು.

ಈ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಅಲೂಕಾಬಾದಪ್ಲಾಟ್ ಜನರಲ್ ನೀಲ ಮತ್ತು ಹೆವಲಾಕಾರ ತಾಂಡವ ನೃತ್ಯ ಸದೆದಿತ್ತು. ಶಾಸಪೂರದ ಸತಿ ಚೌರಾಫಾಟ್‌ಡ ಆತ್ಮಾಚಾರದಿಂದ ಹೆವಲಾಕನ ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಾಡ್ವ. ಕೈದಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮಕ್ಕಳ ವಿನೋಜನೆಗಾಗಿ ಅವನು ಶಾಸಪೂರಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸಿದನು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ಸೈನ್ಯವು ಉರಿಗೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಲಿದೆಯೆಂಬ ವಾತೀರೆಯು ಬಂದೊಡನೆ ಉರಿ ಜನರು ಗಾಬರಿಯಾಡರು. ಹೆವಲಾಕಾರಕಿಂತ ಮೊದಲು ರೆನಾಡ್ ಎಂಬುವವನ್ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಜಿಕ್ಕೆ ಆಂಗ್ಲಸೈನ್ಯ ಶಾಸಪೂರಕಡಿಗೆ ಹೊರಟಿತ್ತು. ಇಬ್ಬರ ಸೈನ್ಯಗಳೂ ಫ್ರೆಂಪೂರದ ಹತ್ತಿರ ಕೊಡಿದ್ವ. ಗಳಿಂ ಬಿಳಿಯರು, ೨೦೦ ಹಿಂದಿಯರು ಮತ್ತು ಎಂಟು ತೊಱಸುಗಳು ಈ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದವು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಸೈನ್ಯ ಫ್ರೆಂಪೂರದಲ್ಲಿತ್ತು. ಇದರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಸಾಧಾರಣ ಇ|| ಸಾವಿರದಷ್ಟಿತ್ತು. ರೇನಾಡನೆಂಬುನೆ ಮುಂದೆ ಬಂದಿರುವನೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಹೇಪ್ಪಿ ಸೇನಾಪತಿ ಜ್ಯಾಲಾಪ್ರಸಾದನು ಬೆಲಿಂಡಾ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೆವಲಾಕನ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿಬಿಟ್ಟು. ನಡೆದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜ್ಯಾಲಾಪ್ರಸಾದನಿಗೆ ಸೋಲಾಯಿತು. ಗಳಂ ಸೈನಿಕರು ಹತರಾದರು. ಆದರೆ ಹೆವಲಾಕನಿಗೆ ಮಾತ್ರ

ತನ್ನ ದಳದಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಲವು ಸಿಪಾಯಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸಂಶಯಬಂದ ಮೂಲಕ ಆವೈ ಅಯುಧ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕ್ಷಿದು ಅವರನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟುನು.

ಹೆವಲಾಕೆನ ಸೈನ್ಯ ಫತ್ತೀಪೂರಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿತು. ಹೆವಲಾಕನು ದಾರಿಯ ದ್ವಿಕ್ಷೂ ಬೆಂಕಿಹಚ್ಚುದೆ ಒಂದು ಉರನ್ನೂ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಫತ್ತೀಪೂರವು ಆವನ ವಶವಾಯಿತು. ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಲೂಟಿ-ನಾಶಮಾಡದ ಸ್ಥಳವೇ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿ ಜುಲೈ ಗಳಕ್ಕೆ ಹೆವಲಾಕೆನ ಸೈನ್ಯವು ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಸೇನಾಪತಿ ಬಾಳಾರಾವನ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾನಪೂರದಿಂದ ಅ ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿ ಎದುರಾಯಿತು. ಬಾಳಾರಾವನ ಸೈನ್ಯ ಸೋತು ಚಡುರಿಹೊಯಿತು. ಕಾನಪೂರಕಡಿಗೆ ಹೊಗಲು ಪಾಂಡುನದಿಯನ್ನು ದಾಟಹೊಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪಾಂಡುನದಿಗೆ ಮಹಾಪೂರವಿದ್ದ ಆದಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಪೂಲು ಇತ್ತು. ಓಡಿಹೊಗುವ ಬಾಳಾರಾವನ ಸೈನ್ಯ ನದಿಯಾಚೆಯಿಂದ ಪೂಲನ್ನು ನಷ್ಟಪಡಿಸುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಹೆವಲಾಕನೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದ. ಭಯಂಕರ ಹೊರಾಟವಾಗಿ ರೇನಾಡನು ಮೊಣಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಗಾಯಗೊಂಡನು. ಬಾಳಾರಾವನಿಗೂ ವೆಟ್ಟು ಹತ್ತಿತು. ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಬಹಳ ಹಾನಿತಟ್ಟಿದರೂ ಸೇತುವೇ ಉಳಿಯಿತು. ಜುಲೈ ಗಳ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಬಾಳಾರಾವನು ಗಾಯಹೊಂದಿ ಒಂದು ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ದಬಾರದಲ್ಲಿ ಆದದ್ದು ಸೈಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದನು. ಎಲ್ಲರೂ ಚಿಂತಿಗೊಳಗಾದರು. ಕಾನಪೂರನ್ನು ಕಾಣಾಡುವುದು ನಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಮನಗಂಡು ಇದ್ದಷ್ಟು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ ಹೆವಲಾಕನೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಾದನು.

ಬೀಬಿಫರದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಂಗ್ಲ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಉಳಿಸುವದರ ಸಲುವಾಗಿ ಹೆವಲಾಕನು ಇಷ್ಟೇಂದು ಅವಸರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೇಂದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನೇ ಯಾಕೆ ಕೊಲೆಮಾಡಬಿಡಬಾರದೆಂದು ಕೆಲವು ಅಧಮರಿಗೆ ವಿಚಾರಬಂದಿತು. ಎಲ್ಲ ವಿವಯಗಳೂ ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಕ್ಷಯಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಜುಲೈ ಗಳನೆಯ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಬೀಬಿಫರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕೊಲೆಯ ಕಳೆ ಹೇಳಲು ಒಬ್ಬಕೊ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಸಿಪಾಯಿರು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮಕ್ಕಳ ಕೊಲೆಮಾಡಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಚಾಂಡಾಲರನ್ನು ತಂದು ಈ ಕೂರ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸಲಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ!

ಬೀಬಿಫರದ ಫೋರೆ ಕೃತ್ಯದಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೀಲ ಹೆವಲಾಕರು ಸಾವಿರಪಟ್ಟು.

ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೂರ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನೇ ಸಗಿದರು. ಆದರೆ ಹಿಂದಿಯರ ಈ ದುವ್ಯತಿಯು ಅವರ ಕೋಪಕೊಲೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಸಮರ್ಥನೆ ಕೊಟ್ಟಿತು. ಸತಿ ಚೌರಾಫಾಟದ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀಲರನ ಜನರ ಕೊಲೆಯು ನಡೆಯುವ ಪ್ರಾರ್ಥನಾದಲ್ಲಿಯೇ ಅಲಹಾಬಾದದಲ್ಲಿ ನೀಲಸಾಹೇಬನ ಹತ್ಯಾಕಾಂಡವೂ ನಡೆದೇ ಇತ್ತು.

ಕಾನಪೂರದ ಈ ಎರಡು ಕೂರಕೃತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಹಿಂದಿಸಿಪಾಯಿರು ಯಾವದೇ ಬಗೆಯ ಆವಶಯ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ತೀರ ಕಡಿಮೆ. ಆದರೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಹಿಂದಿಯ ಜನರ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿದ ಆತ್ಮಾಚಾರ ಅಷ್ಟಿ-ಷ್ಟ್ರೆಲ್. ಎಷ್ಟ್ರೋ ಬಯಲಿಗೂ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಹಿಂದಿಯರ ಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ಮಾರಿ ಕಂಪನಿ ಸ್ವೇಂದ್ರ ಹತ್ಯಾಕಾಂಡ ನಡೆಸಿತು. “ರೂಂಸಿಯಲ್ಲಿ ಇಂ ಜನ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಕೊಲೆಗಾಗಿ ೫೦೦೦ ನಾಗರಿಕರು ಹತೆರಾಧರು; ಒಂದು ವಾರ ಉರಿನ ಲೂಟಿ ನಡೆಯಿತು. ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಆಗ್ಲೀರ ಕೊಲೆಯಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಸರಾಸರಿ ೨೫೦೦ ಜನರನ್ನು ಗುಂಡಿಕ್ಕು, ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕಿ ಅಥವಾ ತೊಫಿನ ಬಾಯಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡರು. ಲಾಹೋರದ ಸ್ವೇಂದ್ರ ಒಮ್ಮೆ ಒಂದು ಮಾಡಿ ಈರ್ವರು ಐದೋಷ್ಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸಲುವಾಗಿ ಇಂ ಜನರಿಗೆ ಮರಣದಂಡನೆಯಾಯಿತು. ತಲೆಹೊಡಿಯುವವರಲ್ಲಿ ಓರ್ನನು ಮೂರ್ಭೇಕೋಡ. ಮುಂದೆ ಇಂಡಿ ಜನರನ್ನು ತಲೆಹೊಡಿಯಲು ಉಳಿದವರು ಕೋಣೆಯೊಳಗಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ. ಒಳಗೆ ಹೊಗಿ ನೋಡಲು ಇಂ ಜನರು ಉಸಿರು ಕಟ್ಟಿ ಸತ್ತಿದ್ದರು! ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ಲಾಹೋರ ಡೆಪ್ಲೊಟ್ ಕ್ರಿಕೆಟ್ ಕೂಪರನ್‌ನಾಡ ಫ್ರೆಡ್ರಿಕ್ ಕೂಪರನ್‌ನೇ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. “ಕಲಕತ್ತಾ ಬಾಲ್ಕಾ ಹೋಲ್” ಇದು ಸುಳ್ಳು, ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಹೇಳಿದ ಕಥೆ ಎನ್ನುವವರಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಕೂಪರನ ಕೃತಿಯನ್ನು ಯಾರೂ ನಿರಾಕರಿಸಿಲ್ಲ.

“ಬಂಡಾಯದ ಧ್ವಜ ಹಿಡಿದ ಚಿಕ್ಕ ಬಾಲಕರನ್ನು ಗುಂಡು ಹಾಕಿ ಕೊಲ್ಲಲಾಯಿತು. ಕೆಲವು ಜನರು ಅತ್ತುಕಡೆಗೆ ಮುವಿ ಹೊರಳಿಸಿದ್ದರೆಂದು ನೀಲಸಾಹೇಬನು ಅವರನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕಿದ. ಅಲಹಾಬಾದ ಒಂದರಲ್ಲಿಯೇ ನೀಲಸಾಹೇಬನು ಸಿದ್ರಯೆಯಿಂದ ೬೦೦೦ ನಿರಪರಾಧಿಯನ್ನು ಕೊಂಡರೆನಾಡನ ಸ್ವೇಂದ್ರ ಹಾಯ್ದುಹೋದ ದಾರಿಗುಂಟ ಎಲ್ಲ ಹೆಚ್ಚಿಗಳೂ ಭಸ್ತ್ರೇಭೂತ ವಾಗಿದ್ದವು. ಮುಸಲ್ಮಾನರನ್ನು ಹಂಡಿಯ ಚಮರಿಗಳಲ್ಲಿ ನೊಲಿದು ನದಿಯಲ್ಲಿ ಒಗಿದದ್ದಾಯಿತು. ಘತ್ತೀಗಡದ ದಿವಾಣನನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಮುಂಚೆ

ಅವನ ಬಾಯೋಳಿಗೆ ಹಂದಿಯ ಮಾಂಸವನ್ನು ಕಾಕಲಾಗಿತ್ತು ! ಹಿಂಡುಗಳ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಗೋಮಾಂಸ ಹಾಕಿದ ಉದಾಹರಣೆಗಳೇ ಅದವು ! ಕಪ್ಪು ಜನರು, ಗುಲಾಮರು ಸಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಹೊರಳಿ ಬಿಟ್ಟು ಸಮ್ಮ ಶ್ರೀಯರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೀಗೆ ನಡೆಸಿಕೊಂಡರಲ್ಲ, ಎಂಬ ವಣಿಕಾರಕರಾನದ ಭಂಗದಿಂದ ಇವರು ಇನ್ನು ಕೊಸಿವ್ಯಾರಾಗಿದ್ದರು.” (ಅಶೋಕ ಮೆರೆತಾ ೫೫-೫೬).

ಜುಲೈ ಇಕ್ಕೆ ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಸೈನ್ಯವು ಶಾನಪೂರದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಮೈಲು ದೂರವಿದ್ದ ಅಹರವಾ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತಕ್ಕುವುರಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸುವರಾರು ಅಂಂಂ ಸೈನಿಕರಿದ್ದರು. ಜುಲೈ ಇಕ್ಕೆ ಹೆನ್ಲಾಕನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿದನು. ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಬಹಳ ಜಾಣತನದಿಂದ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವ್ಯಾಹ ಪನ್ನು ರಚನೆಮಾಡಿದ್ದರೂ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸೈನ್ಯ ಅವರ ಮೇಲೆ ಶತ್ರುಗಳ ರಿಂದ ದಾಳಿಮಾಡಿ ತೋಷುಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಪ್ರ್ಯಾಹದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಡಕುಗಳಾದವು. ಅವುಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿ ಹೊರಾಡುವದು ಅವರಿಂದ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಸೈನ್ಯ ಸೋತು ಚಡುರಿಬಿಟ್ಟಿತು.

ದಿನಾಂಕ ಇಕ್ಕೆ ಹೆನ್ಲಾಕ್ ಶಾನಪೂರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಪುನಃ ನಗರದ ಮೇಲೆ ಯೂನಿಯನ್ ಜಾಕ್ ಹಾರಿಸಿದ. ಬೀಬಿಫ್ರೆರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಶ್ರೀಯರುಮಕ್ಕಳ ಕೊಲೆಯ ವಾರ್ತೆಯಿಂದ ಅನನ್ನ ಸಂತಪ್ತನಾಗಿ ಮನ ಬಂದಂತೆ ಜನರ ಮೇಲೆ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿದ ! ಎದುರಿಗೆ ಬಂದವರನ್ನು ಗುಂಡಿಕ್ಕೆ ಕೊಲ್ಲಲಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಕೆಲ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಹಿಂದಿ ನಾಗರಿಕರು ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟಿರೆಂದೂ ನಡೆದ ಅತ್ಯಾಳಾರಗಳು ನಾದಿರಶಹನನ್ನು ಸಹ ನಾಡಿಸುವಂತಾಗಿದ್ದವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶಾನಪೂರದಿಂದ ಬಹಳ ನಾಗರಿಕರು ಓಡಿಹೊಗಿದ್ದರು. ಬೀಬಿಫ್ರೆರದಲ್ಲಿಯ ರಕ್ತದ ಕಲೆಗಳನ್ನು ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ಸ್ವಜ್ಞ ಮಾಡಲು ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಿಂಡುಗಳಿಗೆ ಹೆನ್ಲಾಕಾನು ಬಲವಂತ ಪಡಿಸಿದನು !

ಹೀಗೆ ಶಾನಪೂರದ ಕಥೆಯು ಭೀಕರ ದುರಂತದಲ್ಲಿ ಮುಗಿದು ಹೊಯಿತು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಾದೊಡನೆ ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಬ್ರಹ್ಮವರ್ತಕ್ಕೆ ಹೊದನು. ಅವನ ಆಶ್ರಿತರನೇಕರು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊಗತೊಡಗಿದ್ದರು. ಬ್ರಹ್ಮವರ್ತದಲ್ಲಿ ಅವನು ಉಳಿಯುವದು

ಶಕ್ಯವೇ ಇರಲ್ಲಿ. ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದವರನ್ನು ಕರೆಕೊಂಡು ಕೆಲವು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕ ನೋಕರೆಂದು ಅವನು ಗಂಗೆಯನ್ನು ದಾಟಿದನು. ಕೆಲವರು ಬ್ರಹ್ಮಾ-ವರ್ತದಲ್ಲಿಯ ಅವನ ಆರಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದರು. ತಾತ್ಯಾ ಟೋರೀಸಿಯು ಅವನ ಕೂಡ ಹೊಗದಿ ಮತ್ತೆ ಸೈನ್ಯ ಕೂಡಿಸಿ ಹೊರಾಡುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದನು. ರಾತ್ರಿ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ನದಿ ದಾಟುವಾಗ ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ನೋಕಾದಿಪಗಳನ್ನು ನಡುವೆ ನಂದಿಸಲಾಯಿತು. ಅವನು ಮುಖುಗಿದನೀಂದು ಆಲ್ಲಿ ಇದ್ದವರಿಗೆ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗಲೀಂದು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಮುಂದಿ ಒಂದೇ ದಿನದಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಅಗಣಿತ ದೃಷ್ಯವು ಅವರಿಗೆ ದೂರೆಯಿತು. ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಜಾಕಿದ ಬೆಳ್ಳಿಬಂಗಾರದ ಪಾತ್ರಗಳು ದೂರೆತವು. ವಷ್ಟಿದಿಂದ ಕೆತ್ತಿಸಿದ ಹಿಡಿಕೆಯಿಂದ ಮೂರು ಲಕ್ಷ್ಯ ರೂಪಾಯಿ ಬೆಲೆ ಬಂಧುವ ಪೇಶವೆಯರ ಯಥ್ರಾವು ಸೀಮಿತ ಪಾಲಾಯಿತು. ಉಳಿಟಿಯಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಎಷ್ಟೂ ಕೊಡದೆ ಕಂಪನಿಸರ್ಕಾರವೇ ಎತ್ತಿಹಾಕಿತು! ಬಾವಿಯೋಕಗಿನ ಜಿನ್ನೆಬೆಳ್ಳಿಗಳ ವಸ್ತುಗಳು ತಮಗೇ ದೂರೆಯುವವೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಸೈನಿಕರು ಒಯಕೆ ಶ್ರವಣಪಟ್ಟ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೂರಿಗೆ ತೆಗೆದಿದ್ದರು. ಅರ ಮನೆಯು ಸುಟ್ಟು ಭೇಸ್ಯಾವಾಯಿತು. ಒಳಗೆ ಕೆಲವು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸತ್ತರು. ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಮಗಳೂ ತಾತ್ಯಾ ಟೋರೀಯ ಪತ್ನಿಯೂ ಯಾದೂ ಒಬ್ಬ ಸುಂದರಿಯು ಆರಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿಹತ್ತಿದ ಮೇಲೆ ಸಹ ಗಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಂತವಾಗಿ ಶಾಂತಿದ್ವಾರ್ಥದನ್ನು ಸಿಪಾಯರು ಕಂಡರಂತೆ!

ಪೇಶಾವುಯಿತು ಕೊನೆಯ ಸುಂದರ ಕುರುಹಾಡ ಆರಮನೆ ಭಸ್ಯಾವಾಗಿ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಪ್ರತ್ಯೇಕ್ಕ ಕಂಡವರಿಗೆ ಆದಿಷ್ಟು ಸಂಕಟವಾಗಿರಬೇಕು? ನಾನಾಸಾಹೇಬನನ್ನು ಆರ್ಥೀಸಿ ಮಾಡಿ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಈಗಲೂ ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವರಕೀಯರು ಬಂದು ನಡೆಸಿದ ಇಂಥ ಅತ್ಯಾಚಾರವನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಿಲು ಅವನು ಏನೇ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಅದು ನೀಂಧ್ಯವೆನಿಸಬಲ್ಲದೇ?

ಹತ್ತನೇಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಲಬಿನೌ ರೇಸಿಡೆನ್ಸಿಯ ಮುತ್ತಿಗೆ

ರಳಿಗಳ್ಲಿ ಬಂಡಾಯವು ಪ್ರಾರಂಭವಾದಾಗ ಛೈಧದ ನವಾಬಶಾಹಿಯು ಅದೇ ನಿಮೂರಲವಾಗಿತ್ತು. ಕೊನೆಯ ನವಾಬನಾದ ವರ್ಷದ ಅಲ್ಲಿಯು ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಸ್ಥಾನಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದ್ದನು. ಆವನ ಪತ್ತಿ ಬೇಗನು ಹಜರತ ಮಹಾಲ ತನ್ನ ಬಾಲಕ ರಾಜಕುಮಾರನೊಡನೆ ಮುಂದೆ ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರನನ್ನು ವಹಿಸಿದರು. ನವಾಬರಾಹಿಯ ಆಭಿವ್ರಾನವು ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ನವಾಬನಂಥ ಸ್ನೇಹಿತ್ವಿಗೆ ಈ ಆನ್ಯಾಯವಾಗ ಬಾರದಿತ್ತು ಎಂದು ಜನರು ನೋಂದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ನವಾಬನ ತಾಲೂಕ ದಾರರು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಹೊಸ ಭೂಧಾರಣಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ತುಂಬಾ ರೇಗಿದ್ದರು. ಬಂಗಾಲ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಛೈಧದವರೇ ಬಹೇಳ. ಅವರಿಗೆ ಇದ್ದ ಎಷ್ಟೋ ಸವಲತ್ತು ಗಳು ನವಾಬಶಾಹಿಯೊಡನೆ ಮಾಡುವಾದವು. ಕಂಪನಿಸರ್ಕಾರದ ಮೇಲಿನ ವಿಶ್ವಾಸವೇ ಹಾರಿ ಹೊರ್ಯಾಯಿತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕಾಯ್ದು ಕುಳಿತ ಸಮಯವೂ ಬಂದು ಇಡಿಯ ಛೈಧವು ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಮೇಲೆ ಯಂತ್ರ ಸಾರಿತು. ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಛೈಧದಲ್ಲಿ ಚನ್ನಾಗಿ ಬುದ್ಧಿ ಕೆಲಿತರು. ಸಿಹಾಯಿಗಳ ಶೌರ್ಯವು ಅವರನ್ನು ಬೆರಗುಗೊಳಿಸಿತು. ಎಷ್ಟೋ ದಿನ ಆವರು ತಾಸು, ನ್ಯಾಮಿಷ ಎಣಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿ ಸತ್ತಮ್ಮೆ ಬಿಳಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಹಾಗೂ ಸೈನಿಕರು ದಿಲ್ಲಿಯ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಯಲಿಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಬಗ್ಗೆ ಹಿಂದು ಸ್ತಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಛೈಧದ ಯೋಧರು ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಂತ ಉಜ್ಜ್ವಲರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರು. ಛೈಧದ ಕಢಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಭಾರತೀಯನು ಆಭಿವ್ರಾನಪಡುವಂಥದಾಗಿದೆ.

ಛೈಧದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಲಬಿನೌದಲ್ಲಿ ಮೇ ಇಂನೇಯ ದಿನಾಂಕ ಖಂಡಾಯವು ಸುರುವಾಯಿತು. ರಜೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊಗಿದ್ದ ಸರ್ ಹೈಸ್‌
ಶಾರೆನ್ಸ್ ಮರಳಿ ಬಂದು ನುತ್ತಿ ಓರ್ನ ಕರ್ಮಿಕನೆರಾಗಿ ಅದೇ ನರಕು ಮೂರು

ತಿಂಗಳುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಮಂಧ್ಯಂತರ ಜೀವ ಕರ್ಮಾಶಾಲೆಯನಾಗಿ ಬಂದ ಕೊನೆಲ್ಲಿ ಜಾಕ್ಕೆನ್‌ ಇವನು ತನ್ನ ಕಲೋರವಾದ ಥೋರಣೆಯಿಂದ ವಿಶೇಷ ಅಸಂತೋಸ ಪನ್ನಂಟುಮಾಡಿದ್ದು. ಆದ ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನೂ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು ಸರಾಹೆನ್‌ಗೆ ತುಂಬಾ ದುಸ್ತರವಾಯಿತು. ಮೇರೆ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುಲೂ ನಡೆದ ಫುಟನೆಗಳಿಂದ ಸಿಪಾಹಿದಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಉದ್ದೇಗವುಂಟಾಗತ್ತಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಭೃತ್ಯರೆಯ ಭಯವೂ ಬಹುವಾಗಿತ್ತು. ಉಲ ನೆಯ ಹಿಂದಿ ಶಾಲ್ಲಿಳದ ಡಾಕ್ಟರನೊಬ್ಬನು ಆಸ್ತ್ರತ್ರೆಯಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಛೈಷಧದ ಬಾಟ್ಟಿಗೆ ಬಾಯಿಹೆಚ್ಚಿದ್ದು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಕ್ರೊಭಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇವನೆ ಬಂಗಲೆಯೆ ಭಸ್ತುವಾಯಿತು! ಸಿಪಾಯರು ಹೊಸ ಶಾಷತ್ತೊಸಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸರಾಹೆನ್‌ ಲಾರೆನ್‌ನು ಬಹುಂಳಿ ಸಮಾಧಾನದ ಥೋರಣೆಯನ್ನು ಇನ್ನುಸರಿಸಬೇಕ್ಕಿದನು. ಒಳಸಂಚಿಸ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಕೆಲವು ನಿಷ್ಠಾವಂತ ಸಿಪಾಯರು ಜೀವ ಕರ್ಮಾಶಾಲೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಸರಾಹೆನ್‌ಯು ಈ ಸಿಪಾಯರನ್ನು ದಬಾರಾರವಲ್ಲಿ ಸಂಭಾವನೆ ಮಾಡಿ ಸರಕಾರದ ಥೋರಣೆ ಬಗ್ಗೆ ದೀರ್ಘ ಭಾಷಣಮಾಡಿದನು. ಹೊಗಲರು, ಹೃದರೆ, ರಣಜಿತ್ಸಿಂಗ್ ಇವರೆಲ್ಲರಕ್ಕಿಂತ ನಾವು ಪರಧನ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಹುಂಳಿ ಸಹಾಯಿತೀಲಿರುವೆಂದೂ ಬ್ರಿಟಿಷರಕಾರಕ್ಕೆ ಹಿಂದು ಮತ್ತು ಮುಸಲ್ಮಾನ ಧರ್ಮಗಳ ಮೇಲೆ ಯಾವಡೂ ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲ ಎಂದೂ ಲಾರೆನ್‌ನು ತಿಳಿಸಿಹೇಳಿದನು. ಆಗಿನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಪಾಯಿಗಳ ಮೇಲೆ ಇಡರಿಂದ ಸ್ಪಾಲ್ ಒಕ್ಕೆಯ ಪರಿಣಾಮವು ಆಗಿರಬೇಕು. ಜೀವ ಕರ್ಮಾಶಾಲೆಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಿಪಾಯಿಗಳ ಅಂತರಂಗವು ಬೆಂದುಹೋಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರಾರಂಭಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ನಾಜೂಕಾದೊಡನೆ ಸರಕಾರದ ವರು ಲಾರೆನ್‌ನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಶೈಧದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಇವನೆ ತಲೆಯಮೇಲೆಯೇ ಹೊರಿಸಿದರು. ಬಂಡಾಯದ ಭಯವು ಹೆಚ್ಚಿತೊಡಗಿದಂತೆ ಲಾರೆನ್‌ನು ಉರಿಲ್ಲಿಯ ತನ್ನ ವಾಸನಾಭಾವದ ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿ ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲ ಬಳಿಯ ನಾಗರಿಕರ ಸೈನ್ಯಸಂಪರ್ಕಕ್ಕು ಕೇಂದ್ರಿಕೃತ ವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಆಚ್ಚೆಮಾಡಿದನು. ಲಖನ್‌ಾದಿಂದ ಹೊರಟ್ ಹೋಡರೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳಕೆಯ ಗೌರವಭಂಗವಾಗುವದರಿಂದ ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿಯಾದರೂ ಕೊನೆ ವರಿಗೆ ಲಖನ್‌ಾಬಿಡಬಾರದೆಂದು ಅವನೆ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿತ್ತು. ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ನೀರಿತ್ತು; ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸ್ಥಳವಿತ್ತು. ಸಂರಕ್ಷಕ ಕಂದರಗಳನ್ನು, ಗೋಡೆಗಳನ್ನು

ನಿಮಾಳಣ ಮಾಡಲು ಬರುವಂತಿತ್ತು. ೧೯೭೦ ಹೊಧರು ಗಾಗಂ ಇತರರು ಹೀಗೆ ಸುಮಾರು ೨೦೦೦ ಜನರು ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥದಷ್ಟು ಹಿಂದಿಯರಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿರು ಸಾಲುವಂತೆ ಲಾರೆ ನ್ನನು ಧಾರ್ಯ, ಹಿಟ್ಟು ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನಿಷ್ಟಿದ್ದ. ಕಂಪಿರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾನುಭೂತಿಯುಳ್ಳವರು ಏನಾದರೂ ಬೇಕೆ ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ ಕುಶನರ ಸಾಹೇಬರು ಕಾಳಿನ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಏನೂ ಬೇಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಮೇ ಇಂನೇಯ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಒಂಭತ್ತು ಗಂಟೆಗೆ ಸಿವಾಯಿದೆಂಗಳು ಬಂಡಾಯ ಸಾರಿದವು. ೧೩, ೧೫, ೪೮ ಮೊದಲಾದ ಶಂಬಲಿನ್ ಹಿಂದಿ ಕಾಲ್ಜಿಗಳು ಬಹುತೆರ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಕೈಬಿಟ್ಟಿವು. ಆದರೂ ಉಮ್ಮೆಲೆ ಮೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ಯಾವ ಹೊರಾಟವೂ ಅಂದು ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಸಿವಾಯಿರನ್ನು ಕುಶನರರೆ ಮನ್ಯಾಯ ಮುಂದೆಯೇ ಮರುದಿನ ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಲಾಯಿತು. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಸುಮಾರು ೫೦೦ ಹಿಂದಿ ಸೈನಿಕರು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ನೇರವಾದರು. ಆವರನ್ನು ಸಮೇ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಬಹುಳ ಸಂಶಯದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು.

ಲಖನೌದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯವು ಪ್ರಾರಂಭವಾದಾಗ ಆದು ಇನ್ನೂ ಕಾನೆಪೂರ ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಾನೆಪೂರ ಮುತ್ತಿಗೆ ಜಾನೆ ನಾಲ್ಕುಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭ ವಾಯಿತು. ಲಖನೌದೊಡನೆ ಹೈದರಾಬಾದ್ ಎಲ್ಲಕಡೆಗೂ ಬಂಡಾಯವು ಸುರುವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು. ಸೀತಾಪೂರ, ಸ್ವಾಜಾಬಾದ, ಸಿಕ್ಕೋರಾ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯವಾಗಿ ಸುಮಾರು ಜಾನೆ ನುಧ್ಯದೊಳಗೆ ಹೈದರಾಬಾದ್ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರವೇ ಇಲ್ಲದಾಯಿತು. ಗ್ರಾಮಾಂತರದಿಂದ ಬಿಳಿಯ ನಿರಾಸಿತರು ಲಖನೌಗೆ ಬಂದು ತುಂಬತೊಡಗಿದರು.

ಬಂಡಾಯವು ಪ್ರಾರಂಭವಾದೊಡನೆ ಸರ್ ಲಾರೆನ್ನಾನು ತನ್ನ ಪರಿವಾರದೊಡನೆ ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿದನು. ಮಂಜ್ಞಭವನ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಸರಕಾರಿ ಭವನಗಳನ್ನು ಬಿಡಲಾಯಿತು. ಎರಡು ಮಾರು ಕಡೆಗಲ್ಲದೆ ಉಳಿದೆಡೆಗೆ ಇತ್ತುಸೆಂರಕ್ಕಣೆಯು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಲಾರೆನ್ನಾಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಎಂಟು ಹತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಸೈನಿಕ ಹಾಗೂ ಇತರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಗೆ ಸಾಗಿಸಿ ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯ ಆವಾರವನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಲಾಯಿತು. ಕಾನೆಪೂರದಲ್ಲಿಯ ಜನರಲ್ ವ್ಯೂಲರನ್ ಗೋಳನ್ನು ಸರ್ ಹೆನ್ರಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದು. ಇಡೀಯ ಟೆಡ್

ದಲ್ಲಿ ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯ ಹೊರಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಿತ್ರ ಆಕೆಯಂಬುದೆಖಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಲಾರೆನ್ಸ್‌ನು ಆತ್ಮಂತ ಜಾಗರೂಕತೆಯಂದ ಪರ್ವತಸೈತ್ಯಾಡಗಿಂತು. ಶಾನಪೂರ ಬಂಡು ಗಾರದು ಲಟ್ಟನೋಕ್ಕೆ ಬಂದೇ ತೀರುವೆಲೊಂದು ಅನನ್ತ ಸಿರೀಕ್ವಿಸುತ್ತಿದ್ದನು.

ಕೆಲಕಾಲ ಸರ್ ಚೆನ್ನಿಯು ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ವೈರಿಯಮೇರೆ ಬೀಳಬೀಕೆಂದು ವಿಚಾರನಡಿಸಿದ್ದನು. ಆಡರೆ ಜಿನ್‌ನ್‌ತ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸೋಲಾಗಿ ಕೆಲವು ಹಿಂದಿೇ ದೇಗಳೇ ಮತ್ತೆ ಬಿಂಬಿಂಬೋಗ ಹತ್ತೆಲು ಇಂಗ್ಲೀಷರು ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ನಿಕ್ಷೇಪಿಸ್ತಿದ್ದರು. ದೀಘಾರ್ಥವಿಧಿ ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಸಹಸ್ರ ಮಾಡಿ ಗೆತ್ತುತ್ತರೆವೇ ಉಳಿಯಲ್ಲ.

ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯ ಎದುರಿಗಿನ ಮತ್ತು ಸುತ್ತುಲಿನ ಕೆಲವು ಕಂಪ್ಯೂಟಗಳು ನಿವಾಯಿಗಳ ಕ್ಷೇತ್ರಲ್ಲಿದ್ದು ಅವರು ಅಲ್ಲಿಂದ ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯ ಎಲ್ಲ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನೂ ಕಡಿದು ಬಿಟ್ಟಿರು. ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯ ಮೇಲೆಯೂ ಗುಂಡಿನ ಸುರಿಮಳಿ ಸಡೆಯಿತು. ಇದರಿಂದ ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯಲ್ಲಿದ್ದವರ ಸಂಕ್ಷೇಪಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗೆತೊಡಗಿದ್ದವು. ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ದವರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಸ್ವತ್ವತವಿಲ್ಲದಿದ್ದೂ ಸುಮಾರು ಇಂದಿಗಳು ಆದರಲ್ಲಿ ದ್ವಿರಬೇಕು. ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಳಿಗಾಗಿ ನೆಲಮನ್ನೆ ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು. ಯಾವ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೂ ಪ್ರಕ್ಷೇತ ಸ್ಥಳವು ಸಿಗುವದು ಶಕ್ಯ ಪರಲಿಲ್ಲ. ಅನಾರೋಗ್ಯದಿಂದ ಆಲ್ಲಲ್ಲಿ ರಾಳಿರಾ, ಮೈಲಿ ಬೇನೆಗಳು ತಲೆಯಿತ್ತಿದರೂ ನಿರ್ವಾಚವಿಲ್ಲದೆ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು. ಸಂಗ್ರಹಸಾಮಗ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ೫೦ ಮಣಿಗೊಂದಿಗಂಂ ಮಣಿ ಕಡಲೆ, ಇಂ ಮಣಿ ಬೇಕೆ, ನಾಕಷ್ಟು ಆಕ್ಷೇತನವು ಮತ್ತು ಇ ಮಣಿ ಸಕ್ಕರೆ ಮುಂತಾಗಿದ್ದವು. ಕೊನೆಗೊಮೆತ್ತು ಎಲ್ಲನೂ ತೀರಲುಬಂದಾಗ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟು ಕೆಲವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಗ್ರಹ ಮತ್ತೆ ದೊರೆಯಿತು. ಆದರೂ ಆಲ್ಲಿದ್ದವರಿಗೆಲ್ಲ ಅದು ಈಡಾಗುವದು ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಬರಬರುತ್ತೆ ಶಾನಪೂರ ಕ್ಯಾದಿಗಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇ ಇವರಿಗೂ ಒದಗಿ, ಗುಬ್ಬಿಗಳನ್ನು ಸಹ ತಿಂದು ಬದುಕುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಬಂದಿತು.

ಮುತ್ತಿಗೆಯು ಜೂನ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ನೊವೆಂಬರದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕಾಯಾಗಿದೆ! ಜುಲೈ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಲಾರೆನ್ಸ್‌ನು ಡೇರೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಾಗ ಗುಂಡು ಬಡಿದು ಸತ್ತುಹೊಡನು. ನಾಯುವ ಮುಂಚಿ ನರ ಹೆನ್ನಿ ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೂ ಸವಿಸ್ತರ ಹುಕುಮು ಕೊಟ್ಟಿ ಸತ್ತನು. ಅವನ ಮರಣದಿಂದ ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯ ನಿವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಸಹಿಸದರಿಥ ಅಫಾತವಾಯಿತು. ಹೊರಗೆ ಸುದ್ದಿ

ತಿಳಿಯದಂತೆ ಅವನನ್ನು ಹುಗಿಸುಬಿಟ್ಟಿರು. ಜುಲೈ ಇನ್ನೇಯ ಶಾರಿಷ್ಪತಿಗೆ ನಾಯಮೂರ್ತಿ ಓಮಾನಿ ತಲೆಗೆ ಗುಂಡುಬಡಿದು ಮರಣಹೊಂದಿದನು. ಸರಹೆನ್ನಿಯ ಶಿಥಾರಸಿನ ಮೇರೆಗೆ ಚೀರ್ಭಾಕೆವಿಶನರೆನಾಗಿದ್ದ ಮೇಜರ ಬಾಂಕ್ಸ್ ಇವನೂ ಜುಲೈ ಅಗಸ್ಟೇಯ ದಿನಾಂಕ ಗುಂಡಿನಿಂದ ಸತ್ತುಹೊಡ. ಬಿಗೇಡಿಯರ ಇಂಗ್ಲೆಸ್ ಆನಂತರ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯ ಮೇಲೆ ಸಿವಾಯರ ಗೋಳಿಭಾರು ಎಪ್ಪು ರಫ್ಸೆಸೆಟ್‌ಟ್ರೆಂಟುಂಬುದು ಇದೆರಿಂದ ಗೊತ್ತು ಗುತ್ತದೆ. ದಿನಾಲು ಗಂಗಿಂದ ಅಂ ಜಾರೆ ಗುಂಡುಗಳಿಂದ ಸಾಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೊಹಾನ್ಸ್ ಕೌಸ್ ಎಂಬ ಒಂದು ಕಟ್ಟಿದದಲ್ಲಿ ಓವ್ ಆಪ್ರೆಕ್ಸ್‌ನಿದ್ದನೆಂದೂ ಅವನು ತನ್ನ ಗುರಿಯನ್ನು ಎಂದೂ ತಪ್ಪಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಚುತ್ತಾರೆ. ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯನ್ನು ಒಂದು ಕೋಟಿಯಂತೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮರಿಮಾಡುವೆಂದೂ ಶಕ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಕಾನ್ವೂರ ಹೆತ್ಯುಕಾಂಡದ ಪರದಿಗಳು ಬರತೊಡಗಿಸಿಂತೆ ಹೆಂಗಸರು ಬಹಳ ಹೆಚರಿಬಿಟ್ಟಿರು. ವೈರಿಗಳ ಕೈಗೆ ಸಿಗತಕ್ಕಾದ್ದಲ್ಲಿವೆಂದು ತಮ್ಮತಮ್ಮೆ ಇಗೆ ಮಾತನಾಡಿಕೊಂಡು ಅನೇಕರು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಗೆ ಸಿದ್ಧಾರಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ವಿವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿ ಬಿಟ್ಟಿರು. ಅಂಥ ಕಟ್ಟಿ ಪ್ರಸಂಗವು ಬಂಡರೆ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಮದ್ದಿನಿಂದ ಹಾರಿಸುವ ವಿಚಾರವನ್ನೂ ಕೆಲವು ಸೈನಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮಾಡಿದ್ದರು! ವೈರಿಯು ಒಳಗೆ ಬಂದರೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಗುಂಡಿಕ್ಕೆ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ಅನೇಕ ಹೆಂಡಿರು ತಮ್ಮ.. ಗಂಡಂದಿರೊಡನೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು !!

ದಿನಗಳೆಂತೆ ಹೊರಗಿನ ಸದಾಯದ ಸಿರಾತೆ ಒಡಮೂಡತೊಡಗಿತ್ತು. ದಿನಾಲು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ನಾಗರಿಕರು, ಯೋಧರು ಸಾಯುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು. ಸಿವಾಯರ ತೋಪುದಳಗಳು ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ನಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನವಟ್ಟಾಗ ಅವರಿಗೆ ಓವ್ ಯುರೋಪಿಯನ್ ಅಧಿಕಾರಿಯ ನೇರವಿದೆಯಿಂದು ಸಂಶಯಸಡಲಾಯಿತು.¹

ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯ ಗುಪ್ತಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ಅತ್ಯಿತ್ತ ಒಯ್ಯಲು ಅಂಗದನೆಂಬ ಗುಪ್ತಚಾರ್ನಿದ್ದನು. ಅವನೊಬ್ಬ ನಿನ್ಯತ್ತ ಸಿವಾಯಿ; ಕೊನೆನರಿಗೂ ಈ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಿರಿಂದ ಸಂಭಾವನೆಯನ್ನು ಪಡೆದನು. ಜುಲೈ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಸಾಹೇಬನು ಸೋತು ಕಾನ್ವೂರದಿಂದ ಓಡಿಹೋದನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು

¹ ಸಿವಾಯಗಳೊಡನೆ ಕೆಲವು ಯುರೋಪಿಯನ್ನು ರಿಧ್ದಿರೆಂದು ಶ್ರೀ. ಸೇನಾ ಕೆಲಾಂದಾಹರಕೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಅಂಗದನೆ ಮೊದಲು ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಗೆ ಮುಕ್ಕಿಸಿದನು. “ನಾನಾ ಸೋತು ಓಟ
ಹೊರದನು. ಅವನ ಸ್ಯೇನ್ಸ್ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲಿ ಚಡುರಿ ಹೊರಿಯಿತ್ತೊ ಕಾಣಿವು,
ಎಂದು ಹೆನಲಾಕ್ ಬರೆದು ತಿಳಿಸಿದ್ದ. ಹೆವಲಾಕ್ನ ಹಾದಿಯನ್ನು ನೋಡು
ವದೇ ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯವರಿಗೆ ಒಂದು ಉದ್ದೋಷವಾಯಿತು. ಹೆವಲಾಕ್ನು
ಜುಲೈ ದಾಟಹೊರದರೂ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ; ಅವನು ಇತರ ತೊಂದರೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು
ಬಿದಿದ್ದಂತಹಾಗಿದ್ದನು.

ಹೆನ್‌ಲಾಕಾನ್ ಬಳಿ ಬಹೆಳೆ ಸೈನ್ಯ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಸಾವಿರ ಇದ್ದಿರಬೇಕು. ಎರಡು ಸಾವಿರ ಸೈನ್ಯಕೊಟ್ಟು ನನ್ನನ್ನು ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ಕಳಿಸಿರಿ ಎಂದು ಅವನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಕಾನಪೂರದಲ್ಲಿ ಆವನು ತನ್ನ ಕೆಲವು ಸೈನ್ಯ ಇಡಲೇ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಜುಲೈ ಅಕ್ಟೋಬರ್ ಅವನು ಬೈಧವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೂ ಆವನಿಗೆ ಬಹೆಳೆ ವಿರೋಧವಿದ್ದಮೂಲಕ ಜುಲೈ ಅಂತ್ಯದವರೆಗೆ ಲಖನಾದ ಹತ್ತಿರ ಬರಲು ಶಕ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹೆಚ್ಚೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಅವನು ಯುದ್ಧಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು. ಲಖನಾದ ಮಾರ್ಪಾವದರೀಳಗೆ ನಗರದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿಮಾಡುವದು ಆಶಕ್ಯವಾಗುವಷ್ಟು ಅವನ ಸೈನ್ಯ ಸಾಮರ್ಗಳು ಸೊರಿಗಿದವೇ. ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಅವನು ಹಿಂದಿ ಸರಿದನು. ಹೀಗೆ ಹಮೆಟ್ಟಿದ್ದ ಕಾರಣವಾಗಿ ಆವನಿಗೂ ಜನರಲ್ ನೀಲನಿಗೂ ಬಡಿದಾಟವಾಯಿತು. ಆಗಸ್ಟ್ ಮಾರ್ಚ್ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ಹೊಸ ಸೈನ್ಯ ಸಾಮರ್ಗಿ ಹೆವಲಾಕ್‌ನಿಗೆ ಮಂಟ್ಪಿದವು. ಹೆನ್‌ಲಾಕಾ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಲಖನಾದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿಮಾಡಲು ಹೋಗಿ ವಿಫಲನಾದ; ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಶಾತಾರ್ಥಕೋಸಿಯು ಕಾನಪೂರದ ಮೇಲೆ ದರ್ಬಡೆತ್ತಿ ಬರುವನೆಂದು ತಿಳಿದೊಡನೆ ಆಗಸ್ಟ್ ಗಳಕ್ಕೆ ಅವನು ಗಂಗೆ ಖಂನ್ನು ದಾಟಿ ಗಡನೆಯ ತಾರಿಖಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತದಲ್ಲಿದ್ದನು. ಉಗ್ರ, ಹೋರಾ ಚೆವಾದರೂ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಸಿಪಾಯಿಗೆ ಸೋತು ಜಡುರಿದರು. ಇತ್ತು ರಸಿಡೆನ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿಮೋಚನೆಯ ಆಸೆಯು ದೂರವಾಯಿತು. ಆಗಸ್ಟ್ ಅಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಗಿ ರಳಿಲ್ಲ ತೀರುತ್ತೇ ಬಂದವು. ಆಹಾರದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಕೆಡಹತ್ತಿತ್ತು. ಸಿಕ್ಕುದ್ದು ತಿಂದು ಉದುಕಿರುವ ಹೋರಿ ಸಮಯವು ಪೂರ್ಣವಾಯಿತು. ದಿನಸ ಹೋದಂತೆ ಹೊಸ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಬರತ್ತೊಡಗಿದವು. ಒಂದು ದಿನ ರಸಿಡೆನ್ಸಿಯ ಒಂದು ಭಾಗ ಉದ್ದ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಜನರು ಸತ್ತುಹೋದರು! ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಕರಿಣವಾದಂತೆ ಲಿದ್ದ ಸಿಪಾಯಿರ ವರ್ತನವೂ ಸಂಶಯಾಸ್ಪದವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಆವರಣ್ಣ ಟ್ರೈನ್ ಗತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದೆರಡು ಸಲ ಮದು ಗುಂಡುಗಳಲ್ಲಿ ನೀಗು

ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಕಂಡು ಬಂದವು.

ಮುತ್ತಿಗೆಯು ನಡೆದಾಗಲೇ ಆಗಸ್ಟ್ ಈ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿದ್ದ ಮೊದಲೀನಿಗೆ ಪಟ್ಟಬ್ರಾಹ್ಮಿಗೆ ವಾಯಿತು. ವಜ್ರಿದೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಅಟ್ಟವರು ಮಗನಾದ ವಾಲಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಬೇಗನು ಯಾರೆತೆಮಾಲಿಕು ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಆಧಿಕಾರ ವಸ್ತು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ವಿಧೀಯರಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಸಂತ್ರ ನಾಗಿಸಿದ್ದಾರು. ಸಿನಾಯಿಗಳಿಗೆ ಇಂಥಿಂದಿಂದು ಸುಷ್ಯಾಸನೀಯು ಹೇಳಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಹಿಂದಿನ ಶಾಲಾಕಾರರು ಹೊಸ ನವಾಬ್ರಾಹ್ಮಿಗೆ ತೆರಿಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆಗಸ್ಟ್ ಗಂ ಸೆಯ ತಾರಿಖಿಗೆ ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿ ಯೇ ಒಂದು ಗೋಡೆಯು ಇತ್ತು. ಸಿನಾಯರು ಒಮ್ಮೆಲ್ಲೆ ಒಳಗೆ ಸುಗ್ಗಿಲಿಲ್ಲ. ಕೂಡಲೇ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಗೋಡೆ ಒಡೆದಲ್ಲಿ ಒಂದು ತೋಫು ಸ್ವಲ್ಪಿಸಿದ್ದರು. ಕೆಫಲ್ ಇಂಗ್ಲೀಷನು ಅಂಡ ವೈರಿಯ ಗುಂಡಿನಿಂದ ಸತ್ತೆವನೆ, ಆದರೆ ಸ್ವಲ್ಪಿಸಿದಲ್ಲಿ ಉಂಡಿದ್ದನು. ಆಗಸ್ಟ್ ತಿಂಗಳು ಹೀಗೆಯೇ ಸಾಗಬಹುತ್ತಿತು. ಏಂದು ಏರೆ ಸೂರ್ಯ ಸ್ವಿಯರು ಮತ್ತು ಗಣಿ ಗಾಯಾಳುಗಳು ಕೆಫಲ್ ಇಂಗ್ಲೀಷನೆ ಕೊರೆಗೆ ಬುದ್ದಿದ್ದಾರು. ಸಹಾಯವು ಬರಲಿದೆ ಎಂದು ಅಂಗದನು ಪತ್ರವನ್ನು ತಂದೇ ತರುತ್ತಿದ್ದಾನು. ವೈದಿಲಿನ ಒಂದು ನಾಲ್ಕುಂಶದಷ್ಟು ಆಪಾದವನ್ನು ಸಹ ಒಂದಿಸುವದು ಈಗ ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಕರಿಣವಾಗಬಹುತ್ತಿತು. ಆಗಸ್ಟ್ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಗೆ ಸರ್ ಶಾಲೀನ್ ಕಾರ್ಯಾಂವಬೆಲ್ ಭಾರತದಪ್ರಧಾನ ಸೇನಾಪತಿಯಾಗಿ ಬಂದನು. ಸರ್ ಶಾಲೀನ್ ಇಂ ವರ್ಷದವನಿದ್ದರೂ ಶೌರ್ಯಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾನು. ಅವನು ಚಾರದೆ ಇದ್ದರೆ ಹೆಧಿದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಮರಾಠೆ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆಗಸ್ಟ್ ಕೊನೆಗೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಒಂದು ತಿಂಗಳ ವರೆಗೆ ನಿಮಂಗೆ ಪರಿಮಾರೆ ಬರುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇವಲಾಕಾನು ಕೆಫಲ್ ಇಂಗ್ಲೀಷನ್‌ಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು.

ಸಷ್ಟಿಂಬರದಲ್ಲಿ ದಿಲ್ಲಿಯು ಕೈವಶವಾಡುದರಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಎಕ್ಕೆಷ್ಟೇ ಧೃರ್ಜ್ಯಾ ಬಂದಿತ್ತು. ದಿಲ್ಲಿ-ಕಾನಪೂರಗಳಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತೇ ಇರುವಾಗ ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿ ಕಡೆಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ವೇಸುವದು ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಕೊನೆವರೆಗೆ ಆಗಲೇ ಇಲ್ಲ. ನಿತ್ಯಾವಶ್ಯಕ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ದರ ವರಹಿತ್ತಿತು. ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದು ಮತ್ತು ಹದಿನಾರು ದೂರಾಯಿಗಳಿಗೆ ಸೇರು, ತುಪ್ಪಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗೆ ಸೇರು, ಬ್ರಾಂಡಿ ಬಾಟ್ಟು ಡಜನಿಗೆ ಗಳಂ ರೂಪಾಯಿ ಹೀಗೆ ಮಾರತೊಡಗಿದ್ದವು. ಸಾಬೂನು ಸಿಗುತ್ತೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ! ವಿನೋಚನೆ ದಿನ

ಗಳು ಬಂದಂತೆ ವಿವರ್ತುಗಳೂ ಬಾದವು. ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಾದ ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ ಫ್ಲೈನ್ ಇಂ ಸ್ವೀಂಬರಕ್ಕೆ ಗುಂಡು ಬಡಿದು ಸತ್ತನು.

ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಬೈಧ ರೆಸಿಡೆಂಟನಾಗಿದ್ದ ಸರ್ ಜೇಮ್ಸ್ ಬೈಟ್‌ ಮನು ಮತ್ತೆ ಬೈಧದ ಚೀಫ್ ಕೆವಿಶನ್‌ನಾಗಿ ನೇಮಕಹೊಂದಿ ಬಂದನು. ಪಶ್ಚಿಯದಿಂದ ಮುಂಬ್ಯೆ ಸಿಂಹಲಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಯ್ದು ಅವನು ಕಲಕತ್ತಿಗೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿದನು. ಹೆವಲಾಕ್‌ನು ಆಗ ಶಾಸನ್‌ರದಲ್ಲಿದ್ದ ಅವನಿಗೂ ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವದು ಶಕ್ತಿವಾರಿದ ವಿಷಯ ವಾಗಿತ್ತು. ಅವನ ಸ್ವೇಷ್ಯಸಂಖ್ಯೆ ಸಾವಿರದೊಳಗೆ ಬಂದಿತ್ತು. ರೆಸಿಡನ್ಸಿಯ ಚಿಂತಾಜನಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಂಡುಹೊಂಡು ಬೈಟ್‌ಮನು ಮೊದಲು ಹೆವಲಾಕ್‌ನೊಡನೆ ಲಖನ್‌ಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕೆಂದೇ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು. ಸ್ವೀಂಬರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೈಟ್‌ಮನ ಸ್ವೇಷ್ಯವು ಶಾಸನ್‌ರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಲಖನ್‌ಕ್ಕೆ ಹೊರಬಿತು. ಸ್ವೇಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸನ್ ಯೋಂಸಿಯನ್ನು ಉಂಟು ಹಿಂದೀಯರು ಇದ್ದರು. ಲಖನ್‌ಒಂದ ನೇರೊಳಿಯಲ್ಲಿಯ ಆಲಂಬಾಗವನ್ನು ಬೈಟ್‌ಮನು ಸ್ವೀಂಬರ ಶಾಸನ್‌ ತಾರೀಫಿಗೆ ಬಹುಕ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಮುಟ್ಟಿದನು.

ಬೈಟ್‌ಮನ ಸ್ವೇಷ್ಯವು ರೆಸಿಡನ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಲು ಭಗೀರಥ ಪ್ರಯಂತ್ವವನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿತು. ಉರುಳಳಿಗೆ ಶಾಲು ಇಟ್ಟ ಕೂಡಲೆ ಹೆಜ್ಜೆಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಸ್ವೇಷ್ಯ ಮೇಲೆ ಗುಂಡಿನ ಸುರಿಸುವೆ ಸಡೆಯಿತು. ಶಾಸನ್‌ರ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳಿಂದ ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಸೀಲನು ಒಂದು ಮನೆಯೊಳಗಿನಿಂದ ಬಂದ ಗುಂಡು ಬಡಿದು ಸತ್ತನು. ಸೇನಾಪತಿಗಳು ಹೀಗೆ ದುರ್ದರ್ಶಿಸಿಯಿಂದ ಸತ್ತದ್ದು ನೋಡಿದರೆ ಯುದ್ಧವು ಎತ್ತು ಉಗ್ರವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದರ ಕಲ್ಪನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಸರ್‌ಜಾನ್ ಉರೆನ್, ಮೇಜರ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್, ಫ್ಲೈನ್ ಮೊದಲಾದ ಅಧಿವಾರಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಿವಾಯರ ಗುಂಡಿಗೆ ಆಯುತಿಯಾದರು. ಪ್ರಧಾನ ಸೇನಾಪತಿ ಸರ್ ಕಾಲಿನ್ ಕ್ಯಾಂಪಬೆಲ್‌ ಸಹ ಒಮ್ಮೆ ಬಂಡುಗಾರರ ಕ್ಯಾರಿಂಡ ಆಕಾಶತ್ವಾಗಿ ಪಾರಾಗಿದ್ದಾನೆ; ಅವನ ಸುಧೀಪವೇ ಅವನನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಪಾರುಮಾಡಿತು. ಕ್ಯಾಂಪಬೆಲ್‌ನು ಒಂದು ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಹಾಬಾದದಿಂದ ಶಾಸನ್‌ರಕ್ಕೆ ಹೊರಬಿದ್ದನು. ಅವನೊಡನೆ ಅಂಗರ್ಹಕ್ಕೆದು ಕೂಡ ಇರಲ್ಲ. ಎದುರಿಗೆ ಕಾಂತಿ ಕಾರರ ಒಂದು ಪಡೆಯು ಹನ್ನೆರಡು ಆನ್‌ಗಳ ಮೇಲೆ ಸವಾರಿಮಾಡಿ ಬಂದಿತು. ಅವನೊಡನೆ ಏಂ ಕುದುರೆ ಸವಾರರೂ ಇವ್ವಿರು. ಅವರು ಅವನ ಭಕ್ತಿ ನೋಡಿ

ದಾಟಿ ಹೋದರು ! ಗಾಡಿಯವನು ಸ್ವಲ್ಪ ಸನ್ನೆ ವಾಡಿದ್ದರೆ ಸೇನಾಪತಿಗಳ ಕಳೆಯೇ ಮುಗಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಸೇನಾಪತಿಗಳಿಗೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಲು ಧೈರ್ಯ ಸಾಲಲೀಲ್. ^೩

ಛೆಟ್ರಾಮನು ರೇಸಿಡೆನ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಅಲಂಬಾಗ ಬಿಡುವ ಮುಂಚೆ ೨೦೨ ಅಧಿಕಾರಿ ಮತ್ತು ಸೈನಿಕರನ್ನು ನಂತರ ಇಗ ಅಧಿಕಾರಿ ಹಾಗೂ ೪೦೪ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡನು. ಜನರಲ್ ನೀಲನು ಇವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾಗಿದ್ದನು. ಸಹ್ಯಂಬರ ಇತಕ್ಕೆ ಛೆಟ್ರಾಮನು ರೇಸಿಡೆನ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಪಡೆದಾಗ ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕರೆಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬರುವ ಧೈರ್ಯವಾಗ ಲಿಲ್. ಮತ್ತೆ ಆಹಾರಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ತುಟಾಗ್ರತೆಯಾಯಿತು. ಆದರೆ ಛೆಟ್ರಾಮ್ ಮತ್ತು ಹೆನ್ಲಾಕಾರ ಸೈನಿಕರು ಉರ್ಬೊಳಗೆ ಕೆಲವು ಲೂಟಿ ಸಡೆಸಿ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ತಂದರು. ಸಕ್ಕರೆ ತರಲು ಛೆಟ್ರಾಮನು ೧೦೦೦ ರೂ. ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸಿದ ಓವ್ವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಮರಳಿ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ !

ಸರ್ ಶಾಲಿನ ಕ್ಷಾಯಂಪಬೆಲ್ ಸೋವೆಂಬರ ಉನೆಯ ತಾರೀಖಿಗೆ ಒಂದು ಸಂದೇಶವನ್ನು ಶಾನಪೂರ್ವದಿಂದ ಕಳಿಸಿದ. ಶಾಲಪಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರಿಕೃತವಾದ ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಸೈನ್ಯವು ಶಾನಪೂರದ ಮೇಲೆ ದಂಡತ್ತಿ ಬರುವ ಹೆಡರಿಕೆ ಯಿದ್ದನೂಲಕ ಸರ್ ಶಾಲಿನ ಕ್ಷಾಯಂಪಬೆಲ್ ಶಾನಪೂರಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ದಿಲ್ಲಿಯ ಕ್ಕೆಸೇರಿದ್ದ ರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೈನ್ಯವು ಲಭಿಸಿತು. ಎಲ್ಲ ಉತ್ತಮ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳೂಡನೆ ಸೋವೆಂಬರ ಇತಕ್ಕೆ ಕ್ಷಾಯಂಪಬೆಲ್ ಲಖ ಸೌದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿದನು. ಮರುದಿನ ಅವನು ರೇಸಿಡೆನ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿವದರೊಳಗೆ ಇಂತ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಸೈನಿಕರು ಹತ್ತರಾದರು | ಸ್ವತಃ ಕ್ಷಾಯಂಪಬೆಲ್ ಗಾಯಗೊಂಡನು. ರೇಸಿಡೆನ್ಸಿ ನಿವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಆದರೂ ಆಪ್ತಬಳಗವನ್ನು ಕಳಕೊಂಡ ಅನೇಕರಿಗೆ ಹಿಂದಿನವೆಲ್ಲ ನೆನಪಾಗಿ ಅತೀವದುಃಖವೂ ಆಯಿತು. ಹೆನ್ಲಾಕಾನು ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪಿಗೆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ದಣಿವು ಅತಿಸಾರಗಳಿಂದ ಮರಣ ಹೊಂದಬಿಟ್ಟುನು.

ಇವ್ಯಾ ಸೈನ್ಯ, ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ರೇಸಿಡೆನ್ಸಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೆ ಆಲ್ಲಿಯೇ ಕೂಡುವ ಧೈರ್ಯ ಅವರಿಗಾಗಲಿಲ್ಲ ; ರೇಸಿಡೆನ್ಸಿಯ ಹೊರಗೆ ಸಿವಾಯಿಗಳ ಆಭರಣ ಉಗ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ರೇಸಿಡೆನ್ಸಿಯ ಎಲ್ಲ

ದೀಪಗಳನ್ನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಇಟ್ಟು ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಕ್ಯಾಂಪಿಂಗ್‌ಬೆಲ್‌ ರಸಿಡೆನ್ಸಿಯನ್ನು ಖಾಲಿನೂಡಿಬಿಟ್ಟು. ರಸಿಡೆನ್ಸಿ ಖಾಲಿಯಾದ ವೇಲೆ ಎಷ್ಟೋ ಕಾಲ ಅದರ ಮೇಲೆ ಗೊಳಿಬಾರು ನಡೆದೇ ಇತ್ತು!

ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಸಿನಾಯರ ಶೌರ್ಯ, ಹಿಂದಿಯರ ಸಾಹಸ ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯು ಲಬ್ಧಿದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾ ಬಂದಿತು; ಅವರು ಇಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಮರೆಯಿದ ಕೆಲವು ಪಾಠಗಳನ್ನು ಕಲಿತ್ತರು.

ಒನ್ನೊಂದನೆಯ ಅಧಾರು

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಸಂಗಳುಮದೇವತೆ

ರಾಜೀವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಚೂಂಗೆ ಮಹಾರಾಣಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬಾಯಿಯ ಪಾತ್ರವೆಂದರೆ ಸುಪರ್ಣಿದ ಅಭರಣಕ್ಕೆ ಪಾಪರ ಕಳೆಕಟ್ಟಿದಂತೆತ್ತು. ಆ ಯುದ್ಧವೆಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯೆಂದರೆ ಆ ಯುದ್ಧ ಎನ್ನುವನ್ನು ಆ ಮಹಾರಾಣಿ ಆದನ್ನು ಚೆಳಗಿಸಿದ್ದೇನು. ಮಹಾರಾಣಿಯ ಶಾರ್ಯದ್ವಿರ್ಯಸಾಹಸಗಳು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅಪ್ರತಿಮವಾಗಿದ್ದವು. ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ವೈರಿಗೆ ಸೊಪ್ಪುಹಾಕಡೆ ತಿತ್ತಲಾಕುಕುನುದಿಂದ ಕಾಡು ಆವಳು ವೀರಸ್ವರ್ಗವನ್ನೆಲ್ಲಿದೆಂಳು. ಆವಳ ಜರಿತ್ತೇ ತುಂಬಾ ಹೃದಯಸ್ವರ್ಪಿಯಾದದ್ದು.

ಮೇರಿಗಳ ಕೊನೆಯೋಳಿಗೆ ಉತ್ತರಹಿಂದುಸ್ವಾಸದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಭೀಕರಬಂಡಾಯವಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಶರು ಗಂಟೆಕಟ್ಟುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ಚೂಂಗೆ ರಾಜ್ಯವು ಆಗಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯ ಕೈಬಿಟ್ಟತ್ತು. ಆವಳ ಪತಿಯೂ ಹಿಂದಿನ ಮಹಾರಾಜನೂ. ಆದ ಗಂಗಾಧರರಾಯನೂ ತೀರಿಕೊಂಡಿದ್ದನು; ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ವಿಧವೆಯಾಗಿದ್ದಳು. ಕಿಲ್ಲೆಯೋಳಿಗಿನ ಆರಮನೆಯನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಶರು ಬಿಡಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಉರ್ಯೋಳಿಗಿನ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಆಕೆ ವಾಸವಾಗಿದ್ದು. ಆವಳ ಪೆನೆಶನ್ನು, ಆವಳ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಜಹಗೀರು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಬ್ರಿಟಿಶರು ತೋರಿದ ಕ್ಷುದ್ರತನಿಂದ ಆವಳು ತುಂಬಾ ನೊಂದುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಪರಾವಲಂಬಿ ಜೀವನವನ್ನು ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಸಾಗಿಸಿದ್ದಳು.

ಮನೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಆವಳ ತಂಡೆ ಮೋರೋಪಂತನು ನೊಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯ ಸ್ವಭಾವ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿಟ್ಟಿವಾದದ್ದೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪ್ರಿಯವಾದದ್ದೂ ಆಗಿತ್ತು. ಗಂಗಾಧರರಾಯನ ಜೀವನವಾನದಲ್ಲಿ ಆವಳು ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನವಳಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಆವಳಿಗೆ ಕಲ್ಪನೆ ಮೀರಿದ ವಿಷಯವಾಗಿತ್ತು. ಆವಳ ವಕೀಲನಾದ ಜಾನ್ ಲ್ಯಾಂಗನು (ಸೇನೆ ೭೨೦) ಆಕೆಯನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ: “ಆಕೆಯ ಮೈಕಟ್ಟು ದುಂಡಗಾಗಿತ್ತು;

ಕಳೆಕಟ್ಟಿದ ಮುಖ ನೋಡಿದೆ ಮೊದಲು ಇವಕು ಆಶ್ಚರ್ಯಂತ ಸುಂದರಿಯಾಗಿರ ಬೇಕು ಎನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ನೋಡಿದೊಡನೆ ಇವಕು ತುಂಬಾ ಜಾಹೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವಂತಿತ್ತು. ಕಣ್ಣಗಳು ಬಹಳ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದ್ದವು. ಮಾನಗು ತೀರ್ಥಿತಿಗೆದುತ್ತು. ಅವಕು ವಣಿಪು ತೀರಾ ಗೌರವೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ ದಿದ್ದರೂ ಕಷ್ಟಿನ ಅಂಶವು ಲಲ್ಲಿಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವಕು ಬಿಗಿತಾಗಿ ಬಿಳಿಯ ಸೀರೆಯನ್ನು ಟ್ರ್ಯಾಗ್ ಅವಕು ಮೈಕಟ್ಟೆ ಮತ್ತೆ ಷ್ಟ್ರೆ ಆಂದವಾಗಿ ಎಸೆಯುತ್ತು. ”

ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ವ್ಯಾಯಾಮ ಮತ್ತು ಆಟಪಾಟಗಳು ಬಹಳೇ ಸೀರುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಶ್ವಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಅವಕು ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿದ್ದಳು. ಸ್ವತಃ ಉತ್ತಮ ಸವಾರಿನಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಸನುಕಿನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ವ್ಯಾಯಾಮ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಕುದುರೆ ಹೆತ್ತಿ ದಿನ್ನೆಹಾದುವದು, ಕಂಡಕ ದಾಟುವದು ಮೊದಲಾದ ಆಗಾಧ ಕಸರತ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಒಮ್ಮೆ ಮೈತ್ರಿರುಷವೇಷಣನ್ನು ಧರಿಸಿ ಖರೊಂಗೆ ಆಡ್ಡಾಡುವದೂ ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಸೀರುತ್ತಿತ್ತು. ಪುರುಷವೇಷ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಗೆ ತುಂಬಾ ಹೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಮಹಾರಾಣಿಯು ಒಕ್ಕೆ, ಗೌರವಪುರಿಣಿ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಮಾನಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ವಿಂತಿ ಎಂದೂ ಪತ್ರಿಸುತ್ತಿರಲ್ಲಿ. ಅವಕು ಸ್ವಭಾವವು ಶ್ರೀಸಹಜವಾಗಿದ್ದೊಂದುವಾಗಿತ್ತು. ಖರೊಂಗಿನ ಭೂಕ್ಷುಕರಿಗಿಲ್ಲ ಒಮ್ಮೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಹೊಲಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿಡ್ಡಳು. ಅವಕು ಆದಾಯವು ತಗ್ಗಿದರೂ ಅವಕು ಉದಾರತಾವನ್ನು ಎಂಧ ರಾಜೀಗೂ ಹೋಭಿಸುವಂಥಿತ್ತು. ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ದಿನಚರ್ಮೀಯಂದ ಅವಕು ಉದ್ದ ಜನರ ಪರಮಭಕ್ತಿಗೆ ಪಾತ್ರತಾಗಿದ್ದಳು. ಪ್ರತಿಶುಕ್ರವಾರ ಕುಲದೀಪತೀರೊಂದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ರಾಜವೈಭವದಿಂದ ಹೋಗಿಬರುತ್ತಿದ್ದಾರು. ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಷ್ಟಾನಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಾಂಗಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರು.

ರುಹಾಂಸಿ ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಆಗ ಐಸೆಯ ಬಂಗಾಲ ಮೀರಿ ಕಾಲ್ಡ್, ಗಳನೆಯ ಕಚ್ಚೆ (Irrugulihare) ಅಶ್ವಪಡ ಇಪ್ಪಗಳ ಮುಟ್ಟಿ ತಾಣ್ಯವು ಇತ್ತು. ಇಪ್ಪಗಳ ಮೇರೆ ಕಾಪ್ಪಣ್ಣನ್ ಡನ್ಲಾಫ್ ಎಂಬ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಿದ್ದನು. ರಾಜಕೀಯ ಆಡಳಿತಾರ್ಥಿಕಾರಿಯು ಕಾಪ್ಪಣ್ಣನ್ ಅಶ್ವಿಕ್ಕಾಲ್ಯಂಡರ್ ಸ್ಟ್ರೀನ್ ಎಂಬುವನ್ನಿಡ್ಡನು. ಇಂತ್ರಿ ಇತರ ಕೆಲವು ಯಾರೋಸೆಯನ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಇದ್ದರೂ

ಬಿಳಿಯ ಸೈನ್ಯವು ಮಾತ್ರ ರೂಂಸಿಯಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಓಳಿಯ ಪುರುಷರು, ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಮಕ್ಕಳು ಕೂಡಿ ಒಟ್ಟು ಪವತ್ತಿಗೆ ದಕ್ಕೆ ವಿಶರಿರಲಿಲ್ಲ.

ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರವೂ ಖಚಾನೆಯೂ ಇತ್ತು. ದನ್ನ ಹಾನಿಗೆ ನೊದ ನೊದಲು ತನ್ನ ಸೈನ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯ ಪಡಬೇಕೆನಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ. ಆವನ ಅಂತ ರಂಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಭಯಸಂದೇಹಗಳು ಇದ್ದಿರಬಹುದಾದರೂ ಆವುಗ ಇನ್ನು ಬಹಿರಂಗಪಡಿಸುವದು ಆಗ ಸುರಕ್ಷಿತವೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಜೂನ್ ಗನೆಯ ತಾರಿಖಿಗೆ ಓರ್ನ ಸೇನಾಪತಿಯೇ ಬಂಗ್ಲಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿತ್ತು. ದನ್ನ ಹಾ ಮತ್ತು ಸ್ವೀನರು, ಬೆಂಕಿಯು ಆಕ್ಸ್‌ಕೆ ಇರಬಹುದೆಂದು ಸ್ವಸ್ಥಾಜಿತ್ತದಿಂದಿದ್ದರು. ಬಂಗ್ಲಿಗಳಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಇಡುವದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಂಡಾಯದ ಮುನ್ದುಜನೆ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಆವರಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ.¹ ಜೂನ್ ಗನೆಯ ತಾರಿಖು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ್ವಾರಾ ಮೂರುಗಂಟಿಗೆ ಬಂಗಾಲದ ಗಾನೆಯ ಹಿಂದೆ ಕಾಲ್ಪಣಿದವರು ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರದ ದರ್ಶಾಡೆ ನಡೆದಿದೆ ಎಂದು ಸುಳ್ಳಿ ಹುಯಿಲನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಸ್ವಾರ್ಥ ಫೋಟ್‌ ಎಂಬ ಲಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದರು. ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರವು ಬಂಡುಗಾರರ ವಶವಾಯಿತು. ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ ದನ್ನಪ್ಪನ ನೇತ್ಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಯುರೋಪಿಯನ್‌ರೆಲ್ಲ ಕೋಟಿ ಸೇರಿದರು. ಇನ್ನೂ ಎಮ್ಪ್ರೋ ಸಿವಾಯಿಗಳು ಬಂಡಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ದನ್ನಪ್ಪನ ವಿಶ್ವಾಸ ಪ್ರಾರ್ಥಾ ಹೊಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮರುದಿನ ಕೆಲವು ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದುಕೊಂಡಿ ಅಂಚಿ ಕಚೇರಿಯಿಂದ ಮರ್ಜಿ ಬರುವಾಗ ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ ದನ್ನಪ್ಪನು ಸಿವಾಯಿಗಳ ಗುಂಡಿಗೆ ಆಹುತಿ ಬಿಡ್ಡನು. ಆವನೊಡನೆ ಇನ್ನೂ ಇಬ್ಬರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ

1. ಬಂಡಾಯದ ಮುಂಚಿನ ದಿನ ಸಾಹೇಬ ಜನರು ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ ಗಾರ್ಡನ ನೊಡನೆ ಲಕ್ಷ್ಯಿಸಬಾಯಿಯು ಇದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ತಮಗೆ ಆಪತ್ತಿ ಬರುವದು ನಿಶ್ಚಿತವಾದಂತಾಗಿದೆ ಎಂದೂ ಲಕ್ಷ್ಯಿಸಬಾಯಿ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಾಯಬೇಕೆಂದೂ ಏನಂತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು, ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಕೇಳಿ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಧಿನೆ ಪಡಿಸಿದರು. ಲಕ್ಷ್ಯಿಸಬಾಯಿಗೆ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದಿತು. “ಹಿಂದೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಶಾಂತವಿದ್ದಾಗ ನಾನು ರಾಜ್ಯ ಬೇಡಿದರೆ ಕೊಟ್ಟಿರಾ? ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ದಂಗೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಕೆಡ ಉಳಿಯುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ನೇನಿಗೆ ಕೊಡಲು ಬಂದಿರುವಿರೇನು? ಮಹಾರಾಜರು ಮರಣಹೊಂದುವಾಗ, ನೇನ್ನ ರಾಜ್ಯ ಹಾಗು ದತ್ತಕ್ಷ ಮಗನಿಗೆ ಮನ್ನಣಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಅಂಗಲಾಚಿನರು. ಆದರೆ ಈನಾಯಿತು? ” ಎಂದು ಲಕ್ಷ್ಯಿಸಬಾಯಿ ಕೆಡಕೆಡನೆ ನಿಷ್ಪರ್ಥ ಮಾತನಾಡಿ ಒಳಗೆ ಎದ್ದೂ ಹೆಣಿಬು.— ಮಾರ್ಯಾಪ್ರವಾಸ, ಗೋಡನೆ ಭಕ್ತಿಜ. (ಪುಟಗಳು ೧೧-೧೨)

కొలె నడేయితు. జూన లనేయ తారిఖిన వరేగె కిల్లెయల్లి ఆడగిద యుదోసియన్నరు భద్రవాగి కులితు సిపాయరన్న సమిషత బరగొడ లిల్ల. సంఘాన ప్రయత్నక్కందు వేవే బదలాయిసి హొరబిద్ద మాన రన్న ఓడిదు చొల్లలాయితు. జూన లక్ష్మీ శ్రవణ్ణనా గాడెన్న సత్త; కొలెయో ఆత్మహత్యేయో తిళయలిల్ల. లేప్పనంట ప్రేవిసనన్న ఆవన హింది నౌకరనే కొందుబట్ట! కొట్టియల్లి యావ సామగ్రిగళూ ఇర లిల్ల. బహచ దిన ఆల్లి ఉళయువెడు సాధ్యవిల్లవెందు ఆధికారిగఱు మన గండరు. కొట్టియోకగిన హింది నౌకరెరు బండాయద జిష్ట తొరిస హత్తలు ఆధికారిగఱు సంఘానద ప్రయత్నవన్న మాడిదరు. ఆరమనేగె సురక్షిత దారికొచువ ఆత్మసనెద మేలే భరవసేయిట్టు క్యాప్టన్ స్క్రోనా కిల్లెయ బాగిలుతేచు హొరబిద్ద. సిపాయిగఱ శరణాగతరే మేలే బిద్దరు. ఓవ్ క్రిస్త మహిళే మత్తు ఇబ్బరు ఒక్కనుక్కళ హొరతాగి ఎల్ల బిళయర సంహారవాయితు. ²

రుంసియ వార్తెయన్న కేళి ఇంగ్లీషరు సంతప్తరాదరు. మహారాణీయ చితావణేయల్లదే ఇదు ఆగిరలు శక్యవే ఇల్లవెందరు. ఎల్ల బగేయ సాష్ట్ర-పురావేగమ్న ఆవళ వీరుఢ్చ సంగ్రహిసలాయితు. రుంసియ స్వేచ్ఛవే ఆలీరలిల్ల. ఇద్దుడిల్ల కంపనియ స్వేచ్ఛ. దిల్లి, శానపూర, ఆగ్రాగంతే ఇల్లియిలు ఆవరు బండు హొడిద్దరు. ఆదరే రాణియు ఎష్టే సుసూత్రవాగిద్దదూ కంపనిసరశారద కణ్ణీనలి ఒత్తుత్తీ ఢ్చఱు. సాతారీయ ప్రతావసింహనంతే లక్ష్మీబాయియ మేలేయిలు బండాయద ఒళనంచిన ఆదోషపు బండే చిట్టితు!

రుంసియ ప్రకరణవాగి ఒండు వస్ఫద మేలే ఎల్ల దుఫోట్- సిగళ సవిస్తర విచారణ నడేయితు. ఆగ నడిద యావ సాష్ట్ర పురావే గాంధలూ లక్ష్మీబాయియే జూన లర కొలెయస్సు మాడిసిదచేందు ఖ్యావాగలిల్ల. ఓగిచ్చదూ ఆల్లి నడిద కొలెయ సేడన్న ఇంగ్లీషరు మార మేలాదరూ తగీయబేశగిత్తు. లక్ష్మీబాయిగే బుద్ధి కలిస . లక్ష్మీబాయి శదణబరలు సందేత కథిస్త్రుఛండూ అవశే కొలి మాడ సదళండూ కి బదేదిచ్చాన. Kalye, Vol III, 125.

ಬೇಕೆಂದು ಇಂಗ್ಲೀಷರು ತಮ್ಮ ವೌರುಷ ಶೈಲಿಸಿದರು. ಮಹಾರಾಣೀಯ ಎಂದು ಅವರಿಗೆ ಆಹ್ವಾನವಿತ್ತಿತು.

ಬಂಡಾಯಹೊಡಿದ ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಸ್ವಾಧಾರಿಕಾಗಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಗೆ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ ಕಾಗಲು ವಿನಂತಿ ಹಾಡಿಕೊಂಡರು. ಅವರು ವೀರಾವೇಶವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಇಂದರೂ ಆಕೆಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಉಳಿದಿರಲ್ಲ. ಹೆಣ್ಣಾಜಾತಿಗೆ ಇದು ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಅವರು ಮೊದಲು ಉದಾಸೀನಾಗುತ್ತಿರು. ಜಾನ್ ಗಂಗೆಯ ತಾರೀಖಿಗೆ ಬಂಡುಗಾರರು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟುಹೊಡಿ ಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡೆ ಬುಂದೇಲಬಂಡದ ಕರ್ಮಾಶನರಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದ್ದು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕೊಲೆಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿ, ಸದ್ಯದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ವೇಷ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಶಾಂತಿಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಕಾಯ್ದು ಕೊಳ್ಳುವದು ಕರಿಣಿವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದು. ಅವರು ಕಡೆಗೆ ಸ್ವೇಷ್ಪವೇ ಇಲ್ಲದಾಗ ಮತ್ತು ಅವರು ಪದಚ್ಯತ್ವಾಗಿರುವಾಗ ಇಂಥ ಗಂಡಾಂತರವನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ?

ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯು ರಾಣಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಆಗ್ರಹ ತೊಟ್ಟರು. ರುಬಾಂಸಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸರಕಾರವೇ ಉಳಿಯದ್ದು ಮೂಲಕ ಏನಾದರೂ ಹಾಡುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯ ಮೇಲೆಯೇ ಬಿದ್ದಿತು. ಆದರೂ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಮಹಾರಾಣಿಯು. ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ತಾನು ಸೂತ್ರವನ್ನು ವರಿಸಿರುವವಾಗಿ ಒಂದು ಇಸಂದಿಗ್ನಾವಾದ ಫೋಣಣಿಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದ್ದು. (ಸೇನಾ, ೨೦೨) ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯ ಪತ್ರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬುಂದೇಲಬಂಡದ ಕರ್ಮಾಶರ ರಾದ ಎರಸ್ಯನ್ನಾ ಸಾಹೇಬನು, ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಆಡಳಿತದ ಸೂತ್ರಗಳು ನಿನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರಲಿ, ಎಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಗೆ ಬರೆದು ತಿಳಿಸಿದನು. ಭಾರತ ಸರಕಾರವು ಆದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿತು.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯು ಮತ್ತೆ ರುಬಾಂಸಿಯ ಮಹಾರಾಣಿಯಾಡಿದನೇ ಸರಕಾರವನ್ನು ಉತ್ತಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿಸಿದ್ದು. ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಪುನಃ ನೆಲೆಸಿದವು. ಕೊಟ್ಟಿಕೊತ್ತಲ್ಪರಿಗಳನ್ನು ಚನ್ನಾಗಿ ಭದ್ರಗೂಳಿಸಿದ್ದು. ಸ್ವತಂತ್ರ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಚಲಾವಣಿಯಲ್ಲಿ ತಂದಳು. ಮತ್ತು ಕಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಫಿರಂಗಿ ಜನರು ನಿವಾಸಿಸಿದ್ದರೆಂದು ಗೋಪುತ್ತದಿಂದ ಶುದ್ಧಮಾಡಿ

ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಕೊರ್ಪೆಯಲ್ಲಿ ಇರೆಲಿಕ್ಕೆ ಹೊಡಿಕು.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಗೆ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವೈರಿಗಳೂ ಇದ್ದರು. ಅತ್ಯ ಬ್ರಿಟಿ ಶರು ಕೊರಿಕೆಗೆ ಒಕ್ಕೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುತ್ತ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಉಂಬಾ ಸಂಶಯವಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಚೂಂಬಿ ರಾಜಮನೆತನದ ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಿ ಸದಾಶಿವರಾವ ಎಂಬುವವನು ತಾನೇ ಮಹಾರಾಜನೆಂದು ಸಾರಿ ಬ್ರಿಟಿ ಶರ ಮತ್ತು ರಾಜೀಯ ವಿರುದ್ಧ ಯುಧ್ಭ ಸಾರಿದನು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಚೂಂಬಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಧನದಲ್ಲಿಟ್ಟಿಕ್ಕು. ಓಫಾರ್ ಮತ್ತು ದಾತಿಯಾ ಎಂಬ ಎರಡು ಬುಂದೀಲೂ ಸಂಸ್ಕಾರನೆಗಳು ಚೂಂಬಿಯಲ್ಲಿಯ ಮರಾಠಾ ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ಸಿರ್ಕೂಲಗೊಳಿಸಲು ದೇವಣಿಗಿಡವು. ಓಫಾರ್ ದಿವಾಳಿನು, ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದವರ್ಪೇ ನಾಸ್ತಿ ಪ್ರೇಸ್‌ರನ್‌ ಕೊಡುತ್ತೀರೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡೆಂದರೆ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಒವ್ವಲ್ಲಿ. ಮುಂದೆ ಓಫಾರ್ ದಿವಾಳಿ ನಢಿ ಖಾನನು ಚೂಂಬಿಯ ಮೇಲೆ ದಾಳೆಮಾಡಿದನು. ಈ ಜನರನ್ನೆದುರಿಸಲು ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಮೂಡಲು ಯುದ್ಧದ ಸಿದ್ಧತೀಯನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದಾನ್ನು. ಅದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ, ಈ ಎಲ್ಲ ಜವಾಬ್ದಿಯುಂದ ತನ್ನನ್ನು ಮುಂಕ್ರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಸಾಲವು ಬಹುಳಾಗತಿಯಾದಿದ್ದ ಎಂದೂ ಗ್ರಾಹಿತ ಹಾಕಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಸರ್ ರಾಬರ್ಟ್ ಡಾಫ್ರೊಲ್ಪನ್ಸ್‌ನಿಗೆ ಮತ್ತು ಪತ್ರ ಬರಿಸಿಕ್ಕು. ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವೇ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಅತ್ಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಿಂದು ಆವಕ್ಕು ಸ್ವೀಕ ತಯಾರಿಯನ್ನು ನಡೆಸಹಿತಿದ್ದಾನ್ನು. ನಢಿ ಖಾನನ್ನು ಆವಕ್ಕು ಸೋಲಿಸಿಕ್ಕು. ಆದಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಆವಕ್ಕು ಸ್ವೀಕೃದಲ್ಲಿ ಬಂಡು ಗಾರರು ಸೇರಿದರು. ಇವರು ಸಂಪರ್ಕ ಮಾಡಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯು, ನಿಷ್ಪ ಬಂಡಾಗ ಸಂಸಗೆ ರಾಜ್ಯ ಪಡೆವೆನೆಂದು ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ಭರವಸೆ ಕೊಡುತ್ತೀಲೆ ಇದ್ದಾನ್ನು.

ಬ್ರಿಟಿಶರು ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯನ್ನು ಸಂಪಲ್ಲಿ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಗೆ ಇವರ ಪರ್ವತನೆಯ ಅಥವಾವಿಯತ್ತು. ಮಾರ್ಚ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜೀಯು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧ ಕೂಡಿದ್ದನು. ಆದ ಸ್ವೀಕೃದಲ್ಲಿ ಬಂಡುಗಾರಿ ತುಂಬಿದರು. ಸರ್ ಹೆಚ್ ಚೆರಿಜನು ಬಲಿಸು ಸ್ವೀಕೃದೊಡನೆ ಮಾರ್ಚ್ ಏನೆಯ ತಾರೀಧಿನ ದಿನ ಚೂಂಬಿಯನ್ನು ಮುತ್ತಿಡಿಸು. ಮಾಡರಾಣಿಗೆ ಮುಂದಿರುವ ಗಂಡಾತರದ ಪೂರಾ ಕಟ್ಟನೆಯಿತ್ತು. ಯುದ್ಧವು ಸುಧಾವಾಡಿಸಿ ಇಂಗ್ಲೆಷ್ ಸ್ವೀಕೃದ ಹಿಂಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮಹಾರಾಣಿಯು ತಾತ್ವಾ

ಟೊಲೆಸಿಗೆ ವಿನಂತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇಳು. ಮಾಚೆ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ತಾತ್ಯಾ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಅಪ್ರತಿಮು ಶಾರತೆನದಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀ ಸರನ್ನು ಎದುರಿಸಿದಳು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯ ತೋಷ್ಟಿಗಳು ಇಂಗ್ಲೀಷರಕೆಂತ ಭಯುಂಕರವಾಗಿದ್ದವು. ಮಹಾರಾಣಿಯವು ಸುಸಂಘಟಿತವಾಗಿರುತ್ತಾ ಉಗ್ರವಾಗಿಯೂ ಹಿಂದು ಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರೊಡನೆ ಇನ್ನಾದೂ ಯಾದ್ದು ಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಉರ ಹೊರಗೆ ತಿಬಿರ ಹೊಡಿದ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯು ಕೊಟೆಯ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು ಎಷ್ಟೋ ಸೆಲ ಕಾಳಿತ್ತತ್ತು. ತೋಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಮದ್ದಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಯರು ತೆಂದು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು ! ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಭಾರತದ ವೀರಮುಖಿಕಾಂಥರ್ಯಾದ ಮೂರ್ತಿಸ್ತರೂಪಾಗಿದ್ದೇಳು. ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ಇಂಥ ಉಜ್ಜವಲ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ನಮಗೆ ಮತ್ತಿನುತ್ತೇ ಸೋಡಲು ಲಭಿಸಲಾರವು. ಫಾರ್ನ್‌ದೀಶದ ಜೋನ್‌ ಆಥ್ ಆರ್ಥಿಕಾಂದೇ ಉದಾಹರಣೆ ಈ ಮಹಾರಾಣಿಯ ವೀರಕಂಥಿಗೆ ಸರಿಸಮಾನವಾಗಿಬಂದು.

ತಾತ್ಯಾ ಟೊಲೆ ಇಗ್-ಇ-ಗಾರಿಬನೀಯ ದಿನ ರುಬಾಂಗಿಗೆ ೭೦,೦೦೦ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಬಂದನು. ಅವನ ಸೈನ್ಯ ಶಿಸ್ತಿನದಿದ್ದರೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಅವನ ವುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸದೇ ಶಕ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಯುದ್ಧವು ಎಷ್ಟೋ ತುಮುಲವಾದರೂ ತಾತ್ಯಾ ಸೋತು ಚದುರಿದನು.. ತಾತ್ಯಾ ಟೊಲೆಯ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಸೋಲು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲು ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಗೆಲುವಿನ ಆಸೆ ಬಿಟ್ಟಳು. ಆದರೂ ಯುದ್ಧವು ನೆಡೆಯಿತು. ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಏನೂ ಸಿಗಬಾರದಿಂದು ಸುತ್ತಲಿನ ದೇಶವನ್ನು ಸಹ ಮಹಾರಾಣೆ ಹಾಳುಮಾಡಿದ್ದು. ಸಿಂದೆ ಮತ್ತು ಓಭಾದ ರಾಣೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಬಹಳ ನೆರವಾದರು. ತಾತ್ಯಾ ಟೊಲೆ ಹಿಂದೆ ಸರಿದರೂ ಮಹಾರಾಣಿಯ ಸೈನ್ಯ ಎಷ್ಟೋ ಎದೆಗುಂದಲಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟೋ ಕಾಲ ರುಬಾಂಗಿ ಸೈನ್ಯ ಶಿಸ್ತಿನಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ತೋಷಿನ ಗೋಳಿಬಾರಿನ ಎದುರಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸದಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮಂಳರು ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಅತ್ಯಾಗ್ರ ಹೊರಾಟವಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ದಿನ ಕೊಟೆಯ ಗೋಡೆಯು ಒಂದೆರಡು ಕಡೆಗೆ ಒಡೆಯಿತು. ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಒಳಗೆ ಬರಲು ಎಷ್ಟೂ ತಡ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

“ ಒಂದು ದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ತಂಡತಂಡವಾಗಿ ಉಂಟೋಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವೆಂಬ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಮಹಾರಾಣಿಯು ವಿನ್ಯಾಸನಸ್ವಾಧಾರಣು.

ಅರಮನ್ಯ ಹೊರಗೆಂಡಿದೆಗೆ ಮೇಲೆ ಯಾವು ಸುತ್ತು ದೊಡ್ಡದು ಹಾಗೆ ನಾನು
ಹಾಹಾಕಾರ ಸೆಟಿದ್ದು ತ್ರಿಷ್ಣಕ್ಕು ಕಾಣಿತ್ತು. ಅನ್ನಾರ್ಥಿಕ್ಕು ಅಂತಿಮ ವರ್ಷ
ನಡೆಸಿ ಪ್ರಯೋಜನವಿಳ್ಳಬೇಕು ಉತ್ತ್ರಾಧಾರು ತದೆತ್ತಿದ್ದು ಇದ್ದು ನಾನು
ಭಯಾಂಕೀರುತ್ತನ್ನಾಗೆ ಅವಕಾಶ ಗೊತ್ತೇ ಇರುತ್ತಿ. ಸಂಗಾದ ಸುರಕ್ಷಾರು ಯಾವುದೂ
ವರೆ ನಾವಿರ ಸ್ವೇಸ್ಯ ಸಿಫ್ಪಿಂಡಿಯಿಡನೆ ಅಂಥ ಕ್ರೋಳಿಂಗ್‌ಲಾಂಡ್‌ ಅಂತರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನಾನು
ಹೊರಬಿದ್ದು. ಎದುರಿಗೆ ಸತ್ಯಾರ್ಥಿ ಇವು ಸ್ವಲ್ಪತ್ತಿ, ನಾನು
ಒಮ್ಮೆ ಈ ಸ್ವಲ್ಪತ್ತಿಯೇ ದೇವತಾ ಯೋಗ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪತ್ತಿ ಅಂಥ ಅಂತರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನಾನು
ತುಂಡರಿಸಲ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿ. ಎಂತೆಂಬಂದೂ ತ್ರಿಷ್ಣ ಇಂದ್ರಾ ಸ್ವಲ್ಪತ್ತಿ
ದನ್ನು ಸೋಂದ ರಾಜೀವು ತ್ರಿಷ್ಣ ಇಂದ್ರಾ ರಾಜೀವು ಇಂದ್ರ ತ್ರಿಷ್ಣ ಇಂದ್ರಾ
ಹೊಗಬೇಳಿರ ಎಂದು ನಾವು ಉತ್ತ್ರಾಧಾರು ಅಂತರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನಾನು
ಬಂದನ್ನು.

“చువ్వాల్నిపు నాట్కి కె లెగా ; కీసిం మార్కీ క్లాస్ కు
నుగ్గుత్తిరెస్కాగ ముహ్వరిం గొంతు కోసప్పుత్తుప్పు క్లాస్ కు .. దాటి,
పరు, లిము కూఫ్ఫి బ్యాస్కుల్లు క్లాస్ కు కొండి క్లాస్ కు కోసప్పుత్తుప్పు
ఎదురిగే ఒండ వ్యాచమ్ము క్లాస్ కు కొండి. కొండి లిము క్లాస్
యీండ వ్యుగ్గెపు కొండి క్లాస్ కు .. క్లాస్ కు కోసప్పుత్తుప్పు
బెంచియు సుదృఢామ్ము.

దివానబొనేయల్లి కుళితాడు. ఆవేళ కోసులవాడ ఆంకణచెరణపు బీమ
హోగిత్తు. ఆవేళ ఒంచు నిర్జుల నుంచి యుంతి కుళితచ్చన్న సోది
దరూ ఆవళ ఆశ్రితమండళియల్లి యారూ సమూహచ్చే యోగువ ధైర్య
మాడలిల్ల. ఎల్లరిగూ మహారాణియన్న సోది అతిరయ దుఃఖవాగిత్తు.

“ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಲೀ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಸುಮಾರಿಗೆ ಇರವು ನೇಯ ಅಪ್ಪಿದ ಮೇಲಿಂದು ನಿಂತಳು. ಉನ್ನೊಳಿಗಿನ ಕೋಲಾಹೆಲವನ್ನು ನೋಡಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಲೀಯ ಕಣ್ಣಾಳಗೆ ಅಶುರ್ಧಾರೆ ಹೆರಿಯಹತ್ತಿತು. ಆತಿಶಯ ಶ್ರೀಮಂತ ಶಾಂತಿಸಾಗರ ವಾದ ಹಲ್ವಾಯಿಪುರವನ್ನು ಸುಂಗತಿದ್ದ ತಗ್ಗಿದೇವನ ನಾಲಿಗೆಂಟು ಗಗನ ಚುಂಬಿಯಾಗಿದ್ದವು. ಈ ನರು ಶಿಕ್ಷಣವಾದು, ಓಡುವಾದು, ಗುಂಡುವಾದು ಸಹ್ಯಾತ್ಮಕ ನಿರವರಾಧಿಗಳು ಪಟ್ಟಪಟ್ಟಿ ಬಿಂದ್ದ ಸಾಯಂವಾದು ಶಿಕ್ಷ್ಯಾತ್ಮಕ ಘೃಂತವಾದುವರ್ವಕದ್ದುಶ್ಯಾವಾಗಿತ್ತು.

“ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಗೆ, ತಾನೇ ಜನರನ್ನು ಇಂಟ್‌ಹಳ್ಳಿಗೆ ಕೆಡುಮಾಡಿದೆ ನೀಂದೆನಿಸಿತು. ತಾನೋವ್ ಮಾರಾತಕೆ ಎಂದುಕೊಂಡೆನ್ನು. ಅರಮನೆಯ ಎಲ್ಲ ಆಶೀರ್ವರನ್ನೂ ಕರೆದು ‘ನಾನು ಇವತ್ತು ರಾತ್ರಿ ಆರಮನೆಯನ್ನು ಮಂದಿ ನೀಂದ ಹಾರಿಸಿ ಆದಮೊಳಗೆ ಸತ್ತುಹೊಗುತ್ತೇನೆ. ಮರಣ ಬೇಕಾದವರು ಇಲ್ಲಿರ ಬಹುದು; ಉಳಿದವರು ರಾತ್ರಿಯ ಕತ್ತಲ್ಲಿ ಉಡ್ಲೋಗೆ ಯೋಗಿ ಪ್ರಾಣ ರಕ್ಷಣೆಯ ಉಪಾಯವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬೇಕು’ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದು.

“ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯನ್ನು ಆರಮ್ನನೆಗೆ ಕರೆತೆಂದ ವ್ಯಾಧಿ ಸೇನಾಪತ್ರಿಯೇ ಮತ್ತೆ ಮುಂದೆಬಂದು—‘ಮಹಾರಾಣೀ, ನಿನ್ನ ರಾಂತರಾಗಬೇಕು. ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯು ಮಹಾಪಾಪ; ಇದೆಲ್ಲವೂ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಫಲ; ಮತ್ತೊಂದು ಹಣ ದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ವಾಪವನ್ನು ವೊಡಬೇಡಿ’ ಎಂದು ಸಂತ್ಯೇಸಿ ಅಹೋತ್ತಾರಾತ್ರಿಯೇ ಶತ್ರುಸ್ವೇನ್ಯವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಹೇಳಿ ಸ್ವೇಸ್ವಾವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕಾಚೆಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿದನು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಆವೇದ ತಂಬಿತು. ಆ ವ್ಯಾಧಿ ಸರದಾರನ ಪಾದಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಮಹಾರಾಣಿಯು ಸ್ವಾನ ಭೋಜನಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ್ದು. ಸಾಯಂಕಾಲ ಯೋಧರಲ್ಲಿದ ಡಾಸ-ದಾಸಿಯಿರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಸಂಭಾವನೆಯೊಂದಿಗೆ ನಿರೋಪಕೊಟ್ಟಳು. ಮಹಾರಾಣಿಯು ಅರಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದಾಗ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯ ತಂದೆ ವೊರೋನೆಂತನನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಅನೇಕ ಸರಸ್ಯ

ಸಾರ್ಥಕರು ಅವಕೊಡನೆ ಹೊರಬಿಡ್ಡರು. ಅವರೆಲ್ಲರು ಸುನ್ಹಾರು ೩೦೦ ಜನರಿರಬಹುದು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯು ಪ್ರಧಾನವೇಷಧಾರಿಯಾಗಿ ಅಚ್ಚಬೆಳ್ಳಿಗನ ಬಿಂಬಿದೊಧ ಒಂದು ಕುದುರೆಯನ್ನೇ ರಿಂದಿರು. ಮೈಯಲ್ಲಿ ಕವಚವಿತ್ತು. ಕಿರಿಗತ್ತಿ, ಬಿಡ್ಡ, ಇತ್ಯಾದಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದು. ಒಂದು ರೇತಿನೆ ಅಂಚಿನ ಧೀರ್ಜಿರದಿಂದ ತನ್ನ ಪತ್ತಕೆ ಮಗು ದಾಮೋದರನನ್ನು ಬೆನ್ನಿಗೆ ಕಷ್ಟಕೊಂಡಿರು.

“‘ಜಯ ಕಂಕರೆ,’ ಎಂದು ಖೋಣಿಸುತ್ತೆ ಎಲ್ಲರೂ ಕಿಲ್ಲೆಯಂದ ಹೊರಬಿಡ್ಡರು. ಸೇರವಾಗಿ ಕರೆದವಲ್ಲಿ ಹಾಯ್ದು ಶುತ್ತರ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಹೊರಬಿಡ್ಡರು. ಇಂಗ್ಲೀಷರೆ ಪ್ರವಿರದವಲ್ಲಿ ಗಡಿಬಿಡಿಯಾಯಿತು. ತೋಷ್ಪುಗಳು ಸುರುವಾಡು. ಸ್ವೇಚ್ಚರು ಚೆನ್ನಿಟ್ಟಿರು. ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಬಂದೂಕನ್ನು ಹಾರಿಸುತ್ತೆ ವಿಂಚಿನಂತೆ ಮಾರುವಾಡಿರು ಮಾರಾಟಾಣ. ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗಡಿಗರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ದಾಳಿ ತಷ್ಟಿರುವು.

“ಮಹಾರಾಜೆಯು, ತವರೆ ಸಂಗಡ ಇದ್ದ ಒಬ್ಬಬ್ರಾಹು ಸಾರ್ಥಕರು ಕಾಲಿಯ ದಾರಿ ಬಿಡಿದು ಬೀಡಿ ಹೋಡಿರು. ಒಂದಿರದು ಹರಿದಾರಿ ಅವಕ್ಕನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಚೆನ್ನಿಟ್ಟಿರುವು. ಆದರೆ ತವರೆ ಕ್ಷೇಗೆ ಹತ್ತಿದು ಲಕ್ಷ್ಮೀಮಾಯವಾಗಿ ಬಿಂಬಿಕು.

“ಮಹಾರಾಜೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿರು ನಿಟ್ಟಿಸಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಇಡಿಯ ಉರಿನ್ನು ಲಂಟಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯ ಆರಮ್ಮನೆಯ ಅವಕ್ಕಾಲ್ಯಾ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಬೀಡಿಗೆ ಒಂದು ಬಿಡ್ಡಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಿರುತ್ತಿರು. ಇಂಗ್ಲೀಷರು ತರಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ನಾಲ್ಕು ಸೂರು ಹನ್ತುಲಿಟಿತ ಸಂಸ್ಕರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬೀಡಿಗೆ ಲಿಂಡು ನಷ್ಟಗೊಳಿಸಿದರು. ದೀವಂದರು ಸೆಯಲ್ಲಿಯ ಗಣಪತಿ, ವಿಷ್ಣು, ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮೊದಲಾದ ಅಂದ ವಾದ ಮಾರ್ತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರು ತಮ್ಮತಮ್ಮೆಗಳಿಗೆ ಯಂಚಿಕೊಂಡರು. ಎಷ್ಟುಬಿನ್ನು, ಬೆಳ್ಳಿಗೇಂದ ಮಾಡಿದ ಮೂರ್ತಿಗಳಿಂದ್ದು ತಪ್ಪಗಳಿಗೆ ಬಿಕ್ಕು ಪ್ರಯೋಜನಿಸಿದರು. ದುಱಾಂಸಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಸಾಕಷ್ಟು ಕೊಲಿಸಲಿಗೆಗಳು ನಡೆದಿರುವು.

4. ಮೋರೊಪುತನು ಕಾಲ್ಪಯಿಣಿ ಗಾಯಗೊಂಡು ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಕೈಗೆ ನಿಕ್ಕು ದುಂಬಿಸಿಯ ಕ್ರೋಟಿಯ ವ್ಯಾಧಿ ಘಾಸಿ ಪೂರಿಸಿದನು.

5. ಮೇಲಿನ ಬಂದಾರ ಬ್ಯಾರಾಗಲ್ಲಿಯ ವಸುಧಾರೆಗಳನ್ನು ಗೂಡಿಸೆ ಭಟ್ಟಿಯ

[ಮುಂದಿನ ಪುಟ ನೂಡಿಂ]

ಲಾಟಿಯ ಕೊನೆಯದಿನ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಗುಡಿಯಿಂದ ಲಾಟಿಯಾಯಿತು. ದೇವಿಯ ಅಲಂಕಾರಗಳು, ವಸ್ತ್ರಭರಣಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಹೊಡವು. ದೇವಿಗೆ ತನ್ನ ಮೇಲೆ ತನಗೇ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದು ಮೈಮೇಲಿನ ವಸ್ತ್ರಭರಣಗಳನ್ನು ಬಿಸುಟ್ಟು ತ್ತಿರುವಳಿಗೆ ಎಂದು ಆ ಉಗ್ರ ದೃಶ್ಯದಿಂದ ಭಾಸವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇಷ್ಟಾದರೂ ಸೇಡಿನ ತ್ರಷ್ಣೆಯು ಹಿಂಗಿರಲಿಲ್ಲ.

(ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದ್ದು)

“ಮಾರ್ಯಾ ಪ್ರವಾಸ” ದಿಂದಾಯ್ದು ಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೇಶಿಯು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಕಾತುಕದ ಫಟಿಸೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಭಟಿಜಯ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರ ಓರ್ವ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನಿಟ್ಟು ಬಾರಹ್ಯಣಿದ್ದನು. ಅವನು ಅಗ್ನಿದೇವನಿಗೆ ಹೋಮ ವನ್ನು ಅರ್ಥಿಸಿ ಹೋರಿಗೆ ಬರುವದರೂಳಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಒಳಗೊಂಡಿಗೆ ಹಣವನ್ನು ಶೋಧಿಸಿಹತ್ತಿದರು. ಹೋಮಶಾಲೆಗೇ ಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಗ್ನಿಕುಂಡದ ಮುಚ್ಚಳವನ್ನು ತೆಗೆದು ಒಳಗೆ ದುಡ್ಡ ಹುಗಿದಿರಬೇಕೆಂದು ಕೈಕಾಳಿಬಿಟ್ಟರು. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಅವರ ಕೈಗಳು ಸುಟ್ಟು ಹೋಗಲು ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟಾಗಿ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ತಿ, ಮತ್ತು ಅವನ ಹನೆಹ್ವಂದು ಮಂದಿ ಕುಟುಂಬದ ಜನರನ್ನು ಗುಂಡಿಕ್ಕಿ ಕೂಂದುಬಿಟ್ಟರು. ” ಪುಟ್ಟ ಅ-ಅ-ಅ.

వస్తురదనేయ అధ్యాయ

శురుక్కేత్తుద కొనెయ దిన

దల్చర తగస్ట తీవ్రంగా గతిస్థితి నుక్కె చూంసి, లఖనో, దిల్లి, కానపూర్గా పంస్థితియు యొక్క గజత్తితు. ఇదచోడనే ఉత్తరహితందు స్తునెచల్లి కంపనీసర్కారెడ విదుభ్రాంతి మాచలూడ స్వాతంత్ర్యయుద్ధపూ ఆల్లల్లి నందుత్త సాచేయుతు. బండుగారెడు మోట్టమొదలు ఓడిదుకొండ దిల్లియు బండుగారెడ క్షేబుదూ మొదలూయేతు. గూర్చిర సప్టెంబర అస్టే తాంఱిగే దిల్లియు క్రూరా మత్తే ప్రటిపద క్షేసేరితు. నొవెంబర తింగళ్లి లటనో పీడిస్ట్రీయు ముత్తిగేయిండ సర్ జీన్స్ పైటామను వారాగిద్దురూ మాజీ గూర్చిర మార్గే ఆ పట్టిణిద పునరాక్రమణపు బ్రిటిశరిగే సాధ్యమాగల్లి. ఎస్టీలా తీవ్రంగా చూంసియు బ్రిటిశర క్షేసేరితు. ముంబే గూర్చి జినె గూళ్లు రాణి లష్టీ త్రేబాయియు గ్రాలేరెడల్లి ముక్కిందు. ముంబీరెడు దినగళ్లి గ్రాలేరెడ పతనవాగి నానాసాహేబు నుక్కు తాత్కాంచోర్డ్ పీడియోండదు. గ్రాలేరెడ ఆక్రమణమాడ నుక్కర ప్రటిపదగే ఆత్మవిర్మాసస్టే బంధితు. బండూయువు దక్కణభారతక్కు ఇంయిచుచుచేంచి భయప్ప సావకాకవాగి మాయువాయితు. ఆచార ఇక్కోల్లి సాధువుకొండు బుచుస్తున్నద మేలే తమ్ము భద్రముణ్ణయున్న మొదటినుకే స్వామసేమాడచేశాచలే బ్రిటిశరిగే మత్తొమ్మె బుండుస్వామయ్యు అచ్చుచుండ గుడ్డుకొండక్కే పరిప్రమ వాయించు.

మిరత బండుగారెడు ట్రెఫ్చుల్లు సేరికోవచు బ్రిటిశరస్టు మోరగే కాకి భాదురాహియున్న సారించమేలే ప్రిటిశరిగే దిల్లిగే బండుముణ్ణులు ఎమ్మోర్ దినగాఁ పుడిచుపు. జిన లనే తాంఱిగే బ్రిటిశరు బండు లూరమోరగే శిబిరమోడదరు. జసరలూ ఛేసి బనాఫెను ఆగ

ಸೇನಾಪತಿಯಾಗಿದ್ದೆನು. ದಿನಾಲು ಬಂಡುಗಾರರು ಬಂಡು ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದು ನಡೆದೆ ಇತ್ತು. ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಆದನ್ನು ತಡೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಬನಾರ್ಡೆಸೀಗೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನವು ಹೊಸಕೇಶವಾಗಿತ್ತು. ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಡುಗಾರರ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಯು ಎಷ್ಟುತ್ತೀಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಕೂಡ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಸಾಕಷ್ಟು ಸೈನ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಗಳಲ್ಲವೆಂದೂ ಆವರು ಹೆಡರಿದ್ದರು. ಮುಂದೆ ಆಗಸ್ಟ್ ಮಾರ್ಚೆಯ ವಾರದ ಪರಿಗೆ ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಘಟನೆಗಳ ಮೂರು ದಿಲ್ಲಿಯ ಪುನರಾರ್ಥವಣಿದ ಸಲುವಾಗಿ ಯಾವ ಭಗೀರಥ ಪ್ರಯತ್ನಗಳೂ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ.

ಬರೇಲಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ತಂದ ಬಹುಖಾನೆ ಎಂಬ ಸವಾರನು ಹೊಸತಾಗಿ ಬಂಡುಗಾರರ ಸೇನಾಪತಿಯಾದನು. ಇವನಿಗೆ ಸೈನಿಕ ಅನುಭವವನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟಿದ್ದರೂ ಇಳಿವಯಸ್ವಾಗಿತ್ತು. ಮಿರ್ಖಾರ್ ಪೋಗಲ್ ಎಂಬ ರಾಜಕುಮಾರನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಇವನ ಸೇನೆಕವಾದದ್ದು ಸ್ವಲ್ಪ ಆಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಬಹುಖಾನನ್ನು ತುಂಬಾ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಂದ್ದುವನಿಷ್ಠ ನಗರದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿಸುವನ್ನೆಗಳನ್ನು ಜೀನಾಂಗಿ ಶಾಪಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಸಿಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಹತ್ತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡುವದು ಬಹಳ ದುಸ್ತರವಾಯಿತು. ಆಲ್ಲಲ್ಲಿ ಲಾಟಿವ್‌ಕರಣಗಳು, ಶ್ರೀಮಂತರ ಸುಲಿಗೆ ನಡೆದೆ ಇದ್ದವು. ಜನರಿಂದ ಬಹಾದ್ದೂರ್ಶಹನಕಡಿಗೆ ದಿನಾಲು ತಕ್ರಾರುಗಳು ಬರತೊಡಗಿದವು. ಉತ್ತರಹಿಂದು ಸ್ತಾನದ ಎಲ್ಲ ಶಾಣ್ಯಗಳಿಂದ ಸೈನ್ಯಪಡಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದವು. ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಕ್ಷಯಲ್ಲಿ ದುಡಿದುಡಿದು ಆವರ ಸ್ವಭಾವವೇ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಬಂಡಾಯದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಸಹ ಕಂಪನಿಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೀಸ್ತು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿತ್ತು. ಈಗಂತೂ ಆವರಿಗೆ ಒಂದು ಸೇನಾಧಿಕೃತ್ಯವೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಬಾದಶಾಹಿಂದ ಆವರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ನಿತ್ಯದ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗೊಳಿಸಿದ್ದರೂ ಈಗಾಗಿ ಆವರಮೇಲೆ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಡೆಸುವದೆ ದುಸ್ತರವಾಗಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಇತ್ತು ಬಾದಶಾಹನ ಆರಮಣವನ್ನು ಸುನ್ನಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜಕಾರಣವು ಸಾಕಷ್ಟಿತ್ತು. ಜುಲೈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯ ಗುಂಡುಗಳ ಕೊರತೆಯಾಗಬಹುದಿತು. ಜುಲುಮೆಯಿಂದ ಹಣವನ್ನು ಎತ್ತುವ ದೀತಿಯಿಂದ ಜನರಲ್ಲಿ ಆಸಂತೋಷವುಂಟಾಗಬಹುದಿತು. ನಗರದಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದವರೂ ಇದ್ದರು. ಇವರು ಇಂಗ್ಲೀಷ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುವದು, ಗುಪ್ತ ಮಾಹಿತಿಕೊಡುವದು ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು.

ದರು. ಆಗಸ್ಟ್ ಉನ್ನೇತ್ತಿನ ತಾರಿಖಿಗೆ ಶಂಕಾಗಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸೀಲ್ ವಾದಾಗ ಅದು ವಿಧ್ಯಂಸಕರ ಕೃತಿಯ ರಚೀಕೆಯ ಒಂದು ಸಂಶಯವಾಯಿತು. ಬಂಡುಗಾರರ ಶೈಂದರೆಗಳು ಯಜ್ಞಾಪಂತಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಶಕ್ತಿಸ್ಥಾರ್ಥಿಗಳು ಖಳಿಯಲ್ಲಿ. ಬಾದಶಹನೂ ಬೇಸರಗೊಂಡಿದ್ದಾನು.

ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಗುಷ್ಠಜಾರದ ಮುಖಾಂತರ ಆಗಸ್ಟ್ ಕೊನೆಯ ವಾರದೊಳಗೊಂಡರೆ ಒಂದುಗಾರರ ಮಬ್ರಾಲತೆಯ ಕೆಲ್ಲನೆಯು ಬ್ರಿಂಗಿರಿಗೆ ಬರತೀಕಾರಿತ್ವ. ಆಗ ಜನರಲ್ ವಿಲ್ಸನ್‌ನು ಸೇನಾಕ್ರತಿಯಾಗಿದ್ದ. ಬೆಯಡ್ ಸ್ಕ್ರಿಫ್ಟ್ ಎಂಬುವನ ಏರಿಷ್ಟರಿ ಇಂಜಿನಿಯರ್‌ನಿಂದ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಹಾಯಬಾರದಿ ಡಿಲ್ಲಿಯ ಮೇಲೆ ಹೆಳ್ಲಿಯು ಬೇಡವೆಂದು ವಿಲ್ಸನ್‌ನ ಶಭ್ದ ವಾಯಿತ್ತು. ನೆಲ್ಲಿಯ ಸಿಜಾವಾದ ಪರಿಸ್ತಿಯು ಕಲಕತ್ತಿಗೆ ತಿಳಿಯುವಂತಿರಲ್ಲ. ಕೂಡಲ್ಲಿ ಡಿಲ್ಲಿಯನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿರಿ, ಎಂದು ಲಾಡ್ ಕಾಣಿಸಿಂಗನ್‌ ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ಒತ್ತು ಒಂದು ಮಾರತೀಂಡಿಗಿಷ್ಟಿನು. ಒಂದುದಿನ ವಿಲ್ಸನ್‌ನು ಬೆಯಡ್ ಸ್ಕ್ರಿಫ್ಟ್‌ನ ಅಧಿಪತ್ರಾಯಾನಿನ್ನು ಕೇಳಿದೂಡನ್, ಆವನು ದಾಳಿ ಪಾಡು ಮದೇ ಯೋಗ್ಯ, ಎಂದನ್. ಮುತ್ತಿಗೆ ತಾಣ್ಯಗೆ ನ್ನು ರಚಿಸಲಾಯಿತು. ಮೊದಲು ಶಾಶ್ವತರ್ಗೇಟ್‌ನ್ನು ಯಾರಿಸತಕ್ಕಾಪ್ಪೆಂದು ಸಿಧಾರ್ಥದಾಯಿತು. ಬಂಡುಗಾರರು ಅತ್ಯಂತ ಪಿಧ್ಯಂಸಕವಾದ ಗೋಡೆಬಾರು ಮಾಡಿದರು. ಕಂಡಕದ ಮೇಲಿನ ಸೇತುವೇ ಅಧ್ಯಾನಾರ್ಥಕ್ಕೊಂಡಿತ್ತು. ಬೀರಿಷ್ಟಿರೂ ಶಾಶ್ವತರ್ಗೇಟ್‌ಗೆ ಸುರಂಗಹಚ್ಚಿ ಯಾರಿಂದರು. ನಾಲ್ಕು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸತ್ತರು. ಶಾಶ್ವತರ್ಗೇಟ್‌ ಹಾರಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಓರ್ಗಾನಿಕ್‌ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿವೆತ್ತು.

ನಗರದೊಳಗಿನ ಅಷ್ಟವಸ್ಥ್ಯಯ ಮನ್ಯೇ ಇಷ್ಟಾದೂ ಒಂಡಂಗಾರರು ದಿಲ್ಲಿಯ ನಾಲ್ಕು ಬದಿಗಳನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಭೂಪ್ರಸಾಧಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ದಿಲ್ಲಿಯ ಸುತ್ತುಳಿ-ಕೆಯು ಆಗ ಏಳು ಮೆಪ್ಪಿಲ್ಲಾ ಇತ್ತು. ಸಾಧಾರಣೆ ೫೦,೧೦೦ ಸರಸ್ತು ಸಿನಾಯಿಗಳು ಒಕ್ಕಿರಬಮೆಚೆಂದು ಇಂಗ್ಲೀಷರೆ ಆಧಾರಿತಿತ್ತು. ಮೊರಗೊಡಿಗಳಮೇಲೆ ಗಳ ತೊಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸಿಲ್ಲಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಡಾಡುಗಾರದ ಕೃಷುಲೀಪಿನ್ನು ಶಸ್ತ್ರಗಳು ಖತ್ತರ ಹಿಂಡುಸ್ತಾಪಿಸಲಿ ಇನ್ನಾರ್ಥಿಯೂ ಇರಲ್ಲ. ಆರವತ್ತು ತೊಷ್ಟಿಗಳಿಂತು ಆಂಗ್ಲರ ತಡೆಹೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕೃಷುಲೀಪಿನ್ನು.

ಸಪ್ಟಂಬರ್ ಒಂದೇ ತಾರಿಖಿಗೆ ವಾರ್ಷಿಕಾರಿವಾಗ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಹತ್ತಿರ ರಾಜ್ಯ ಸೈನಿಕರಿಷ್ಟು ಅವರಲ್ಲಿ ಒಂಂದಂಜ್ಞ ಮಾತ್ರ ಬಿಳಿಯಾರಿದ್ದರು. ಶಾಶ್ವತರ್

ಮತ್ತು ರಿಂದದ ಕೆಲವು ಹಿಂದೀ ದಳಗಳೂ ಇದ್ದವು. ಕಾಶ್ಮೀರಗೇಟನ್ನು ಹಾರಿ ಸಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ್ಯ ಯುದ್ಧವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಮೋರಿಗೇಟನಿಂದ ಒಳ ನುಗ್ಗಲು ಗ ನುಬರಿನ ಮುತ್ತಿಗೆ ದಳದೊಡನೆ ಜನರಲ್ ನಿಕೊಲ್ಸನ್ ನು ಮುಂದೆ ಬಂದನು. ಅವನು ಅತ್ಯಂತ ಸಾಹಸಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಇಂಗ್ಲೇಷರು ಒಳಗೆ ಹೊಗಲು ಅತಿಶಯ ಗುಂಡಿನ ಸುರಿನಮಳೆಯು ನಡೆಯಿತು. ಆದರೂ ಶಾಬೂಲ ಗೇಟನ್ನು ಇವರು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಕುಳಿತ್ತರು. ಮುಂದೆ ಮಾತ್ರ ಲಾಪೋರ್ಗೇಟನ ಕಡೆಗೆ ಬಂದು ಹೆಚ್ಚೆಯಿಂದುವದು ಸಹ ಇಸಾಧ್ಯವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಒಂದು ಹೆಚ್ಚೆ ಮುಂದಿಟ್ಟರೆ ಸಾವಿರಗುಂಡುಗಳು ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೂ ಮುಂದೆಹೊಗಲು ಪ್ರಯತ್ನವಾಡಿ ವೇಮಿಸ್, ಗ್ರೆನ್‌ಲ್, ಕಾಲ್‌ಲ್, ಸ್ಪೀಕ್, ಪ್ರಡಾ-ಕಾಕ್, ಬಟ್ಟರ್ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೇ ದಳದ ಸದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಗುಂಡು ಬಡಿದು ಬಿಡ್ಡರು. ತಿರುಗಿ ಹೊರಳಿದೆ ನಿರಾಪದವೇ ಇಲ್ಲವಾಯಿತು. ಆದರೂ ಸಾಹಸಿ ನಿಕೊಲ್ಸನ್ ನು ಖಡಗವನ್ನು ರುಳಿಸಿಸುತ್ತು ಮುಂದೆ ಬಂದನು; ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಅವನನ್ನು ಗುಂಡಿಕ್ಕಿ ಕೆಡುಹಿಡರು. ಮುಂದೆ ದಿಲ್ಲಿಯ ಪತನವಾಗುವ ಪರೆಗೆ ಇದ್ದ ನಿಕೊಲ್ಸನ್ ನು ಸತ್ತನು. ಆ ದಿನ ಮಾತ್ರ ಶಾಬೂಲಗೇಟನ್ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಹೆಚ್ಚೆಯನ್ನಿಡುವದು ಸಹ ಇಂಗ್ಲೇಷರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ ನಾಲ್ಕುಕಡಿಗೆ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ನಡೆದ ಪ್ರಯತ್ನ ಕೇವಲ ಅಂಶತ್ಯಾಯ ಶಸ್ವಯಾಯಿತು. ಒಂದು ದಳವು ಜುಮ್‌ಮುಸೀಡಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಮರಳಿ ಬಂದಿತು. ಕಿಲ್ಲೆ ಮತ್ತು ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರದ ಸವಿಳಾಪಕ್ಕೆ ಸಹ ಅಂದು ಇಂಗ್ಲೇಷರಿಗೆ ಹೊಗುವದಾಗಲಿಲ್ಲ. ಜನರಲ್ ವಿಲ್ಸನ್ ನು ಮೊದಲನೆಯ ದಿನದ ಫೆಜೀಡ್ ಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬೇರೆಯವರ ಮಾತ್ರ ಕೇಳಿ ದಾಳಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭವಾಡಿದ್ದ ಹೆಚ್ಚುತನವಾಯಿತೆಂದು ಹೆಳಿದುಕೊಂಡನು. ಆದರೆ ಇಂಜನಿಯರ್ ಬೆಯಡ್ ಸ್ಥಿರ ಮತ್ತು ಸಾಯುತ್ತಿರುವ ನಿಕೊಲ್ಸನ್ ಈರ್ರೋಡ್ ಹೊರಾಡಲೇ ಬೇಕೆಂದೂ, ಸಾಹಸಕ್ಕೇ ಈಗ ಮಹತ್ವವಿದೆ ಎಂದೂ ಹೆಟಿಹಿಡಿದರು.

ವಿಲ್ಸನ್ ಒಪ್ಪಿದ; ಅವನೂ ಧೃರ್ಯಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದ; ಆದರೆ ಸಿಪಾಯಿಗೆ ಅಭಿಟಿವನ್ನು ನೋಡಿ ಏನಾದರೂ ಶಾರಣದಿಂದ ಸೋಲಾದರೆ ಸಾಮಾಜ್ಯದ ಸತ್ಯಾನಾಶವಾದೀತಲ್ಲ, ಎಂದು ಅವನು ಹೆದರಿದ್ದನು. ಅಂತಿಮ ನಿಣಾಯದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಅವನ ಮೇಲೆಯೇ ಇತ್ತು. ಸಪ್ಪಂಬರ ಗಜನೆಯ ದಿನ ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಯಿತು. ಮುಂಚಿನ ದಿನ ಸಿಪಾಯಿಗಳೊಡನೆ ಹೊರಾಡಿ ವಿಲ್ಸನ್ನು

ಸೈನ್ಯ ಸವಿಯುಂಡಿತ್ತು. ಅದರೂ ಇಂದು ಮುನ್ನಗ್ಗೆ ಕ್ಕೆಚ್ಚೆ ಉದ್ದೇಶನಿಂದಿಲ್ಲ ಸೈನ್ಯ ಕರುವರಳಿ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಅಶೇಯನ್ನೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟುರು. ಮಣ್ಯದ ಕೊತಡಿಯ ಹೀಗೆ ಮುರಿದು ಎಲ್ಲರೂ ಮೈಮೇಲ್ಲನ ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದೆ ಕುಡಿದರು. ವಿಲ್ಪನ್ನನಿಗೆ ಹೆದರಕೆ ಬಂದಿತು. ನೀವಿದಷ್ಟು ಯಾವುದ್ದೇ ಎಲ್ಲ ಮಂಡಿವನ್ನೂ ಗಂಭೀರಗಳಿಗೆ ಸುರುವಿಸಿದನು. ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಜ್ಯಾನಿಕೆಯ ಅಂತರಂಗ ಅಂದು ಸಿವಾಯಿಗಳಿಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಆಗಲ್ಲಿ. ಸಹ್ಯಾಯರೆ ಇತಕ್ಕೆ ರಸತ್ತಾಗಾರವು ಸಿವಾಯಿಗಳ ಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುತ್ತು. ಮುಂದೆ ಶಂಕ್ರಾನೆಯ ತಾರಿಖಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಕಂಪುಕೊಳ್ಳಿಯು ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದರು. ಒಳಗೆ ಯಾರೋ ಪರಿಶೀಲನೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಿಸ್ತಿನಿಂದ ನೀಂತಿದ್ದ ಸಿವಾಯರು ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಗುಂಡು ಬಡಿಯುವ ವರಿಗೆ ಹಾಗೆಯೇ ಸೀಂತಿದ್ದರು. ಧರ್ಮದ ಸಲುವಾಗಿ ಜೀವಕೊಳ್ಳುವು. ಒಬ್ಬನೂ ಆರ್ಥರು ಕೇಡೆಲ್ಲ.

ಮನೆಮನೆಗೂ ಓಟೆಟೆಗೂ ಭಯಂಕರ ಯೋರಾಟನ್ನು ಸಡೆಯುತ್ತು. ಒಮ್ಮೆಯಂತೆ ಚೂಂಬಾಜಿಜೋಕನಲ್ಲಿ ಬಂದುಗಾದರು ಇಂಗ್ಲೀಷ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ದೊಡ್ಡ ತೊಫ್ಫಿನೀಂದ ಎಡುರಿಸಿ ಓಟೆಟೆಟ್ಟಿದ್ದು. ಸಹ್ಯಾಯರೆ ಶಂಕ್ರಾನೆಯ ತಾರಿಖಿನ ವರಿಗೆ ವಿಲ್ಪನ್ನು ಜೀವದಲ್ಲಿ ಜೀವಷರಲ್ಲಿ. ಅರಮನೆಯು ವರ್ಷವಾಗುವ ಮುಂಚಿನ ದಿನ ವಿಶ್ವಾಸ ಇನ್ನೂ ಸಿರಿಸಿಸಾಗಿತ್ತು. “ ಬೇದಿಗುಂಟೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ನಮ್ಮ ಸೈನ್ಯಕರು ಹುದುತ್ತಾರೆ. ಮನೆಯೋಗಿಂದ ಗುಂಡು ಬರಿಸತ್ತಲು ಅವರಲ್ಲಿ ಪನ್ನು ಉಳಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಹಾಯುವು ಬರುವ ವರಿಗೆ ಇವ್ವಲಿಯೇ ಉಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಮಾಡಿರುವೇನು ” ಎಂದು ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬರಿದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಷ್ಟು. ಸಹ್ಯಾಯರೆ ಇಂದ ಯೋರಾಟದಲ್ಲಿ ವಿಲ್ಪಾಷಾ ಮೊಂಡಿದ್ದನು. ಮುಂದೆ ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟು ಉಗ್ಗ ಯೋರಿಸಿರಾಗಬಲ್ಲದ್ದೂ ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಅವನಿಗೆ ಕೆಲ್ಪನೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲೀಷರ ದೈವ ಜೆನಾನ್ನಿತ್ತು. ಬಂಘಾರದು ಹಿಂದೆ ಸರಿಯಂತಿದರು. ಅವರಿಗೆ ಒಮ್ಮೆ ಏಕೆ ಸಿರಾದೆಯಾಯಿತೋ ದೇವರೆ ಬಲ್ಲಿ. ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಪಿಸ್ತಿನ ದಾಳಿಯನ್ನು ಸೋಡಿ ಕವರ ಹಿಂದೆ ಇನ್ನೂ ಪ್ರಜಂಡ ರಕ್ತಯಿರಬೇಕೆಂದು ಅವರ ಕೆಲ್ಪಾಷಾಗಾರಿಕೆಿಕು. ಅಥವಾ ಒಳಿಜಗಳಿಗೇಂದ ಸಿವಾಯಿವಡಿಗಳು ಅರಕ್ಕುವಾಗಿರಬೇಕು. ಸಹ್ಯಾಯರೆ ಶಂಕ್ರಾನೆಯ ತಾರಿಖಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಅರಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಬಿಟ್ಟುಗೆ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಾಷಾಷ್ಟನ್ನು ಗುಂಡಿಕ್ಕೆ ಕೊಲ್ಲಲಾಯಿತು. ದಿಲ್ಲೀ

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಯುದ್ಧ - ೧೫೨

ನಿಜಯದ ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಜನರಲ್ ವಿಶ್ವನಾ ಶಂಕು ರಾತ್ರಿ ಆರಮ್ಭಿಸಿ ಯಲ್ಲಿ ಭಾರಿ ಉಟ್ಟಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಸಿದನು.

ಹೀಗೆ ಮೋಗಲರ ದಿಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಪಾಲಾಗಿಕೊಳ್ಳಿತು. ಇದಾದ್ದುರೆತಕ ನನ್ನ ಗುಪ್ತಚಾರರ ಸೇರವಿನಿಂದ ಹುಮಾಯುನನ ಗೋರಿಯಲ್ಲಿ ಪತ್ತಿಹಚ್ಚಿ ಲಾಯಿತು. ಬಂಡುಗಾರರ ಸೇನಾಪತಿ ಬಖ್ತಿಯಾನನು ಎರಡು ದಿನ ಮುಂಚೆ ಸಿಕ್ಕಷ್ಟು ಸೈನ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಒಡಿ ಹೊಗಿದ್ದನು. ಹೊಗುವಾಗ ಬಾದಶಾಹಿಗೂ ಅವನ ಮನೆಯನಿಗೂ ನೀವೂ ಸಡೆಯಿಲಿ, ಇಲ್ಲಿರುವೂ ಬೇಡ, ಎಂದು ಆಗ್ರಹಿಸಿದನು. ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸನ್ಯಾಸದ ಆಶಯಿತ್ತೋ ಅವನಿಗೆ; ಬಾದಶಾಹನು ಒಲ್ಲಿನೆಂದು ಹೇಳಿ ತನ್ನ ಪಿರಿಯರ ಗೋರಿಯಲ್ಲಿ ಆಡಗಿ ಕುಳಿತನು. ಆವನ ಕೂಡ ಜನ್ಮತಮಹಾಲ ಮತ್ತು ಜವಾನಬಖ್ತಿರಿದ್ದರು. ಹಾಡ್ನಾ ಸಾಹೇಬನು ಜೀವದ ಆಶ್ವಾಸನಕೊಟ್ಟಿ, ಆವರನ್ನ ಕೈದು ಮಾಡಿ ತಂದನು. ಇದಾದುದು ಏಗ ನೇಯ ತಾರಿಖಿಗೆ.

ಮರುದಿನ ಹಾಡ್ನಾ ಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಡೊಸ ಸುದ್ದಿ ಬಂದಿತು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಮಿರ್ಖಾರ್ ಮೋಗಲ, ಮಿರ್ಖಾರ್ ವಿಜಯಿಂದ ಮತ್ತು ಮಿರ್ಖಾರ್ ಆಬುಬಕರ್ ಈ ಮೂರು ಮೋಗಲ ರಾಜಕುಮಾರರು ಆಡಗಿದ್ದರು. ಹಾಡ್ನಾನೆ ರಕ್ತವು ಸೇಡಿಗಾಗಿ ಸಳೆಮಳ ಕುದಿಯಹತ್ತಿತು. ಅಂಗ್ಲರ ಕೊಲೆ ಮಾಡಿದರೆ ಏನು ಪರಿಣಾಮವಾಗುವದೆಂಬುದನ್ನು ಅವನು ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಜನರಿಗೆ ನಿದರ್ಶನಕ್ಕೆ ತಂಡುಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆವರಿಗೆ ಜೀವದಾನಮಾಡಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದರೂ ರಾಜಕುಮಾರರು ದಾರಿಗಾಳಿದೆ ಹಾಡ್ನಾನಿಗೆ ಶರಣಾಗತ ರಾದರು. ಆಷ್ಟಾದರೂ ಆ ಕೂರನಿಗೆ ದಯೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ದಿಲ್ಲಿಗೇಟಿನ ಹತ್ತು ಬಂಡೊಡನೆ ಅವರನ್ನು ಗಾಡಿಯಂದಿಳಿಸಿ, ಸಾಲಾಗಿ ನೀಲಿಸಿ, ಬಟ್ಟೆತೆಗಿಯಿಗಿ ಗುಂಡು ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟಿನು! ಮೂವರೂ ಮೋಗಲ ರಾಜಕುಮಾರರು ತಕ್ಷಣ ಸತ್ತು ಮಣ್ಣಿಳಿಗೆ ಉರುಳಿದರು. ಮುಂದೆ ಮೂರು ದಿನ ಆವರ ಶವಗಳು ಆಲ್ಯಿಯೇ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು.

ಬಹೆದ್ದೂರೆಶಹನನ್ನು ಓವ್ ಸಾಮಾನ್ಯ ಆರೋಪಿಯಂತೆ ಬಂದು ಕೊತ್ತಡಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಯಂದೊಸಿಯನ್ ನಾಗರಿಕರಿಗೆ ಅವನನ್ನು ನೋಡಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಣಿಕೊಟ್ಟಿನು. ಜನರು ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ನಿಂತು ಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಣಿಯಂತೆ ಅವನನ್ನು ತಿರಸ್ವಾರದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮುಂಜಾನೆ

ಯಿಂದ ಸಂಚಿಯವರೆಗೆ ಈ ಶಾರ್ಯಕ್ರಮವು ನಡೆದೇ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನಿಗೆ ಬಂದವರ ಪ್ರೀಕರಣಾದರೂ ದೊಡ್ಡವರೆಂದೆನಿಸಿದರೆ ಎಷ್ಟು ಸಲಾಂ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ತನಗೆ ಇಚ್ಛಿಯಾದಾಗ ಕಡ್ಡಿಗಳಿಂದ ಗೋಡೆಯಮೇಲೆ ಕವನೆಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು! ಜಿನ್ನತಮಹಾಲಕ್ಷಣ್ಯ ಸೋಡಲು ಕೇವಲ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಬಿಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಅನೇಕ ಆಂಗ್ಸ್ತಿರ್ಯರು ಅವನಾನ ಮಾಡಿದರು (ಸೇನ್ ಗೀರಿ, ಗೀರಿ, ಗೀರಿ). ಬಖ್ತಿಖಾನನೊಡನೆ ಓಡಿಹೋಗಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಸತ್ತು ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಬಾದಶಾಹನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ವ್ರೇಮಾದರೆಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಅವನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಅಪಮಾನ ಇಡಿಯ ಭಾರತಕ್ಕ ಅವಷಾಸವೆಂಬುದು ಆಗ ಬಾದಶಾಹನಿಗೆ ಹೋಕೆಯಲ್ಲಿ. ಮಂದಿ ಬ್ರಹ್ಮದೀಕರಣ ಒಂದು ದಿನ ಮುದುಕ ಪ್ರಾಣ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು.

ಬಾಂದ್ರೂ ರಶಹನೆ ಗತಿ ಹಾಗೆ ಆದಂತೆ ಇತ್ತು ರೂಂಸೀ ರಾಣಿಯ ಸ್ಥಿತಿ ನಿನಾಯಿತು ಸೋಡುವ.

ಮಹಾರಾಣಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾಯಿಯು ರೂಂಸಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಾಗ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯಾಗಿತ್ತು. ಮರುದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ್ವಾರೆ ರೂಂಸಿಯ ಹಳ್ಳಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ದಾನೋದರನೆ ವೆಳಾಮಾರದ ಸಲುವಾಗಿ ಓವೆ ಮಹಾಲಕ್ಷಣ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಳು. ತಾನು ಏನೂ ಉಂಟಿಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಕೂಡಲೇ ಹೊರಿಷು ಮರುದಿನ ರಾತ್ರಿ ಕಾಲ್ಪಿಗೆ ಬಂದಳು. ರೂಂಸಿಯಿಂದ ಕಾಲ್ಪಿಯು ಗಂಗಾ ಮೈಲು ಮಾರದಲ್ಲಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದುಮುಚ್ಚಿದ ಕೂಡಲೇ ದಣುವಿನಿಂದ ಅವು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವೀಕಿಯ ಕುದುರೆಯು ಸತ್ತುಹೋಯಿತು. ಕಾಲ್ಪಿಯಲ್ಲಿ ನಾನಾಸಾಹೇಬ, ರಾವಸಾಹೇಬ ಮತ್ತು ತಾತ್ಯಾ ಟೋಪಿ ಇದ್ದರು. ಬಾಂದಾದ ಸಾಬಂಧನೂ ಅಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಕೂಡಿದನು. ರೂಂಸಿಯ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಲು ಸ್ವೇಷಣೆ ಬೇಕೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾಯಿ ಕೇಳಿದಳು. ಆದರೆ ಕಾಲ್ಪಿಯು ಬಹುಕ ದಿನ ಬಂಡುಗಾರರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಕ್ಕೆ ಕಾಲ್ಪಿಯು ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಕ್ಕೆ ವರ್ತವಾಯಿತು.

ಮತ್ತೆ ತಾತ್ಯಾ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾಯಿ ಹಾಗು ರಾವಸಾಹೇಬರು ನಿಕಾರವಿನಿ ಮಯ ಮಾಡಿ ಗ್ರಾಹಿರೆದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋವರು. ಗ್ರಾಹಿರೆದ ಸಿಂದ ಅರಸನು ಮೊದಲಿಸಿಂದಲೂ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಮೊದಲಿಸಿಂದಲೂ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ನಿಶ್ಚಯ ತೋರಿದ್ದರು. ಅದು ಈಗ ಪ್ರಯೋಜನಹೋಂ

ದಿತು. ಜಯಾಜಿರಾವನು ಗಾದಿಯಮೇಲಿದ್ದ; ದಿನಕರಂಬ ರಾಜವಾಡೆ ದಿವಾಳಿ ನಾಗಿಷ್ಠನು. ಗ್ರಾಮೀರ ಮತ್ತು ಹೊರಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಪನಿಸೈನ್ಯವೇ ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಲು ಅತುರವಿತ್ತು. ಜಯಾಜಿರಾಯನು ಇತ್ತು ಸಿಪಾಹಿರು ಕೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ಶಾಂತವಾಗಿಟ್ಟಿದ್ದು. ತಾತ್ಯಾ ಟೊರ್ಪಿಗೆ ಈ ಒಳಗಿನ ಸಂಗತಿಗಳೆಲ್ಲ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿದ್ದವು. ಅವನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಎರಡು ಮೂರು ಸಲಗ್ಗುಲೇರಿಗೆ ಬಂದು ಹೊಗಿದ್ದನು. ತಾತ್ಯಾ ಟೊರ್ಪಿಯು ಅಳಿಯ ಗ್ರಾಮೀರದ ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದನು. ರಾವಸಾಹೇಬ, ತಾತ್ಯಾ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಗ್ರಾಮೀರಿಗೆ ಬಂದೊಡನೆ ಸಿಂಚ ಓಡಿ ಹೊಗಬಿಟ್ಟನು. ಅವನ ಸೈನ್ಯ ಬಂಡುಗಾರರನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡಿತು. ಆದರೆ ನಗರದ ನಾಶ ಇಲ್ಲವೇ ಲೂಟಿ ಇವೇಗಕಲ್ಲಿ ಯಾವ ದನ್ನೂ ಬಂಡುಗಾರರು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅಮರಚಂದ ಭಾಟೆಯಾ ಎಂಬ ಖಚಾನಿ ದಾರನು ಸಿಂದೇನ ಎಲ್ಲ ಹೆಣವನ್ನು ರಾವಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಒಸ್ಪಿಸಿದನು. ತಾತ್ಯಾ ಟೊರ್ಪಿಯು ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯ ಸಂಘಟನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತ್ತಿರುವಾಗ ಸೆಯ್ಯಾ ರೋಜನ್ ಇವನೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸೈನ್ಯ ಗ್ರಾಮೀರದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದಿತು. ಜೂನ್ ಇನ್ನೆಯ ತಾರಿಖಿಗೆ ತಾತ್ಯಾ ಟೊರ್ಪಿ ಮತ್ತು ರಾವಸಾಹೇಬ ಗ್ರಾಮೀರನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದರು. ಜೂನ್ ಇಂದ ಎರಡು ದಿನ ಗ್ರಾಮೀರ ಉದ್ದೇಹದಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ದೊಡ್ಡ ಯುದ್ಧವಾಯಿತು. ಸಿಂಚ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಇದ್ದನು.

ಹೊದಲನೆಯ ದಿನವೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಪೈರಿಯ ಖಡ್ಗದಿಂದ ವೀರಸೈಗ್ರಹ ಸೈಲ್ದಿದೆಂಳು. ಕೊಟ್ಟಕೆಸರಾಯಿಯಿಂದ ಬ್ರಿಗೇಡಿಯರ ಸ್ವಿಫ್ಟ್‌ನು ಗ್ರಾಮೀರದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂಡಾಗ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಪೂಲಬಾಗ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸೈನ್ಯ ದೊಡನೆ ಇದ್ದಳು. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸೈನ್ಯ ಬಂದೊಡನೆ ಪಾರಾಗಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಆವಳ ಕುದುರೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ದಾಟದೇ ಹೊರಿಯಿತು ಅವಳ ದ್ಯುವನಸಂಕಲ್ಪವೇ ಅಡ್ಡನಿಂತಿತು. ಕಾಲ್ಪಿಯಲ್ಲಿ ಮರಣಹೊಂದಿದ ಕುದುರೆಯಿದ್ದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಎಂದೂ ವೈರಿಗಳ ಖಡ್ಗಕ್ಕೆ ಸಿಗುತ್ತಿರಲ್ಲಿ. ಅವಳು ಆಪುರುಷವೇನಿಂಥಾರಿಯಾಗಿದ್ದಳು; ಸ್ತ್ರೀಯೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಓವೆ ಸಾರನ ಖಡ್ಗ ಬಿಸಲು ಅವಳ ತಲೆಯ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಲವಾದ ಸೆಟ್ಟು ಬಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪೀ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿಯೇ ಮಂಡಿದೆಂಳು. ಅವಷ್ಟಿವೆ ಮುಸಲ್ಪಾನ ದಾಸಿಯೂ ಅವಳೊಡನೆಯೇ ಬಿದ್ದು ಸತ್ತುಳು. ಹಿಂದಿನಿಂದ ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದ ಸರ್ ರಾಬಟ್ ಹೃಷಿಮಿಲ್ಪನ್ನನು ರಾಣಿಯು

ದಾಸಿಯೂ ಗುಂಡಿಸಿಂದ ಸತ್ತರ್ವೀಯ ತೀವ್ರಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಆಗ ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಮಿಭಾವೀಯು ತಮ್ಮ ಕೈಯಿಂದ ಯತ್ನಾದಕ್ಕಿಂದು ಜಾಗ್ರೀಷಣಗೆ ತಿಳಿಯಲ್ಲ. ರಾವಸೂಹೋಡ್, ತಾತ್ರಾ ಟೆಟ್ಟೆಂಡ್ ಎಲ್ಲಿರು ಹುಂಡಿಗಿರು. ಕೂಡಲೇ ನುಖಾರಾಣಿಯು ಮಾರ್ಥಿವ ಅವರ್ತಿಕಾಗಳಿಗೆ ತಗ್ಗಿಸಿಸಾಕ್ಕಿದೆನ್ನು ಮಾಡಿ ಒಂದು ಉಷ್ಣಪ್ರವಲ ರಾತ್ರಿನಕ್ಕೆ ಪ್ರೀರ್ಣವಿರುವ ಕೊಟ್ಟಿರು.

ಬಿರ್ಪೆಶರ ವಿರ್ಝನ್ನನಿಷ್ಠಾತವ ಮೂಲಕ ರಾತ್ರಿ ಉಷ್ಣ ಭಾವೀಯು ಒಂದಾಯಿ ಸೇರಿದಳು. ಶಿವಂತಿ ಸ್ತುತಿಯಿಂದಾಗಲೇ ವಿಧವೆಯಿಂದಾಗಲೀ ಜಾಗ್ರೀಷಣ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಶಾಪಣಿಕ್ಕಿಂತ್ರಾ ವಾತರಾಗೆಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲೀಷೆಗೆ ಈವಕ್ಕೆ ರಾಷ್ಟ್ರ ದಿಂದು ಮನಸ್ಸಿರಲ್ಲಿ; ಉಮ್ಮೆ ಯುವಾದಾರಲ್ಲಿ ಭಾಗವತೀಗಾಗೆ ಒಳಿಕೆ ಅವಕ್ಕು ಪ್ರಪಾತಿಸಿದ ಶೌರ್ಯ-ಘೃರ್ಜ-ಸಾರ್ವಸಗ್-ಾ ಯಾವ ಏಕೆ ಕ್ಷಾರದಾಸ್ಯಾ ಜಿರಿತ್ತು ಕಚ್ಚುವಿರುತ್ತದೆ ವಾಗಿವೆ. ಚೂಳಂಗಿಯಿಂದ ಅವಂತಿ ಸೂರ್ಯಾಗಿ ಡೆಂಡ್‌ಪ್ರ್ಯಾ, ಸೂರ್ಯ ಮೈಲು ಒಂದು ದಿನೆಡಲ್ಲಿ ದಾಸೆನಿರ್ದರ್ಶನದನ್ನೇ ಸಾಗಿಸ್ತು, ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಗಾಳಿಲೀರು ದಲ್ಲಿಯು ಅವಕ್ಕ ಸಾರ್ವಸ ಪಾರ್ಫ್ಲ್ ಪ್ರತಿಂಬಿಂಬ್ಯಾ. ಭಾರತೀಯನು ಯೆಮ್ಮೆ ಪಡು ವಂಧ ಉಷ್ಣಲ ಕಢಿಯಾಗಿ. १

ಗರ್ಭ-ರಳ್ಟಿ ವಾಕ್ಯೆನಿರ್ದರ್ಶಾಂಗಗೆ ಒಂದೇ ಜಾಗ್ರೀ ಗ್ರಹಣಣ ಹಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ: "ಹಾಗೂ, ಸ್ತಿವ್ರ ತಾಯಿಯಾನ್ನು ಜಾಗ್ರೀಷ ಸರ್ಕಾರವು

1. ಮಾಹಾರಾಣಿಯು ಒಮ್ಮೆ ಗೋಡೆನ ಭಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರ್ಯ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಭೆಷ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಭಟ್ಟಿಜಿ ಒಂದು ಉತ್ತರವು ದ್ವಿತೀಯ. ಉತ್ತೀರ್ಣಾಯಿಯೇಂದು ಕುಮಾರೀಯಿಂದ ಇಳಿದು ಒಂದಳೆ. ಅವಳಿಗೂ ಒಂದು ದಣವು ಅಗತ್ಯ. ಮೃದುಲ್ಲಿ ಥೂಳಿ ಮುಸುಕಿತ್ತು. ಮಾರ್ವಿಕವುಲ ಕೆಂಡ್ರೆನಪ್ಪೆ. ಮಾರ್ವಾರಣೀಯಾದ್ಯಾ ಗೋಡೆ ಗೋಡೆನ ವಂಧಿಸಿ ನೀರು ಸೇವಿ ಕೊಡಮಾಡಿ. ಉತ್ತೀರ್ಣಾಯಿಗೆ ಗೋಡೆನ ಗುರುತ್ವಿತ್ತೆ. "ನೀವು ವಿಧ್ಯಾನ ಪಾರ್ಮಾಣಿಕ; ಸಾಧ್ಯಾಧಾರಣೆಗೆ ನೀಡು ಸ್ಥಿರ ಸೇವಿ ಕೊಡಬಾರದು," ಎಂದು ಅವಳಿನ್ನು ಸರಿಸಿ ತಡೆಂಬಿ ಸ್ಥಿರಕೊಂಡಳು. ಗೋಡೆನ ಭಟ್ಟಿಗೆ ಕಣ್ಣಳಿಗೆ ಇರು ಬಿಂದು. ನೀಡು ಕುರಿದು ಮಾಡಬಾವ ಸ್ವರಾಶೆಯ ದ್ವಿನಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತೀರ್ಣಾಯಿ ಸುಖವಾ. — "ನಾನು ಇಟ್ಟಿಕೆ ಅಕ್ಕಿಯಾವಳು. ವಿಧವೆಗೆ ಇವೆಲ್ಲ ಯಾಕೆ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು? ಹಿಡಿದೂ ಧರ್ಡಾದ ಹೀಗೆ ಬಾದ ವಿಷತ್ತಿನ ಬಿಂಬಾರ ಮಾಡಲ, ಶಸ್ತ್ರಾರ್ಹಿದ್ದೀರೆ. ಸಂಪತ್ತು, ಒಂದು ಯಾವುದರ ಮೇಲಿಯೂ ನನಗೆ ಆಶಯು ಉಂಟಿಲ್ಲ. ಸಂಘ ಪಾರಿದ್ವಿದೆ ಸಮಗೆ ಯುತಿ ಸಿಗಲಿಂಬಲ್ಲದು. ಅದ್ವಿತ್ಯ ದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾದ್ದು ಅಗತ್ಯದೆ. — ಮಾತ್ರಾ ಪ್ರವಾಸ ೫೧-೫೨.

ಇನ್ನ್ಯಾಯದಿಂದಲೂ ಕೂರೆತನದಿಂದಲೂ ಸಡೆಸಿಕೊಂಡಿತು ! ನಿಜ ಸಂಗತಿ ನನ್ನ ಮೃಚಿನ್ನಾಗಿ ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಜೂನೆ ಗ್ರಾಹರಲ್ಲಿ ಸಡೆದ ಬಿಳಿಯರ ಕೊಲೆಗೆ ಇವಕೆ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವ್ಯಾಪಿತ್ತಾ ಇಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಮಹಾರಾಣಿ ಎರಡುಡಿನ ಆಪಾರ ಕೊಟ್ಟಳು. ಕೆಲವು ಸತಸ್ಯ ಸಂರಕ್ಷಕರನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇವರನ್ನು ಸಾಯಂಕಾಲ ಹೊರಗೆ ಕಳಿಸಲಾಯಿತು. ನೀವು ಪಾರಾಗಿ ಡಾತಿಯಾ ರಾಜನ ಆಶ್ರಯವಡೆಯಿರಿ ಎಂದು ಮೇಜರ ಸ್ನೈನ್ ಮತ್ತು ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ ಗಾರ್ಡನರಿಗೆ ಆಕೆ ಸೆಲಹಿಕೊಟ್ಟಳು. ಆದರೆ ಆವರು ಒಮ್ಮಿದೆ ಕೊನೆಗೆ ಆವರ ಸ್ನೈನ್ ದಿಂದಲೇ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟರು. ” ಪಾರಸ್ನೈನರು ಮರಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒರೆದೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾಯಿಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಗತಿಯ ಉಲ್ಲೇಖನಿದೆ.

ಗ್ರಾಮೀರದ ಪತನವಾಡೊಡನೆ ತಾತ್ಯಾ ಟೋಪಿ ದೇಶಸಂಚಾರಕ್ಕೇ ಹೊರ ಟಂತಾಯಿತು. ಯಾವ ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ಇವನು ಉಳಿಯುವದೆ ನಾಢ್ಯ ವಿರಲಿಲ್ಲ. ತಾತ್ಯಾ ಇಂಗ್ಲೀಫರಿಗೆ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಕಾಣಿಕೊಳ್ಳತ್ತಿದ್ದನು; ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಇವನು ಪೇಡವೆಯ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಓವ್‌ ದೇಶಸ್ಥ ಬಾರಹ್ಯಂತಿ; ಹೆಸರು ರಾಮಚಂದ್ರ ಪಾಂಡುರಂಗ ಉಫ್‌ ತಾತ್ಯಾ ಟೋಪಿ. ಬಂಡಾಯದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆವನಿಗೆ ಇಂ ವಷ್ಟೆ ಇರಬೇಕು. ತಾತ್ಯಾ ಮೊದಲು ಎಂದೂ ಖಡ್ಗ ಹಿಡಿದನನ್ನಲ್ಲ. ಕಾನೆಪೂರದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯ ವಾದಾಗ ಮೊದಲು ತಾತ್ಯಾ ಟೋಪಿಯ ಆಚ್ಚಾಪಾಲನೆ ಮಾಡಲು ಸಿಪಾಯಿರು ನಿರಾಕರಿಸಿದರು ! ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯೇ ಆವನನ್ನು ಈ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿತ್ತು. ಮರಾತಾ ಕೂಟಯೋಧರ ಎಲ್ಲ ಶ್ರೀಷ್ಟ ಗುಣಗಳೂ ಇವನಲ್ಲಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಇವನೆ ಬೆಂಬಲಕ್ಕೆ ಇತರ ಬಗೆಯ ಯೋಧರೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ತಾತ್ಯಾ ಟೋಪಿಯು ಸೋಲಿನ ಮೇಲಿ ಸೋಲಿನನ್ನು ಸಹಿಸುತ್ತ ಸಡೆದನು. ಕಾನೆಪೂರದಲ್ಲಿ ವಿಂಥಾಯಾವಾನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಿರಂಗ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಯೂ ಅವನು ಗೆಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ಆದು ಆವನ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಹೀಗದ್ದು ಇಂಗ್ಲೀಫರು ತಾತ್ಯಾನಿಗೆ ಹೆದರಿದಷ್ಟು ಯಾರಿಗೂ ಹೆದರಲಿಲ್ಲ. ಸೋಲಾಡೊಡನೆ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಚದರಿ ಮತ್ತೆ ಬೇರೆಡಿಗೆ ಕೂಡಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಆಯ್ದು ನಿಸುವ ಕೆಲೆಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಯಾ ಟೋಪಿ ಪೂರಾ ನಿಷ್ಠಾತನಿದ್ದನು. ಹೆನಲಾಕ್ಸನ ಸ್ನೈನ್ ಫ್ರೆಫರದ ಹತ್ತಿರ ತಾತ್ಯಾನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದಾಗ ತಾತ್ಯಾನ ಸ್ನೈನ್‌ಕ್ಕೆ ಸ್ನೈನ್‌ನೇ ಮಾಯವಾಯಿತು !! . ಹೆನಲಾಕ್ಸನಿಗೆ ಆದು ಎಲ್ಲ ಆದೃತವಾಯಿ

తీంబుచేర్ల తింబుట్టు! ఇంఫ థుండురు జూకుక్కుచు ఇంమ్ము పిందీయరు కొన్నిగే యంక గుర్త బ్రహ్మాదాగేట్కుచుతు.

రాజక్కుతాను, వూర్కు, పుత్ర పుచ్ఛుభూర్భవస్ముల్లి తిరుగుడి తాత్కుట్టుట్టు ఉపునే వుదురుపుస్ము కుక్కుదసు. సుమహింసర తింగళల్లి వ్యుక్కొర్రియా పుచ్ఛురుగె క్షాణుషు మూరడిని, కొల్లె రూడిచ్చు ఎల్ల బంచుగాదురుస్తు క్షుసుసుచుచు. ఇదుండ తాత్కుట్టోపి మూరబీళ్లు. అవసు ద్వార్మల్లిక్కు ఒండు రూచురు పుత్ర ముచురుక్కుగోల్లి పుచ్ఛేదమూడ బీశెండు మూరుడు కుర్రుప్పుగోల్లు సంధిసప్పెల్ల. గ్రాంటోరు విదుధై ఒండు నూదు ఓచు వూర్కుగుంగస్సుపు రజస్తుత సరెదారుపు ఇష్టురెల్లి అవసున్న కొడిదసు. లుక్కాలె ఎంస్తు తాత్కుట్టోటిగే ఒండు చొత్తు సోలాగుటు రావుసుచుచు పుత్రు మొగాల వురుజు ఖుచ్చుకురు తాత్కునుసు చిట్టు సేముక్కు దుర్దిచు. మూరుసుంగ, ఓచు తింగ, పుత్రు ఒచ్చు అది గియవసుచుచు ఈ రణర సేనాకతియు పూరుణ ఎంచు ఆర్ణుచెల్లి అడుగు కుండుపు. ప్పెంగె రచేరుమోగెన విచూర ఇస్తు అవసుగె ఇరెల్లి. మూరుసుంగుగె మూరు తాత్కును మొరసమూచుప విచూర హోళేయ చెత్తుతు. తాత్కునుసు ఒంగ్రేషుగే చిట్టుపు గ్రాంటోరె ముచురుజున విదుధై ఒండుయు మూడి కుంకుంచ జుర్రురెసు యూకే గోసబురుచు ఎంచు అవసు పుజురుచుటుపు. జుసు పేర్లే చుచ్చి స్తుస్తు ములుగు తాత్కుట్టోపుయుసు మూరుంగసు; ఒండు ఉసు జుసుల్లో సేపియురెనిగే ఒప్పుని చిట్టుపు.

ఉసు ఎస్తుల్లి గుక్కు తాత్కుసు విచూరసుయిముతు. " నాను ఇంగ్లీషు పుచ్చెయుల్లి. ఒంగ్రేషుగే ప్రస్తుయుండ జరులు నాను ఎండూ శపథ మూడుల్లి. నాసు జేప్పెయురె నోకరెను. ఆవరె ఆశ్చే, పాలిసి ఇంగ్రేషుచ విచుధై యుచ్చుమూడిచ్చెనే. ఎల్లియుల నాను ఇంగ్లీషు స్తుయురుముక్కుల్లి కొల్లె మూడిల్లి. ఘర్ముయుడ్దుచెల్లి సోతె సేనాపతి యుంతే స్తుపు నస్తున్న సండెనికొల్పుతుక్కుద్దు, " (బీయరే ఖుర్ర) ఎందు తాత్కుట్టోపి తస్తు పుజురణేయ కులక్కు జవాబు కొట్టును. ఆదరూ ఎస్తుల్లి గుసెయు తార్ఫియెగే ఈ రణమారెనిగే ఫాసియాయితు.

ಬಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಜಗದೀಶಪೂರದ ರಜಪೂತ ಜಮಿನಾರ್ಥಕ ಭಾಬು ಕುಂವರ-ಸಿಂಗೆ ಮತ್ತು ಅವನ ಬಂಧು ಅಮರಸಿಂಗರು ತಮ್ಮ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವರ್ಷಾಸಿದೆ ಏರ ಪಾತ್ರದ ಪರಿಚಯಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು ಬಂಡಾಯುದ ಕಥೆಯು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಲಾರದು. ಭಾಬು ಕುಂವರಸಿಂಗು ಉಂಟಾದವನಿದ್ದರೂ ಅತ್ಯಂತ ಚೂರಣಿದ್ದನು. ಅವನ ಜಮಿನಾರ್ಥಕ ಉತ್ತನ್ನವು ಸುಮಾರು ಮೂರುಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳಷ್ಟುತ್ತು. ಕುಂವರಸಿಂಗನಿಗೆ ಓದಲು ಬರೆಯಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವರು ನೋನ ಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಹಂಡಿಮೂರುಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ಸಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಡವಿದರು. ಏನಾದರೂ ಉಪಾಯದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಶುಣಿಮುಕ್ತ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಾಟಣಾದ ಕರ್ಮಿ-ಶರ್ನರನು ಗ್ರಾಹಿತ ವರಿಗೆ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕಂಪನಿಯ ಡೈರೆಕ್ಟರ ಮಂಡಳದವರು ಜಮಿನಾರ್ಥಕನ್ನು ಯಾಲಸಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೆ ಆಭಿಪೂರ್ಯಸ್ಥಿರರು. ಗ್ರಾಹಿತರಲ್ಲಿ ಕುಂವರಸಿಂಗ ಪೂರ್ವಾ ದಿವಾಕ ತೆಗೆದ್ದು. ಮೇರೆ ಗ್ರಾಹಿತರಲ್ಲಿ ನೆಣಹಚ್ಚಿದ ಕಾಡತೂಸು ಬಿಹಾರದ ಸಿಪಾಯಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉದ್ದೇಶ ವನ್ನು ಠಿಂಟಿಸಿದಿತ್ತು. ಅವರು ನೇತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕುಂವರಸಿಂಗನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡೆ ಹತ್ತಿದರು. ಅರ್ಜು ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಬಂಡುಗಾರರು ಬಂಡು ಮುಖಂಡತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಕುಂವರಸಿಂಗನನ್ನು ಆಜ್ಞಾನಿಗಿಡಿದರು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏನಿತ್ತೂ, ಕುಂವರಸಿಂಗನು ಬಂಡುಗಾರರನ್ನು ಕೂಡಿಯೇ ಬಿಟ್ಟಿನು. ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಖಚಾನೆ ಲಾಟಿ ಮಾಡಿ ಸೆರೆನುನೆ ಒಡೆದು ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರು. ಆಲ್ಲಿಯ ಬಿಳಿಯ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಕುಂವರಸಿಂಗನು ಹಾಕಿದ ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ವ್ಯಾನ್ಯಂಟ್ ಆಯರ್ ಬಂಡು ಬಿಡಿಸಿದನು. ಯುರೋಪಿಯನ್ನರ ಹೆಂಗಸರು, ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕುಂವರಸಿಂಗೆ ಎಂದೂ ಏನೂ ಆಪಾಯಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

ಕುಂವರಸಿಂಗನು ತನ್ನ ಹಿರಿಯರ ಕೆಲ್ಲೆಯಿಟ್ಟ ಡಾಡಿಶಪುರಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ವ್ಯಾನ್ಯಂಟ್ ಆಯರ್ ಅವನನ್ನು ಆಲ್ಲಿಗೆ ಬೆನ್ನಪ್ಪಿಬಂದನು. ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಸಿಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕಿದನು. ಭಾರತ್ಯಾಣರು ಬಂಡಾಯವನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿರು ವರೆಂದು ಆಪಾಡಿಸಿ, ಆಪಾರ ವೆಚ್ಚಮಾಡಿ ಕುಂವರಸಿಂಗನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಬಂಡು ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಸೇನಾಪತಿಯು ಕೆಡವಿಸಿಬಿಟ್ಟಿನು! ಕುಂವರಸಿಂಗನು ನೋತು ಅಡವಿಗೆ ಹೋದಬಳಿಕ ಅವನ ಕೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹಾಕುಮಾಡಲಾಯಿತು. ಒಮ್ಮೆ ಅಡವಿನಾಲಾದೊಡನೆ ಕುಂವರಸಿಂಗನು ರೋಹತಕ ರೇವಾಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಯ್ದ ದಿಲ್ಲಿಯ ದಾರಿ ಹಿಡಿದನು. ಗ್ರಾಹಂಟ ಪ್ರಂತ ರಾಯಬೀದಿಯನ್ನು

ಇಂಗ್ಲೀಸರು ಕುಂಪರಸಿಂಗ್‌ನಿಂದ ಕಾಪಾಡಬೇಕಾದರೆ ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಆಕ್ಷ್ಯಾಬರದಲ್ಲಿ ಕುಂಪರಸಿಂಗ್‌ನು ಬಾಂದಾದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ದಿಲ್ಲಿಯ ಪತನವಾದ ಹಾರ್ತೆಯು ಅವಸ್ಥಿಗೆ ತಲುಸಿ ಅವನು ಕಾಲ್ಪಿಗೆ ಹೋದನು. ಅವನೊಂದನೆ ಇಂಂಬ ಬಾಂದಾ ಬಂತುಗಾದರಿದ್ದರು. ಶಾನಪೂರದ ಕೊನೆಯ ಕಣಳಗ ವಾದಾಗ ಕುಂಪರಸಿಂಗ್ ಅಲ್ಲಿದ್ದನು. ಮುಂದೆ ಅವನು ಲಷಣೋಕ್ಕೆ ಬಂದು ವಾಲಿಯಿಂದ ಸನ್ಯಾಸ ಪಡೆದನು.

ಗರೂಡ ರ ಹಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಕುಂಪರಸಿಂಗ್‌ನು ಕರ್ನಾಟಕ ಮಿಲ್ಕನನನ್ನು ಸೊಲೀಸ ಅಜಮೆಫ್‌ದರವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನು. ಮಿಲ್ಕನ್ನೆನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕರ್ನಾಟಕ ಡೇವನ್ಸನ್‌ನ್ನೆನ್ನೂ ಕುಂಪರಸಿಂಗ್‌ನು ಓಡಿಸಿದನು. ಆಲಂಕಾರಾದಿಂದ ಲಾಡ್‌ ಮಾರ್ಕರನ್ನು ಕೆಂಪಿಸಿದ್ದು. ಮುಂದೆ ಸರ್‌ ಎತ್ತೆಡ್‌ ಲುಗಾಡ್‌ನೂ ಸ್ವೀಸ್‌ ತಂಡು ಸಂಪುರ್ತ ಹಲ್ಲಿಯನ್ನು ಸ್ವೇಚ್ಚಿಸಿದ್ದು. ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುತ್ತೇ ಹೋದೆದೂ ಕುಂಪರಸಿಂಗ್‌ನು ಭಯೆಂಕರ ಕೂರೆತನ್ನಿಂದ ಕಾದುತನ್ನ ಸ್ವೀಸ್‌ವು ಸುವ್ರಷ್ಟಿ ತವಾಗಿ ಸಲಿಯುವವರಿಗೆ ಲುಗಾಡ್‌ನನ್ನು ಬಂದುಹೊಷ್ಟೆ ಮುಂದೆ ಬರಗೊಡೆದೆ ಟಿಂಡ ಸಂಯುತ್ತೆ ಗಂಗಾತೀರಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ನದಿಯನ್ನು ದಾಟುವಾಗ ಕುಂಪರಸಿಂಗ್‌ನ ಕೃಗೆ ಗುಂಡಿನೀಟು ಬಿತ್ತು. ಕೂಡಲೇ ಕುಂಪರನು ತನ್ನ ಬಂಡ್ಗಿಂದ ಆಕ್ರ್ಯಾಯನ್ನು ಕಡಿದು ಗಂಗಿಗೆ ಅಸೀಸಿದನ್ನಿಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಷ್ಟಾದ ಮೇಲೆ ಆರಾದಲ್ಲಿಯ ಕ್ಷಾಪ್ಣನ್ ಲಿಗ್‌ಗಾಂಡನು ಗಾಂಬಿಳಿಯ ಸ್ವೀಸ್‌ ಮತ್ತು ಸೀಟುರ್‌ದನೆ ದಾಂಪಾಡಿದರೆ ಕುಂಪರಸಿಂಗ್‌ನ ಮುಂದೆ ಅವರಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಬಂದು ಸೂರ್ಯ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸ್ವೀನಿಕರನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಲಿಗ್‌ಗಾಂಡ ಇನ್‌ತರ ಇಬ್ಬರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳೊಡನೆ ಸತ್ತು ಹೋದ. ಇದು ಎಸ್‌ಲ್‌ ಅಂತಹ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. ಎಸ್‌ಲ್‌ ಅಂತಹ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಂಪರಸಿಂಗ್ ತನ್ನ ಜಗದೀಶಪೂರ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡಿದ!

ಗರೂಡ ಥ್ರಬುವರಿ-ಮಾಚ್‌ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲ ಬಂಡಾಯದ ನಾಯಕರೂ ಬ್ರಿಟಿಶ್‌ರಿಂದ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ದಾರಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಹೇತು ದರು. ವಿಕ್ರೋಧಿಯಾ ಮಾರಾಟಿಯ ಫೋರೆನ್‌ ಮೇರೆಗೆ ಕ್ಷೇಮೆಯ ಅಶೇಯದ್ದ ಬಾಂದಾದ ಸಂಘರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಜರಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸರಕಾರದ ಕ್ಷೇಮೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದರು. ರಾವಸಾಯ್ಯೆಬನು ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ನಿತ್ಯನೊಬ್ಬನಿಂದ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಲ್ಪ

ಟ್ಟಿನು; ತಿವನನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೆರಿಸೆಲಾಯಿತು. ನಾನಾಸಾಹೇಬು, ಬಾಳಾಸಾಹೇಬು, ಫೋರ್ಮೆಚರ್ಕಾ ಮತ್ತು ಕೈಧದ ಬೇಗವೂ ಹಜರತ ಮಹಾಲರು ನೇವಾಡೆ ಅಡವಿಯನ್ನು ಸೇರಿದ್ದರು. ಇವರಲ್ಲಿದೆ ಎವ್ವು ಜನರು ನೇವಾಕೆದಲ್ಲಿದ್ದರೆಂಬುದು ಕೊನೆವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಇಪ್ಪತ್ತ್ವದು ಸಾನಿರ ಜನರು ಪರಬೇಕೆಂದು ಅಂದಾಜು ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು.

ನಾನಾಸಾಹೇಬ ಮತ್ತು ಬಾಳಾಸಾಹೇಬರು ಬ್ರಿಟಿಷ್‌ ಸರಕಾರದ್ವಿಷಣನೆ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸಿದರು. ನಾನಾಸಾಹೇಬನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಟ್ಟಿವರಿಗೆ ಒಂದು ಲಕ್ಷ್ಯರೂಪಾಯಿಗಳ ಇನಾಮನ್ನು ಕೊಡುವದಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್‌ ಸರಕಾರವು ಸಾರಿತ್ತು. ವೀಕ್ಕೊಟ್ಟೀರಿಯಾ ರಾಣಿಯು ಫೋರ್ಮೆಚೆಯನ್ನು ಓದಿ ನಾನಾ ಉದ್ದೂಹತಾದಿಂದಲೇ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಪತ್ರ ಬರೆದ. ಕಾನಪೂರದಲ್ಲಿ ಸಡಿದ ಕೊಲೆಯನ್ನು ಸೆವ್ನು, ಸ್ವೇಸಿಕರೆ ಮಾಡಿರುವರೆಂದೂ ತನಗೆ ಆದರ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಬರೆದಿದ್ದ. “ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ನೀವು ನಿಮ್ಮಕಡಿಗೆ ಏಕೆಂದುಕೊಂಡಿರ. ಆದರೂ ಸನ್ನ ಸ್ವೇಸಿಕರು ಏನು ಮಾಡಬಲ್ಲರೆಂಬುದು ಬೇಗನೆ ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಯುವದು.” ಎಂದು ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಬರೆದಿದ್ದನು. ಈ ಪತ್ರನು ಮೇಜರ ರಿಚರ್ಡ್‌ಸನ್‌ ಎಂಬ ಆಂಗ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುಲು ಆವನು ಸರಳವಾಗಿ, “ ಮಹಾರಾಣಿಯ ಫೋರ್ಮೆಚೆಯು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮನಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಕೊಲೆಪಾತಕ ಸ್ವಿಂಡ ಆಗರದಿದ್ದರೆ ನಿಭಯದಿಂದ ಬಯಲಿಗೆ ಬಾ, ” ಎಂದು ಬರೆದು ನಾನಾನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ಈ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗದ ಸಲುವಾಗಿ ಮೇಜರ ರಿಚರ್ಡ್‌ಸನ್‌ನ ಮೇಲೆ ಭಾರತಸರಕಾರವು ತುಂಬಾ ಕೋಸಿಸಿಕೊಂಡು, ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಬಂಡುಗಾರರಿಖಲ್ಲ ಮನವಿಗಳನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಕಲಕತ್ತಿಗೆ ಕಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿತು! ನಾನಾಸಾಹೇಬನನ್ನು ಭಾರತಸರಕಾರವು ಕ್ವಮೆನೂಡುವದು ಶಕ್ಯವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ನಾನಾಸಾಹೇಬನೂ ಮೇಜರ ರಿಚರ್ಡ್‌ಸನ್‌ನ ಪತ್ರವನ್ನು ತಿರಸ್ಯಾರಿಸಿದನು. ವೀಕ್ಕೊಟ್ಟೀರಿಯಾ ಮಹಾರಾಣಿಯ ಹಸ್ತಾಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಪತ್ರವನ್ನು ಓವೆ ಫ್ರೆಂಚ್‌ ಸೇನಾಪತಿಯು ತಂದು ಮುಟ್ಟಿಸಿದರೆ ತಾನು ಶರಣು ಬರುವದಾಗಿ ಆವನು ಖಂಡತುಂಡ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. “ನನಗೆ ಇಂಗ್ಲೇಷರ ‘ದಗಾಬಾಜಿ’ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಜೀವ ಒಂದು ದಿನ ಹೋಗಲೇ ಬೇಕು. ಆವಮಾನವನ್ನು ನಾನೇಕೆ ಸಹಿಸಲಿ? ನಾನೊಬ್ಬನೆ ಇದ್ದರೂ ನಾನಿರುವವರಿಗೆ ನಮ್ಮನಿಮ್ಮನಡುವೆ ಶಾಶ್ವತ

ಯುದ್ಧನಡೆಯಲಿ. ಏನೇ ವ್ಯವಹಾರ ಸಡಿದರೂ ಖಡ್ಡದಿಂದಲೇ ನಡೆಯಲಿ ”^೨

ಬೈದ್ದ ಬೀಗಮು ಹೆಚರತಮಹಾಲಕ್ಷೂ ಕೊನೆವರಿಗೆ ನೇಪಾಳದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದಳು. ನಾನಾಸಾಹೇಬನಕಿಂತ ಅವಕ್ಕೆ ತ್ಯಾಗ ದೆಟ್ಟಿಸುದಾಯಿತು. ಯಾಕಂದರೆ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸರಕಾರವು ಬೀಗಮುಳಿಗೆ ತಿಂಗಳಿಗೆ ೪೦೦ ರೂ. ಪೆನಣ್ಣನ್ನು ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲ ಗೌರವಗಳ ಅಭಿವಚನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಹೆಚರತಮಹಾಲ ಅದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದಳು. ಬ್ರಿಟಿಶರ ಆಶ್ರಯಕ್ಕಿಂತ ನೇಪಾಳದ ಅಡವಿಯೇ ಲೇಸಿಂದಳು ಆ ಮಾನವಂತಿ. ವಿಕ್ಷೋರಿಯಾನ ಫೋಷನ್‌ಗೆ ಅವಕ್ಕೆ ಒಂದು ಖಂಡ ಖಂಡ ವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೀಗೆ ದೊರೆಡಿಸಿದರು.

“ ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ಯಾವ ಆಡಳಿತವನ್ನೂ ಮಹಾರಾಣಿ ಬದಲಾಯಿಸಿಲ್ಲ. ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಿದ ಯಾವ ರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ತಿರುಗಿ ಬಿಡುವ ಸೂಚನೆಯಿಲ್ಲ. ಕ್ರಿಸ್ತ ಧರ್ಮವೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವೆಂದು ರಾಣಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವರು; ಧರ್ಮದ ಗೂಡವೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಯಾಕೆ ಬೇಕು? ದೇವಸ್ಥಾನ ಮೇಸಿದೆಗಳನ್ನು ರಸ್ತೆ ಮಾಡುವ ನೇವದಿಂದ ನಾಶಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮದ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ಬಂಡಾಯವಾಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಮರೆಯಬಾರದು. ರಸ್ತೆ

2. ನಾನಾಸಾಹೇಬ ಮತ್ತು ಬಾಳಾಸಾಹೇಬ ಮುಂದೆ ಎಟಿಲದಲ್ಲಿ ಚೆಳಿಟ್ಟರದಿಂದಲೂ ಹೇಗೂ ಸತ್ತರೆಂದು ನೇಪಾಳಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಖಾತ್ರಿಯಾಯಿತು. ಈ ಶೂರನು ಕೊನೆ ವರೀಗೂ ಶರಣ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಬಿಂಘು ಮತ್ತು ಕುಟಿತ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸರಕಾರದ ಕ್ಷೇತ್ರ ನಾನಾ ಹತ್ತದೆ ಇದ್ದರು ತುಂಬಾ ಆಶ್ಚರ್ಯದ ಸಂಗತಿ. ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಸಾರಾ ಷ್ಟ್ರಿಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದು ಮುಂದೆ ಎಷ್ಟೂ ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಸತ್ತನೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳ ನಂತರ ನಾನಾ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬರುವ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿರುವದು ಸಹಜ ಮತ್ತು ಸಂಭವನೀಯವಿದೆ.

ಇತ್ತೀರಲ್ಲಿ ಅಜಮಿಶರದಲ್ಲಿ ಓರ್ನ್ಯನನ್ನು ನಾನಾಸಾಹೇಬನೆಂದು ಬಂಧಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅವನು ಯಾರೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಕೊನೆಯವರಿಗೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ಅವನು ನಾನಾ ಅಲ್ಲವೆಂಬ ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಡಾಕ್ಕುರರು ಬಂದ ಮೂಲಕ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಬಿಡಲಾಯಿತು. ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಎಡಗಾಲ ಹೆಬ್ಬಿನ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಚಿಕ್ಕ ಶಸ್ತ್ರಚಿಕ್ಕತ್ವಯಾಗಿ ಕೆಲೆಯಿದ್ದಂತೆ ಈ ಮನುಷ್ಯನ ಹೆಬ್ಬಿನ ಮೇಲೆಯೂ ಇತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನು ನಾನಾ ಇರಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕೆಂದು ಆಗಿನ ಮುಂಬ್ಯ ಪ್ರೋಲೀಸ ಕೆವಿಶನರಾದ ಫೋಜೆಟ್‌ರು ಅಭಿಪೂರ್ಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.—Our Real Danger in India by Forjett 190-193.

ಕಾಲುನೆಗಳ ಲೋಕೋಪಯೋಗಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವದಾಗಿ ಸ್ಮಾರ್ಹಣೆ ಸಾರುತ್ತಿದೆ. ಮೇಲುಡಿರ್ಯ ನೋಕರಿಗಳ ವರಾತೇ ಅದರಲ್ಲಿ. ಸ್ಮಾರ್ಹಣೆ ಯಾರನ್ನೂ ಮೋಸಗೊಳಿಸಿದಿರಲಿ. ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಯಾರನ್ನೂ ಎಂದೂ ಕೈಮಿಸಿಲ್ಲ.”³

ತಾತ್ಯಾ ಟೋಪಿ ಮತ್ತು ರಾನಸಾಹೇಬರೊಡನೆ ಬಹಳದಿನ ಕಾಲ ಕಳೆದ ಫ್ರೆಂಚೆಶಾಸ್ತ್ರಾ ಇವನು ಮೊದಲನೆಯ ಬಹಾದ್ದುರೆಶಾಸ್ತ್ರನ ಸಂಶಯನನು. ಫ್ರೆಂಚೆಶಾಸ್ತ್ರಾ ಅತ್ಯಂತ ರಾಷ್ಟ್ರಪ್ರೇಮಿಯೂ ಸಾಹಸಿಯೂ ಆಗಿದ್ದು ಇತರ ಮುಸಲ್ಮಾನ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಮೊಗಲ ಬಾದಶಾಹಿಗೆ ಜೀಂಪಿಲ ಸಂಪಾದಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ವರಾಡಿಡನು. ಗಿರಿಖರಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಾದಿಂದ ತಿದುಗಿ ಮುಂಜ್ಬಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಇನ್ನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಮೂವತ್ತು ವರ್ಷಗಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಂದೂರ, ಬೈಧ, ರಜಪೂತಾನಾಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರಾಜಕುಮಾರನು ಬಹಳ ಭಾರತಸಂಸ್ಥಾನದಿಂದ ಜೊರಬಿಡ್ಡನು. ೧೯೧೦ ರಿಂದ ಕಂದಹಾರ, ಚೋಂಬಾರಾ, ತಿಹಂತಾನಗಳಲ್ಲಿ ಆವನನ್ನು ಅನೇಕರು ನೋಡಿದ್ದರು. ಗಿರಿಖರಲ್ಲಿ ಫ್ರೆಂಚೆಶಾಸ್ತ್ರಾ ಕಾಬೂಲದಲ್ಲಿದ್ದನು. ಬಿರ್ಕಿಶರ ಸ್ನೇಹಿತನಾದ ಅಮಿರನಿಗೆ ಇವನ್ ವಾಸದಿಂದ ವಿಶೇಷ ಗಾಬರಿ ಆಯಿತು. ಗಿರಿಖರಲ್ಲಿ ಈ ಮೊಗಲ ರಾಜಕುಮಾರನು ಕಾನ್ಸಾರ್ಟಿನೋಪಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಗಿರಿಖರಲ್ಲಿ ಜಿಂತೆತ್ತಿಂದರೆಗಳೆಂದ ಆವನು ಮುದುಕನಾದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನು. ಫ್ರೆಂಚೆಶಾಸ್ತ್ರಾನ ಪತ್ತಿ ಬಿರ್ಕಿಶರ ಸರಕಾರದಿಂದ ಪೆನ್ಯಾನ್ ಬೇಡಿದರೆ ಉದಾರ ಸರಕಾರವು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಬರಬಾರದೆಂಬ ಕರಾರ ಹಾಕಿ ಅವಳಿಗೆ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದು. ಮಂಜೂರ ವರಾಡಿತು !! ಮುಂವೆ ಲಾರ್ಡ ರಿವನ್ಸ್‌ನು ಅದನ್ನು ೧೦೦ ದೂಸಾಯಿಗಳಿಗೆ ಏರಿಸಿದನು.! ⁴

ಭಾರತದ ರಾಜನೈಭವ ಹೀಗೆ ಒಂದು ಪತಿಯಾಸಿಕ ಆವಶೇಷವಾಯಿತು. ವೈಭವದ ಕುರುಹುಗಳು ವಸ್ತು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ರಾಷ್ಟ್ರಭಿಮಾನವು ಅವರಾಧವಾಗಿ ಕುಳಿತಿತು.

3. ಪೂರ್ತಿಪಾಠಕಾಗಿ, ಸೇನ ಪ್ರ. ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಿರಿ.

4. ಅವೀಲ ಭಾರತೀಯ ಕಥಾಭಾಗದ ಅನೇಕ ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಕಥಾಸರಣೆಯನ್ನು ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ಸೇನರ ಪುಸ್ತಕದಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ

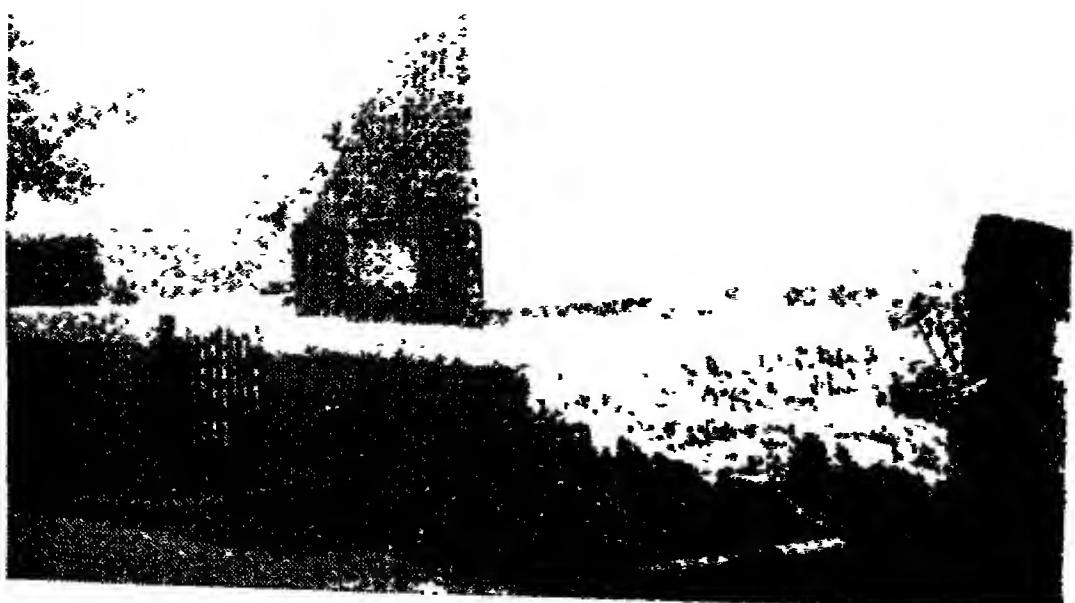
ಒಳಿಗೆ

ಸುರಕ್ಷಿತ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕ
ರ್ಯಾಂ: ಬುಲ್ಲಿ ದಿಂದಾನೂಧವೆ, ಧೋರಣಾಡೆ |

ಸರೆಗುಂಡ ಓಟಬಣಿಸಾಯ್ದೆ

ಸುರೆಬಾನದಲ್ಲಿಯ ಮ್ಯಾನ್‌ನನ ಸ್ವಾರಕ

ಹಂದಿಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ

ಕನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಗಳಿಗೆ

ಉತ್ತರಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯದ ಪ್ರತಿರ ಜ್ಞಾನೀಯು ಹಬ್ಬಿ-
ಕೊಂಡರೂ ದ್ವಾರಣಿಂದುಸ್ತಾನವು ರಾಂತೆಸಾಗಿಯೇ ಖಳಿಯಿತು ಎಂದು ವಾಡಿ
ಕೊಗಾಗಿ ಇತಿಹಾಸಕಾರೆಯ ಬರೆಯುತ್ತ ಬಂದಿದ್ವಾರೆ. ದಿಲ್ಲಿ, ಶೈಥ, ಬುಂದೇಲ
ಖಂಡಗಳ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ದ್ವಾರಣಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಆಂಥ ಉಗ್ರ
ಬಂಡಾಯವಾಗಲ್ಲಿ ಎಂಬುದು ಸಿಂ. ಆದೆ ಗ್ರಂಥಿಂದ ಗಳಿಗೆ ರವರೆಗೆ
ಬಂಡಾಯ ಆಸಂಕ್ರೇಷಣೆ ಮತ್ತಿಗೆ ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ದ್ವಾರಣಿ ಹಿಂದುಸ್ತಾನ
ಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ತಿಭ್ಯಂಕರಪ್ರಾಜಿತಲ್ಲಿ. ಇಷ್ಟ ತಲ್ಲಿ, ವೆಲ್ಲಾರೆ, ಸಂದಿದುಗ್ರ,
ಕಿತ್ತೂರೆ, ಮಂಗಳೂರು ಕೂಡಗುಗಳಲ್ಲಿ ಜನರು ಬಿಂಬಿಕರಿಗೆ ತಮ್ಮ ವಿಶೋಧಿ
ಅಭಿವಾರ್ಯವನ್ನು ಬೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು.

ದ್ವಾರಣದಲ್ಲಿ ಹೃದರಾಬಾದದ ನಿಜವಾಸನು ಬಿಂಬಿಕರಿಗೆ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ನಿಷ್ಠೆ
ಯಿಂದ ಉಳಿದುದರಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷರೆ ಮರ್ಹಾದೆಯು ಉಳಿಯಿತು. ನಿಜಾಮ
ನನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಸಾಕಷ್ಟು ಹಿಂಸಿಸಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ಏನೂ ಪ್ರತೀಕಾರ
ಮಾಡುವದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲ್ಲಿ. ಹೃದರಾಬಾದದ ಜನರು ಮಾತ್ರ ಸಾಕಷ್ಟು
ಸಂತಪ್ತರಾಗಿದ್ದರು. ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಸಾಲರಜಂಗನ ಮೇಲೆ ಎರಡು
ಸಲ ಹಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಗ್ರಂಥ ನೆಯು ಇಸ್ಟಿ ಜಲ್ಲಿ ಇಗ ನೆಯ ತಾರೀಖಿಗೆ
ನಗರದಲ್ಲಿಯ ಸುಮಾರು ಬಾಹುಸೂದು ಮುಸಲ್ಲಾನರು ಹೃದರಾಬಾದ ರೀಸಿಡೆನ್ಸಿ
ಕಬೀರಿಯ ಮೇಲೆ ಡಾಳಿ ಇಟ್ಟರು. ಹೃದರಾಬಾದದ ಮೆಲ್ಲಿಗಳು ಜನರನ್ನು
ಇಂಗ್ಲೀಷ ರಾಜ್ಯದ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡಾಯ ಚೂಡಲು ಹೆಚ್ಚೆಂದುತ್ತಿದ್ದರು.
ಉತ್ತರದಲ್ಲಿಯ ಬಂಡಾಯದ ಬೇಗಿಯು ಹಬ್ಬಿದಂತೆ ದ್ವಾರಾರೆತದ ಇಂಗ್ಲೀಷ
ಅಧಿಕಾರಿಗು ವೆಚ್ಚಿನ ಜಾಗದೂಕತೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದಿಂದ ಬಂಡಾಯದ
ಬೇಗಿಯು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭುಗಲ್ಲಿಂದರೂ ಕೂಡಲೇ ನಂದಿಮೋಯಿತು.

ಮಂಗಳೂರು, ಆಮರಸೂಳ್ಯ ಮತ್ತು ಕಿತ್ತೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಗಳಿಗೆ ಮೊದಲು

ಇವೆತ್ತು ವರುಷ ಇಂಗ್ಲೀಷರೆ ವಿರುದ್ಧ ನಡೆದ ಪ್ರಕರಣಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಕನಾಟಕಸ್ಥರು ಬಂಡಾಯದ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಜೀನ್ನಾಗಿ ಬಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತೇದೆ. ಕೊಲ್ಲಾ ಪ್ರಾರದಲ್ಲಿಯಂತೂ ಇಗ್-ಇ-ಗರಿಗ್-ಇನೆಯ ದಿನ ಇನ್ನೇಯ ನಂಬರಿನ ಹಿಂದಿಗೆ ಕಾಲ್ಡ್‌ಎನ್ ಬಂಡು ಸಾರಿಯೇ ಬಿಟ್ಟೆತು. ಅಂದು ರಾತ್ರಿ ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಿದ ಸಿವಾಯಿಗಳೇ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೇ ಬಂಗ್‌ಗಳಿಗೆ ಕೊಳ್ಳೆಯಿಟ್ಟು ಕೆಲವು ಪರೋಪ್ಯೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕೊಲೆ ಮಾಡಿದರು. ಸರಕಾರಿ ಖಜಾನೆ ಮತ್ತು ಪೇಟೀಗಳು ಲಾಟೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವು. ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಿದ ಇನ್ನೇಯ ಕಾಲ್ಡ್‌ಡಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾರೂ ಬಂಡಿನಲ್ಲಿ ಸೆರೀರೆಲೀಲ್; ಅದರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಇವರು ಮನಸುಗೊಟ್ಟು ಸಹಾಯ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಸಾತಾರೆಯಲ್ಲಿ ಆಗ ರಂಗೋ ಬಾಪೂಜಿಯು ಫರಾರಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಅವನ ಮಗನಿಗೆ ಫಾಸಿ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಿತ್ತು. ಸಾತಾರೆಯಿಂದ ಕೊಲ್ಲಾ ಪ್ರಾರಕ್ಷೆ ಬಂಡಾಯದ ಸೈರ್‌ತಾಂತರ್ಯವು ಬರುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಬಲವಾದ ಸಂಶಯವಿತ್ತು; ಕೊಲ್ಲಾ ಪ್ರಾರದ ಬಂಡಾಯ ವಾದ ವಾರ್ತೆಯಿಂದ ಮುಂಬ್ಯೆ ನಗರದ ಆಂಗ್ಲರು ಸಹ ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ತಮ್ಮ ಹೆಂಡರುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಕಳಿಸುವ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದು! ಪಕ್ಷಿನುಭಾರತದಲ್ಲಿ ಗಿರಿಜರೆ ಕಿಡಿ ಹಾರಿದ್ದು ಮೊದಲು ಕೊಲ್ಲಾ ಪ್ರಾರದಲ್ಲಿಯೆ.

ಅಂಥ ಮುಕ್ಕಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸಹ ಮುಂಬ್ಯೆಯಿಂದ ಸಮುದ್ರಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಸ್ವೀನ್‌ ಬಂದನಂತರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಶಾಂತವಾಯಿತು. ಬಂಡುಗಾರರನ್ನು ಕನ್‌ಲ್‌ ಮೋಫಾನುನ್ನು ಉರ್ಮೀಳಿಗೆ ಬರಲು ಕೊಟ್ಟರಲೀಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಉರೆ ಹೊರಗಿನ ಒಂದು ಕುದುರೆ ಲಾಳಿಯನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದ್ದರು. ರತ್ನಾಗಿರಿಗೆ ಹೊಗಲು ಅವರು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳೂ ವಿಫಲವಾದವು. ಅವರು ಕೊನೆವರಿಗೆ ಹೊರಾಡಿ ಮುಡಿದರೇ ಹೊರತು ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೇಯ ದಳವನ್ನು, ಸದರ್ರ ಮರಾಠಾ ಪ್ರದೇಶದ ಕರ್ನಾಟಕನಾಡ ಲಿ ಗ್ರಾಂಡ್ ಜೆಕ್ಕಬ್ ಎಂಬುವ ವನ್ನು ಸಾಹಸದಿಂದ ನಿಃಶಸ್ತಗೊಳಿಸಿದೆನು. ಈ ಕಾಲ್ಡ್‌ಡ ಎಂಬೀ ಜನರನ್ನು ತೋಷಿನ ಬಾಯಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರು. ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಗೆಲ್ಲಾಯಿತು ಮತ್ತು ಹನ್ನೊಂದು ಜನರಿಗೆ ಗುಂಡು ಹಾಕಲಾಯಿತು. ಅದರೂ ಯಾರಿಂದ ಈ ಒಳನೆಂಜು ಸಡೆಯಿತು ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಒಬ್ಬನೂ ಒಂದು ಮಾತು ಉಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಗುಂಡು ರಾಕುಪಾಗ ಗಾಯಗೊಂಡನೊರ್ವಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕನಾಡ ಒಳನೆಂಜಿನೆ ಗುಟ್ಟಿನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಜೀವದಾನ ಮಾಡುವದಾಗಿ ಭರವನೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಆ ಸಿವಾಯಿಯು ಜೀಕೆಬ್

ಸಾಡೀಬನನ್ನು ತಿರಸ್ತಾರದಿಂದ ನೋಡಿ, “ಆಗುವದು ಆಗಿ ಹೊಗಿದೆ.” ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದನು! ಕೊಲ್ಲಾಪೂರ ರಾಜಮನೀತನದ ಮೇಲೆಯೂ ಬೃಹಿತರ ಸಂಶಯವಿತ್ತು. (Jacob's Western India, 173)

ಮುಂದೆ ನೋವೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡುಗಾರರು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕೊಲ್ಲಾಪೂರ ದವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡರು! ಆದರೆ ಆವರ ಸಾಹಸವು ಒಂದೆ ದಿನದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯಾಯಿತು. ಕೊಲ್ಲಾಪೂರ ರಾಜನ ತಮ್ಮ ಚಿಮಾತ್ತಾ ಸಾಡೀಬ ಎಂಬುವನನು ಬಂಡಾಯಿದ ಮುಖಿಂಡನಾಗಿರುವನೇಂದು ಜೀಕೆಬ ಸಾಡೀಬನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂಶಯವಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಿಮಾತ್ತಾ ಸಾಡೀಬನ ಮೇಲೆ ಜೀಕೆಬನಿಗೆ ಏನೂ ಪುರಾವೆಗಳು ನಿಗಲಿಲ್ಲ. ಸಂಶಯದ ಮೇಲೆಯೇ ಅವನನ್ನು ಸಿಂಧಕ್ಕೆ ಹೆದ್ದಾರುಮಾಡಿದನು. ಚಿಮಾತ್ತಾ ಕೊನೆಗೆ ತಿಲ್ಲಿಯೇ ಸಿಧನ ಹೊಂದಿದನು. ಇವನು ಢ್ಯೇರ್ಯಾ ಶಾಲಿಯೂಜನಸ್ತ್ರೀಯನೂ ಆಗಿದ್ದನೇಂದು ಜೀಕೆಬನೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆ. ಕೊಲ್ಲಾಪೂರ ಕೊರ್ಚೆಯನ್ನು ಒಮ್ಮುದ್ದು ಮಾಡಲು ಬಾರದಂತಿ ಕೆಡನಲಾಯಿತು.

ಹೀಗೆ ಗ್ರಾಮದ ಇವರಾಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯಿದ ಗಾಳಿಯು ಕೊಲ್ಲಾಪೂರದಲ್ಲಿ ಜಿನ್ನಾಗಿಯೇ ಚೀಸತ್ತೊಳಗಿತ್ತು. ನೋವೆಂಬರ್ ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತೂರು ಬಂಡುಗಾರರಿಂದ್ದು ಆರಮಣಿಯ ಗೋಡೆಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಗುಂಡು ಹಾಕಲಾಯಿತು. ರೂಸ ಕಾಡತೂಸುಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಗಿವಾಯರು ಓಡಿಕೊಗಹತ್ತಿದರು. ಮತ್ತು ಸಿವಾಯ ಪಡೆಗಳು ತಮ್ಮತಮ್ಮೊಕ್ಕಗೆ ಬಂಡಾಯಿದ ಬಗೆಗಾಗಿ ಸಾರಣ್ಯ ಪತ್ರ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನೂ ವಿಚಾರಿಸಿ ಮಂಬಿನ್ನೂ ಸಡೆಸಕ್ತಿದ್ದವು. ಚಿಮಾತ್ತಾ ಸಾಡೀಬನು ಏಣಿಷ್ಟು ಹಿಂಡಿ ಕಾಲ್ಡ್ ಟಿಗ್ಲೆ ಕೂಡ ಗುಪ್ತ ಕಾರಸ್ಥನೆ ವನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದನೇಂದು ಸಂಶಯಪಡಲಾಗಿತ್ತು. ಮೈಸೂರಿನ ಪರಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧುವೇಷದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದ ನಾನಾಸಾಡೀಬನ ಗುಪ್ತಚಾರಣೆ ಮುಂದೆ ಕೊಲ್ಲಾಪೂರಕ್ಕೂ ಬಂದು ಚಿಮಾತ್ತಾ ಸಾಡೀಬನನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಚಿಮಾತ್ತಾ ಸಾಡೀಬನು, ಆನೇಕರನ್ನು ಬಂಡಾಯಿದ ಸಲುವಾಗಿ ತಯಾರು ಮಾಡಿದ್ದೇನೇಂದು, ನಾನಾಸಾಡೀಬನಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಲಟ್ಟನ್ನೇ ದಬ್ಬಾರದಿಂದ ಚಿಮಾತ್ತಾ ಸಾಡೀಬನಿಗೆ ಒಂದು ಅಂದವಾದ ಖತ್ತನನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕಳಿಸಲಾಗಿತ್ತು.

ಪ್ರಜ್ಞಾತಾರಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಬಿ ಜನಾಂಗದ ಮುನಬಿಯೋವರ್ನು ಬ್ರಿಟಿಶ್ ವಿಚೋಧಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಬಂಡಾಗಿ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಗ್ರಾಮೀರದಿಂದ ಕೆಲವು ಸವಾರರು ಪ್ರಜ್ಞಾಯ ಮೇಲೆ ಹಾಯ್ಯು ಕೊಲ್ಲಾಪೂರಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಇದು

ರಲ್ಲಿ ಓವನ್‌ನು ಆ ಮುನ್‌ಪೆಯಿಂದ ಸಂಚೇತಿಸ್ತು ತಂದಿರುವನೆಂದು ಜೀಕೆಬ್ರಾ ಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು; ಅವನ್ ರಮುಡತೀ ಮಾಡುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಅವನು ಆ ಸಂಚೇತನಿಷ್ಟ ಕಾಗದವನ್ನು ನುಂಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು!

ಹೀಗೆ ಕೊಲ್ಲಾ ಪೂರ್, ಬೆಳ್ಗಾವಿ, ಧಾರವಾಡ ಮತ್ತು ಸಾವಂತವಾಡಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯಿದ ಜಾಲವು ತುಂಬಾ ಹೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಗ್ರಾಮೋ ಆಗಸ್ಟ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಗಾವಿಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೂ ಶಾಂತವಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೊಲ್ಲಾ-ಪೂರದಲ್ಲಿ ಜುಲೈ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಯಿಂದ ಬಂಡಾಯಾದಾಗ ಬೆಳ್ಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದಿಯ ಹಿಂದೀ ಕಾಲ್ದಿಕೆವಿದ್ದಿತು. ಸಿಟ್ನೊಕರ್ ಎಂಬ ಕಲೆಕ್ಟರನು ಮತ್ತು ಜನರಲ್ ಲೆಸ್ಟರ್ ಎಂಬ ಸೇನಾಪತಿಯೂ ಆಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. ಆಗ ಬೆಳ್ಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಯ ಸ್ವೀನ್‌ಯವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ; ಎಲ್ಲ ಪಡೆಗಳೂ ಪರೀಯಾ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊಗಬಿಟ್ಟಿದ್ದವು. ಜನರಲ್ ಲೆಸ್ಟರನು ಹೊಸಬಿಂದ್ದನು; ಅದರಂತೆ ಇಂದಿಯ ಕಾಲ್ದಿಕೆ ಹೊಸ ರಿಕಾರ್ಡರಿಂದಲೇ ತುಂಬಿತ್ತು. ಲೆಸ್ಟರನು ಸಮಯೋಚಿತ ಉಪಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೃತೊಳ್ಳಿದ್ದರೆ ಬಂಡಾಯಿದಿಂದ ಬೆಳ್ಗಾವಿಯು ಉಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅವನು ತನ್ನ ದಳದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಜಾಗ್ರತ್ತೆಯಿಂದಿದ್ದನು. ಬೆಳ್ಗಾವಿ ಕಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ದುರಸ್ತ ಮಾಡಿ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಖರೋಷ್ಯರೂ ಆಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಹೊಂದಿ ಬಂಡಾಯಗಾರರೊಂದಿಗೆ ಹೊರಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಬೆಳ್ಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಆಗ ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ನೂರು ಆಂಗ್ಲ ಸ್ರೀಯರು ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳು ಇದ್ದರು. ಸಿಪಾಯಿಗಳ ಕೆಲವು ಪತ್ರಗಳು ಜನರಲ್ ಲೆಸ್ಟರನ ಕ್ರಿಗೆ ಬಿಡಿದ್ದವು. ಜೂನ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ಪ್ರಾಣಿಗಳಾವಿ ಸಿಪಾಯಿಯು ಬಂಗಾಲ ಬಂಧುಗಳಿಗೆ ಬರೆದ ಒಂದು ಪತ್ರವನ್ನು ಮುಂಬ್ಯಿಯಲ್ಲಿ ತಡೆಹಿಡಿದು ಜನರಲ್ ಲೆಸ್ಟರನ ಕಡೆಗೆ ಕಳಿಸಿದರು. ಬಂಗಾಲದ ಒಳನೆಯ ಹಿಂದೀ ಕಾಲ್ದಿಕೆ ಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಈ ಪತ್ರವು ಇಲ್ಲಿಯ ಎಷ್ಟು ಸಿಪಾಯಿಗಳ ಸಹಿ ಸಹಿತ ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. “ನಾವು ನಿಮ್ಮ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಡೆಯಲು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥದ್ವೇವೆ. ನಿಮ್ಮಿಂದ ಸಂದೇಶಬಂದೊಡನೆ ಓಡಿ ಬರುತ್ತೇವೆ. ನೀವೇ ತಾಯಿ; ನೀವೇ ತಂದೆ,” ಎಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಅವರು ಬರೆದಿದ್ದರು. (Jacob's Western India, P. 215.)

ಇಂದಿಯ ದಳಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಮುಸ್ಲಿಮ್‌ನ ಮುನಿಯಿದ್ದನು. ವಹಾಬಿ ಗುರು ಒಬ್ಬನು ಪುಣಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದ ಇವನು ಅವನ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿದ್ದನು. ಕೊಲ್ಲಾ ಪೂರದ

ಇನ್ನೇಯ ದಳದ ಮುನ್ನತಿಗೂ ಇವನಿಗೂ ನಡೆದ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರವು ತಿಳಿದು ಈ ಮುನ್ನತಿಯು ದೇಹಾಂತರೀಕ್ಷೇಗೆ ಗುರಿಯಾದನು ! ಮುತ್ತು ಕುಮಾರನೆಂಬ ಓವ್‌ಕ್ರಿಸ್ಟನಿಂದ ಈ ಒಳಿಸಂಚು ಹೊರಬಿತ್ತು. ಇದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಹಿಂಬಾಲಸಿಂಗ್ ಎಂಬ ಓವ್‌ಗು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಸುರಪುರದ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನಿಂದ ಇನ್ನೇಯ ದಳದ ಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಬಂಡಾಯದ ಸಂಕೇತವನ್ನು ತಂದಿದ್ದನು. ಮಹಿಂಬಾಲ ಸಿಂಗನು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಾಗ ಅವನು ಓವ್‌ಹಿಂದಿ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಕೂಡ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ; ಮಹಿಂಬಾಲಸಿಂಗನಿಗೆ ಘಾಸಿಯಾಯಿತು. ಸುರಪುರ ರಾಜನು ಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಲು ಪ್ರೇರೇಸಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ತನ್ನನ್ನ ಕೆಲ್ಲಿಸಿದ್ದನೆಂದು ಮಹಿಂಬಾಲಸಿಂಗನು ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ಜವಾಬಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. (*Hyderabad Committee Notes.*)

ಮುದ್ದುಗುಂಡಿನ ಸಂಗ್ರಹದ ಹೆತ್ತಿರೆವಿದ್ದ ಮುಸೀಡೆಯೊಂದನ್ನು ಜನಸಮೃದ್ಧಿ ವಿಂದ ಆವಾಯವಾದೀತೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಮುಚ್ಚಲಾಯಿತು. ಅಗಸ್ಟ್ ೧೦ನೇಯ ದಿನಾಂಕ ಅಂಥ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿಯಿಂದ ಸಮುದ್ರಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಕೆಲವು ಬಿಳಿಯ ಸ್ವೀನ್ಸ್ ಬೆಕ್ಕಿಗಾವಿಗೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದ ಮೇಲೆ ಲೆಸ್ಟರ್ನಿಗೆ ಧೈರ್ಯಬಂದಿತು. ಅಮೇಲೆ ಅವನು ಕೆಲವು ಒಳಿಸಂಚು ಹೊಡಿದವರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಶೈಕ್ಷೇಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಿದನು.

ಬೆಕ್ಕಿಗಾವಿಯ ಕಲೆಕ್ಟರನಾಗಿದ್ದ ಸಿಟನ್‌ಕರನು ತುಂಬಾ ಜಾಣಸೂ ಶಾಂತ ಸ್ವಭಾವದವನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಅವನು ಕೈಕೊಂಡ ಕೆಲವು ಮುಂಡಾಗ್ರತೆಯ ಕ್ರಮಗಳಿಂದಲೇ ಬೆಕ್ಕಿಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ರಾಂತ ಉಳಿಯಿತು. ಇನ್ನೇಯ ಹಿಂದಿ ಕಾಲ್ಪನಿಕವು ಬಂಡಾಯದ ವಿಜಾರಣೆಂದ ತುಂಬಾ ಕಲಂಕಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವನು ಪೂರ್ಣ ಅರಿತಿದ್ದು. ತಾಕೂರಸಿಂಗನೆಂಬ ಓವ್‌ಮುಖಿಂದನು ಈ ಎಲ್ಲ ಚರ್ಚವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮರಾಗಿರುವನೆಂದೂ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಅವನಿಗೆ ತಾಕೂರಸಿಂಗನ ಪರಿಚಯವಿತ್ತು. ಕೊಲ್ಲಾ ಪೂರದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ವಿಕೋಪಕ್ಕೆ ಹೊರಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದೂಡನೆ ಈ ತಾಕೂರಸಿಂಗನಿಧ್ಯ ಪದೆಯನ್ನು ಬಾಧಾಮಿಗೆ ಕೆಳಸಿಬಿಟ್ಟಿನು. ಇದು ಜುಲೈ ಇಂಜ್‌ಕ್ಯೂ ; ಜುಲೈ ಇಂಜ್‌ಕ್ಯೂ ಕೊಲ್ಲಾ ಪೂರದ ಬಂಡಾಯವಾದಾಗ ಬೆಕ್ಕಿಗಾವಿಯವರಿಗೆ ಮುಖಿಂಡನೆ ಇಲ್ಲಿದಂತಾಯಿತು. (*Malleeson Vol. III, p. 32.*) ಕೊಲ್ಲಾ ಪೂರದ ಇನ್ನೇಯ ದಳವು ಎಂದು ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಸಾರುವದೂ ಅಂದೆ ಬೆಕ್ಕಿಗಾವಿ ಧಾರ

ವಾಡಗಳ ಇನ್ನೆಯ ಮತ್ತು ಅನ್ನೆಯ ಕಾಲ್ಪಣಿಗಳೂ ಬಂಡಾಯ ಸಾರಬೀಕೆಂಬ ಒಳನೆಂಜು ಇತ್ತು. ಸಿಟಿನಾಕರನ ಸಮಯೋಚಿತ ಉಪಕ್ರಮಗಳಿಂದ ಇದು ಅಯಶಸ್ವಿಯಾಯಿತು.

ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಗಡಿಬಿಡಿ

ಅಗಸ್ಟ್ ಗ್ರಾಹಕ ಸುಮಾರಿಗೆ ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯ ಭಯಾನಕ ಹೆಚ್ಚನೆಗಳ ವಾರ್ತೆಯು ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಧಾರವಾಡದ ಹಿಂದಿ ಕಾಲ್ಪಣಿಗಳು ಬಂಡಾಯಃನ್ನೆಬ್ಬಿಸುವ ವಿಚಾರ ಸದ್ಸಿಂಚ ಪುರಾವೆಗಳೂ ಇವೆ. ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ದಂಗೆಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಮೇಲೆ ಅದರ ವಾರ್ತೆಯು ಇತ್ತು ಬರಬಾರದೆಂದು ಅತ್ತಕಡಿಂದ ಬಂದ ಯಾರಿಗೂ ಮುಂಜ್ಬಿ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಆಗ ಅನ್ನೆಯ ಹಿಂದಿ ಕಾಲ್ಪಣಿವಿದ್ದಿತು. ಗ್ರಾಹಕ ಮೊಹ ರಮು ಸೆವ್ಯಂಬರ ತಿಂಗಳೆದಲ್ಲಿದ್ದ ಮೊಹರವೂ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಅನಾಹುತವು ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಆಗಬಹುದೆಂದು ಭಯವಿತ್ತು. ಇಗ ಆಗಸ್ಟ್‌ದ ವರೆಗೆ ಯಾವದೊಂದು ಸಂಕಯವಿಲ್ಲದೆ ಸರಿಸ್ತಿತ್ತಿರುತ್ತಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿತು. ಆ ಸುಮಾರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಬಿಳಿಯರ ಕೊಲೆ ನರಾಷಣೆಂಬ ಅವಿಲಭಾರತ ಒಳ ಸಂಚಿನ ಪುರಾವೆಗಳು ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿಯೂ ದೊಡೆತವು. ಇದರಿಂದ ಧಾರವಾಡ ದಲ್ಲಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧವಾಯಿತು. ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೈನ್ಯವೆಲ್ಲ ಧಾರವಾಡ ಕೊಟ್ಟಿಯೋಳಗೇ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಕೊಟ್ಟಿಯೋಳಗೆ ಬಹುಳ ಬಿಟ್ಟು ಸೈನ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಜನರಲ್ಲಿದ್ದ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯವಾಗದೆ ಇರಲು ಕಾರಣವೆಂದು ಆಗಿನ ಕಲೆಕ್ಟರಾದ ಧಾಮಸ್ ಆಗಿಲ್ಲಿ ಎಂಬುವವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಕೊಲ್ಲಾ ಪ್ರೌರಧದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೆಯ ಹಿಂದಿ ಕಾಲ್ಪಣಿಗಳು ಬಂಡಾಯ ವಾಡಿದ ವಾರ್ತೆಯು ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಗ-ಲ-ಗರಾಹಕ್ಕೆ ತಂತಿ ಮೂಲಕ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿತು. ಅಂದೇ ಸಾಯಂಕಾಲ ಮುಂಡರಿಗಿ ಭೀಮರಾಯನು ಸೊರಟೂರ ದೇಸಾಯರನ್ನು ಕೊಡಿಕೊಂಡು ಕೆರೆ ಭಾವಿಗಳನ್ನು ಕಡಿಸುವ ನೀವದಿಂದ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಮೂರು ಜನರನ್ನೂ ಕೊಡಿಸುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಬಳಾಗ್ಗಿ ಕಲೆಕ್ಟರ ರಿಂದ ಒಂದು ತಾರು ಸಂದೇಶವು ಬಂದಿತು. ಅದ್ದರಿಂದ ಭೀಮರಾಯನನ್ನೂ

ಸೊರಟೂರ ದೇಸಾಯಿಯನ್ನೂ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಕರೆಗೆ ಕಲೆಕ್ಕರರು ಅವರ ಜವಾಬು ತಿಗೆದುಕೊಂಡರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ರಾಜನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಒಕ್ಕೊಳ್ಳಲಿನಿಂದ ಫೋನ್‌ನಿಂದ ಸಿದರು. ಕಲೆಕ್ಕರಿಗೆ ಆಗ ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ಎಣ್ಣೂ ಸಂಕಳಿಸಬರಲ್ಲಿ ! ಅಗಸ್ಟ್‌ನೇಯ ತಾರಿಖಿಗೆ ಸಿಪಾಯಿರ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿಯಿರ ಎಲ್ಲ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಪಾಸು ಮಾಡತಕ್ಕದೆಂದು ಸರಕಾರವು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿತು. ಅಗಸ್ಟ್‌ನೇಯ ತಾರಿಖಿನ ದಿನ ಹಿಂದಿ ಕಾಲ್ಪಣಿಗಳ ಅಧಿಕಾರಿಯೋವರ್‌ನಿಗೆ ಬಂದ ಅನಾನುಧ್ಯಯ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪಡೆಯು ಸ್ವೀಕೃತಿಯಿರಿ ಪ್ರೋಲೀಸರನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದರು. ಬಿಳಿಯರನ್ನು ಕೂಲಿಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ, ಕಿಳ್ಳಿಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸರಕಾರ ಖಚಾನೆಯನ್ನು ಲಾಭ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿತ್ತು.

ಈ ಪತ್ರವು ಸಿಕ್ಕೊಡಲ್ನೇ ಸದ್ವಿಷಾಗಿ ಅಧಿಕಾರಿ ಪರಿಷದಲ್ಲಿ ಗಡಿಬಿಡಿಯಾಯಿತು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸಿಪಾಯಿರು ಗುಪ್ತ ಸಭಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಮೊದಲಿನಂತೆ ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ನಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗೌರವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿರಲ್ಲಿ. ಅಷ್ಟಂದು ಎರಡು ಹಿಂದಿ ಕಾಲ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ಹುಬ್ಬಳಿಗೆ ಕಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಮಂಡಾಗಿಗೆ ಬಂದು ಅವಸರದ ಸಂವೇಷನನ್ನು ಕಳಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅಗಸ್ಟ್‌ನೇಯ ತಾರಿಖಿಗೆ ಇನ್ಯಾಯ ಯುರೋಪಿಯನ್ ದಳದ ಇರ್ನ ಸ್ವೀಕರೆ ಮುಂಘವೀರೀವ ಏಂದು ಧಾರವಾಡವನ್ನು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವನರಿಗೆ ಇಡಿಯ ನಾಗರವೆ ಶರಾಂತರ್ವ ಡೊತಾಗ್ರಸ್ತವೂ ಆಗಿದ್ದಿತು.

ಗಂಡಾಂಕದರದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಯುರೋಪಿಯನ್ನರು ಮತ್ತು ಕ್ರಿಷ್ಟಯನ್ನರು ಕಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಂತೆ ಕಿಲ್ಲಿಯ ಮರಹಿತ ಆಗಿತ್ತು. ಈ ಯುರೋಪಿಯನ್ ಸ್ವೀಕರೆ ಬಂದೊಡನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಕಾಲ್ಪಣಿಗಳ ಸ್ವೀಕರ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮಧ್ಯಾರಣೆಯು ಕಂಡು ಬಂದಿತ್ತು. ಅಗಸ್ಟ್‌ನೇಯ ಮೊದಲನೇಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡ ಕಲೆಕ್ಕರರು ನರಗುಂದ ಬಾಬು ಸಾಮೇಷಿಸಿನ್ನೂ ಸವಣಾರ ನಾಬಾಬನ್ನೂ ಕರೆಸಿ ಆವರ ರಾಜಸ್ಥಾನ್‌ಯ ಬಗ್ಗೆ ತಿಗೆದುಕೊಂಡರು. ಕೊಲ್ಲಾ ಸ್ವಾರ ವಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕಲೆಕ್ಕರರು ಅವರಿಗೆ ವಿವರಿಸಿ ಬೆಂಬೆ ನಡೆಸಿದಾಗ ಅವರೂ ಯಾವುದೇ ಬಿಕ್ಕಿನ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಕಲೆಕ್ಕರ ಸಾಮೇಷಿ ತಮ್ಮ ಸಾಮಾಯಿಕಾರಗಳ ಮಾಡಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಪ್ತಾಂಶ ಭರವಸೆ ಪಡಬಹುದೆಂದು ಆಶ್ವಾಸನ ಸ್ವಿಫ್ಟ್‌ಡಾಟ್‌ರೆ. ಸಾಮೇಷಿರು ಎಲ್ಲಿಂತು ಹೊಡರೂ ಬದಿಗೆ ತನ್ನ ಮೊಂದು ಬಿಡಾರ

ವನ್ನು ಹಾಕಿಸಿಬಿಡಿರಿ ಎಂದು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಆರ್ಪಾಸನೆ ಕೊಟ್ಟದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಬಗ್ಗೆ ಜಾಗರೂಕರಾಗಿಲ್ಲ ಕಲೆಕ್ಟರರು ಸವಣಾರ ನವಾಬರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಮರಳಿ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಗದಗಬೆಟಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಿನ ಶಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಜರ್ನಾಲ್ ವಿಶ್ವನರಿ ಸಂಸ್ಥೆಯಿದ್ದು ನಿ. ವಧ್ರ್ ಎಂಬ ಓವ್ ಜರ್ನಾಲ್ ವಿಶ್ವನರಿಯು ಈಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ಜರ್ನಾಲ್ ವಿಶ್ವನರಿಯು ಆಗಸ್ಟ್ ಅಂತ್ಯದ ಸುಮಾರೆಗೆ ಕಲೆಕ್ಟರಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು ಗದಗಬೆಟಗೇರಿಯ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಮೊಹರಮ್ಮನ ದಿವಸ ಒಂದಾಯ ವನ್ನು ಹೊಡಬೇಕೆಂದು ಸಂಚು ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದು. ಧಾರವಾಡ ಡಿ. ಎಸ್. ಪಿ. ಮತ್ತು ರಾಯಚೌರ ದುಅಬದ ಸ್ವೇಸ್ಟ ತಾಣಿಗಳು ಕೂಡಲೇ ಜಾಗರೂಕತೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿ ಗದಗಬೆಟಗೇರಿ ಮುಸ್ಲಿಂ ನಾಯಕರಿಂದ ಜಾವೀನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. ಧಾರವಾಡ, ಹುಬ್ಬಳಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರನ್ನು ಸಾವಾರಾಗಿ ಏನಾದರೊಂದು ನೆವಡೇಳಿ ಪ್ರೋಲಿಸರು ನೀಡಿಸ್ತುಗೊಳಿಸಿದರು. ಮೊಹರಮ್ಮ ಆಚರಣೆಯ ಆವಧಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಮದ್ದತ್ತ ಆಂಗಡಿಗಳನ್ನು ಒಂದು ಇಡಲಾಯಿತು. ಕರ್ನಾಟಕ ಹುಕುಮನ್ನು ಜಾರಿಯಲ್ಲಿ ತಂದು ಮೊಹರಮ್ಮ ಮೇರ ವರ್ಲಿಗೆಗಳಿಗೆ ನೀತ್ಯಿತ ಸಮಯವನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಲಾಯಿತು. ಇಲ್ಲದೆ ಜನರು ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಕಸ್ತುಸ್ತಗಳನ್ನು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಒಸ್ಟಿಸಿಕೊಂದು ಸಾರಿಬಾಯಿತು.

ಆಗಿನ ಶಾಲಕ್ಕೆ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಶಾಫ್ತಾಮನ್ ಎಂಬ ಜರ್ನಾಲ್ ವಿಶ್ವನರಿ ಇದ್ದನು. ಇವನೂ ಗದಗಬೆಟಗೇರಿಯ ನಿ. ವಧ್ರ್ ನಂತರ ಧಾರವಾಡ ಕಲೆಕ್ಟರಿಗೆ ಒಂದು ಪತ್ರ ಬರೆದು ದ್ವಾರಾ ಭಾರತದ ಬಾರಹ್ಯಣರು ಮತ್ತು ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಬಿಟ್ಟಿರ ವಿರುದ್ಧ ಒಂದು ಕಾರಂತಿಯ ಒಳನಂಜನ್ನು ಹೂಡಿರುವರೆಂದೂ ಮರಾಠಾ ಪ್ರದೇಶದ ಹಿಂದುಗಳು ಮೊಗಲಿ ಸಿಹಾಸನಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಪಾಡ ಬೇಕೆಂದೂ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಸೇಶನೆ ರಾಜ್ಯದ ಪುನಃಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಾದ ವಾರ್ತೆಯಿಂದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದು. ಹಾಗೂ ನಾನಾಸಾಹೇಬ ಪೇಶ್ವ ದಸರಿಗೆ ಪುಣಿಗೆ ಸಂದರ್ಭನವನ್ನೀರ್ಯು ವನೆಂದೂ ಆ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿತ್ತು.

ಮಿಶನರಿ ಜನರ ಈ ಪತ್ರಗಳಿಂದ ಜನರಲ್ಲಿಯ ಆಶಾಂತಿ-ಖಚ್ಚೆಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುವವಲ್ಲದೆ ಅಂದಿನ ಮಿಶನರಿಗಳು ಜನರಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ತಮ್ಮಗೆ ತಿಳಿದೆ ಗುಪ್ತಸಮಾಜಾರಗಳನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದು ಸ್ವಷ್ಟವಾಗು

ತ್ತಿಡ. (*Political Disturbances Files, Bombay Archives. 24/57*
Letter of Dharwar Collector to Govt. dated 9-9-1857.)

ಜಮುಖಂಡಿ ಅರಸನ ಬಂಧನ

ಜಮುಖಂಡಿಯ ರಾಜಾನು ಬಂಡೆಗಾರರನ್ನು ಕೂಡಿಲುವನೀಂದು ಬ್ರಿಟಿಶ್
ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಬಲವಾದ ಸಂಪರ್ಯವಿತ್ತು. ಅದ್ದರಿಂದ ಸರಕಾರದವರು ಓವ್‌
ಇಂಗ್ಲೆಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಜಮುಖಂಡಿಗೆ ಕೋಸಿದರು. ಇವನು ಗ್ರಾಜುಲ್ನೇಯ
ಇಸ್ಟ್ ಫೆಬ್ರುವರಿ ಶುಕ್ರವಾರಿಯಾದೆ ಜಮುಖಂಡಿಗೆ ಬಂಡು ತಿಳಿದಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ.
ನನ್ನ ಕೂಡಲೆ ತನ್ನ ಕೈವರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಈ ಅಧಿಕಾರಿಯು
ಕೂಡಲೆ ಕಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರದೇಶವನ್ನೆಲ್ಲ ತ್ವರಿತವಾಡಿ ಮಂದ್ರಗುಂಡುಗಳನ್ನು ವಶ
ಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು. ಈ ಸುಮ್ಮುಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಮುಖೋಳಿಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಲಾಯಿತು.
ಅಂದೇ ಈ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಮುಖೋಳಿಕ್ಕೆ ಓಡಾರ ಹಾಕಿದನು.

ಆಪ್ಪಾ ಸಾಯೇಂದ್ರ ಜಮುಖಂಡಿಕರನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ವಿಧೇಯ
ನಾಗಲ್ಕುಳ್ಳವೆಂಬ ಸಂಪರ್ಯದಿಂದ ಕೆಲಸ್ತ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳಿಸಲಾ
ಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇವರು ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸೈನ್ಯವು
ಬರಲಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿತ್ತುತ್ತಿದ್ದರೆ ಆಪ್ಪಾ ಸಾಯೇಂದ್ರನು ತಿಳಿತ್ತೋರಿಗೆ ಮೊಹರುವಾಡಿ
ರಾಮುಂಗ್‌ಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದ್ದು. ಆವಾ ಒಗ್ಗೆ ಸಂಶಯನಿವಾರಣೆಯಾಗುವ ವರೆಗೆ
ರಾಮುಂಗ್‌ದಲ್ಲಿಯೇ ಆವಾನು ಆರತಕ್ಕೆದ್ದೆಂದು ವಿಧಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಸಂಗಡ
ನಾಲ್ಕುರಳೆಂತ ಯಚ್ಚು ಪಡಿಸಿರಿದನ್ನು ಸದೆ ಒಯ್ಯಿತಕ್ಕೆದ್ದಲ್ಲಿವೆಂದು ಸರಕಾರದ
ಹುಕುಮು ಆಗಿತ್ತು. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಪ ಬಾಂದು ಕಿಲ್ಲೆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಿಡಾರಹಾಕಿ ಎಲ್ಲ
ಅರಮನೆಯನ್ನು ತೊಫ್ಫಿಷಾರಿತಿತು. ಮ್ಹಾನ್‌ನರ್ಹ್ ಸಾಯೇಂದ್ರನು ಈ ಸೈನ್ಯದ
ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆವಾ ಆಪ್ಪಾ ಸಾಯೇಂದ್ರ ಜಮುಖಂಡಿಕರನ್ನನ್ನು
ಕೂಡಲೆ ಕರೆಸಿ ಓವ್‌ ಅಟಿಗೆಯವರನ್ನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಂಗಡ ಕರೆಕೊಂಡು ಕೂಡಲೆ
ಜೀಕಾವಿಗೆ ಮೂರಂತಕ್ಕೆದ್ದೆಂದು ಮಿಥಿಕೆಂದನು. ದಾದಾಡು ಗ್ರಾಜುಲ್
ಅನೇಯ ತಾರ್ಯಿಫೆ ಉತ್ತರ. ರಾಜಾ ಪ್ರಸಂತಿ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಲಕಿ ಮೊರುವರ-
ನ್ನೊಳ್ಳಿಸಿಂತು ಇಂದು ಜಮುಖಂಡಿಯಿಂದ ಮೊರಿಟು ಮೂರು
ದಿನಗಳ ಸಂತರ ಹೀಗಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದನು. ತನ್ನ ಯಂತ್ರಗೆಂದು ಅವನು ೬೦೦

ರೂಪಾಲಿಗಳನ್ನು ತಂದಿದ್ದನು. ಆವನ ತಂಗಿ “ಮಾನಕ್ಕು” ಅಣ್ಣಾಸಾಹೇಬು ಎಂಬ ಓವೆ ವಿಶ್ವಾಸೀ ಆಳಿನ ಹೆತ್ತಿರ ಉಳಿದ್ದರು.

ಮ್ಯಾನೆಶನ್ ಸಾಹೇಬನು ಈ ಕಾರ್ಡ್ ಮುಗಿಸಿ ನರಗುಂದ ಒಂದಾಯವನ್ನು ಹೆತ್ತಿಕ್ಕುಲು ನರಗುಂದದ ದಿಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟಿಸು. ಮುಂದೆ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳು ಜಮ್‌ಬಿಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಶೋಧ-ಕೈದುಗಳು ನಡೆದೇ ಇದ್ದವು. (*Historical Documents of Karnataka, Vol. I. Kannada Research Institute, Dharwar.*)

ಜಮ್‌ಬಿಂಡಿ ರಾಜನ ಬಂಧನವಾಗಲು ಆವನ ಸೇನಾಪತಿಯಾದ ಭಸ್ಮಾ ಸಿಂಗನು ಕ್ಷಾರಂತಿಗೆ ತಾನೇ ಕಾರಣಸೆಂಡೂ ಆರಸರ ಸಂಪಂಥವು ಏನೂ ಇಲ್ಲ ವೆಂದೂ ಹೇಳಿ ಎಲ್ಲ ಹೊಣೆಯನ್ನೂ ತನ್ನ ಮೇಲೆಯೇ ಮೂತ್ತುಕೊಂಡನು. ಆಗ ಆರಸನು ಮುಕ್ತನಾದನು; ಆದರೆ ಭಸ್ಮಾಸಿಂಗನಿಗೆ ಘಾಸಿಯಾಯಿತು. ಆ ವೀರನ ಸಮಾಧಿಯ ಮುಂದೆ ದಿನಾಲು ಆರಸುಮನೆತನದವರು ದ್ರವಣಚ್ಚಿದರ್ಶನ ಪಡೆಯುವ ಪರಿಸಾತೆ ಉಂಟು. (ಮಂಟಿನ ಬಲ್ಲಿ ಯವರೆ ‘ಗರ್ಜ್ಯ’ ಪುಟ, ೫೬).

ಹಲಗಲಿ ಹರಾಕಿರಿ

ಉತ್ತರ ಕೊನೆಗೆಂದರೆ ಉತ್ತರಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಶಸ್ಯೇಕ ಘಾಸ್ತಗಳು ಕನಾರ್ಕಿಕದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಸಾರ ಹೊಂದಿದ್ದವು. ಉತ್ತರಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶರ ಆಳಿಕೆಯು ಕೊನೆಗೊಂಡಿದೆಯೆಂದೂ ಸಮೃದ್ಧಿಯಾದೂ ಸರಕಾರ ವನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಿಸುವದು ಆಶಕ್ತಪೀಠಿವೆಂದೂ ಜನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಹಜ ಆಭಿವೃದ್ಧಿಯನೇ ಆಗಿತ್ತು. ಇಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿರುವಾಗ ಆಕ್ರೋಜೀರ ತಿಂಗಳದಲ್ಲಿ ಮುಂಬ್ಯೆಸರಕಾರವು ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ ಧಾರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಷಂಧ ಯಾಕ ಲೈನೆನ್ಸ್ ಇಲ್ಲದೆ ಯಾರೂ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ಧಾರಣಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಯುಕುವು ಹೊರಡಿಸಿತು. ತಮ್ಮ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಆಗಿನ ಜನ ಒಮ್ಮೆ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದ ಮೇಲೆ ತಾವು ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪರಾಮಾರ್ಥಿಕ ತಾಯಿತೆಂದು ಲೇಕ್ಕಾಕಿದರು. ಚೇಡರಂಥ ಉದ್ದಾಮರಂತೂ ರಸಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಲು ನಿರಾಕರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿರು.

ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಎಂದೂ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಲಗಲಿಯ ಚೇಡರು

ಕೊನೆಯವರ್ಗೂ ಹೋರಾಡಿದೆ. ಉದು ಸುಟ್ಟುದೂ ಶರಣಬರಲಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಹೆಲಗೆಲಿ ಒಂಡಾಯುವು “ಹೆಲಗೆಲಿ ಹರಾಕಿರಿ” ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ವೈರಿಗೆ ಶರಣಾಗಿದೆ ನಡೆಯುವ ಸಾರ್ಥಕ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಗೆ ಜವಾನದಲ್ಲಿ ಹರಾಕಿರಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮುಖ ಉರುಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಜನರಿಂದ ಅಸಂಖ್ಯೆ ಖಚಿತಗಳನ್ನೂ ಬಂದೂಕೆಗಳನ್ನೂ, ಭಲ್ಲಿಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಮದ್ದಿಗುಂಡುಗಳನ್ನೂ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಬಾದಾಮಿ ಹತ್ತಿರ ಸುರಪುರದ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನೂ ಜಂಬಳ ಹತ್ತಿರ ಮುಂಡರಿಗಳನ್ನೂ ಜಾತ್ರಿ-ಅಟಪಾಟಗಳ ಸೀವದಿಂದ ರಸ್ತಾನ್ನು ಗೆಳುವುದು ಜನರಳ್ಳಿ ಕೂಡಿಸುತ್ತಿರುವರೆಂದು ಸರಕಾರದವರು ತುಂಬಾ ಸಂಶಯಪಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆಗಸ್ಟ್ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಯಿಂದಿನ ಮುಸ್ಲಿಣಿನ್ನರು ಬಂಡಾಯ ಹೂಡುವ ಗಿಡ್ಡ ತೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿರುವ ರೆಂದು ಬಾಗಲಕೋಟೆಯ ಸೇನಾಧಿಕಾರಿಯು ವರದಿಮಾಡಿದ್ದನು. ನಾನಾಸಾಹೇ ಒನ್ನು ಸೊಲ್ಲಾ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಬಂಡಿರುವನೆಂದು ಗಳಿಗಳ ಕೊನೆಗೆ ವಿಜಾಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಡಿಬಿಡಿಯೆದ್ದಿದ್ದುದೂ ಸುರಪೂರ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಸೋಲಿನೊಡನೆ ರಾಜ್ಯಾರ್ಥ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾವೂ ಶಾಂತವಾಗಿತ್ತು. (*Bijapur District Gazetteer.*)

* * * *

ಹೆಲಗೆಲಿಯು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೇಡರೆ ಉದು. ಮುಧೋಳೆಕ್ಕೆ ಈ ಉರು ಸಮೀಕ್ಷಾವರ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಗಳಿಗೆ ಸಂಪಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿ ಸರಕಾರವು ಹೊಸತಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ರಸ್ತಾನ್ನು ಕ್ರಮೀಕರಣ ಕಾಯದೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಉದುನ ಬೇಡರಿಗೂ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ರಸ್ತಾನ್ನು ಗೆಳುವುದ್ದಿಂದು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆಸಬೇಕೆಂದು ಹುಕುಮು ದೊರೆಟ್ತು. ಆದರೆ ಆಲ್ಲಿಯ ಬೇಡರಿಗೆ ನಿಃಕಸ್ತಾಗುವ ಮನಸ್ಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾದೂ ಆತ್ಮರಕ್ಷಕಾಗಾಗಿ ಸ್ವಾವಲಂಬಿಗಳಾಗಿರಬೇಕಾಗಿದ್ದ ದಿವಸಗಳಿವೆ. ಆದರೆಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತಃ ಬೇಡರು ತಮ್ಮ ರಸ್ತಾನ್ನು ಗೋಂದ ಉಪಜ್ಞನನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತ್ರಿಚ್ಛ ಆವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪೂಜ್ಯಭಾವನೆಯಳ್ಳಿವರಾಗಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದ ಆವರು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರದ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ವಿರೋಧಿಸಬೇಕು; ಇಲ್ಲವೇ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಯಬೇಕು ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾದರು. ಕೆಲವು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ವಿರೋಧಿ ಪಕ್ಷವಂಗಡಗಳೂ ಈ ಬೇಡರಿಗೆ ಉದ್ದೇಷನ್ನಿ

ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಅಕ್ಷೋಽಬಿರ ತಿಂಗಳ್ಲಿಯೇ ಸಿಂಹನ್ ಕರನು ಹೊಸ ಕಾಯದೆ ಪ್ರಕಾರ ಈಸ್ತಾಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಸೈರಿಂದಾಯಿಸಲು ಯಂಗಲಿ ಬೇಡ ರಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ, ಮಾಡಿದೂ ಆವದು ಮಣಿಯಲ್ಲಿ. ಸೊವೆಂಬರ ಗಾನೀಯ ತಾರೀ ಖಿಗೆ ಮುಧೋಳ ಕಾರ್ಭಾರಿಯು ಓರ್ವ ಜಮಾದಾರನ್ನನ್ನು ಯಂಗಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿ ಕಾಯದೆ ಪ್ರಕಾರ ವರ್ತಿಸಿದವರಿಗೆ ಲಾಯಸೆನ್ನ ಸಹಿತವಾಗಿ ಆವರ್ದವರ ಶಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಮರಳಿ ಕೊಡಲಾಗುವದೆಂದು ಆಶ್ವಾಸನ ಕೊಟ್ಟು ದೇಳಿಕಳಿಂಬಿಸಿದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಿಡೆನ್‌ನೂ ಶಸ್ತಿಗಳನ್ನು ತಂಡು ಒಪ್ಪಿಸಲಿಲ್ಲ. ಸೊವೆಂಬರ ಗಾನೀಯ ತಾರೀ ಖಿಗೆ ಮುಧೋಳ ಕಾರ್ಭಾರಿಯು ರಾಮರಾವ ಭೂಜಾಗೆ ಎರಡು ತಮ್ಮ ಕಾರಕೂನನೊಬ್ಬಿಸನ್ನು ಕೆಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿನು. ಬೇಡರು ರಸ್ತೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಲು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಆವನನ್ನು ಬೆದರಿಸಿ ಕೆಳಿಸಿದರು. ಮುಂದೆ ನಾಶ್ಚೈತ್ರಂ ದಿನಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಕಾರ್ಭಾರಿಯು ಆ ಉರಿನ ನಾರಪ್ಪನಾಯಕ್ಕನೇಂಬಂಬಂಪನ್ನು ಕೆರೆಸಿ ಉರೋಳಿಗಿನ ಎಲ್ಲ ಬೇಡದೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರೆಂದು ಥಾತ್ರಿ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡನು. ಆನಂತರ ನವೆಂಬರ ಅಕ್ಕೆ ಮುಧೋಳ ಕಾರ್ಭಾರಿಯು ರಾಜರ ಮಾನುಕರಿ ಭೀಮರಾವ ಆನಂತ ಘೋರಷ್ಟು ಪುತ್ತು ನಾಮೋ ರಾಮಚಂದ್ರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಇವರನ್ನು ಇತರ ಈರ್ವರು ಮರಾತಾ ಜನರೊಂದನೆ ಯಂಗಲಿಗೆ ಕೆಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿನು. ಇವರು ಬೇಡರ ಹೈದರ್ಯಪರಿಪರ್ತಿನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಪಿಶ್ಚ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೂ ಆದು ಸಫಲವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಭೀಮರಾಂನು ಆಂದು ರಾತ್ರಿ ಅ ಗಂಟೆಗೆ ಹೆಲಗಲಿಗೆ ತಲುಸಿದನು. ಆದರೆ ಅವನಿಗೆ ಉರೋಳಿಗಿನ ಬೇಡರು ಕುದುರೆಯಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಸಹ ಇಳಿಯಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ಗುಡಗ್ಗೆ ಜಮಾದಾರ ಮತ್ತು ಬಾಳಾ ಸುಂದರ ಎಂಬ ಈರ್ವರ ನೇತ್ಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಪದಾರು ಜನರು ಬಂದು ಆವನಿಗೆ ಕೊಡಲೆ ಹೊರಟು ಹೋಗಲು ಹೇಳಿದರು. ಸೂರರಷ್ಟು ಜನರು ತುಡ್ಡಿ ಪರಿದು ಬಡಿಗೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಆವನನ್ನು ಉರಿಸಿಂದ ಹೊರಗೆ ದೂಡಿದರು. ಆದರೆ ಅವನಿಗೆ ಏನೂ ಗಾಯ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅಷ-ಗ್ರಾ-ಗರ್ಭಾಃನೀಯ ದಿನ ಭೀಮ ರಾಯನು ಆಪ್ವಾ ಆರಿಕೇರಿ ಎಂಬುವನನ್ನು ಕೆಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿನು. ಆದರೆ ಗುಡಗ್ಗೆ ಜಮಾದಾರ ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರೆ ಅಂಂ ಜನರು ಮೊಡಲಿಸಂತೆಯೇ ಮರೋಧಿಸಿ ವರ್ತಿಸಿದರು. ನೊವೆಂಬರ ಅಳ ಹಾಗೂ ಅಂನೀಯ ತಾರೀಖುಗಳ ದಿವಸ ಭೀಮ ರಾವ, ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಹಾಗೂ ಕೆಲವರು ಹೆಲಗಲಿಯ ಹತ್ತಿರವೇ ಉಳಿದು ರಾಜಿ ಮಾಡಲು ಯಿತ್ತು ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಆದು ಯಾವದೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಹೀಗಾಗಿ ಮುಖೋಽಕ್ತ ಕಾರ್ಬಭಾರಿಗೆ ಅವರೆಲ್ಲದೂ ಆದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಹೆತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಂಟನಾರ ಬೀಡರೆ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಿಗೆ ರಾಜೀ ಪ್ರಯತ್ನ ನನ್ನ ಸಡೆಸಲು ಮುಖೋಽಕ್ತ ಕಾರ್ಬಭಾರಿಯು ವಿನಂತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. (ಬಂಟನಾರ ಬೀಡರು ಶಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಂದಾಯಿಸಿದ್ದರು.) ಆದರೆ ಹೆಲಗೆಲಿಯ ಬೀಡರು ತಮ್ಮ ಉರಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟರೆ ಕೊಲೆ ನಾಡು ತ್ತೀವೆಂದು ಬಂಟನಾರ ಬೀಡರೆ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಿಗೆ ಬಿಡರಿಸಿಬಿಟ್ಟರು. ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ನೀನು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಕೊಂಟ್ಯಾ, ಬಿಟ್ಟೆ ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಬಿಡರಿಸಿದರು.

ఈ ఎల్లి సుధ్వియు ద్వేషిణి మరాతా ఆశ్వదళగళ్ల సేనాపతి మాల్యమా సాచేటినిగి పత్తెలు తివసు వుంచోలోకి కారభారిగి ల్యాజసంగతియున్న వరదమాడించు కిందిచను. రక్షారల్లి ఒడ్డు ఘాగూ వంపొరగక బేడరూ కెలగలియల్లి ఒంచు సేరిచ్చారు. ఆక్కెగుండియుండెలూ జనరు ఒండు సేప్పడేయాగిచ్చారు. మాల్యమా నూచేటినిగి ఎల్లివన్నూ తిలోసెలాయితు. ఆ సుమారిగి కలగలియు బేడరు ఒచ్చారన్నూ లూచోల్గి బిడదాదరు. లూచోల్గి ఏను సాచేట ఎంబుడన్ను తికోయునచే ఆశ్వద్యవాయితు.

ఇంగ్లెన్‌బోర్డునేయు దిను చెలగలియస్తు ముత్తులు మాల్ఫొవో
సాహేబును లేప్పునంటో కోరా ఎండు ఖాప-జధికారిగే యుచుము కొళచ్చును.
లేప్పునంటో కోరా బావును తండు సాయంకాల పదు గంటగే దశ్శులు నురాతా
ఆశ్చర్యదటిగళే టిజోస్తూరె పిభూగమోడపే చెలగలిగే మోరటు ప్రార్ప దినే
యుండ హెలగలుగే ఒండు ముట్టిచును. రాత్రియాగిష్టుచూ సరకారి స్నేహ్యపు
దాళియిన్ను మార్చెంభుసియే బిట్టితు. మోదెలు సెరక్స్కె దళగళు
గుండు యాంగ్ చీడెలిగే కరెన్ఱాగెతలుగలు తిళిగిదరు. ఆదశ్శు ప్రతియాగి
బీడరు చెబ్బు గుండు నూడిగిదరు. లేప్పునంటి కరను హీగాదరే ఖాప
యోగువుగువడిల్లపెండు కేలపు స్వేస్తికచొడనే లూర నడువిన ఒండు
ఛోకిగే తలుపలు సుర్కుదను. ఆచ్చ ఆపెస్టిగే ఆదు సాధిసల్లు. జెచ్చ
హెచ్చుగే ఆవరు గుంటున సుంముళిగేస్తు ఎచురిసచేకావింతు. గాథాంధ
కారదల్లి ఇదివు రాత్రి తిక్కుటగలు ఆయుహస్తియాగి నడెడే నడెదవ.
బేంగానువ వచేగే హెలగలియు యోధరు సరకారి సేణిగళిగే లూచొళగే
కాలిడగొట్టిరల్చు.

೩೦-ಗಳ-ಗಳುಇನೀಯು ದಿನ ಪ್ರಾತೆಕಾಲ ಲೈಫ್‌ನಂಟ್ ಕರನ ಸ್ವೀಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಗಡಂರೆಂದು ಸ್ವೀನ್ಯವಡಿಯು ಬಂದು ಕೂಡಿತು. ಸರಕಾರಿ ಸ್ವೀನ್ಯವು ರಭಸದಿಂದ ದಾಳಿ ಮಾಡಲು ಬಳಿರಹೊರಗಿನ ಗುಡ್‌ದಲ್ಲಿ ಆಡಗಿದ ಬೇಡರು ಉಮೋಳಿಗೆ ಬಂದು ಸಿಕ್ಕಿಬಿಡ್ದರು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕರ್ತ ಸಾಹೇಬನ ಮೇಲಾಧಿಕಾರಿ ಯಾದ ಮಾಲ್ಯವೂ ಸಾಹೇಬನೂ ಡೇವಲಾಕ್ ಎಂಬ ಮಾಲ್ಯಾಚಿಸ್ಟ್‌ರ್ಪ್ರೆಚೂ ತಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲು ಮಾಲ್ಯವೂ ಸಾಹೇಬನ ಆಧಿಪತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಟಿಪ್ಪ ನಡೆಯಿತು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ್ವಾಗಿ ವರ್ಷದರೊಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದ ಹಿಂಡಿ ಕಾಲ್ಯಾಂತರ್ವ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿತು, ಹೆಣ್ಣಿಯೇನೂ ಮಾಲ್ಯವೂ ಸಾಹೇಬನ ವರಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಆದರೂ ಬೇಡರು ಆಡಗಿದ ಜಾಗೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಾರದಿ ಮಾಲ್ಯವೂ ಸಾಹೇಬನ ಸಂರಕ್ಷಕರ ಮೇಲೆ ಗುಂಡುಹಾರಿಸಿದರು. ಇದೆಂದ ಹೊಚ್ಚಿಗೆದ್ದು ಲೈಫ್‌ನಂಟ್ ಕರನು ಇಡಿಯ ಉಳಿರಿಗೇ ಚೆಂಕ ಹೆಚ್ಚಿದನು! ಹೋರಾಟ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ನೂರು ಜನರಾದರೂ ಸತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ಮಾಲ್ಯವೂ ಸಾಹೇಬನೇ ಯೇಂದ್ರಾನೇ. ಇಂಥಿಗೆ ನಿರವರಾಧಿಗಳು ಹತ್ತಿಕಟ್ಟಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವಿತುಕೊಂಡಾಗ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಚೆಂದು ಹೊದರು! ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಇಂ ದೇಹಂಗಳು ಹೊರೆತವಂತಿ! ಹಲಗಲಿಯಲ್ಲಿ ಜೋರಾಟದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ೩೧೧ ಸತ್ಸ್ವ ಬಂಡುಗಾರಿರಬೇಕೆಂದು ಅಂದಾಜು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಬಂಡಾಯದ ಗಳ ನಾಯಕರನ್ನು ಗಳ-ಗಳ-ಗಳಾಗಿ ದಿನ ಮುಖೋಳಿದ ಸಂತೀಯಲ್ಲಿ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಲಾಯಿತು. ಉಳಿದ ಆರು ಜನರನ್ನು ಹಲಗಲಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಗಳ-ಗಳ-ಗಳಾಗಿ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕಲಾಯಿತು. ಮಾಲ್ಯವೂ ಸಾಹೇಬನು ಇಂ ಕ್ಯಾದಿಗಳೊಳನೆ ಕಲಾದಿಗಿಗೆ ಮರಳಿದನು. ಬಂಡುಗಳರ ಪ್ರಮುಖನಾದ ನಿಂಬಾಕೆರನೆಂಬ ಮರಾತನು ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದನು. ಬೇಡರು ಶೌಯಾದಿಂದ ಹೋರಾಡಿದರೆಂದು ಮಾಲ್ಯವೂ ಉದ್ದಾರ ತೆಗೆದಿದ್ದಾನೆ.

ಲೈಫ್‌ನಂಟ್ ಕರನ ಬದಲು ಮಾಲ್ಯವುನ್ನೇ ಹಲಗಲಿಗೆ ಮೂಡಲು ಮುಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಈ ಆನಾಹೆತವು ತಪ್ಪಿತಿತ್ತು. ಕರ್ತ ಉದ್ದಾಸನುತನಂದಿದ ಒಮ್ಮೆ ದುಷ್ಪಾಟನೀಯಾದ ಮೇಲೆ ಆದರ ಸಮಧಾನೀಯನ್ನು ಮಾಡುವದೆ ಅನ್ವಾರ್ಥ ವಾಯಿತು. ಮಾಲ್ಯವೂನು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಬಾರದಿದ್ದರೆ ಲೈಫ್‌ನಂಟ್ ಕರನೊಬ್ಬಿನಿಗೇ ಬೇಡರು ಮಣಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಾಲ್ಯವೂನು ಸ್ವೀನ್ಯದ ಕ್ಯಾಯೋಳಿಗಂಡೆ ವಾರಾದವರು ಬೇಡರ ದೇಶವಾದ ಸುರಪುರಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೊಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡರು.

ದಿನಾಲ್ಕುನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಕರ್ತೃರ ಜಿನ್ನಮೃತ

೧೭೨೪-೫೦

ಗಳಾಗಿರ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಬಿಪಿರರ ದಬ್ಬಳಿಕೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಖಡ್ಗ ಹಿರಿದು ಹೊರಾಡಿದವರಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃರ ಜಿನ್ನಮೃತಾಳಿಯ ಸಾಹಸವು ಆಜರಾಮರ ವಾಗಿದೆ. ಆಗಿನೆ ಕಾಲದ ಸ್ತೋಯರಲ್ಲಿ ಸದ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವ ಎಂಥ ಆದ್ವರ್ತಕತೆಕ್ಕ ಮುಂಗಿರುತ್ತೀತ್ಯಾದಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃರ ಜಿನ್ನಮೃತ ಉದಾಹರಣೆಯು ಒಂದು ಖಿಷ್ಟ್ಯಾಲ ಸ್ವರ್ವರ್ಪಾಶಾಗಬಲ್ಲಿಯು.

ಗಳಗಲರ ಜಡಿಗೆ ಖತ್ತರಕ್ಷನಾರ್ಥಿಕವು ಕಂಪಣಿಗೆ ವಿಷವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೀಠಿನೆ ಬಾಜರಾಯನ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಸ್ತ್ರೀಸ್ತ್ರೀ ಅಲ್ಲಿಲ್ಲಿ ಬಿಪಿರಸ್ಯಾ ವಿರೋಧಿಸುತ್ತಲೇ ಇತ್ತು. ಗಳಗಲರಲ್ಲಿ ಕಂಪಣಿ ಸ್ತ್ರೀಸ್ತ್ರೀ ಜೀಕಾವಿಯನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿತು. ಅದರೆ ಜೀಕಾವಿ ಜಪ್ತ್ಯಾಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಪ್ತಿ ಚೇಸಾಯಿ, ವಿಜಾಪ್ತಿರಾದಲ್ಲಿ ದಿವಾಕರ ದಿಕ್ಕಿತ್ವ ಮೊದಲಾದವರೆ ಮೂಡಿತ್ತೆ ರಾಜರ್ಗೇ ಸ್ವಾಕ್ಷರಾಗಿ ಉಳಿದರೆ ಹೊರತು ಕೊನೆನೆವರೆಗೂ ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ರುಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾರ್ವಜಿಲ್ಲಿ.

ವಿಜಾಪ್ತಿರಾಜ್ಯಾಯ ಸಂಪರ್ಗಾಯಃಷ್ಣು ಗಳಾಲ್ಲಿ ಜಿದಂಬರ ದಿಕ್ಕಿತ್ವ ಮತ್ತು ಅವನ ಮಂಗಿ ದಿವಾಕರ ದಿಕ್ಕಿತ್ವಾಯಿ, ರಾಜಾ ರಾಸ್ತೀ, ಬಾಕ್ಸ್ಪ್ರಿ ದೀರ್ಘವಾಂಡ ಮೊದಲಾದವರೊಡನೆ ಆಕ್ರಮಿತ್ತಾಯಿ. ಕಂಪಣಿ ಸರ್ವಾರದ ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನೂ ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟುಂದು. ಹಿಪ್ಪರ್ಗಾಯಾಲ್ಲಿ ಒಂದಾರುವಾಗಿತ್ತು. ಸುರಪುರದಿಂದ ಎರಡು ಸಾವಿರ ಜೀಡರ ಸ್ತ್ರೀಸ್ತ್ರೀ ಒಂದೊಂದನೆ ಆರಂಭಿತ್ತು ದೇಹಮುಹಿಯನ್ನೇ ಗೆದ್ದು ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಕಾರರ ಸುಜಾರಿತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಕಂಪಣಿಸರಕಾರದ ಆಡಳಿತದ ಅಂತ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಫೋರ್ಸ್‌ಮೂರ್ಟಿನ ಕಾರಂತಿಕಾರರು ಪ್ರತಿಸರಕಾರವನ್ನು ಸಾಫಿಸಿ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಸಾರ್ವಜಿಲ್ಲಿ. ಉತ್ತರಾಂತಿಕ ಕರ್ತೃಕ್ಷರಾಜಾ ಸ್ವಿಪನ್ನನ್ನು ನುಢಾರಬಾಡಿಂದ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖರಾದ ಆರು ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಕಾರರನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಟ್ಟಿರಿಗೆ ಅಂತಿಮ ಚೂ. ಗೆಂಡಿನಾಯಿ ಕೊಡುವಾಗಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದನು. ಕೂಡಲೆ ಸ್ತ್ರೀಸ್ತ್ರೀ ಒಂದು ಗಿಂಡಾಯಃಷ್ಣು ಪ್ರಾಣಃ ಆಕ್ರಮಿಸಿತು; ಕಾರಂತಿಕಾರರು ಶಿಕ್ಷಿಗೆ

ಗುರಿಯಾಡರು. [*Bijapur District Gazetteer, Chapter VIII.*]

ಮುಂದೆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸರ್ಕಾರಿಪ್ರವರ್ತನೆ ಕುರಿತೆ ಬಾಹ್ಯ ಇನ್‌ಪ್ರೆ ಕುರಿತೆ ಬಾಹ್ಯ
ಇನ್‌ಪ್ರೆ ಅರ್ಥ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾಗೆ ಈ ಮಾಡಿ ಬಾಧಾಮಿಯು ಕೆಲ್ಲಿಯನ್ನು
ಅಕ್ರಮಿಸಿ ಕುಳಿತು. ಮೊಂದಿಕೂಡಾಡಲು ಬಿಂದು ಚೆನ್ನಿರುತ್ತು ಒಂದೆ ಗಾಡರು
ಕೋಟಿಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ದೇಶರಾದರು. ಸರ್ಕಾರಿಪ್ರವರ್ತನೆ ಕೂಡಲ್ಲ ಸರ್ಕಾರಿಪ್ರವರ್ತನೆ
ಭಕ್ತಿಯ ಧ್ವನಿವಿನ್ನು ಕೋಟಿಯ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನು. ಸರ್ಕಾರಿ ಖಾಸಗಿ
ಯನ್ನು ವರ್ತವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇಟಿಯನ್ನು ಲಾಂಟಿವಾಡಿ ಎಲ್ಲ ದಣವನ್ನೂ
ನಿಜಾಮನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸಿಂಬಿಟ್ಟಿದ್ದು. ಸರ್ಕಾರಿಪ್ರವರ್ತನೆ ಒಕ್ಕೆಲ್ಲಿ
ಗರಿಗೆ ಭಾವಿಯನ್ನು ದಂಡಿ ಬಾಧಾಮಿಯು ಸುತ್ತಿ ಅಂಥ ರಾಜ್ಯ ಸಾಧ್ಯ ಮಿಸಿದನು.
ನರಸಿಂಹನ ರಾಜ್ಯವು ಮಾತ್ರ ಬಾವೇ ವಾರ ಬಾಳತು! (*Bijapur District
Gazetteer, Chapter VII*)

ನರಸಿಂಹ ದ್ವಾರಾ ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂದು
ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನ ಹೆತ್ತಿರ ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನ ಮುದ್ದೆಯೊಂದಿತ್ತು.
ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಜೀರ್ಣ ಜೀರ್ಣ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಹೊಗಿ ಜನರಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ವಿರೋಧಿ
ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಡೆಸಲು ಪ್ರತಾಪಸಿಂಹನು ತನ್ನ ಶಿವಾರ್ಪನದಲ್ಲಿ ಕೆಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ
ನೆಂದು ವದಂತಿಯಿತ್ತು. ನರಸಿಂಹನು ಹುಣಿ, ಸಾತಾರಾ, ನಾಸಿಕೆ, ಆಹಂಕಾರ
ನಗರ, ರಾಯಚೂರುಗಳಿಗೆ ಭೆಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟು ಮೇಲೆ ಮುಂಡರಿಗೆ ಬಂದು ಉರಿ
ಹೊರಿಗಿನ ಹನುಮನ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವಾಸನಾಡಿ ದೇಸಾಯಿರನ್ನು ಭೆಟ್ಟ
ಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಉಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಚೆಳವಳಿಗೆ ಸುರಪುರದ ವೆಂಕಟಪ್ಪ
ನಾಯಕನ ತನ್ನನಾಡ ಸೆಂದ್ರನಾಯಕನ ಬೆಂಬಲವಿತ್ತು.

ಬಾಧಾಮಿಯ ಕೋಟಿಯು ವರ್ತವಾದಮೇಲೆ ಖಚಾಸೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬನೆಶಂಕರಿ
ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅಭರಣಗಳನ್ನು ನರಸಿಂಹ ಭಕ್ತಪತಿಯು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದನು;
ಕೋಟಿಯು ಸಾತಾರಾ ಭಕ್ತಪತಿಯದೆಂದು ಸಾರಿದನು. ಅದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಿಂದು
ಮಾಡಿರುವ ಗುಪ್ತಿಕಾರರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಕಳಾದಗಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಪನಿಸ್ಟೆಸ್‌ಕರಿಗೆ ದುರುಪ
ದೇಶವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಶ್ರೀಕೃಂಗೆ ಗುರಿಯಾಡರು.

ಬಾಧಾಮಿಯ ಕೋಟಿಯೊಡನೆ ನರಸಿಂಹನೂ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಕೃಂಗೆ ಸಿಕ್ಕಿನು.
ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಅವನ ವಿಚಾರಣೆಯಾಗಿ ನೊಡಲು ಅವನಿಗೆ ಮರಣದಂಡನೆಯಾ
ಯಿತು. ಮುಂದೆ ಅವನ ಕುರುಡತನವನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ ಆ ದಂಡ ಜೀವಾವಧಿಗೆ

ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರಿ ತಮ್ಮ ಮೊದಲೀಯ ವರದಿನೇರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶಂಥದೆ ಒಂದು ಒಳ ಸಂಚು ಬೀಂದರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭಾಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಗಳಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಿ ನಡೆದ್ದಾಗ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರುವುದು. ರಾಘವರಾವು ಖಾಸಗಿ ಜಂಗಿಯಾದ್ದುರೆ ಎಂಬುವನನ್ನು ತಾನು ಸಾತಾರಾ ಭತ್ತರವತಿ ವಂಶಜನ್ಮಿಸು ಸಾರಿ ಕೆಲವು ಅಸುಖಾವಿಂಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅಷ್ಟು ಎಂಬ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತಕ್ರವಿಸಿ ತನ್ನ ಭಗವಾ ಚೀಂಡಾ ಉರಿದ್ದನು. ಆವನ ಕಡೆಗೂ ಸಾತಾರಾ ಭತ್ತರವತಿಯ ಮೌಹರೆ ಇತ್ತು. ತಾತ್ಯಾ ಟೋಸಿ ಇವನನ್ನು ಉತ್ತರದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ವಸ್ತೇಂದು ಜನರು ಅಡುಗ್ಗಿದ್ದರು. ಇವನ ಹತ್ತಿರ ಅಂಬಂಂ ಚಂ. ಗಡಿ ದುಂಡಿಗೆಂದ್ದು ಆಪರಿಂದ ಆವನು ಇಂಗ್ಲೀಷರ ವಿರುದ್ಧ ಹೊರಾಡಲು ಬಧಿಸ್ತು ಕೂಡಿಸುವ ಕೊರ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿಸುವ ಸಿದ್ಧತೆ ನಡಿಸಿದ್ದನು.

ರಾಘವರಾವನನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಂದು ಸುಖಾರಸೀಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಿದಾಗ ಸಾತಾರೆಯ ಭತ್ತರವತಿ ಮನೆತನವೇ ಸುಖಾವಿಂಗಾಗಿ ಇದ್ದಾದ್ದು ಸ್ವಿಜ ಎಂದು ನ್ಯಾಯಾಧಿಕರು ತಮ್ಮ ತೀರ್ಪಿಸಲ್ಪಿ ಅಷ್ಟುವರ್ತಿಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಒಡಿಸಂಚು ಬೆಕ್ಕಿಯಂತೆ ಉಳಿದು ಹೊರಿಯಿತು. (*History of Freedom Movement in Hyderabad State Vol. II PP. 228-245.*)

ಕಿರ್ತನ್ನರ ಬಂಡಾಯ

ಕಿರ್ತನ್ನರ ಬಂಡಾಯವು ಗ್ರಾಂರಾಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. ಮುಂದೆ ಗ್ರಾಂರ ವರೆಗೆ ಅಡರಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳು ಬೆಕ್ಕಿಗಾಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದೇ ಇದ್ದವು. ಗಳಿಗೆ ಕಿರ್ತನ್ನರ ದೇಸಾಯಿರೆ ವಾರಸದಾರರು ಕಂಪನಿಸರಕಾರದೆ ವಿರುದ್ಧ ಒಳ ಸಂಚು ಸಡೆಸಿರ್ಪೇ ಇದ್ದುದು.

ಕಿರ್ತನ್ನರ ಜೆನ್ನನ್ನು ಸಿಗೆ ಕನ್ನಾರಿಂದ ಕಾಣಿಸಿ ರಾಜೆ ಎಂಬ ಆನುಪ ಕೀರ್ತಿಯು ವಾರಕ್ರಾಂತಾದ್ದು ತಂಬಾ ಯಂತ್ರೋಚಿತವಾಗಿಸಿ. ಉತ್ತರ್ವಾಯಿ ಗಂತಲೂ ಜೆನ್ನನ್ನು ಸುಂಬಾತ್ತು ಮಾಡಿ ವರ್ಕ ಮೊಡಲು ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ಮೇಲೆ ರಸ್ತೆಪನ್ನೆ ತ್ರಿಧಾರ್ಯ. ದುಂಡಿಯೆವರಂತೆ ಕಿರ್ತನ್ನರ ದೇಸಾಯಿಯವರೂ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಮೊದಲೆಂದ ಏಂಬಾಂತು ಮಾಡಿದ್ದರ್ಲು. ಬೆಕ್ಕಿಗಾಗಿ ಕಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಗಳಿಗಾರಲ್ಲಿ ದೇಸಾಯಿ ವರ್ಕ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡ್ರಾಗಿ ಕಿರ್ತನ್ನರ ದೇಸಾಯಿರು ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ತಂಬಾ ಸೇರಿಸುಗೆಂಡು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಾಂರಲ್ಲಿ ತೆಲಿಂಗಾಂಗದ ರುದ್ರ

ದೇಸಾಯಿಯು ಬೈರಸಪ್ತತ್ರಿಲ್ಲಾಚೆ ಮರಣಮೊಂದಲು ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಇಂಥ ಸ್ನೇಹಿತನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸದೆ ಸುಂಗಿನಿರುಕುಂಡಲು ನಿಷ್ಠಾದರು. ಈ ಅನ್ವಯ ತಾಳೆಲಾರದೆ ಜಿನ್ನನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷೆನಿಡಿಸೆಯುದ್ದ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿ !

ಕಿತ್ತಾರಸಂಸ್ಥಾನದ ಇತಿಹಾಸವು ಸಾಕಷ್ಟು ಮಾರಿಜಿನವಾಗಿದೆ. ದೇಸಾಯರು ತಮ್ಮ ಶಾರತನಿಂದಿಂದಲೇ ದೇಸಿಗತಿಯನ್ನು ಗ್ರಾಹಿಸಲ್ಪಿಗೆ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಹಿರೇಮಲ್ಲಿರೆಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕಮಲ್ಲಿರೆಟ್ಟಿ ಎಂಬ ಕಂವರು ಮೂಲ ಪುರುಷರು ಕಲಬುಗಿರಿಯಿಂದ ವಿಟಾಪ್ರೀರ ದಂಡಿಸ್ತೊಡನೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದರು. ಅವರ ಶೌರ್ಯಸಾಹಸಗಳಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಬಾಡಿಕಾಡಿ ಹಿರೇಮಲ್ಲಿರೆಟ್ಟಿಗೆ ಯಂಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಸರದೇಶವುಖಿಯನ್ನು ದಯವಾಲಿಸಿ “ಸಮರೇರ ಜಂಗಿಯಮ್ಮೊರ” ಎಂದು ಬಿರುದು ಕೊಟ್ಟಿನು.

ಮುಂದೆ ನಿತ್ಯಾರ ವರೀಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಇರಸದು ಕಿತ್ತಾರ ದೇಸಿಗತಿಯನ್ನು ಅಳಿದರು. ಕೆಲವು ಕಾಲ ಮೋಗಲರೂ, ಮುಂದೆ ಹೇರ್ಮೆಯರೂ ಆನಂತರ ಸವಣಾರ ಸಾಬಂಂತೂ ಹಿಗೆ ಇನ್ನೇಕರ ಸಾರ್ವಭಾಷೆಮತ್ತೆಕ್ಕೆ ಕಿತ್ತಾರು ಒಂದೆಟ್ಟಿತ್ತು; ಕೆಲವು ಕಾಲ ಸ್ವತಂತ್ರನ್ನು ಇತ್ತು. ಗ್ರಾಹಿರಲ್ಲಿ ಹೇರವೆಯರ ಪರುದ್ದ ಕಡೆಯ ದೇಸಾಯಿಯು ಇಂಗ್ಲೀಷಿಗೆ ಸ್ವಿನ್ಸ್ಯಾಸಾಮಿಗ್ರಿಗೆಂದ ಸಾಕಷ್ಟು. ಸಾಯ ಮಾಡಿದನು. ಧೂಳಿಂಡಿಜಿ ವಾಷ್ಟಿ, ಬಾಪ್ತಿ ಗೋಪಿಲೆ, ಜನರಲ್ ವೆಲಸ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಶಾರರು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲಿ ಕಿತ್ತಾರಿನ ಮೇಲೆ ಚಾಯ್ನು ಮೋಗಿ ದೇಸಾಯಿರಿಂದ ಒಂದಿಲ್ಲಿಂದು ಪ್ರಯೋಜನ ಪಡೆದರು. ಕಿತ್ತಾರ ದೇಸಾಯರು ಸಾಹಸಿಗಳಾಗಿರದಿದ್ದರೆ ಇಂಥ ಧಕ್ಕೆಯಿಂದ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವೆಂದೇ ತಕ್ಷಿಪರಲ್ಲಿ. ಕೊನೆಯ ದೇಸಾಯಿಯ ತಂಡೆಯಾದ ಮಲ್ಲಿಸಜ್ರ ರಾಜೇಂಪನಿಗೆ ಹೇರ್ಮೆಯರು “ಪ್ರತಾಪರಾವ” ಎಂಬ ಬಿರುದು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಇದರ ಸ್ತರಣಾಭ್ರ. ನಂದಗಡದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಪ್ರತಾಪಗಡ ಎಂಬ ಕಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮಲ್ಲಿಸಜ್ರನ ದೇಸಾಯಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಉತ್ತರನ್ನು ಬಿಡು ಲಕ್ಷ್ಯರೂಪಾಯಿಗಳಿದ್ದು ಹೇರ್ಮೆಯರಿಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತೀಲ್ಲಿಂದ ತೊಂಬತ್ತು ಸಾಮಿರೂಪಾಯಿಗಳವರಿಗೆ ಕಷ್ಟ ದೊಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ಕೆಲವು ದಿನ ಇದನ್ನು ಅನೆಯ ಬಾಜರಾಯನು ಗ ||| ಲಕ್ಷ್ಮೀಕ್ಕೆ ಏರಿಸಿದನು.

ಮಲ್ಲಿಸಜ್ರನ ದೇಸಾಯಿಯು ಗಳಿಗಿರಿಂದ ಗಳಿಗಿರ ವರೀಗೆ ರಾಜ್ಯಕಾರಭಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಅವನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಿತ್ತಾರ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಈಗಿನ

సంపగాని మానాపూర్ తాలూకుగెలు పూరు మత్తు బీళగాని, ధారవాడ, డేళ్లయాక్ మత్తు సమచ్ఛత్తి తాలూకిన కెలవు భాగగాలు సమానిష్టవాగిద్దపు. రాజ్యాదల్లి నండగెడ, మానాపూర్, బ్యూలహొంగల్, కింతూర్, సంపగాని, చేసమార ముంతాచ వ్యాపారి కేరంచ్రగేళ్లిద్దపు. నండగెడవు కొంకణదిండ హారెగిమోగును సరకుంగాలుగి ముట్టు దేబ్బగిల్లగిత్తు. సంపగానియల్లంకా చేసాయిమనునీతసద మొదలిన నాల్గురు వాసిసుత్తింద్రించ సంపగాపిగూ మచ్చెక్కునిక్కు. బ్యూలహె.....క్క ఖంచులు నేయిగి జీన్నాగిత్తు. ఒక్కులతస పుత్తు క్యుగారికిగాలు రాజ్యాదల్లి ఉజ్జ్వతస్సితియల్లిద్దపు.

ಮುಲ್ಲಸರ್ವಸಂಸ್ಕರಣೆಯ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಸಾಧನೆ ಅವನೇ ಮಾನವ ಶಿವ
ಶಿಂಗ ರುದ್ರ ಸರ್ವ ದೇಹಾರ್ಥಿಯನು ವಾಚ್ಯ-ವಾಕ್ಯಪತ್ರಿಯನು. ಹೈದ್ರೈಯರು
ಗಳಿಗಲರಲ್ಲಿ ೩೦ಗ್ರಾಂಡ್‌ಡ್ರಾಗ್ ರಾಜ್ಯ ಡಿಪ್ಪು ಕೊಡಲು ಏನೆಲ್ಲಂಗ ರುದ್ರ ಸರ್ವಸು
ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ರ ಕೂಡ ಯಂತ್ರ ಯಾವೆ ಕರಾರಿಸ್ತು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವರೊಂದನೇ
ತುಂಬಾ ಸ್ನೇಹಿಟಿಂಡಿದ್ದನು. ೨೦ಗ್ರಾಂಡ್‌ಡ್ರಾಗ್ ಸೇನಾ ಸತಿಯಾದ ಸರ್ವ ಘಾಮಸ್
ಮನೋರ್ಮಾ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯನ ಕೂಡ ಏವರಿಂಗ ಸರ್ವಸು ಕೆಲ್ಲಿಗೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮಾಡಿ
ಕೊಂಡನು : (೧) ದೇಹಾರ್ಥಿಯನು ಪಿಡ್ಡಿಕ್ಕಿರ ಬಾದರೆ ಯಂತ್ರ ಮತ್ತು ಹೈದ್ರೈ
ಯರಿಂದ ಸಂಖಾರಣೆಯಾದಿದ ಪಾಠ್ಯ ಭೂತಿಕ್ಕು ಮತ್ತು ತನ್ನ ಸ್ವಾಧಿನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು
ಕೊಳ್ಳಬೇಕ್ಕಾದ್ದು ; ದೇಹಗೆ ತಿಳಿ ಮಾಡಬೇಕ್ಕಾದ್ದು ಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಸಿದ್ದೆಂತೆ ಸಡೆಯ
ತಕ್ಕಾದ್ದು ; ದೇಹಾರ್ಥಿಯ ಜೀವನ ಸಾಧನೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ಅಂಗ್ಲೀಷರೆ ಒಪ್ಪ
ತಕ್ಕಾದ್ದು ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲಿಂಡ ವಾಹಿಯಿಗೆ ಮನ್ಯಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾದ್ದು ೨೦ಗ್ರಾಂಡ್‌ಡ್ರಾಗ್ ರು
ಸೃಜಿವರ್ಷ ದೇಹಾರ್ಥಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಕ್ಕಾದ್ದು. (೨) ಕರ್ತೃ ದ ದೇಹಾರ್ಥಿಯರು
ಇಂದ್ರ ರಾಘವರಿಸ್ತು, ಇಂದ್ರ ಕಾಣಿಕೆಗೆ ಇಂದ್ರ ರಾಘವರಿಗೆ ಇಡುತ್ತಿದ್ದು ಅದರ
ಖಚಿತ ಸಲುವಾಗಿ ಇಂದ್ರಾ ರಾಘವರಿಗೆ ಇಡುತ್ತಿದ್ದು ಅದರಿಂದ
ಯರಕಡಿಗೆ ಇತ್ತು. ಈ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ರಾಘವ ಮುಂದೆ ಶಿಂಗವಿಳಿ ; ಇದ್ದಿಂದ
ಖಾನಾಪ್ರೋರ ಕರ್ತೃಗೆ ಪರ್ವತಿ.

ಇಗ್ನೆ ಪ್ರರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಅನುಕೂಲವಾಯಿತು.

ಶೀವಲಿಂಗ ದುದ್ರ ಸಚರಣ ಗಂತಳಿನೆಯು ಇಂದ್ರಿ ಇಡು ಗಂನೆಯು ತಾರೀಖಿಗೆ ಲಿಂಗೈಕ್ರಾನಾವನು. ಕಿತ್ತಂತ್ರ ಚೆನ್ನೆಪ್ಪು ಇವನ್ನು ಮುಲತಾಯಿ. ಚೆನ್ನೆಮ್ಮೆನು ಕಾಗತಿ ದೇಸಾಯರ ಮಗಳು. ಇವಕು ಸುಂದರಿಯೂ ದಿಪ್ಪಿಳೂ ಆದ್ವರಿಂದ ಮಲ್ಲಸರ್ಜನು ತನ್ನ ಇಂವಯಿಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನೆಪ್ಪುಗೆ ಮನಸೋತು ಲಗ್ಗಾವಾಗಿದ್ದನು. ಗಂತಳಿರಲ್ಲಿ ಮೃತಪಟ್ಟ ಶಿವಲಿಂಗ ದುದ್ರಸರ್ಜನು ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ ರುದ್ರಪ್ಪನ ಮಗನಾಗಿದ್ದನು. ದುದ್ರಪ್ಪನು ಹೇಗನೆ ಉರ್ಬಿಯೋದ್ದಂತೆ. ವೀರಪ್ಪ ಎಂಬವರು ಶಿವಲಿಂಗಸರ್ಜನೆ ಹೆಂಡತಿ. ವೀರಪ್ಪನಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲ; ಅವಕು ಇನ್ನೂ ಚೆಕ್ಕೆವಯಿಸ್ತಿನವಕು.

ಹೀಗಾಗಿ ಗಂತಳಿರಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗ ದುದ್ರಸರ್ಜನ ಮರಣ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಲ ಅತ್ತಿ ಚೆನ್ನೆಮ್ಮೆ ಮತ್ತು ನೊಸ ವೀರಪ್ಪ ಹೀಗೆ ಇಬ್ಬೆ ಉಳಿದೆದು. ಸಪ್ಪಂಬರ ಗಂನೆಯ ತಾರೀಖಿಗೆ ಕಿತ್ತಂತ್ರಾರಿನ ಓರ್ನ ಓರ್ಕಾರಣು ಧಾರವಾಡದ ಕಲೆಕ್ಕರ ನಾಡ ಧ್ಯಾಕರೆ ಸಾಹೇಬನ ಕಡೆಗೆ ದೇಸಾಯಿಯು ಒಂದು ಪತ್ರನನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಬಂದನು. ದೇಸಾಯಿಯು ಮರಣತಯ್ಯಾಯ ಮೇಲೆರುವನೆಂದೂ ಅವನು ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗನನ್ನು ದತ್ತಕ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವನೆಂದೂ ಧ್ಯಾಕರೆ ಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಆ ಪತ್ರದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ದತ್ತಕವನ್ನು ಮಾನ್ಯಮಾಡಿದರೆ ಕೈಗೆ ಬಂದ ಸಂಸ್ಥಾನ ಬಾಯಿಗೆ ಬರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಎಂದು ಧ್ಯಾಕರೆ ಲೆಕ್ಕಹಾಕಿದನು. ಧಾರವಾಡ ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ಜನನು ಮುಂದೆ ಹೊಡರೂ ಅವನು ಕಿತ್ತಂತ್ರಾರಿನ್ನು ತಲಪುವದರೂಳಗೆ ಶಿವಲಿಂಗಸರ್ಜನ ಪಾರ್ಣಿಪಕ್ಷಿಯು ಹಾರಿಹೊಗಿತ್ತು. ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ಜನನು ಹೊಡಾಗ ಶಿವಲಿಂಗ ಪ್ರಭು ಜೀವಂತ ಇದ್ದನೆಂದೂ, ಆಸ್ತಾನ ವ್ಯೇದ್ಯರನ್ನು ಹಿಂದೆ ಸರಿಸಿ ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ಜನನು ತನ್ನ ಜೀವಧೋವಚಾರವನ್ನು ಸುರುಪುವಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಶಿವಲಿಂಗ ಪ್ರಭು ಮರಣ ಹೊಂದಿದನೆಂದೂ ಒಂದು ಆಭಿಸಾರಿಯನಿದೆ. (ಕಿತ್ತಂತ್ರ ಬಂಡಾಯ, ೫೯) ಆದರೆ ದತ್ತಕದ ಕಢಿಗೂ ಇದಕ್ಕೂ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ.

ಶಿವಲಿಂಗಸರ್ಜನು ಮರಣ ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಆವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಲೇಖನಿಯಿಟ್ಟು ದತ್ತಕವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ಜನನು ರಿಪೋರ್ಟ ಮಾಡಿಯೇ ಬಿಟ್ಟನು. ಧ್ಯಾಕರೆ ಸಾಹೇಬನು ಅದೇದಾರಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದನು. ದತ್ತಕಕ್ಕೆ ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ಅಪ್ಪಣಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವನು ನೀವ

మూడివను. ప్రకారణపై మేలీ డోయిసుతు. సేరదనరు థ్యాకరె
నొహోబ్బగే నుస్తేశవ విషయానిల్లి చూడి డోల్డెండ్ల వరదియిచి.
జడర లాభపస్సు ఇంగ్లీషుచు పడైయచి బుడటల్లి. థ్యాకరె తన్న వరది
యాల్లి శివలీగచుద్రసంస్కరణ చక్కకపస్సు మాడికొండి ఇల్లవేందు ఆధి
వాయపట్టిసు. చక్కక యోచె హుచుగాసు మాస్తుసురది బాణపుగోడ
సెంబవన వుగసు; ఇవసై తేసుదై శివలీంగ ఎందిద్దు అవను కిత్తూర
డ్రెసాయర తిణ్ణు తమ్ముందర మనీతెనాడన్నే ఆగిడ్డను.

ದತ್ತಕವಸ್ಸು ಕೆಂಪಸ್ಸಿ ಸರಕಾರವು ಕೊಡೆತೆ ಮಾನ್ಯ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಹುಡುಗನು ದೇಸಾಯಿಯ ವಂತೆಜನ್ಯೇ ಇಡ್ಡಾಡ್ಡ ಸಂಘರ್ಷಣೆಯ ಮಾತ್ರ ದತ್ತಕವು ಮಾನ್ಯವಾದಿತ್ವದ್ವಾರಾ ಬರೆದು ಒಂದಿತು. ದೇಸಾಗತಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಪರಕ್ರಮವನ್ನು ಕೊಡೆತೆ ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ದತ್ತಕದ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಿಚಾರಿಗೆ ಪರಿದಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಸರಕಾರದಿಂದ ಭಾಗ್ಯಕರೆಸಿಗೆ ತಾಡೀಶವು ಒಂದಿತು.

ಧ್ವನಿಕೆರ್ಪ ಹೀಗೆ ಪಡದ ಮಾಡಿವನು: “ ತವರೀಗ ರುದ್ರ ಸರ್ವನು ಸಪ್ತಂ
ಬರ ಹನ್ನೊಂದು ಅಥವಾ ಹನ್ನೆರಡನೇ ತಾರ್ಯಾಯಿಗೆ ಸತ್ತರಚೇಕು. ಅವನು
ಜೀವಂತನಿಷ್ಟಗೆ ಯಾರಣ್ಣ ಹತ್ತು ಕೆತ್ತಿದ್ದುಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ದೇಸಾಯರ ಕಾರಭಾ
ರಿಯಾಗಿಷ್ಟ ಕೋಳೂರ ಮುಖ್ಯವು ಮತ್ತು ತಾನ ಸಂಗಡಿಗರು ಮಾಸ್ತವರದಿ
ಬಳಿಪ್ಪಿಗೊಂದರ ಮಾರ್ಷಾಸ್ತವು ದೇಸಾಯರ ಮರೈವ ಸಾತರ ದತ್ತಕಮಾಡಿ
ಮತ್ತೆವರ್ತಿ ದೇಸಾಯರ ಕೈಯೊಳಗೆ ಬೇಕುಖಿಯುತ್ತಿದ್ದು ಒಂದು ಹಳೆಯ
ವರ್ತಕ್ಕೆ ಮೊತ್ತಿದ್ದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದಂತಹ. ಈ ವರ್ತಕ್ಕೆ ಗಂಜುತ್ತೀ ಎಂಬ ತಾರ್ಯಾಯಿ
ಇದೆ. ವರ್ತಸ್ತ ಮಾತ್ರ; ಏಂತಿಂಗೆ ಲುಡ್ರ ಸರ್ವನ ಯಸ್ತಾಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ದತ್ತ ಕೆ
ಆದ ಹುಡುಗನು ಕ್ರಾತ್ಯಾರ ದೇಸಾಯಿ ಮನುತ್ತನಕ್ಕೆ ನಾನೂ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟವ
ನೀಲಿ:”

ದೇಸಾಯಿಯ ಬಂಡವಾಳೆಗಳ ಕೂನ್ಯಾದ ಮಂಳಪ್ಪನು ಗಿಲ್ಲಿ ರೂಪ
ಯಿಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಿರುವುದು ಅಂತಿಮ ರೀತಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ
ಸಾಗಿಸಿರುವನ್ನು ಅಂದಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಿರುವುದು. ಈ ವರ್ಣನೆ ಅವನು ಕಿತ್ತೂ ರಿಗೆ
ಬಂದು ಏಷಾದ್ಯೈ ಮಂಳಪ್ಪನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಲೈಕ್ಸ್‌ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಬೀಗಮುದ್ರಿಗೆ
ಇನ್ನು ದೂಡಿಬಿಟ್ಟಿನು.

ಸರಕಾರದ ಈ ಪ್ರಪೃತ್ಯಿಯಿಂದ ಕಿತ್ತಲ್ಲಿರಸಂಸ್ಥಾನವು ಇನ್ನು ಬಹಳ ದಿನ ಉಳಿಯಲಾರದೆಂದು ಚೆನ್ನಮ್ಮೆ ಪ್ರಭೃತಿಗಳಿಗೆ ಪೂರಾ ಮನವರಿಕೆಯಾಯಿತು. ಮೊದಲನೇಯ ಸಲ ಅವಳು ಅಂತಃಪುರದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ತಾನೇ ರಾಜ್ಯ ಕಾರಭಾರ ನಡೆಸಿದಳು. ಚೆನ್ನಮ್ಮೆನು ಕುದುರೆ ಹತ್ತುವದು, ಶಸ್ತ್ರಸ್ತ್ರಿಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವದು ಮೊದಲುದವುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರಾ ವಾರಂಗತಳಾಗಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಕಿರ್ತಿ ಶೀಷ ಪತಿಯಿಂದ ಅನೇಕ ಶೂರ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಮ್ಮೆ ಕಲಿತು ಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಪ್ರಚೆಗಳ ಕಲಾಳಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಜಾತಿಭೇದಾದಿಗಳನ್ನೂ ಅವಳು ಗಣನೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಚೆನ್ನಮ್ಮೆನ ಬಗ್ಗೆ ಇಂದಿಗೂ ಕಿತ್ತಲ್ಲಿರ ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವ ಆಸಂಖ್ಯೆ ಲಾವಣಿ ಹಾಡುಗಳು ಅವಳ ಉಜ್ಜುಲ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಶಾಶ್ವತ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿ ನಿಂತಿವೆ.

ಕೊನ್ನೂರ ಮಲ್ಲಪ್ಪನ ರೀತಿನೀತಿಗಳು ಚೆನ್ನಮ್ಮೆನಿಗೆ ಮೊದಲಿಸಿದಲೂ ಸೇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಂಜಾನವನ್ನಿ ಮತ್ತು ವಿಜಯದಶನಿ ಸೀಮೊಲ್ಲಂಫಿನದ ಪೂಜೆಯ ನಿಮಿತ್ತ ಚೆನ್ನಮ್ಮೆನು ಗುಪ್ತಮಾರ್ಗದಿಂದ ಧ್ಯಾಕರೆ ಮೋಹರು ಮಾಡಿಟ್ಟು ಹೋಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ರಾಜ್ಯಲಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಶಸ್ತ್ರಸ್ತ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಘೋರಗೆ ತಂದಿದ್ದಳೆಂದು ಕೊನ್ನಿರ ಮಲ್ಲಪ್ಪನೆ ಧಾಕರೆಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ಈ ಮೋಸಗಾರಿಕೆಗೆ ಸಿಟ್ಟಾಗಿ ಚೆನ್ನಮ್ಮೆ ಮಲ್ಲಪ್ಪನನ್ನು ಅನೇ ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಎಳೆಸಿದಳು. ಮುಂದೆ ದಿವಾನಳಿಯ ಪ್ರತಿಪದೆಯ ದಿನವೂ ಶಸ್ತ್ರಸ್ತ್ರಿಗಳ ಹೋಲಿಗೆ ಚೆನ್ನಮ್ಮೆ ಹೋಗುವಕೆಂಬ ಮಾಹಿತಿ ಧ್ಯಾಕರೆ ಸಾಹೇಬನಿಗೆಇತ್ತು. ಅಂತೆಯೇ ಅವತ್ತು ಅವನು ಕಿತ್ತಲ್ಲಿರನ್ನು ಮುತ್ತಿದನು. — ("ಕಿತ್ತಲ್ಲಿರಚೆನ್ನಮ್ಮೆ" ವ್ಯ. ಜಿ. ಪಾಟೀಲ, ಪುಟ ೧೫-೧೨) ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿಯ ಒಡಕುಗಳ ನ್ನೆಲ್ಲ ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಶರನ್ನು ಹೇಗೆ ಎಮರಿಸಬೇಕೆಂದು ಚೆನ್ನಮ್ಮೆನು ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದಳು. ಚೆನ್ನಮ್ಮೆನು ದೇಸಾಯರ ವತ್ತಿಯಿಂದ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಜಿಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಲು ರಾಜಪ್ಪ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಭಟ್ಟ ಎಂಬ ನಕೀಲರನ್ನು ಪುಣಿಗೆ ಕಣಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಳು.¹ ಸಂಸಾಧನನನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಎಂದೂ ಬಿಡಬಾರದೆಂದು ಚೆನ್ನಮ್ಮೆ ದಟ್ಟತೊಟ್ಟು ಯಂತ್ರಮಾಡುವ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೂ ಸಿದ್ಧಳಾಡುತ್ತೇನೆ.

1. ಚೆನ್ನಮ್ಮೆನ ಈ ಅರ್ಜಿಯು ಮಂಜಾರ ಆಗಿತ್ತೇಂದೂ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತಲ್ಲಿರಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯಬಾಗಿ ಧ್ಯಾಕರೆನ ಕೊಲೆಯಾಗಿತ್ತೇಂದೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾರು ಅಲ್ಲಿಗೇ ನಿಂತು ಹೋಯಿತೆಂದೂ ಒಂದು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯಿದೆ.

ಸಂಸಾಫ್ ನದ ಓಲೊಕಾರರನ್ನೀಲ್ ಕಿಲ್ಲೆಗೆ ಕರೆಯಿಗೆಕೋಳ್ ಲಾಯಿತು. ಸೇನಾ-
ಪತಿಗಳು ಸಿಂಧ್ರಾಗಿ ನೀತರು. ಕೊಲ್ಲಾಪೂರ ರಾಜನಿಗೆ ಸಹಾಯ
ಸಲ್ಲಿಸಲು ಜೆನ್ಸನ್ ಮ್ಹನ್ನು ಒಂದು ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದು ಕೆಳಿಗೆ ಅವನು ಪತ್ರ
ವನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಒಷ್ಟಿಸಿದನು! (Bombay Committee Notes.)

ಸರಕಾರದ ನಿಣಾಯವು ಬರುವ ಪ್ರಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಥಾಯಕರೆ ಅಕ್ಷಯೀಬರ
ಆನೆಯ ತಾರಿಖಿಗೆ ಕಿತ್ತಲ್ಕರ ಕೋಚೆಗೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದನು. ಇದರಿಂದ
ಜೆನ್ಸನ್ ಮ್ಹನಿಗೆ ಮುಖಭಂಗವಾಡಂತಾಗಿ ಅವಳು ಬಹಳ ರೇಗಿದಳು. ದೇಸಾಯರ
ಖಜಾನೆಯು ಖಾಲಿಯಾಗುವದೆಂಬ ಚಿಂತೆಯು ಥಾಯಕರೆ ಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಇತ್ತೀರೆ
ಜಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿತ್ತು. ಕೆಲ್ಲೀಯ ಎಲ್ಲ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನೂ ಥಾಯಕರೇನೆ
ಸೈನ್ಯ ಕಾಯತೋಡಗಿತ್ತು. ; ಖಜಾನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅವನು ಜಾಮಿಂದಿನು ಕೇಳಿಹತ್ತಿ
ದನು! ತನ್ನ ಹೆಣಿಡ ಬಗ್ಗೆ ಇವನ್ನಿಗೆ ಯಾಕೆ ಜಾಮಿಂದಿನು ಎಂದು ಜೆನ್ಸನ್ ಮ್ಹನ್ನು
ನಿಗೆ ಸಹಜ ಸಿಟ್ಟುಬಂದಿರಬೇಕು. ಕಿತ್ತಲ್ಕರ ಜೆನ್ಸನ್ ಮ್ಹನ್ ಆಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದೆ ತಾವು
ನೂರು ಮಾಡುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೋಟಯೋಳಿಗಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು
ಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಬಿಂಡ ತುಂಡ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟಿರು. ಜೆನ್ಸನ್ ಮ್ಹನ್ ಥಾಯಕರೇನನ್ನು
ಕಾಣಲುನಿರಾಕರಿಸಿದರು. ಕೋಟಯೋಳಿಗೆ ಯೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಥಾಯಕರೇನ ಕೂಡ
ಬರೆಲು ಸಾಫ್ನಿಕೆ ಗೃಹಸ್ಥರು ಯಾರೂ ಒಪ್ಪುಲಿಲ್ಲ.

ಥಾಯಕರೆ ಸಾಹೇಬನೂ ಸಂತಪ್ತನಾದನು; ಕೋಟಯೆ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಗೆ
ಎದುರಾಗಿ ಎರಡು ತೊಷ್ಟುಗಳನ್ನು ತೆಂದು ಸ್ವಲ್ಪಿಸಲು ಕ್ಷಯಪ್ಪನ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಕಾ
ಸಿಗೆ ಹುಕುಮು ಮಾಡಿದನು. ಇನ್ನೆಂದು ತಾರಿಖಿಗೆ ಕೋಟಯೆ ಎಲ್ಲ ಬಾಗಿಲು
ಗಳೂ ಒಳಗಿನಿಂದ ಬಂದಾಗಿದ್ದವು. ಥಾಯಕರೆ ಕೆರಳಿದನು; ಇಪ್ಪತ್ತು ಮಿನಿಟೆ
ನಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಲು ತಗೆಯದಿದ್ದರೆ ತೊಷ್ಟಿನಿಂದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಹಾರಿಸಿಬಿಡುವದಾಗಿ
ಅವನು ಒಳಗಿನವರಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಿದನು. ಇಪ್ಪತ್ತು ಮಿನಿಟುಗಳೂ ಕಳೆ
ದವು. ತೊಷ್ಟು ಹಾರಿಸುವ ಸಿದ್ಧತೆಯು ನಡೆಯಿತು. ಅಪ್ಪರಲ್ಲಿ ಕೋಟಯೆ
ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು ಜೆನ್ಸನ್ ಮ್ಹನ್ ಸೈನ್ಯ ದೊರಸುಗ್ಗಿತ್ತು.¹ ತೊಷ್ಟುಗಳು ಜೆನ್ಸನ್
ಮ್ಹನ್ ಸೈನ್ಯದ ವರ್ತವಾದವು. ಇಂಗ್ಲೀಷ ಸೇನಾಪತಿಗಳೆಲ್ಲ ಸೈನಿಕರೆ ಖಡಗಕ್ಕೆ
ಬಲಿಯಾದರು. ಇಪ್ಪರಲ್ಲಿ ಥಾಯಕರೆ ಶಾಂತರಾಗಿರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಕೆಲ್ಲೀಯ
1. ಕೋಟಯೆ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೊಷ್ಟಿನಿಂದ ಹಾರಿಸಿ ಬ್ರಿಟಿಶ ಸೈನ್ಯವು ಒಳನ್ನುಗ್ಗಿದ ಮುತ್ತ
ಯುದ್ಧವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತೆಂದೂ ಬಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. -ಕಿತ್ತಲ್ಕರ ಬಂಡಾಯ. ೬೮.

ಪೆಚ್ಚಾಗಲಿಗೆ ಬರಲು ಕಿತ್ತೂರ ಸೇನಾಪತಿಯಾದ ಅಮುಖೂರ ಸ್ವೇದನಕ್ಕಾರೆ ಭಾಳವು ಎಂಬುವವನು ಆವನನ್ನು ಗುಂಡಿಕ್ಕಿಕೊಂಡನು.

ಬಿಂಫಿಶಾ ಸೈನ್ಯ ದಿಕ್ಕೆಪ್ಪು ಷಟ್ಕಿತು. ಎಷ್ಟು ಜನರು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಮತ್ತಿದರು. ಸ್ವೀವನ್ನಾನ (ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟ್ ಪ್ರೋಲಿಟಿಕಲ್ ಏಜಂಟ್) ಮತ್ತು ಕುಲಿಯರ್ ಎಬು ಇವರು ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಆಂಗ್ಲರ ಚಿಕ್ಕಪುಕ್ಕಳು ಜೆನ್ನೆಮೃನ ಸೇರಿಯಾಳಾದರು. ಚಿಕ್ಕಪುಕ್ಕಳನ್ನು ಪ್ರೇಮಾದಿವ ಸಡೆಸಿಕೊಂಡು ಜೆನ್ನೆಮೃತ ತಿರುಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟುಳು. ಧ್ವಾಕರೇನ ಉದ್ಧಟತನಿಂದಿಂದಲೇ ಈ ದುಷ್ಪರ್ಣಿತನೆಯು ನಡೆಯಿತೆಂಬುದು ಸ್ವಯಂಸಿದ್ಧವಿದೆ. ಬೆಳ್ಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಆಗ ಚಾಪ್ಲಿನ್ ಎಂಬ ಕೆಮಿಶನರಿದ್ದಿದ್ದನು. ಬೆಳ್ಗಾವಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ದೊಡ್ಡಿಬ್ಬಿಲ್ಲಿಫೋನ್ ಎಂಬ ಒಂದೇ ಪಡೆಯಿಂದ ಕಿತ್ತೂರನ್ನು ಜಯಿಸುವದು ಶಕ್ಯವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕಿತ್ತೂರ ಕಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಗ ಇಂಂಂ ಸೆಶ್ಸ್‌ಜನರಿದ್ದರು. ತಾನೂ ಧ್ವಾಕರೇನಂತೆ ಉದ್ಘಾಟನಾದರೆ ಜೆನ್ನೆಮೃನು ಆಂಗ್ಲ ಸೇರಿಯಾಳಂಗಳಿಗೆ ಆವಾಯ ಮಾಡುಹುದೆಂದು ಚಾಪ್ಲಿನ್ ಹೆದರಿದೆ. ಕಿತ್ತೂರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಆಭಿವಚನವು ದೂರೀಯದ ವಿನಾ ಸೇರಿಯಾಳಂಗಳನ್ನು ಬಿಡುಬಾರದೆಂದೇ ಜೆನ್ನೆಮೃತ ಹಂಟಿಹಿಡಿದ್ದಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಾಪ್ಲಿನ್ ಸಾಹೇಬನು ನೊಡಲು ಒಂದು ಫೋನ್‌ಹೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾಲಾವಧಿಯೋಳಿಗೆ ಯಾರೇ ಶರಣಾಬಂದರೂ ಅವರನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಕ್ಷಮೆ ಮಾಡಲಾಗುವದೆಂದು ಸಾರಿದನು.

ನೊನೆಂಬರ್ ಅಂಸೆಯ ತಾರಿಖಿನವರಿಗೆ ಜೆನ್ನೆಮೃತ ಸರಕಾರದ ಫೋನ್ ಹೆಗೆ ಬಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮುಂದೆ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಎದುರಾಗುವದ ರಲ್ಲಿ ಹುರುಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಆವಳು ಪ್ರೋವಾ ಮನಗಂಡಳು. ಫೋನ್‌ಹೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಿಂತಲೂ ಕೆಲವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸವಲತ್ತುಗಳನ್ನು ಬಂಡುಗಾರರು ಕೇಳಿದರು. ಕಿತ್ತೂರಿನ ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ ಬಗ್ಗೆ ಚಾಪ್ಲಿನ್ ಸಾಹೇಬನು ಯಾವದೇ ಆಭಿವಚನವನ್ನು ಕೊಡಲು ನಿರೂಪಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಡಿಸೆಂಬರ್ ಎಸೆಯ ತಾರಿಖಿಗೆ ಜೆನ್ನೆಮೃನು ಎಲ್ಲ ಇಂಗ್ಲೀಷ ಸೇರಿಯಾಳಂಗಳನ್ನೂ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಆವರಿಸು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಮುಕ್ಕಿಸಿದಳು. ಆದರೂ ಚಾಪ್ಲಿನ್ನನ ಸ್ವೇಷ್ಟ ಕಿಲ್ಲೆಯ ಮೇಲೆ ದಾಳೀಮಾಡಿ ಯಂದ್ದವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿಯೇ ಬಿಟ್ಟಿತು. ಕಾಪ್ತಿನ್ನನು ಮುಂಬ್ಯಿ, ಸೋಲ್ಜಾಪ್ರೂರ ಮತ್ತು ರಾಯಚೂರಗಳಿಂದ ಸ್ವೇಷ್ಟ

తరిసచ్చెను. యుండ్చు దల్లి కట్టొర స్వేస్తోప్ప తత్త్వంతే తోద్యాదింద జోరాడి శోతితు. స్వేన్నెపు రిమ్మెట్టిల్లిరుషుచున్న సోఎడి జెన్నెమ్మ తానాగియే యుండ్చువెన్ను సెల్లిసిచుచు. २ కోటియు బ్రిటిశర క్రైస్తవులుచుచు. సోరా ధాముస్తా వుస్తోర్మస తణ్ణున మగ వుస్తోర్మస ఎంబ సోల్కువురద సబ్ కట్టొరను యుండ్చు దల్లి హతనాచును.

జెన్నెమ్మ ముక్కు వీరవ్వు పారాగ జోగలు మాడిద ప్రయత్నగాఁ విఫులవాడవు. దేసాముర కుప్పుంబడ ఎల్ల జనరన్లు బ్యేలమోంగలద కోటియల్లి సేరియితలాయితు. జెన్నెమ్మనిగే १०,११० రూ. గళన్నూ వీరవ్వునిగే ७०,११० రూ. గళన్నూ వస్తారన రూపదల్లి కొడబేకేందు సరకారపు గోత్తుపెడిసితు.

ఓఁగే బలవంతదింద ఆక్రమిసిచ శిత్రోర సంస్థానవెన్ను సంపగావి, కట్టొర, మత్తు బిధి ఓఁగే మూరు తాలూకుగళ్లన్న మాడి బ్రిటిశరు ఆడణత నడిసిదదు. ఈ మూరు తాలూకుగళ్లల్లి అరై హళ్గుగళ్లా २७ కొప్పగళ్లా ఇద్దవు. గలాజర సుమారిగే ఈ మూరూ తాలూకుగళ్ల లుత్తేన్నెపు సుమారు ३॥ లక్ష రూపాయిగళ్లష్టుతు. కోటియ పతెన వాడ వేలే సంస్థానద ఆస్తియెల్ల లూపియాయితు. హదినాల్సు లక్ష రూపాయిగళ్లు, నాల్సులక్ష రూపాయిగళ్ల ఆభరణ మత్తు ఆసంబ్య ఆనే కుచురిగళ్లు బ్రిటిశర పాలాడవు. (శిత్రోర బండాయ, २०)

జెన్నెమ్మ రాణియ కొనేయ దినగాఁ సాధనబద్ధతేయల్లి వితేష కష్టదింద సాగివవు. ఆవకు దినాలు తన్న ధార్మిక ఆనుష్ఠానగళ్లన్న సీరవేరసుత్త ఈత్పురచింతనవల్లి కాలకళియుత్తిద్దుకు. ఆవళ వ్రౌజే పుసస్తూరగళ కార్యదల్లి సేరవాగలు దినాలు ఓవ్ జంగమను బందు చోగుత్తిద్ద. కేలవు దిన బ్రిటిశరు ఇవన ఒగ్గె సంతయసట్టు ప్రతి బంధిసిష్టురింద జెన్నెమ్మ నిరశన్వతవెన్ను క్రైస్తుబేశాయితు.

2. బ్రిటిశర జెతావణియింద జెన్నెమ్మన మద్దగుండినల్లి హిట్టు ముంతాదవు గళన్న అరమనియవరే బెరిసద్దు జెన్నెమ్మనిగే గూత్తాగలు ఆవళిగే యుద్ధ స్తలినువదు అనివార్యవే అయితెందూ అదువరిగే ఆవళు చ్ఛాట్లనో సాహి బన్ స్వేన్నుక్కే మణిదిరల్లుపేందూ హేళుత్తారే.

ಮುಂದೆ ಉತ್ತರಲ್ಲಿ ಜೆನ್ನಮೃನು ತನ್ನ ಪವತ್ತಿತ್ತಂದನೀಯ ಪಯಸಿನಲ್ಲಿ ಶನಿವಾರ ಫೆಬ್ರುವರಿ ಅನೀಯ ತಾರಿಖಿನ ದಿನ ಲಿಂಗೈಕ್ಯಾಳಾಡಣು. ಜೆನ್ನಮೃನು ಸಮಾಧಿಯು ಬೈಲಹೊಗೆಲ ಕಲ್ಪತ್ರೆಲ್ಲಿರುವದು. ಜೆನ್ನಮೃನು ಹೊನೀಯ ವರೆಗೂ ಬ್ರಿಟಿಶರ ವಿರುದ್ಧ ಒಮ್ಮೆಲೊಮ್ಮೆ ಬಂಡಾಯ ಹೊಡುವ ಕನಸನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೇಂ.

ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣನ ಬಂಡಾಯನು ನಡೆದಾಗ ವೀರಪ್ಪನನ್ನು ಬೈಲಹೊಂಗಲದಲ್ಲಿ ಇಡಬಾರದೆಂದೆನಿಸಿ ಬ್ರಿಟಿಶರು ಅವಳನ್ನು ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಿದರು. ಒಂದು ಸಾವಿರ ಜನರು ಇದರಿಂದ ಅತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕ್ಷೋಭಗೊಂಡು ಅನಿಗೊಳಿ ಎಂಬ ಬೈಲಹೊಂಗಲ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಾರೋಜಗೆ ವೀರಪ್ಪನನ್ನು ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಿಗೊಡಬಾರದೆಂದು ಶಸ್ತನ್ನೆಷ್ಟರಾಗಿ ನಿಂತರು. ವೀರಪ್ಪ ಪಿಪನೀನನೆ ನಾಡಿ ಧಾರವಾಡ ಸರಿಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತೆ ಓಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯವಿದೆ; ಇಂಗ್ಲೀಷರೆ ವಿಷ ಹಾಕಿದರೆಂದೂ ಪ್ರಪಾದವಿದೆ; ಜೆನ್ನಮೃನು ಮತ್ತು ವೀರಪ್ಪ ಇವ್ವು ಜನಸ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದು ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಮುಳ್ಳುಗಿತ್ತು.

ಹೀಗೆ ಕನಾಟಕದ ಇಬ್ಬರು ವೀರಮಹಿಳೆಯರು ದೀರ್ದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಜಿವನಕೊಟ್ಟಿರು. ನಿಷ್ಠತ್ವಿಕಾರಾದ ಜೆನ್ನಮೃನ್ನಿಗಂತೂ ಸ್ವಧರ್ಮಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳ ಹೊರತಾಗಿ ಯಾವ ಬೇರೆ ಸ್ವಾಧ್ಯಾವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇರಲ್ಲ. ಜೆನ್ನಮೃನು ನೀಜವಾದ ವೀರಮಹಿಳೆ; ಯಾವ ನಿರವರಾಧಿಗಳ, ಸ್ತ್ರೀಯರ ಇಲ್ಲವೇ ಮಹಿಳೆಗಳ ರಕ್ತದಿಂದ ಕೈಕೆಂಪುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿದೆ ಜೆನ್ನಮೃನು ಆಪ್ತಿತರನ್ನೂ ಶರಣಾಗತರನ್ನೂ ಹೊಡಾರ್ಯಾದಿಂದ ಕಂಡು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಗ್ರಂಥನ್ನಾರೆವಾಗಿ ಹೊರಿದಳು.

ಕಿತ್ತಲ್ಲಿನ ಇತಿಹಾಸ ಇನ್ನೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಬಯಲಿಗೆ ಒಂದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟಪ್ಪೇ ನನ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ನಡೆದ ಯುದ್ಧವು ಬಹೇಳ ದೊಮ್ಮಾಂಚಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಿಟಿಶರ ಶಾರ್ಯಾದಕ್ತಿಂತಲೂ ಅವರ ಭೇದನೀತಿಯು ಗೆಲುವಿಗೆ ಶಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು. ದತ್ತಕರದ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಪನೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ವೋಸಗಾರಿಕೆಯು ಸಾಕಷ್ಟುದೆ. ಧಾರ್ಮಕರೇನ ಅನಾಧಿಯವೇ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಕಿತ್ತಲ್ಲಿನ ನಾಶಕ್ಕೆ ಶಾರಣವಾಯಿತು.

ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣ, ಗಲ್ಗಳ

ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣನ ಹೆಸರನ್ನು ಕೇಳಿದಿರುವ ಕೆನ್ನಡಿಗರೇ ಇಲ್ಲ. ಗಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಉಗ್ರವಾದ ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಹೊಡಿದನು. ಕೊನೆಯವರೇಗೂ ರಾಯಣ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿಯುವದು ಇಂಗ್ಲೀಫರಿಗೆ ಸಾಧಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಅವರ ರೀತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ರಾಯಣ್ಣನ ಅಪ್ತು ನೋವೆನನ್ನು ಒಡೆಸಿಕೊಂಡು ವೋಸದಿಂದ ರಾಯಣ್ಣನಿಗೆ ಬೇಡಿಹಾಕಿದರು. ರಾಯಣ್ಣನು ಶಾರೆನೂ ಘೈರ್ಕಶಾಲಿಯೂ ಇದ್ದನಲ್ಲದೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕೂಟ ಯೋಧನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಸೋಗುಹಾಕಿ ಪೈರಿಗಳ ಶಿಬಿರ ನೋಡಿ ಬರುವದು, ರಾತ್ರಿ ವಿಕಲ್ಪನೆಯಾಗುವಂಥ ಬೆಕ್ಕೆ ತೋರಿಸಿ ಪೈರಿಗಳ ದಾರಿಯನ್ನು ತಷ್ಟು ಸುವದು ಮೊದಲಾದ ತೆಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ತುಂಬಾ ಜಾಣಿದ್ದನು.

ರಾಯಣ್ಣನ ಪ್ರಾಣ ದೆಸರು ರಾಯಪ್ಪ ರೋಗಣ್ಣವರ. ಇವನು ಸಂಗೊಳ್ಳಿಯವನೇ ಆಗಿದ್ದು ಕಿತ್ತೂರ ದೇಸಾಯರ ಓಲೆಕಾರನಿದ್ದನು. ಕಿತ್ತೂರಿನ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಚೋರಾಡಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಸೀರೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು ರಾಯಣ್ಣನು ಧಾರವಾಡದ ಜೀಲನಲ್ಲಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟನು. ಮುಂದೆ ಅವನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಖರಿಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಯಾವದೊ ಶಾರೆಣದಿಂದ ಅವನ ಚಾಕರಿ ಯೊಲವು ಜಷ್ಟಾಯಿತು. ಕಿತ್ತೂರ ದುರಂತದಿಂದ ಸಂತಪ್ತನಾದ ರಾಯಣ್ಣನ ತಲೆ ಮತ್ತೆ ತಿರುಗಿತು. ರಾಯಣ್ಣ ಜನರನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದನು. ಕಿತ್ತೂರ ದೇಸಾಯಿ ಮನೆತನದ ಪ್ರೇಮಿಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಣಃ ಬಡಿದಾಡಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು. ವೀರಪ್ಪನ ದತ್ತಕ ಸುಗನಾದ ಮನ್ಸು ಮರಡಿ ಶಿವಲಿಂಗನನ್ನೂ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಹಾಕಿ ಕೊಂಡು ಗಳಾರಲ್ಲಿ ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣ ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಸಾರಿಯೇ ಬಟ್ಟಿ !

ಮೊದಲು ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣ ಬೀಡಿ ತಾಲೂಕ ಕಚೇರಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟಿನು. ರಾಯಣ್ಣನ ಸ್ತೇನ್ಸ್‌ಪ್ಲೆ ಸರಾಸರಿ ಒಂದೇ ಸಾವಿರ ಜನರು ಇದ್ದರು. ಇಂಗ್ಲೀಫರು ಅವನ ತಾಧಾರಪ್ಪೀದಿಂದ ಬೆಚ್ಚಿ ಬಿಡ್ಡರು. ಆಗ ಕೃಷ್ಣರಾಯ ಎಂಬವನೆನ್ನೋವೆ ಸಂಪರ್ಕಿಸಿ ಮಾನುಲೇದಾರನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ರಾಯಣ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಬಿಡ್ಡನು. ತಾಲೂಕ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ೫೦,೦೦೦ ರೂ. ಶಿಲ್ಷನ್ನು ಒಂದು ಮನೆಯೇ ಮಾಳಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟು ಕೃಷ್ಣರಾಯನು ಬೀಡಿಗೆ ಹೊರಟಿನು. ರಾಯಣ್ಣ ಇವನ — ೪

ಹುಂಚ್ಚನಿರಲ್ಲಿ. ಆದವಿಯಲ್ಲಿ ಆಡಗಿದ ರಾಯಣ್ಣ ಮತ್ತು ಆವಾಸ ಸಂಗಡಿಗಾದು ಎಲ್ಲಿರುವರೆಂಬುದು ಸದೆ ಕೃಷ್ಣರಾಯನಿಗೆ ದಕ್ಕಿಹತ್ತಲ್ಲ. ವಾಜಿಕಿತ್ತೂರ ದೇಸಗತಿಯ ಒಬ್ಬ ಓಲಿಕಾರನೂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರ ಸರಕಾರದ ಸಾಂಘರ್ಷಾನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ. ಓಲಿಕಾರನೂ ಸದೆ ತಿಗ್ಗ ಇಷ್ಟಾಂದು ಸಾಪ್ತಾಭಾವಾನವಿತ್ತು. ರಾಯಣ್ಣನ ಬಂಡಾಯ ಉಗ್ರವಾಗತೀಂಡಿಗಿತು. ಕಂಪನಿಸರಕಾರವು ಇವನು ಹಿಂದಿಕೆಲವು ಸ್ವೇಷ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೂ ರಾಯಣ್ಣನ ಕೂಟಿಯುದ್ಧದಿಂದ ತಿವರಿ ಚೇಸತ್ತು ಹೊಡರು. ಜನರು ಎಂದೂ ರಾಯಣ್ಣನ ವಿರುದ್ಧ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಹೊಡಲ್ಲ.

ಕೃಷ್ಣರಾಯನು ರಾಯಣ್ಣನ ಜೀನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಕೆಲ್ಲೋ ಇಲ್ಲ. ರಾಯಣ್ಣ ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸಂಪರ್ಗಾಂವಿ ಮಾಮುಲೀದಾರ ಕಡೀರಿಯನ್ನೂ ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳನ್ನೂ ಸುಟ್ಟಿಹಾಕಿದ್ದೇ. ಕೃಷ್ಣರಾಯನು ಸಂಪರ್ಗಾವಿ ಖತ್ತರ ಓರ್ವೆಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹತ್ತಿರ ರಾಯಣ್ಣನನ್ನು ಲಾಂತಿಸಿ ಕಾಂಡಾಡಿದ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಯಣ್ಣನು ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಕ್ರಿಗೆ ಸಿಗಲ್ಲೆಲ್ಲ.

ಸರಳತನದಿಂದ ರಾಯನಾಯಕನು ಸಿಗಲಾರನೆಂದು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯರು ಯಾರಿಯಿತು. ಖುಂಡಾನಷ್ಟೂರ ಲಿಂಗನಗೌಡ ಎಂಬವನೊಫ್ ರಾಯಣ್ಣನ ಹಿರಿಯ ಸಂಬಂಧಿಕನಿದ್ದನು. ಇನನೆ ಮಗನನ್ನು ದತ್ತಕವಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಿತ್ತೂರ ದೇಸಾಯರು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಲಿಂಗನಗೌಡನು ದೇಸಾಯರ ಮೇಲೆಯೂ ಅವರ ಅನುಯಾಯಿಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಿಟ್ಟಿಗಿದ್ದನು. ಆದರೆ ರಾಯಣ್ಣನಿಗೆ ಈ ಅಂತರಂಗ ಯಾವದೂ ಗೊತ್ತಿರಲ್ಲ. ಕೃಷ್ಣರಾಯನಿಗೆ ಆದು ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ರಾಯಣ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಡಲು ಕೃಷ್ಣರಾಯನು ಲಿಂಗನಗೌಡನೆಂಬನೇ ಸಂಧಾನವನ್ನು ನಡೆಸಿದನು. ಲಿಂಗನಗೌಡನನ್ನು ಒಡೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಡವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಸರಕಾರಿ ಜನರನ್ನು ಬಂಡುಗಾರರ ಸೋಗಿನಲ್ಲಿ ರಾಯಣ್ಣನಿದ್ದಲಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಲಿಂಗನಗೌಡನು ಮೂರುನೂರು ಜನರೊಡನೆ ಬಂದು ಬಂಡಾಯಕೂಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧನೀರುವದಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಯಿತು. ರಾಯನಾಯಕನಿಗೆ ಲಿಂಗನಗೌಡನ ಬಗ್ಗೆ ಏನೂ ಸಂಶಯವಿರಲ್ಲ. ಲಿಂಗನಗೌಡನನ್ನು ಕೂಡಲೇ ಅವನು ಆನುಂತ್ರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿನು. ಲಿಂಗನಗೌಡನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಧೈರ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಜೊತೆಗೆ ಸೇಗಿನಹಾಳದ ವೆಂಕನಗೌಡನನ್ನೂ ಕಡನಲಾಯಿತು. ಇನರ ಕೂಡ ಕೆಲವು ಗುಪ್ತಚಾರ್ಯರೂ ಇದ್ದರು. ಹದಿನ್ಯೇದು ವಿನ

ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿಯೇ ತಮ್ಮ ಬಂಡಾಯದ ಶಾರ್ಯ ಸಾಗಿಸಿದರು. ಒಂದು ದಿನ ರಾಯಣ್ಣ ತನ್ನ ಬಟ್ಟಿಗಳನ್ನೂ ತಸ್ತಾಸ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಬದಿಗಿರಿಸಿ ಜಳಕ ಮಾಡಲು ಹೊಡಾಗ ಸೇಗಿನಜಾಕೆದ ಓರ್ವೆಕಾರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ನು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಹೋಗಿ ರಾಯಣ್ಣನಿಗೆ ತೆಕ್ಕೆ ಮಾಕಿದನು. ಕೂಡಲೇ ಲಿಂಗನ್‌ಗೊಡೆ, ವೆಂಕನ್‌ಗೊಡೆ, ಮೊದಲಾದವರೆ ಆವಸನ್‌ನ್ನು ಹೆಡಮುರಿಗೆ ಬಿಗಿದು ಒಳ್ಳೆ ಬೀಬೆ ಆಡಿದವರಂತೆ ಮೇರವ ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಧಾರೆವಾಡಕ್ಕೆ ಒಯ್ದಿರು. ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಬಂಡಿನ ದೀಪವನ್ನು ರಾಯಣ್ಣ ಉಷ್ಣಲವಾಗಿ ಹೊತ್ತಿಸಿದನು. ಒಮ್ಮೆಯಂತೂ ರಾಯಣ್ಣನು ಚೆಕ್ಕೆ ಗಂಬಿ ಕೊಚ್ಚಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡಿದ್ದನು ! ಅಂಥ ಸಾಹಸಿ ರಾಯನಾಯಕ ಕೊನೆಗೆ ತಾತ್ತ್ವಾ ಹೊಸಿಯಂತೆ ತಮ್ಮವರ ವಿಶ್ವಾಸ ಘಾತದಿಂದಲೇ ವೈರಿಯ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕುಬಿದ್ದ.

ರಾಯಣ್ಣನನ್ನು ಸಂದಗಡದಲ್ಲಿ ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕಿದರು. ಆವನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಥಾರವು ಸಡಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಲಂಕುರವನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ರಾಯಣ್ಣನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಮರವು ತಾನಾಗಿಯೆ ಬೆಳೆದಿದೆಲಂದೂ ಜನರು ಹೀಳುತ್ತಾರೆ. ರಾಯನಾಯಕ ಜನರಿಗೆ ಇಂದೂ ಪೂಜ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆಲಂಕರದ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಮಾಡುವವರಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಈ ಗಡಕ್ಕೆ ನಡಕೊಂಡು ರಾಯಣ್ಣನಂಥ ಶಾರ್ಯ ಮಗನನ್ನು ಕೊಡೆಂದು ಹತ್ತಿರವೇ ಇದ್ದ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿಯ ರಾಯಣ್ಣನ ಮಾತ್ರಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಯನಾಯಕನ ಶಾರ್ಯಸಾಹಸಗಳನ್ನೂ ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಸುತ್ತಲಿನ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರು ಇಂದಿಗೂ ಲಾವಣಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ರಾಯಣ್ಣನ ಸಮಕಾಲೀನನೇ ಆದ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯೇಕದಶೈಯಾದ ಹೆಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಬಸವಕವಿಯು ರಾಯಣ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಲಾವಣಿಯೊಂದನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ರಾಯನಾಯಕನೊಡನೆ ಕಿತ್ತೂರ ಚಳವಳಿಗೂ ಅಳಿಗಾಲವು ಬಂದಿತು. ದತ್ತಕ ಮಗನಾದ ಶಿವಲಿಂಗನು ಸಾಂಗಲಿ ರಾಜನ ಪ್ರಜೆಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಆವನನ್ನು ಸಾಂಗಲಿ ರಾಜನ ಕಡೆಯಿಂದ ದೊಡ್ಡವಾಡ ಕಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟೀಶರು ಬಂಧಿಸಿಟ್ಟಿರು. ಆವನ ಸುತ್ತುಲೂ ಮುಂದೆ ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷ ನಡೆದ ಯಾವ ಒಳಸಂಚಂಗಕೂ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ರಾಯಣ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಟ್ಟ ಲಿಂಗನ್‌ಗೊಡನು ಮಾತ್ರ ಗಳಿಂದ ಕೊಲೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿನು. ಯಾರೂ ಲಿಂಗನ್‌ಗೊಡನ ಸಲುವಾಗಿ ಮರುಗಲಿಲ್ಲ.

ಹದಿನ್ಯೆದನೆಯ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ

ಕೊಡಗು, ಮಂಗಳೂರು ಮತ್ತು ಅಮರಸೂಲ್ಯ

೧೭೫೪-೫೨

ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಪರಂಪರೆ ಸ್ವಾಮಿಯ ಬಂಡಾಯ

ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಡಗಿನಲ್ಲಿಯೂ ಗಳಿಗುರಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶರ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡಾಯ ವೇದಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಆದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬಲ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಅಂಟಾದ್ದು ಗಳಿಗುರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನ ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜಾಡಿಯರು ಪದಚ್ಯುತೆರಾದರು. ಕೊಡಗಿನ ವೀರರಾಜೇಂದ್ರ ಒಡಿಯರೂ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ದೇಶಾಂತರವಾಸಿಗಾಗಿದ್ದರು. ಈ ಎರಡೂ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಭವಿಕ್ಷ್ಯನಿಧಾರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸರ್ಕಾರದವರು ಸ್ವಿಯು ಕ್ರಾಗಿದ್ದರು. ಆಗಲೆ ಸುಮಾರು ಗಳಿಗುರಲ್ಲಿ ಅಪರಂಪರೆನು ಮುಂದೆ ಬಂದು ಈ ಎರಡೂ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಪ್ರಸರುದಾಧಿಕಾರಕಾಗಿ ರಾಯಭಾರ ಪನ್ನು ನಡೆಸಿದನು. ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸರ್ಕಾರದ ಉದ್ದೀಶವನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಲು ಸರ್ವ ವ್ರಯತ್ವವನ್ನು ಮಾಡಿ ಬ್ರಿಟಿಶರ ಬಧ್ಯವೈರಿಯಾದನು. ಕೊಡಗಿನಲ್ಲಿ ಗಳಿಳಿರ ಯಾದ್ವಾಗುವ ಪೂರ್ವಪಲ್ಲಿಯೇ ಆಪರಂಪರೆನು ಕೊಡಗಿನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಆದರೆ ಗಡಿಯ ಸಮೀಕ್ಷಾದ ರಾಜಗೋಡು ಗಾರುಮನನ್ನು ಸೇರಿದ್ದ. ಪಟ್ಟೇಲ ಮಲ್ಲಪ್ಪಗಾಡ ಎಂಬುವನನೆ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದಿದ್ದ. ರಾಜಗೋಡು ಗಾರುಮನೆ ಮಂಗಳೂರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಉತ್ತರಕೊಡಗಿನ ಗೋಡರಿಗೂ ಮಲ್ಲಪ್ಪನಿಗೂ ಕುಲಬಾಂಧವ್ಯವು ನಿರ್ಕಟವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅಲ್ಲಿಯ ಶಾಸಕರಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪ್ಪನು ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದ. ಮೇಲಾಗಿ ಇವನು ಕೊಡಗಿನ ಅರಸರಾದ ಲಿಂಗರಾಜ, ವೀರರಾಜರ ಆಷ್ಟು; ಅವರ ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವ. ತನ್ನ ಉದ್ದೀಶ ಸಾಧನೆಗೆ ರಾಜಗೋಡು ಹಾಗೂ ಮಲ್ಲಪ್ಪನ ಸಹಾಯ ಇವುಗಳಿಗಿಂತ ಇನ್ನೊಂದು ಅನುಕೂಲ ಕ್ಷೇತ್ರವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಪರಂಪರೆ ಸ್ವಾಮಿಯು

ಅರಿತುಕೊಂಡ. ಜಂಗನ್ನಿದ್ದು ದರಿಂದ ಅಂಥ ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರನ್ನು ಇವನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಎಳಿದುಕೊಂಡನು; ಅನೇಕ ಪಾಡಗಳನ್ನು ವೆರೆಯಿಸಿ ಜನರ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಗುರುಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬಿರಿದನು.

ಉತ್ತರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ತಾನು ಕೊಡಗಿನ ಹಾಲೇರಿ ರಾಜಮನೆತನದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂದು ಈ ಅವರಂಪರ ಸ್ವಾಮಿಯು ಸಾರಿಬಿಟ್ಟು. ಆ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಹಕ್ಕು ಖಂಟಿಂದು ಸಾಫ್ತಿಸಲು ಆರಂಭ ಮಾಡಿದ. ಉತ್ತರ-ಇಲರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಅವರಂಪರ ಸ್ವಾಮಿಯು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಬಲನಾದ. ಆಗ ಒಡೆಯ ಮನೆತನದವರೆ ಪದಚ್ಯುತಿಯಿಂದ ಮೈಸೂರು ದೇಶವಲ್ಲಿಲ್ಲ ಅಸಾಧ್ಯ ಅತ್ಯಾಪಿ, ಅಶಾಂತಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿತ್ತು. ಮೈಸೂರು ಆರಮನೆಯ ಹತ್ತಿರವೆ ಫಿತೂರಿಗಾರರ ರಹಸ್ಯಲೋಚನೆಗಳ ಕಾರಾಗಾರವು ಏರ್ಜಿಟ್ಟಿತ್ತು. ಉತ್ತರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ, ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ, ಹಾಗೂ ಕೊಡಗಿನಲ್ಲಿ ಈ ಫಿತೂರಿಗಾರರಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಂಬಲವು ಸಿಕ್ಕಿತ್ತು. ಆದರೂ ಫಿತೂರಿಯು ಜಯಪ್ರದವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಫಿತೂರಿಗಾರರಿಗೆ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರಿಂದ ಬೆಂಬಲವು ಸಿಕ್ಕಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಸಾಫ್ತಿಸುವದು ಕಷ್ಟವೆಂದು ಆಗಿನ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೇ ಆಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಉತ್ತರನೆಯ ಫಿತೂರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದು ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ಫಿತೂರಿಗಾರರೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಮೈಸೂರಿನಿಂದ ಹೊರಟಿರು. ಇವರು ಹೊರಟಿರುವ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಮಹಾರಾಜರೆ ಕೊಟ್ಟಿರು. ಹೀಗಾಗೆ ಫಿತೂರಿಗಾರರ ರಹಸ್ಯಲೋಚನೆಗಳು ಮಣ್ಣಿಗೂಡಿದವು.

ಮಾರನೆಯ ಪ್ರಯತ್ನವು ಸಾಕಷ್ಟು ಯಶಸ್ವಿಯಾಯಿತು. ಈ ಪ್ರಸಂಗದ ನಾಯಕ ಮುಖ್ಯರೆಂದರೆ ಅವರಂಪರ ಸ್ವಾಮಿ ಮತ್ತು ಕೊಡಗಿನ ಅಪ್ಪಾಜಿ ಅರಸ್. ಮೊದಲು ಮೊದಲು ಪ್ರೌತ್ತಾಹಕರೆಲ್ಲ ಈ ನಾಯಕರ ಉದ್ದೇಶ ಸಾಧನೆಗೆ ನೇರವಾದರು. ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಪ್ರಯತ್ನಗಳ ವಿಫಲತೆಯಿಂದ ಫಿತೂರಿಗಾರರು ಪ್ರಾಣ ಲಾಭಹೊಂದಿದರು. ಆ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮಣ್ಣಿಗೂಡಿಸಿದ ಬ್ರಿಟಿಷ ಸರಕಾರದ ಮೇಲೆ ವೈರವ್ಯದಿಧಿಯಾಯಿತು. ಕೊಡಗಿನ ಜನರ ಮನೋಧಿಮೂರನ್ನು ಜೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ ಕೊಡಗಿನ ರಾಜ ಮನೆತನದವರ ಪುನರುದ್ಧಾರ ಕಾರ್ಯವೇ ಪ್ರಥಾನವೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೆಳಿದುಕೊಂಡರು. ಆದರೆ ಅವರ ಪರಮೋದ್ದಿಶ್ಯವು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಮ-12

ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಧ್ವಂಸವಾಡುವದೇ ಆಗಿದ್ದಿತು. ಗರಜಿನೆಯ ಮಂಗಳೂರಿನ ಬಂಡಾಯದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಕವಿಶಬ್ದರ ಕಾಟನ್ ಹೀಗೆ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ.

“ ಅಂದಿನ ಸಂದರ್ಭ ಮತ್ತು ಪ್ರಸಂಗಗಳಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಬ್ರಿಟಿಂ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ನಷ್ಟಪಡಿಸುವದೆ ಬಂಡುಗಾರರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದ ತೆಂಬ ಬಗೆ ಸನಗೆ ಎಳ್ಳುವ್ಲು ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಗರಜಿಂಹಲ್ಲಿ ಆವರಂಪರ ಸ್ವಾಮಿಯು ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಬೇಗೆಯಂತೆ ಈಗಲೂ ಒಂದು ಆರಾಜಕತೆಯು ಉದ್ದೇಶಿಸುವದೆಂದು ಅವರು ತಿಳಿದಿದ್ದರು..... ಕೊಡಗಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಂ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ನೇಲಕ್ಕೂರುಳಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಹಿಂದೂ ರಾಜಮನೆತನವನ್ನು ಪುನಃ ಪಟ್ಟಿಕಟ್ಟುವ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಇದು ನಡೆದಿತ್ತು ಇಷ್ಟೇ. ”

ಬಂಡಾಯದ ನಾಯಕ ಆವರಂಪರ ಸ್ವಾಮಿಯು ಇನ್ನೇಕೆ ನಿರೂಪಣೆಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಜನರ ಬೆಂಬಲಪಡಿಸು ತಾನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದುದನ್ನು ಗಳಿಸಿದ. ಗರಜಿನೆಯ ಮಾಚ್ ತಿಂಗಳ ಇಂಥಿನೆಯ ತಾರಿ ವಿಗೆ ಕೊಡಗಿನ ಪ್ರಜಿಗಳನ್ನು ಸಂಚೋಧಿಸಿ ಆನನ್ದ ಒಂದು ಸ್ವರೂಪನೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಅವನು ಹೊರಡಿಸಿದ ನಿರೂಪಣೆಗಳ ಮಾದರಿ ಇಂತಿದೆ: “ ಇಂಗ್ಲೀಷರೊಡನೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಲು ಆವರಂಪರ ಸ್ವಾಮಿಯ ಸ್ವೀಕ್ಷಣೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ನೀವು ಅದನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ನಿಮ್ಮ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದ ಯಾವದೇ ಶಸ್ತ್ರಗಳೊಡನೆಯಾದರೂ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರಿ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ನಮ್ಮನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿಲ್ಲವಾದರೆ ನಿಮ್ಮ ಕುಟುಂಬದ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಎರವಾಡಾರು! ಹನ್ನೆರಡು ಲಕ್ಷ ಸ್ವೀಕ್ಷಣೆ ಬೇಗನೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವದಿದೆ. ಸ್ವಾಮಿಜಿಯವರ ಸ್ವೀಕ್ಷಣೆವನ್ನು ಸೇರುವದಾಗಿ ಕೂಡಲೇ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರತಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕೂದು. ”(ಕಾಟನ್ ಸಾಹೇಬನ ವರದಿ.)

ಈ ಬಗೆಯ ಸಂದೇಶಗಳಿಂದ ಜನರನ್ನು ಮರಿದುಂಬಿಸುತ್ತೇ ತತ್ತ್ವಪಕ್ಷ ಪಾತಿಗಳಾದರೆ ಸರ್ವನಾಶವು ಸಿದ್ಧವೆಂದು ಆವರಿಸುತ್ತೇ ಆವರಂಪರ ಸ್ವಾಮಿಯು ಸಮಯ ಕಾಯ್ದಿದ್ದನು.

ಬ್ರಿಟಿಂ ಸರಕಾರದವರು ವುತ್ತೂರು, ಅವರಸೂಕ್ಷ್ಮ ತಾಲುಕುಗಳನ್ನು ಡಿಕ್ಷಣಕೆನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿಸಿದರು. ಈ ಪ್ರಾಗ್

ವಣಿಯಿಂದ ಜನರಿಗೆ ಬಹಳೇ ಆಸವಾಧಾನವಾಯಿತು. ಭೂಮಿರಾಶಿ, ಕಂದಾಯ ಕವಲಿಗೆ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ ಮುಂತಾದ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಆನ್ಯಾಯ ವಾಯಿತೆಂದು ಆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದರು. ಜನರ ಈ ಮನೋಧಮವು ತನ್ನ ಸದಸ್ಯಕಾಶವೆಂದು ಅವರಂಪರ ಸ್ವಾನುಯು ಆವರ್ನೊಳಿಸಿಕೊಂಡ. ಪ್ರತ್ಯೌರು, ಅಮರಸೂಲ್ಯ, ಮಂಗಳೂರು ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯದ ಕಡಿಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿದ. ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ರೈತರು, ವರ್ತಕರು ಹೆಚ್ಚೆನು, ಸಕ್ಕರೆ ಜನತೆಯ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿದ. ಗಳಿಗರಲ್ಲಿ ಈ ಗಲಭೆಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳೂರಿನ ಆಗಿನ ಜಿಲ್ಲಾ ಧಿಕಾರಿಯಾದ ಬ್ಲೀಯರನು ಹೀಗೆ ತನ್ನ ವರದಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ: “ಆವರಂಪರ ಸ್ವಾನುಗೆ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ರೈತರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಆವನ ಹೆಡರಿಕೆಯಿಂದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಆವೀ ಬಿಂಳಿ ಜನರು ನನ್ನ ಪ್ರಭುತ್ವವು ಇನ್ನು ಆಳಿಯಿತೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಮತ್ತು ಆವನ ಉದಾರ ಅಂತರಜನಗಳಿಗೆ ಮನಸೋತು ಸ್ವಸಂತೋಷದಿಂದ ಆವನನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾ.”

ಹುಂಡಿರು ಶಿರಸ್ತದಾರನು ಒಳ್ಳಾರಪೇಟೆಗೆ ಜೂನಾಬಂದಿಗೆ ಹೊಗಿದ್ದನು. ಬಂಡುಗಾರರು ಆವರಂಪರನೆ ನಾಯಕತ್ವಪಾಲಿ ಶಿರಸ್ತದಾರ ಪ್ರಭುತ್ವಿಗಳನ್ನೂ ಬಂಧಿಸಿಟ್ಟಿರು. ಈ ವಾರ್ತೆಯು ಇ-ಇ-ಇಲ್ಲಿನೆಯ ದಿನ ಮಂಗಳೂರಿನ ಮಾರ್ಜಿಸ್ತ್ರೀಟರಿಗೆ ಮುಂಟ್ಟಿತು. ಮೊದಲು ಮಾರ್ಜಿಸ್ತ್ರೀಟ ಸಾಹೇಬರು ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ನಂಬಲೆ ಇಲ್ಲ! ಆದರೂ ಒಂದು ಸೂರು ಘವತ್ತು ಸಿಸಾಯಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಆವನು ಬ್ರಾಹ್ಮರಪೇಟೆಯು ಕಡೆಗೆ ಧಾರಿಸಿದನು. ಆವನು ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಬಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಲೆ ಆವರಂಪರನೂ ತನ್ನ ಗೂಢಜಾರರನ್ನು ದಾರಿಯುವ್ವದ್ದಕ್ಕಿಂತ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದನೆಂದೂ ಮಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಬಲ ಏನೆಂಬುವನ್ನು ಆರಿಯಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನೂ ಗೂತ್ತಾಯಿತು. ಜಿಲ್ಲಾ ಮಾರ್ಜಿಸ್ತ್ರೀಟರಾದ ಲೂವೆನ್ ಆವರಂಪರ ಪರಿವಾರದವರ ಗೆಂಡಪೆಗೆ ಹೇಗೆನ ಚ್ಯಾರ್ಟ್ ಮಾಡಲೇ ಇಲ್ಲ. ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಗಳೂ ಬಂಗಾರ್ಯಮಾದರೂ ಆನೇಕರು ನಾನಾಕಡೆಗಳಿಂದ ಬಂದು ಆವನ ಬಂಗಾರ್ಯನ್ನು ಮಂತ್ರಿಡರು; ಲೂವೆನ್ನನ ಕೈಕಾಲು ಥರಥರನೆ ನಡುಗಿದವು. ಜನರ ಗುಂಪನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಿಲು ಸರಕಾರ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಸಾರಾರಾ ಬಬ್ಬರೂ ಲೂವೆನ್ನನ ಸೆಡಪಿಗಾಗಿ ಧಾರಿಸಿ ಬರಲ್ಲ. ಗಾಬರಿಯಾದ ಲೂವೆನ್ ತಾನೆಮರಿಸಬೇಕಾದ ಪ್ರಯುಲಕ್ಕೆಯನ್ನು ಮಧ್ಯಗಾಡನು. ಆದರೂ ಮಂಗಳೂ

ರನ್ನ ಕೈಬಿಡಬಾರದು ಎಂದು ಆದರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಲೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದೆ. ಮಂಗಳೂರಕಡಿಗೆ ಮುತ್ತಿ ಮಾಡಿ ಹದಿನೆಂಟು ಗಂಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಗಳೂರ ಮುಟ್ಟಿದ; ದಾರಿಯು ಸುಗಮವಾಗಿ ಸಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹೊಡೆದಾಡು ತ್ತಲೇ ನಡೆದ; ಈ ಹೊಡೆದಾಟವಲ್ಲಿ ಅರವತ್ತು ಮಂದಿ ಸತ್ತರು. ಉಳಿದವರು ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಮಂಗಳೂರು ಸೇರಿದರು.

ಲೂವೆನ್ ಮಂಗಳೂರು ಸೇರಿದೊಡನೆ ಆವನಿಗೆ ಬಂಟವಾಲ-ಕಾಸರಗೋಡುಗಳ ಖಜಾನೆಗಳು ಲೂಟಿಯಾಗಿ ಹದಿನ್ಯೆಡು ಸಾವಿರ ದೂಪಾಯಿಗಳ ಭಂಡಾರವು ಬರಿದಾಯಿತೆಂಬ ವಾರ್ತೆಯು ಮುಟ್ಟಿತು. ಆದಾದಕೂಡಲೇ ಮಂಗಳೂರಿನ ಮುತ್ತಿಗಿಗಾಗಿ ಅವರೆಂಷರ ಸ್ವಾಮಿಯ ಸ್ವೇಷ್ಟವು ಮಾರು ಕಡೆಗಳಿಂದ ಬರುತ್ತಿದೆ, ಎಂಬ ಭಯಸೂಚಕ ವಾರ್ತೆಯೂ ಬಂದಿತು. ಶತ್ರುಸ್ವೇಷ್ಟ ಬಲವು ಸುನಾರು ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರವಾಗಿದ್ದ ತೆಂಡೂ ಲೂವೆನ್‌ನು ಅರಿತಿದ್ದನು. ಬಂಡಾಯವು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡಿದೆಯೆಂದೂ ಮಂಗಳೂರಿನ ಉತ್ತರ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದ ಪ್ರದೇಶವಲ್ಲ ದಂಗೆಗಾರರ ವಶವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದೂ ಆವನಿಗೆ ಖಚಿತವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗಿದ್ದಿತು. ಮದ್ರಾಸ, ಕಣ್ಣಾಪುರ, ಗಳ ಸಂಪರ್ಕವೂ ತಪ್ಪಿ ಹೊಗಿದ್ದ ತಾದ್ದರಿಂದ ಅತ್ಯಕಡೆಯಿಂದ ಸಹಾಯವು ಬರುವದು ಆಸಂಭವವಾಗಿದ್ದಿತು. ಮಂಗಳೂರಿನ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕೇವಲ ಶಿಂಗಾರಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಇದ್ದರು. ಮೇಲಾಗಿ ಮಂಗಳೂರಿನ ಜನರೂ ಭಯದಿಂದ ಉರು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಲೂವೆನ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನುಲ್ಲ ಕರೆದು ಮುಂದೇನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಸಮಾಲೋಚಿಸಿದೆ. ಮಂಗಳೂರನ್ನು ಖಾಲಿ ಮಾಡಬೇಕು; ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಭಂಡಾರವನ್ನು ಸರಕಾರಿ ನೌಕರರನ್ನು ಮತ್ತು ಸಿವಾಯಿಗಳನ್ನೂ ಆವರ ಮನೆಯು ಜನರನ್ನೂ ಹೊಣೆಯ ಮೂಲಕ ಕಂಣನೂರಿಗೆ ಸಾಗಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಯಿತು. ಹೊಣೆಗಳು ಸಾಕಷ್ಟಿರಲ್ಲ. ಲೂವೆನ್ನ್ನಿಗೆ ಚೇರಿ ದಾರಿಯೇ ಶೋರಲಿಲ್ಲ. ಮುಂಬೈಯಿಂದ ಸಹಾಯ ಬರಬೇಕೆಂದು ಮೊರೆಯಿಟ್ಟು; ೪-೪-೧೯೪೩ಕ್ಕೆ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು ತನ್ನ ಶೋಚನೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿಸೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ. ತಕ್ಕಣ ಸ್ವೇಷ್ಟರನ್ನು ಕಳಿಸಿ ಕಾಪಾಡಲು ಬೇಡಿದ; ಒಂದೇ ವಾರದಲ್ಲಿ ಮುಂಬೈ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಕಲ ಸಹಾಯವೂ ಬರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಯಿತು. ಧಾರವಾಡ, ಬೆಳಗಾಂವಿಗಳಿಂದ ಸ್ವೇಷ್ಟಗಳು

ವೆಂಗುಲಾರಕ್ಕೆ ಹೊರಟವೇ. ಇದರ ಮೊದಲು ಹೊನ್ನಾವರದ ಸಬ್ಬಕೆಲ್ಕೆರರು ಮಂಗಳೂರಿನ ವಿಮೋಚನೆಗೆ ಆರವತ್ತು ಜನರನ್ನು ಕಳಿಸಿದ್ದರು.

ಗಳಿಂದನೆಯ ಇಸ್ತೀ ಎಪ್ಪಿಲ್ ತಿಂಗಳೇ ಇನ್ನೆಯ ದಿನಾಂಕ ಬಂಡುಗಾರರು ಮಂಗಳೂರ ನಗರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದರು. ಆನೇಕ ಸರಕಾರಿ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು! ಸರಕಾರಿ ಇಸ್ತೀಯನ್ನು ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸಲಾಯಿತು!! ಮಂಗಳೂರು ನಶವಾದ ಕೂಡಲೆ ಅವರಂಪರಸ್ವಾಮಿಯು ಅದರ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಬಾಪುಟವನ್ನು ಹಾರಿಸಿದ. ಇಲ್ಲಿ ಅವನು ಪುಟ್ಟ ಬಸಪವ್ವನೆಂಬ ಚೆಸರಿನಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದೂ ಮಂಗಳೂರಿನ ಜನರ ಪೀಠಿ-ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದನೆಂದೂ ಕೆಬ್ಬನ್ನರ ಪ್ರೇಪನೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮಂಗಳೂರಿನ ಆಂಗ್ಲ ಸೈನಿಕರು ಬಂಡಾಯಗಾರರನ್ನು ಎದುರಿಸಲಾರದೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಬಿಜಾನೆಯನ್ನು ಕೆಂಟಿಂಸೆಮೆಂಟಿಗೆ ಸಾಗಿಸಿದರು. ಸಿನಾಯಿಗಳು, ನೌಕರರು ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿದರು.

ಹೀಗಾಗಿ ಬಂಡಾಯಗಾರರಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಿಲ್ಲಿಟ್ಟು ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಕೆಶ್ವಾನಿಕ್ಕೆಯಾದರು. ಸಮುದ್ರಮಾರ್ಗವಾಗಿಯಾದರೂ ಓಡಿಹೊಗೋಣ ಹೆಂಡು ಹನಣಿಸಿ ದೂರ ಹೊಗುವ ಹಡಗಗಳಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ “ಕವ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದೇವೆ,” ಎಂಬ ಸಂಕಟಸಂಜಕ ಬಾಪುಟವನ್ನು ಆಂಗ್ಲರು ತನ್ನ ಶಿಬಿರದ ಮೇಲೆ ಹಾರಿಸಿದರು. ಮುಗಬ್ಬಿ ಮಂಡಾಸಗಳಿಗೆ ಹೊಗುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲವು ಹಡಗುಗಳ ನೌಕಾದಂಡನಾಯಕರು ಈ ಧ್ವಂಸವನ್ನು ಸೋಡಿ ವೇಗದಿಂದ ದಡಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸರ್ಪನಾಕಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿದ್ದ ಹೆಂಗಸರು-ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಶಾಪಾಡಿ ಕಂಣ ಸೂರಿಗೆ ಸಾಗಿಸಿದರು. ಮುಳಬಾರ ಹಾಗೂ ದಕ್ಕಿಣಕನ್ನಡ ಸೇನೆಗಳ ನಾಯಕ ಬ್ರಿಗೇಡಿಯರ ಎಲ್ಲಾ ಅಲ್ಲಾದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಈ ಸಮಾಜಾರವೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯಿತು. ಈ ದುರಂತವಾತ್ಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ ಕೂಡಲೆ ಕುಂಬಳದ ರಾಜಾರವಿನಮನೂ ಕಷ್ಟ ಪ್ರೀತನ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವರ್ನಾಂಶನ್ನು ಮಂಗಳೂರಿಗೆ ಕೇಳಿದನು. ಮುಂಬ್ಯಿ ಕಡೆಯಿಂದಲೂ ಸೈನ್ಯವು ಬಂದಿತು. ಗಳಿಂದ ಎಪ್ಪಿಲ್ ಗೂರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಆಧಿಕಾರಿಗಳಿಲ್ಲ ಕಲೆತು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಗಳಿಂದ ಸಿವಾಯಿಗಳ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಬಂಟವಾಡ ಹತ್ತಿರ ಆಂಗ್ಲರು ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಿರು. ಮೇಜರ ಎಪೆಸ್ಟ್ ಎಂಬುವವನು ಮುಂಬ್ಯಿಯಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ

ಒಂದು ಸೇರಿದೆ. ಎಸ್‌ಲ್ ಎನ್‌ಯೆ ದಿನ ಮೇಜರ್ ಗ್ರೇನನ್ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಸ್ವೇಷ್ಟವು ಯಾವ ಶಿಕ್ಷಣ ಆತಂಕಗಳಲ್ಲಿದೆ ಬಾಹ್ಯರಮೇಟಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಕೊಡಗಿನ ಜನರು ಒಂದುಗಾರರಿಗೆ ಕೊಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪರಂಪರಾ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ತೊಂದರೆಯಾಯಿತು. ಅವನ ಬಂಧನದಲ್ಲಿದ್ದ ಹುಜೂರ್ ಶಿರಸ್ತೇದಾರ ದೇವಪ್ರಾನನ್ನೂ ಡಾ. ಪಾಮರ ಹಾಗೂ ಅವರ ಕುಟುಂಬದ ಜನರನ್ನೂ ಕೊಡಗಿನ ದಿವಾಣಿ ಚೋಪನ್ ಎಂಬುವವನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿಸಿದನು. ಅಪರಂಪರಾ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಬಂಧಿಸದೆ ತನುಗೆ ಯಶಸ್ಸು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರಿತು ಲಾವನ್ ಒಂದು ಪ್ರಕಟನೆಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿ ಅವನನ್ನೂ ಅವನ ಸಹಾಯಕರನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಟ್ಟವರಿಗೆ ೧೦,೦೦೦ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಬಹು ಮಾನವನ್ನು ಸಾರಿದನು. ೧೩-೪-೧೮೫೪ ನೇಯ ದಿನ ಅಪರಂಪರಾ ಸ್ವಾಮಿ ಹಾಗೂ ಅವನ ಸಂಗಡಿಗರು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕ್ಯೂಗೆ ಸಿಕ್ಕೆದು. ಈ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಗೂ ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸುಟ್ಟಿ ಹಾಕಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಶಾರಣನಾದವನು ದಿವಾಣಿ ಚೋಪಣಿನೆ; ಕೊಡಗಿನ ಸ್ವೇಷ್ಟವೂ ಶಾರಣವಾಯಿತು. ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿ ನೇರಹೊರೆಯ ಪ್ರಾಂತಗಳಿಗೂ ಪಸರಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದ ಈ ಭಯಂಕರ ವಿಪ್ಲವವನ್ನು ಆರು ವಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿಕ್ಕು ಲಾಯಿತು. ದಿವಾಣಿ ಚೋಪನ್ ನುತ್ತು ಅವನ ಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ಬಂಡಾಯಗಾರರಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿ ಕೊಂಡೆ ಭಂಡಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಯಿತು.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಮಂಗಳೂರು ಹಾಗೂ ಕೊಡಗುಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಜಿರಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ಞಲಿಸಿದ ಒಂದು ಭಯಂಕರ ಕ್ರಾಂತಿಯ ನಂದಿಹೋಯಿತು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ದಾಸ್ಯದ ನೋಗವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಒಗೆಯುವದೆ ಇದರ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ ವಾಗಿದ್ದಿರೆಂದೂ ಸರಕಾರಿ ಹಣದ ಹೊರತಾಗಿ ಈ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರು ಅಂದಿನ ಖಾಸಗಿ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳ ಲಂಟಿಯನ್ನು ಎಂದೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಬ್ರಿಟಿಷ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಅಪರಂಪರಾ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಜನರು ಕೊಟ್ಟ ಸಹಾಯ ಮತ್ತು ನೀಡಿದ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ಕಂಡು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮ್ಯವಾಯಿತು. ಕಬ್ಬನ್ ಸಾಹೇಬನು ಹೀಗೆ ತನ್ನ ವರದಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಾನೆ:—

“ ಈ ಒಳನಂಜನ್ನು ಯಾರು ಮತ್ತು ಹೀಗೆ ನಡೆಸಿದರೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಶೋಧನೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವದು ಈಗ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಲಾರದು. ಆದರೆ ಬ್ರಿಟಿಷ ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜನರು ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಪರಮಾಣ

ದಿಂದ ಹೇಗೆ ಒಟ್ಟುಗೊಡಿ ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಹೊಡಿದರು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಈಗ ಮಹತ್ವವು ಬಂದಿದೆ. ಎಷ್ಟೀರೀ ಶಾಲ ಕಂಪನಿಯ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಆಳಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿಯುತ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತೇ ಬಂದಿದ್ದ ಒಕ್ಕಲಿಗರು ಸಹ ಸರಕಾರದ ಮೇರೆ ಇಷ್ಟ್ವಂದು ಉತ್ಸರ್ಕತೆಯಿಂದ ಶಸ್ತ್ರವನ್ನೆತ್ತಿದ್ದು ಆಶ್ಚರ್ಯ.

ಈ ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಗರಾಗಿರಲ್ಲಿ ವರದಿಮಾಡಿದ ಬ್ಲಿಯರನು ಸಹ ಆವರಂಪರಸ್ತವಿಗೆ ಜನತೆಯ ಬೆಂಬಲವು ಆವಾಗಿದ್ದ ತೆಂಡೂ ಜನರು ತಾವಾಗಿಯೇ ಆವಾ ಧ್ವಜದಾಢಿಗೆ ನೇರಿಯುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಹದಿನಾರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಸುರಪುರದ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕ

೧೮೬-೪೭

ಸುರಪುರ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಮುಖಂತಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಇಡಿಯ ಕನಾಟಕ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶರ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಎಬ್ಬ ಸುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಉಂಟಾಗಿ ನಡೆದವು. ಉತ್ತರಪೀಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಇಡ್ಡಪ್ಪ ಅರಾಜಕತೆಯು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ; ಹೈದರಾಬಾದ್ ಸಿಜಾಮನು ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ಅನನ್ಯಭಾವದಿಂದ ಸಹಾಯಮಾಡಿ ತಾನೂ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ಏಕ ನಿಷ್ಟನಾಗಿಯೇ ಉಳಿದನು. ಈ ಶಾರಣಗಳ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಕಾನಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದು ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಸಿಜಾಮನು ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಅಶೀಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ; ಅತ್ತ ಮೈಸೂರ ಆರಸೊತ್ತಿಗೆ ಯನ್ನೂ ತಾತ್ತ್ವಾಲಿಕವಾಗಿ ಪದಚ್ಯುತಿಗೊಳಿಸಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರೇ ರಾಜ್ಯಕಾರಭಾರ ವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮೂಲಕ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಬಂಡಾಯಗಾರರಿಗೆ ಯಾವ ಆಸ್ತಿದವೂ ದೋರೆಯಲಿಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಿಟಿಶರ ಆನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯಲಾಲಸೆಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡ ಸ್ನೇಭಿಸಬೇಕೆನ್ನುವ ಆನೇಕ ರಾಜರು-ಜಮಿನಾರರಲ್ಲಿ ಸುರಪುರ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನೇ ದೊಡ್ಡವನಾಗಿದ್ದನು. ಸರಗುಂದ, ಮುಂಡರಿಗಿ, ಆನೆಗುಂದಿಗಳಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಭೂ-ಒಡೆಯರೂ ಸುರಪುರನನ್ನು ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ನೂಕಿದರೆ ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಾಪ್ಸಕತೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರವಿರತೆ ಬರುವದೆಂದು ಕಂಡು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ೫೩,೦೦೦ ಚೀಡರೆ ಒಂದು

ಶ್ರವಿದ್ದದ್ದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಇದರಿಂದ ಬಂಡುಗಾರರು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಡೆಗೆ ಒಡೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರು

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸುರಪುರೆ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಒಹೇ ಮೆಡತ್ತುವಿದೆ ಎಂಬುದು ನಾನಾ ಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಸಹ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನಿಗೆ ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಗುಪ್ತಚಂದ್ರ ಮುಖಂತರ ಸಂಚೀಕನನ್ನು ಕೆಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನೀಂದು ಬ್ರಿಟಿಷರು ತುಂಬಾ ಸಂಶಯವಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ಸುರಪುರವು ಬೇಡರ ನಾಡು. ಮುಂಧೋಳಿದ ಹತ್ತರವಿದ್ದ ಹೆಲಗಲಿಯ ವರಿಗಿ ಅನೇಕ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಈ ಬೇಡರೆ ಗೆಂಟ್ಲೀಗಳು ಸೆಲೆಸಿವೆ. ಸುರಪುರದ ರಾಜರೂ ಬೇಡರೇ. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಪ್ರೌಢಜರು ಮೂಲತಃ ಮೃಷಣರ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯು ರತ್ನಗಿರಿಯವರು. ಮುಂದುನಾಲ್ಕುನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ವಿಜಯನಗರದ ಶಿರಸಿನ ತಮ್ಮ ಗಡಿಗಳೇ ಭದ್ರತೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ರತ್ನಗಿರಿಯ ಬೇಡರಿಗೆ ಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತು ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಗಳ ಸಾಮುದ್ರಿನ ಪ್ರದೇಶ ಪನ್ನು ಒಹಾಗ್ರಿದು ಹಾಕಿ ಕೊಟ್ಟಿರು. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಪ್ರೌಢಜರು ಸುರಪುರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಸುತ್ತಲ್ಲಿನ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಇಷ್ಟವಿದ್ದಂತಿ ಕೋಟಿ ಕೊತ್ತಲಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ರಾಜ್ಯದ ವರ್ಧರಂಭವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಶೂರ-ಮುರರೇ ಮುಂದೆ ಸೆರೆಕ್ಕರವಾಯಿತು. ಸುರಪುರದ ರಾಜರು ಮತ್ತು ಪ್ರಜರೂ ಆತ್ಮಾತ ದೂರರಾಗಿದ್ದರು. ದೂರರಾಗಿದ್ದ ಹ್ಯಾ ಆವರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪ್ರಿಯರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ವಿಜಯನಗರದ ಮಾಂಡಲೀಕರಣದಾಗಿ ಸುರಪುರದ ಅರಸರು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿರುವ ವಾಗಣಗೇರಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭದ್ರವಾದ ಕೋಟಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದರು. ಪ್ರಜಯನಗರವು ಆಳಿದ ಮೇಲೆ ಸುರಪುರ ರಾಜರು ಬಾಯವಿಸಿ ರಾಜ್ಯದ ಮಾಂಡಲೀಕರಣದರು. ವಿಜಾಪುರ ಅರಸರು ಸುರಪುರ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಪ್ರೌಢಜರ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿ ತಮ್ಮ ದಿಕ್ಕರಾದಲ್ಲಿ ಉದಾರನ್ನು ಸರದಾರರ ದರ್ಜೆಗೆ ಏರಿಸಿದರು. ಗಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಿರಂಗಜೀಬನ್ನು ವಿಜಾಪುರದವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ವಾಗನಗೇರಿ ಕೋಟಿಯ ಮೇಲೆ ಉಗ್ರವಾದ ಯಶಸ್ವಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಸುರಪುರ ರಾಜರ ಶೋಧ್ಯಕ್ಕೆ ಆಲಮಗೀರನು ಮನುಷ್ಯತ್ವ ಯಶಸ್ವಿನು. ಡಿಲ್ಲಿದಿಕ್ಕರ ಸೀನು ಬರಲೇಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಿರಂಗಜೀಬ ಬಾಧಾದ್ಯನು ಸುರಪುರ ಅರಸನನ್ನು ಅತ್ಯಾತ ಆಗ್ರಹಿಸಿದಿಂದ ಕರೆದನು. ಬೇಡರ ರಾಜನು ಮೋಗಿಲು ಸ್ವರಾಜಿಸಿದನು. “ನೀನು ಮುನ್ಸಿಲಾನ್ನನಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ವಾನ್ಯಾಸಿ ನಾನು ಬಡಯುಟ್ಟಿದ ತಮ್ಮನಂತೆ ಶಾಣತ್ತಿದ್ದೇ,” ಎಂದು ಬ್ರಿರಂಗಜೀಬನು ಸುರಪುರದ ಅರಸನಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರಿಸು ಗಂಧರಲಿ ತನ್ನ

హస్తద ముద్రీయనేన్నాత్తి కళుహిసికొట్టిప్పచ్చను.¹ ఈ ఆరసన హసరు వామనాయకనేంద్రు ఇవనె మేలే భత్రపతి శివాజి మహారాజర ప్రభావపు బహళవిత్తు. కొసెగి ఛైరంగజేబను ఎరజనేయసెల ముత్తెలు తన్న కోటియన్న ఖాలిమాడి వామనాయకను సురపురక్కె బందు నింతను. ముందే మోగల సమార్ట్టీగూ వామనాయకనీగూ విశేష స్నేహపు బెళ్లదు వామనాయకనీగి ఛైరంగజేబను సేనావతి బిరుదన్న దయవాలిసిదను. విజాపూర ఆరసదు కొట్టి జహగీరుగళన్న బిట్టు హెచ్చిన మత్తె ఎష్ట్మై విశాల ప్రదేశగళ జహగీరన్న వామనాయక నిగి ఛైరంగజేబను కాకికొట్టును.

ముందే మోగలరిగూ ఆళిగాలవు బందితు. సురపురద ఆరసరు పేరైయరిగి విశేష అధినరాగి నడియలే ఇల్ల. ఇవర శార్యుద కేర్తి యన్న కేళిద అవరు హెచ్చుగి ఈ బేడనాయకన గొడవేగూ మోగ ల్ల. ముందే గలజిరల్లి నిజామ మత్తు పేరైయరు యాతగిరియల్లి ఒప్పంద మాడికొండాగ నిజామనిగి ೫೦,೦೦೦ రూపాయి కష్ట కొడలు సురపురద ఆరసరు ఒస్పికొండరు. ఆగిన శాలక్కె సురపుర రాజ్యద ఆదాయవు ఇప్పత్తిరింద మావత్తు లక్షదస్త్రత్తు. యురోపి యన్న సేనావతిగళింద తరబేతి హోందిద ఎరడు ఒళ్లే శిస్తిన సివాయి పడేగళూ ೧೨,೦೦೦ బేడర బందు దలవు సురపురదల్లిద్దవు. హైదర అలి మత్తు టిప్పుసుల్తానరు సురపుర నగరద గొడవేగి కొనేయ వరేగూ బరల్లిల్ల. ఆగ గలజిరల్లి బండాయ హోడిద వెంకటప్పనాయకన అజ్ఞ వెంకటప్పనాయకను సురపురద రాజనాగిద్ద. ఈ మోదలనేయ వెంకటప్పనాయకను సురపురదల్లి ఒందు సంస్కృత వాతశాలేయన్న

1. ఈ ఛైరంగజేబన హస్తముద్రీయు గలజిర బండాయదల్లి సెడద వెంకటప్ప నాయకన ఆరమనేయ లూటియల్లి నష్టవాయితు. ఛైరంగజేబను వామ నాయకన సకాయదింద విజాపురద ఆరసరన్న సోలిసిదనేండూ వామ నాయకన ఆరమనేగి ఛైరంగజేబను బందు ప్రసన్ననాగి సుత్తలిన ప్రదేశ క్షేల్ల నీనే ఒడయనేందు తన్న ఎడకేస్తుద ముద్రీయన్నాత్తి. ఈ సెనదను కొట్టిద్దనేండూ హేఖుత్తురె.

—ఏంజిన్ బిల్ల, १०९.

సాధిసి 810దు వేద-శాస్త్రగళ ఆభ్యాసచ్చే సాకష్టప్ప ప్రోత్సహన కొట్టును. ఇవన స్వేస్య మత్తు ఆడళితగళ శిస్తూ విలీన జీనాగుత్తు.

మౌదలనేయ వెంకటప్పనాయకను తీరికొండ కొడలే ఆవన మగ కృష్ణప్పనాయకనీంద నిజామను నజరాణా బేడహత్తిదను. హదిస్యేదు లక్ష్మరూపాయి బహాల్లావెందు ఇంగ్లీషరు ధ్వనిగూడిసిదరు. మాండలీకరింద వసూలాగువవరేగి నిజామను కంపనిస్యేస్యద ఖచ్చ కొడుత్తి రలిల్ల. కృష్ణప్పనాయకను సాలవాడి నిజామనిగి కొడునవ ప్రసంగవు బందితు. సంస్కారమేళ్ళ అళిగాలవు సురువాయితు. ఇంగ్లీషర చాణిక్య నీతియూ ప్రారంభవాయితు. ఈ ఖండింద కృష్ణప్పనాయక కొనేవరిగి ముక్తనాగది గలుగర సుమారిగి తీరికొండాగసురపురరాజ్యపు తుంబా హణద తొందరేయల్లిత్తు.

కృష్ణప్పనాయకన మగనే బండుగార వెంకటప్పనాయకను; వెంకటప్పనాయకను తెంది తీరిదాగ ఏళువస్యదవనాగిద్దను. ఇంగ్లీషరు మత్తు నిజామ ఇంగ్లీషర సులిగెయింద ఖజానేయేల్ల బరిదాగిత్తు. వెంకటప్పనాయకన తాయి ఈ శ్వరమ్మను ఇంగ్లీషర మేలే బహాల సిట్టుగిద్దళు. ఇంగ్లీషరు ఎష్టు ప్రయత్న మాడిదరూ ఆవర క్షేయల్లిరాణి ఈ శ్వరమ్మను రాజ్యసాత్రగళన్న ఎష్టోఇ దిన కొడదే తానే నివహిసుత్తిద్దళు.

దివంగత కృష్ణప్పనాయకనిగి పేదనాయకనేంబ ఓవ్ తమ్మి నిద్దను. ఆల్ఫవయి వెంకటప్పనాయకన అసహాయతే సోఇడి కక్కనిగి రాజ్యశాలసేయుంటాయితు. సురపుర ఆరసరు ఒందువేళి కప్ప. కొడలు తప్పిదరే సహాయమాడబేకేందు నిజామను గలంంరల్లి ఇంగ్లీషరోడనే ఒప్పంద మాడికొండిద్దను. కాగూ హిగూ కృష్ణప్పనాయకన కడెయింద హదిస్యేదు లక్ష్మరూపాయిగళన్న వసూలు మాడియాగిత్తు. సురపుర ఆరసరిగి ఆల్లియ సావుకారరు ఇంగ్లీషర జావిం నిన మేలే హణనన్న కొట్టిద్దరు. ఈ హణద వసూలిగెందు కృష్ణప్పనాయకనిరువాగలే ఇంగ్లీషరు ఆడళితదల్లి క్షేహాకహత్తిదరు.

కృష్ణప్పనాయకను తీరికొండ మేలే పేదనాయకనన్న ఇంగ్లీం

ಷರು ಎಬ್ಬಿಸಿಕೊಡ್ಡಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದ ರಾಜಕುಮಾರ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಬೇಡರ ಅನುಯಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬಣಗಳಾದವು. ಈ ಸಮಯಕ್ಕೆ ವೆಂಡೋಜ್‌ಟೀಲರ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ಚಾಣಾಕ್ರೇ ಮತ್ತು ಹಿತಚಿಂತಕ ಆಂಗ್ ಸಲಹೆಗಾರನು ಸುರಪುರಕ್ಕೆ ಒಂದು ರಾಜಕುಮಾರನ ಪಾಲಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಿದ್ದರೆ ಪೆದ್ದನಾಯಕನು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನನ್ನು ನಾಶನಾಡಿಯೇ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದು.

ಟೀಲರನಿಗೆ ರಾಜಕುಮಾರನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಕೆಸಿಕರವುಂಟೂ ಯಿತು. ಪೆದ್ದನಾಯಕನ ಸ್ವಭಾವವು ಆವನಿಗೆ ಎಷ್ಟೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲ್‌ರ ಇಚ್ಛೆಯವರಕಾರ ಕಡೆಗೆ ಪೆದ್ದನಾಯಕನನ್ನು ದಿವಾಳಿನೆಂದು ನೇಮಕ ಮಾಡಲೇಬೇಕಾಯಿತು. ನಿಜಾಮು ಇಲ್ಲವೇ ರೆಸಿಡೆಂಟ ಶ್ರೀಜರ್ ಇವರಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಸುರಪುರದ ಹಿತಚಿಂತನೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಆತ್ತ ಆರ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಅನ್ಯವಸ್ಥೆಯಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ರಾಜಕುಮಾರನಾಗಿದ್ದರೂ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆನಾಧನಂತೆ ಪರದೇಶಿಯಂತೆಯೇ ಬೆಳೆಯತೊಡಗಿದನು. ಇಂಗ್ಲೇಷರ ಮೇಲೆ ಆವನಿಗೆ ಎಷ್ಟೂ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳು ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಈ ವರಿಸ್ಥಾತಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೇಷರೆ ಕಾರಣಂಬುದನ್ನು ಆವನು ಚನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ನಿಜಾಮು ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲೇಷರೆ ನಡುವಿನ ಯಾನ ವ್ಯವಹಾರಗಳೂ ಆವನಿಗೆ ಸೇರಿಕೆಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲೇಷರು ಸುರಪುರ ಅರಸರನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಮೆಡೋಜ್ ಟೀಲರನೇ ಒಂದೆಡಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಗ್ರಾಮೀಂದಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದನು. ಪೆಟ್ಟನಾಯಕನನ್ನು ಮೂಲೆಗೊತ್ತುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಈ ಮೊದಲೆ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕವಾಗಿಯೋಗಿತ್ತು. ಈಗ ಮೆಡೋಜ್ ಟೀಲರನ ಪಾಲಕತ್ವವನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಸೂತ್ರವನ್ನೊಂದಿಸುವ ಬಗೆ ರೆಸಿಡೆಂಟ ಶ್ರೀಜರ್ ಮತ್ತು ಡಾಲಹೋಸಿಯ ನಡುವೆ ಪತ್ರನ್ಯವಹಾರವು ನಡೆಯಿತು. ಗ್ರಾಮೀಂದಲ್ಲಿ ಸುರಪುರನ ಶರೀರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಕ್ಷಮಟ್ಟಗೆ ಸುಧಾರಣೆಯಾಗಿತ್ತು. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು, ತಾನು ಯಾಕೆ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಿನೊಂದು ಮೆಡೋಜ್ ಟೀಲರನ ಮುಂದೆ ಗೋಳಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಸ್ವೀಸ್ಟವನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಎಲ್ಲ ನೋಕರರ ಸಂಬಳಗಳು ಬಾಕಿ ಬಿಡ್ಡಿದ್ದವು. ಚಿಕ್ಕವನಾಡ್ ರಿಂದ ಅರಸುಮನೆತನದ ಅವಿವೇಕಿ ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಆವನ ನಾತು ಯಾರೂ ಕೇಳುತ್ತಿರ

ಲಿಲ್ಲ. ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಇಷ್ಟು ನಿರಾಶಾಜನಕವಿದ್ದಾಗ ೧೦-೧೧-೧೮೫೬ಕ್ಕೆ ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದಿಂದ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನಿಗೆ ಪತ್ರವು ಬಂದಿತು. ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಮೂಲಕ ಅವನಿಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡೆಕೇಂದೂ ಅವನು ನರ್ವಕ್ಕೆ ೭೦,೦೦೦ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಖಚುವಾಡಿ ಓವ್ ಬ್ರಿಟಿಂ ರಾಜಕೀಯ ಸಲಹೆಗಾರನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೇಂದೂ ಡಾಲಹೋಸಿ ಆದೇಶವಿತ್ತನು. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನಿಗೆ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದಿತು. ಅಧಿಕ ತೊಂದರೆಗಳು ಗೊತ್ತಿದ್ದರೂ ಇಂಗ್ಲೇಷರು ಮತ್ತೂ ಸುಲಿಯಲು ಯತ್ನಸುತ್ತಿರುವರಲ್ಲ, ಎಂದುಕೊಂಡು ಹೈದರಾಬಾದ ರೆಸಿಡೆಂಟನಿಗೂ ಡಾಲಹೋಸಿಗೂ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಕಟ್ಟು ತರವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟು ಈ ೭೦,೦೦೦ ರೂ. ಗಳ ವಾರ್ಷಿಕ ವೆಚ್ಚವು ತನ್ನಿಂದ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ಬರೆದು ಕಳಿಸಿದ. ಇಬ್ಬರೂ ನಾಹೇಬರು ಸಿಟ್ಟುಗಿ ಹುಡುಗ ಒಹೆಳೆನಿಷ್ಟುರ್ನಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರು. ಆದರೆ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನನ್ನು ಕಾಯದೆಪ್ರಕಾರ ಒತ್ತಾಯವಡಿಸಲು ಬರುವಂತಿರಲ್ಲ. ಡಾಲಹೋಸಿಯು ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು. ರಾಜ್ಯವು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನೆ ಕೈಸೇರಿ ಮೆಡೋಜ್ ಟೀಲರನು ವರ್ತಾಡಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು.

ಉತ್ತರಾಂಶೆಯ ವರುಷ ಉದಯಿಸಿತು. ಉತ್ತರಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ ಭೀಕರ ಘಟನೆಗಳ ವಾರ್ತೆ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನಿಗೂ ಮುಟ್ಟಿತು. ಅವನ ವಯಸ್ಸು ಆಗ ಇಷ್ಟತ್ತನಾಲ್ಕು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೆಡೋಜ್ ಟೀಲರನು ನಿವೃತ್ತನಾಗಿ ಹೊಗಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಅಧಿಕ ಆವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೂಲಕ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಹೊರಲಾರದೆ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಬೇಸತ್ತು ಉದಾಸೀನ ನಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ತನ್ನ ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೇಷರೆ ಕಾರಣರೆಂದು ಅವನು ತಿಳಿದಿದ್ದನು. ಸಿಜಾಮನಿಂದಲೂ ಇಂಗ್ಲೇಷರಿಂದಲೂ ಒಮ್ಮೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಬಿಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರವು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯತೊಡಗಿತು. ಸುರಪುರದಲ್ಲಿ ಆಗ ಕಂಪನಿ ಸೈನ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಗಸ್ಟ್ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿಯೇ ಹೈದರಾಬಾದ ರೆಸಿಡೆಂಟನಿಗೆ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯವು ಬರುತೊಡಗಿತು. ಅರಬ ಮತ್ತು ರೊಹಿಲಾ ಸೈನಿಕರು ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸುರಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತೊಡಗಿದರು. ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಇದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಮಹಿಪಾಲಸಿಂಗ್ ಬಿನಾಜವಾಹರಸಿಂಗ್ ಎಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನು ಓವ್ ಜನಾದಾರನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕ್ಷೇತ್ರ ಸಿಕ್ಕುಬಿಡ್ಡನು. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ತನ್ನನ್ನ

ಕಳಿಸಿರುವನೀಂದೂ ಇನ್ನೆಯ ಕಾಲ್ಪಣಿಕ್ಕೆ ಸಿಹಾಯಿರನ್ನು ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ಹುರಿದುಂಬಿಸುವದೆ ತನ್ನ ಸಂಚಾರದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತೇಂದೂ ನುಹಿಸಾಲಿಸಿಂಗನು ತನ್ನ ಜವಾಬಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಹೈದರಾಬಾದದಿಂದ ಬೆಳ್ಗಾವಿಯವರೆಗೆ ಎಲ್ಲ ಸಿಹಾಯಿಂಥಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದರಿಂದ ಉದ್ದೇಶವುಂಟಾಯಿತು. ಕೊಲ್ಕತ್ತಾ ಪೂರದ ಇನ್ನೆಯ ಕಾಲ್ಪಣಿಕ್ಕೆ ಆದೇ ಬಂಡಾಯಹಾಡಿ ಕೇರಿತೇಷ್ವವಾಗಿತ್ತು. ಮಹಿಸಾಲಿಸಿಂಗನು ತೋಳಿನ ಬಾಯಿಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟನು. ಆದರೆ ನುಹಿಸಾಲಿಸಿಂಗನು ಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರಾಕರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಆನನ್ ವಿರುದ್ಧ ಯಾವ ಪ್ರಾರ್ಥಿಗಳೂ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಆಗದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಸುರಪುರದ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಇವನನ್ನು ಕಳಿಸಿರದಿದ್ದರೂ ನುಹಿಸಾಲಿಸಿಂಗನು ಹೊಡಿದ್ದು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕಸಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತೀಂದು ರಾಯಚೂರ ದೊಡ್ಡಬಿದ್ದ ಡೆಪ್ಲೈಟ್ ಕೆನಿಂಗನರದು ಆಘಾವಾರಾಯಪಟ್ಟದಾಗಿ. ಈ ಡೆಪ್ಲೈಟ್ ಕೆನಿಂಗನರರು ಕೊಡಲೆ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕಸಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟು, ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ನಾಗರಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯಾದೂ ಬೇರೆಡಿಗೆ ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯನ್ನು ದಾಟತಕ್ಕೆದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸಿದನು. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಸೇವೆದೆನ್ಹಾಡಿದ ಅಶ್ವ ಮತ್ತು ಕಾಲ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ವಿಸಿದ್ದೆನ್ಹಾಡಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಿಟಿಷ ಸರಕಾರವು ಆದೇಶವಿತ್ತಿತು.

ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ತನ್ನ ನಿಜ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಕಂಪನಿ ಸ್ವೀನಾಣಧಿ ಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಕಡೆತನಕೆ ತಿಳಿಯಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಲಿಂಗಸುಗೂರಿನಲ್ಲಿ ರಾಯಚೂರ ದೊಡ್ಡಬಿಸ್ಯೆದ ಒಂದು ತಾಣ್ಯವಿತ್ತು. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಗುಪ್ತಚಾರರು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರು. ಮೂರಾನಾವಿಂಯ ದಿನ ಏನಾದರೂ ಗಲಭೀಯಾಗಬಹುದೆಂದು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಚೆರಿದ್ದರು. ಮಹಾನವಮಿಯನ್ನು ಶಾಂತವಾಗಿಯೇ ಆಚರಿಸಲಾಯಿತು.

ಆದರೆ ಅರಬ ನುತ್ತು ರೋಹಿಲ್‌ಜನರನ್ನು ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ನಡೆಸಿಯೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಸಿಜಾಮನ್ ದಿವಾಣನಾದ ಸಾಲರಜಂಗನು ಸಹ ಗಾಬರಿಯಾದನು. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕ ಮತ್ತು ಆನನ್ ಇನ್ನುಯಾಯಿಗಳು ಆತ್ಮಂತ ಶೂರರಿರುವರೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಅತ್ಯೇ ಮುಂಬೈಮುದ್ರಾಸ ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ತನ್ನ ಕೊಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಾರ್ತೆಯಿಂದ ಕೆಲಾಡಗಿ ಸ್ವಿನ್ಯಾಷಾಕ್ಕೆ

ಚಿಂತಿಯಾಯಿತು. ಅವರು ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಲಿಂಗಸುಗೂರಿಗೂ ಹೈದರಾಬಾದಿಗೂ ಚಿಂತೆ ಪ್ರಕ್ರಮಾಡಿ ಪತ್ರಬರೆಯಹತ್ತಿದರು.

ಈ ಸಂಧಿಗೆ ದಿಸೆಂಬರೆ ಇತರ್ಯಾರಲ್ಲಿ ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ ಕ್ಯಾಂಬೆಲ್ ಎಂಬ ಹೈದರಾಬಾದದ ಎರಡನೆಯ ಅಸ್ಸ್ಯೋಂಟ್ ರೆಸಡೆಂಟನನ್ನು ಸುರಪುರಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿ ಕೊಡಲಾಯಿತು. ಕ್ಯಾಂಬೆಲ್ನು ಸೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನನ್ನು ಸಮ್ಮುಕ್ತನು ಕೆಂಡು, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಸೆವಿಸ್ಟರ್ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಮುಂದೆ ಅವಶ್ಯವಿದ್ದರೆ ಲಿಂಗಸುಗೂರಿನಿಂದ ಸೈನ್ಯ ತರಿಸಬಹುದೆಂದೂ ರೆಸಡೆಂಟ್ ಸಾಹೇಬನು ಮೇಲಿನ ವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲ್ನು ಸದೆ ಕ್ಯಾಂಬೆಲ್ನ ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಆಸ್ಥೆ ವರಿಸಿದನು. ಬೇಡರು ಸಾಮೆಗಳೂ ಬಲಿಷ್ಠದೂ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಹೆದರಿಬಿಟ್ಟುದ್ದರು. ಆದು ಶೋಷ್ಟಾಗಳನ್ನೂ ಹೆಬಿಸ್ತೆದುನೂರು ಸೈನಿಕರನ್ನೂ ಕಲ್ಪಾದಗಿಯಿಂದ ತರಿಸುವ ಪ್ರವಸ್ತಾಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಕನೂಲ್, ಹೈದರಾಬಾದ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಸುಗೂರುಗಳಿಂದ ಎಂಟರಿಂದ ಹತ್ತು ಶೋಷ್ಟಗಳು, ಸಾವಿರಕ್ಕೆ ಏಕ್ಕೆ ಸೈನ್ಯವೂ ಸಿಂಧುವಾಗಿ ಯೋರಿಟ್ಟಿತು.

ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನಿಗೆ ಈ ಭಾಯವು ಇದ್ದೀ ಇತ್ತು. ಜನೆವರಿ ಗಾನೆಯ ತಾರೀಖಿನಿಂದ ಕ್ಯಾಂಬೆಲ್ ಸಾಹೇಬನ ವಿಚಾರಣೆಯು ನಡೆದೆ ಇತ್ತು. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಕ್ಯಾಂಬೆಲ್ನನ್ನು ಯೋಗ್ಯ ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಮಾಡಿತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ವೀಸಿದನು. ಇಂಗ್ಲೇಷರು ಸುರಪುರದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿಮಾಡುವರೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೆದರಿಸಿ ತನ್ನಿಂದ ಸೈಪ್ಪುದ ಸೇಪಡಡಿಯನ್ನು ಸಡೆಸಿಸರೆಂದೂ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಕ್ಯಾಂಬೆಲ್ ಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಡೇಲಿದನು; ಇದೇನೂ ಒಂದು ಸ್ವಾಧೀನದ್ದಿಂದ ಇದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ಸುರಪುರದ ಬೇರೆಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಆಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಂದು ಸೆಲೆಸಿದ ಕೆಲವು ದೊಫಿಲಾ ಜನರನ್ನೂ ಕ್ಯಾಂಬೆಲ್ನ ವಿನಂತಿಯ ಮೇರೆಗೆ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಉಂಟಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿದನು. ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ವಿರುದ್ಧ ವಿಶೇಷ ಪ್ರರಾಜವೆಗಳು ಹೊರಿತಿಲ್ಲವೆಂದು ಕ್ಯಾಂಬೆಲ್ನು ವರದಿ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ

ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಲೆಫ್ಟನೆಂಟ್ ಕರ್ಲಾ ಸಾಹೇಬನ ಕ್ಯಾಂತಿಗೆ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಗುಪ್ತಚಾರನೆಂಬ್ಬುದು ಸಿಕ್ಕಿದ್ದನು. ಇವನ ಹತ್ತಿರ ತಿಂಗಳ ಸುರಪುರ ಎಂಬ ಸಹಿ ಇದ್ದ ಎರಡು ಪತ್ರಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದವು. ನಾನಾ ಸಂಕೇತರ ಎಂಬ ಓವರ್ ಬಾಹ್ಯಾಂತರನನ್ನು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಕಡೆಗೆ ಕಳಿಸಿರು

ವನೆಂದೂ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ದಟ್ಟವಾರ್ತೆಯಿತ್ತು. ತಿದೆ ಶ್ಯಾಂಬೀಲಿನಿಗೆ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಏನೂ ಅಥಾರಸಹಿತವಾದ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆಯಲ್ಲ.

ಶ್ಯಾಂಬೀಲ್ ಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಪುರಾವೆಗಳು ದೊರೆಯದಿಷ್ಟುರೂ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನೆನ ವರ್ತನಾದ ಬಗ್ಗೆ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಾಗಲಿಲ್ಲ. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಬಗ್ಗೆ ಎಷ್ಟೂ ಸ್ತ್ರೀತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಇರಬರು, ರೋಹಿಲಾಜನರು ಉಳಿರಲ್ಲಿ ದಿನಾಲು ಬಂದು ಸೇರುವದು ನಡೆದೇ ಇತ್ತು. ಬೇಡವೆಂದರೂ ಅವರು ಬರುತ್ತಿದ್ದಾರೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿದ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನೆನ ಮಾತನ್ನು ಶ್ಯಾಂಬೀಲ್ ಸಾಹೇಬನು ನಂಬಲಿಲ್ಲ. ಫೆಬ್ರುವರಿ ಮೊದಲನೇಯ ವಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ಯಾಂಬೀಲಿನು ಲಿಂಗಸುಗೂರಿಗೆ ಹೊಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಸ್ತ್ರೇನಾಧಿಕಾರಿ ಶ್ಯಾಪ್ಪನ್ ವಿಂಡ್ವೈಮನಿಗೆ ಸುರಪುರಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೇನ್ಯಾಸಾಗಿಸೆಂದು ಹೇಳಿಯೇ ಬಿಟ್ಟುನು. ಫೆಬ್ರುವರಿ ೩ನೇಯ ತಾರಿಖಿಗೆ ವಿಂಡ್ವೈಮನ ಸ್ತ್ರೇನ್ ಉಂರ ಹೊರಗಿನ ಜ್ಯೇಳಲ್ಲಿ ಶಿಬಿರ ಹೊಡೆಯಿತ್ತು.

ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಸತ್ಯವರೀಕ್ಷೆಯ ಕಾಲವು ಬಂದಿತೆಂದುಕೊಂಡನು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡಾಯ ಮಾಡಬೇಕು, ಎಂಬ ಒಂದೇ ವಿಚಾರ ಅವನ ತೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಾಡುತ್ತೇ ಹೊರತು ಆದನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಕೃತಿಗಳಿಸುವಷ್ಟು ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಇನ್ನೂ ಪರಿಪಕ್ವವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ತನ್ನ ಇವುತ್ತು ನಾಲ್ಕುನೇಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಆದೇ ಕಾಲಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಬಂಡಾಯದ ವಿಚಾರನ್ನು ಕುರಿತು ಇಡಿಯ ಕೆನಾರಟಕೆದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಹುರಿದುಂಬಿಸುವ ಪತ್ರಗಳು ಬಂದಿದ್ದವು. ಶೂರಮನೆತನದವನಾದ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಿದರೆ ಕೆನಾರಟಕದ ಬಂಡಾಯಕ್ಕೇ ಕಳೆಯೇರುವದೆಂದು ನರಗುಂದಬಾಬಾಸಾಹೇಬ, ಮುಂಡರಿಗಿ ಭೀಮರಾಯ ಮೊದಲಾದವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವಿತ್ತು. ಅವನೆಂದ್ದರೆ ಅವನೊಡನೆ ಅವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ ಶೂರ ಬೇಡರೂ ಏಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವನ ಸುತ್ತೆಲೂ ಜನಸೇರಿ, ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಅಳಿಗಾಲವು ಬಂದಿದೆ, ನೀನು ಕೂಡಲೇ ಬಂಡಾಯದ ಮುಖಂಡನಾಗಿ ರಾಮೇಶ್ವರದವರಿಗೆ ಸಮಗ್ರದಕ್ಷೇಣದ ಒಡೆಯನಾಗು ಎಂದು ಪ್ರೇರಿತಾಗಿಸಹತ್ತಿದರು. ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸೋತಿರುವರೆಂದೂ ಇಂಗ್ಲಂಡಿಗೆ ಓಡಿಹೋಗಹತ್ತಿರುವ ರೆಂದೂ ಹೇಳಿ, ನೀನೇ ದಕ್ಷಿಣಾಧಿಪತಿ ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನಿಗೆ ಆಶೀರ್ವಾದಮಾಡಿದರು.

పునే, నాతారా మంత్రు కొల్పు ప్రశ్నరచ మండారాష్ట్రియరు, నర గుండ బాబూ సామేచి, మంత్రు ముండరగి భీమరాయరు హన్మైరడు సావిర జీడెచోందిగి బండాయు సేరింది సీఎసు బేడిద్దన్ను కొడువే వెందు మేలింద మేలి వేంకటప్పనాయకనిగి బరేదు తిలిసిదరు! ఖీగాగి వేంకటప్పనాయకన బిస్ రక్త బండాయుక్కాగి సళనుళిస హత్తిత్తు. విండ్పూర్పుమన స్పీస్ లూర్చొరగి శిచిరహొడిదిది ఎంబ వార్తియు బండొడనే వేంకటప్పనాయకన స్పీస్ రాత్రియే లూర్ బాగిలు తిగెదు తినన సీలి బిద్దితు. బీళగాగువదరోళగి మేజర హ్యోజిస్సన నాయకత్తుడల్లి మండ్రాస ఆశ్వదళ మంత్రు ఇలనేయ నంబిన షైలాష్టండర్స్ స్పీస్ కడిగటు సురక్షర బాగిలిగి బందవు. ఆశ్వదళద నాయక శాస్త్రప్పునో తమిజెంయు యుధ్యదల్లి ముడిదను. బేడర స్పీస్ పుమ్మిట్టు లొచోంగి చోగి కుళితితు. కలాదగియింద మాల్పువో సాయేచస స్పీస్ బచునచుగి విండ్పూర్పుమనిగి సురపురద మేలి హల్లిమాదువ థైర్స్ సాలల్లి. వాగనగేరి భీమరాయనేంబు వవను ఫుత్తురియాగి ఆగనే బాగిలిన్న ఇంగ్లీషురిగి తెరిడనేందూ హేళుత్తారె. (ఏంజిస బ్రి., ఇలా)

లూరోళగి ఇంగ్లీషర స్పీస్ ప్రపేళ మాడిదాగ సాయుంకాల వాగిత్తు. వేంకటప్పనాయకను మంసుకిసల్లి లూర దాట షైదరాబాదద దారిఏహిదిదను. ఆరమనసెయల్లి కురియ రాణి రంగమ్మ మంత్రు ఇతరే స్ట్రీయరిద్దరు. ఇవరేల్లిరూ ఇన్నొ వయస్సినిండ తీరా చిక్కువదు. వేంకటప్పనాయకను ఓడిమోడ మేలి రంగమ్మ గాబరిగొండళు. ఉత్తర బాగిలినింద ఎల్ల స్ట్రీయరు ఆరమనసెచిట్టు కాల్పుడిగియింద వారాదరు. హత్తిరద హళ్ళియెండరల్లి ఆవరిగి ఆత్రుయ దొరెయితు. మైమేలిన వస్త్రాభరణగళ చోరతు సంగడ ఎష్ట్టు ద్రవ్యవన్ను తరువదు ఆవరిగి సాధిసెల్లి.

మండిన శాస్త్రప్పునో శాస్త్రంబెల్లను జనరిగి ఆభ్యయవజనవన్నిత్తు ఒండు ఫోఱషనే వోరదిసలు రాణియదూ మత్తు లూరల్లి నుసుళి కొండు ఆరమనసెయ హత్తిరద ఒండు మనసెయల్లి ఉళిదరు. ఆరమనసెయ

ದೌಲತ್ತು ಸ್ವೇಸ್ಯದ ಪಾಲಾಯಿತು. ಕಂಪನಿಯ ಸ್ವೇಸ್ಯವು ಆರಮನೆಯನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಕುಳಿತ್ತು. ರಂಗನ್ನರಾಣಿಯು ತನ್ನ ಕೆಲವು ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಆರಮನೆಗೆ ಹೇಳಿಕಳಿಸಲು ಒಂದೆರಡು ಸೀರೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೇನಾಪತಿ ಸಾಹೇಬರು ಆವಳಿಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರು.

ಮರುದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಮೈದರಾಬದ ಸೇರಿ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಆರಬ ಮತ್ತು ಹೋಹಿಲಾ ಜನರನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಯತ್ನಿ ಸಿದನು; ಆದರೆ ಆವನಿಗೆ ಆದು ಸಾಧಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆವನ ಗುರುತು ಸಿಕ್ಕು ಕೆಲವರು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನನ್ನು ಕೂಡಲೇ ಸಾಲರಜಂಗ ದಿವಾಣಿಗೆ ಒಷ್ಟಿಸಿದರು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಬಗ್ಗೆ ಇಂಗ್ಲೊಪರಿಗೆ ಎಷ್ಟೂ ಸದಾನುಭೂತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಆವನಿಗೆ ದೇಹಾಂತಶ್ಮೇರುನ್ನೆ ಕೊಡತಕ್ಕದ್ವೀಂದು ಸಿಚಾರಣೆ ಮಂಡಳವು ತೀವ್ರ ಕೊಟ್ಟಿತು.

ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಶಾಂತಿದ್ವಾರಾ ಕನಸು ಕನಸಿಸಂತೆಯೇ ಕೈಜಾರಿ ಹೊಯಿತು. ನಾನಾಸಾಯೇಬ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಚಾಯಿ, ತಾತ್ಪಾ ಟೊಪಿ ಪ್ರಭೃತಿ ಗಳಂತೆಯೇ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನೂ ದುರ್ಗತಿಗೆ ಆಡಾಡನು. ದಾಸ್ಯಶ್ರಂಖಲೆ ಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ಬಿಗಿದುಕೊಳ್ಳಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದೇ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಮಹಾಪರಾಧವಾಯಿತು!

ಈ ದುಃಖಿತಿಯ ವಾರ್ತೆಯು ಕರ್ನಾಲ್ ಟೀಲರನಿಗೆ ತಿಳಿದಕೂಡಲೇ ಟೀಲ ರನು ಆವನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದನು. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನನ್ನು ನಿಕಂದರಾ ಬಾದ ಜೀಲಿನಲ್ಲಿ ಇಡಲಾಗಿತ್ತು. ತನ್ನ ಮಗನಂತೆ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಬಾಲ ಕನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಆವನು ತುಂಬಾ ಮರುಗಿದನು. ಆವನ ಕಥೆ ಯನ್ನೆಲ್ಲ ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಟೀಲರನು ರೆಸಿಡೆಂಟ ಸಾಹೇಬನಕಡಿಗೆ ಹೋದನು. ಒಳಂಬಂಬಿನ ವಿವರಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕ ಕೊನೆವರೆಗೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. “ಈ ಕರಾರಿನ ಮೇಲೆ ನಾನು ಜೀವಯಾಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವನದೇ ಇಲ್ಲ; ಬಂಡುಗಾರನಂತೆ ನನ್ನನ್ನು ತೋಫಿನ ಬಾಯಿಗೆ ಕೊಡಿರಿ. ಕೊಲೆವಾತಕ ಮಾಡಿದ ಹೀನನಂತೆ ನನ್ನನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕಬೇಡಿರಿ,” ಎಂದು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ನಿಮ್ಮದ್ವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಬಿಟ್ಟಿನು. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಸರಳವ್ಯತ್ತಿ ರೆಸಿಡೆಂಟನ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಕದಲಿಸಿತು. ಟೀಲರನೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಮಧ್ಯಸ್ಥಿಕೆ ಮಾಡಿದನು. ವೆಂಕಟಪ್ಪ

ರಾಯಕೆನ ಮರಣದಂಡನೆ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಜೀವಾವಧಿಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಇಳಿಸಿ ನುಂಂದೆ ಅವನು ಸದ್ವರ್ತನಾದಿಂದ ಇಡ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಆವನನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ನೂಡಿ ಅವನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆವೈಗೆ ಮರಳಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ತೀವ್ರಾನಿಸೆ ಲಾಯಿತು. ಮೆಡೋಜ ಟೋಲರನು ಆಗ ಸುರಪುರದಲ್ಲಿವ್ಯಾದಿ. ರಾಣಿಯ ಉಗೂ ಈ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಹಿಡಿಸಲಾರದವ್ಯು ಹಿಗಾಗಿಯಿತು.

ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನನ್ನು ಮದ್ವಾಸದ ಹತ್ತೆರಿರುವ ಚಿಂಗಲವೇಟಿಯ ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಇಡುಬೇಕೆಂದೂ ತನ್ನ ರಾಣಿಯರನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳು ಖಹುದೆಂದೂ ಬ್ರಹ್ಮಿಶಾ ಸರಕಾರವು ನಿರ್ಧರಿಸಿತು. ರಂಗಮ್ಮ ಮತ್ತು ಇನ್ನೊಳ್ಳು ಪ್ರಭು ಕನೂರಲಡಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು.

ಹೊರಡುವ ದಿನ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಪಾಲಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತನ್ನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯಾವ ಸೇನಾಪತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೋದನು. ತನಗೆ ತೋರಿಸಿದ ಕರುಣೆಯ ಕಲುವಾಗಿ ಹಿಂಂದುಸ್ಥಾನ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆಂದು ನುಡಿ ವನು. ಅವನು ರಾಣಿಯರನ್ನು ಭೇಟ್ಟಿಯಾಗಲು ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸರ್ವಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತವಾಡಿದ್ದನು.

ಆದರೆ ಸುಖ ಎಂಬದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಹಣಿಯಲ್ಲಿ ಸರೆದಿರಲೆ ಇಲ್ಲ. ಅವನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯಾವ ಅಧಿಕಾರಿ ತನ್ನ ನಡವಟ್ಟಿಯ ಸಿಸ್ತೂಲನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಒಳಗೆ ಹೋದನು. ಗುಂಡುಹಾರಿದ ಸಪ್ತಳ ಕೇಳಿ ನಲ್ಲಿರೂ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನಿಷ್ಠ ಡೇರೆಗೆ ಧಾವಿಸಿದರು. ಹೊಟ್ಟಿಯೋಳಿಗೆ ಗುಂಡುಬಡಿದು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕ ತಕ್ಕಣ ಮರಣವೊಂದಿ ನೆಲದ ವೇಲೆ ಶುರುಳಿದ್ದ. ಏನಾಯಿತೋ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯಲ್ಲಿ; ಅಪಘಾತವೇ ಅಥವಾ ಅತ್ಯಹತ್ಯೆಯೋ?

ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಪಾಲಕನೂ ಅವನ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಶೀಲಗಳನ್ನು ತುಂಬಾ ಅರಿತವನೂ ಆದ ಕಸರಲ ಮೆಡೋಜ ಟೋಲರನು ಮಾತ್ರ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಆ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಪತ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಲು ಶಕ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಘಾಸಿಯಿಂದ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನು; ಅವನ ಜೀವಾವಧಿ ಶಿಕ್ಷೆಯು ಕೇವಲ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮರಳಿ ಕೊಡುವ ಭರವಸೆ

ಯನ್ನು ಸಹ ಬ್ರಿಟಿಶರು ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಜೀವನೆಡ ಆಂಥ ಸವಿನಿಮಿಷ ದಲ್ಲಿ ತರುಣ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯ ನಿಚಾರೆ ಮಾಡಿರುವದು ಆಸಂಭವನೀಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಆಂತರಂಗವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ಯಾರು? ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಅವನ ಆಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಿದುಗಳಿಯು ಬೀಸುತ್ತಿತ್ತೀಂಬಾದು ಮೆಡೋಜ ಟೀಲರನಿಗೆ ಸಹ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವು ಏನೇ ಇದ್ದರೂ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಜೀವನಯಾತ್ರೆಯು ಮಾತ್ರ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು.

ಹೀಗೊಂದು ಶತಶಾಲ ಆದರೆ ದುರ್ಜ್ಯವಿ ಜೀವವು ಗಳಾಗಿ ಯಜ್ಞ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಆಹುತಿ ಬಿಡಿತು. ನಾಲ್ಕುನೂರು ವರ್ಷ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಧಕ್ಕೆಯನ್ನು ನಗುನಗುತ್ತ ತಡೆದು ಶಾರಸಾಹಸಿಗಳೆಂಬ ಶಿಜರಾಮರ ಕೇತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಸುರಪುರ ಶರಸರು ಬ್ರಿಟಿಶರ ಕುಟಿಲಕಾರಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕಡೆಗೆ ಬಲಿಯಾದರು.

ಮರಣಹೊಂದಿದಾಗ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.²

2. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಜನ್ಮಕುಂಡಲಿಯನ್ನು ಸೋತಿ ಅವನಿಗೆ ಇಂಥ ಮರಣ ಅಲ ವರ್ಷ ಪೂರ್ತಿಯಾಗುವದರೊಳಗೆ ಬರುವದೆಂದು ಟೀವ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜ್ಯೋತಿ ಷಿಯು ಹೇಳಿದ್ದನಂತೆ. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ತಾಯಿ ಈಶ್ವರಮೃತ ಹಾಗು ಮೆಡೋಜ್ ಟೀಲರ ಇಬ್ಬರಿಗೇ ಈ ಗಾಷ್ಟ್ರಾ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಈಶ್ವರಮೃತನಂತು ಬೇಗನೇ ಸತ್ತು ಹೋದಳು. ಹೀಗಾಗಿ ಮೆಡೋಜ್ ಟೀಲರ ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಈ ವಿಷಯ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನಿಗಾದ ಮರಣದಂಡನೆಯು ರದ್ದಾದಾಗ ಮೆಡೋಜ್ ಟೀಲರ ಮತ್ತು ಆ ಜ್ಯೋತಿಷ ಕೂಡಿಯೇ ಇದ್ದರು. ನಿನ್ನ ಭವಿಷ್ಯ ಸುಖ್ಯಯಿತೆಂದ ಮೆಡೋಜ್ ಟೀಲರ ಆಗ ಸಗೆಯಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಮರುದಿನವೇ ಈ ದುರಂತವಾರ್ತೆಯು ಟೀಲರನಿಗೆ ಸುರಪುರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗೆಲೆ ಮುಕ್ತಿತು. ಇದ್ದತ್ತನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ ತುಂಬುವದ ರೊಳಗೆ ರಾಜನೂ ಹೋದನು; ರಾಜ್ಯಾಂಶ ಹೋಯಿತು; ದ್ವೇವಲೀಲೆಯ ಮುಂಡ ಯಾರ ಆಟಪೂ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ.—Story of My Life Colonel Meadow ಟೇಲರ.

ಹಂಡಿಸೇತನೆಯ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ

ನರಗುಂದ ಬಾಬಾಶಾಹೇಬು

ಎಲಜಿಅ

ಧಾರವಾಹ, ವಿಜಾಪುರ, ಗುಲಬುಗಾರ್, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ರಾಜ್ಯ ಬಿಂಟಿಕಾಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಗಂಭೀರ ಒಳಸಂಚಯಗಳು ನಡೆದವು. ಜನರೂ ಸರಕಾರದ ದ್ವೈನ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ನೊವೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಲಗಲಿಯ ಬೇಡರು ಬಿಂಟಿಕಾಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಕೊನೆಯವರಿಗೂ ಶರಣ ಬರದೆ ‘ಹರಾಕಿರಿ’ ಮಾಡಿದರು. ಉತ್ತರ ಜಂತ್ರೀ ತಿಂಗಳದವರಿಗೆ ಸಮಗ್ರ ಬಂಡಾಯದ ಸಿದ್ಧತೀಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಳೆಗಾಲವು ಬಂಡೊಡನೆ ಸುರಪುರ-ನರಗುಂದ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಹಿರಿತನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಬಂಡಾಯಹೊಡಬೇಕೆಂದು ವಿಚಾರಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಮುಂಡರಿಗಿ, ಹನ್ನಿಗಿ, ಕೊಪ್ಪಕೆ, ಆನೆಗುಂದಿ, ಗಂಗಾನತಿ ಮೊಸಲಾದ ಅನೇಕ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಗಳ ಜನಿಷದಾರರು ಮತ್ತು ಜನರು ಈ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ನೇರಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಫೆಬ್ರುವರಿ ಮೊದಲ ನೇಯ ವಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಸುರಪುರದ ಕಥೆಯು ದುರಂತದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಂಡು ಬಂಡಾಯದ ಅರ್ಥಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿತ್ತು.

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜನಿಷದಾರ ಜಹಾಗೀರದಾರರೆ ಬಗೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ತುಂಬಾ ಸಂಶಯವುಂಟಾಯಿತು. ಧಾರವಾಡವೇ ಆಗ ಜಿಲ್ಲೆ ಕೇಂದ್ರ ವಾಗಿತ್ತು. ಅನೆಯ ಕಾಲ್ತಿಕವು ಧಾರವಾಡದ ಕಿಳ್ಳೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಯಾರ ಮೇಲೆಯೂ ನಿಶ್ಚಯವು ಉಳಿಯದಂಥ ಒಂದು ಕಾಲವು ಪಾರಪ್ತವಾಯಿತು. ರಸ್ತೆ ಮತ್ತು ರೇಲ್ಸ್ ಸಾರಿಗೆಗಳು ಇನ್ನೂ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇರಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂದರೂ ಸಲ್ಲಿವದು. ಮಳೆಯು ಸುರುವಾದೊಡನೆ ಬಂಡಾಯವು ಸುರುವಾಗಿದ್ದರೆ ಕಂಪನಿ ಸೈನ್ಯವು ಧಾರವಾಡದಿಂದ ತೋರುಗಳನ್ನು ಎಕೆದು ಕೊಂಡು ನರಗುಂದ ಮುಂಡರಿಗಳಿಗೆ ಮುಟ್ಟುವದೇ ಶಕ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಯುರೋ-ಸಿಯನ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಕುಡುರೆ ಇಲ್ಲವೆ ಮೇಣಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಗ್ರಾಮಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅನೇಕ ಇವಾಯಿದಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯದ

ವಿಚಾರಗಳು ತುಂಬಿದ್ದವೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವು ಸಿವಾಯರೂ ಸಾಕಷ್ಟಿದ್ದು ಇವರ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಾಹಸಗಳಿಂದಲೇ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಇಂಥ ಕರಿಣ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು.

ಉತ್ತರಕನಾರ್ಟಿಕದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಂತೋಷವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಕಾರಣಗಳಾದವು. ಮೈಸೂರು, ಮದ್ರಾಸ್, ಹೃಡರಾಬಾದಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಚಿಂತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕನಾರ್ಟಿಕದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಏನಾಗು ವಡೀ ಎಂದು ಆವರು ತುಂಬಾ ಹೆಡರಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಗ್ಲೋರ ವರೆಗೆ ಕನಾರ್ಟಿಕದಲ್ಲಿ ಪೇಶ್ಯಯರ ರಾಜ್ಯವೇ ಇತ್ತು. ಬೆಳಗಾವಿ, ನಿಪ್ಪಾಣಿಗಳಿಂಥ ಉಳಿದು ಗಳನ್ನು ಸಹ ಕಂಪನಿಸರಕಾರವು ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಪಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮಿರಜ, ಸಾಂಗಲಿಗಳಿಂದ ಸರಗುಂದ, ದಾಮದುರ್ಗಗಳವರಿಗೆ ಕನಾರ್ಟಿಕದ ತುಂಬ ಪೇಶ್ಯಯರ ಮಾಂಡಲಿಕರೇ ಇದ್ದರು. ಸಾಂಗಲಿ, ಜಮು ಖಂಡಿ, ಮಿರಜ ಮತ್ತು ಕುರಂದವಾಡ ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಒಂದೇ ಪಟನಧನ ಕುಟುಂಬದವರಿದ್ದು, ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಸಾಂಗಲಿಯ ರಾಜನೆ ತಂಗಿಯನ್ನೇ ವಂದುವೆಯಾಗಿದ್ದನು. ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಈಗ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಮಾಂಡಲಿಕರಾಗಿದ್ದರೂ ಪೇಶ್ಯ ಮನೆತನದ ಬಗ್ಗೆ, ಇವರಿಗೆ ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತಿಭಾವ ಗಳಿನೆ ಎಂಬುದು ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ಸಂಶಯವು ನಿರಾಧಾರವಾದುದಲ್ಲವೆಂದು ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಮನವರಿಕೆಯಾಯಿತು.

ಕನಾರ್ಟಿಕದ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರೆಲ್ಲರೂ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಲ್ವಾಗಿದ್ದರು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕನ ಹತ್ತರ ಆವಸ್ತ ಗೌರವಾರ್ಥ ವಾಗಿ ಕೆಲವು ಸೈನ್ಯ, ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಒಂದು ಭದ್ರವಾದ ಕೋಟಿ ಮತ್ತು ಇನಾಮ ಹೊಲಗಳು ಇರುತ್ತಿದ್ದವು. ಇನಾಮದಾರರು ಕಂದಾಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕಳಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯು ಆಳುದುಮೊಗಿತ್ತು. ಈ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಕೋಟಿಗಳು ಮತ್ತು ಇನಾಮ ಹೊಲಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರಿಗೆ ಯಾಕೆ ಬಿಡಬೇಕೆಂಬ ಫೋರಿಜೆಯನ್ನು ಕಂಪನಿಸರಕಾರವು ಅನುಸರಿಸಹಕ್ತಿತ್ತು. ವಾರಸದಾರರಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ದತ್ತಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಂತೂ ಥಾಲಹೌಸಿಯು ಎಂದೂ ಅಪ್ಪಣಿಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಲ್ಯಾಸೆನ್ಸ್ ಬೇಕೆಂದು ಕಂಪನಿ

ಸರಕಾರವು ಒಂದು ಕಾಯದೆಯನ್ನು ತಂಡು ಗಳಿಂದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ನಿಃಶ್ವರೀ ಕರಣದ ಶಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿತ್ತೆ. ಹುಬ್ಬಿಕ್ಕಿ, ಬಾಗಲಕೋಟಿ ಮೊದಲಾದ ಸಾರ್ಯಕ್ರಮ ಈ ಕಾಯದೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಕತ್ತಿ-ಕರಾರಿಗಳನ್ನು, ಒಂದೂಕುಗಳನ್ನು, ಬಿಜೆ-ಭಾಲೆಗಳನ್ನೂ ಜನರಿಂದ ಜಪ್ತಮಾಡಲಾಯಿತು. ಆಗಸ್ಟ್ ಕೊನೆಯ ದಿನ ಏನಾದರೂ ಗಲಭೀಯಾಗುವದೆಂದು ಕಂಪನಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಬಾಗಲಕೋಟರ್ಯಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ಜ್ಯೇಷ್ಠದ್ವಿರಂದ ಎರಡು ದಿನ ಮೊದಲು ಈಂ ಕತ್ತಿಗಳನ್ನೂ, ಇಂ ಜೊರಿಗಳನ್ನೂ, ಈ ಪಿಸ್ತಾಲುಗಳನ್ನೂ, ಅಂ ಒಂದೂಕುಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಭಲ್ಲೆಗಳನ್ನೂ ಜನರಿಂದ ಜಪ್ತಿ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಕೇವಲ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣಿಗೆಂದು ಹತ್ತಿರ ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಜಿಕ್ಕು ಪುಟ್ಟಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳೂ ಕ್ಯಾಬಿಟ್ಟು ಹೊಗಲು ಸಭ್ಯರ್ಗಳಿಗೂ ಸಹ ಸರಕಾರದಿಂದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅನುಮಾನವಾದಂತಾಯಿತು. ಸ್ವಾಧಿಮಾನಕ್ಕೆ ಈ ಬಗೆಯ ಭಂಗಬಂದಿಟ್ಟೇ ಶಾರಣವಾಗಿ ಹೆಲಗಲಿಯ ಬೇಡರು ಪ್ರಾಣಹೊಡರೂ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಡಲ್ಪಿ.

ಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೆಷ್ ಸರಕಾರವು ನರಗುಂಡ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನಿಗೂ ಮುಂಡರೆಗಿ ಭಿಮರಾಯನಂಥ ಜಮಿನೆದಾರರಿಗೂ ಉಪಟಳ ಕೊಡಪತ್ತಿತ್ತು. ಉತ್ತರದಲ್ಲಿಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ದಸ್ತಿಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಯಾರ ಮೇರೆಯೂ ವಿಶ್ವಾಸವು ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಕಾಲ್ಪಿ, ರುಂಗಿ, ಗ್ರಾಲೇರಗಳಲ್ಲಿ ನಾನಾ, ತಾತ್ಯಾ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಇಂಗ್ಲೆಷರ ಕೂಡ ಇರ್ಕರ ಶಾಂತಿಗಾಗಿ ತೊಡಗಿರುವುದು ಕನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೂತ್ತಿತ್ತು.

ನರಗುಂಡ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ಮಾಂಡಲೀಕನೆ ಆಗಿದ್ದನು. ಮೊದಲೊಂದುಂಬೂ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿದುಧ್ವ ಯಾವ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ಆವಸ್ಯಕ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಆವಸ್ಯಕ ಮತ್ತಿರ ತನ್ನ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಕೆಲವು ಹಳೀಯ ನಮೂನೆಯ ತೊಫುಗು, ಬಂದೂಕುಗಳು, ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಮದ್ದಾಗುಂಡುಗಳು ಇದ್ದಿರಬೇಕು. ಕಂಪನಿಸರಕಾರದ ಸ್ವೀಕೃತಕ್ತಿಗೆ ಇವು ಒಂದುದಿನ ಸಹ ಇಡ್ಡಾಗಿರುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಶೂರಸರಕಾರದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಇವು ಒತ್ತುತ್ತೊಡಗಿದವು. ಹತ್ತಿರ ಏನೂ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಧಾರವಾಡ ಕಲೆಕ್ಟರರ ಹುಕುಮುಹೋಯಿತ್ತು; ಈ ಅಸ್ತಿತ್ವ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳು ಒಂದುಗಾರರ

ಕೈಗೆ ಬೀಳಿಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಎಲ್ಲನ್ನೂ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಬಿಡು ಎಂದು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಕಲೆಕ್ಟರರು ಬರೆದಿದ್ದರು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಈ ಆವಶ್ಯಕ ಅಸಹ್ಯವೇನಿಸಿದುವೆದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನ ಹತ್ತಿರ ಕ್ರಾಂತಿಕೆ ತೊಂಬಿನ ಮೊಡ್ಡೆ ಗುಂಡುಗಳು, ಇಂಥಾಗುಂಡುಗಳು ಮತ್ತು ಸುವಾರು ಗಳು ಸೌಂಡು ಮದ್ದು ಇತ್ತು. ಸರಕಾರದ ಹುಕುಮು ಬಂದೊಡನೆ ಇವುಗಳ ಹೊರತಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಜೀಲುಕೆ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ ಮತ್ತಿನಿಂತು ದಾರಿಯ ಸರಿಯಾದ ನೇರಿಗೆ ತೋಷಿಗಳನ್ನು ಕಳಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಉತ್ತರ ಬರೆದು ಕಳಿಸಿದನು. ಈ ಆವಶ್ಯಕಾನದ ಸೆಲುವಾಗಿ ಸರಕಾರವೆ ಬಗ್ಗೆ ವರಾತ್ರ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನ ಹೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಟ್ಟುತುಂಬಿತು. ನಾವು ಹಲ್ಲುಮುರಿದ ಹಾವಿನಂತೆ ಯಾಕೆ ಆಗಬೇಕೆಂದು ಜನರು ಪ್ರಶ್ನಾಪಡಿತ್ತಿದ್ದರು. ನೀತಿಸ್ತುರಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಳಿ ಇಟ್ಟು ಕೂಡ್ರಲು ಆಗಿನ ಜನ ಸಿಂಹರಿರಲ್ಲಿ. ಜನರು ಸೀತಿಸ್ತುರಾಗುವವರಿಗೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಧ್ವನಿವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆಯೇ ಕಂಪನಿಸರಕಾರವೆ ಆಕರ್ಷಣವು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ರೀತಿ ನಡೆಯಿತು. ಯಾರಿಗೂ ಇನಾಮು ಹೊಲಗಳನ್ನು ನಡೆಸಬಾರದೆಂದು ಸರಕಾರವು ನಿರ್ಧರಿಸಿತು. ಪೇಶ್ಯಿಯರು ತಮ್ಮ ಆಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಆನೇಕ ರೀತಿಯ ನಿಷ್ಠೆ ತೋರಿಸೇವ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಧಾರವಾಡ, ಬೆಕ್ಕಾವಿ ಮತ್ತು ವಿಚಾಪುರ ಜಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇಸಾಯಿ, ದೇಶಪಾಂಡಿ, ದೇಶಮುಖಿ, ಪಾಟೀಲ ಕುಲಕಣ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಆನೇಕ ಮಾದರಿಯ ವರ್ತನಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಸರಕಾರದ ಭದ್ರತೆಗೆ ಆಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಇವರಿಂದ ನೇರವಾಗುವದೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಆಗ ಇನ್ನೂ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ರಿಗೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಹಕ್ಕುದಾರರು ತಮ್ಮ ಭೂಮಿಗಳ ಕಂಡಾಯವನ್ನು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇವರ ಸೇವೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಆಗತ್ಯವಿಲಿದಿರುವಾಗ ಇವರಿಗೆ ಯಾಕೆ ಈ ಸವಲತ್ತು ಎಂದು ಕಂಪನಿಸರಕಾರ ಲೇಕ್ಕುಮಾಕಿತು. ಸರಕಾರದ ಆಡಾಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಒಂದೇ ವಿಚಾರವು ಆಗಿನ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಗೆ ಇತ್ತು. ಕನಾರ್ಟಿಕದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಭೂಂಡಡೆಯರ ಒಡಿತನವು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿದೆಯೂ ಇಲ್ಲವೂ ಎಂಬುದನು ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡಲು ಒಂದು ಇನಾಮ ಕವಿಶನ್ ಎಂಬ ವಿಚಾರಕೆ ಆಯೋಗವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿ ಕಾರ್ಯಪಾರಂಭಮಾಡಲಾಯಿತು. ಬೆಕ್ಕಾವಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಲಿಟ್ಸಲ್ ಏಜಂಟ್ಸಾಗಿದ್ದ ಸಿಟನ್ ಕರನು ಇಂಥ ಆಯೋಗವು

ಬೇದವೆಂಬ ತಥ್ಯವಾರ್ತೆಯಾದವನ್ನಿಷ್ಟೆನು. ಅವರೆ ಹೆಚ್ಚು ಉತ್ತಮನ್ನದ ಆಸೆಯಿಂದ್ದೆ ಅವರು ಸಿಟ್ನಾಕರೆನ ತಥ್ಯವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದರು. ಗ್ರಾಮರಿಂದಲೇ ಕಾರ್ಯ ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಿದ ಅನ್ಯಾಂ ಕೆವಿಶನಿಗೆ ಗ್ರಾಮದ ಸುನೂರಿಗೆ ಒಂದು ಕ್ರಮಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟಿ. ಖರದಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕ್ಕಾದರು. ಆಯೋಗದಲ್ಲಿ ಸಾಷ್ಟ್ಯಾದಳಿತದ ಅನುಭವವಿಷಯವರು ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ; ಸ್ವೀನಾಧಿಕಾರಿಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರು. (Kaye, Vol. I, 127) ಇನಾಮು ಕೆಮಿಂ ಶನ್ನು ವಿಕಾರಣಿ ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಿಸಿಂಥಾಗಿ ಉತ್ತರಕನಾರ್ಬಿಕದ ಸಂಸಾಧನಿ ಕರು, ಜೀವಿಸುವಾರದು, ಜೂನಾಗಿರದಾರರು, ಎಲ್ಲರೂ ಗಾಬರಿಯಾದರು. ಉತ್ತರಕನಾರ್ಬಿಕದಲ್ಲಿ ಆಗ ಇದ್ದ ಜೀವಿನಾನುದಾರರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಮ್ಮ ಜೀವಿನಾಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿಕೊರಿಂದ ವಡೆಮಾರ್ಪಿಂಡಿದ್ದರು. ಹೇಳ್ತೇಸಿರಕಾರವು ಉರುಳಿದಾಗ ಉಂಟಾದ ಆರಾಜಕತೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕೆಲವರು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಆಸ್ತಿಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಹೆಸರು ಹಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಆಯಾ ಆಸ್ತಿ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಉಪಭೋಗ ಪೂರ್ವಾನುಕರಣಿ ಎಂಬ ಕೆಲ್ಪನೆಯು ಆಗ ದೃಢವಾಗಿತ್ತು. “ಖಿಡ್ಡಿಂದ ಗಳಿಸಿದ ಜೀವಿನಾನುದಾರರು ಕಾಗದಗಳಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಾಣಾಡಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೆ ಅವರ ತಪ್ಪಾಯಿತು.”¹ ಆಯೋಗವು ಇಂಥದೊಂದು ಪರಿಶೀಲನೆ ಸಡೆಸಲಿದೆ ಎಂಬ ವಾತ್ಮೆ ಕೇಳಿದಕೂಡಲೆ ಎಷ್ಟೊಮ್ಮೆ ಜೀವಿನಾನುದಾರರು ಕ್ಷೇತ್ರಾಲು ಬಿಟ್ಟಿರು. ಆವರಿಗೆ ವಹಿವಾಟ್ಟು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾ ಗ್ರಂಥ-ಉತ್ಪಾದಕರ್ತೆಯಾರತು ಏನೂ ಆಧಾರಗಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಜವ್ವಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಫೋರೆಣೆಯನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆಯೋಗವು ಕೇವಲ ವಹಿವಾಟನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿದಿನ ಜಪಾದ ಜೀವಿನಾನುದಾರಿಗಳ ಸುದ್ದಿಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬತೊಡಿಗಿವೆ. ನಿಪ್ಪಾಣಿ ಮತ್ತು ಜಾಂಬೋಟಿ ದೇಸಾಯರು ಈ ಆಯೋಗದ ಜಪ್ಪಿ ಧೋರಣದ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ದೀಕರಿತಿಯ ಬಹ್ಯಂಶವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡು ಕೊನೆಯವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟಿಕಿರಿಗೆ ವೈರಿಗಳಾಗಿ ನಾಶಹೊಂದಿದರು. ಪರಂಪರಾಗತ ಆಸ್ತಿಯನ್ನೂ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನೂ ಕೆಳಕೊಂಡವರಿಗೆ ಬಂಡಾಯದ ಹೊರತು ದಾರಿಯೇ ಇಲ್ಲದಾಯಿತು. “ಇದು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಆಯೋಗವು ಇಂದು ಜೀವಿನಾನುದಾರಿಗಳ ಹಕ್ಕಿನ ಪತ್ರಕೆಗಳನ್ನು ತಪಾಸಮಾಡಿತು. ಇದರಲ್ಲಿ

¹ ಇನಾಂ ಕೆವಿಶನಿಗೆ ಸಿಟ್ನಾಕರನು ಒಟ್ಟಿಸಿದ ಮನ್ಯ. (Kaye, Vol. I, 128.)

೧೯೦೦೦ ಆಸ್ತಿಗಳು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಖಾಲಿನಾ ಆದವು!! ”^೨ ಇದರಿಂದ ಹೊಲಿ ದೊಡೆಯರು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಶಾಶ್ವತ ವೈರಿಗೆ ಕಾದರು.

ಆಯೋಗವು ಏನೂ ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವವರೂ ಮುಂದೆ ಹೊರಟರು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಲೀಯೇ ಆಯೋಗದ ಪೈಚಿತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಮತಭೇದಗಳಾಗಿ ವಾಗ್ವಾದಗಳುಂಟಾದವು. ಯಾರಿಂದಲೂ ಜನಿಂಸು ಕೆಸಿದು ಕೊಂಡಿಲ್ಲಿಂದು ಕೆಲವು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇನಾವುದಾರರಿಗೆ ಕರಮುಕ್ತತೆಯೇ ಮುಖ್ಯ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸವಲತ್ತು. ಅಪ್ರೇಗ್ಜನ್ಸ್ ಸೆಳೆದು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೆ ನಿಮ್ಮ ಪುಣ್ಯ ಎಂದು ಆವರಿಗೆ ಹೇಳುವದು ಗಾಯದ ಮೇಲೆ ಬರಿ ಎಳೆದಂತೆಯೇ ಸರಿ. ಇನಾನು ಕವಿಶನ್ಸ್ ಇನ್ನೂ ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸಡೆಸಿ ದಾಗಲೆ ಕ್ರಾಫ್ಟಿಕದ ಜನಿಂಸದಾರರು ಬಿಂಡಾಯವನ್ನು ಸೇರಿಯೇ ಬಿಟ್ಟಿರು!

ಬೆಳಗಾನಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿವ್ವಾಣಿ, ಜಾಂಬೋಟಿ ಮತ್ತು ಕಿತ್ತೂರ ದೇಸಾಯರ ವಾರಸದಾರರು ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಕೆಲವು ವಿಘಳ ಒಳಸಂಜುಗಳನ್ನು

2. *Narrative of the Bombay Inam Commission* ಎಂಬ ಒಂದು ವರದಿಯನ್ನು ಆಯೋಗದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಕನ್ಸಲ್ ಎಧಿರಜ್ಞರು ಱಲೆಜಿರಲ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆಯೋಗವನ್ನು ಉಗ್ರವಾಗಿ ಟೋಕೆ ಮಾಡಿದ ಸರ್ ಜಾನಾ ಈ ಮತ್ತು ಸಿಟನ್ ಕರಿಗೆ ಆವರು ತಮ್ಮ ವರದಿಯ ಇನೆಯ ಕಲಬಿನಲ್ಲಿ ಸಬಿಸ್ತರ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಕನ್ಸಲ್ ಎಧಿರಜ್ಞರು ಪ್ರಕಟಮಾಡಿದ ಅಂತಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳೂ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ. ಇನಾದು ಕವಿಶನ್ಸ್ ಱಲೆಜಿರಿಂದ ಱಲೆಜಿರ ವರಿಗೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿತು. ಆಯೋಗವು ಈ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿ ಆಸ್ತಿಗಳ ಹಕ್ಕು ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ತಪಾಸಿ ಮಾಡಿತು. ಇದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರದವ್ಯೂ ಆಸ್ತಿಗಳು ಕಂಡಾಯಿವಿಲ್ಲದೆ ಇನಾವಾಗಿ ಉಳಿಯಬಹುದೆಂದೂ ಸುವರಾದು ೩೫೦೦ ಆಸ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಆಯಾ ಜನಿಂಸದಾರನು ಸತ್ತವೇತ್ತಿ ಕರ ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಇಲಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕೂಡಲೆ ಕರ ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಆಯೋಗವು ತೀವ್ರಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಸರ್ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಯಾರಿಂದಲೂ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಜಟಿ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ಎಧಿರಜ್ಞರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪೂರಾ ಕರ ಕೂಡಿಸುವದೆ ಜಟಿ ಎಂಬ ವಿಕಲ್ಪನೆಯ ಮೂಲಕ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಜನಿಂಸದಾರರಲ್ಲಿ ಅಸಂತೋಷವಾಗಿತ್ತು.

ಕೇನು ಕೊಟ್ಟಿ ಅಂತಿಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಎಧಿರಜ್ಞರು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಡೆಸಿದರು. ಕಿತ್ತಲ್ಕೂರ ದೇಸಾಯರ ವಾರಸದಾರನಾದ ಶಿವಲಿಂಗಪುನು ಮೊಗಲಾಯಿ, ಗೋವಾ ಮತ್ತು ಕೊಲ್ಲಾ ಪುರಗಳಿಗೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಕಳಿಸಿ ಹೊರಗಿನ ಪರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸಂಪರ್ಕಗಾಗಿ ಮತ್ತು ಒಧಿ ತಾಲೂಕರಳ್ಲಿ ಬಂಡಾಯ ವನ್ನು ಹೊಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆಸಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಶಿವಲಿಂಗಪುನ ಆಪ್ತಾರಾದ ವಂಟನುರಿ ದೇಸಾಯರು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಬೇಗನೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಶಿವಲಿಂಗಪುನ ಒಳಸಂಚು ಕೃತಿಗಳಿಯಲ್ಲ. (*Belgaum Dist. Gazetteer*) ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಷ್ಪರಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಜಂಬಿಗಿಯ ದೀಶವುಖರು ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಒಳಸಂಚು ಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಕಳೆದು ಕೊಂಡರು. ಕೊಟ್ಟನಾಲ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಅವರ ಕಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರು ನೇಲ ಸಮ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು. (*Bombay Committee Notes*). ಜತ್ತ ಸಂಸ್ಥಾನಿ ಕನೆ ಮೇಲೆ ಒಳಸಂಚಿನ ಸಂಶಯವಿತ್ತು.

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನರಗುಂದ ಸಂಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಮುಂಡರಿಗಿ ನಾಡ ಗೌಡರು ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಿದ್ದ ಕ್ಷಾಗಿ ಒಳ್ಳೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದರು. ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬ ಮತ್ತು ಭೀಮರಾಯ ವಿಶೇಷ ಗಂಭೀರಸ್ವರೂಪದ ಒಳಸಂಚನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದರು. ಇನಾಮು ಕೆಮೊರ್ನಿಂಗ್‌ನ ಮೇಲೆ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ರಕ್ತಕಾರು ತ್ವಿದ್ದನು. ಇನರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಆನುಯಾಯಿಗಳೂ ಸಾಕಣ್ಣಿದ್ದರು. ಮಿರಜ ಗುಡಗೀರಿಗಳ ನಡುವೆ ಆಕ್ಸ್‌ಪಾರ್ಕ ಪತ್ರಪ್ರವಹಣಾರವಿತ್ತಿಂಬ ಸಂಶಯದಿಂದ ಗುಡಗೀರಿ ಮಾಮಲೆದಾರನನ್ನೂ ಅವನ ಕಚೇರಿಯನ್ನೂ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ರುಡತಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸೋಲಿಟೆಕಲ್ ಏಜಂಟನಾದ ಮಾತ್ರಾನ್ನು ಸಾಹೇಬನು ಧಾರವಾಡ ಡಿ. ಎಸ್. ಎಸ್. ಗೆ ಬರೆದ ಪ್ರಕಾರ ಅವನು ಸಹಜವಾಗಿ ಹೊಗಿ ತಪಾಸು ಮಾಡಲು ಕೆಲವು ಆಕ್ಸ್‌ಪಾರ್ಕ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಅವನಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತ್ತಂ. ಗುಡಗೀರಿಯು ಆಗ ಮಿರಜ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿತ್ತು. ಸಿಕ್ಕ ಸಾಮ್ಯತ್ವವನ್ನೆಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಪುಣಿಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರು. ಮಿರಜದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿನ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಆಕ್ರಮ ತಾತ್ತ್ವಾಸ್ತಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಜಹಗೀರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯದ ವಿಚಾರವು ಕೇಳಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರ ಗುಡಗೀರಿಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರುಡತಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಿಂದ ಬಂಡುಗಾರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವೂ ತೊಂದರೆಯೂ ಆದವು.

ಹೀಗೆ ಗಳಾಗಿ ಆಗಸ್ಟ್ ತಿಂಗಳಿನಿಂದ ಗಳಾಗಿ ಮೇ ತಿಂಗಳ ವರೆಗೆ

ಧಾರೆವಂಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಾತಾವರಣವು ಪ್ರಕ್ಷೇಭಣಾಗುತ್ತೇ ನಡೆಯಿತು. ಸರಕಾರವು ಎಂಧನರನ್ನೂ ಗೌರವದ ಬದಲು ಸಂಶಯ ಮತ್ತು ತಿರಸ್ವಾರೆಗಳಿಂದ ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂದಿನ ಸ್ವಾಭಿನಾನಿ ಜನರಿಗೆ ಇಂಥ ವ್ಯವಹಾರ ಸೇರಿಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಜನರ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಯನ್ನೂ ಶಸ್ತ್ರಸ್ವರೂಪನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿದೆ ವಾನಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಸಹ ಕಂಪನಿಸರಕಾದವು ಬಿಡುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲಾರಿಗೂ ಮನದಟ್ಟಾಯಿತ್ತು. ಈಗ ಅವರಿಗೆ ಪರಕೀಯರ ದಾಸ್ಯದ ಅಧ್ಯವಾಗತೊಡಗಿತ್ತು. ಈ ವೊದಲು ಹಿಂದುಸ್ತಾನನನ್ನು ತಳಿದ ಯಾವ ಸಮಾರಂಭನೂ ಹೀಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮೊದಲಿನವರು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಉದಾರತನದಿಂದಲೂ ಗೌರವದಿಂದಲೂ ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರವು ಒಂದಿಇರನ್ನು ಎಂದೂ ನಂಬಲಿಲ್ಲ; ಎಂದೂ ಆವರ ಉಪಕಾರ ಸೃಜಿಸಲಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಜನರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸುಲಿಯುವ ಹೊರತು ಬೀರೆ ಯಾವ ಉದ್ದೇಶವೂ ಅವರಿಗಿಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಜನರಲ್ಲಿ ಅವನಾನ ಅಸ್ವಾಗಳು ಹೆಚ್ಚಾದ ವೆಂಬುದು ಸಹಜ.

ಸರಗುಂದ ಮತ್ತು ಮುಂಡರಿಗೆ ಎರಡೂ ಬಂಡಾಯಗಳು ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಡೆದವು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ ಮತ್ತು ಢೀಮರಾಯು ಇವರು ಕೊನೆಯವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಹೆಟವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರೆ ಹೊರತು ಗೌರವಣನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ.

ದಕ್ಷಿಣ ಮರಾಠಾ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ರಾಜಕೀಯ ಅಧಿಕಾರಿಯೂ ಜೀರ್ಗಾವಿ ಕಲೆಕ್ಟರನೂ ಆದ ಸಿಟನ್‌ಕರನಿಗೆ ಕಾರ್ಯಭಾರವು ಹೆಚ್ಚಾಗತೊಡಗಲು ಈ ಎರಡೂ ಕಾರ್ಯಶಾಖೆಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಎಪ್ಪಿಲ್ಲ ಇಲ್ಲಾರಲ್ಲಿ ಇವನು ಮುಂಬೈಸರಕಾರಕ್ಕೆ ವಿನಂತಿಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಇನಾಮ ಕ್ರಮಿಕಳನ್ನುಗೇ ಸಿಟನ್‌ಕರನು ವಿರೋಧಿಯಾಗಿದ್ದ ಕನಾರ್ಟಿಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತಾದ್ದರಿಂದ ನರಗುಂಡಕರ, ಜನುಖಿಂಡಿಕರ ಪ್ರಭುತ್ವಗಳನ್ನೂ ಕೊಂಡ ಎಲ್ಲರೂ ಸಿಟನ್‌ಕರನ ಪರಮಸ್ವೀಕೀತರಾಗಿದ್ದರು. ಹೀಗೆಯೇ ಬಲಪೂರ್ವೋಗವಿಲ್ಲದೆ ಕನಾರ್ಟಿಕವನ್ನೂಲ್ಲಿ ಶಾಂತಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಇವನು ಹುಣಿಸಿದ್ದನು. ಚಾಲನ್‌ ಮಾರ್ಪಿನೆಲ್ಲ ಎಂಬ ಓವನ ನೂತನ ಐ. ಸಿ. ಎಸ್. ಅಂಗ್ಲ ತರುಣನು ಅದೇ ಹೊಸತಾಗಿ ಸಿಟನ್‌ಕರನ ಕೈಯೊಳಗೆ ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟ್ ಕ್ರೆಟಿಟ್‌ ಕಲ್‌ ಏಜಂಟನೆಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ನೇಮಕ ಹೊಂದಿದ್ದನು. ಮಾರ್ಪಿನೆ

ನ್ನನು ಸಾಹೆಸಿಯೂ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನ್ನಲ್ಲವೇ ಡಾಲಹೋಸಿಯ ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರಗಳಿಂದಲೂ ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಭಾರತದ ಆಸಂಖ್ಯ ಸರೀರಂಪುರನ್ನು ನೇಲಸನು ಮಾಡದ ವಿನಃ ಬಿರ್ಪಿಶರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಾಹಿಯು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಾಗಳಾರದೆಂದು ಮಾತ್ರಾನ್ನಿನ್ನ ಸಾಹೇಬನು ಪೂರಾ ನಂಬಿದ್ದನು. ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಮಾತ್ರಾನ್ನಿನ್ನನ್ನು ಇನಾಮು ಕವಿಶನದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿತ್ತು. ಮುಂಬ್ಯ ಸರಕಾರವು ಸಿಟನಾಕರನ ವಿನಂತಿಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಮಾತ್ರಾನ್ನಿನ್ನ ಸಾಹೇಬನನ್ನು ಪೂಲಿಟೆಕಲ ಏಜಂಟನನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿ ಬಿಟ್ಟುತ್ತು.

೮೯—೧೮೫೭ ನೇರೆಯ ದಿನ ಮಾತ್ರಾನ್ನಿನ್ನನು ಹೊಸ ಹೆದ್ದೀಯನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡಿದನು. ಮೇರೆ ತಿಂಗಳ ಅನ್ನೇಯ ತಾರಿಖಿನ ವರೆಗೆ ಆವನು ಕೊಲ್ಲಾ ಪುರದಲ್ಲಿ ಜೇರೆಬ್ಬಾ ಸಾಹೇಬನ ಹತ್ತಿರ ಉಳಿದಿದ್ದನು. ಮೇರೆ ಅಷ್ಟೇ ಹೊಸತಾಗಿ ತನ್ನ ಆಧಿಕಾರಕ್ಕೇತ್ತರದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಕನಾಟಕದ ಸಂಸಾಧನಗಳ ಸಂಚಾರಕಾಗಿ ಮಾತ್ರಾನ್ನಿನ್ನನು ಕೊಲ್ಲಾ ಪುರದಿಂದ ಹೊರಟನು. ಆಷ್ಟುರಲ್ಲಿ ಜನರಲ್ ಲೆಸ್ಟರನಿಂದ ಜೇರೆಬನಿಗೆ ಬಂದ ಒಂದು ತಂತಿಯ ಮೂಲಕ ನರಗುಂದಕರನು ಬಂಡಾಯಹೂಡಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಜನರಲ್ ಲೆಸ್ಟರನು ನರಗುಂದಕ್ಕೆ ಸ್ವೀಕೃತಿ ಕೆಳಸತ್ಕ್ಷದ್ದೀಂದೂ ಮಾತ್ರಾನ್ನಿನ್ನನು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರ ವಿನಿಮಯಗಳಿಗಾಗಿ ಕೂಡಲೇ ಕೊಲ್ಲಾ ಪುರಕ್ಕೆ ಮರಳಿ ಬರಬೇಕೆಂದೂ ಜೇರೆಬ್ಬಾ ಸಾಹೇಬನು ಆಜ್ಞಾ ಸಿಸಿದನು. ಜೇರೆಬ್ಬನ ಪತ್ರನು ಮಾತ್ರಾನ್ನಿಗೆ ಕುರಂದವಾಡದಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಮಾತ್ರಾನ್ನಿನ್ನ ಸಾಹೇಬನು ಕೊಲ್ಲಾ ಪುರಕ್ಕೆ ಮರಳಿಲ್ಲ. ಕುರಂದವಾಡದಿಂದ ಒಳಿದಾರಿ ಹಿಡಿದು ತಾನು ಚೇಗನೆ ನರಗುಂದವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವೆನೆಂದೂ ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ಬೀಳಿದಿರಲು ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಬುಧಿಹೇಳುವೆನೆಂದೂ ಜೇರೆಬ್ಬನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಮಾತ್ರಾನ್ನಿನ್ನನು ನರಗುಂದಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬನಿಗೂ ಮಾತ್ರಾನ್ನಿನ್ನನಿಗೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಪರಿಚಯ ಮತ್ತು ಸ್ವೀಕರಿತ್ತು. ಆದರೆ ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬನ ಇತ್ತೀಚಿನ ಚೆಂದುಹೋಡ ಆಂತರಂಗವನ್ನು ಸಿಟನಾಕರನಂತೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ವಷ್ಟು ಮಾತ್ರಾನ್ನಿನ್ನನು ಮುರಿತವನಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೇರೆ ಅಷ್ಟೇ ಮಾತ್ರಾನ್ನಿನ್ನ ಸಾಹೇಬನು ರಾಮದುಗ್ರಾಂದಲ್ಲಿದ್ದನು. ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬನು ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ಪೂರಾ ಸೇರಿಯೇ ಭೀಟ್ಟಿರುವನೆಂದೂ ಆವನ ಭೀಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗುವದರಲ್ಲಿ ಹುರುಳಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಮಾತ್ರಾನ್ನಿ

ನ್ನೀಗೆ ಮನವರಿಕೆಯಾಯಿತು. “ ಜಮಿಂಡಿಕರೆನಂತೆ ಬಿಂಬಿಕರಿಂದ ಕೈದು ಆಗಿ ಮಾನಭಂಗ ಹೊಂದುವ ಮೊದಲು ನಾನು ಸಾವಸ್ಯಪೂರ್ತಿ ಇನೆ.” (Malleson Vol. 3 239) ಎಂದು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾಡ ರಾಮುದುಗೆ ಆರಸನಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರ್ದು ಆ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ನೀನೂ ಬಂಡಾಯ ಸೇರು ಎಂದು ಆಹಾರನಿಸಿದ್ದನು. ಜಮಿಂಡಿಕರೆನ್ನು ಮಾತ್ರಾಸ್ತನ್ನನೇ ಬಂಧನದಲ್ಲಿಟ್ಟು ದ್ವಾರಾ ಜಮಿಂಡಿಕರನೂ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನೂ ಆಪ್ತರಾದ್ವರಿಂದ ಇದರಿಂದ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟುಬಂದಿತ್ತು.

ರಾಮುದುಗೆ ಆರಸನು ಬಂಡಾಯದಿಂದ ದೂರ ಉಳಿದು ಬಾಬಾಸಾದೆ ಬನ ಪತ್ರವನ್ನು ಮಾತ್ರಾಸ್ತನ್ನನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಬಿಟ್ಟುನು. ಮಾತ್ರಾಸ್ತನಾ ಸಾಹೇಬನ ರಾಮುದುಗೆ ಮುಟ್ಟುವ ವೋದಲೆ ಕಲಾದಿಗಿಯ ದಕ್ಷಣ ಮರಾಠಾ ಆಶ್ಚರ್ಯದಳದ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಕರ್ನುಲ್ ಜಾರ್ಜ್ ಮಾಲ್ವಮೈನಿಗೆ ಸ್ವೇಂದ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೆ ರಾಮುದುರ್ಗಾಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಕರ್ನುಲ್, ಮಾಲ್ವಮೈನಿಗೆ ಮಾತ್ರಾಸ್ತನ್ನನ ಸಂದೇಶವು ಮುಟ್ಟಲೇ ಇಲ್ಲ. ಮುಂಡರಗಿ ಭೇದ ರಾಯನು ಡಂಬಳ ಸರೆಕಾರಿ ಖಚಾನೆಯನ್ನು ಲಾಟೆ ಮಾಡಿರುವನೇಂಬ ವಾರ್ತೆ ಕೇಳಿ ಅವನು ಆತ್ಮ ಹೊಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು !

ಮಾತ್ರಾಸ್ತನ್ನನು ಮೇ ಅಷ್ಟನೆಯ ಸಾಯಂಕಾಲ ವಿದುಗಂಟಿಗೆ ರಾಮುದುಗೆ ದಿಂದ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿನು. ರಾಮುದುಗೆ ಆರಸ ರಾಮರಾಯನು ಸಂಜೆ ಹೊತ್ತು ಹಿಗೆ ಹೊರಡುವದು ಸುರಕ್ಷಿತವಲ್ಲವೆಂದು ಮಾತ್ರಾಸ್ತನಿಗೆ ಆಂಗಲಾಚಿ ಹೇಳಿದನು. ಆದರೂ ಅವನು ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಸಾಹೇಬನು ಒಂದು ಬೂದಿಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆ ಹತ್ತಿ ಹೊರಟಿನು. ದಕ್ಷಣ ಮರಾಠಾ ಆಶ್ಚರ್ಯದ ಪೂರಣಸಿಂಗ್ ಎಂಬ ತುಂಬಾ ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಟೆನಾಗಿದ್ದ ಓವ್ ಆಂಗರೆಕ್ಕೆಕನು ಮತ್ತು ಹತ್ತಿಂಟು ಸವಾರರು ಮಾತ್ರ ಅವನೊಡನೆ ಇದ್ದರು. ಸುರೆಬಾನೆ ಎಂಬ ಹೆಳ್ಳಿಗೆ ಅವರು ಬಂದು ಮುಟ್ಟುವದರೊಳಗೆ ರಾತ್ರಿ ಹತ್ತುಗಂಟೆಯಾಯಿತು. ಎಲ್ಲರೂ ದಣಿದಿದ್ದರಿಂದ ಮಾತ್ರಾಸ್ತನ್ನನ ಮೇಣಿಯನ್ನು ಇಳಿಸಿ ಉರಹೊರಿನ ಹನುಮನ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಶಿಬಿರಹೊಡಿದ್ದರು. ಸಾಹೇಬನು ಗುಡಿಯೊಳಗೆ ಮಲಗಿದನು. ಪೂರಣಸಿಂಗನೂ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದನು. ಸವಾರರು ಕೆಲವು ಕಾಲ ಹೊರಗೆ ಉರಿ ಹಾಕಿ ಕುಳಿತು ನಿಧ್ಯ ಬಂದ ಹಾಗೆ ಒಮ್ಮೆಬ್ಬರೇ ಮಲಗಿಬಿಟ್ಟಿರು.

ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ಸುಮಾರು ನೂರಿನ್ನೂರು ಜನರೊಡನೆ ಸಾಹೇಬನ ಶಿಬಿರದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿದನು. ರಾಮದುರ್ಗದಿಂದ ಮ್ಯಾನ್ಮೇನ್ ಸಾಹೇಬನು ಬರೆದ ಪತ್ರವನ್ನೊಂದಿ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ತುಂಬಾ ದೇಗಿಯೇ ಆಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದನು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನ ಜನರು ಶಿಬಿರದ ಕಾವಲು ಗಾರರನ್ನು ಕೊಂಡು ಮಲಗಿದವರ ಮೇಲೆ ಬಿಡ್ಡರು. ವಿನ್ನೋ ಹಿರೆಕೊಪ್ಪ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರ ನಾಲ್ಕೆಪ್ಪದು ಮಂದಿ ಗುಡಿಯೊಳಗೆ ಹೋಗುವದರೊಳಗೆ ಸಾಹೇಬನು ಗಾಬರಿಯಿಂದ ಎದ್ದು ತನ್ನ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದ ಪಿಸ್ತಾಲನ್ನು ಹಾರಿಸಿ ಓವನನ್ನು ಗಾಯಗೊಳಿಸಿದನು. ಆಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಅವನಮೇಲೆ ಬಿಡ್ಡ ಒಂದು ಕ್ವಾಡಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಕೊಲೆಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು. ಅವನ ಅಂಗರಕ್ಷಕನಾದ ಪೂರ್ಣಸಿಂಗನೂ ಅವನೊಡನೆ ಮಾಡಿದನು. ಸಾಹೇಬನ ಶಿರಜ್ಞೀದ ನಾಡಿ ಇನನ ದೇಹವನ್ನು ಬೆಂಕಿಯಹತ್ತಿರ ಒಗೆಯಲು ಒಂದು ಕೈ ಪೂರಾ ಸುಟ್ಟುಹೋಯಿತು. ಮ್ಯಾನ್ಮೇನ್ನನ ರುಂಡವು ಇಂನೇಯ ತಾರೀಖು ಬೇಳಗು ಹರಿಯುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನರಗುಂದ ಆಗಸೆಬಾಗಿಲಿಗೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿತ್ತು !!

ರಾಮದುರ್ಗ ಮತ್ತು ಸುರೆಭಾನ ಜನರು, ನರಗುಂದದ ದಂಡು ದಾಳಿ ಮಾಡುವದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಉರು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಯೋದರು. ಮರುದಿನ ದೇವಾ ಲಯದ ಸುತ್ತಲೂ ಬಿಡ್ಡ ಹೊಣಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಸಂಸ್ಥಾರವಾಡುವವರು ಸಹ ದಿಕ್ಕಿರೆಲ್ಲ. ³

ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಇಂಗ್ಲಿಷರ ಮೇಲೆ ಇಪ್ಪು ಸಿಟ್ಟುಗಲು ಸಾಕವ್ಯ ಕಾರಣಗಳಾದವು. ನರಗುಂದವು ಕನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚೆಯ ಮತ್ತು ಹಿರಿಯ ರಾಜ್ಯ. ನರಗುಂದ ಕೋಟಿಯನ್ನು ಭತ್ತಪತಿ ಶೀವಾಜಿಯು ಇಂಜಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕೋಟಿಯು ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಇದ್ದ ಅತ್ಯಂತ ಭದ್ರವೂ ಅನುಕೂಲವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಭಾವೆ ಮನೆತನದವ ನಿದ್ದು ಅವನ ಹೇಸರು ಭಾಸ್ತರರಾವ ಎಂದಿತ್ತು. ಹೃದರ ಪಿಪ್ಪು ಇವರ ಕಾಲ ದಿಂದಲೂ ನರಗುಂದ ಸಂಸ್ಥಾನವು ಸುರಪುರದಂತೆ ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕಾಯ್ದು ಕೊಂಡು ಬಂದಿತ್ತು. ರಾಮದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಭಾಸ್ತರರಾಯನೇ ಬಂಧುಗಳು

3 ನರಗುಂದ ಕೋಟಿಯು ಇಂಗ್ಲಿಷರ ಕೈಪಶಾದ ಮೇಲೆ ಮ್ಯಾನ್ಮೇನ್ನನ ರುಂಡವು.

ಒಂದು ಬಾಬಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿತು ! Malleson, Vol. 3. p. 243. ಮ್ಯಾನ್ಮೇನ್ ಸಾಹೇಬನ ಅಂತ್ಯ ಸಂಸ್ಥಾರವು ೧೯೧೧ರಲ್ಲಿ ಕೆಲಾಡಗಿಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿತು.

ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಮುದುಗ್ರಹಕೆಂತಲೂ ಸರಗುಂದ ಪ್ರಬಿಲವಾದ ರಾಜ್ಯ. ಗಳಿಗಳ ವರಿಗೆ ಸರಗುಂದ ರಾಮುದುಗ್ರಹಕೆರಡೂ ಹೇತ್ತಿಯವರ ಮಾಂಡಲೀಕರೇ ಆಗಿದ್ದರು. ಪೇರಾಷ್ಟ್ರಯಿಯು ಖರ್ಚು ಚಾಚಾಸಾಹೇ ಬನ ತಪ್ಪ ದಾದಾಜಿರಾವ ಎಂಬುವನ್ನು ಅಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಸರಗುಂದದ ದಾದಾಜಿರಾಯನೂ ರಾಮುದುಗ್ರಹ ನಾರಾಯಣರಾಯನೂ ಕಂಪನಿಸರಕಾರಮಿಂದನೇ ಈಶಗರಲ್ಲಿ ಸವಿಸ್ತರ ಒಪ್ಪಂದಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆದಕ್ಕೆ ವಿಧೀಯರಾಗಿ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಗಳಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಮುದುಗ್ರಹ ನಾರಾಯಣರಾಯನು ಪುತ್ರಸಂತಾನವಿಲ್ಲದೆ ಮರಣಹೊಂದಿದೆನು. ಆನನ್ದ ಹೆಂಡತಿ ರಾಧಾಬಾಯಿ ದತ್ತಕಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ತಪ್ಪಣಿ ಕೇಳಿದಳು. ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಸರಕಾರದ ವರು ಸಮೃತಿಸಲಿಲ್ಲ; ದಾದಾಜಿರಾಯನು ರಾಮುದುಗ್ರಹವನ್ನು ಸರಗುಂದಕ್ಕೆ ಸೀರಿಸಬೇಕೆಂದು ಒಂದು ಅಡ್ಡ ಅಜ್ಞ ಕೊಟ್ಟಿನು. ರಾಧಾಬಾಯಿಯು, ದಾದಾಜಿಯ ಎರಡನೆಯ ಪುತ್ರ ಮತ್ತು ಭಾಸ್ಯರರಾಯನ ತಮ್ಮನಾದ ಡರಿಹರ ಖಾಫ್ ರಾಮರಾಯನನ್ನು ದತ್ತಕಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ವಿಲಾಯಿತಿಯಿಂದ ತೀವ್ರ ಬಂದಿತು. ರಾಧಾಬಾಯಿಗೆ ಸರಗುಂದಕರನ ಮಗನನ್ನು ದತ್ತಕಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಿರುಪಾಯಭಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಳು. ಕೆಲವು ಕಾಲ ಸರಗುಂದ ಸುತ್ತು ರಾಮುದುಗ್ರಹಕ ಸಂಬಂಧ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆದಗೆಟ್ಟಿತು.

ಇತ್ತು ದಾದಾಜಿರಾಯನು ರಾಜ್ಯಭಾರದಲ್ಲಿ ಆಷ್ಟೋಂದು ಉತ್ತಾಷ್ಟಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಭಾಸ್ಯರರಾಯನು ಚಿಕ್ಕವನಿದ್ದನು: ಗಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಗಾದಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಇತರರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶಾರಭಾರವು ನಿಕ್ಕು ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಾಲವು ಬಹುಕಾಗಿತ್ತು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಗಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಇಂದ ವರ್ಷದವನ್ನಿಂದ್ದ ತುಂಬಾ ಜಾಣನೂ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಯೂ ಆಗಿದ್ದರಿಂದ ಯಾರಿಗೂ ಹಿರಿಯ ತನ ಕೊಡದೆ ತಾನೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ಸೋಡಿಕೊಂಡು ಬಂದನು.

ಬಂಡಾಯದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಇಂದ ವರ್ಷಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನ ಲಗ್ನವು ಗಳಾಗಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಿತ್ತು. ಅವನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಸಾವಿತ್ರಿಬಾಯಿಯು ಅಜರೆ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದವಕು. ಗಳಿಗಳ ಸಮಾರಿಗೆ ಸಾ || ಸಾವಿತ್ರಿಬಾಯಿಯು ಒಂದು ಗಂಡು ಮಗುವನ್ನು ಹೆತ್ತಿಕ್ಕು. ಆದರೆ ದುರ್ದೈವದಿಂದ ಆದು ನಾಲ್ಕುರು ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡಿತು. ನಾಲ್ಕುರು

ವರ್ಷ ಸಂತತಿ ಪ್ರೀತ್ಯಧರ್ ದಂಪತ್ತಿಗಳು ಎಲ್ಲ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿದರು. ಆದರೆ ದೇವರು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಂತಾನ ವನ್ನು ದಯವಾಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ಗರ್ಜಾರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಾಗುವ ಆಶೆಯಿಲ್ಲದೆ ದತ್ತಕನಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಧಾರವಾಡ ಕಲೆಕ್ಟರು ಮತ್ತು ಬೆಳೆಗಾನಿ ಕರ್ಮಿಕಳರಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಣಿ ಕೇಳಿದನು. ಧಾರವಾಡ ಕಲೆಕ್ಟರು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಪ್ರತಿಕಾಲ ರಿಪೋರ್ಟ್ ಮಾಡಿ “ಕೋರ್ಟ್ ಆಫ್ ಡೈರೆಕ್ಟರ್ಸ್” ಕಡೆಗೆ ಕಳಿಸಿದರೂ ಆವರು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ದತ್ತಕನಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಧಿಕಾರವಿದೆ ಎಂದು ತೀವ್ರ ಕೊಟ್ಟಿರು. ಆದರೂ ಮತ್ತೂ ಪ್ರಕರಣವು ನೀನೆಗುದಿಗೆ ಬೀಳಲು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಗರಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿ ಗವನರ್ ರಿಗೆ ಬರೆದು ಹಾಕಿದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ “ಕೋರ್ಟ್ ಆಫ್ ಡೈರೆಕ್ಟರ್ಸ್” ನುಂಡಳ ದಲ್ಲಿ ಮಾಡ್ಯಾನ್ನನ್ ಸಾಹೇಬನು ಬಂದಿದ್ದನು. ಎಷ್ಟೋ ಕಾಲನಿಲಂಬದ ನಂತರ ೩೦-೧೦-೧೦ಾಬ್ಜನೆಯ ದಿನಸ ಸರಕಾರವು ದತ್ತಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಪ್ಪಣಿ ಕೊಡಲಾರದೆಂದು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ “ಕೋರ್ಟ್ ಆಫ್ ಡೈರೆಕ್ಟರ್ಸ್” ದಿಂದ ಒಂದು ಪತ್ರ ಬಂದಿತು !

ಸಂಸ್ಥಾನವು ಹಿರಿಯರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬಹೇಳ ಸಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಹೊಗಿದ್ದರಿಂದ ಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸುವಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಂಪನಿಸರಕಾರವು ತನ್ನ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಅತ್ಯೇವ ಅವಮಾನ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟುತ್ತು !

ಇನ್ನು ತನ್ನ ಸಂಸ್ಥಾನವು ಉಳಿಯುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾಸ್ಯರರಾಯನಿಗೆ ಪೂರಾ ಮನವರಿಕೆಯಾಯಿತು. ಗರಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಹಿಂದು ಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವಿಷಯಗಳು ಆವನ ಕೆವಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಲೇ ಇದ್ದವು. ಇಷ್ಟ ಹಳೆಯ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಲು ಆವನ ಮನಸ್ಸು ಎಳ್ಳಿ ಷಾಷ್ಟಿದರೂ ಒಪ್ಪಲೊಳ್ಳಿದು. ಭಾಸ್ಯರರಾಯನ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರ ಬಿರುಗಾಳಿಯು ಬೀಸತೊಡಗಿತು; ನಿರಾತೆ, ಭಯ, ಸಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲವೂ ತುಂಬಿ ಕೊಂಡವು.

ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಹೀಗೆ ಚಿಂತಾಕ್ಷಾರಂತನಾಗಿದ್ದಿದ್ದು ಧಾರವಾಡದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದಿ ಹೊಗಲಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಸಿವಾಯಿಬಂಡಾಯವು ಸುರುವಾಗಲು ಕಲೆಕ್ಟರು ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನ್ನು ಕರೆಸಿ

ಜವಾಬು ಕೇಳಿತೊಡಗಿದರು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಇದೆಲ್ಲ ಬಹಳ ಆವಶ್ಯಕ ವೇನಿಸಿತು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನಂತಹಿಯೇ ಬ್ರಿಟಿಷರ ನಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯಾದ ಜನರು ಇನ್ನೂ ಸಾಕಷ್ಟಿದ್ದರು. ಮುಂದರೆಗೆ ಭೀಮರಾಯ, ಹಮ್ಮಿಗಿಯ ಕೆಂಚನಗೌಡ ದೇಸಾಯಿ ಪ್ರಭೃತಿಗಳಿಂದ ಹುಡಿದು ಅನೇಕ ಜಮಿನಾದಾರರ ಶಾಡ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಒಳಿಸಂಚಾ ಮಾಡಹ್ತಿದನು. ಸುರಪುರ ನೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನೊಡನೆಯೂ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಬಂಡಾಯದ ವಿಚಾರವನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದನು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಮುಂದರೆಗೆ ಭೀಮರಾಯನ ಬೆಂಬಲವೇ ಬಹಳಿತ್ತು. ಜುಲೈ ತಿಂಗಳು ಬಂದೊಡನೆ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಧಾರವಾಡದ ಕಡೆಗೂ ಭೀಮರಾಯನು ಕೊಪ್ಪಳೆದ ದಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ದಾಳಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರವು ನಡೆದಿತ್ತು.

ಸಂಶಯಿತರಿಂದ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆಸಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಶಾರ್ಕರ್ಮ ವನ್ನು ಸರಕಾರವು ಆಗ ನಡೆಸಿಯೇ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು. ಆ ಪ್ರಕಾರ ಭಾಸ್ತರರಾಯನ ತೋಫುಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಮದ್ದ ಗುಂಡುಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಸರಕಾರದ ವಕ್ರದೃಷ್ಟಿಯು ಬಿದ್ದಿತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರಾನ್ನಾ ಸಾಹೇಬನು ಪ್ರೋಲಿಟಿಕಲ್ ಏಜಂಟನಾಗಿ ಆಧಿಕಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಮಾತ್ರಾನ್ನಿನ ಸಾಹಸೀ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಭಾಸ್ತರರಾಯ ಜೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವನಾಗಿದ್ದು. ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಷಾಲಿಯನ್ನು ಆವನೇ ಪಾರರಂಭಿಸಿದನೆಂದು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಜನು ಖಂಡಿಕರನಂತಹ ತನ್ನನ್ನೂ ಮಾತ್ರಾನ್ನನ್ನು ಕೈದು ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಜನರನ್ನು ಕೆಳಿಸಿ ನಿಜ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟನು. ತನ್ನ ಒಳಿಸಂಚಿನ ವಿಚಾರಗಳು ಮಾತ್ರಾನ್ನನ್ನಿಗೆ ತಿಳಿದನೇನೂ ಎಂದೂ ಅವನು ಸ್ವಲ್ಪ ಆಧಿರೇಣಾದನು. ಆವನ ಮನಸ್ಸು ಸಾಫೋಶವಾಗಿ ಕಲ್ಲಾಗಹತ್ತಿತು. ಇನಾವು ಕವಿಶಸ್ತಾಪನ್ನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಾತ್ರಾನ್ನಾ ಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಕಲಿಸಿಯೇ ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಆವನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಯತೊಡಗಿದನು. ಮೊದಲಿನ ಕೆಲವು ಸಂಪರ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಬೇಡವೆಂದು ಸರಕಾರವು ಕೇಳಿದಾಗೊಮ್ಮೆ ವಿನಾದರೂ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಮದ್ದ ಗುಂಡುಗಳನ್ನೂ ಭಾಸ್ತರರಾಯನು ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಕಳಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದನು. ಮೇ ಅಷ್ಟನೇಯ ದಿನಾಂಕ ಮಾರುತೋಫುಗಳು ನರಗುಂದದಿಂದ ಧಾರವಾಡದ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟಾಗ ಭಾಸ್ತರ

ರಾಯನಿಗೆ, ತೋರ್ಪಳಿಗಳು ಹೊಡರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಹೊರಿಯಿತು, ಎಂದೇನಿಸಿತೋ ಏನೋ! ಗಟ್ಟಿ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಅರ್ಥ ದಾರಿ ಹೊಡ ತೋರ್ಪಳಿಗಳನ್ನು ಭಾಸ್ಕರರಾಯ ತಿರುಗಿ ತರಿಸಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟೇನು. ಮತ್ತು ಬ್ರಿಟಿಶರ ಮೇಲೆ ಮರಾಠಾ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಕೂಟಯುದ್ಧ ಸಾರಿದನು!! ಮೂರು ಮುರಕು ತೋರ್ಪಳಿಂದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಗೀಲ್ಲುವನೆಂದು ನಂಬುವಷ್ಟು ಭಾಸ್ಕರರಾಯನು ಹುಚ್ಚಿರಲಿಲ್ಲ. ಬ್ರಿಟಿಶರೊಡನೆ ಹೊರಾಡಿ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ಮಾಡಿಯುವದೇ ಲೇಸು ಎಂದು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಆ ಅರ್ಥದಾರಿ ಹೊಡ ತೋರ್ಪಳಿನ್ನು ಆವನು ತಿರುಗಿ ತರಿಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು.

ಈ ಸುಂದಿನ ಯು ಕೊಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿ, ಮ್ಯಾನ್‌ನ್‌ ಸಾಹೇಬನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಸುರೆಬಾನಕ್ಕೆ ಬಂದು ಭಾಸ್ಕರರಾಯನ ಜನರಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟನೆಂಬುದು ಈಗಾಗಲೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಪೇರ್ ಶಿಫ್ ನೆಯ ದಿನ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ನಡೆಯಿತು. ಜೂನ್ ಗನೆಯ ತಾರಿಖಿಗೆ ಬ್ರಿಟಿಶರು ನರಗುಂದ ಕಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮುತ್ತಿದರು. ಮ್ಯಾನ್‌ನ್ ಸಾಹೇಬನ ಕೊಲೆಯಾದಾಗ ದೊರೆತ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳಿಂದ, ತನ್ನ ಜನರೇ ಕೆಲವರು ದೊರ್ಹಣಬಗೆದು ಮದ್ದ ಗುಂಡುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರೆಂದು ಭಾಸ್ಕರರಾಯನಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತೆಂದು, ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (*Bombay Committee Notes*) ಆದರೂ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನ ಸೈನ್ಯ ಒಮ್ಮೆ ಕೋಟಿಯ ಹೊರಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಹೊರಾಡಿತು. ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ಈಡಾಗದೆ ಮತ್ತೆ ಕೋಟಿಯೊಳಗೆ ಓಡಿ ಅಡಗಿತು.

ಕನ್‌ಲ್ ಮಾಲ್ವಾಯನ್ನು ರಾತ್ರಿ ಕೋಟಿಯ ಪೇರೆ ದಾಳಿಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಮರುದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ಇಡಿಯ ಕೋಟಿಯೇ ಖಾಲಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುತ್ತು! ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಉರನ್ನೂ ಕೋಟಿಯನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡರು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನ ಅರೆ ಮನೆ ಲಾಟಿಯಾಯಿತು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಸಂಗ್ರಹಮಾಡಿಟ್ಟು ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕುಸಾವಿರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಕಂಪನಿ ಸೈನ್ಯವು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿತು.⁴ ಅದುವರೆಗೆ ಸಮ್ಮಧ್ವಾಗಿದ್ದ ಇಡಿಯ ಉರನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಲಾಟಿಮಾಡಿ ಮುತ್ತುರತ್ನಗಳಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಬಾಲಕರ ಆಟಿಗೆಸಾಮಾನುಗಳ ವರೆಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಒಯ್ದೆಂದು ಕೈಜ ಎಂಬ ಜರ್ಮನ್ ಮಿಶನರಿಯು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಬಂದು ಕನ್ನಡ ಲಾವಣೀಯ ಇಂಗ್ಲೀಷ ಭಾಷಾಂತರದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖನಿಡೆ (Western India by Jacob p. 239)

4. *Western India*, by Jacob p. 226-227.

ಹಿಗೆ ಸರಗುಂಡ ಸಂಸ್ಥಾನವು ಹಾಳಾಗಿ ಹೋರಿಯತು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು, ಅವನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಸಾವಿತ್ರಿಭಾಯಿ ಮತ್ತು ವೃದ್ಧ ತಾಯಿ ಯಮುನಾಭಾಯಿ ಇನ್ನೂ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರೆಲ್ಲ. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನ ಕೊಡ ಇನ್ನೂ ನಾಲ್ಕು ದು ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಟು ಆನುಯಾಯಿಗಳೂ ಓಡಿಹೋಗಿದ್ದರು. ಭಿಮುರಾಯ ನನ್ನ ಕೊಡಲು ಭಾಸ್ಯರಾಯನು ಹೋಗಿರಬೇಕೆಂದು ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಭಾವಿಸಿದರು. ಬೆಳಗಾವಿ ಡಿ. ಎಸ್. ಪಿ. ಯಾದ ಘೋರ್ಸ್‌ಎಕ್ಸ್ ಸೂಟರೆ ಎಂಬ ಆಧಿಕಾರಿಯು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನ ಚಿನ್ನಪ್ಪೆ ಹೋದನು. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ತೊರಗಲ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಓಡಿಹೋದನೆಂದು ಸೂಟರನಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ತೊರಗಲ ದಲ್ಲಿ ಸೂಟರನು ಗುಪ್ತಚಾರರನ್ನು ಬಿಟ್ಟುನು. ದೇಸಾಯರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ಬರುವಂಥ ಒಂದು ಕುದುರೆಯು ಸೂಟರನಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತು; ಆದರೆ ಆದರೆ ಸಾರನು ಫರಾರಿಯಾಗಿದ್ದನು! ಈ ಸಾರನು, ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನ ಕಡೆಯ ಜನರಿಗಾಗಿ ಪಂಥರಪೂರ ಯಾತ್ರಿಕರ ವೇಷಗಳನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ಬಾಜಾರದಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಗುಪ್ತಚಾರರ ಕೈಗೆ ಸಕ್ಕಿನು. ಸಕ್ಕ ಕೊಡಲೇ ಆವನು ಎಲ್ಲ ವಿವಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಯೂ ಕುಬಾಲಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟುನು! ತೊರಗಲದಿಂದ ಮೂರು ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿ, ರಾಮದುಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಆಡಗಿ ಕುಳಿತಿರುವನೆಂದು ಈ ಸಾರನಿಂದ ಸೂಟರ ಸಾಹೇಬನಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಆಲ್ಯಂದ ಯಾತ್ರಿಕರ ವೇಷದಲ್ಲಿ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಮತ್ತು ಸಂಗಡಿಗರು ಉತ್ತರಹಿಂದುಸಾಫಿನಕ್ಕೆ ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವ ವಿಕಾರವನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಆ ಸಾರನು ದೇಖಿದನು. ಸೂಟರನು ವೇಗದಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಸಾರದೊಡನೆ ತೊರಗೆ ದಾರಿಹಿಡಿದನು. ಮಲಪ್ರಭೇಯನ್ನು ದಾಟುವಾಗ ಎಲ್ಲ ಸಾರರ ಕುದುರೆಗಳೂ ಸೆಳವಿನಲ್ಲಿ ತೇಲಿ ಹೋಗಬಿಟ್ಟುವು! ಆದರೂ ಸಾಹಸದಿಂದ ಸೂಟರನು ನಾಯಕನ್ನು ದಾಟಿ ಹೋಗಿ ಅ-ಹ-ಗಳಿಗೆಕ್ಕೆ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದ್ದನು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಜೂನ ಮೂರನೆಯ ತಾರಿಖಿಗೆ ಒಂದು ಫೋಷನೆ ಹೊರಡಿಸಿ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಟ್ಟುವರಿಗೆ ಸರಕಾರವು ೧೦,೧೦೦ ರೂ. ಇನಾಮು ಕೊಡುವದಾಗಿ ಜೇಕೆಬಾಸಾಹೇಬನು ಸಾರಿದ್ದನು.

ಭಾಸ್ಯರಾಯನ ಪತ್ನಿ ಸಾವಿತ್ರಿಭಾಯಿ ಹಾಗು ತಾಯಿ ಯಮುನಾಭಾಯಿ ಬ್ರಿಟಿಶರ ಕೈಗೆ ಸಿಗಲೇ ಇಲ್ಲ. ಜೂನ ಮೂದಲನೆಯ ವಾರದಲ್ಲಿ ವೈರಿಯ ಕೈಗೆ

ಸಿಗಬಾರದೆಂದು ಅತ್ಯುಸೋನೆಯರು ಮಲಪ್ರಭೀಯಲ್ಲಿ ಹಾರಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣ ಕೊಟ್ಟರು. ಇಂಗ್ಲೆಷರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುವ ಪ್ರೋವೆಂದ್ಲಲ್ಲಿ ಅವರ ಶಂಸಂಸ್ಕಾರವು ಸಹ ಮುಗಿದುಹೊರ್ಯಿತು.

ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನ ವಿಚಾರಣೆಯು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ ನಿಗೆ ಮರಣದಂಡನೆಯಾಯಿತು. ಚಾಂಡಾಲರು ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಖಾರಣೋರಗೆ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನನ್ನು ಎಳೆತೆಂದು ಜನಸಮೂಹದ ಎದುರಿಗೆ ಜೂನ್ ಗ್ರಾನೆಯ ತಾರೀಖಿಗೆ ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕಿದರು. ಆ ಮಾಡಾಪುರುವನ ದುರ್ದೇಶಕ್ಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಜನರ ಅಂತಃಕರಣವು ಕರಗಿ ಅವರು ಕಣ್ಣೀರು ಹಾಕಿದರು.

ನರಗುಂದವು ಬಿರ್ಪಿಶ್ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದಾಗ ನರಗುಂದ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುತ್ತೊಂದು ಹಕ್ಕಿಗಳಿದ್ದವು. ಜಾನ್‌ನೆತೆಯು ಸುಮಾರು ೩೩,೫೦೦ ಇತ್ತು. ೫೦,೦೦೦ ದೂರಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಉತ್ಪನ್ನವಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ಯಾವ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೂ ಬಾರದಂತೆ ನರಗುಂದ ಕೊಣಿಯನ್ನು ಬಿರ್ಪಿಶರು ಹಾಳಂಗೆಡವಿ ಹೊರಗೆ ಬಂದರು.

ಭಾಸ್ಕರರಾಯನನ್ನು ಕರ್ನಾಲ್ ಲಿ ಗ್ರಾಂಡ್ ಜೇರೆಬ್ಬನು ಮುಕ್ಕೆಂತೆದಿಂದ ಹೊಗಳಿದ್ದಾನೆ. ತನಗೆ ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಪ್ರೋಫೆ ಮಂವರಿಕೆಯಿಂದ ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೂನುಸರಿಸಿ ಭಾಸ್ಕರರಾಯನು ಆಂಧ್ರೋಲನದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದನು; ಇತರರಂತೆ ಗೆದ್ದ ಎತ್ತಿನ ಬಾಲ ಹಿಡಿಯಲು ದಾರೀ ಕಾಯುತ್ತ ಸುಮೃನೆ ಕೂಡು ಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಜೇರೆಬ್ಬ ಸಾಹೇಬನು ಸತ್ಯವನ್ನು ಇವ್ವಂತೆ ಆಡಿದ್ದಾನೆ. (Western India, by Jacob P. 226-227.)

ಹಂಡಿನೆಂಟೆನೆಯ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ

ಮುಂಡರಗಿ ಭೀಮುರಾಯ

೧೪೫-೫೫

ಕ್ಷಣಾರ್ಚಿಕದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಬಂಡಾಯದ ಜಾಲವನ್ನು ಪಸರಿಸಿ ಬ್ರಿಟೀಶರ ಎದರು ನಿಂತು ಹೊರಾಡಿ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿದು ಇಮರತ್ವವನ್ನೈಡಿದ ಶ್ರೀಯಸ್ಸು ಎಲ್ಲರಚಿಂತಲೂ ಮುಂಡರಗಿ ಭೀಮುರಾಯನಿಗೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೆಲ್ಲತಕ್ಕದ್ದು. ಭೀಮುರಾಯನು, ಮುಂಡರಗಿ ಬೆಣ್ಣೆಹೆಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಹೈತಾಪುರಗಳ ಇನಾಮದಾರನಾಗಿದ್ದನು. ಸಿಪಾಯಿಬಂಡಾಯದ ಶಾಲಕ್ಕೆ ಭೀಮುರಾಯನಿಗೆ ಸುಮಾರು ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಭೀಮುರಾಯನ ಮನಿತನವು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಶೂರ ಸಾಹಸಿಗಳ ಮನಿತನವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿತ್ತು. ಭೀಮುರಾಯನ ಅಜ್ಞ “ಮೊಂಡಗ್ನೀ” ಭೀಮುರಾಯನ ಶೌರ್ಯಸಾಹಸಗಳು ಇವತ್ತಿಗೂ ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪವಾಡವಾಗಿವೆ.

ಭೀಮುರಾಯನು ತರುಣ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟೀಶ ಸರಕಾರದ ನೋಕರನಾಗಿ ಬಳಾಗಿರಿ ಮತ್ತು ಹರವನಹೆಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ತಹಸೀಲದಾರನಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದನು. ಇವನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪ್ರೇಮ ಮತ್ತು ಉದ್ದಾಮಸ್ವಭಾವದ ಸಲುವಾಗಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಭೀಮುರಾಯನಿಗೂ ಕೂಡಿನಡಿಯಲಿಲ್ಲ. ಭೀಮುರಾಯನು ತನ್ನ ಹುದ್ದೆಗೆ ಶರಣಹೊಡಿದು ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿನು.

ಭೀಮುರಾಯನ ಎರಡನೆಯ ದೆಂಡತಿ ವೆಂಕೊಬಾಯಿಯು ಕೊಪ್ಪಳದ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಕುಕುನೂರ ಗ್ರಾಮದವರು. ಈ ಬೀಗತನದಿಂದಲೂ, ಕೆಲವು ಕಾಲ ಅಲ್ಲಿ ತಹಸೀಲದಾರನಾಗಿದ್ದರಿಂದಲೂ, ಭೀಮುರಾಯನ ವಚನಸ್ಸು ಕೊಪ್ಪಳ-ಬಳಾಗಿಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಸಾಕಷ್ಟಿತ್ತು. ಬೆಟಗೇರಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಮೈಸೂರ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಭೀಮುರಾಯನ ಕೆಲವು ಆಸ್ತಿ ಮತ್ತು ಹೊಲಗಳು ಇದ್ದವು.

ಭೀಮುರಾಯನು ಒಹು ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ. ಬ್ರಿಟೀಶಸರಕಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಅವನು ಜಗುವ್ವೆ ತಾಳಿದ್ದನು. ಸಿಪಾಯಿ ಬಂಡಾಯದ ಶಾಲಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾ

ಟಕೆದ ಜಹಗೀರದಾರರು ನಡೆಸಿದ ಒಳಸಂಚಿನಲ್ಲಿ ಅವನು ಸೇರಲು ತಡವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆಗಸ್ಟ್ ಗ್ರಾಹಕಲ್ಲಿಯೇ ಭೀಮರಾಯನು ಡಂಬಳದ ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಜನರನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಮಿಶನರಿಗಳೂ ಗುಪ್ತಚಾರ್ಯರೂ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು. ಆದರೂ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಭೀಮರಾಯನ ವಿರುದ್ಧ ನಿಶ್ಚಯ ಪುರಾವೆಗಳೇನೂ ದೊರೆತಿರಲಿಲ್ಲ. ಭೀಮರಾಯನನ್ನು ಧಾರವಾಡ ಕಲೆಕ್ಟರು ಎರಡು-ಮೂರು ಸಲ ಜವಾಬಿಗೆ ಕರೆಕೆಟುಹಿಸಿದ್ದರೂ ಅವನಿಂದ ಜಾಮಿನು ಕೇಳುವದಕ್ಕಾಗಲಿ ಆಥವಾ ಅವನನ್ನು ಸಾಫ್ ನಬಧ್ತತೆಯಲ್ಲಿಜುವದಕ್ಕಾಗಲಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಧೈರ್ಯ ಸಾಲಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಜನರಮೇಲೆ ಏನು ಪರಿಣಾಮವಾಗುವದೂ ಎಂದು ಸರಕಾರವು ಭಯವಟ್ಟಿತ್ತು. ಕೊನೆಯಸಲ ಭೀಮರಾಯನು ಕಲೆಕ್ಟರನನ್ನು ಭಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಬಂದು “ಇನ್ನೊಮೈ ಅವರು ಸನ್ನಿನ್ನ ಕರೆಯಿಸಲಿ; ಅವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ” ಎಂದು ಸಿಟ್ಟಿನ ಉದ್ದಾರ ತೆಗೆದನಂತೆ! ಭೀಮರಾಯನ ಈ ಬಂಡಾಯದ ವಿಚಾರಗಳ ಸಲುವಾಗಿ ಭೀಮರಾಯನ ಮಿಶನರಿಗೂ ಸರಕಾರವು ಸಾರಕ್ಷ್ಯ ಉಪಟ್ಟಿ ಕೊಡಬಹುದ್ದಿತ್ತು. ಭೀಮರಾಯನ ಪರಮವಿಶ್ವಾಸದ ಹೆನ್ನಿಗಿ ದೇಸಾಯಿ ಕೆಂಚನಗೌಡನನ್ನು ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಸಾಫ್ ನಬಧ್ತತೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕೆಂದು ಹೇರೆಬ್ಬ ಸಾಹೇಬನು ಕೊಲ್ಲಾಪುರದಿಂದ ‘ಹುಕುಮು ಮಾಡಿದ್ದನು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮುಂಡರಗಿ ಬಂಡಾಯದ ಮೊದಲು ಮೂರುವಾರಗಳ ಹಿಂದೆ ಕೆಂಚನಗೌಡನು ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದನು. ಆದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಇನಾಮ ಕರೊಳಿಸಿದ ಮುಂದೆ ಕೆಲವು ಶಾಗದಗಳನ್ನು ಹಾಜರ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂದು ನೇನ ಹೇಳಿ ಧಾರವಾಡದಿಂದ ಹೋದ ಕೆಂಚನಗೌಡನು ವಾರಾಗಿಯೇ ಬಿಟ್ಟನು!

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಲ್ಲ ಜವಿನದಾರರು ಭೀಮರಾಯನ ಪರಮ ಮಿಶನರಿಗಿದ್ದರು. ಮತ್ತು ಭೀಮರಾಯನ ಒಳಸಂಚಿನಲ್ಲಿ ಇವರೆಲ್ಲರ ಆಂಗ ವಿತ್ತು. ಹೆನ್ನಿಗಿ. ಸೋರೆಟೊರ ಮತ್ತು ಗೋವನಕೊಪ್ಪದ ದೇಸಾಯರಂತೂ ಒಳಸಂಚಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು. ಹೆಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಜಹಗೀರದಾರರು, ಶಿರಹಟ್ಟಿಯ ದೇಸಾಯರು, ಸವಣಾರ ನವಾಬರು, ಶೀರಸಂಗಿ ದೇಸಾಯರು ಇವರೆಲ್ಲ ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಬೆಂಬಲವನ್ನಿತ್ತಿದ್ದರು. ಬೆಳಗಾವಿ, ವಿಜಾಪುರ ಮತ್ತು ಮೊಗಲಾಯಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಕಾಕ, ಮುಖೋಳ,

ಶೊರಗಲ, ಆನಿಮಿಂಡಿ, ಪನಾಪ್ರಾರೆ, ಮೊಡಲಾದ ಎಲ್ಲ ಉದುಗಳ ದೇಸಾಯರು ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ರಾಮುದುಗೆ, ಸರೆಗುಂಡ, ಸಾಂಗಲಿ, ಜಮುಖಿಂಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನೆಗಳಂತೂ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕುಳಿತ್ತಿದ್ದವು. ಎಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಹೂಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸರೆಗುಂಡ ಬಾಬಾಸಾರೇಬಿ, ಭಿಮರಾಯ, ಕೆಂಚನಗೌಡನಂಥ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಗಳು ಮುಸ್ನ್ನಿಗೆ ಸಷ್ಟುಹೊಂದಿದರು. ಉಳಿದವರು ಬೃಟಿಶರಿಗೆ ಮುಜುರೆ ಮಾಡಿ ಪಾರಾಗಿಬಿಟ್ಟಿರು !

ಸುರಪುರದ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನೆ ಕೂಡ ಭೀಮರಾಯನ ಪತ್ರಪ್ಪವರೂರ ವಿಶ್ವೀಂದೂ ಜುಲ್ಯೆದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯ ಮಾಡುವ ವಿಚಾರವಿಶ್ವೀಂದೂ ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ.¹ ಸುರಪುರವು ಫೆಬ್ರುವರಿ ಗ್ರಾಹರಲ್ಲಿಯೇ ಬೃಟಿಶರ ವರವಾಗಿ ಬಂಡುಗಾರರು ಚದುರಿಹೋದರು. ಅತ್ಯ ಬಾಬಾಸಾರೇಬಿನು ರಸ್ತಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸರೆಕಾರಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮಿಸೆಲಾರದೆ ನುತ್ತು ತನ್ನ ಒಳಂಟು ನ್ಯಾನ್‌ನ್ಯಾನ್ ಸಾಯೆಬಿನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿ ತೆಂದು ಹೆದರಿ ಮೇರಿ ತಿಂಗಳ ಶಿಶಿಯೆ ತಾಲೀಬಿಗೆ ಬೃಟಿಶರಮೇಲೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಾರಿಬಿಟ್ಟುನು. ಫೋಟೋದ ನಂತರ ಈ ಸಂಗತಿ ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಭೀಮರಾಯನೂ ತನ್ನ ಒಳಂಟು ಬೃಟಿಶರಿಗೆ ತಿಳಿದೊಡನೆ ಬಂಡು ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟುನು. ಹೀಗೆ ಭೀಮರಾಯ ಬಾಬುಸಾರೇಬಿ ಮತ್ತು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕರ ಜತ್ತು ಮುರಿದು ಹೊರ್ಯಾಯಿತು. ಹೆನ್ನಿಗಿಯ ಕೆಂಚನಗೌಡ, ಸೊರಟೂರ ಮತ್ತು ಡಂಬಕ್ಕದ ದೇಸಾಯರು, ಗೋವಣಕೊಪ್ಪದ ನಾಡಗಿರರು ಎಲ್ಲರೂ ಬಂಡಾಯ ಯೂಡಲು ಕಾಯಾ ವಾಚಾ ಮನಸ್ಸಾ ಸಿದ್ಧಿರಿಷ್ಟಿರು. ಭೀಮರಾಯನು ಸೊರಟೂರ ದೇಸಾಯರ ಮುತ್ತಾಲೀಕ ನಾಡಗೌಡರ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ಭೀಮರಾವ ರಂಗರಾವ ನಾಡಗಿರ ಎಂಬುದು ಇವನ ಪ್ರಭಾವೆಸರು. ಎಲ್ಲ ದೇಸಾಯರು ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ ಭೀಮರಾಯನನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಮುಖಂಡಸೆಂದು ತಿಳಿದು ಕೆಲಸ ನಡೆಸಿದ್ದಾರು.

ರಾಜನಿಷ್ಠನಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ದೇಸಗತಿಯನ್ನು ಇಸ್ತುಮಾಡುವದಾಗಿ ಸರಕಾರದವರು ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ಒಮ್ಮೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಭೀಮರಾಯನು ಇಂಥ ಬೆದರಿಕೆಗೆ ಸೊಪ್ಪು ಹಾಕುವವನಲ್ಲ. ಸೊರಟೂರ ದೇಸಾಯಿ, ಹೆನ್ನಿಗಿ ಕೆಂಚನಗೌಡ ಮತ್ತು ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ಒಳಂಟು ನಡೆಸಲು ಕೆಲವು ರಾಜಕೀಯ ಕಾರಣಗಳೂ ಉಂಟಾಗಿದ್ದವು. ಡಂಬಕ್ಕ ತಾಲೂಕಿನ ಹೆನ್ನಿಗಿಯ

ದೇಸಾಯಿ ವತನವು ಮೊದಲು ಶಿರದಚ್ಚು ದೇಸಾಯರ ಒಡೆತನದಲ್ಲಿತ್ತು. ಶಿರದಚ್ಚು ದೇಸಾಯಿಯು ಕೆಂಚನಗೌಡನನ್ನು ದತ್ತಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಸರಕಾರವು ದತ್ತಕವನ್ನು ಮಾನ್ಯಮಾಡಪಡೆ ಹೀಗೆ ದೇಸಾಗತಿಯನ್ನು ಕೆಂಚನಗೌಡನಿಂದ ಜಪ್ತಮಾಡಬಿಟ್ಟುತ್ತು! ಶರದಚ್ಚು ಮತ್ತು ಹೀಗಿಯ ದೇಸಾಯಿನಾಡಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಕೆಂಚನಗೌಡನಿಗೆ ಬಂದವು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರದ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟ್ಯಾಗಲು ಕೆಂಚನಗೌಡನಿಗೆ ಇದೂ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಅದ್ದರಿಂದ ಭಿಮರಾಯನಕೆಂತಲೂ ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಲು ಕೆಂಚನಗೌಡನ ಆಗ್ರಹವು ಬಹಳಿತ್ತು. ಸೊರಟೂ ದೇಸಾಯಿಯ ಹೇಸರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ವೆಂಕಟಾದಿ ಎಂದಿತ್ತು. ಇನನ ಆಜ್ಞೆನು ಧೋರಂಡಿ ನಾಫಸಿಗೆ ಆಶ್ರಯಕೊಟ್ಟನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಡ್ರೈಕ್ ಆಫ್ ವೆಲಿಂಗ್ಟನನು ಆವನನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಬಾಯಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿಡ್ದನು! ಈ ಸಿಟ್ಟ್ಯಾನಿಂದ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ವೆಂಕಟಾದಿಯೂ ಸಮಯ ಕಾಯ್ದು ಕುಳಿತ್ತಿದ್ದನು. ಆವನನ್ನು ಕೆಲವುಕಾಲ ಧಾರವಾಡಪಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಆಸ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಜಾಮಿನೆಂದು ಜಸ್ತಿ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಡಂಬಿಂದಲ್ಲಿ ಇವರದೊಂದು ಆತ್ಮತ್ವಮವಾದ ಕೋಟಿಯಿತ್ತು. ಮಾರ್ಚ್ ಗಂಭೀರಲ್ಲಿ ಕಂಪನಿಸರಕಾರವು ಆದನ್ನು ಸಂಸ್ಥಾಣವಾಗಿ ನೆಲಸಮು ಮಾಡಬಿಟ್ಟುತ್ತು!

“ ಮೇ ಇನೆಯ ತಾರೀಖಿಗೆ ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನೂ ಭಿಮರಾಯನೂ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿ ಮಂಗಳುತ್ತಿಂಗಳಾಗಿತ್ತು. ತೊರಗಲ್ಲ ಸುತ್ತಲೂ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು, ಗದಗ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಡಂಬಳ ದೇಸಾಯಿಯು, ಮತ್ತು ಹೊಸಪೆಟೆ ಕಮಲಾಪ್ರಾರಂಭಲ್ಲಿ ಭಿಮರಾಯನು ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಜನರನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಕೊಪ್ಪಳ ದಲ್ಲಿಯ ಭರವನಾಯಕ ಎಂಬುವವನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಭಿಮರಾಯನು ಗುಪ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಪ್ಪಳ ಕೋಟಿಯನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಕಂಪನಿಸರಕಾರವು ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಬೇಡಿದ್ದ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಬಂದುಹೊಡಲು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಹಿರಿಯರು ಮಾಡಬಿಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ತಾನು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ಒಪ್ಪಿಸುವದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಬಂಡಾಯ ಹಾಡಲು ತಾನು ಸ್ತಿತಿ ಮಾಡಿರುವೆನೆಂದೂ ಬಸ್ತಪನೆಂಬ ಸವಾರನನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಭಿಮರಾಯನಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದ್ದನು. ತಮ್ಮ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತಿಗಳೂ ಹಿಗೆಯೇ ಒಂದು ದಿನ ಜಪ್ತುಗಿ ತಾವೂ ಸೆರಿನುನ್ನೆ ನಾಸ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದೆಂದು ಭಿಮರಾಯನೂ ಕೆಂಚನಗೌಡನೂ ತಿಳಿದಿದ್ದರು.

ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ನಾನಾಸಾಹೇಬನ ಕೂಡ ಪತ್ರವು ವಹಾರವನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದನು.

“ನವಲಗುಂದದ ಮೇಲೆ ಹಾಯ್ಯಾ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ಧಾರವಾಡದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಡಂಬಳ ದೇಸಾಯಿಯು ಡಂಬಳ ಮತ್ತು ಗದಗಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತಪಡಿಸಲಾಯಿತು. ತೊರಗಲ ರಾಜನು ತನ್ನ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಭೀಮರಾವ ಮತ್ತು ಕೆಂಚನಗೌಡರು ಕೊಪ್ಪಳ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿಕ್ಕಿತ್ತ ಗೊಳಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಹಮ್ಮಿಗಿ ವಾಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸರಕಾರವು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಲು ಇವರಿಬ್ಬರು ಮೇ ಇಂನೆಯ ತಾರೀಖಿಗೆ ಬಂಡಾಯ ಸಾರಿ ಹೊರಬೀಳಬೇಕಾಯಿತು. ಬಂಡುಹೂಡಿ ಕವಲೂರ ಹತ್ತಿರ ಹೊಡಾಗ ಭೂತ ಪ್ಪನಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಭರಮನಾಯಕನು ಕೊಪ್ಪಳ ಉರು ಮತ್ತು ಕಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಿಸುವ ಸಿದ್ಧತೆಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಮತ್ತು ಜನರೆಲ್ಲ ಬಂಡಾಯದ ಹಿಂದಿರುವ ರೆಂದೂ ಸಂದೇಶಳಿಸಿದನು. ಕೊಪ್ಪಳದಲ್ಲಿ ರಾಜಾನಾಯಕ ಮತ್ತು ಮೊದಿನ ನಾಯಕ ಎಂಬುವವರು ೧೦೦ ಸತಸ್ಯ ಸವಾರರನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇವೆಂದು ಅಶ್ವಾಸನ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅನೆಗುಂದಿ ರಾಜನು ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಸೇರಲು ಉತ್ಸರ್ಗಿಸಿರುವನೆಂದು ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ತಿಳಿದೊಡನೆ ಭೀಮರಾಯನು ಸರಹರಿ ಎಂಬ ಕಾರಕಾನನನ್ನು ಅನೆಗುಂದಿ ರಾಜನ ಕಡೆಗೆ ಕಳಿಸಿದ್ದನು. ಅನೆಗುಂದಿಯಿಂದ ಓವ್ವ ಜಮಾದಾರನು ಬೆಣ್ಣೆಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದು ಭೀಮರಾಯ ನೆನ್ನ ಕಂಡಿದ್ದನು. ಗಂಗಾವತಿ ಮುಸಲ್ಲಾನರು ಬಂಡಾಯ ಹೂಡಲು ಉತ್ಸರ್ಗಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಭೀಮರಾಯನು ಗಂಗಾವತಿಗೇ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ವೋದಲು ವಿಚಾರವಾಡಿದ್ದನು. ಆದರೆ ತನ್ನ ಹೆಂಡಿರು ಮಕ್ಕಳು ಕೊಪ್ಪಳದಲ್ಲಿ ಸೆರೆಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ವಾರ್ತೆಯು ತಿಳಿಯಲು ಅವನು ಕೊಪ್ಪಳಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸಿದನು. ಬೆಳಗಾವಿ ಮತ್ತು ಧಾರವಾಡ ಸೈನ್ಯಸವಾರರ ಹತ್ತಿರ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನ ಜನರು ಕಾರಣಾನ ನಡೆಸಿಯೇ ಇದ್ದರು. ಕೊಪ್ಪಳದಿಂದ ಭೀಮರಾಯನು ನರಗಂದ ಮತ್ತು ಡಂಬಳಗಳಿಗೆ ಸಂದೇಶ ಕಳಿಸಿ ಹೋಸಪೇಟೆ ಕಮಲಾಪುರಗಳ ಮೇಲೆ ದಾಳಿಮಾಡುವ ಸಿದ್ಧತೆಯಿಂದ ಬರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದ್ದನು. ಹೋಸಪೇಟೆಯ ಹತ್ತಿರ ಇದ್ದ ಒಬ್ಬ ತಾಕೂರನನ್ನು ಒಡೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಭೀಮರಾಯನು ಅವನಿಗೆ ೧೦೦ ರೂ. ಗಳನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು.”

ಕೊಪ್ಪಳದ ಪತ್ರನಿಂದ ನಂತರ ನಡೆದ ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಭೀಮರಾಯನ ಗುರುವಾಸ್ತು ಭೀಮರಾಯನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಮೂಳೆ ಸಾಕ್ಷಿದಾರನು ಈ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಹೂರಗಿಡೆದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಗೂ ಮರಣದಂಡನೆಯಾಗಿತ್ತು.

ಗಳಾಳಿನೆಯ ಇಸ್ತಿಯ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಗಳಾಳಿರ ಮೇೇ ತಿಂಗಳಿನ ವರೆಗೆ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಧಾಮಸ್ ಓಗಿಲ್ವಿ ಎಂಬ ಕಲೆಕ್ಟರನಿದ್ದನು. ಲೈಫ್‌ನಂಟ್ ಧಾಮಸ್ ಎಂಬುವವನು ಡಿ. ಎಸ್. ಪಿ. ಯಾಗಿದ್ದನು. ಕಲೆಕ್ಟರನು ತಕ್ಕು ಮಣಿಗೆ ಉದಾರವಾದಿಯಾಗಿದ್ದು ಭೀಮರಾಯನಂಥ ಗೌರವಸ್ಥಾ ಗೃಹಸ್ಥಾರನ್ನು ಅದಷ್ಟು ಸಿಟ್ಟಿಗೆಬ್ಬಿಸಬಾರದೆಂಬ ಅಭಿಪೂರ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನು. ಧಾಮಸ್ ಸಾಹೇಬನು ಮಾತ್ರ ಭೀಮರಾಯನ ಬಗ್ಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂಶಯವಷ್ಟುಕೊಂಡು ಗಳಾಳಿನೆಯ ಇಸ್ತಿಯ ಮೇೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಭೀಮರಾಯನಿಂದ ಸಾಕೆಷ್ಟು ಜಾವಿಂಸು ಬೇಡಿಕೆಂದು ಅವನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದನು. ಅತ್ತ ಬಳಾರಿ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ ರೆಟ್ಸೋ ಭೀಮರಾಯನ ಉಪಟೆಕೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಧಾರವಾಡ ಕಲೆಕ್ಟರನಿಗೆ ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಎಚ್ಚರಿಸಕೆತ್ತಿದ್ದನು. ಓಗಿಲ್ವಿ ಸಾಹೇಬನು ಕೆಲವು ಶಾಲ ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದನು. ಮುಂದೆ ಜಾವಿಂಸು ಕೇಳಿಸ ವಿಚಾರವ್ವು ಸಡೆದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಭೀಮರಾಯನ ವಿರುದ್ಧ ಏನೂ ಪುರಾವೆಗಳು ದೊರೆಯೆಲ್ಲಾಲ್ಲವು ! ಪ್ರೋಲೀಸ್ ಸಾಹೇಬನು ಮಾತ್ರ ಭೀಮರಾಯನಿಂದ ಗುಪ್ತಜಾರರನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಗಳಾಳಿ ಮೇೇ ತಿಂಗಳೇ ಮಂಬಾರಸೆಯ ವಾರ ಡಿ. ಎಸ್. ಪಿ. ಧಾಮಸ್ ಸಾಹೇಬನು ಗುಡಗೇರಿ ಮಾನುಳೆದಾರಿ ಕೆಜ್ಜೆರಿಯಸ್ಸು ರುಡಡಿಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕಳೆಸದಲ್ಲಿ ವಸತಿಮಾಡಿದ್ದನು.

ತುಂಗಭದ್ರ, ತೀರದ ಮೇಲಿದ್ದ ಹೆನ್ನಿಗಿ ಕೊರ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಭೀಮರಾಯ ಪ್ರಧಿರ್ತಿಗಳು ಸಾಕೆಷ್ಟು ಮಂಡ್ಪಗುಂಡುಗಳ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಿಟ್ಟಿದುವರೆಂದು ದಂಬಳ ಘೋಜದಾರನಾದ ವೆಂಕಟೆರಾವ ರಾಮಚಂದ್ರ ಎಂಬುವವನು ಕಳೆಸಕ್ಕೆ ಸುದ್ದಿ ಕೊಸಿದನು; ಇದು ಸಿಜವಿತ್ತು. ಸ್ವೀಕ್ರೀದಿನಗಳ ಹಿಂದೆ ಭೀಮರಾಯನ ನೌಕರಿಯಸ್ಸು ಬಿಟ್ಟು. ಹೊಗಿಂದ್ದ ಓವ್ ಮುಸಲ್ಲಾನಿಂದ ದಂಬಳ ಘೋಜದಾರನಿಗೆ ಈ ಸುಧಿಯು ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಹೆನ್ನಿಗಿ ಕೊರ್ಟೆಯನ್ನು ರುಡಡಿ ಮಾಡಲು ಘೋಜದಾರನಿಗೆ ಡಿ. ಎಸ್. ಪಿ. ಯು ಅಪ್ಪನೆಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಪ್ರಕಾರ ದಂಬಳ ಘೋಜದಾರನು ಹೆನ್ನಿಗಿಯ ಕಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮೇೇ ಇಂ. ಕ್ರೀ ರುಡಡಿ ಮಾಡಿಯೇ ಬಿಟ್ಟಿನು. ಕೆಂಚನಗೌಡನು ಭೀಮರಾಯನಿಂದ ಬೆಣ್ಣಹೆಳ್ಳಿಗೆ ಓಡಿ ಹೊಡನು. ಪ್ರೋಲೀಸರ ಹೊಂಡದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಅಕ್ರಮ ಶಸ್ತ್ರಸ್ತುಗಳೂ ಮಂಡ್ಪಗುಂಡುಗಳೂ ದೊರೆತ್ತದ್ದರಿಂದ ಹೆನ್ನಿಗಿಕೊರ್ಟೆಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿ ಘೋಜ

ದಾರನು ಬೀಗಮುದ್ದೆ ಹಾಕಿ ಕೂಡಲೆ ಹೈಲೋನ ಸಾಮೇಯನಿಡ್ಡ ಕೆಸಕ್ಕೆ ಸರದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿದ್ದನು.

ಈ ಸಂಗತಿಗಳು ಡಿ ಎಸ್. ಪಿ.ಗಿಂತಲೂ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ತಿಳಿದುಬಂದವು. ಇನ್ನು ತನ್ನ ಬಂಡಾಯೆದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ಇಥರ ವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭೀಮರಾಯನು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು. ಡಿ. ಎಸ್. ಪಿ. ಗಿಂತ ಮೊದಲೆ ಭೀಮರಾಯ ಮತ್ತು ಕೆಂಚನಗೌಡರು ಕೆಲವು ಚೀಡರ್ಲೋನ್ ಇತರ ತಸುಪೂರ್ಯಾಯಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಮೇರ ಅಳ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ್ಯಾ ಡೆವಿಗ್ರಿಗೆ ಬಂದರು. ಹೈಲೋನ ರಿಗೆ ಸುದ್ದಿಹೆಣಿದ ಮುಸೆಲ್ಕಾನನು ಮೊದಲು ಆಡುತ್ತಿ ಬಿಡ್ಡನು. ಭೀಮರಾಯನು ಜನರು ಕೋರ್ಟೀಯ ಬೀಗ ಮುರಿದು ತನುಗೆ ಬೇಕಾಡಷ್ಟು ಪಾತ್ರಸ್ತಾಗೇಂದ ಸನ್ನು ದ್ವರಾಗಿ ಡಂಬಳಕ್ಕೆ ಮೊರಟರು. ದಾಲಿಯಲ್ಲಿ ಘೋಜದಾರ ಮೊಕ್ಕಿರಾಯನನ್ನು ಸೀರಿಪಿಡಿಯಲಾಯಿತು. ಭೀಮರಾಯನ ಕೂಡ ತಿಗೆ ಕ್ಷಣಿಕ್ಕು ಏರಡುಸೂರು ಜನರಿರಬೇಕು. ಡಂಬಳದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರು ಟ್ರಿಜಂಯನ್ನು ಉಟ್ಟಿಸಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಭೀಮರಾಯನು ಶಲ್ಲಿ ಬಂದನು. ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಂದು ಮುಂಜಾನೆಯೆ ಹೆಣವನ್ನೆಲ್ಲ ಗದುಗಿಗೆ ಕೆಳಿಸಿ ಫುರಾಪಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಡಂಬಳಕ್ಕೆ ಬರುವಾಗ ಕೆಲವು ಸ್ವಾರರು ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ಎದುರಾಗಲು ಒಂದು ಜಿಕ್ಕು ಫಷಲೆಯಾಗಿ ಓವೆ ಸ್ವಾರನು ಹತ್ತನಾಡನು; ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಗೊತ್ತುವಾಯಿತು. ತವನ ಆನುಯಾಯಿಗಳು ಕಳೆರಿಯಲ್ಲಿ ಗೊಂಡಲಾಕ ಡತ್ತು ಯಾವೈದು ಹೈಲೋನರ ಬಂದೂಕುನ್ನು ಕೊಡುಯ್ದರು.

ಮೇರ ಅಖಣೆಯ ತಾರೀಖಿನ ಸಾಯಂಕಾಲದೊಳಗೆ ಭೀಮರಾಯನ ಜನರು ಡಂಬಳದಿಂದ ಹೊರಟರು. ಭೀಮರಾಯನು ಗದುಗಿಗೆ ಬರುವನೆಂದು ಹೆಡರಿ ಗದುಗಿನ ಟೆಲಿಗೂಫು ಆಫ್ಸಿನ ಜನರೆಲ್ಲ ಓಡಿ ಹೊರ್ಗಾ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅಂದುರಾತ್ರಿ ಭೀಮರಾಯನ ಜನರು ಕವಲೂರಲ್ಲಿ ಶಿಬಿರ ಮೊದಿದರು. ಕವಲೂರ ಗೌಡನು ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ಭೀಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಸವಾಜಾರ ತಗೆದುಕೊಂಡು ಮೋಡನು. ಬಡ್ಲೆ ಉರಿನ ಟೆಲಿಕಾರರು ಭೀಮರಾಯನ ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದರು. ಕವಲೂರಿಗೆ

3. ಭೀಮರಾಯನು ಗದುಗಿಗೆ ಬಂದನೆಂದೂ ಟೆಲಿಗೂಫು ಕಳೆರಿಗೆ ಥಕ್ಕೆ ವಾಟಿ ಮುಂದೆ ಕೊಟ್ಟಳೆ ಕಡೆಗೆ ಹೊದನೆಂದೂ ಮುಂಟ್ಯೆ ರಾಜ್ಯ ಸಾಮಂತತ್ವ ಸಂಗ್ರಹ ಇತ್ತಾನೆ ಸಂಬಂಧಿತ ಟೆಪ್ಪಣಿಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಗುನೂನ್ನ ಭೀಮರಾಯನ ಜವಾಬಿನಲ್ಲಿ ಗದುಗಿಗೆ ಹೊದ ಉಲ್ಲೇಖಿಲ್ಲ.

ಮುಂಪ್ಪುವ ವರೆಗೆ ಮುಂಡನ ಕಾರ್ಡ್‌ಕ್ರಮವನ್ನು ಭೀಮರಾಯನೂ ಕೆಂಚನ ಗೋಡನೂ ಸಿಫರಿಸಿದೆತೆ ಕಾಣಲ್ಪಿ.

ಭೀಮರಾಯನು ಬಂಡಾಯು ಹೊಡಿದ್ದ ಕೊಪ್ಪಳದ ಹಿಂದಿ ಅವುಲದಾರ ನೋರ್ಮನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಭೀಮರಾಯನ ಎರಡನೇಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ವೆಂಕೂಬಾಯಿಯು ತಲ್ಲಿಯೇ ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರಪೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವಳಿಂಬುದನ್ನು ಈ ಅವುಲದಾರನು ಪತ್ತೆ ಡಂಟ್ ಮುಕ್ಕೆಹೊಂದಿಗೆ ಅವಕ್ಕನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದು ಕೊಪ್ಪಳದ ಕೊರ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿನು. ಈ ಸುಷ್ಟಿಯು ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ಕವಲಾರಿನಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿವುಕು; ಆದ್ದರಿಂದ ಕೊಪ್ಪಳಕ್ಕೆ ಹೊಗದೆ ಅವನಿಗೆ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದಾಯಿತು. ಕೊಪ್ಪಳ ಕೊರ್ಟಿಯು ತಡವಿಲ್ಲದೆ ವಶವಾಗುವದೆಂದು ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಭೂತ ಪುಸೆಕ್ಕೆಯ ಭರಮನಾಯಕನು ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದನು.

ಮೇರೆ ಇನ್ನೆಯ ದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ಭೀಮರಾಯನು ಕವಲಾರಿನಿಂದ ಕೊಪ್ಪಳಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿನು. ಕೊಪ್ಪಳದ ದಾಲಯಲ್ಲಿ ಬಹಾದೂರ ಬಂದಾ, ಕುವಾರ ರವಣಾಕುಂಟ ಮೊದಲಾದ ಗುಜ್ಜಗಾಡು ಕಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೇರೆ ತಿಂಗಳ ಇಂನೆಯ ತಾರೀಫಿನ ವರೆಗೆ ಭೀಮರಾಯನ ಜನರು ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದರು. ಮೇರೆ ಇಂನೆಯ ತಾರೀಫು ರವಿವಾರೆ ದಿನ ಭೀಮರಾಯನು ಕೊಪ್ಪಳ ಕೊರ್ಟಿಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಕುಳಿತ್ತೆಬಿಟ್ಟಿನು. ಕೊಪ್ಪಳ ಕೊರ್ಟಿಯ ಅವುಲದಾರನು ಭೀಮರಾಯನನ್ನು ಯಂಡುಕಲು ಆತ್ಮ ಹೊರಗೆ ಹೊಡಾಗ ಇತ್ತು ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿಂದ ಭೀಮರಾಯನು ಬಂದು ಕೊಪ್ಪಳ ಕೊರ್ಟಿಯನ್ನು ವಶವಡಿಸಿಕೊಂಡನು. ಕೊಪ್ಪಳದಲ್ಲಿ ಮೋಡಿನ ಪ್ರಾಯ ಮುಕ್ಕೆ ಸಾಯಂಕಾಲವಾಯಿತು. ಹಮ್ಮಿಗೆ ಭೀಮರಾಯನು ಬಂದು ಗೊಂಡಲಹಾಕಿ ಹೊಡ ಸುಧಿಯನ್ನು ಓವರ್ ಸಾರಾರನು ಬಂದು ಸಾಹೇಬನಿಗೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೇ

ಇತ್ತು ಕಳಸಿದಂದ ಮೇರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ತಾರೀಖು ಬೆಳಗಿನ ಮಾರು ಗಂಟಿಗೆ ಹೊರಟೆ ಡಿ. ಎಸ್. ಐ. ಥಾಮಸ್ ಸಾಹೇಬನು ಹಮ್ಮಿಗೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟೆಲು ಸಾಯಂಕಾಲವಾಯಿತು. ಹಮ್ಮಿಗೆ ಭೀಮರಾಯನು ಬಂದು ಗೊಂಡಲಹಾಕಿ ಹೊಡ ಸುಧಿಯನ್ನು ಓವರ್ ಸಾರಾರನು ಬಂದು ಸಾಹೇಬನಿಗೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೇ

ಹೇಳಿದ್ದನು. ಡಿ. ಎಸ್. ಸಿ.ಯು ಹೋದಾಗ ಹಮ್ಮಿಗಿಯಲ್ಲಿ ಜನರೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಗಬರಿಯಿಂದ ಉರುಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಹೋಗಿದ್ದರು! ಹಮ್ಮಿಗಿಯ ಕೋಟಿಯ ಮುಂದೆ ಭೀಮರಾಯನ ಬಗ್ಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಫರಿಗೆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮುಸಲ್ಪಾನನ ಹೆಣವು ತುಂಡಾಗಿ ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ನಡೆದ ಮಫ್ರಿಟನೆಗಳ ಯಥಾವಿಧಿ ಪಂಚನಾಮೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಥಾಮನ್ ಸಾಹೇಬನು ದೇಸಾಮಿಯ ಕೋಟಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯಿಂದ ಕೊಳ್ಳಿಕೊಟ್ಟು ಸುಟ್ಟುಬಿಟ್ಟುನು.^೪

ಡಿ. ಎಸ್. ಸಿ.ಯು ಇಷ್ಟಾದ ಮೇಲೆ ಭೀಮರಾಯನನ್ನು ಹಿನ್ನಬ್ಬಿಲಿಲ್ಲ. ಥಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಾಚಿಗೆ ಅವನು ಓಡಿಹೋದನೆಂದು ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಥಾಮನ್ ಸಾಹೇಬನು ಗಡುಗಿಗೆ ಹೋದನು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಜನರು ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಅನುಕೂಲರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಅವನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಕಲೆಕ್ಟರನು ಥಾಮನ್ ಸಾಹೇಬನ ಈ ಅಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಗಮನಕ್ಕೆತಂದ ಮುಂಬ್ಯೆಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಪತ್ರ ಬರೆಯಲು, ಕುಂಟನೆವಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಬೇಕಾದರೆ ಥಾಮನ್ ಸಾಹೇಬನ ಪ್ರಣ್ಯ ತೀರಿಹೋಯಿತು.

*

*

*

*

ಭೀಮರಾಯನು ಕೊಪ್ಪೆ ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಕುಡಿತ ವಾರ್ತೆಯು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಹೆಬ್ಬಲು ಬಳ್ಳಾರಿ ಮತ್ತು ರಾಯಚೂರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರ ಗಡಿವಿಡಿಯೆದ್ದಿತು. ಹೊವಿನ ಹಡಗಲಿಯಲ್ಲಿಯ ತಹಸೀಲ ರಾಮರಾಯನೆಂಬವನ ಮೇಲೆ ಸೇಡು ತೆಗೆಯಲು ಭೀಮರಾಯನು ಹೊವಿನ ಹಡಗಲಿಗೆ ಬರುವನೆಂದೂ ಸುದ್ದಿಯಿತ್ತು. ಭೀಮರಾಯನ ಒಳಿಸಂಚಿನ ಬಗ್ಗೆ ಈ ರಾಮರಾಯನು ಬಳ್ಳಾರಿ ಮಾತ್ರಾಜಿಸ್ತ್ರೇಟರಿಗೆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿದ್ದನು. ಬಳ್ಳಾರಿ ಕಲೆಕ್ಟರ ಮತ್ತು ಮಾತ್ರಾಜಿಸ್ತ್ರೇಟನಾದ ಪೆಟೆ ಎಂಬ ಸಾಹೇಬನನ್ನೂ ಭೀಮರಾಯನು ಸೆರೆ ಹಿಡಿಯಲು ಹಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದನು!

ಬಳ್ಳಾರಿಯಿಂದ ಆಯ್. ಈ. ಹ್ಯಾಜಿಸೆ ಎಂಬ ಸ್ಯೇನಾಂಥಿಕಾರಯು ಹೋಸ ಪೇಟಿ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಕೊಪ್ಪೆಕ್ಕೆ ಹೋರಿಟನು. ಏಡನೆ ನಂಬಿಡನ ಅಶ್ವದೇಢ ಕೆಲವು ಸವಾರರು ಮೇ ಇಂರ ಮುಂಜಾನೆಯೇ ಮುಂದೆಹೋಗಿದ್ದರು. ಅಂದು

4. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಕ್ಷಾಗಿ ಮುಂಬ್ಯೆ ಸರಕಾರವು ಡಿ. ಎಸ್. ಸಿ.ಯು ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ನಿಂದೆಮಾಡಿ ಇನ್ನುಮುಂದೆ ಮುಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಇಂಜಿನಿಯರೆಂದಲೆ ಇಂಥ ಕಾರ್ಯಗಳಾಗತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ವಿಧಿಸಿತು.

ಸಾಯಂಕಾಲ ಇಳನೀಯ ಹೈಲ್ಯಾಂಡ್ಸ್, ಉತ್ತರ ಹಿಂದಿ ಕಾಲ್ಡ್ ಲೆಗ್ಜೋಡನೆ ಹ್ಯಾಜೆಸ್ ಸಾಹೇಬನೂ ಹೊರಟಿನು. ಮೇರಿಗ ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದಲ್ಲಿ ಹ್ಯಾಜೆಸೆನ ಸೇನೆಗಳು ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದಂತೆ ಕೊಪ್ಪಳವನ್ನು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದನು. ತೊಫ್ಫುಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ಕೋಟಿಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಹ್ಯಾಜೆಸೆನ ತೊಫ್ಫುಗಳು ಹಿಂದೆ ಬಿದ್ದುದರಿಂದ ಇಡಿಯ ಖಾನೀಯ ದಿನಾಂಕವೆಲ್ಲ ಅವನ ಸೈನ್ಯವು ಆಡಗಿ ಕುಳಿತಿತ್ತು. ತೊಫ್ಫುದಳವು ಅಂದು ಸಾಯಂಕಾಲ ಬಂದಿತ್ತು. ಹರಿಹರದಿಂದ ವ್ಯುಸೂರ ಶಿಲೆದಾರರೂ, ಲಿಂಗಸುಗೂರ್ನಿಂದ ಹೈದರಾಬಾದದ ನಾಲ್ಕು ನಂಬರ ಪಡೆಯೂ, ಕನ್ನಾರಲ್ನಿಂದ ಕೆಲವು ಪಡೆಗಳೂ ಬಂದು ಕೂಡಲು ಹ್ಯಾಜೆಸೆನು ಜೂನ್ ಗನೀಯ ತಾರಿಖಿನ ಮುಂಜಾನೆ ದಾಳಿಯ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಸದೆಸಿದನು. ಭೀಮರಾಯನ ಹತ್ತಿರ ಸುಮಾರು ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಮೂರು ಜನರು ಇರಬೇಕು. ಅವರ ತರಬೇತಿಯಾಗಲೀ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳಾಗಲಿ ಕಂಡನ್ನೆ ಸರಕಾರದ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ಸಮಾಗಿರುವದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ದೈವಲೀಲೆಯೇ ಆ ಕಾರಣವುರುಷನನ್ನು ಹೊರಾಡಲು ಹಚ್ಚಿತ್ತು. ಭೀಮರಾಯನ ಜನರಿಗೆ ಕೊಪ್ಪಳ ಕೋಟಿಯನ್ನು ಹ್ಯಾಜೆಸೆನ ತೊಫ್ಫುಗಳಿಂದ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಜೂನ್ ಗನೀಯ ತಾರಿಖಿನ ದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ನಾಗರಿಕರಿಗೂ ಅವರ ಕುಟುಂಬದವರಿಗೂ ಉರುಬಿಟ್ಟುಹೊಗಲು ಮೂರು ತಾಸು ಅವಧಿ ಕೂಡ ಬೇಕೆಂದು ಹ್ಯಾಜೆಸೆನು ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ಶಿಥಾರಸು ಮಾಡಿ ಪತ್ರ ಕಳಿಸಿದನು.^೫ ಮುಧ್ಯಾಹ್ಯದವರಿಗೆ ಭೀಮರಾಯನಿಂದ ಯಾವ ಉತ್ತರವೂ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಹ್ಯಾಜೆಸೆನು ತನ್ನ ತೊಫ್ಫುಗಳನ್ನು ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಫ್ ಪನೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದನು. ಇಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಬಂಡುಗಾರರು ಕೋಟಿಯೋಳಗೆ ಸರಿಯಹತ್ತಿರುವರೆಂದು ಹ್ಯಾಜೆಸೆನಿಗೆ ತಿಳಿದುಬಂದಿತ್ತು. ಕೋಟಿಯ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಯು ಸ್ವಲ್ಪ ಒಡೆದಿತ್ತು. ಹೊಜೆಸನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಒಟನುಗ್ಗಿರೆಂದು ತನ್ನ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಆಷ್ಟೆನ್ನಾಡಿದನು. ಕೋಟಿಯ ಮಧ್ಯವನ್ನು ಬಂಡುಗಾರರು ಮುಟ್ಟಿವದರೊಳಗೆ ಆವರನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಆಯ್ದಾನಿಸಲಾಯಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಕೇಂದ್ರ ಕೊತ್ತಲವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿವದು ಬಂಡುಗಾರರಿಗೆ ಕೊನೆವರಿಗೆ ಸಾಧಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ.

೫. ಭೀಮರಾಯನು ಇತ್ತೀವು ಉರನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂದು ಇದರಿಂದ ಸ್ವಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಉರ ಓಟಗಳಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧವಾಗುವದೆಂದು ಹ್ಯಾಜೆಸೆನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿರಬೇಕು.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ಮೂರುಗಂಟೆಯ ಸುವರ್ಣಾರಿಗೆ ಭ್ರಮಾಯನು ಮತ್ತು ಕೆಂಚನಗೌಡನು ಕೊಟೆಯು ಎರಡು ಬಾಗಿಲುಗಳ ನಡುವೆ ಕಾದುತ್ತ ಮಂಡಿದರು. ಭ್ರಮಾಯನ ಕೆಂಚನಗೌಡನು ಹೆತ್ತರಾದ ಕೂಡಲೆ ಬಂಡುಗಾರರು ತಡವಿಲ್ಲದೆ ಶರಣಾಬಂದುಬಿಟ್ಟಿರು. ಬಂಡುಗಾರರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಜನರು ಹತ್ತರಾದರು. ಉಳಿದವರನ್ನು ಸೇರಿದಿಯಲ್ಲಾಯಿತು.

ರಾಯಕೂರಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಈ ಬಂಡಾಯಗಾರರ ವಿಕಾರಣೆಯು ನಡೆದು ಇಲ್ಲಿ ಜನರನ್ನು ಗುಂಡು ಹಾಕಿ ಕೊಲ್ಲಲಾಯಿತು! ೬ ನಾಲ್ಕುತ್ತು ಜನರಿಗೆ ಗಳ ವರ್ಷ ಕೆರಿಣ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಯಿತು. ಇಪ್ಪತ್ತು ಜನರಿಗೆ ಇ ರಿಂದ ಇ ವರ್ಷಗಳ ವರಿಗೆ ಸತ್ರವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಯಿತು. ಕೊಪ್ಪಕ್ಕಡಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಾಯನಿಗೆ ಬಹಳ ನೆರವಾಗಿದ್ದ ನುಕ್ಕುಂ ಮೊಹಡಿನೆನಿಗೆ ಘಾಸಿಯಾಯಿತು.

೬. ಈ ಎಪ್ಪತ್ತೇಳು ಜನರು ಯಾವ ಯಾವ ಉರವರಿದ್ದರೆಂಬ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಭ್ರಮಾಯನಿಗೆ ಜನಬೆಂಬಲಪ್ತ ಎಪ್ಪು ಪ್ರಜಂಡವಾಗಿತ್ತೇಂಬ ಕಲ್ಪ ಸಂಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಕಗಳನ್ನು ಓದುಗರ ಅವಳಾ ಹನೆಗೆ ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗಿದೆ:—

ಹಳ್ಳಿ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಹಳ್ಳಿ	ಸಂ
೧. ಕೊಲ್ಲಹಳ್ಳಿ	೩೮	೧೨. ಬಾಗವಾರಿ	೫
೨. ಹಬ್ಬಿಗಿ	೧೦	೧೩. ಕುಕ್ಕನೂರು	೨
೩. ಗಂಗಾಪೂರ	೧	೧೪. ಕುಂದಗೋಳ	೧
೪. ವಡ್ಡರಹಳ್ಳಿ	೩	೧೫. ಯೆಸ್ಕಾರ	೫
೫. ಸಿಂಗಟ್ಟಾಲೂರು	೨	೧೬. ಕೆಜರಿ	೧
೬. ಸೂಲವಿ	೧	೧೭. ಬೆಟ್ಟಗೇರಿ	೧
೭. ಹೆಬಸ್ಕಾರ	೨	೧೮. ಹಂದಿಗನ್ನಾರು	೧
೮. ಹರಪೆನಹಳ್ಳಿ	೧	೧೯. ಬನ್ನೂರ	೧
೯. ಮುಂಡರಿ	೧	೨೦. ಬಂಕಾಪೂರ	೧
೧೦. ತಲವರಿಗಿ	೧	೨೧. ನವಲಗುಂದ	೧
೧೧. ಹರನೂರಿ	೧	೨೨. ಇತರ ಉರುಗಳು	೫
೧೨. ವೆಂಕಟಪೂರ	೧		

ಹಿಗೆ ಕನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ ಬಂಡಾಯದ ಕೊನೆಯ ಮತ್ತು ಇತ್ಯಾಜ್ವಲ ವಾದ ದೀವಿಗೆಯು ಸಂದಿಹೋಯಿತು. ದಸ್ತೀಳಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಭೀಮರಾಯ ನಷ್ಟ ಶಾರತ್ತನಿಂದ ಯಾರೂ ಹೋರಾಡಲಿಲ್ಲ. ಬಂಡಾಧ್ಯನಾದ ವೈರಿಯ ಕೂಡ ಹೋರಾಡಿ ರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವೀರಶ್ರೀಯನ್ನು ಕನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಭೀಮರಾಯನ ಹೊರತು ಯಾರಿಗೂ ಸೆಲ್ಲಲಾರೆದು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪ್ರಮೆವೇ ಆವಾಧವಾಗಿದ್ದ ಆ ದುರ್ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಶಾರ, ಧೀರ ಮತ್ತು ಸಾಹಸಿ ಭೀಮರಾಯನು ಒಬ್ಬ ಬಂಡುಗಾರನಾಗಿ ಪಾರಿಣಕೊಡಬೇಕಾಯಿತು. ಭಾರತವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗುವ ವರೆಗೆ ಭೀಮರಾಯನ ಹೆಸರುಸಹ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಸುಡಿಯುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಸರ್ಕಾರದವರು ಭೀಮರಾಯನ ಇನಾಮನ್ನು ಜಪ್ತನಾಡಿದರು. ಇದರಿಂದ ಭೀಮರಾಯನ ಕುಟುಂಬದ ಜನರಿಗೆ ಆತ್ಮೀಯತೆ ಸಂಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಭೀಮರಾಯನ ಆಜ್ಞೆ ಮೊಂಡಗ್ಗೆ ಭೀಮರಾಯನ ಇಬ್ಬರು ಪತ್ತಿಯರು (೧) ಕೃಷ್ಣಾ ಬಾಯಿ (೨) ಯಮುನಾಬಾಯಿ ಇನ್ನೂ ಜೀವಂತ ಇದ್ದರು. ಯಮುನಾಬಾಯಿಗೆ ೨೦ ವರ್ಷಗಳಾಗಿದ್ದ ಅವಳು ಆಲೂರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತವರುಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ಗಂಗಾಬಾಯಿ ಎಂಬ ಇಂ ವರ್ಷದ ಮಲತಾಯಿ ಇದ್ದಳು. ವೆಂಕೂಬಾಯಿ ಎಂಬ ೨೫ ವರ್ಷದ ಓವ್ರೆ ವಿಧನಾ ಅತ್ಯಿಗೆಯಿದ್ದಳು. ಭೀಮರಾಯನ ಮೊದಲನೆಯ ಹೆಂಡತಿ ಜೀವೂಬಾಯಿಯು ಕುಂದಗೋಳ ನಾಡ ಗೀರರ ಮನೆಯವಳು. ಎರಡನೆಯ ಹೆಂಡತಿ ವೆಂಕೂಬಾಯಿಯು ಕುಕ್ಕನೂರಿನ ಮಾದನಗೌಡ ಪಾಟೀಲನ ಮಗಳಿಂದ್ದು ಬಂಡಾಯದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇವಳು ಕೇವಲ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷದವರಳಿದ್ದಳು. ಇವಳಿಗೆ ತುಳೆಸಿ ಎಂಬ ಎರಡು ತಿಂಗಳ ಒಂದು ಹೆಣ್ಣುಕೂಸು ಮಾತ್ರ ಇತ್ತು. ಜೀವೂಬಾಯಿಗೆ ರಂಗರಾವ ಎಂಬ ಒಂಭತ್ತು ವರ್ಷದ ಮಗನಿದ್ದನು. ಆವರ ಉಪಜೀವನದ ಹೋರೆಯು ಸರ್ಕಾರದಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಭೀಮರಾಯನ ಕುಟುಂಬದವರನ್ನು ಯಾವ ಪ್ರತಿಬಂಧದಲ್ಲಿಯೂ ಇಡುವ ಆಗತ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಆವರ ಉಪಜೀವನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳ ಮೂವತ್ತು ದೂರಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದೇಂದೂ ಮುಂಬಯಿ ಸರ್ಕಾರವು ಬರೆದು ಕಳಿಸಿತು. ಹೆಮ್ಮೆಗಿ ದೇಸಾಯರ ಕುಟುಂಬದವರಿಗೂ ಅಷ್ಟೇ ಹೋಟಿಗಿಯನ್ನು ಸರ್ಕಾರವು ಮಂಜೂರು ಮಾಡಿತು. (Political Disturbances Volumes. Bombay Archives Office.)

ಮೇಲಿನ ಸಕಲ ಕಥಿಗಳಿಂದ ಗಿರ್ಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಕನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಬಂಡಾಯದ ವಾತಾವರಣವು ಇದ್ದಿತೆಂದು ಓದುಗರಿಗೆ ಅಗತ್ಯ ಮಷವರಿಕೆ ಯಾಗುವದು. ಅಗಸ್ಟ್ ಗಿರ್ಭಾಷಣೆಯೇ ಧಾರವಾಡ ಜಿಳಿಗಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲಾ ಪೂರದ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಗಂಭೀರ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಡೆದು ಹೋದವು. ಭೀಮರಾಯನ ಬಗ್ಗೆ ಧಾಮನ್ ಸಾರೇಬಣು ೧೦-ಇ-ಗಿರ್ಭಾಷಣೆ ದಿನವೇ ಕಲೆಕ್ಟರನಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಶರ ವಿರುದ್ಧ ಯಾವಬಗೆಯ ದೈವವನು ತುಂಬಿತ್ತು ಎಂಬುದರ ಕಲ್ಪನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಮುಂದರಿಗೆ ಬಂಡಾಯದ ಮೊದಲು ಒಂದು ವರ್ಷ ಭೀಮರಾಯನು ಬಂಡಾಯದ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿಯೇ ನಡೆಸಿದ್ದನು. ಮತ್ತು ಆವನ ಮುಖಿಂ ಡತ್ತದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಎಲ್ಲ ಕನಾಟಕದ ಜನಿಷಣದಾರರು ಕಂಪನಿರಾಜ್ಯದ ವಿರುದ್ಧ ಒಳಸಂಚಿಸಲಿದ್ದರು. ಉತ್ತರ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಏನು ನಡೆದಿದೆ ಎಂಬುದರ ಪೂರಾ ಕಲ್ಪನೆಯು ಭೀಮರಾಯ ಪ್ರಭೃತಿಗಳಿಗಿತ್ತು. ಭೀಮರಾಯನ ದಷ್ಟರದಲ್ಲಿ ನಾನಾಸಾರೇಬನ್ ಫೋರೆಷನ್‌ನು ಹೆಸ್ತರಿಟ್‌ ಪ್ರತಿಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು ಆದರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಹಿಂದುಸ್ತಾನದಂತೆಯೇ ಚಕ್ರೀಣದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಬೇಕೆಂದು ನಾನಾಸಾರೇಬಣು ಸಾರಿದ್ದಾನೆ? ಇದರಿಂದ ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ಮತ್ತು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನಿಗೆ ಇಡಿಯ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಏನು ನಡೆದಿದೆ ಎಂಬುದರ ಪೂರಾ ಜ್ಞಾನವಿತ್ತು ಮತ್ತು ಬ್ರಿಟಿಶರನ್ನು ಹೊರಗೆ ದಾಕಲು ನಡೆದ ಆಖಿಲ ಭಾರತೀಯ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ನೆರವಾಗುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಭೀಮರಾಯ, ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರು ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದರು ಎಂದೆನಿಸುತ್ತಾರೆ.

. ಕನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಬಂಡಾಯ ನಡೆದದ್ದು ನೊವೆಂಬರ್ ಗಿರ್ಭಾಷಣೆಯ ಗಿರ್ಭಾಷಣೆಯ ವರ್ಗಾಗಿ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಹೆಲಗೆಲ್ಲ 'ಪ್ರಾಕಾರಿ'ಯು ನೊವೆಂಬರ್ ಗಿರ್ಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುವ ವರಿಗೆ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸರಕಾರದೊಡನೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ್

ಫೋರೆಷನ್‌ಯು ಇಂಗ್ಲೆಂ ಭಾಷಾಂತರವು ಧಾರವಾಡ ಕಲೆಕ್ಟರ ಅಫೀಸಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮುಂದರಿಗೆ ಬಂಡಾಯದ ಘ್ಯುಲಿನಲ್ಲಿತ್ತು. ಮೂಲ ಪ್ರತಿಯ ಅಭಿವಧ ಮೂಲಕ ಫೋರೆಷನ್‌ಯು ನಿಜವೂ ಅಥವಾ ಮೊಟ್ಟೆಯೂ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಆಗಿನ ಬಂದುಗಾರಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ಹೊಂದಿತ್ತೇಂದು ಈ ಕಾಗದದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಫೋರೆಷನ್‌ಯನ್ನು ಕನ್ನಡಿನ ಪರಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗದೆ.

ಹೊರಾಟ ಎಂಬುದೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಳಗಲಿಯ ಸಂತರ ಡಿಸೆಂಬರ ಜಾನೆವರಿ ಮತ್ತು ಫೆಬ್ರುವರಿ ತಿಂಗಳುಗೆಲ್ಲಿ ಸುರಪೂರ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಬಂಡಾಯ ಹೊಡಿದನು. ಮುಂದೆ ಕೂಡಲೇ ಮುಂಡರಿಗಿ ಮತ್ತು ಸರೆಗುಂದ ಬಂಡಾಯ ಗಳಾದವು. ಭೀಮರಾಯನು ಜೂನ್ ಇನ್ಯೆಯ ತಾರಿಖಿಗೆ ಹತನಾದನು. ಜೂನ್ ಗ್ರಾಹಕ್ಕೆ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನ ಫಾಸಿಯಾಯಿತು. ಜುಲೈ ಮಧ್ಯದೊಳಗೆಂದರೆ ಸರೆಗುಂದ ಮತ್ತು ಮುಂಡರಿಯ ಸೂರಾರು ಬಂಡುಗಾರರು ತೋಣಿನ ಬಾಯಿಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟರು. ಇನ್ನು ಭರ್ಯಾನಾಕ ರಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯವು ಕನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು.

ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ವರ್ಗಗಳೆಲ್ಲಿ ಒಳಿಸಂಚಿನ ಪ್ರಯತ್ನಗಳೂ ಸಾಕಷ್ಟು ನಡೆದಿದ್ದ ವೆಂಬ ಪುರಾವೆಗಳೂ ಇವೆ. ಕನಾಟಕದ ಎಲ್ಲ ಜವಿಂಸದಾರರು ಜುಲೈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯವೊಡುವ ಒಳಿಸಂಚ್ಯೆ ನೂಡಿದ್ದರೆಂದು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಕಾರಿಗಳೇ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ತಮ್ಮ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವರು. ಜೀಕೆ ಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಳಾಲಸಿಂಗ ಮತ್ತು ಭನ್ನೂಸಿಂಗರನ್ನು ಈ ಒಳಿಸಂಚಿನ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ತೋಣಿನ ಬಾಯಿಗೆ ಕೊಡಲಾಯಿತು. ಸಾತಾರೆಯಿಂದ ಕೊಲ್ಲಾ ಪೂರ್, ಕೊಲ್ಲಾ ಪೂರದಿಂದ ಚೇಗಾವಿ, ಹೀಗೆ ಬಂಡಾಯದ ವಿಚಾರಗಳು ಕನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನುಸುಳಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಒಳಿಸಂಚ್ಯೆಗಳು ಪ್ರಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ರುಶ್ಸಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಹೊರಾಟವು ಇನ್ನೂ ಶಾಗ್ರಾವಾಗಿ ಆಗಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಜನರೆ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ ಮತ್ತು ಭೀಮರಾಯನಿಂದ ಫ್ರಿತೊರಿಯಾಗಿ ಸಿದ್ಧತೆಯಾಗುವ ಮೊದಲೆ ಇಂಗ್ಲೆಷರಿಗೆ ಮಾತ್ರಿತಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಬಂಡಾಯವು ಅಯಶ್ವಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಸುರಪೂರ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಂಡುಗಾರರು ಮತ್ತು ಹೆಲಗಲಿಯ ಬೇಡರು ತನ್ನ ಸಮಾಯ ಕೇಳಿದರೆಂದು ಒಮ್ಮೆಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದೆ ರಿಂದ ಸಾಮೂಹಿಕ ಪ್ರಯತ್ನವು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸರೆಗುಂದ ಮತ್ತು ಮುಂಡರಿಗಿ ಬಂಡಾಯಗಳಾಗಲು ಸಾಧಾರಣ ಒಂದೇ ಒಗೆಯ ಕಾರಣಗಳಾದವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಎಲ್ಲ ಉದ್ದಾಮ ವರ್ಗದವರಿಂದ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತಗಳನ್ನು ಕೆಸಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರವು ಮಾಡಿದ ಸ್ಥಾರವು ಈ ಎರಡೂ ಬಂಡಾಯಗಳಾಗಲು ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಹೆಲಗಲಿಗಂತೂ ಇಡೊಂದರೆ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಕಾರಣವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬನು ತನಗೆ ದತ್ತಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಪ್ಪಣಿಯು ಸಿಗದೆ ಇರುವದರಿಂದ

ಮತ್ತಿವ್ಯ ಕುದ್ದನಾಗಿದ್ದನು. ಆತ್ತ ಹೆಮ್ಮೆಗಿ ಕೆಂಚನಗೌಡನು ತನ್ನ ದತ್ತಕ ತಂಡೆಯಾದ ಶಿರಹಟ್ಟೆ ದೇಸಾಯರ ತಸ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಪನಿಸರಕಾರವು ಜಪ್ತ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಬಂಡುಗಾರನಾಗಿದ್ದನು. ಭೀಮರಾಯನಿಗೆ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಕಾರಣಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲ; ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರ ಆವನ ಸಾಪ್ತಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಸಲಿಲ್ಲ!

ಸುರಪೂರ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಒಂದೇ ಶಾರಣ-ವಾಗಲಿಲ್ಲ. ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನ ಆರಸುಮನ್ನೆತನವನ್ನು ನಾವು ಹೈದರಾಬಾದ ನಾಯಕನಿಗೆ ಹೊರ್ಲಿಸಬಹುದು. ಬಹುಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಿಜಾನು ಮತ್ತು ಬ್ರಿಟಿಷರ ದುಹೇರಿ ಶಾರಭಾರದಿಂದ ಸುರಪೂರದ ಆರಸರು ಬೇಸತ್ತು ಕೊನೆಗೆ ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ಮೊರೆಹೊಕ್ಕರು!

ಜನರು, ಆರಸರು ಮತ್ತು ಜಮಿನೆಡಾರರಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ್ವಾಂದು ಬಂಡಾಯದ ವಿಚಾರಗಳು ತುಂಬಿದ್ದ ದೂ ಸೈನ್ಯವ್ಯಯಾಕೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಸೇರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಅಚ್ಚರಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಬೇಳಗಾವಿಯ ಅರನೆಯ ಕಾಲ್ದಿಗಳ ಕೂಡ ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬನು ಮತ್ತು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಕೆಲವು ಶಾರಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಆದರೆ ಆವರ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ಯಶಸ್ವಾಪ್ತಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಬಹುತಃ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾಲ್ದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೈದರಾಬಾದ ಸಿನಾಯಲಿಷ್ಟ್ ಜನರಿಗೂ ಆವರಿಗೂ ವಿಶೇಷ ಸೈನ್ಯ ಪರ್ಕಗಳಿಂದಂತೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಸೈನ್ಯವು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ ಮತ್ತು ಭೀಮರಾಯರಿಗೆ ನೇರವಾಗಿದ್ದರೆ ಕನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯದ ಇತಿಹಾಸವೇ ಬದಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸೈನ್ಯವು ದೂರ ಉಳಿದಿದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಶಿಸ್ತಸಂಘಟನೆಗಳನ್ನೂ ಅರಿಯದ ಬಂಡುಗಾರರು ಕೇವಲ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಹೋರ್ಸ್‌ಗಳಿಗೆ ಆಹಾರವಾಗಬಿಟ್ಟರು.

ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೆ ಕನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಗಿರಾಳರಿಂದಲೇ ಬಂಡಾಯದ ಹನೆ ಬೀಸತೊಡಗಿತ್ತು. ಗಿರಾಳರಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತೂರ್, ಚೆನ್ನಮ್ಮು, ಗಿರಾಳರಲ್ಲಿ ಸಂಗೊಳ್ಳಿಯ ರಾಯನಾಯಕ, ಗಿರಾಳರಲ್ಲಿ ಕೊಡಗು-ಮಂಗಳೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಆವರಿಪರ ಸಾಮಾಜಿಕರು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ತನ್ನ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. ಗಿರಾಳರ ಫೆಟನೆಗಳು ಈ ಎಲ್ಲ ಫೆಟನೆಗಳಿಗೆ ಕಳಸವನ್ನಿಟ್ಟವು.

ಅಗಿನ ಕನ್ನಡಿಗರು ಎಷ್ಟು ಶೂರರು, ಎಷ್ಟು ಸಾಪ್ತಭಿಮಾನಿಗಳು, ಮತ್ತು ಎಷ್ಟು ಸಾಹೇಬಗಳು ಇದ್ದರೆಂಬುದು ಬಂಡಾಯದ ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ನಮಗೆ ಸ್ವಷ್ಟ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೇಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಉಪಸಂಹಾರ

ಸಿವಾಯಿಂಬಂಡಾಯೆಡ ಸಾದ್ಯಂತ ವಿವರಗಳನ್ನು ಓದಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ಮೇಲೆಯೂ ಈ ಎಲ್ಲ ದುಷ್ಪಟಿನೆಗಳ ಇಂಗಿತಾರ್ಥವೇನು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಓದುಗರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಒಡೆಮೂಡುವದು ಸಹೇಜ. ರಾಜಕೀಯ ಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ರಕ್ತಪಾತವು ನಡೆದುದು ಈ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಯುದ್ಧದಲ್ಲಿಯೇ ಮೊದಲುಸಲವಳಿ; ಕೊನೆಯಸಲವೂ ಅಲ್ಲ. ಆದರೂ ನಮ್ಮ ದೇಶವು ಇಂಥ ವಿಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಪಾರಾಗಿ ಚೋಸ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡುತ್ತ ನಡೆದ್ದೂ ಮಾತ್ರ ಬಹುದೊಡ್ಡ ಆಶಾಸೂಚಕ ಚಿಹ್ನೆವಾಗಿದೆ.

ಕೆಟ್ಟದ್ದರಿಂದೂ ಒಳ್ಳೆಯದು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಏಂಬ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ನಾಡುನುಡಿಯಂತೆ ಈ ಯುದ್ಧದಿಂದ ಉಭಯಪಕ್ಷದವರೂ ಕೆಲವು ಉತ್ತಮ ಪಾಠಗಳನ್ನು ಕಲಿತರು. ತಮ್ಮ ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ಭಾರತೀಯರು ವಿರೋಧಿಸುವ ಲೀತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟವಿದ್ದಂತೆ ಈ ದೇಶವನ್ನು ಆಳಿಸುವ ಶಕ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಬ್ರಿಟಿಶರು ಕಳಿದ ಒಂದು ಶತಮಾನದಿಂದಲೂ ಪೂರಾ ಮನಗಂಡುಬಿಟ್ಟಿರು. ವಿದೇಶ ಆಡಳಿತಗಳ ಬೀಡು, ಎಂದು ಭಾರತವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವದು ತಪ್ಪಿ. ಯಾಕಂದರೆ ಆಲೆಟ್ ಇಡರನ ಕಾಲದಿಂದ ಮೊಗಲರ ಕಾಲದವರಿಗೆ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದವರು ಎಲ್ಲಿರೂ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ವಿದೇಶಿ ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದವರೆಂದು ಹೇಳುವೆಡು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಆವರಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಎಲ್ಲರೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದು, ಭಾರತೀಯರಾಗಿ ಆಸನ್ಯಭಾವದಿಂದ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ನೇರನೇರಿಸಿದರು. ನಿಜವಾದ ವಿದೇಶೀ ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ಮೊದಲುಸಲ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದವರು ಬ್ರಿಟಿಶರೇ; ಮತ್ತು ಆವರ ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ಭಾರತವು ಸ್ವಸೆಂತೋಷದಿಂದ ಎಂದೂ ಒಪ್ಪಲೇ ಇಲ್ಲ.

ಒಳಗೆ ಕಾಲಿಡಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವ ಯಾವಡೇ ಪರದೇಶೀಯರನ್ನು ಒಳಗೆ ಬರಗೊಡಬಾರದೆಂಬ ಮೊದಲನೇಯ ಪಾಠನನ್ನು ನಾವು ಈ ಯುದ್ಧದಿಂದ

ಕಲಿಯತಕ್ಕೆದ್ದು. ಪೀರವರಾಟಿಕೆ ಮೂಲತಃ ಅಪಾಯಕರವೇ. ಮೇಲಾಗಿ ನಮ್ಮ ಸಿವಾಯರೆ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಪರವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಜನರಮೇಲೆ ಶಸ್ತ್ರವನ್ನೇತ್ತಿ ಅವರ ಆಳಿಕೆಯನ್ನು ಭಡ್ರಪಡಿಸಿದುದು ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅತ್ಯಂತ ಹೀಯವಾದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ಯಾವ ಸಿವಾಯರು ಇಂಗ್ಲೀಷರ ವಿರುದ್ಧ ರಾಷ್ಟ್ರಾದ್ಯಂತವಾದ ಪ್ರಚಾರ ಕಾರಂತಿಯನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರೊಂದಿಗೆ ಅವರ ಸಂಗಡಿಗರೇ ಮುಂದೆ ಈದನ್ನು ಸಿದೆಬಡಿಯಲ್ಲಾ ನೀರವಾದರು. ಪರಕ್ಯಾಯರ ಪರವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಬಂಧುಗಳೇ ಮೇಲೆ ಶಸ್ತ್ರವನ್ನೇತ್ತಲು ಸಿವಾಯಿಯು ಸಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರೆ ಮುಂದೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಳಿಕೆಗೆ ತೊಂಬತ್ತು ವರ್ಷಗಳೇ ಜೀವದಾನ ನಿಕ್ಷೇತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಳೆದು ಕೊಂಡ ದಿಲ್ಲಿ, ಕಾನ್ಪೂರ್, ರುಬಾಂಸಿ, ಲಖನ್‌ಾ ಮೊದಲಾದ ಭಡ್ರಸಾಂಗಳನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರು ಪುನಃ ಆಕ್ರಮಿಸುವಾಗ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಾರೆಯೂ ಅಧ್ಯಕ್ಷಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವೇಂಕರು ಹಿಂದಿ ಸಿವಾಯಿಗಳೇ ಇದ್ದರು! ಹೂರತನದ ಶ್ರೀಯ ಮಾತ್ರ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿತು! ವಿಶೇಷೀಯರ ಆಳಿಕೆಗೆ ಬಲಕೊಡುವಂಥ ಯಾವ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಧಿವಾ ಅಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಒಂದೂ ಕೃತಿಯನ್ನು ನಾವು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲಿ; ಇದು ಈ ಯುದ್ಧದ ಎರಡನೇಯ ಪಾಠವು.

ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಶೌರ್ಯ ನಮಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಯುದ್ಧತಂತ್ರ ಮಾತ್ರ ನಮಗಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಮವಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಕು. ಇಂಗ್ಲೀಷರು ದೂರ ನಿಂದ ಬಂದವರಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಅವರು ಅಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾಕರಿಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಟ್ಟು-ಸಾಮಾಜಿಕಮಾನಗಳು ಅಧಿಕಸ್ವಯಂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾದವು. ಇದು ಯಾವ ಜನಾಂಗಕ್ಕಾದೂ ಸಹಜಗುಣವಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ದುಧ್ರರವಾದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷ ಯೋಧರ ಸತ್ಯಪರೀಕ್ಷೆಯಾಗಿರೋಯಿತು. ದಿಲ್ಲಿಯನ್ನು ಪುನಃ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಎನ್ನೋ, ವಿಲ್ಸನ್ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರಾಂತ ಸಾಹಸಿಗಳು ಸಹ ಕ್ರೈಸ್ತಾಲುಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಮಾರತದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯವು ಆದೊಡನೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಸೇನಾಪತಿಗಳು ಮತ್ತು ಅಂಗ ಸ್ವೇನ್ಯ ಗಾಬರಿಯಿಂದ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಟ್ಟು ಅಧಿಮಾನಗಳಿಂದ ಶಾರ್ಥ ಮಾಡುವ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ರೀತಿಯು ತುಂಬಾ ಶಾಖಾನೀಯನಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ಅವರು ಹಿಟ್ಟಿರು, ನೆರ್ವೋಲಿಯನ್ನು ರಂಧ್ರ ಯಮಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ವೈರಿಗಳ ದಂಡಿಗಳಿಂದ ಪಾರಾದರು. ನೂರುವರ್ಷ ನಮ್ಮನ್ನಾಳಿದ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಂದ ಈ ಪಾಠ ನನ್ನ ನಾವು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಕಲಿಯಬೇಕು. ಭರತವರ್ಷ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ

ನೀಂದರೆ ಸಮ್ಮತಿ ಇಂದ್ರಮಾನಸವೈಪುಗಳು ತುಂಬಿ ಉಕ್ಕಿ ಹೊರಚಿಲ್ಲಬೇಕು.

ಈ ಒಕ್ಕಟ್ಟು ಮತ್ತು ಸ್ವಾಧಿಮಾನಗಳ ಇಭಾವದ ಮೂಲಕ ಬಂಡಾಯಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೂ ಸಿವಾಯಿಗಳ ಬಿಮ್ಮನ್ಸನ್ನನ ಜೀಂಬಿಲವಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಬಂಡಾಯದ ಶಕ್ತಿಯು ಕುಗ್ಗಿತ್ತು. ಬ್ರಿಟಿಶರು ದ್ವಿಪುಣಿಧೋರಣೆಯನ್ನು ಇನ್ನಸರಿಗೆ ಇವರು ನಿಷ್ಕೃಯಿಂದ ಇದ್ದ ಸಿವಾಯರ ಪ್ರಾಣ ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಇದೇ ಸಮಯ ಸಾಧಿಸಿ ತಮಗೆ ಜೀಡಾದವರ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲದ ಆರೋಪ ಹೊರಿಸಿ ಇವರ ನಾಕಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು. ಸಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಸಿವಾಯರು ಬ್ರಿಟಿಶರ ನೊಕರರು. ಇವರ ಬಂಡಾಯದ ಜೊನೆಯನ್ನು ಜನರ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲವೇ ಸಂಸಾರ ನಿಕರ ಮೇಲೆ ಯಾಕುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಎಷ್ಟೂ ಕಡೆಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಬಹಾದೂರ ಶಹಾ ತಾನಾಗಿ ಬಂಡಾಯಸೇರಲ್ಲಿವೆಂಬುದು ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೂ ಬಂಡಾಯದ ಆರೋಪನನ್ನು ಮೊಲಿಸಿ ಇವನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಗುಂಡಿಕ್ಕು ಕೊಂಡು ಇವನನ್ನು ಗಡಿಎಂಬಾದು ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು; ಬಾದಶಾಹಿಯನ್ನು ನಿರವೇಷಗೊಳಿಸುವದೇ ಬ್ರಿಟಿಶರ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ರೂಂಸಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಬಾಯಿಯು ಬ್ರಿಟಿಶರ ಕೊಳೆಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಲ್ಲ ವೆಂದೂ ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೂ ಆವಳನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಳೆದು ತಮ್ಮ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯು ಬಂಡು ಕಂಬಕರನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಶರು ಕಿತ್ತಿ ಹಾಕಿದರು. ಶಾಸಪ್ರಾರ ಡತ್ತಾಕಾಂದನನ್ನು ತಮ್ಮ ಸಿವಾಯಿಗಳ ಮಾಡಿದ್ದರೆಂದು ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೂ ಕೊಳೆವರಿಗೆ ನಾನಾಸಾರೇಬನೇ ಈ ಕೊಳೆ ಮಾಡಿಸಿದನೆಂದು ಕಂಪನಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸಾಧಿಸಿದರು. ನಾನಾಸಾರೇಬನು ಇವರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದೇ ಆದೇ ಆರೋಪದ ಮೇಲೆ ಇವನನ್ನು ಇವರು ಗಲ್ಲಿಗೂ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೂಡರು, ಪೀಠರು, ಇಂಡಿಯನ್ಸಿಗಳು ಯಾರೂ ಉಳಿಯತ್ಕೃದ್ದಲ್ಲವೆಂದೇ ಇವರು ಚೆಂಡಿತ್ತೊಷ್ಟಿದ್ದರು. ಈ ಯುದ್ಧದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಇಸಂಖ್ಯೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳಾದವು.

ಬೈಧದ ಒಂದು ಪ್ರಜರತಮಾಲಕು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಕ್ವಮಾಗುಣ ಮತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ಎಂದೂ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಭಾರತೀಯರ ಜಾತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಧಿಮಾನಗಳನ್ನು ಇಷ್ಟೂಂದು ಉಗ್ರವಾಗಿ ಟೇಕೆಮಾಡುವ ಇಂಗ್ಲೆಷರ ವರ್ಣದ್ವೀಪವು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮಿರಿಸುತ್ತದೆ. ಉಪಕಾರಮಾಡಿದ ಭಾರತೀಯರು ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಗಳಿಗೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದು ತಿಳಿದು

ಅವರು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ವರ್ತಿಸಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಇವರಿಗೆ ಸೇರಿವಾದ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಮರಗುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಬಂದಿತು. ಬಂದ ವಿವರ್ತು ದೂರಾದೊಡನೆ ಮತ್ತೆ ಮಾದಲಿನಂತೆ ಇಂಗ್ಲೇಷರು ಗವಿಷ್ಟುರಾಗಿ ಭಾರತೀಯರನ್ನು ದಾಸರಂತೆಯೇ ಕಾಣತೋಡಿದ್ದರು. ಸಹಾಯವಾಡಿದ ಸಿವಾಯರು ಮತ್ತು ಹಿಂದೀ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಆಂಗ್ಲರು ಕೊನೆಯವರಿಗೆ ಏನೂ ಪ್ರತಿಫಲ ಮುಟ್ಟಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಭಿಮಾನವೊಂದೆ ಕಾರಣವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಧಿಕ, ಸಾವಾಜಿಕ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಕಾರಣಗಳೂ ಆದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡವು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಳಿಕೆಯೇ ನಮ್ಮೆಗೆ ಬೇಡವೆಂಬ ಒಂದು ಹೆಟವಾದವು ಜನರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗತ್ತಿಂದಿತ್ತು. ಸಪ್ಟೆಂಬರ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಡಿಲ್ಲಿಯು ಇನ್ನೂ ಬಂಡುಗಾರರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾಗ ಬಂಡುಗಾರರ ಪರಿವಾಗಿ ನೋಗಲ ರಾಜಕುಮಾರನೊಬ್ಬನು ಬಂಡಾಯ ವನ್ನು ಯಾಕೆ ಹೊಡಲಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಪರಿಪತ್ರವನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಳಿಕೆಯು ಹಿಂದು-ಮಂಸಲಾಂತರಿಗೆ ಯಾವ ಬಗೆಯಿಂದ ಅಪಾಯವಾಡಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಬಂಡುಗಾರರು ಈ ಪರಿಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೂಲಂಕವನಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪರಿಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ತಿನಿಧಿಕ ಅಭಿಪೂರ್ಯಗ ಇನ್ನು ವ್ಯಕ್ತವಾಡಲಾಗಿದ್ದ ಧಾರ್ಮಿಕಪ್ರೋಂಡ ಅಲ್ಲದೆ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳನ್ನೂ ಎತ್ತಿತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಅಂಶಗಳು ಈ ರೀತಿ ಇವೆ:- (೧) ಜಮಿನಾಂದಾರರ ಮೇಲೆ ವಿಪರೀತ “ ಜುಮ್ಮಾ ” ಹೇರಿ, ಬ್ರಿಟಿಷರು ಗೌರವಸ್ಥ ಜಮಿನಾಂದಾರರ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಲಿಲಾಪು ಮಾಡಿಸಿ ಕೋರ್ಟಿಗೆಳೆದು ಅವಮಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. (೨) ಸ್ವಾಂಪು ಕಾಗದೆಗಳನ್ನೂ ಕೋರ್ಟಿಗ ಇನ್ನೂ ತೆಂದು ನ್ಯಾಯದಾನದ ಖಚಿನ್ನು ವಿಪರೀತ ಬೆಳೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಬಾದಶಾಹೀ ಸರಕಾರವು ‘ ಶರಿಯತ್ ’ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಆನುಸರಿಸಿ ಆಗ್ನೇ ನ್ಯಾಯದಾನ ಮಾಡುವದಾಗಿ ಅಭಿವಚನ ಕೊಡುತ್ತದೆ. (೩) ಇಂಗ್ಲೇಷರು ಕಸಿದುಕೊಂಡ ಜಮಿನಿನ್ನು ಬಾದಶಾಹಿ ಸರಕಾರವು ವಾಪಸು ಮಾಡುವದು. (೪) ವ್ಯಾಪಾರಾಸ್ಥಿರಿಂದ ಎಲ್ಲ ದೊಡ್ಡ ವಿದೇಶಿ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರು ಸೆಕೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಉಳಿದ ಜಿಲ್ಲರೆ ವ್ಯಾಪಾರದ ಮೇಲೆ ಸಹ ಹೊರಲಾರದವನ್ನು ಕರಬಾರ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಬಾದಶಾಹಿ ಸರಕಾರವು ವ್ಯಾಪಾರಾಸ್ಥಿರಿಗೆ ಪೂರ್ವವತ್ತಾ ಗೌರವದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೆಲ್ವಿಸಿ ಕೊಡುವದು. (೫) ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರದ ನೋಕರಿ ಮಾಡುವ

ಹಿಂದಿಯನಿಗೆ ಇಂದು ಯಾವ ಗೌರವವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಮೇಲುದರ್ಚರ್ಚೆಯ ನೌಕರಿಗಳೆಲ್ಲ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೇ ಕೊಡಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಸ್ವೇಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆಯುಷ್ಯ ಕಳೆದ ಹಿಂದಿಯನಿಗೆ ಈ ಅಧವಾ ಇಂದೂ. ಗಳ ಸಂಬಳವಿದ್ದ ಸುಭೇದಾರಿಕೆಯು ಸಿಕ್ಕುರ್ ಬದಲಾವಿಯು. ಬಾದಶಾಹಿ ಸರಕಾರವು ಸೇನಾನಾಯಿತಿ ವರೆಗೆ ಎಲ್ಲ ಹುದ್ದೆಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿಯರಿಗೆ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುವದು. ಮುಲ್ತಿ ಹುದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಲೆಕ್ಟರ್, ಮೌಜಿಸ್ಟ್ರೆಟ್, ನ್ಯಾಯಾಧಿಕ, ಗವರ್ನರ್, ದಿವಾಳಿ ಎಲ್ಲ ಹುದ್ದೆಗಳೂ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಿಯರಿಗೆ ದೊರೆಯುವವು. (೬) ಇಂಗ್ಲೆಂಡ ಸರಕುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ನಮಗೆ ಒತ್ತಾಯವಡಿಸಿ ಇಂಗ್ಲೀ ಪರು ನಮ್ಮ ನೇರಕಾರರನ್ನು, ನೂಲುವವರನ್ನು, ಸಿಂಪಿಗರನ್ನು, ಬಡಿಗರನ್ನು, ಕಮ್ಮಾರರನ್ನು ಮತ್ತು ಚರ್ಚಕಾರರನ್ನು ನಿರುದ್ಯೋಗಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ದ್ವಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಈಸಬುದಾರರಿಗೆಲ್ಲ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಬಂದಿದೆ. ಬಾದಶಾಹಿ ಸರಕಾರವು ಈ ಎಲ್ಲ ಈಸಬುದಾರರಿಗೂ ಆಶ್ರಯ ಕೊಡುವದು. (ಅಶೋಕ ಮೇಹತಾ. ಪುಟ ೨೫-೨೬)

ಮೇಲಿನ ಅಂಶಗಳನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ಒಳಗೊಂಡ ಪರಿಪತ್ರವು ಕೇವಲ ಪ್ರಚಾರಾತ್ಮಕವಾದದ್ದೀಂದು ಯಾರೂ ಹೇಳಲಾರದು. ಅಸಂತುಸ್ಯಿಯ ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳೂ ಸತ್ಯವಾಗಿದ್ದವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಳಿಕೆಯಿಂದ ನಾಡಿನ ವಿನೋಜನೆ ಮಾಡುವದೇ ಸಾಮಾತಂತ್ರ್ಯಯುದ್ಧದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿರಬೇಕು. ಅಂದಿನ ಬಂಡುಗಾರರ ದೃಷ್ಟಿಯು ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಶಾಲವಾಗಿತ್ತು. ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಡುಗಾರರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಕಲಿಣವಾಗಿತ್ತು ಲು ಬಾದಶಾಹನ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜಯವುದ್ದರೆ, ಜೋಧಪುರ, ಬಿಕಾನೀರ, ಆಜ್ಮಾರ ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಹೀಗೊಂದು ಪತ್ರ ಕಳಿಸಲಾಯಿತು. “ಫಿರಂಗಿಯನ್ನು ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕಲು ನಾವು ಎಷ್ಟು ಶ್ರಮ ಮತ್ತು ಖಚಿತಗಳಾದರೂ ಲೆಕ್ಕಿಸತಕ್ಕ ದ್ವಾರ್ಲಿ. ಹಿಂದುಸ್ತಾನವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದದ್ದನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ನನಗೆ ಉತ್ತರಾಷ್ಟೀಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಕಾರಣದಿಯುದ್ದವು, ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ಭಾರವನ್ನೂ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಬೇರೆಬೇರೆ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಒಂದುಗೂಡಿಸಿ ಸಂಘರ್ಷನೆ ಮಾಡುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವನ್ನೊಬ್ಬನು ಮುಂದೆ ಬಂದು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡದೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಲಾರದು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡರು ಹೋದಮೇಲೆ ದೇಶವನ್ನು ಆಳಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯು ನನಗೆ ಉಳಿ

ದಿಲ್ಲಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಪುನರುತ್ತಾನದ ಸಲುವಾಗಿ ಬಂಡಾಯ ನಡೆದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಿರಿ. ನೀವು, ಎಲ್ಲ ಹಿಂದಿ ರಾಜರು ಖಚಿತವಾಗಿ ಪೈರಿಯನ್ನು ಓಡಿ ಸುವರ್ದಾದರೆ ನಾನು ಸಿಂಹಾಸನದಿಂದ ಇಂದೆ ನೀವು ಆರಿಸಿದ ಯಾವಮೊಂದು ನರೀಂದ್ರರ ಮಂಡಳಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧನಿಡ್ಡೇನೆ. ”

ಇದರಲ್ಲಿ ಜಾತೀಯತೆ ಎಲ್ಲಿದೆ? ಘರ್ನಾಂಭಿಮಾನ, ಸಿಂಹಾಸನದ ಅಭಿಮಾನ ಎಲ್ಲಿನೆ? ಇಂಗ್ಲೀಷರನ್ನು ಎಂಥ ಭಗೀರಥ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಾದರೂ ಹೊರಗೆಹಾಕಬೇಕೆಂಬ ಕೆಳಕೆಳಿಯಾಂದು ಮಾತ್ರ ಒಡಿದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಸಾಧಾರಣಾಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗಿಂತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಯುದ್ಧ ಎಂಬ ಹೆಸರೇ ಆನ್ವರ್ಥಕ ಎಂದು ಧಾರಾಕ್ಷಮಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಉಭಯಪಕ್ಷಗಳೂ ನಿರಪರಾಧಿಗಳ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿದ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳ ಒಗ್ಗೆ ಒಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವದು ಅನಶ್ವ. ಒಂಮು ರಾಜಕೀಯ ಕಾರಣದ ಸಲುವಾಗಿ ಯುದ್ಧ ನಡೆಯಿತಿಂದರೆ ಆದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರನ್ನು ಸ್ವಿಪ್ರ ರೀತಿ ಯಲ್ಲಿ ನಾಶಮಾಡುವದು ಎಲ್ಲ ಜನಾಂಗಗಳೂ ಅನುಸರಿಸುವ ರೀತಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ದಿಲ್ಲಿ, ಕಾನಪೂರ, ಲಖನ್‌ಾ ಮೊದಲಾದ ಮುತ್ತಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಬಿಳಿಯರ ಸಂಹಾರ ಹೇಯವಾದ ಕೂರ ಕೃತಿ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಕಾನಪೂರ ಒಂದೇ ಉರಳ್ಲಿ ಶರಣಗತರಾದ ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಮೇಲೆ ಫೋರೆ ಕೃತ್ಯಾಗಳು ನಡೆದವು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರುಮಕ್ಕಳ ಕೊಲೆಯಾಯಿತೆ ಹೊರತು ಒಬ್ಬ ಮಹಿಳೆಯ ಮಾನಭಂಗವೂ ಆಗಲ್ಲವೆಂದು ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸಿದ ಇಂಗ್ಲೀಷರೆ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ! ಬಂಡಾಯವು ನಡೆದಾಗ ಮಾತ್ರ ಮಿಶನರಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮಾನಭಂಗದ ಸಾಳ್ಳು ಮತ್ತು ಶತರಂಜಿತ ವಣಿನೆಗಳನ್ನು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಿದರು. ಪರಿಣಾಮವುತ್ತಿಂದ ನೀಲ, ರೀನಾಡ, ಹೆನ್ಲಾಕ್, ನಿಕೊಲ್ಸನ್‌ನಂಥವರು ಸೇಡಿನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿಯರ ಮೇಲೆ ರಾಕ್ಷಸಿಕೃತ್ಯಾಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಬ್ರಿಟಿಷ ಸ್ವೀನಿಕರು ಎಷ್ಟು ನಿರಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ಕೊಂಡರು, ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟರು, ಎಷ್ಟು ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು, ಎಂಬ ಒಗ್ಗೆ ವಿವರಗಳೆಲ್ಲ ಕಾಲಗಳುದಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿ ಹೊಗಿವೆ. (ಎಡ್ಡರ್ ಫಾನುಸ್ ನ್ನರು ತಮ್ಮ *The other side of the medal* ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಈ ವಿವರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಚರ್ಚಿ ಮಾಡಿರುವರು.)

ಮಾಯ್ದುಗಾರುಗಳನ್ನು ಈಗ ಕೆರೆಕೆಸುವ ಮನಸ್ಸು ಹಿಂದಿಯರಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಗಾಂಥಿಜಿಯೆವರು ಭಾರತಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಪಾಠವ್ಯಾಂದನ್ನು ಕಲಿಸಬಿಟ್ಟಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಹಿಂದಿಯರ ಮೇಲೆ ದೊಣ ಹೊರಿಸಲು ಬಂದರೆ ಮಾತ್ರ, ಪರಕ್ಯಾಯದನ್ನು ಹೊರಿಸುತ್ತೆಲು ಏನು ಮಾಡಿದ್ದೂ ಹೈಮ್ಯಾ, ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಡಬೇಕಾಗುವದು. ಹೊರಿಸಬಾರಾದ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಮಾತ್ರ ಕೂರ ತನ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಚೇರುಣಿಂದ ಅದು ಎಂದೂ ಕ್ಷಮ್ಯವಾಗಲಾರದು.

ಒಂಡಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು; ಮುಂದೆ ಸೂರುವರ್ಣಗಳೂ ಮುಗಿದಿವೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸಡಿದ ಬ್ರಿಟಿಷರ ದಬ್ಬಾಕೆಯಾ ಇತಿಹಾಸದ ಒಂದು ಅಧ್ಯಾಯ ವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ. ಶಾತ್ರೇತಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಸಾಕಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಮನಸ್ಸು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶತಾಬ್ದಿಯ ಸುಮಾರುತ್ತರದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದಿನ ವಿಷಯವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸೆನೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರಣವಿಷಯ; ಹಿಂದಿನ ದಾಸ್ತಾವನ್ನು ಸೇರೆಡು ಮುಂದಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಯ್ದು ಕೊಳ್ಳೋಣ. ಭಾರತದ ಶಾಂತಿ, ಸಮೃದ್ಧಿ, ಸಂತುಷ್ಟಿಗಳು ಎಂದೂ ಅಳಿಯದೆ ಸದಾ ಬೆಕೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂರ್ಣಿಸಿ ಈ ಜಿಕ್ಕೆ ಬರಹವನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಜಯ ಹಿಂದ

ಪರಿಶ್ಲೇಷ್ಟು ೧

ಬಂಡಾಯದ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ದಿನಾಂಕ

ಬಂಡಿನ ಫೆಟ್ಸೆ

೧೦—೪—೧೮೫೯	ವಿಾರತದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯ ಹೂರಂಭ
೧೨—೫—೧೮೫೯	ಬಂಡುಗಾರರಿಂದ ದಿಲ್ಲಿ ಆಕ್ರಮಣ
೧೨—೫—೧೮೫೯ ರಿಂದ ೨೪—೬—೧೮೫೯ರ ವರೆಗೆ	ದಿಲ್ಲಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ಯುದ್ಧ
೨೫—೫—೧೮೫೯	ಕಾರ್ಪಿ ಮತ್ತು ಅಲಹಾಬಾದಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯ
೬—೬—೧೮೫೯	ಲಖನಾದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯ
೬—೬—೧೮೫೯ ರಿಂದ ೧೪—೬—೧೮೫೯ರ ವರೆಗೆ	ದಿಧ ಮತ್ತು ರೈಜುಲಖಂಡ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದವು
೬—೬—೧೮೫೯ ರಿಂದ ೨೦—೬—೧೮೫೯ರ ನಿಂದೆಗೆ	ಲಖನಾ ಯುದ್ಧ
೬—೬—೧೮೫೯	ಕಾನ್ಸ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾಯ
೬—೬—೧೮೫೯ ರಿಂದ ೨೫—೬—೧೮೫೯ರ ವರೆಗೆ	ಕಾನ್ಸ್ವಾರ ಮತ್ತುಗೆ
೨೫—೬—೧೮೫೯	ಸೇನಾತಿಪತ್ರಿ ವೀಲರನ ಶರಣಾಗತಿ
೨೬—೬—೧೮೫೯	ಚಿನ್ನಾತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಸೂಲು
೨೬—೬—೧೮೫೯ ರಿಂದ ೧೫—೭—೧೮೫೯ರ ವರೆಗೆ	ಲಖನಾ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಲು ಹೆನ್ಲಾಕನೆ
	ವಿಫಲ ಪ್ರಯತ್ನ
೧೪—೭—೧೮೫೯ ರಿಂದ ೨೦—೭—೧೮೫೯ರ ವರೆಗೆ	ದಿಲ್ಲಿ ಪತನ
೧೪—೭—೧೮೫೯ ರಿಂದ ೨—೮—೧೮೫೯ರ ವರೆಗೆ	ಬ್ರಿಟಿಷರಿಂದ ಗಂಗಾ-ಜಮ್ಮುನಾ ದೊಅಬ ಪ್ರದೇಶದೆ
	ಪುನರಾಕ್ರಮಣ
೨೧—೭—೧೮೫೯ ರಿಂದ ೪—೮—೧೮೫೯ರ ವರೆಗೆ	ಬ್ರಿಟಿಷರ ಪುನರಾಕ್ರಮಣ
೪—೮—೧೮೫೯	ಬುಂದೇಲಖಂಡದ ಪುನರಾಕ್ರಮಣ

೭೫

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಯುದ್ಧ-ಗಳಾಗಿ

ದಿನಾಂಕ

ಬಂಡಿನ ಘಟನೆ

೮—೩—೧೯೪೮ರಿಂದ ೨೦—೩—೧೯೪೯ರಲ್ಲಿ ವರೆಗೆ

ಲಖನಾಡು ಪತನ

೩—೪—೧೯೪೮

ರುಂಬಂಸಿ ಪತನ

೪—೫—೧೯೪೮

ಬರೇಲಿ ಪತನ

೫—೬—೧೯೪೮

ಕಾಲಪಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಡುಗಾರರ ಸೋಲು

೬—೭—೧೯೪೮

ಗ್ರಾಮೀರವನ್ನು ಬಂಡುಗಾರರು ಒಡಿದುಕೊಂಡರು

೭—೮—೧೯೪೮

ರುಂಬಂಸಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯ ಮರಣ

೮—೯—೧೯೪೮

ಗ್ರಾಮೀರದ ಪತನ

೯—೧೦—೧೯೪೮

ಕೆಸ್ಟ್ರೆ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿ ರೆವ್ವೂಲ್ಯಿಂಗ್

೧೦—೧೧—೧೯೪೮

ವೈಕೆಣ್ಣೀರಿಯಾ ರಾಣಿಯ ಫೋಂಷನ್

೧೧—೧೨—೧೯೪೮ರಿಂದ ೧೦—೧೨—೧೯೪೯ರಲ್ಲಿ ವರೆಗೆ

ಧದಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹಾಂಚರಣೆ

೧೨—೧೩—೧೯೪೮

ಮೂನಸಿಂಗನ ಫಿಶ್‌ರಿಂಗ್‌ಎಂದ ತಾತ್ಯಾ ಟೊಂಟೆ
ಬಂಧನ

೧೩—೧೪—೧೯೪೮

ತಾತ್ಯಾ ಟೊಂಟೆಗೆ ಘಾಸಿ

೧೪—೧೫—೧೯೪೮ ಅಕ್ಷೋಽಭರದಿಂದ ಡಿಸೆಂಬರದ ವರೆಗೆ

ಬಂಡುಗಾರರ ಶೋಧಕಾರ್ಯ

ಕನಾಟಿಕದಲ್ಲಿ

೨೫—೧೦—೧೯೪೭

ಕಿತ್ತೂರಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಕಾಳಿಗೆ ಥಾಕುರೆ
ಸಾಹೇಬನ ಮರಣ

೨೬—೧೧—೧೯೪೭

ಕಿತ್ತೂರಿನ ಕೊನೆಯ ಕಾಳಿಗೆ

೨೭—೧೨—೧೯೪೭

ಚೆನ್ನಮ್ಮೆ ಲಿಂಗ್‌ಕೃಳಾದಳು

೨೮—೧೩—೧೯೪೭

ಸಂಗೊಳಿ ರಾಯಜ್ಞನ ಬಂಡಾಯ; ರಾಯಜ್ಞನಿಗೆ ಘಾ

ಮಂಗಳೂರು--ಕೊಡಗುಗಳಲ್ಲಿ ಅಪರಂಪರ

ಸ್ವಾಮಿಯ ಬಂಡಾಯ

೨೯—೧೪—೧೯೪೭

ಬಂಡುಗಾರರು ಮಂಗಳೂರು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡರು

೩೦—೧೫—೧೯೪೭

ಅಪರಂಪರ ಸ್ವಾಮಿಯ ಕೈದು; ಮಂಗಳೂರಿನ

ವಿಮೋಚನೆ

೩೧—೧೬—೧೯೪೭

ಸಿಂದಗಿ ಬಂಡಾಯ

೧೯೪೮

ಬಾದಾಮಿ ಬಂಡಾಯ

ఇ—ఇ—ఎజుల	పలగలి కరాకిరి
ఇ—ఇ—ఎజుల	పలగలియ ఇఁ బండుగారిగే ముధోళ
ఇ—ఇ—లజుల	సంతేయల్లి చాహిఁర ఫాసి
ల—ఉ—ఎజుల	పలగలియల్లి ఆరు బండుగారిగే జాహిఁర ఫాసి
ఉ—ఇ—ఎజుల	సురపుర బండాయ
ఇ—ఇ—ఎజుల	నరగుండ బాబాసాకేటను ఇంగ్లీష్ రే మేలే
ఇ—ఇ—ఎజుల	యుండ్ల సారిదను
ఇ—ఇ—ఎజుల	సుధేబావదల్లి మోన్సున్ సాకేటన కొలే
ఉ—ఇ—ఎజుల	బ్రిటిషు నరగుండ ముత్తి దరు
ఉ—ఇ—ఎజుల	బ్రిటిషిండ నరగుండద లాటి మత్తు
(రాత్రి)	ఆక్రువుణ ; బాబాసాకేటన పలాయన
ఇ—ఇ—ఎజుల	తొరగల ఆడవియల్లి బాబాసాకేటన
ఇ—ఇ—ఎజుల	తోఁఁ మత్తు బంధన
ఇ—ఇ—ఎజుల	బేఁగావియల్లి బాబాసాకేటనిగే ఫాసి
ఇ—ఇ—ఎజుల	దమ్మిగియల్లి ముండరిగి భీమురాయను
ఇ—ఇ—ఎజుల	బండు సారిదను
ఇ—ఇ—ఎజుల	బ్రిటిశు కొప్పళ కిల్లె ముత్తి దరు ;
ఇ—ఇ—ఎజుల	శాఖగడల్లి భీమురాయ కెంజనగౌడర మరణ ;
ఇ—ఇ—ఎజుల	శనాటికదల్లి బండాయద సమాప్తి .

పెరితీష్ట ३

ఘోషణలై¹

ధోండూపంతే నానాచేత్తే పంతెప్రథానే ఇవరింద దక్షిణిచ మత్తు కెనాఫటకెద ఎల్ల జనరిగే, జిలొనెదారరిగే, పాటీల, కులచణీయరిగే, నాయక వాడ శేతసనదియరిగే, సరంజామదార జకుగీరచారరిగే, దేశపాండ, దేతముబిరిగే ఆజ్ఞానుసారవాగి హోరడిసల్పుట్టు ఘోషణలైనందరే :—

కాభీరరాద ఇంగ్లీషురు వ్యాపార మాడువ సోఁగినల్లి ఈ దేశకే వోదలు బందరు. ముందే అవరు సరంజామదారరల్లి ఆత్మఫూత మాచుపంథ ప్రజోదక వర్తనయింద మత్తు మోసగారికేయింద ఎల్ల హిందు మత్తు ముసలూనే రాజ్య గళన్న ఆక్రమిసిచొండరు. కేలవు మాజ ఆరసర పంతజరస్సు ఇంగ్లీషురు బంధి సిట్టిద్వారే; మత్తు కేలవరన్న బిక్కే బేడలు హజ్ముద్వారే. ఇదియ దేశద లపే భోగెవన్న తావే మాదుత్తిరువరు. ఇదు నిమగేల్లరిగూ గొత్తుద్ద విషయ.

ఈ కాభీరరు తావు సామాజ్యవన్న గళిసిరువేవెంబ బలదింద బకల ఉద్ధామరాగిద్వారే. మేలే న్యాయిద సోఁగు కాచ అతివ అన్యాయవాద రీతి యల్లి జీవకూని మాడి ఆస్తి మత్తు సంపత్తు గళిసిచొండిద్వారే! ఈ దేశద జనరిగే ఇల్లద భ్రమే మాడి మత్తాంతర మాడతొడగిరువరు. తమ్మజాతి-ధర్మ గళన్న త్వాగ మాడలు ఇంగ్లీషురు లపదేశ మాదుత్తిద్వారే! సామ్మ మాగ్ఫవు నిరుపయుక్తవాదల్లి ఒత్తుయ మాదువ విజారదల్లిద్వారే.

ధమ్మస్టరూ బాపభీరుగళూ ఆద నమ్మ మేలే కాభీర (ఇంగ్లీషు) రు అపార దురుభుతన, అన్యాయ మత్తు దబ్బాలికేగళన్న నదిసహక్తిద్వారే. ఈ

1. ఈ ఘోషణలై కనేరఁడు ప్రకిగళు ముందరగి ఖిమురాయన దన్తురినల్లి దొరె కినే ఎందు ధారవాడ కల్పిక్కరించ చెగిల్లు ఆవరు ముంబీ, సర్కారస్క్య సక్త బరి దిద్దారే. పత్రదేశానే ఘోషణలై ఇంగ్లీష భాషాంతరద ప్రకియిందన్న ఆవరు కలిసిచ్చు అడర అతారపు ధారవాడ కల్పిక్కర కచేరియ కఁఠయు శ్రీలిందరల్లి దొరెకదే. ఘోషణలై మూల ప్రకియు యినఁ భాషియుల్కు ఉపాయి కల్పిక్కరు కింగులు; మూల ప్రకియు ధారవాధదల్లి లభ్యవిల్ల.

భారతద ఆనేక భాగాలల్లి దొరెత నానామాచేఱన ఘోషణలగూ ఇద బకల సామ్మవిదే ఎందు కల్పిక్కర చెగిల్లు ఆభిమ్మయ పట్టిద్వారే.

ಕಾಫೀರರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡುವ ಮತ್ತು ಆವರನ್ನು ನಷ್ಟಗೊಳಿಸಿ ಹೊದಲಿನಂತೆ ಹಿಂದು ಮತ್ತು ಮನಲಾಘನ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಫ್ ಪನೆ ವಾಡಿ ದೇಶರಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಚರಮಾತ್ಮನು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಮ್ಮದಾ ನದಿಯ ಉತ್ತರ ದೇಶವನ್ನು ನಾವೀಗ ವಿಜಯಶಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದೇವೆ.

ದುಷ್ಪ ಕಾಫೀರರ ಆಳಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟು, ಜೀವಿಸುವದು ಆತ್ಮಂತ ಲಾಂಭನಾಸ್ವದವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಘೋಷಣೆಯನ್ನು ಓದಿದ ಕೊಡಲೆ ನೀವು ಶೂರತನದಿಂದ ಖಚ್ಚಿ ಹಿರಿದು ದಯೆ-ದಾಷ್ಟಿಣ್ಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಫೀರರನ್ನು ನಾಶಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು. ಇದರಿಂದ ನಿಮಗೆ ಪುಣ್ಯವು ಬರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಪಾರುಷ ಧೈರ್ಯಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಧೀರರಿ ! ನಿಮ್ಮ ಹಿರಿಯರ ಹಾಗು ರಾಜರ ಮೇಲೆ ಕಾಫೀರ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ವಾಡಿದ ಅನ್ವಯ ಮತ್ತು ದುಷ್ಪತನಗಳ ಸೇದು ತೆಗೆಯಲು ಈಗಿನಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅನುಕೂಲವಾದ ಸಮಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ದಾಷ್ಟಿಣಾತ್ಮರು ಮೂರ್ಖರು ಮತ್ತು ಹೇಡಿಗಳಿಂಬ ಅಪಕ್ರಿಯಾಯನ್ನು ಹೊಂದಬೇಡಿರಿ, ನದ್ಯಕ್ಕೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಡಕುಗಳಾಗಿ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ತಮ್ಮತಮ್ಮೆಂಜಿಗೆ ಜಗಳಾಡುವದು, ಹೊಡಿದಾಡುವದು, ಕೊಲ್ಲಿವದು ಮಾಡತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಸ್ಥಾನದಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷರನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಬಹುದಿನದಿಂದ ಮತ್ತು ಬಹಳ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಹೊಂಚುಹಾಕಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಪ್ರಂಚರು ಮತ್ತು ರಶಿಯನ್ನರು ಹಾಗೆ ಮಾಡಲು ಇದೇ ಸರಿಯಾದ ಸಮಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ಈಗ ಮೂರು ತಿಂಗಳುಗಳಿಂದ ಸಮುದ್ರಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಸೈನ್ಯಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕಾಫೀರರ ಮೇಲೆ ಚೈನೀಯರು ಯುದ್ಧ ಸಾರಿದ್ದಾರೆ; ಇವರು ಹೋರಾಡಲು ತಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಸೈನ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಗಾಬರಿಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಪಶ್ಚಿಮಯನ್ನರು, ಅಫ್ಗಾನರು, ಬಲೂಚಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ನಮಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಬಹಳ ಹೇಳುವದೇನು, ಇಂಗ್ಲೀಷರನ್ನು ದೇಶದಿಂದ ಹೊರಗೆಹಾಕಲು ಇದೊಂದು ಸುವರ್ಣಸಂಧಿಯಾಗಿದೆ. ಜನರನ್ನು ಧೈರ್ಯಗೆಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ದಿಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಇತರ ನಗರಗಳನ್ನು ಪುನಃ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆಂದೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಸೋಲಿಸಿರುವೆಂದೂ ಕಾಫೀರ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಸುಳ್ಳಿ ಸುಧ್ಯಿಯನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸಿದ್ದಾರೆ; ಇಂಥಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ನಂಬಿಕೊಡು. ಈ ಸಂಧಿಯನ್ನು ನೀವು ಜಹಾಗಿರುಗಳ ಅಥವಾ ಇತರ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳು ಜಟ್ಟಿ ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಬರುವವು. ದಿಲ್ಲಿ ಬಾದಶಾಹನಾದ ಉಲ್ಲುಶಾಹೀ ದೇಶಗಳ ಉಲ್ಲು ಹುಜೂರ ಇವನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ಈ ಘೋಷಣೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನವಸೂರ್ಯ ಸಾಧಿ ಶಿಂಧುಂಗ ||

ಜ್ಯೋತಿ ಕೈಂದಿನೆ ನೈಲೊ ಎಲ್ಲಾ ||

ನಾಡೆಂಬರ್ ವಿನು ಉಳಿಲ್ಲಾ ||

ಸೆರಿಶ್ವಾ ಓ

ಪರಿಶ್ಲೇಷ ಏ ಪುತ್ತು ಅರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಲಾಂಡಿಗಳು ಸಮರ್ಪಾಲೀನ ಕೆಲಗಳಿಂದ ಬುರ್ಯಾಲ್ಲಿ ಮೂರಿಲಕ್ಕ ಕೆಂಬಾದ್ ಷ್ಟು ಯಿಂದ ಹುಕ್ಕೆಯ್ಯಾಗೆ. ಸ್ತು ಖಾಭಾದೆಂದೂಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಬಾಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವೆಡು ಸಾಂಪ್ರದಾಯದ್ದರಿ ಕೆಂಬಾಂತಕ್ಕೆ ದುಕ್ಕೆಯ್ಯಾ ತಗಲದಂತೆ ಸ್ತು ಕಣಿಸಲು ಪ್ರಯ್ಯಾತ್ ಮಾಡುವ್ಯಾದ್ ಹೇ.

ಹೆಲಗಲಿಯೆ ಬೈಂದೆ ಲಾನೆಡೆ

ಹೆಲಿಶ್ವ ಬಂಡಿತು ವುತ್ತ ಸೇರೀಡರಿ

ಕೆತ್ತಿ ಹಿಡುನು ಜನಕೆ |

ವಿಸ್ತ್ರುನ ನುಂದಿ ಘಂಟೆ ಹಳಾಗಲ

ವೆಚ್ಚುವ್ಯಾ ಲಾಲ ದಡಕೆ

ನಿಲಾತಿಯಿಂದ ಹುಕುಮು ಕಳಿನಿದರ್ಶ

ಕುಂಹದೆ ಸರ್ಕಾರೂ |

ಎಲ್ಲ ಇಸರಿನಾ ತರಿಸ ಜೀರ್ಣರ ನುಮಾಡಿ

ಅರಣಿಕೆತ ಕುತ್ತಾಪಾ |

ಕೆಂಬಾತ ತಂತುಕುಸು ಕೆಲಸರ ತಂಡ

ತಂಡ ಕೆರಿಕ್ಕು ರ ಅನಾಗನ |

ಬಾಂತ ಇವಿನ್ನೆ ಕೆಳ್ಳಿನ ನಂತಾಪ್ ರಾ

ನುಮಾಚ್ಚಿ ಅಪ್ಪು ರ ಒಳಗನ |

ಸೂಲಸಸುದ ಸುಮಾಡಿ ದನಕರ ಮೂರಿ

ಕಂದಿನ್ನಿ ಕುಳುಡಾಗನ |

ಸೇಂಡ ಸೇಂಡ ಕುಂಗ ಕೆಂಡಾಸಂತ ಕುಂಗಿಳಿಕ್ಕಾರ ಸೆಲಡಾಗನ ||

ತೆಪ್ಪಿತ— ಉತ್ತಾರಯ ಇನ್ನು ನುಮಾಕರ

ಸುಮಾಡು ಅಂತಾರ ಕೂಂಗ |

ಉಂಗ ಉಂಗ ಉ ಇನ್ನು ಕೆಂಡಾರ

ಹೆಲ್ಲು ಕೆತ್ತಿದೆ ಕಾವಾನ ಕರಿಯು

ನಮಗೆ ಅದಿತಲ್ಲೂ |

ನುಗೆ ಲಾವಾಗಿನ ತೆಂಬೆ ಕೆಂಡಿಕ್ಕುಂಗ
ಅತ ಕೆಡೆ ಅದೆನಲ್ಲ |

ಅಧಿಕಾರ ಉಳಿಯಲ್ಲಿ ಯುಳ್ಳ ಕ್ಷಮ್ಮ
ಕೆಡ್ದಾಲ ಬಂಡಿತು ಕೆಡಿಕ್ಕು ||
ತೆಂಗಸ ಅಗಿ ಸೀರ ಉಳ್ಳು ||
ಸೆಂಡ ಉಂಗ ಆದಿತೆಡ ಜೊಬ್ಬು ಹೊ ||

ಪಕ್ಕಾ ಕ್ಕ ಪಕ್ಕಾಗತಿ ಅಗ
ಹೆಂತಿ ಅದೆ ಸುನ್ದರಿ

ಹಲಗಲ ಎಂಬುನ ಕುಲ್ಲಿ ಸುಂದಿರ್ವೇಳ ರಾಜ್ಯಾದಾಗ ಇತ್ತು |
ಪ್ರೋಜಾರ ಕಳಿನು ಬಾಲ ಇಡಗ ರಾನು

ಸುಂದಿರ್ಯಾರ ಸುಂದಲಶ್ಪ ||

ಕ್ಕುನ್ ಕುತ್ತಾ ರ ಕೆರಿದಬಾರಿನು ನಾವೆ
ನಾಲ್ಲಿ ಸುಂದ ಇತ್ತು |

ತೆಕ್ಕಾರ ಕೆಂಡಿಂದ ಬಾರಿದ ನನ್ನು
ಜೀಂಪ ಸಕ್ಕಾ ಕುಗುಡು ಗೆಡಿತ್ತು ||

ಸುತ್ತಿ ಸ ಕುಲ್ಲಿ ನುತ್ತೆ ಫುರಿಗಳಿಗ
ತುಳಸಾರ ಹೆಂಡಿಂತೂ ||

ಅಂದ ಹಾತ ಎಲ್ಲ—ಬಂದ ಹೇಳಿದಾನ ಆವಾಗ ಸಾಹೇಬಗ |
ಶಿಟ್ಟಿಲಿ ಮುಂಗೈ ಕಟ್ಟಿನೆ ಕಡಕೊಂಡೆ ಹುಕುಮು ಕೊಟ್ಟಿರಾಗ ||
ಕುದುರೆಯ ಮಂದಿ ಕೂಡಿ ಮುಟ್ಟಿತೋ ಹಲಗಲಿ ಸ್ಥಳದ ವ್ಯಾಗ |
ಒಳಗಿನ ಮಂದಿ ಒತ್ತರಲೆ ಹೊಡದರ ಮುಂಗಾರಿ ಮಳಿ ಸುರದ್ದಾಂಗ ||
ಹೊರಗಿನ ಮಂದಿ ಗುಂಡ ಹತ್ತಿಕ್ಕಾರ ತಿರಗ್ಗಾರ ಅವಾಗ |
ಕಾಗದ ಬರೆದು ಕಳವ್ಯಾರ ಬೇಗನ ದಂಡ ಬರಲೆಂತ ಹೀಂಗ ||
ದಂಡ ಬಂತ ನೋಡ ತಯಾರಾಗಿ |
ಜಲದ ಮಾಡಿ ಬಂತ ಹಲಗಲಿಗ ||
ಆರ ತಾಸ ರಾತ್ರಿಯಾಗ ಹೋಗಿ |
ಉಂಗಿ ಹಾಕಿದಾರ ಮುತ್ತಿಗ ||
ಗುಂಡ ಹೊಡದಾರ ಸೂರೆಯಾಗಿ |
ಅಂಜಿ ಓಡಾಕ ಹತ್ತಿತ ಮುಂದಾಗಿ ||
ಬೆನ್ನ ಹತ್ತಿ ನೋಡಿದಾರ ಇವರಾಗಿ |
ಬಿದ್ದಾನ ಹೆಣಗೋಳು ಸೂರೆಯಾಗಿ ||
ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ಅವರು |
ಕತ್ತಿಲಿ ಕಡದರ ಅಂಜಲಿಲ್ಲ ಯಾತ್ಯಾತಕ
|| ೫ ||

ಜಡಗೆ ಹೇಳತಾನ ಹೊಡಿ ಇವರನಾ ಈಗ ಘಾತಕರೊ ಇವರಾ |
ಇಸವಾಸ ಘಾತ ಮಾಡಿ ನೆಂಬಿಗಿಲಿ ಮಾಡತಾರ ಫಿಶುರಾ ||
ನೋಸ ಮಾಡಿ ಬಲ ದೇಶ ತಗೋತಾರ ಮುಂದ ನಮಗ ಗೋರಾ |
ಅಂದ ಹೊಡದರೊ ಒಂದು ಗುಂಡಿಗೆ ಆದ ಸಾಹೇಬ ಟೂರಾ ||

|| ೨ ||

ಯಾರ್ಕಾರು ಇಲ್ಲದಾಯಿತು | ಉರೆಲ್ಲ ಲಾಟಿ ಆಗಿ ಹೋತು ||
ಮಂದಿ ಮನಿ ಹೊಕ್ಕು ಮುಡಕಿತು | ದನಕರ ಲಯಾ ಆದಿತು ||
ಖ್ಯಾ ಕೂಸುಗಳು ಹೋಡಾವು ಸತ್ತು | ಬೆಂಕಿ ಹಜ್ಜಾರ ಉರ ಸುಟ್ಟುತು ||
ನಷ್ಟ ಆತಿ ನೋಡರಿ ಇವತ್ತು | ನಾ ಹೇಳತೇನ ಈ ಮಾತು ||
ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅಳವಾಗಿ ಹೋಡಿತೊ ಮುಟ್ಟಿಲ್ಲ ಯಾತ್ಯಾತಕ
|| ೬ ||

ಕತ್ತಿ ಕುದರಿ ಮುತ್ತು ಮಾಣಿಕ್ಯಾ ಯಾವದು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ |
ನೆನ್ನ ಭಂಗಾರಾ ಹರಳಿನ ಉಂಗರಾ ಹೊನ್ನಂಗರ ಗೋಲಾ ||

ಸರಗಿ ಸರಹಳಿ ಬುಗುಡಿ ಬಾವಲಿ ಬಿಡಲಿಲ್ಲಾ |
 ಕಡೆಗ ಕಂಕಣಾ ನಡವಿನ ಡಾಬಾ ನಡಕಟ್ಟು ರುಮಾಲಾ ||
 ಕುಬಸಾ ಸೀರಿ ಹಪ್ಪಳ ಸಂಡಿಗಿ ಕುಚಿರಿ ಕುಡಗೊಲಾ |
 ಕೊಡಲಿ ಕೋತಿ ಕೆಡ ಕಬ್ಬಿಣಾ ಮರು ಬೆಣ್ಣೆ ಹಾಲಾ ||
 ಉಪ್ಪ ಯಣ್ಣೆ ಅರಶಿನ ಜೀರಿಗಿ ಅಕ್ಕಿ ಸಕ್ಕರಿ ಬೆಲ್ಲಾ |
 ಗಂಗಾಳ ಚರಗಿ ಮಂಗಳಮಾತ್ರಾ ತಕ್ಕೊಂಡು ಹೋದರ ಬೀಸುಕಲ್ಲಾ ||
 ಹಾಳಾಗಿ ಹೋದಿತು ಇಷ್ಟು |
 ವಣಿಸಿ ಹೇಳಲು ಎಷ್ಟು ||
 ಎಲ್ಲ ತಗೊಂಡರೊ ಶೈಕ್ಷಣ್ಣು |
 ಸರದ ನಿಂತರೊ ಉರಿಗೆ ಕೊಳ್ಳಿಕೆಟ್ಟು ||
 ಬೂದಿ ಮಾಡ್ಯಾರ ಹಲಗಲಿ ಸುಟ್ಟು |
 ಹಲಗಲಿ ಗುರತ ಯಳ್ಳಿಷ್ಟು ||
 ಕಾಣಸ್ತ ಹೋದಿತೊ ಕೆಟ್ಟು |
 ವಣಿಸಿ ಹೇಳಿದೆನು ಇಷ್ಟು ||
 ಕುರ್ತಿಕೋಟಿ ಕಲ್ಲೇಶನ ದಯದಿಂದ ಹೇಳುದಕೆ

|| ೬ ||

ಪರಿಶ್ಲೇಷ್ಟು ೬

ಸಂಗೋಳಿ ರಾಯನಾಯಕನ ಲಾವಣೀ

ಮಂಡಲ ಹೆಬ್ಬಳಿ ಬಸವಕ್ಕೆ

ಎರಡನೆಯ ನುಡಿ

ವತ್ತರ ಮಾಡಿ ರಾಯನಾಯಿಕಾ ಹತ್ತು ತಾಯಿ ಪಾದಕೆ ಬಿದ್ದು
 ಮತ್ತು ಕತ್ತಿ ಹಿಡಿಕೊಣ್ಣಿಣಿ ಧೀರಾ—ಮಗಲಾಯರ ಸೀಮಿಗೆ ಹೋಗಿ
 ಸುರಪೂರರಸರ ಯಿದಿರಿಗಿ ನಿನ್ನ ಕರವ ಮುಗಿದು ಮಾಡಿದಾನ ನಮಸ್ಕಾರಾ
 ಧೀರ ಹೌದೊ ರಾಯನಾಯಿಕಾ—ಹಾಂ ಹನ್ನೆರಡಕ್ಕೂ ಜಿಗದಾ
 ಅರಸ ನೋಡಿ ಇವನ ಕಣ್ಣಾರಾ
 ಅರಸು ಮೆಚ್ಚಿ ಹರುಷವಾಗಿ ಸದಾರ ನಿನಗ ಸರಿಯಿಲ್ಲಿಂದು
 ಯೇನ ಬೇಡಿ ಬೇಡಂದ ರಣಸೂರ
 ಯೆನಗ ವಲಿದಾರ ನೀನು—ಮುನ್ನಾರು ಬ್ಯಾಡಿಕಿಕೊಡು
 ಇನ್ನು ಅರಿಸಿ ವೈ ತೇನೋ ಪೂರಾ—ದಂಡನೆಲ್ಲಾ ತೋಕೊಂಡು ಬಂದು
 ಬಂಡಾಯಿ ಮಾಡುನೆನ್ನೆನ್ನು—ಅವರಿಗ್ಗೆ ಇಂದಾನೋ ಜಾತುರಾ
 ರವಡಮಾಡಿ ರಾಯನಾಯಿಕಾ ದವಡಮಾಡಿ ತಂಡ ದಂಡನ
 ಗಿಡದಾಗ ವೋದಿಟ್ಟು ಯೆಲ್ಲಾ ಬಾರಾ

ಆರನೆಯ ನುಡಿ

ಬರದ ಪತ್ತರ ವತ್ತರದಿಂದ ನಾಲೀಕಾರು ವೋದರಣ್ಣಾ
 ದಾರಿಕೊಡಿಕೊಂಡ ದಾರವಾಡಕ
 ಗಳಿನ ಬಂಗಲೆದ ವಳಗ ಕಂಡೀರಿಯಾಗಿತ್ತು
 ಕಾಗದಾ ಬಿಳಿ ವೋದಾರ ಸಾಹೇಬನ ಹಂತಕ
 ಒಡಿಕೊಂಡ ಸಾಹೇಬ ನೋಡಿ ಹೋಡ ಮಾತಿಗೆ ಇನ್ನಾಕೆಂದು
 ಗಾದಿಬಿಟ್ಟು ಯೆದ್ದನಾಕ್ಕಿಳಿಕಾ ಟೊಪ್ಪಿಗಿ ವೋಗಿದು ಮುಂಗೈ ಕಡಿದು
 ಬಿಟ್ಟಿಲಂದ ಹಲ್ಲತಿಂದು ಶಂತ ಹತ್ತಿಬರದ ನುಮ್ಮಾಯಕ್ಕು

ವಿಕ್ರೋರಿಯಾಯೆಂಬುಹಂತಾ ಶಕ್ತಿವೈಳ್ಳ ರಾಣಿಯವರು
ವೊಕ್ಕಾನೋಡಿ ತಿಳಿದಾರ ತಮ್ಮನಕೆ
ಖದನೂರ ಸೋದರಮಂದಿ ಯೆರಡುನೂರಾ ಕರಿಯಮಂದಿ
ಕಳವಿ ಕೊಟ್ಟುಳಾಗ ಟೂಕೋಟೂಕಾ
ಯೆಳದು ಅಷ್ಟು ದಂಡಬಂತು ಕಾಳಿಗಕ್ಕಾಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ
ಬೆಳಗಾಂವಿ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೇಕಾ
ಸುಭೀಯಧಾರ ತೊಗೊಂಡಯೀನ್ನ ಸಬರ ಹಿಡಿಯದ ಹೋಗಬೇಕೆಂತಾನ
ಜೆಬರದಿಂದ ರಾಯನ ಕೊಲ್ಲಿದಕೆ

ವಳಸೆಯ ನುಡಿ

ಶಿಟ್ಟಿಲಿಂದ ಸುಭೀಯಧಾರ ಅಷ್ಟುಮಂದಿ ಹೊಂಡಿಸಿಕೊಂಡ್ಲೋಗಿ
ಹುಡಕ್ಕಾನೋ ರಾಯನ ಮಂದ್ಯೆಲ್ಲೂತೆಂತ

ಇವರ ದಂಡಾ ಬಂತ ಅಂಬು ಸುಳವು ಸೋಡ್ಯಾನು ರಾಯಿನಾಯಿಕಾ
ಫಳಾರ ಮಾಡಿತವನೆ ಮಂದಿ ಕುಂತಾ
ತವಕದಿಂದ ತಯಾರಾಗಿ ಗಿಡಕೆ ಜ್ಯಾಂವಗಿಕಟ್ಟಿ
ದೂರಹೋಗಿ ನಿಂತಾರೋ ಹೂಲಿಗಾಳಿ ಹಿಡಿಸುತ್ತಾ
ಇಲ್ಲಿ ಅದಾನ ರಾಯಿನಾಯಿಕಾ ಅಂದು ನೋಡೊ ಅವರು ಆಗ ಪ್ರೇರಗಟ್ಟಿ
ಹೊಡೆದಾರೋ ಸುತ್ತ
ಗುಂಡಮುದ್ದು ಅವಟಿಗುಂಡು ಗರನಾಲು ಟುಬಾಕಿ ಕರುಲಿ
ಹೊಡುಪುತಾರೋ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಸೋತ್ತ
ಅಂವಾಜ ತಡಪಡ ಅಳ್ಳಿಹುರದಾಂಗ ಕೊಳ್ಳಿದೊಳಗಿನ ಗಿಡಕ ಹೊಡದಾರ
ಗುಡ್ಡನಾದ್ದಿಡದಿತ್ತ ಗದ್ದಣಿಸುತ್ತಾ
ಮುಗರ ತಾಸ ಹೊಡದಾರ್ಯೆಲ್ಲಾ ಮದ್ದಗುಂಡು ತೀರಿಹೋತೀ
ಮುಗಿದಾನು ಅವರಿಗೆ ಬಗವಂತಾ

ಎಂಟನೆಯ ನುಡಿ

ಮದ್ದು ತೀರಿ ಬಂದ ಆದಾಗ ಗುಂಡಹಾಕು ಸಪ್ಪಳ ನಿಂತದ್ದು
ಕಂಡರಾಯಣ್ಣ ಬಂದ ಚಿನ್ನಮ್ಮಾಲಿ
ಕುರಿವೊಳಗ ತೋಳಹೊಕ್ಕ ಮುರಮುರದ ವೋಗನೋಗದ ಕಡಡಾರ

ಸಾಮಾತಂತ್ರ್ಯ ಯುದ್ಧ-೧೪೫೨

ಹತ್ತೆ ನೇಯ ಸುದಿ

ಅವನ ಹಿಡಿದು ಕೊಟ್ಟರ—ನಿಮಗೆ ಇನಾಮು ಕೊಡತೆವಂತ
ದಂಗರ ಸಾಹೇಬ ಹೊಡಸಿದಾನ ಹತ್ತಿ ಶಿಟ್ಟಾ
ಸೂರಿ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟುನಣ್ಣ ಯಾರು ಇದರ ಆಗಲಿಲ್ಲಾಂವಗ
ವಿಶರಿಕುಂತ ಸರವರ ವಳಗ ಭಂಟಾ
ಹರುದಿಂದ ಮೂವರ ಕೂಡಿ—ಕುಶಾಲದಿಂದ ಮಾತಾಡಿ
ಮಸಲತ್ತ ಮಾಡ್ಯಾರೋ ಕುನಗಂಟಾ
ಸರದಾರನ ಮುಂದ ಹೋಗಿ ವದಿರ ಕೊಟ್ಟಿ—ಹೇಳತಾರು ಕಾರು ಮನಮಾಡಿ
ಮತಗಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಾ

ರಾಯಿನಾಯಿಕನ ಹಿಡದ ನಿಮಗೆ—ತಂದ ಕೊಡತೇವಂತ ಬಂದರ
ಮೂವರ ಕೂಡಿ ಕಾಗದ ಬರಕೊಟ್ಟಾ
ರಾಯಿನಾಯಿಕನಲ್ಲೋಗಿ—ಭಾಂವ ಸುದ್ದ ಮಾತನಾಡ್ಯಾರ
ಜೀಂವದೊಳಗಿನ ಕಾಳಜಿ ಯಲ್ಲಾಬಿಟ್ಟಾ
ನಿನ್ನ ಕಡತಿ ಇರಲೇವಣ್ಣ—ನಮ್ಮನಮಾತರ ಉಳಿನಿಕೊಳ್ಳೋ
ಆಜಮಾಡಿ ಬಂದಿದೇವ್ರೋ ಹೋಂಟಾ—ಲುಪ್ಪುಗೊಬ್ಬರ ಮುಟ್ಟಿ
ಲುರವ್ಯ ದೀವಿಗಿ ಮುಂದ ಕುಂತು ಹೇಳತಾರೋ ಕ್ರಿಯಾ ಕೊಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಾ
ಸಾನಿರ ದೇವರ ಆಜ ಕೊಟ್ಟಿ—ಸಕಾತವಾಗಿ ಇದ್ದರಣ್ಣ
ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲೋ ಮನಸಿನಾಗಿನ ಶಿಟ್ಟಾ

ಹನ್ನೊಂದನೇಯ ಸುದಿ

ನಡಿ ಹೋಗೆನ ರಾಯಿನಾಯಿಕಾ—ನಾಡನೆಲ್ಲ ಬಡದತರುವುನ
ಕೇದ ಮಾಡಿ ಸುತ್ತಿನ ಹಳ್ಳಿಗೋಳಾ
ಕೂಡಿ ಮಂದಿ ಹೊರಟಿತಣ್ಣ—ದವಡಮಾಡಿ ಹುಬ್ಬಳಿಗೆ ಬಂಡು
ಕೇದಮಾಡಿ ಹೋದರ ಬಾಳ ಗೋಳಾ
ಮಂದಿನೆಲ್ಲ ಮುಂದ ಕಳವಿ—ಹೋಂದಿಕಂದ ನಾಲ್ಕುರ ನಾಂವ್ಯ
ಹಿಂದ ಹೋಗೆ ನಂತರ ಆತ್ಮಿನಿನಳ
ಮಾತಕೇಳಿ ರಾಯಣ್ಣ ಮನಸೋತ—ಆವರ ಬೆನ್ನಹತ್ತಿದ
ಇಸ್ವಾಸಕ ಬಿದ್ದ ಆದ ಮಳ್ಳಾ
ಹಳ್ಳಿಕ ಹೋಗಿ ಜಳಕಾ ಮಾಡಿ ಉಣಿನ್ನ ಯಾಳಿಕ ಹೋಗುಣಂಡರ
ಕೇಳಿದ ರಾಯಣ್ಣ ಮಾತಗೋಳಾ
ಕತ್ತಿಇಟ್ಟಿ ಕಬರಿಟ್ಟಿ—ತೊಟ್ಟಿಜಣ್ಣ ತಗಿಯಾಕ ಕುಂತನ
ಪೊತ್ತಿ ಹಿಡಿದಾರ ಬಂದ ಮಾಡಿ ಭಾಳಾ

ಮಂದಿ ಕೂಡಿ ಹೊರಸಿನ ಮೇಲೆ ತಂದ ಹಾಕಿ ಬಿಕ್ಕೋಂಡ್ಯೋ ಏಂದಾರ
ಅವಗೆ ವೋದಗಿತತ್ತ್ವಾ ಮಾರ್ಯಾ ಕಾಳಾ
ಕಚ್ಚಿರಿವಳಗ ಹೋದ ಇಳವ್ಯಾರ—ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಂಟ ರಾಯಿನಾಯಿಕನ್ನಾ
ಸರದಾರ ನೋಡಿದನ ಕೆಳಾ-ಧಿರ ಅಂಬುಕೊನಾ ಸರದಾರಾ
ಪೂರ್ವಾ ತಿಳದು ಇವನ ಕೊಲಬಾರದ ಅಂದು ಮರಗ್ಗಾವ ಇವನ ಕರುಳಾ
ಇಷ್ಟ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಮೂರ ಮಂದಿ—ನಿಷ್ಪಾದಿಂದ ಸಾಹೇಬಗ ಹೇಳ್ಯಾರ
ಕಷ್ಟತಂದ ಇಟ್ಟರಿ ನಮಗ ಬಾಳಾ

ಹನ್ನೀರಡಿನೆಯ ನುಡಿ

ಸರದಾರನ ಮುಂದ ನಿಂತು—ಕರವ ಮುಗಿದು ಹೇಳತಾರ ಯಿವರು
ನೀಂವು ತಂದಿರಿ ನಮ್ಮ ಜೀಂವದ ಸುತ್ತಾ
ರಾಯಿನಾಯಿಕನ ಬಿಟ್ಟರ ನೀಂವು—ನಾಂವು ಮಾತರ ನಾಡಾಗಿರುದಿಲ್ಲ
ನಮ್ಮನ್ನ ಕಡದ ಹಾಕತಾನ ಪೂತಿ
ನಮಗ ಮುಂಜೆ ಗಲ್ಲಿಗ್ಗಾಕ್ಕಿ—ಸುಮ್ಮನ ಬಿಡರಿ ನೀಂವು ಇವನ
ಅಂತಾರಿವರು ಸಾಹೇಬನ ಮುಂದ ನಿಂತಾ
ಇದನ್ನ ಕೇಳಿ ಸಾಹೇಬ ಆಗ ಅದರಂತೆ ಮರಗ್ಗಾಯಕ ಬರದ
ಹಾಕಿದಾನೋ ಮಾಡಿ ವಳೆ ಚಮತ್ವಾ
ತೆಳಡಾಗ್ಗೋ ಇಗಿ ಚವಕಶ್ಯಾಗಿ ತಿಳಿದ ವಿಚ್ಚಾರಮಾಡಿ ಕಳವ್ಯಾರ
ಬೆಳದ ಮನುಷ್ಯನ ಕೊಲ್ಲಬಾರದಂತಾ
ಉತ್ತರ ಬರದ ಬರವುದರೊಳಗ ವತ್ತರಮಾಡಿ ರಾಯಿನಾಯಿಕನ್ನ
ಗಲ್ಲಿಗ್ಗಾಕ್ಕಾರಣ್ಣಾ ಅವರು ನಿಂತಾ
ಧಿರನಾಯಿಕನ ಕೂರಳಿಗ ಸವಕಹಾಕಿ ತೂಗಬಿಟ್ಟೂರ
ನಿಂತಾ ಭಂಟ ರಾಯಿನಾಯಿಕನ ಮತ್ತು ಕೊಲ್ಲಬಾರದಿತ್ತುಂತ
ಸುತ್ತಿನ ಜನರು ದುಃಖಾ ಮಾಡುತ್ತ

ಹದಿನೂರನೆಯ ನುಡಿ

ಸಾತಕೊಟ್ಟ ಸರದಾರಾಗ ದ್ಯಾಸಾ ಆಗಿ ಮರಗುತ ನಿಂತಾನ
ಹಿಂತಾಭಂಟನ ಕೊಲ್ಲಬಾರದಿತ್ತುಂತಾ
ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಖಚೆ ಮಾಡಿ—ಮತ್ತು ಇವರ ಮಣಿ ಕೊಡರೆಂತ
ವತ್ತರಮಾಡಿ ಸಾಹೇಬ ನಿಂತಾ
ಚಂದದಿಂದ ರಾಯಿನಾಯಿಕನ—ಮಂದಿ ಕೂಡಿ ಮಣಿ ಕೈಟ್ಟುರ

ಇಂದಿಗೆ ಮುಖಗಿಡಾಂಗೆ ಆತೀ ಹೊತ್ತು
 ಆದ ಜ್ಯಾಗಾದ ಮೇಲಿಗಿಡಾ—ಬ್ರಾಹ್ಮದಿಂದ ತಂಡ ಹಚ್ಚಾರ
 ತೂಗತಾವ ತೊಟ್ಟಿಲ ಸುತ್ತಮುತ್ತಾ
 ಸತ್ಯವಂತ ರಾಯನಾಯಿಕಗ—ಮತ್ತು ಜನರು ನೆಡಕೊಂಡವರಿಗೆ
 ಪ್ರತ್ಯಾಸಂತಾನ ಕೊಟ್ಟಿದಾನೆ ಮಾತ್ರ

.

Indian Antiquary Vol.XIV, (1885) page 2

BIBLIOGRAPHY

ಅಧಾರ ಸ್ರಂಭಗಳು

1. 'The Indian War of Independence, 1857,' by *V. D. Savarkar*, Phoenix Publication, Bombay, 1947.
2. 'History of the Indian Mutiny of 1857 – 1858,' by *Kaye and Malleson*. Edited by Colonel Malleson, 1909, Vols. I to IV.
3. 'History of the Indian Mutiny 1857–1859'. Commencing from the close of the second volume of Sir John Kaye's History of Sepoy War. Vol. III, by *Colonel G. B. Malleson*, 1880.
4. 'History of the Indian Mutiny,' 2 Vols. by *Charles Ball*.
5. 'Eighteen Fifty Seven,' by *Surendra Nath Sen*, Publications Division, Govt. of India, 1957.
6. '1857 The Great Rebellion,' by *Ashok Mehta*, Hind-Kitabs, Bombay.
7. 'My Diary in India,' by *William Howard Russel*, 1860.
8. 'History of India,' by *Sinha and Banerjee*, 1950.
9. 'Civil Disturbances in India,' by *S. B. Choudhuri*, 1955.
10. 'Our Real Danger in India,' by *C. Forjett*, 1877.
11. 'Western India before and during the Mutinies,' by *Major Gen. Sir George Le Grand Jacob*, 1872.
12. 'Narrative of the Bombay Inam Commission,' by *Colonel Etheridge*, 1873.
13. 'A Historical Account of Belgaum District,' by *H. J. Stokes, I. C. S.*

14. 'District Gazetteers of Dharwar, Belgaum and Bijapur Districts' (One Vol. each Dist.)
15. 'The Indian Antiquary,' Vols. XIV & XVI.
16. 'The Other Side of the Medal,' by Edward Thompson 1925.
17. 'The Story of My Life,' by Colonel Meade Taylor 1877.
18. "ಸನ ೧೮೫೭," ಲೇ. ಪ್ರಾ. ನಾರಾಯಣ ಕೆಂಪು ಬೆಂಟೆ, 1938.
19. "ಮಾಡ್ರಾ ಪ್ರವಾಸ," ಲೇ. ವಿಜಯಭಾಟ ಗೋಡೆ, ಸಂಪಾದಕ ಶ. ಎ. ನಿ. ವಿ. ಬೆಂ
20. "ಹಿಂದು ಅರ್ಥಾತ್" ಬೆಂಡಾಯದ ರಂಗಾನ, 'Dr. K. R. S. Panchamukhi' ಏಂಜಿನೆ ಬ್ಲ್ಯಾಕ್, ಧಾರೆಂದ್ರ, ೧೯೫೭
21. 'ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು,' Edited by Vidya Ratna R. S. Panchamukhi, M. A., Kannada Research Institute Dharwar, 1953.
22. Notes prepared by the State History of Freedom Movement Committees, Bombay, Mysore and Hyderabad.
23. "ಕತ್ತಲ್ಕೂರ ಬಂಡಾಯ," ಕತ್ತಲ್ಕೂರ ಜೆನ್ನುವು ರಾಜೆ ರಂಗಾನ ಹೆಚ್ ಬ್ಯುಲಹೊಂಗಲ, ೧೯೫೩.
24. "ಕತ್ತಲ್ಕೂರ ಜೆನ್ನುವು" ಲೇ. ವ್ಯ. ಜ. ಹಾರ್ಫ್ಲ, ೧೯೫೪.
25. Files with Dharwar Collector's Office on 1857-S Rebellion.
26. 'Historical Documents of Karnatak,' Vol. I. by Vidya Ratna R. S. Panchamukhi, M. A. Kannada Research Institute, Dharwar.

ನಿ. ಸೂ:— ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತತೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಸೆಲ ಕ್ರೆಡಿಟ್ ಲೆಂಡಂ ಹಿನ್ನೆ
ಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿಲ್ಲ ಉದ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ.

